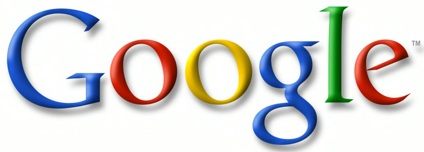

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

17de Jaargang.

AFL. 1—6.

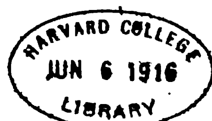
EERSTE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

Dr. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN en ZOON.
1855.

HARVARD COLLEGE
JUN 6 1916
LIBRARY

INHOUD.

Eerste Aflevering.

Tweede Aflevering.

Derde Aflevering.

Vierde Aflevering.

Vijfde Aflevering.

Zesde Aflevering.

De Tripang-visscherij.

Veel is in de laatste jaren geschreven over de groote rijkdommen, die in onze Indische bezittingen bestaan, en die onaangeroerd blijven door gebrek aan kennis dezer schatten en van de wijze, waarop ze verkregen kunnen worden.

Dat de bronnen van mineralen rijkdom aldaar tot nu toe zoo weinig geëxploiteerd zijn, moet vooral gezocht worden in onze staatkundige instellingen, die geene zekerheid geven voor de bezitters van groote kapitalen, waarvan de voorloopige aanleg noodzakelijk is, om dergelijke exploitatiën met goed gevolg te kunnen bewerkstelligen.

Ten opzigte der schatten, die de Indische zeeën aanbieden, is men altijd verwonderd, wanneer men op reizen in het oostelijk gedeelten van den archipel of de zoogenaamde groote Oost, bijna dagelijks Amerikaansche schepen ontmoet, die zich met de walvischvangst bezig houden; eene bezigheid, die in deze kalme zeeën nagenoeg aan geene gevaren blootgesteld is, en waarbij nog bovendien een voordeelige ruilhandel met de bewoners der ontelbare eilanden de onkosten voor onderhoud gemakkelijk dekt. Het Nederlandsch garnizoen te Wahaaï, op de noordkust van Ceram (Molukko's), heeft de reede van die plaats dikwijls bedekt gezien met schepen, die de, geheel de aarde met haar licht overstralende, sterren van de Noord Amerikaansche republiek in top voeren, maar geen Nederlandsch schip wordt in die Nederlandsche zeeën gevonden, om van dien rijkdom ook aan Nederland een aandeel te bezorgen. Broeder JONATHAN wint het overal, en zal zijne onderdernemingen spoedig nog meer uitbreiden, sedert de havens der Molukszche eilanden voor den algemeenen handel zijn opengesteld.

Maar de zee in die streken bergt eenen anderen belangrijkeren schat in haren schoot, een schat, waarvan de verkrijging lange jaren aan vele gevaren verbonden was door de zeeroovers, die deze zeeën onveilig maakten. Die hinderpaal heeft wel niet opgehouden te bestaan, maar toch opgehouden overwegend te zijn; want de Nederlandsche zeemagt in onze Indische bezittingen is in de laatste jaren gewis niet beneden hare taak gebleven van, door gedurige vervolging en bestoking der zeerooversvloten en zeerooversnesten, het hare bij te dragen, om die plaag der Indische zeeën tot eene gevaarlijke en onvoordeelige spekulatie te maken, een der voornaamste middelen, om de zeerooverij uit de zeden der Indische volken te doen verdwijnen, en haar daardoor geheel te doen ophouden.

Wanneer men nagaat, hoe veel kapitaal in Nederland gebruikt wordt in

ondernemingen van visscherij, die zoo zeldzaam belangrijke voordeelen opleveren, en dat dus de Nederlander bij voorkeur neiging voor het visschersbedrijf moet hebben, om die ondernemingen des niet te min voort te zetten, dan mag men zich te regt verwonderen, dat tot heden toe zoo weinig oplettendheid is geschonken aan de visscherij op „tripang" (Beche de mèr) in de Indische zeeën, waarvoor steeds zoo groote navraag is, en die steeds in China eene gereede markt vindt en hooge prijzen behaalt. De Amerikanen weten dit reeds zoo goed, dat zij langs de Bermuda-eilanden en op andere kusten in West-Indië die visscherij drijven, en de gevangene tripang naar China vervoeren, vooral van Boston uit, de stad, die ook den grooten handel in ijs drijft, en dus bij uitstek de kunst verstaat, om artikelen zonder waarde op de plaats der vinding door verplaatsing in geldswaarde te herscheppen.

Er bestaat nagenoeg geen eiland in den Indischen archipel, waar de tripang niet gevonden wordt. Het grootste gedeelte wordt door inlandsche vaartuigen naar Makassar gebragt, en van daar naar China uitgevoerd. Van Java bedraagt de hoeveelheid tripang, die jaarlijks naar China gaat, slechts 6000 pikol, van Makassar acht of negen duizend pikol. De gemiddelde hoeveelheid, die jaarlijks in China wordt aangebragt, berekent men op 90.000 pikol, en aan de navraag kan nooit voldaan worden. Zoowel op de noord- en noord-westkust van Nieuwholland, waar de tripang in overvloed gevonden wordt, als op Nieuw-Guinea en op de kusten van vele andere eilanden, zoude de tripang-visscherij voor Europeanen met kleine vaartuigen welligt zeer voordeelige uitkomsten kunnen opleveren.

De tripang, of zeekomkommer, is een eigenaardige soort van zeeslak, die geledigd, gekookt, in de zon gedroogd en dan gerookt, door de Chinezen als een even smakelijk artikel van weelde beschouwd wordt, als lipjes, haaivinnen en ging-seng, en door hen ook even duur wordt betaald.

Verscheiden schrijvers hebben bijzonderheden medegedeeld over de wijze om tripang te vangen en te bereiden, en over den handel, die daarmede gedreven wordt.

In EARL's „*Enterprise in Tropical Australia*," leest men;

„Van al de voortbrengselen der zee komt de tripang, of zeeslak, als „een zeer gezocht en duur betaald handelsartikel, het meest in aanmer„king. In grootte en voorkomen gelijkt zij veel op een van punten voor„ziene komkommer, behalve dat de kleur witachtig bruin is. Ik bedoel „hiermede alleen de meest gewone tripang, want er bestaat groote ver„scheidenheid in, en ééne soort is volkomen zwart *). Men vindt de „tripang aan al de kusten, die niet aan den vollen aandrang der zee zijn „blootgesteld; zij kruipt daar over den grond der zee, en voedt zich van „zeewier en mollusken. Bij laag water wordt zij op de klippen en mod„derbanken gevangen, waarover de visschers tot aan de knie in het water

*) Op de Karimon Java-eilanden heb ik in 1849 deze en andere soorten van tripang gezien. Gebrek aan bevolking draagt de schuld, dat deze eilanden niet een groote hoeveelheid tripang, karet enz. aan den handel leveren.

„ waden; de bootjes of kasten slepen zij achter na, en wanneer de voeten „ in aanraking komen met eene slak, dan wordt die opgeraapt en in de „ boot geworpen. Zij visschen ook in dieper water, waarbij zij door „ inlandsche duikers geholpen worden, die daarin zeer bekwaam en vlug „ zijn; kunnen zij die duikers niet krijgen, dan bedienen zij zich van ijzeren „ dreggen, die aan een lange bamboe bevestigd zijn.

„ De wijze van bereiding is zeer eenvoudig. Wanneer zij te huis komen, „ worden de slakken dadelijk uit de boot genomen, en omtrent een „ half uur lang in een ijzeren ketel over een vuur gehangen, waarna zij „ op den grond worden uitgeschud. Dan begint het openen der slakken, „ dat bewerkt wordt door eene insnijding in de lengte over den buik van „ het dier, met een scherp mes. De tripang's worden daarna weder in den „ ketel gedaan, en gedurende drie uren in zout water gekookt, dat veel- „ tijds met de een of andere boomschors vermengd is, waarna de buitenste „ huid begint af te schilveren. Dan zijn zij genoegzaam gekookt, het „ water wordt er afgegoten, de slakken afgedroogd, en in de droogschu- „ ren (smalle met matten overdekte hutten) uitgespreid op horden van „ gespletene bamboe, die digt onder de daken zijn aangelegd. Elke slak „ wordt met het opengesneden gedeelte naar beneden geplaatst. Een vuur „ wordt onder de horden aangelegd, en de rook daarvan droogt de tri- „ pang spoedig genoegzaam, om ze in korven te pakken, en aan de markt „ te brengen. De geheele bereiding is, gelijk men ziet, zeer eenvoudig, „ en de gereedschappen zijn van weinig waarde.

„ Het valt moeijelijk, eene berekening te maken van de hoeveelheid tri- „ pang, die jaarlijks van de Noord- en Noord-Westkust van Nieuwholland „ wordt uitgevoerd. Tusschen de dertig en veertig vaartuigen (praauwen), „ van twintig tot zeventig ton metende en met eene bemanning van nage- „ noeg twaalf honderd mannen, worden tot deze visscherij gebezigd. De „ bemanning ontvangt geene bezoldiging, maar geniet een aandeel in de „ opbrengst, omtrent gelijk bij de walvischvaart en de koraalvisscherij in „ de Middellandsche Zee. De levensmiddelen en andere benoodigdheden „ worden door Chinezen en Hollandsche handelaren te Makassar voorge- „ schoten, die daardoor op de geheele vangst regt verkrijgen tegen eenen „ prijs, die van te voren bepaald is, en die natuurlijk altijd beneden de „ wezenlijke waarde blijft.

„ Indien men de gemiddelde vangst per vaartuig op twintig (? ?) ton „ rekent, dan zou dit eene hoeveelheid geven van zes honderd ton, die „ jaarlijks van de kust wordt uitgevoerd. De waarde van de pikol van „ 125 pond A. is te Makassar gemiddeld zeventig ropijen (ongeveer 84 gul- „ den). In China bedraagt de prijs voor de verbruikers nagenoeg een „ derde meer."

De waarde van dit artikel van weelde als uitvoerartikel is aan de bevolking van Nieuw South-Wales sedert lang bekend, en vóór de ontdekking van goud zijn dikwijls te Sydney kleine schepen uitgerust en naar de Noordkust van Nieuw-Holland ter tripangvisscherij gezonden.

Of in vroegere of latere tijden van regeringswege, van wege de natuurkundige kommissie of enkele natuuronderzoekers, beschrijvingen geleverd zijn van de natuurlijke historie van die zeeslak, en van de vangst, bereiding en den handel in dat artikel, is ons onbekend. Indien men in het archief te Batavia of te Amsterdam, gelijk de heer VAN HOËVELL in zijne redevoering, op den 6den December in de Tweede Kamer gehouden, het uitdrukt, konde „*snuffelen*," misschien zoude men daar ook berigten aangaande dit zoo belangrijk handelsartikel vinden. Bij gebrek daaraan verwijzen wij al weder naar het Engelsch tusschenbestuur. In dien korten tijd schijnt het Engelsch bestuur over alles ten minste eenige inlichting te hebben ingewonnen. Wij lezen in CRAWFURD's *Indian Archipelago*, *vol. III.*

„De tripang is eene leelijk uitziende zelfstandigheid, van eene vuil „bruine kleur, hard en scherp, die naauwlijks eenige beweegkracht bezit „en weinig teekens van leven geeft. Men vindt ze tot twee voet in lengte „en tot zeven en acht duim in omtrek. Echter is eene span lengte, en „een omtrek van twee en drie duim de gewone grootte. De kwaliteit of „de waarde van den visch hangt volstrekt niet af van de grootte, maar „van eigenschappen die niemand kennen of onderscheiden kan, dan degene, die langdurige en naauwkeurige kennis van den handel in dit „artikel bezitten. De Chinesche handelaren in tripang zijn nagenoeg de „eenigen, die de noodige kennis van die eigenschappen bezitten, en zelfs „de inlandsche visschers zijn meesttijds niet daarmede bekend, en laten „de lading door Chinezen sorteren, wanneer zij in de haven terug komen. „De sortering voor den handel, die de Chinezen maken, is zeldzaam en „eigenaardig. Aan de markt te Makassar, de belanrijkste stapelplaats voor „dit voortbrengsel van visscherij, worden niet minder dan dertig soorten „onderscheiden, die in waarde van *f* 12,50 de pikol tot veertien maal „dezen prijs verschillen, en waarvan elke soort eenen wel bekenden naam „draagt. Voor de bevrediging der weetgierigheid, zal ik hier eenige „namen noemen, onder opgave tevens van den prijs:

Takker itam (grijs soort)	68	Spaansche	matten *).
Batoe bezaar (groote steen) . . .	54	„	„
Batoe tengah (middelsoort steen) .	22	„	„
Batoe ketjil (kleine steen) . . .	14	„	„
Itam bezaar (groot zwart) . . .	30	„	„
Itam tengah (middel zwart) . . .	15	„	„
Itam ketjil (klein zwart)	8	„	„
Toendang	24	„	„
Koenjit	9	„	„
Doega	7	„	„
Japoe	12	„	„
Mosi	9	„	„
Koeassa	5	„	„

*) De Spaansche mat is gemiddeld *f* 2,50 waard.

Pakoe goreng	5	Spaansche matten.
Gama	12½	„ „
Taikonkong	13½	„ „
Maridja (Nieuw-Holland)	19	„ „
Kayoe-Jasa	26	„ „
Boekoeli	20	„ „

„ Uit dit verslag zal het duidelijk worden, dat het voor een vreemde- „ling moeijelijk valt, met eenige veiligheid aan den handel in tripang deel „te nemen; hij is daarom ook bijna geheel in handen der Chinezen. De „vangst echter, die tegenwoordig (1814) gedreven wordt, is uitsluitend in „handen der inboorlingen. De visch wordt gewoonlijk door hen op ko- „raalbanken gevangen, waarop drie tot vijf vademen water staat. De „grootere soorten, die men in ondieper water vindt, worden gewoonlijk „gestoken; de meest in gebruik zijnde gewoonte bij de vangst is echter „die, welke bij de parelschelpen gevolgd wordt, namelijk duiken en ze „met de hand vangen.

„ De marktprijs in China verschilt van acht Spaansche matten tot 20, 50, „75, 110 en zelfs, naarmate der kwaliteit, tot 115 Spaansche matten per „pikol."

De arme bewoners der kusten van Napels vangen en eten de tripang; maar een eigenlijke handel daarmede is in Europa niet bekend.

De zwarte tripang (batie) wordt veel op de N. W. kust van Nieuw-Holland en de Elliots-eilanden gevonden. In vroegeren tijd gingen jaarlijks 50 tot 60 praauwen, die met 1000 man bemand waren, en aan den vorst van Boni toebehoorden, naar die kust en de Elliots- en Noordhumberland-eilanden. Zij bragten hunne vangst, na behoorlijke bereiding op de plaats der visscherij, naar Timor-koepang, waar zij die aan de Chinezen verkochten, en dan naar Celebes terugkeerden. De overige praauwen, die van Makassar en andere plaatsen van Celebes, ten getale van 120 tot 140, naar de kusten van Nieuw-Holland vertrokken, zeilden gewoonlijk in Januarij daarheen, en keerden in Mei naar Makassar terug, waar de lading ter verdere verzending naar China door de handelaren werd opgekocht; die vloot vischte bij voorkeur op de N. W. kust in Broad Sound en Shoal-Water-Bay, omdat in de golf van Carpentaria nagenoeg alleen de witte of grijze, veel minder waardige tripang gevonden wordt.

De Amerikanen, even goed de pionier's ter zee als te land, hebben zich niet beperkt bij de exploitatie der Bermuda-eilanden en der Amerikaansche kusten. Zij hebben de tripang-visscherij uitgestrekt tot den Archipel en den Stillen Oceaan, en de rijkste uitkomst verkregen aan de kusten der Fidji-eilanden tusschen 190° en 200° O. L. en 10° en 20° Z. B. van Greenwich.

In het werk „*A narrative of the United states exploring expedition in the Fegee (Fidji) islands, by* CHAR. WILKES," vindt men het volgende, belangrijke verslag omtrent de tripang-visscherij, die daar door zekeren kapitein EAGLESTON op eene groote schaal werd gedreven. Het verslag loopt over vijf reizen.

„Kapitein EAGLESTON leide zich toe op de vangst van de Beche de mer, „ook bekend onder den naam van „zeeslak". Het dier behoort tot het genus „Holothuria, en als handelsartikel toebereid, vindt het een gereede markt „in China, waar het als een ingrediënt in de soep der rijke Chinezen dient.

„Men vindt verschillende soorten van Beche de mer, waarvan de „eene in kwaliteit verre boven de andere staat; men onderscheidt ze in „grootte en kleur; meest echter bestaat in de kleur het onderscheidings„teeken der kwaliteit. Een der mindere soorten is dun, van zwart bruine „kleur, week op het gevoel, en laat eene roodachtige tint op de hand „na; eene andere soort is grijs gesprikkeld; eene derde soort is groot, „en donker geel, met eene ruwe huid en knobbels op de zijden. De tweede „soort wordt door de inboorlingen raauw gegeten."

„Van de duurste soorten zijn er zes; eene van donkerroode kleur; de „tweede soort is zwart, van twee tot negen duim lang, en de huid, wan„neer ze bereid is, krijgt eene vuil bruine kleur; de derde soort is groot, „donker grijs, dat na de bereiding in witachtig overgaat; de vierde soort „gelijkt op de derde, behalve in kleur, die donkerbruin is; de vijfde soort „is vuil wit, met knobbels, en behoudt ook na de bereiding hare kleur; „de zesde is rood, met fijne stippels, van een anderen vorm en grooter, „dan al de andere soorten; door de bereiding wordt ze zwart."

„De meest geachte soorten vindt men op de klippen, in een of twee „vadem diepte, waar zij door duikers gevangen worden. De slakken, die „op de droogte, of bij laag water door de inboorlingen opgeraapt worden, „zijn van mindere waarde. De inboorlingen vangen de Beche de mer ook „op den bodem der koraalrotsen bij maneschijn of met toortsen, want die „dieren verbergen zich over dag in holen in het zand of de rotsen, en „komen des nachts uit, om hun voedsel te zoeken; zij worden dan in „groote hoeveelheden gevangen. De beweging der zeeslak heeft veel van „die der rups; zij neemt hare voeding door zuiging, waarbij zij veel fijn „koraalzand en zelfs kleine schelpen inslikt."

„Kapitein EAGLESTON zegt, dat de Beche de mer meest gevonden wordt „op banken, die uit een mengsel van zand en koraal bestaan. Zij wordt „op de zuidzijde der eilanden in geringe hoeveelheden aangetroffen; de rijkste „visscherij is op de noordzijde der eilanden vooral op de noordzijde van „Vanna-Levoe, tusschen Anganga en Droean. Op deze plaats wordt de „soort, die wij onder n°. 2 der betere soorten beteekend hebben, meest „gevonden. In sommige plaatsen verveelvuldigt de zeeslak zeer spoedig; „er zijn echter ook plaatsen, waar men, tien jaren na de laatste visscherij, „nog geene nieuwe zeeslakken gevonden heeft."

„Om de zeeslak te droogen, is een vrij groot gebouw noodig. Het „gebouw, dat door kapt. EAGLESTON op het eiland Tawen is opgerigt, „meet 58 voet in lengte, is 20 voet breed, en bijna van dezelfde hoogte. „Het dak is dubbel, en daalt op beide zijden over de wanden heen tot „omtrent vijf voet van den grond neder. Het dak is voorzigtig gedekt, „zoo dat het volkomen waterdigt is. Er zijn drie deuren in het gebouw,

„ eene aan elk einde, en eene in het midden van de lange zijde. Door de „ geheele lengte van het gebouw is eene dubbele rij van balkjes gelegd, „ waarop roeden geplaatst zijn."

„ Van de inrigting dezer horden hangt de goede uitkomst der bereiding „ grootelijks af. Zij moeten door sterke stutten gedragen worden, waaraan „ de ramen door bindmiddelen goed bevestigd zijn. De benedenste horde „ komt omtrent vier voet van den grond te liggen, en de bovenste is op „ een afstand van twee of drie voet daarboven geplaatst. Zij zijn twaalf „ tot veertien voet breed. Op de roeden, die op de onderlaag rusten, wordt „ door kruisverbinding van touwtjes eene soort van vischnet gespreid. Dit „ net gaat over de geheele breedte der horden."

„ Onder de horden wordt over de geheele lengte van het gebouw eene „ gracht gegraven, waarin door de inboorlingen, onder toezigt van een „ der scheepsofficieren, een zacht vuur gedurig onderhouden wordt. De „ aarde, die men uit de gracht verkrijgt, wordt tegen de zijden van het „ gebouw gebragt en daar, eenige voeten hoog, aangelegd, ten einde onge- „ lukken door vuur te voorkomen. Dit gebeurt niet alleen dikwijls door „ nalatigheid, maar ook door opzettelijken toeleg van de inlanders. Als „ een maatregel van voorzigtigheid worden, van acht tot tien voet afstands, „ met water gevulde tonnen aan beide zijden der horden geplaatst."

„ Wanneer het gebouw omtrent eene week lang in gebruik is geweest, „ dan wordt het gevaar van brand zeer groot, door de buitengewone droogte „ van de materialen, die tot de horden en netten gebezigd zijn. Breekt dan „ een brand uit, dan wordt het nagenoeg onmogelijk, om eenig gedeelte „ van het gebouw te redden. Men moet altijd nieuwe bindmiddelen in voor- „ raad en gereed hebben, om de uitgedroogde te vervangen, ten einde het „ vallen der horden te voorkomen. Gedurige oplettendheid, en wel dag en „ nacht, is tot voorkoming van ongelukken aller noodzakelijkst. Tot eene „ diergelijke zorg voor het gebouw is eene wacht van 15 man noodig."

Eens in de 24 uren wordt er gebluscht, en dit wel bij het aanbreken van den dag. Dan worden de slakken van de benedenste horden naar de bovendste overgebragt, en op de benedenste door versche vervangen. Door de hitte der horden is dit een zwaar en moeijelijk werk, waartoe men, om spoedig klaar te komen, 50 of 60 inlanders bezigt.

Brandhout is bij dit werk natuurlijk een zeer belangrijk artikel, daar men voor de drooging van een pikol tripang gemiddeld een halve vadem noodig heeft. Men koopt dat brandhout van de hoofden, die voor de vaste levering tegen een bepaald loon gewoonlijk eene overeenkomst aangaan. Dat hout wordt met goederen betaald; voor een gewoon geweer ontvangt men gemiddeld twintig vademen hout.

Gedurende het droogen moeten de deuren digt gehouden worden, zoo lang de vuren aan het branden zijn. Veel hangt ook af van de plaatsing van het gebouw; de beste plaatsing is die, welke in de rigting staat van den meest heerschenden wind. De horden worden dan het naast aan lei van het gebouw geplaatst.

Vóór den aanvang der visscherij wordt gewoonlijk een kontrakt met een hoofd gesloten voor de oprigting van het gebouw, en voor de inboorlingen, die men bij de visscherij noodig heeft. Zij maken gaarne overeenkomsten voor de levering van den visch zoo als hij door elkander gevangen wordt, meesttijds voor den prijs van een walvischtand voor een vat tripang, maar zij verruilen hem ook voor geweren, kruid, kogels, vermillioen, verwen, bijlen, netwerk, messen, scharen, bijtels en ander timmermansgereedschap, plaatijzer, vischtuig, kleine kijkers, vijlen, garen, kleedingstukken, dozen en kisten enz. Van koralen, in verschillende kleuren, zijn de blaauwen het meest gewild, en ook garen en stoffen van dezelfde kleur zijn het best in trek. Men heeft voor een geweer meer dan eens tien vaten vol tripang ontvangen, waarvan elk vat 130 tot 160 gallons meet. Wanneer de visch aan wal gebragt is, dan wordt hij in kuilen gedaan, waarin hij tot den volgenden morgen blijft. Deze kuilen worden in den grond gegraven, omtrent twee voeten diep; op de zijden worden zij met blokken van kokosnoothout uitgezet, en zoo hoog gemaakt, dat eene kuil 40 tot 50 vaten visch bevatten kan. Indien de visscherij ruim is, dan heeft men twee dezer kuilen noodig.

Naast de kuilen staat het kantoor en de winkel, waar de handel gedreven wordt. In het eerste worden de handelsartikelen bewaard, waarvoor men de tripang koopt; in den winkel zit de scheepsofficier, die met den ruilhandel belast is, door een goed en oplettend matroos geholpen. De winkel is hoog geplaatst, zoodat de personen, die er in zijn, alles zien kunnen, wat rondom hen heen voorvalt. De tripang moet in de kuil gestort zijn, alvorens zij betaald wordt.

In deze kuilen wordt de visch gedroogd en geledigd. De ingewanden in sommige soorten hebben het aanzien van pillen, in andere van wormen, die zoo lang zijn, als het dier zelf.

De grootere soorten worden dan langs den buik, op eene lengte van drie of vier duim, opengesneden, waardoor zij spoediger droogen; maar men moet wel zorg dragen, de insnijdingen niet te diep te maken; hierdoor gaat de visch open, waardoor zijne waarde op de markt vermindert.

Wanneer de tripang uit de kuilen genomen en opengesneden is, dan wordt zij in de kookketels gestort; dit zijn groote, ijzeren potten, waarvan elke onderneming vijf of zes bezitten moet. Deze ketels hebben den vorm van suikerpannen, met breede randen, en zijn van een inhoud van 100 tot 150 gallons.

Zij worden in een wal van ruwe steenen en modder gemetseld, op een afstand van twee voet van elkander, en hoog genoeg, om er een groot vuur onder te kunnen stoken. De werklieden staan op den muur rondom de ketels, om die te vullen en te leegen, en hebben een platvorm onder hun bereik, waarop de gekookte visch wordt uitgespreid.

Twee man zijn voor het werk aan een' pot noodig. Zij lossen elkander af, zoodat het werk dag en nacht doorgaat. Zij moeten schuimlepels en houten spanen, vuurhaken, schoppen en pooken bij zich hebben.

Er wordt geen water in de ketels gedaan, want de visch heeft vocht genoeg in zich, om aanbranding te voorkomen *).

Het koken vereischt 20 tot 50 minuten, waarna de visch omtrent een uur lang op de platvorm uitgespreid blijft, en dan naar het rookhuis gebragt wordt, waar men hem tot eene hoogte van vier duim op de benedenste horde legt. Gelijk reeds gezegd is, wordt hij na 24 uren van daar weggenomen en naar de bovenste horde overgebragt, waar hij nog drie of vier dagen blijft, als wanneer hij volkomen droog is.

Alvorens aan boord te gaan, wordt de tripang zorgvuldig uitgezocht, en worden de stukken, die nog niet volkomen droog zijn, weder op de horden gelegd. De drooge visch wordt aan boord in hoopen gestuwd, en moet zoo droog als timmermans krullen zijn. De grootste zorg moet besteed worden, om de tripang voor broeijing te behoeden.

Door de bereiding verliest de tripang twee derde van haar gewigt en omvang †), en ziet er, volkomen bereid, uit, als eene gerookte worst. In dezen staat wordt zij bij de pikol verkocht, voor welk gewigt men 15 tot 25 dollars ontvangt.

Kapitein EAGLESTON had op de laatste reis, met geringe kosten in den tijd van zeven maanden, eene lading van 1200 pikol verzameld, die bijna 25,000 dollars waard was.

De uitrusting voor eene diergelijke onderneming is gering, maar de de risiko, daarbij te ondergaan, komt natuurlijk in aanmerking, daar men geene assurantie verkrijgen kan voor vaartuigen, die naar de Fidji-eilanden bestemd zijn, en er wordt niet weinig ondernemingsgeest en oplettendheid vereischt, om dezen handel met voordeel te bedrijven. Voor eene goede uitkomst is het noodig, eene naauwkeurige kennis der gewoonten van de inboorlingen te bezitten, en de grootste oplettendheid van wege den kapitein wordt vereischt, om moeijelijkheden, benevens de strengste waakzaamheid om gevaren te voorkomen. Zelfs met al die kennis en al die voorzigtigheid kan hij zich met zijne manschappen soms in eene gevaarlijke positie bevinden.

Om die gevaren zoo gering mogelijk te maken, moet men niet toestaan dat groote inlandsche vaartuigen ooit op zij van het schip komen of daar aanleggen, en gewoonlijk wordt een hoofd van hoogen rang aan boord als gijzelaar bewaard. Waar deze maatregelen van voorzigtigheid niet genomen worden, daar zijn ook herhaaldelijk ongelukken voorgevallen!

De Beche de mer wordt van die eilanden dikwijls direkt naar Canton gebragt, gewoonlijk echter naar Manilla, vanwaar zij naar China wordt vervoerd.

Om de winsten aan te wijzen, die op den handel in tripang behaald worden, geven wij hier de kosten en opbrengst van vijf ladingen, die kapt. EAGLESTON bij de Fidji eilandan opgedaan had.

*) Zoowel hierin, als in andere bijzonderheden verschilt de behandeling van de Makassaarsche wijze.

†) Volgens de beste berigten gaan op een pikol tripang gemiddeld 1100 stuks.

	pikols	Uitrusting.	Opbrengst.
Eerste reis verkregen pikols . .	647	1101 dollars	8,021 dollars.
Tweede „ „ „ . .	700	1200 „	17,520 „
Derde „ „ „ . .	1080	3336 „	15,120 „
Vierde „ „ „ . .	840	1200 „	12,600 „
Vijfde „ „ „ . .	1200	3500 „	25,000 „

Wanneer men de tripang direkt naar Canton brengt, dan is het voordeel veel grooter. Een ander voordeel brengt de handel in schildpad. Kapitein EAGLESTON kocht op de Fidji eilanden voor 5700 dollars 44,880 pond schildpad, dat hij in Noord-Amerika voor 29,050 dollars verkocht heeft.

Wij zijn bezig met het vergaderen der materialen, om eene gelijke schets als over de tripang, te leveren omtrent de walvischvangst in de Indische en Japansche zeeën. Wij zouden ons voor dezen arbeid hoogelijk beloond achten, indien hij iets bijdragen kon, om den ondernemingsgeest van Nederlanders, die kapitalen in de visscherij om de Noord aanleggen, op te wekken, ten einde eens gemeenschappelijk eene diergelijke onderneming te beginnen in de streken, waarover deze schets ophelderingen geeft. Voor gunstige uitkomsten koesteren wij niet de geringste vrees.

Misschien zoude deze aloude tak van Nederlandsche nijverheid daardoor herleven, en beter vooruitgaan dan door het premienstelsel tot nu toe beproefd is. Want wij zijn het volkomen eens met de meening, door den Minister van Binnenlandsche Zaken geuit in de zitting der Tweede Kamer van den 7den December 1854: „dat een tak van nijverheid, die niet uit zich zelf „bestaan kan, op den duur ook niet door premiën in het leven is te „houden."

's HAGE,
December 1854.

H. J. LION.

Redenen van ontevredenheid bij het Indische leger.

> .... et parceque nous sommes silencieux et patients, on croit que nous sommes pressurables à jamais,
>
> J. AMBERT.

In een der nummers van *de Indiër* van de maand Julij 1854 zien wij, dat door het lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, den heer TER BRUGGEN HUGENHOLTZ, in eene door hem gehoudene redevoering, wordt gewaagd, van de „bij de officieren van het Indische leger bestaande ontevredenheid". Maar te regt en op goeden grond voegt hij er onmiddelijk bij, dat die ontevredenheid zich nimmer door daden zal doen kennen; dat zij zich alleen in vertrouwelijke, kameraadschappelijke gesprekken lucht geeft.

De bewering van den heer TER BRUGGEN HUGGENHOLTZ is waarheid; wij twijfelen er niet aan of zij zal ook immer waarheid blijven; want hoedanig ook de behandeling moge zijn, die het grootste gedeelte der officieren van het Indische leger ondervindt, hoe men ook hunne regten beperke, hunne toekomst niet door wettelijke bepalingen wil verzekeren, hen willekeurig van verkregene regten beroove, hen dikwijls in eene grievende behandeling van oude hoofd-officieren moge treffen; toch zal dat alles niet kunnen strekken, om hen, ook slechts voor één oogenblik, te doen weifelen in de trouwe en voortdurende naauwgezette vervulling hunner pligten. Zij hebben gezworen trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan de wetten, onderwerping aan de krijgstucht; en getrouw, gehoorzaam en onderworpen zullen zij zijn, zullen zij blijven quand-même, in ieder geval en altoos.

Opdat men evenwel niet in het denkbeeld blijve, dat die bewering van den heer TER BRUGGEN HUGENHOLTZ omtrent de heerschende ontevredenheid uit de lucht gegrepen en overdreven zij, zoo willen wij trachten eenige punten aan te voeren die, èn algemeen èn speciaal bij het hoofdwapen van het Indische leger, de ontevredenheid veroorzaken.

Bij besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van 29 Januarij 1854 n°. 17 is bepaald, dat het maximum van het verhoogd pensioen, 't welk door de, na de dagteekening van dat besluit benoemde, majoors zoude kunnen worden genoten, bedragen zal *f* 800. Het pensioen, dat diensvolgens door de, in de termen van dat besluit vallende, majoors kan worden genoten, bedraagt *f* 2200, terwijl zulks vroeger was *f* 2600. Het verhoogd pensioen-fonds is en wordt daargesteld uit de kontributiën van de officieren des Indischen legers; dat fonds is *een eigendom* dier offi-

cieren; bij het in dienst treden of den overgang bij het Indische leger, rekent men, op grond der bestaande bepalingen, van na volbragten diensttijd in het genot van zekere jaarlijksche som te zullen treden; men bouwt daarop zijne berekeningen voor de toekomst; men vervult getrouw en ijverig zijne pligten; en eindelijk, wanneer men het verlangde doel genaderd is, wordt het eensklaps en willekeurig verwijderd voor allen, bijna onbereikbaar gemaakt voor velen. Het fonds is, onwederlegbaar en zonder eenigen twijfel, *een eigendom* der officieren; het komt ons derhalve zeer billijk voor, dat, bij achteruitgang van dat fonds, de opinie der kontribuanten ware gevraagd omtrent de middelen, die tot behoorlijke instandhouding zouden kunnen en moeten worden aangewend. Er bestaat geen twijfel, of algemeen zou verreweg de voorkeur zijn gegeven aan eene vermeerderde kontributie, boven de vermeerdering van de pensioenen. Die opinie is echter niet gevraagd; welligt is zelfs niet eens de direktie van het verhoogd pensioen-fonds gehoord; onverwacht treft het besluit van vermindering, niet alleen de voortaan benoemde majoors, maar het geheele leger, alle rangen, ja het treft ook alle reeds gepensioneerden. Immers met hetzelfde regt, waarmede men heden dit besluit nam, zal men morgen, zal men over drie maanden of over drie jaren, een besluit kunnen nemen, waarbij andere, òf reeds verleende, òf nog te verleenen pensioenen worden besnoeid. Niemand is meer van de toekomst verzekerd — voor zooveel zulks althans immer mogelijk is — allen hangt een zelfde maatregel boven het hoofd; allen zijn onzeker van hun lot; allen worden in een hunner hoogste belangen getroffen.

Is de maatregel tot vermindering noodzakelijk, bestaat er onevenredigheid in de aan verschillende rangen toegekende pensioenen (en wij betwijfelen dit niet), wel nu men make andere bepalingen, doch doe die alleen van kracht zijn op hen, die nà het daarstellen daarvan officier worden; de maatregel heeft dan geene terugwerkende kracht, bevat dan niets onbillijks, want voordat men zijne officiers-loopbaan intreedt, weet men wat men, na eene eervolle beëindiging daarvan, te wachten heeft. Nu is de maatregel onregtvaardig, onbillijk, hard; nog harder wordt die, wanneer men bedenkt, dat onder anderen bij de militaire administratie, uit de in 1840 aangestelde 2e luitenants, reeds in 1853 majoors bij die dienst zijn benoemd, die derhalve in een pensioen van ƒ 2600 vallen, terwijl bij de infanterie nog een aantal van de in 1837 aangestelde officieren als kapitein op de ranglijst voorkomen, die als majoor slechts een pensioen van ƒ 2200 zullen kunnen erlangen. De met hen in rang gelijk gestelde administrateurs zullen dus niet alleen, reeds van den eersten dag hunner benoeming, aanmerkelijk veel meer traktement en toelagen genoten hebben; zij zullen niet alleen eene veel sneller bevordering, meesttijds aangenamer standplaatsen en veel ligter, minder ziel- en ligchaam-afmattende, dienstpligten te vervullen gehad hebben, maar zij zullen ook bij pensionering in denzelfden rang ƒ 400 's jaars meer erlangen.

Niets is echter gemakkelijker, zal men ons welligt voorwerpen, dan om

dit onregt te ontgaan. Men wachte slechts tot men den luitenant-kolonels rang verkregen heeft; dan zijn de pensioenen wederom gelijk. Doch bij de nieuwe organisatie van het Indische leger — eene organisatie, die wel nimmer geheel zal kunnen worden uitgevoerd, doch die al dadelijk met hare nadeelen op de infanterie is komen drukken — heeft men de kansen tot het verkrijgen van dien rang zoodanig verminderd, dat die voor velen onbereikbaar wordt. Men heeft met andere woorden gezegd: „gij zult later, dan voorheen het geval was, majoor worden; gij zult veel langer dan vroeger majoor blijven; in vergoeding daarvan zult gij ook ƒ 400 minder pensioen in dien rang genieten dan vroeger". Zonderling middel om de infanterie te verheffen, om tevredenheid op te wekken! Bij die organisatie zijn voor de infanterie bepaald: 4 kolonels, 8 luitenant-kolonels en 19 majoors. Van de 8 luitenant-kolonels moeten 2 reeds bejaarde, verdienstelijke hoofdofficieren, doch die de geschiktheid voor verdere bevordering missen, als plaatselijke kommandanten te Batavia en Soerabaja optreden; de ondervinding heeft genoeg bewezen, dat de eens in zoodanige betrekking gezetelden die niet ligt verlaten; of, om eenen in Indië gebruikelijken term te bezigen, dat het „standvastige grootheden" zijn. Eigenlijk blijven er dus slechts 6 luitenant-kolonels-plaatsen over, als toekomst voor de 19 majoors; de 4 kolonels wel is waar brengen het hunne bij om eene opklimming voor te spiegelen, doch ook de verkrijging van dien rang is voor velen slechts eene, nimmer zich verwezenlijkende, illusie, want almede blijkt uit de ondervinding, dat de kolonels mede in het kader der „standvastige grootheden" schijnen opgenomen te zijn.

De nieuwe organisatie, waarvan men onder anderen ook het effekt verwacht, dat verdienstelijke hoofd-officieren niet reeds dadelijk, nadat zij aanspraak op pensioen zullen verkregen hebben, daarvan gebruik maken en zich aan de dienst onttrekken, dat men derhalve langer van de diensten en opgedane ondervinding van zoodanige hoofd-officieren genot zal hebben, die nieuwe organisatie zal, zoo wij ons niet bedriegen, ook ten deze geheel verkeerd werken. Reeds heeft men er voorbeelden van gezien: de majoor MEISS — een dergenen, die voorzeker in de kategorie van verdienstelijke hoofd officieren mogt gerangschikt worden — heeft, bij het bekend worden van dat stuk, 't welk geheim maar toch algemeen bekend is, onmiddellijk zijn pensioen genomen, niettegenstaande men hem van de zijde van het militair bestuur had aangezocht op zijn besluit terug te komen; andere even zoo verdienstelijke hoofd-officieren der infanterie zijn genegen, om zoodra mogelijk zijn voorbeeld te volgen. Zij zien, dat voor den vervolge voor de meesten hunner de majoorsrang de baton de marechal zal zijn, te meer nog daar zij door langdurige ondervinding geleerd hebben, en nog dagelijks leeren, hoe treurig de belangen van het hoofdwapen, zoowel voor het algemeen als voor de individus, worden behartigd. Alle andere wapens en diensten hebben hunne speciale chefs, die de belangen van het hun ondergeschikt korps verdedigen en voorstaan; er zijn wapens in Indië, die ten allen tijde meestal in hun voordeel de zigtbare bemoeijenissen hun-

ner speciale chefs hebben ondervonden: trouwens dit zal wel geen betoog behoeven.

Waarom mist de infanterie, in alle legers het hoofdwapen, overal onmisbaar, en in Indië geroepen om alles te beslissen, alles uit te voeren — waarom mist dat wapen eenen chef? Waarom worden de belangen der infanterie-officieren niet, even als die hunner kameraden van andere wapens, behartigd? Waarom wordt niet voor hunne regten gewaakt en gestreden? Naauwelijks ontstaat bij een der andere wapens eene vakature tot hoogeren rang, of terstond ziet men die aangevuld; soms behelst dezelfde Courant de pensionering van den eenen en de bevordering van den op hem volgenden. Wij misgunnen dit die wapens niet; volgens ons oordeel is het een regt dat hun toekomt; maar wij wenschten, dat ook datzelfde regt bij de infanterie werde gehandhaafd; dat b. v. niet twee plaatsen tot kolonel bij dat wapen, die reeds bij de bekendmaking der nieuwe organisatie in de maand Maart 1854 hadden kunnen worden aangevuld, in October nog steeds open zijn en het vermoedelijk nog lang zullen blijven. Waarom, herhalen wij nogmaals, worden die plaatsen niet, even als bij de andere wapens, dadelijk aangevuld? De nieuwe organisatie wil daarenboven opschuiving; waarom daarmede gewacht? Waarom? In vertrouwen zegt men — en dat vertrouwen is vrij publiek — dat de luitenant-kolonels, aan het hoofd van de ranglijst voorkomende, niet geschikt voor den kolonelsrang worden geacht. Men zegt al verder, dat, aangezien er bij den kommandant van het leger twijfel bestaat — bij het leger bestaat die al sedert lang niet — omtrent die geschiktheid, die generaal zich, op zijne te houden inspectiereize, daarvan wil overtuigen, en dat daarop de aanvulling wacht. Maar mijn hemel! wanneer er twijfel bestaat, of een oud luitenant-kolonel geschikt is om kolonel te worden, wanneer geheel zijn voorafgegane diensttijd dien twijfel niet reeds voor lang ten volle heeft weggenomen, kan men dan niet gerust aannemen, dat er geen twijfel meer bestaat, maar dat die luitenant-kolonel bepaald ongeschikt is? Zal een generaal, in een paar dagen in een vredes garnizoen, het bewijs erlangen voor eene geschiktheid, die 30 en meer jaren active dienst, dikwijls voor den vijand, niet hebben kunnen leveren?

Bij de nieuwe organisatie is bepaald, dat de te benoemen kolonels brigades moeten kunnen aanvoeren; dat zij troepen in het groot voor den vijand kunnen bewegen. Welnu, ga slechts na, of de in de termen vallenden ooit in de gelegenheid zijn geweest om, niet met 4 of 6 bataillons maar welligt slechts met 4 of minder kompagniën, tegen den vijand te ageren; of zij op de alstoen gevoerde operatiën al dan niet de goedkeuring van het militair departement hebben verworven; of welligt niet eene bittere kritiek van den legerbevelhebber tegen hen is uitgegaan; of zij de kritiek glansrijk hebben wederlegd, dan wel stilzwijgend daarin berust. Mogt dat soms het geval wezen, hebt gij dan nog bewijs noodig omtrent al of niet geschiktheid?

In ieder geval, wij wenschen aanvulling, *dadelijke* aanvulling: is n°. 1

geschikt — en daar mag nimmer twijfel bestaan omtrent al of niet geschiktheid — bevorder hem; is hij het niet, daal dan af tot op den eersten geschikten; maar stel dezen dan ook onmiddellijk aan.

Moet het voorts bij de infanterie geene ontevredenheid opwekken, dat de uit hun wapen voortkomende kolonels zoo allerkarigst betaald worden? en zulks niettegenstaande den belangrijken en uitgebreiden werkkring, hun aangewezen? Twee hunner zijn kommandanten in de eerste en derde militaire afdeeling op Java, en genieten als zoodanig een maandelijksch traktement van *f* 650. Hunne kollega's, de chefs van de wapens kavallerie, artillerie en genie, en van de geneeskundige en administrative diensten, genieten 's maandelijks *f* 200 meer. Als afdeelings-kommandanten genieten de beide eerstgenoemde kolonels eene maandelijksche toelage van *f* 130, hoofdzakelijk echter voor de aan dien rang verbondene representatie-kosten; de kolonels, chefs der artillerie en genie, echter, genieten eene toelage van *f* 250 voor de zoogenaamde buitengewone defensiewerken, die toch slechts in het gewone attribut hunner werkzaamheden vallen.

Wij misgunnen in geenen deele die hoofd-officieren de bedoelde toelage, doch wij wenschen, dat voor het minst de afdeelings-kommandanten, die dan toch de hoogste militaire autoriteit in iedere afdeeling zijn, met hen op gelijken voet betaald worden en niet *f* 780 genieten, terwijl hunne kollega's *f* 1100 ontvangen. Wij zullen hierbij niet terughouden ons gevoelen, dat het militair departement van deze wan-verhouding de schuld niet draagt; immers weten wij, dat meermalen door dat departement pogingen aangewend en voorstellen gedaan zijn, om de traktementen der afdeelings-kommandanten te verhoogen. Wij weten zeer goed, dat dit onder anderen geschied is, tijdens de kolonel VON LUTZOW de derde militaire afdeeling kommandeerde. Het antwoord, dat op die voorstellen door den minister moet zijn gegeven, is echt merkantiel en den geest eener, slechts voor koopmanschap en handel gevoelige, natie waardig. „Men had nog niet ondervonden, dat voor de som, die de afdeelings-kommandanten als traktement ontvingen, geene personen waren gevonden, genegen om die betrekking te bekleeden; er bestonden dus geene redenen om dat traktement te verhoogen." Waardige, schoone en krachtige redenering, geheel geschikt, om eenen diepen, hoogst gevoeligen en blijvenden indruk te maken en aan het leger te doen zien, hoe de hoogste militaire rangen, waarnaar officieren en soldaten slechts met eerbied de oogen opheffen, gewaardeerd worden.

Wilden wij nog meer redenen tot ontevredenheid, ook bij andere wapens, ook bij inferieure rangen opsommen, niets zou ons gemakkelijker vallen; doch gevoel van eigenwaarde houdt ons terug; wij treden niet als klagers op, slechts aan eenige algemeene grieven wilden wij lucht geven, daartoe uitgelokt door eene in ons voordeel gehoudene redevoering in de vergadering van 's lands vertegenwoordigers. Dat die vertegenwoordigers, dat ook Nêerlands geëerbiedigde Koning het wete, het leger in Indië lijdt, het lijdt meer dan in Nederland bekend is, maar de geest van trouw en pligtsbetrachting is, even als in het Nederlandsche, waarvan het Indische

dankbaar erkent een veel verpligte spruit te zijn, zoo hoog opgevoerd en zoo diep in aller harten geworteld, dat men met gerustheid Nêerlands koloniën, Neêrlands palladium aan zijne bewaking, aan zijne verdediging kan overlaten.

Wat er ook gebeuren moge, de trouw, de zelfverloochenende trouw van het Nederlandsch-Indisch leger zal niet falen; door geene grieven zal het ooit zoo ver kunnen gebragt worden, van ook slechts één ondeelbaar oogenblik, in de aan Koning en Vaderland gezworen trouw te wankelen.

JAVA,
October 1854.

Een Infanterist.

Beschouwing der *troonreden* sedert 1814, in betrekking tot Nederlandsch Indië.

I.

Deze staatsstukken zijn ten allen tijde en in alle landen beschouwd als gewigtig. Zij bevatten schetsen van den inwendigen en uitwendigen toestand der rijken en doen gelegenheid ontstaan, om de wenschen des volks te laten doordringen tot den regerenden vorst. De troonreden, door den Koning der Nederlanden, jaarlijks in de volksvertegenwoordiging uitgesproken, zeggen gewoonlijk ook iets over de overzeesche koloniën en bezittingen des rijks. Wij zullen nagaan, op welke wijs de toestand van Nederlandsch Indië, voor en na, werd blootgelegd en wat deswege voorkomt in de adressen van antwoord der volksvertegenwoordiging, die, ook vóór dat de grondwet van 1848 daartoe uitdrukkelijk *regt* gaf, uit den aard der zaak en uithoofde der aanleiding, welke er toe gegeven werd, gehouden en zedelijk verpligt was zich hare belangen ernstig aan te trekken.

Wij vestigen dan de aandacht in de eerste plaats op het tijdstip, toen aanstalten gemaakt waren tot het weder in bezit nemen onzer Oost-Indische bezittingen, na het Weener congres van 1814.

Troonreden 7 *November* 1814 *en* 17 *Maart* 1815.

„Door den vrede van Parijs, in vriendschappelijke betrekkingen gebragt met alle de mogendheden van Europa, zie ik met gerustheid den uitslag te gemoet der raadplegingen van het congres over alle punten, waarbij de staat der vereenigde Nederlanden een onmiddellijk belang heeft. Het zoude mij aangenaam geweest zijn *den omvang* van deszelfs *overzeesche bezittingen*, reeds nu, met volkomene zekerheid, aan U Edel Mogenden te hebben kunnen mededeelen, maar er is tusschen deze staatkundige schikkingen een algemeen en noodzakelijk verband, krachtens hetwelk zij allen te gelijk tot rijpheid en te gelijk in werking komen moeten.

„Ik heb echter, ten gevolge van afzonderlijke schikkingen, met de kroon van Groot-Brittannië getroffen, maatregelen kunnen vaststellen tot het weder bezetten van *het aanzienlijkste gedeelte van Neêrlands aloude bezittingen*, en dit gewigtig onderwerp trekt thans bijzonder mijne aandacht.

„Weldra zal onze vlag wederom ontrold zijn in die gewesten, waar de ondernemingszucht en noeste vlijt onzer vaderen bijkans even groote wonderen gesticht hebben, als op hunnen geboortegrond zelven.

„Het onschatbare Java vooral, met een *verlicht bestuur* en *de vrije vaart begiftigd*, zal eerlang nieuwe wegen voor het handelsvermogen openen en

voordeelen aanbrengen, meer dan genoegzaam om te vergoeden wat het verloop der tijden ons elders heeft doen verliezen."

Troonrede 16 *October* 1815.

„De koophandel zal een nieuw voedsel ontleenen, niet alleen uit die koloniën, welke aan Nederland *teruggegeven* en tot welker bezetting de kostbare toebereidselen thans voltooid zijn, maar ook uit die, *in welker afstand ik verleden jaar heb moeten bewilligen*."

Wij zien hier in 1815 aangekondigd, dat het toen onmogelijk was, om den *omvang der overzeesche bezittingen* bekend te stellen, *met volkomen zekerheid;* dat maatregelen waren vastgesteld tot het weder bezetten *van het aanzienlijkste gedeelte;* dat Java zou worden begiftigd met een *verlicht bestuur* en de *vrije vaart;* de hoop uitgedrukt, dat de koophandel nieuw voedsel ontleenen zou uit de koloniën, die Nederland had terug bekomen *en uit die welke het verloren had.*

Men zou verwachten, dat de Staten-Generaal hierop zouden antwoorden: Sire! Wij zullen gaarne inzage nemen van de in Januarij 1815 vastgestelde instruktie voor de drie Kommissarissen-Generaal, die door Uwe Majesteit belast zijn met het overnemen onzer bezittingen in Oost-Indië uit handen der Engelschen en met het invoeren aldaar eener nieuwe orde van zaken. Wij zullen gaarne kennis nemen van het vastgestelde reglement op het beleid der regering, of van de voorschriften daaromtrent gegeven. In ons geheugen ligt toch het hoogst merkwaardig rapport omtrent de te volgen beginselen van koloniaal bestuur, in Augustus 1803 door eene staatskommissie aan het Bataafsche bewind ingediend; de voorschriften in 1807 aan den Gouverneur-Generaal DAENDELS gegeven; al hetgeen betrekking heeft tot het verlies onzer Oost-Indische bezittingen in 1811 en de verrigtingen der Engelschen tot op het tegenwoordige tijdstip. Wij zouden wenschen te weten, *welke* bezittingen, als het aanzienlijkste gedeelte van Neêrlands *aloude* bezittingen, weder onder Neêrlands heerschappij komen. Wij zouden gaarne weten, of wij nog andere bezittingen verloren hebben, behalve Ceylon, de Kaap de Goede Hoop, een gedeelte van de kust van Indië, Demerary, Essequebo en Berbice. Het zou onze weetgierigheid bevredigen, wanneer wij wisten, *hoe* te verwachten is, dat de koophandel nieuw voedsel zal ontleenen uit de koloniën welke Nederland *verloren* heeft.

In een woord men zou verwachten, dat het adres van antwoord der Tweede Kamer van de Staten-Generaal blijken zou dragen van warme belangstelling in de overzeesche bezittingen van het rijk; dat daarin het verlangen zou zijn geuit, om de inlichtingen te ontvangen, welke aan de Kamer onthouden waren; dat daarin de belofte zou zijn uitgedrukt tot ondersteuning en medewerking, ten nutte van Indië, in verband tot de belangen van Nederland.

Die verwachting, hoe natuurlijk ook, vinden wij niet bevredigd. Het is als begreep de toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal hare roeping niet. Zie hier het:

Adres van antwoord 17 *Maart* 1815.

„Zonder eene vaste onafhankelijkheid in het hart van den Staat, zijn ook onze kostelijke bezittingen in andere werelddeelen de gemakkelijke prooi, of van de Mogendheid die ons zelve overweldigt, of van haren vijand; gelijk als gebleken is in onze dagen.

„Door de handhaving onzer onafhankelijkheid in Europa, waren wij daarentegen, in den loop van twee eeuwen, gebleven in het bezit van onzen koophandel en koloniën. Wij hadden, met de uiterste inspanning, dan eens den vijand aan onze grenzen gekeerd, dan eens hem midden uit ons land verdreven; doch nimmer hadden wij ons deel in de heerschappij der zee verloren. Onze wijze voorvaderen, aangevoerd door de Prinsen van Oranje, hadden dit bewerkt door middel van de keuze der bondgenooten onder de Mogendheden, en hun staatkundig stelsel is op dit tijdstip mede herboren.

„Wij deelen in de vrije vaart op alle de zeeën des aardrijks."

Het zal wel niet noodig zijn de volstrekte onbeduidendheid van deze holle klanken aan te toonen, of er zelfs een oogenblik bij te verwijlen. Dit gedeelte van het adres van antwoord in 1815 is een *droevig* geschiedkundig feit.

De bezittingen van Nederland in Oost-Indië werden in 1816 uit handen der Engelschen overgenomen. Toen wapperde er de Nederlandsche vlag weder! De heeren ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKES voerden het bewind in naam des Konings, zoowel op Java, als in de Molukko's, op Sumatra, Borneo, Celebes, Timor, op een gedeelte der vaste kust van Indië, op het schier-eiland Malaka, enz. Van lieverlede kwamen al die bezittingen weder onder Nederlandsch bestuur. Land en zeemagt, justitie en administratie, waren georganiseerd. Na vele bezwaren en moeijelijkheden, hadden de zaken eenen nieuwen loop erlangd. Er was nu veel, zeer veel stof voor gewigtige mededeelingen aan de natie.

Doch, men leze de:

Troonrede van 20 *October* 1817.

„De visscherijen, de koloniale vaart, de reederijen, en alle daarmede in verband staande neringen, hebben in werkzaamheid toegenomen."

De Tweede Kamer der Staten-Generaal wist daarmede genoeg van de zaken. Zij gaf dan ook hare goedkeuring aan het volgende even korte, even onbeduidende:

Adres van antwoord van den 12 *November* 1817.

„Wij verheugen ons overigens met Uwe Majesteit, dat de visscherijen, de koloniale vaart, en de reederijen, in werkzaamheid toenemen!"

Het jaar 1818 verliep even als het jaar 1816, zonder troonrede. Het-

geen toen mededeelingswaardig was, schijnt te zijn gespaard voor 1819. Het beteekent dan ook *iets*, als wij lezen in

De troonrede van 18 *October* 1819.

„In de koloniën ontwikkelt zich langzaam, maar met het gewenscht gevolg, de nieuwe administratie. Vaart en handel derwaarts nemen steeds toe in levendigheid."

Het is als ontwaakte de Tweede Kamer nu eenigermate. Zij twijfelde wel niet aan de Koninklijke verzekering, dat de nieuwe administratie in Indië zich *met het gewenschte gevolg* ontwikkelde, ofschoon zij er niet naar vroég *welk stelsel van beheer* er in werking was, 't welk zulke *gewenschte gevolgen* opleverde; zij twijfelde wel niet, dat *vaart* en *handel* op Indië toenamen in levendigheid; zij hechtte wel niet aan de voordeelen daarvan *voor Indië;* maar toch zij ontwaakte, niet in het belang van Indië, doch in dat van Nederland *bij uitsluiting.* Wij kunnen geen andere uitlegging geven aan het volgende:

Adres van antwoord van den 1 *December* 1819.

„Wij wenschen, Sire! dat, bij de ontwikkeling van het nieuwe stelsel van beheer in de koloniën en bij het toenemen van de vaart derwaarts, *ook de handel*, *de fabrieken*, *welke nog kwijnen*, uit hun tegenwoordig verval zullen opgebeurd worden."

Dat wij in dit oordeel niet hebben misgetast, blijkt uit de troonrede van het volgende jaar. En dat de Tweede Kamer meende genoeg gedaan te hebben, wordt uit haar antwoord voldoende bewezen. Deze staatsstukken, welke altijd *zoo groot belang inboezemen*, zijn van den volgenden inhoud:

Troonrede 16 *October* 1820.

„De administratie in de koloniën, gaat met eenen geregelden tred voort, en kan, bij eene verdere ontwikkeling, heilzame gevolgen hebben.

„Intusschen doen de uitvloeisels van de vaart en den handel op de beide Indiën *zich*, *in de voorname steden en in andere gedeelten van het koningrijk, zigtbaar gevoelen.*"

Adres van antwoord 23 *November* 1820.

„Met geen minder genoegen ontvangen wij de berigten, welke ons Uwe Majesteit geeft omtrent verschillende gedeelten van het inwendig bestuur des rijks en van dat der koloniën."

Wij hebben een vijfjarig tijdvak doorloopen; het eerste vijfjarig tijdvak sedert het herstel van ons gezag in Nederlandsch Indië. Het geeft een smartelijk gevoel wanneer men, door eenen dusdanigen geschiedkundigen terugblik, innig overtuigd wordt, dat de raadslieden der kroon het der

moeite niet waard rekenden, om de vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk, ten aanzien der grootste parelen van die kroon, iets anders te verkondigen dan klanken, en dat die vertegenwoordigers zich ongehouden meenden, om in het belang van de koloniën, zoo naauw verwant aan het moederland, iets hoegenaamd in het midden te brengen. De grondwet van 1814 kende wel aan den Koning toe: „het opperbestuur der koloniën," maar waar de Koning desniettemin, over de uitoefening en de gevolgen van dat opperbestuur, tot de natie spreekt, daar is het geoorloofd te verwachten, aan de eene zijde, *beduidendheid*, en aan de andere zijde, *belangstelling*.

En dat daartoe *ruime* stof aanwezig was, blijkt niet alleen uit hetgeen daaromtrent reeds is aangevoerd, maar vooral uit de geschiedenis van Nederlandsch Indië zelve.

Slaan wij een oog in die geschiedenis, daartoe onder de vele bouwstoffen kiezende de door Mr. P. MIJER geleverde „Kronijk van Nederlandsch Indië loopende over de eerste tien jaren na ons hersteld gezag in die gewesten," te vinden in dit Tijdschrift, jaargangen 1840, 1841 en 1845, dan weten wij geene woorden te vinden, om onze verbazing uit te drukken over de „onwetenheid", welke in het vaderland bij de twee groote deelen der regering, in het tijdvak van 1816—1820, schijnt te hebben bestaan; dan staan wij verlegen en beschaamd voor den nakomeling. Wij weten daarvan ten aanzien der regering geene andere oplossing te geven, dan dat de destijds bestaande *Raad van Koloniën* niet is geraadpleegd, of dat diens gevoelen, omtrent hetgeen aan de vertegenwoordiging der natie behoorde gezegd te worden, werd in den wind geslagen. In dien raad toch hadden zeker mannen zitting, die eene voldoende kennis bezaten van hetgeen waarop het hier aankwam; en waren zij er niet in, dan bestond voor den heer GOLDBERG, destijds belast met het beheer van het departement voor koophandel en koloniën, stellig genoegzame gelegenheid, om zich door andere deskundigen te laten voorlichten; dan was het zijn pligt geweest te zorgen dat de zamenstelling van den Raad van Koloniën beantwoordde aan zijne instruktie, onlangs door ons medegedeeld.

In groote uitwijding omtrent de gebeurtenissen in Nederlandsch Indië, in de jaren 1816—1820, treden wij niet. Daartoe is de stof te omvattend en te gewigtig. Nogtans stippen wij het volgende aan, om althans eenig bewijs van waarheid te leveren.

1816. Aanvankelijke weigering der Britsche autoriteiten in Indië, tot overgave van het bestuur aan de Nederlandsche kommissarissen. Overname van dat bestuur en publikatie aan de inlandsche bevolkingen, met blootlegging van de te volgen beginselen. Instelling van algemeene departementen. Zamenstelling van het Indische leger. Onlusten op Java, in de residentie Krawang.

1817. Belangrijke opstand in de Molukko's en expeditiën derwaarts onder de leiding van den kommissaris-generaal BUIJSKES. Herstel der betrekkingen met Japan. Reis over Java van de kommissarissen-generaal ELOUT en VAN DER CAPELLEN. Muntstelsel en uitgifte van papieren munt.

1818. Onlusten op Java in de residentie Cheribon. Zending van be-

vredigings-kommissarissen naar Borneo. Oorlog te Palembang. Regeling van het schoolwezen. Oprigting te Amsterdam eener maatschappij van koophandel en zeevaart. Vaststelling van een regerings-reglement.

1819. Overgang van het bestuur op den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN, en hernieuwing van het voormalig ligchaam der Hooge Regering van Nederlandsch Indië. Regeling van het regtswezen. Maatregelen tegen zeeroof en slavernij. Stichting van Singapoera door de Engelschen. Zending van kommissarissen naar Timor tot regeling van geschillen met de Portugesche regering. Onlusten op Banka en op Celebes. Reis van den Gouverneur-Generaal over Java.

1820. Opstanden te Rio en Banka. Zending van kommissarissen naar de Molukko's. Dood van den Keizer te Soerakarta en zending van kommissarissen tot regeling der troons-opvolging. Vaststelling der regten en verpligtingen van de regenten op Java.

Geen spoor van zulke gewigtige gebeurtenissen in Nederlandsch Indië, is in de door ons medegedeelde, *zooveel belang inboezemende*, staatsstukken te vinden. Zij leeren slechts dit ééne, dat er in het moederland eene volslagene onverschilligheid bestond voor de belangen van millioenen onderdanen, in de gewesten, *waar*, zoo als Koning WILLEM I zich in 1815 uitdrukte, *de ondernemingszucht en noeste vlijt onzer vaderen bijkans even groote wonderen gesticht hebben als op hunnen geboortegrond zelven.*

II.

Wij zullen een tweede vijfjarig tijdvak nemen voor de beschouwing van hetgeen de koninklijke troonreden aan den volke verkondigden en van hetgeen door 's volks afgevaardigden daarop werd te kennen gegeven: het tijdvak van 1821—1825, of de tweede periode van het bestuur van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN.

Troonrede van 15 *October* 1821.

„Onvoorziene rampen hebben sommige oorden in onze overzeesche bezittingen getroffen; doch het laat zich aanzien, dat zij de gevolgen daarvan spoedig zullen kunnen te boven komen, en wij mogen ons vleijen, dat het gewigt, hetwelk Neêrlands betrekkingen met Oost-Indië thans reeds op de schaal des algemeenen handels hebben, nog zal toenemen en vermeerderen."

Dit staatsstuk bevat twee gedeelten. In het eerste lid wordt gesproken van *onvoorziene rampen*, welke sommige oorden in onze „overzeesche bezittingen" getroffen hebben. *Welke* die rampen waren, wordt niet gezegd; en evenmin welke „overzeesche bezittingen" bedoeld worden. De troonrede bevat dus ook hier duistere en gekunstelde uitdrukkingen. 't Was, dunkt ons, eenvoudiger en meer waarheidlievend geweest, indien er gezegd ware: „Sommige gedeelten van Nederlandsch Indië en bijzonderlijk het eiland Java zijn hevig geteisterd geworden door de *cholera*, waardoor duizenden der bevolking bezweken

zijn." Men had dan geweten, dat er geene kwestie was van hongersnood of aardbevingen, en dat men niet St. Martin of St. George d' Elmina bedoelde!

Maar het tweede lid dezer troonrede is niet minder onduidelijk. Daar staat: „Wij mogen ons vleijen, dat het gewigt, hetwelk Neêrlands betrekkingen met Oost-Indië thans reeds op de schaal des algemeenen handels hebben, nog zal toenemen en vermeerderen." Hier wordt in de eerste plaats erkend, dat de betrekkingen van Nederland met Oost-Indië gunstig werkten op den algemeenen handel; en in de tweede plaats, dat er reden was tot de veronderstelling, dat die gunstige invloed nog zou toenemen. Met andere woorden verkondigde hier de troonrede, dat de handel tusschen Nederland en Nederlandsch Indië *bloeide* en nog zou *toenemen in bloei*. De regering van lateren tijd heeft het *bestaan van dien bloei* nogtans hardnekkig ontkend, ook in dit tijdvak des bestuurs van den heer VAN DER CAPELLEN, wat deswege ook door onderscheidene publicisten mogt worden aangevoerd. Hoe dit ook zij, de Tweede Kamer der Staten-Generaal scheen voortdurend te dommelen. Zij liet alles over aan de vaderlijke zorg van den Koning. Zie hier het:

Adres van antwoord 20 *November* 1821.

„Van de *aanhoudende zorg Uwer Majesteit* verwachten wij, *met vertrouwen*, alle die verbeteringen, waarop H. D. zucht voor het welzijn des lands ons regt geeft te hopen, en de leeniging van rampen, die onvoorziens eenige gedeelten, gelijk onlangs onze overzeesche koloniën, mogten treffen."

Blijkbaar was het der Tweede Kamer geheel onverschillig te weten, of Java dan wel St. Martin bezocht was door „rampen," en of hier rede was van hongersnood, van oorlog, of van Lissabonsche aardbevingen. Het scheen der Kamer ook geheel onverschillig, dat de handel tusschen Nederland en zijne Oost-Indische bezittingen bloeide en nog zou toenemen in bloei, en dat van den handel tusschen Nederland en zijne West-Indische koloniën in het geheel niet was gesproken. Was de troonrede van het jaar 1821 gekunsteld opgesteld, het adres van antwoord muntte uit door de meest mogelijke onbeduidendheid.

Merkwaardig is ook de

Troonrede van den 21 *October* 1822.

„Op onze overzeesche betrekkingen hebben de omstandigheden van den algemeenen handel derzelver invloed uitgeoefend. In de voornaamste der Nederlandsche koloniën vermeerdert desniettemin de inwendige welvaart en worden de tevredenheid en het volksgeluk meer en meer op hechte grondslagen bevestigd. Na de roemrijke overwinning, door onze zee- en landmagt in Oost-Indië behaald, is de rust nergens gestoord, noch zelfs bedreigd geworden, en onafgebroken blijft zich de zorg van het bestuur daar henen strekken, dat, ook in de verst afgelegene gewesten, ieder mijner onderdanen steeds de bewustheid hebbe van te leven onder de welwillende bescherming van een krachtig en tevens vaderlijk gezag."

Het eerste gedeelte der koninklijke woorden verkort in niets de waarde van hetgeen een jaar te voren gezegd was omtrent den bloei des handels tusschen Nederland en Nederlandsch-Oost-Indië, en van den *invloed van de omstandigheden des algemeenen handels op Neêrlands overzeesche betrekkingen*, zonder er evenwel bij te voegen of die invloed *gunstig* of *ongunstig* was. Alleen uit de volgende zinsnede laat zich onderstellen, dat die invloed *ongunstig* was, „want," zegt de troonrede, „in de voornaamste der Nederlandsche koloniën vermeerdert *desniettemin* de inwendige welvaart en worden de tevredenheid en het volksgeluk meer en meer op hechte grondslagen bevestigd."

Die schoone woorden treffen ons, en doen er ons een oogenblik bij stilstaan.

In de „Korte kronijk der voornaamste gebeurtenissen in Nederlandsch Indië," sedert 1843 opgenomen in ieder jaargang van den „Javaschen almanak en naamregister" vinden wij omtrent de jaren 1820, 1821 en 1822, opgeteekend: *Opstand te Riouw; onlusten op Banka*, *onlusten op Sumatra; onlusten op Borneo; cholera op Java.* Het is ons niet duidelijk, hoe, onder zulke omstandigheden, de koninklijke troonrede van 21 October 1822 spreken kan van „inwendige welvaart, tevredenheid en volksgeluk." Nog minder begrijpen wij, hoe daarin verder, na de vermelding van de in Junij 1821 behaalde overwinning te Palembang, want deze wordt daar zeker bedoeld, ofschoon men er naar raden moet, gezegd kan worden, dat de rust nergens werd gestoord, noch zelfs bedreigd. Men zal toch in October 1822 wel hebben geweten, dat sedert het vorige jaar op Sumatra hevig geoorloogd werd tegen de Padaries! dat in het laatst van 1821 de heer TOBIAS als kommissaris was gezonden naar de Westkust van Borneo en dat derwaarts eene militaire expeditie vertrok, welke er in Julij 1822 aanlandde! Men sla een oog op bl. 551 van het *derde* deel, 2de stuk, van VAN KAMPEN's „Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa." Daar staat: „Op het oogenblik, dat de zeer sterke expeditie ter herwinning van Palembang stond uit te zeilen (Mei 1821), brak de *cholera* te Batavia met zoo veel woede uit, dat de Gouverneur-Generaal een oogenblik in beraad stond, om den togt te staken en slechts door het besef *der onvermijdelijke noodzakelijkheid*, *om Neêrlands wankelend gezag in Indië te handhaven*, werd teruggehouden."

Van dit *wankelen van Neêrlands gezag* in Indië, is in de troonrede van 1822 niet gesproken; het zou ook niet hebben geharmonieerd met de verklaring, dat er bestond inwendige welvaart, tevredenheid en volksgeluk. Welligt was het te rangschikken onder de *onvoorziene rampen*, waarvan de troonrede van 1821 melding maakte; doch wij gelooven het niet.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal scheen ditmaal niet ingenomen met de in 1822 afgelegde koninklijke betuigingen, althans zoo *zij* aan hare hier onder volgende woorden den zin hechtte, welken *wij* er aan geven.

Adres van antwoord van 11 *November* 1822.

„*Onze wensch is*, dat onze koloniën meer en meer mogen bloeijen; en wij twijfelen geenszins, dat, indien derzelver veiligheid op nieuw het gebrui-

ken der wapenen kwam te vorderen, de vloot en het leger daarbij nieuwe lauweren zouden plukken."

De Tweede Kamer zeide niet, zoo als in 1821, dat zij *alles vertrouwde aan de aanhoudende zorg des Konings.* Zij waagde het nu eenen *wensch* te uiten, namelijk dien, *dat onze koloniën meer en meer mogten bloeijen.* Tot het uiten van dezen wensch bestond, zoo als wij gezien hebben, alle reden. 't Was als zeide de Kamer: wij bespeuren het *niet,* dat onze koloniën bloeijen; wij zien *niet,* dat er bestaat inwendige welvaart, tevredenheid en volksgeluk. Dacht de Kamer waarlijk aldus, zoo had zij gelijk. De Indische berigten konden onmogelijk hebben gewag gemaakt van algemeene welvaart en tevredenheid en volksgeluk, terwijl Java gruwelijk was geteisterd door de *cholera;* terwijl militaire expeditiën plaats hadden naar Borneo en naar Sumatra, op welk laatste eiland, naar de getuigenis der *Kronijk van Neêrlandsch Indië,* van P. MIJER, in de eerste dagen van Maart 1822 hevige gevechten plaats hadden tusschen onze troepen en de Padaries, en terwijl geheel Indië den druk voelde der financiële tekorten van het Gouvernement en van een aller gebrekkigst muntstelsel.

Maar, zal men zeggen, wat niet in 1822 aan de natie werd medegedeeld, is denkelijk in 1823 gezegd. Dit geschiedde echter evenmin. Men leze het volgende:

Troonrede van 20 *October* 1823.

„In de Overzeesche bezittingen heerschen, over het algemeen, orde, welvaart, en rust."

Wij geven er terstond bij den texst van het antwoord der volksvertegenwoordiging, omdat het zoo bijzonder uitmunt in onbeduidendheid. Beide deze staatstukken zullen wij vervolgens ter toetse brengen.

Adres van antwoord 8 *November* 1823.

„Wij hebben *met belangstelling* het, door uwe Majesteit, ons medegedeeldo vernomen omtrent verschillende voorwerpen (?), den inwendigen toestand van onze overzeesche bezittingen betreffende."

Om te doen zien wat er was van de in de troonrede van 1823, geroemde *orde, welvaart* en *rust,* gelijke beteekenis hebbende als de in 1822 gebezigde uitdrukkingen van *inwendige welvaart, tevredenheid* en *volksgeluk,* zullen wij eenige zinsneden mededeelen uit de *Kronijk* van den heer MIJER, over de jaren 1822 en 1823.

Palembang. De publikatie van den kommissaris VAN SEVENHOVEN van 18 Augustus 1823 zegt: „Na anderhalf jaar ons onledig gehouden te hebben, leerden wij den toestand kennen, waaronder de gansche bevolking kwijnt." De maatregelen, tot opheffing uit dien toestand bevolen, waren in October 1822 in het vaderland nog niet bekend; doch de ongunstige toestand zelve natuurlijk wel.

Malaka. Hier was de handel geheel vervallen en werd het zenden eener speciale kommissie van onderzoek en tot herstel noodzakelijk geoor-

deeld. Zij bestond uit den schout bij nacht MELVILL VAN CARNBÉE en het lid van den raad van financiën WAPPERS MELIS, die zich den 1sten Julij 1823 naar Malaka begaven. Die treurige staat van zaken te Malaka, was in October 1823 zeker in Nederland bekend.

Sumatra. Den 14den April 1823 deed de luit.-kolonel RAAFF een algemeenen aanval op den vijand, welke echter, niettegenstaande de stoutste en herhaalde aanvoering der officieren en de dapperste poging der manschappen, niet overweldigd kon worden. Wij leden hier vervolgens in diezelfde maand een gevoelige nederlaag, welke in October 1823 vermoedelijk reeds in Nederland bekend was.

Borneo. De kommissaris TOBIAS vertrok in Julij 1822 weder naar de Westkust, te zijner beschikking hebbende 300 man Europeanen, behalve de reeds op Borneo aanwezige garnizoenen. Den 19den Januarij 1823 verzamelde de overste DE STUERS alle beschikbare manschappen. Het oproerige distrikt Lara werd toen onderworpen. Daarop volgde in Mei 1823 de onderwerping van het insgelijks oproerige distrikt Montrado. De kommissaris TOBIAS berigtte, dat hij, op zijne reizen op Borneo, de bedroevende overtuiging had bekomen, dat de bevolking gebukt ging onder een kwellend despotismus, hetwelk alle ontwikkeling harer krachten en van de rijke hulpbronnen van den grond volstrekt verhinderde. Hij begaf zich in Julij 1823 naar Banjermassin, en ook daar vond hij „zulk een staat van verwarring, dat zonder eene aanmerkelijke verandering van bestuur, met grond niets van onze betrekkingen aldaar te verwachten was."

Makassar. Den 9den September 1822 had eene expeditie plaats tot het verdrijven der zeeroovers, die zich in groot getal op Tontoli gevestigd en versterkt hadden. 150 praauwen werden vernield en 23 stukken geschut werden naar Makassar overgebragt, en voorts een aantal kanonnen en vuurwapenen vernietigd. Handel en nijverheid hadden door die zeeroovers duchtig geleden.

Molukkos. In April 1823 barstte de cholera op Amboina uit. Wij zullen hieronder op den algemeenen treurigen toestand der Moluksche eilanden terugkomen.

Java. In den aanvang van 1822 hadden beduidende onlusten plaats in de residentie Kadoe, en in September van dat jaar in Bantam. Elders hadden gebeurtenissen plaats, welke den schrijver der *Kronijk*, den heer Mr. P. MIJER, met deze woorden deden besluiten: „Wij zullen hiermede het verslag sluiten der *rampen, welke gedurende de jaren* 1822 *en* 1823 *het schoone eiland Java hebben geteisterd.*" Onder die gebeurtenissen meenen wij te mogen rangschikken de intrekking der landverhuringen in de vorstenlanden, bij publikatie van 6 Mei 1823, waardoor groote ontevredenheid ontstond, eerst in 1827 door het herstellen van die landverhuringen, op last der regering in Nederland, getemperd. Daaronder rangschikken wij ook die tallooze *zee-* en *strandrooverijen*, welke langs de kusten van Java en elders in den archipel plaats hadden, waardoor ettelijke ingezetenen vrijheid en eigendom en zelfs het leven verloren. Daaronder rekenen wij

het *diep verval van de inlandsche vaart en handel*, waaromtrent onze „Kronijkschrijver" zegt, dat in de jaren 1822 en 1823 door de Indische regering gepoogd werd, door velerlei bepalingen, om deze rijke bronnen van welvaart en voorspoed, die maar al te veel naar *vreemde* bezittingen vloeiden, terug te leiden naar Java, als de natuurlijke stapelplaats van Nederlandsch Indië en van den geheelen archipel.

En toch verklaarde de Koninklijke troonrede van October 1823: „In de overzeesche bezittingen heerschen over het algemeen *orde*, *welvaart* en *rust;*" gelijk die van October 1822 verzekerde, dat er bestond „*tevredenheid* en *volksgeluk*, meer en meer bevestigd op *hechte grondslagen.*" En de Tweede Kamer der Staten-Generaal had dit *met belangstelling vernomen!*

Wij gaan nu over tot een volgend jaar.

Troonrede van 18 *October* 1824.

„De vaderlandslievende inrigting, welke in den loop van dit jaar, door eene algemeene en krachtige medewerking van alle klassen van ingezetenen, is tot stand gekomen, zal, zoo ik hoop, niet vruchteloos beproeven, om met een ruim en wel bestuurd geldvermogen, aan landbouw en fabrieken, aan handel en scheepvaart, een nieuw leven te schenken. Daartoe zullen ook kunnen medewerken de uitbreiding onzer bezittingen in Oost-Indië, ten gevolge van het laatstelijk met het rijk van Groot-Brittanniën gesloten traktaat; en de rust en orde, die, bij voortduring, aldaar gevonden worden."

Hier doen zich, ter beschouwing, drie punten voor: de oprigting der Nederlandsche Handel-maatschappij; het in Maart 1824 met Engeland gesloten traktaat; en het bestaan in Oost-Indië, bij voortduring, van rust en orde. Daaromtrent veroorloven wij ons de volgende opmerkingen:

De oprigting der *Nederlandsche Handel-maatschappij* had plaats in Nederland, zonder eenige medewerking hoegenaamd van een enkelen ingezetene der koloniën. Deze werden hier niet gerekend. Onzes inziens was dit een belangrijke misgreep, waartegen de heeren MUNTINGHE, raad van Indië met verlof, en J. C. BAUD, gewezen algemeene sekretaris der Indische regering, die beide deel namen aan de kommissie voor de oprigting der Handel-maatschappij, hadden behooren te waken, opdat deze nieuwe instelling de sympathie der ingezetenen van Nederlandsch Indië mogt ondervinden. Nu had juist het tegendeel plaats. Onze „Kronijkschrijver" zegt dan ook: „Hoezeer bij het organiek koninklijk besluit van hare oprigting, de geruststellende verzekering gegeven was, dat aan gemelde maatschappij geen *uitsluitend regt*, van welken aard ook, zoude worden toegekend, verwachtte men echter dat van lieverlede, aan dat nationaal handelsligchaam *voorregten* zouden worden gegund, *boven de alhier gevestigde bijzondere handelshuizen, waardoor eene belangrijke wijziging zou worden daargesteld in het regeringsstelsel, tot dus ver voor Nederlandsch Indië aangenomen en gevolgd.*" Die verwachting was niet ongegrond. De Handel-maatschappij beantwoordde volstrekt niet aan hetgeen in de troonrede werd vooruitgezet, namelijk

om, met een ruim en welbestuurd geldvermogen, een nieuw leven te schenken aan landbouw en fabrieken, aan handel en scheepvaart. Zij kwijnde in de hoogste mate en met haar al de genoemde takken van volksbestaan. Toen ontstond meer en meer het schenken van *voorregten*, vooral nadat in 1882 eene groote uitbreiding der kultuur van Europesche stapelprodukten op Java was tot stand gebragt. Sedert is de *Handel*-maatschappij ontaard in eene maatschappij van *vrachtvaart* en *kommissie*. De Handelmaatschappij gaf geen nieuw leven aan landbouw en fabrieken, aan handel en scheepvaart. Dit deed Java door het kultuurstelsel. Dit deed de regering door middel van die maatschappij van vrachtvaart en kommissie. Intusschen bloeide de maatschappij, onder de begunstiging van de haar geschonkene *voorregten*, ten eenenmale strijdig met het oogmerk en de statuten van hare oprigting; geenszins door de kracht van een ruim en welbestuurd geldvermogen; geenszins door eigen handels-ondernemingen. Ook hier had de Koninklijke troonrede iets verkondigd, dat in de uitkomst bleek niets beteekenend te zijn.

Het in 1824 met Groot-Brittanniën gesloten traktaat is in de troonrede slechts ter loops aangestipt. Er werd de schijn aangegeven, dat het gevolg daarvan wezen zou: uitbreiding onzer bezittingen in Oost-Indië, en dat die uitbreiding gunstig medewerken zou tot ontwikkeling, door de Handel-maatschappij, van landbouw, fabrieken, handel en scheepvaart.

Dit een en ander is ons volkomen onverklaarbaar. Onze „Kronijkschrijver" geeft een veel duidelijker begrip van het oogmerk van het Londensche traktaat. Niet alleen in den Indischen Archipel, zegt hij, ook op het vaste land van Azië, was het Nederlandsch gezag, tegenover de Engelschen, geplaatst in eene stelling, welke vele onaangename aanraking aanbood. Er moesten vele geschilpunten, ontstaan bij het weder overnemen van de Oost-Indische bezittingen, door de Gouvernementen in Europa worden geregeld. De onderhandelingen nopens een traktaat, waarvan die regeling het doel was, werden in 1820 te Londen aangevangen. Het werd eindelijk den 17 Maart 1824 gesloten en den 2den Junij van dat jaar onzerzijds geratificeerd. *Uitbreiding van onze bezittingen* was het oogmerk geenszins en het vloeide er ook volstrekt niet uit voort. Wel werd onzerzijds bedongen de verwijdering van alle vreemd gezag op Sumatra, maar daarentegen verloren wij onherroepelijk Malaka, Singapoera en al onze bezittingen *op de vaste kust van* Indië, zoo als Suratte, Chinsurah, enz. als of het verlies van Ceylon en de Kaap de Goede Hoop niet reeds gevoelig genoeg geweest was.

En wat is te denken van „*uitbreiding onzer bezittingen*", als men zich herinnert, dat het hier bedoelde traktaat niet heeft kunnen verhinderen, ja zelfs gestrekt heeft tot dekmantel, dat de Engelschen ons hebben gedwongen, om af te zien van eene Nederlandsche vestiging op de oostkust van Sumatra en daarentegen om te gedoogen, dat zij zich vestigden op Borneo? Men staat waarlijk verbaasd over deze zinsnede der koninklijke troonrede; het traktaat van 1824 zou ten gevolge hebben: uitbreiding van grondgebied in Indië! En dat nam de volksvertegenwoordiging aan voor goede munt, dat ver-

klaarde zij, zoo als wij uit het adres van antwoord zien zullen, *met het levendigste genoegen te hebben vernomen!*

Rust en *orde*, zegt de troonrede, bestaan in Oost-Indië, voortdurend. *Voortdurend?* Wij hebben gezien, dat dit woord, 't welk op het verledene ziet, geheel misplaatst is en eene voorstelling geeft, die onwaarheid bevat. Wij zullen dan den tekst liever aldus lezen: „Rust en orde bestaan in Oost-Indië." Maar ook dit wordt ontkend, zoo wel door den „Kronijkschrijver" als in de „*Korte kronijk*" welke in de regerings-almanak van Nederlandsch Indië voorkomt. Het jaar 1824 was voor Nederlandsch Indië een jaar van groote onrust, in allerlei opzigt.

Java is niet het eenige eiland, dat hier in aanmerking komt. Daar had in 1824 wel geen *opstand* plaats, maar de algemeene toestand was verre van bevredigend, en zeker smeulde er het vuur, dat weinige maanden later te Djokdjokarta door DIPO NEGORO ontstoken werd. Onze „Kronijkschrijver" toont dit in de bijzonderheden aan, vooral ook dat de eerste oorzaak gelegen was in het intrekken der landverhuring in Mei 1823.

Wij zullen hier niet verder gewagen van het onaangenaam gevoel, dat de oprigting of eigenlijk het begunstigen door *voorregten* van de opgerigte Handel-maatschappij op Java verwekte; maar wij wijzen op de geldleening van vijftien millioen sicca-ropijen, welke de Indische regering, bij gebreke aan hulp uit het moederland, met PALMER en C°. in Bengalen sloot, om zich te redden uit den grooten nood, waarin zij zich bevond, na alle middelen van uitgifte van papieren munt en promessen te hebben uitgeput. De Molukko's, Celebes, Sumatra en Borneo komen hier vooral in aanmerking; daar bestond noch rust, noch orde, maar veeleer onrust en wanorde, juist het tegendeel van het geen de troonrede aan de natie verkondigde. Onze „Kronijkschrijver" is op nieuw onze wegwijzer. Hij beschrijft, in de eerste plaats, de reis van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN naar de Molukkos en naar Makassar. Den 4 Maart 1824 kwam de landvoogd te Amboina. Daar vaardigde hij eene publikatie uit, die den toestand schetst van de Moluksche volkeren van Amboina, Ley-Timor, Hitoe, Oma, Honimoa, Noessa-laut, Ceram, Boero, Amblauw, Manipa, Kelang, Bonoa, Goram, en verdere eilanden. Daarin zegt de heer VAN DER CAPELLEN: „Wij hebben, tot ons diep leedwezen, uw lot beklagingswaardiger gevonden, dan wij ons hadden kunnen voorstellen. Gij zijt arm, terwijl de Voorzienigheid de rijkste voortbrengselen aan uwen grond geschonken heeft; gij slijt uwe dagen in onrust, in gedurige twisten." De landvoogd deed wat hij kon tot opbouwing dezer bevolkingen en tot verbetering van hunnen toestand. Het bewijst, dat de koninklijke troonrede, waar die van orde en rust sprak, geene betrekking hebben kon tot de Ambonsche-eilanden. Dit kon ook het geval niet zijn met betrekking tot de Banda-eilanden. De heer VAN DER CAPELLEN achtte het noodig maatregelen te nemen „die *dringend* gevorderd werden, om de goede ingezetenen der Bandasche eilanden en de volkeren der omliggende en daaronder behoorende landen, te gemoet te komen en op te beuren." Te Saparoea kwamen bij den landvoogd regenten en hoofden

van het eiland Ceram. „Alles deed genoegzaam blijken," zegt de Kronijkschrijver, „dat de bevolking, waartoe zij behooren, nog in dien eersten staat van wildheid was, welke men naauwelijks zou kunnen gelooven dat nog bestaat, zoo nabij de gewesten, waar reeds zoo lang Europesche bevolkingen verkeerd hebben en derzelver beschaving en godsdienst sinds twee eeuwen zijn begonnen over te brengen." Als van zelf denken wij aan de jongste soortgelijke getuigenis van den kolonel ter zee VAN DER HART, in zijne merkwaardige beschrijving van in 1850 volbragte togten in de Moluksche en Celebesche wateren. 't Is treurig dat, onder zulke omstandigheden, de Nederlandsche regering, bij monde van den Koning, aan de Nederlandsche natie deed verkondigen: overal heerschen *rust*, *orde* en *welvaart!*

Op Celebes, zegt de regerings-kronijk van den Indischen almanak 1824, „*Opstand van Boni; gevechten bij Tanette en Soepa.*" 't Is bekend, dat het Gouvernement van Makassar sedert jaren het onafgebroken tooneel was van onrust en zorg. Wij kunnen daarover niet uitwijden, omdat het verhaal te lang zou zijn. Maar èn onze „Kronijkschrijver" èn VAN KAMPEN in zijne „Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa" èn I. C. VAN RIJNEVELD, in zijne „Geschiedenis van den veldtogt der Nederlanders op Celebes in de jaren 1824 en 1825" èn zoo vele anderen hebben geboekstaafd, dat hier een bloedige oorlog plaats had, die in Julij 1824 een aanvang nam, en zoo ernstig was, dat toen in Mei 1825 te Batavia het berigt ontvangen werd van de op Boni behaalde overwinning, zulks bij eene *buitengewone Courant* bekend gemaakt en een koninklijk saluut uit het grof geschut gelost werd, terwijl de generaal DE KOCK, aan het hoofd van alle aanwezige officieren, den Gouverneur-Generaal statiglijk ging geluk wenschen. En toch zegt de troonrede, dat in 1824 in Oost-Indië *rust* en *orde* heerschten!

Op Sumatra bestonden die rust en orde evenmin. Onze troepen bleven er ook in 1824 onafgebroken op de been. Op den 17den Julij 1824 had er eene ontmoeting plaats met de Padaries, waarbij van onze zijde onderscheidenen sneuvelden of gewond werden; en te Palembang werd met moeite de bevolking der binnenlanden in toom gehouden. Een gedeelte van het garnizoen werd er zelfs vergiftigd, en de Sultan persoonlijk kwam in vollen opstand.

Op de westkust en op de zuid- en oostkust van Borneo, bleef de rust ook niet ongestoord. De Chinezen van Montrado, op de westkust, pleegden weder vijandelijke daden tegen het Nederlandsche gezag en zij vielen zelfs op onze te Sinkawang gevestigde troepen aan, met het gevolg, dat de onzen van daar moesten aftrekken, met achterlating van geschut en ammunitie. Op de zuid- en oostkust bragt een inlandsch hoofd de Bandjermassingsche bovenlanden in opstand.

En wil men weten, hoe treurig de staat van zaken was op de eilanden Wetter, Kisser, Lette, Moa, en eene menigte andere, in het zuid-oostelijk gedeelte van den archipel gelegen, die, tijdens de voormalige O. I. kompagnie, meest allen bezetting hadden en waar de inboorlingen meest

Christenen zijn, dan leze men de beschrijving van den togt naar die eilanden in 1825 door D. H. KOLFF. Even ongunstig was de staat van zaken op de Sangir- en Talautsche eilanden.

De Staten-Generaal gaven blijkbaar geen acht op oorsprong en doel der oprigting van de Nederlandsche Handel-maatschappij; zij verdiepten zich vooral niet in een onderzoek der vraag, of het *mogelijk* was, dat *de maatschappij* een nieuw leven zou schenken aan landbouw en fabriekwezen, en aan handel en scheepvaart, gelijk later bleek, dat *door haar* niet geschieden kon; zij vroeg niet naar oorsprong en doel en uitwerking van het traktaat met Groot-Brittanniën; zij onderzocht niet, of dat traktaat ons waarlijk uitbreiding van grondbezit in Indië geven zou, dan wel of het verlies van grondbezit te weeg bragt; zij toetste niet aan zoovele gebeurtenissen op Java, Sumatra, de Molukkos, Celebes, Borneo en andere eilanden in den Indischen archipel, de koninklijke verklaring dat overal orde en rust heerschten. Zie hier het:

Adres van antwoord van den 6den *November* 1824.

„De Staten-Generaal, Sire, hebben *met het levendigste genoegen vernomen*, dat men eenen gelukkigen uitslag verwachten mag van de, voor alle takken *onzer* welvaart, zoo *voordeelige* schikkingen, welke met naburige en bevriende mogendheden zullen kunnen getroffen worden. Zij deelen in de hoop Uwer Majesteit, betrekkelijk de goede gevolgen, welke de *vaderlandsche* inrigting, in den loop dezes jaars gevormd, hebben zal voor *onzen* landbouw, fabrieken, handel en scheepvaart."

Verheug u, ingezetenen van Nederlandsch Indië, over deze zorgzame wijze, waarop *uwe* belangen, in dien goeden ouden tijd, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal werden behartigd! Maar, vergeef het haar; zij mogt het niet. De Minister van Koloniën wilde het niet. Zij zou gewis bederven, wat door hem in 't belang van Indië nuttig gekeurd werd! En hij deed zoo veel goeds, vooral nu hij den heer J. C. BAUD tot bijstand had, onder den beteekenenden titel van *Directeur voor de zaken der koloniën!*

Eindelijk treden wij het jaar 1825 in. Java was in rep en roer. De opstand van DIPO NEGORO breidde zich naar alle zijden uit. De Europesche ingezetenen, ambtenaren en partikulieren, snelden te wapen, vormden zich tot schutterijen; gewapende korpsen van inlanders, met pieken, bij wege van landstorm, werden hier en daar in de haast opgerigt. De inlandsche politie-korpsen te paard (Djaijang Sekar's) werden aangevuld en gedrild, om als kavallerie dienst te doen. De nood was hoog gestegen. Samarang en Soerabaja waren ernstig bedreigd. De plaatselijke garnizoenen rukten op, overal waar ze slechts eenigermate gemist konden worden. Batavia was bijna geheel van militaire magt ontbloot. De in der haast daargestelde schutterij betrok er de wachten en posten. De expeditionnaire troepen, die naar Celebes en naar Borneo gezonden waren, werden in allerijl teruggeroepen. De Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK snelde van Batavia naar de vorstenlanden. De generaal VAN GEEN deed

hetzelfde bij zijnen gelijktijdigen terugkeer te Soerabaja van Makassar. De eene estafette volgde de andere. Zoo groote drukte was nog niet gezien. Uit Nederland werd dadelijk versterking van magt gevraagd, die ten getale van 2000 man toegezegd en in 1826 en 1827 ook gezonden werd. In dezen staat van zaken, werden de gewone bijeenkomsten der Staten-Generaal geopend met de volgende

Troonrede van 17 *October* 1825.

„Onze buitenlandsche bezittingen zijn het onderwerp mijner bijzondere aandacht. Mijne pogingen zijn daarhenen gerigt, om, behoudens de bevordering harer inwendige welvaart, van dezelve voor Nederland en de Nederlandsche nijverheid de meest mogelijke voordeelen te verkrijgen. In sommige dier bezittingen zijn de uitgaven, ten gevolge van oorlogen en van kostbare maatregelen van het bestuur aldaar, te hoog gedreven en hebben op den geldelijken toestand eenen ongunstigen invloed gehad; ik heb aanstonds middelen daargesteld, om die te matigen en wijders nuttig geoordeeld, eenen bijzonderen kommissaris derwaarts te zenden, ten einde de vasthouding aan de gegevene bevelen tot spaarzaamheid en orde in de bijzonderheden te verzekeren. Hoezeer er dus hoop bestaat, dat die invloed weldra geheel zal wijken, zal het evenwel noodzakelijk zijn, dat het moederland, door zijn crediet, tot opbeuring te hulp kome, en ik meen daartoe op de medewerking van U Edel Mogenden te mogen rekenen."

Wij durven vragen of dan hier eene getrouwe opening gedaan is van den staat van zaken in Nederlandsch Indië? Of de benarde toestand van Java, waar het de al of niet voortduring van het bestaan van het Nederlandsche gezag gold, hier, zelfs in de verte, werd bloot gelegd? De Regerings-kronijk, in den Javaschen almanak, zegt: 1825. *Opstand te Djokjokarta onder Dipo Negoro. Begin des Javaschen oorlogs.* Wilde het ministerie van koloniën de zaak verbloemen? Wilde het de gevolgen van het goede beheer der koloniën verborgen houden? Wij zouden het bijna denken. De koninklijke troonrede spreekt niet van pogingen, om dien zoo veel millioenen schats verslindenden opstand te onderdrukken; zij zegt niet, dat *daarhenen* 's Konings bijzondere aandacht gerigt is; o! neen, *het pogen is*, zegt de troonrede, om *van de buitenlandsche bezittingen de meest mogelijke voordeelen te verkrijgen voor Nederland en de Nederlandsche nijverheid.* Slechts als ter loops, en als kwam dit minder in aanmerking, is daar tusschen ingelascht, *behoudens de bevordering harer inwendige welvaart.* De schoonklinkende woorden *rust* en *orde* zijn thans echter vermeden. Men gevoelde, dat deze spotternij nu te ver gedreven zou zijn. Het overige gedeelte van de troonrede handelt uitsluitend over de in Indië te hoog opgevoerde uitgaven, over het zenden van eenen kommissaris-generaal (den heer DU BUS GISIGNIES), om de uitvoering van de gegeven bevelen tot spaarzaamheid en orde te verzekeren, en overigens, om de natie voor te bereiden op eene leening ten behoeve van Nederlandsch Indië, die wij weten dat *twintig millioenen* guldens bedroeg.

Men vergelijke de troonrede van 1825 met die der vorige jaren, en men zal tot de overtuiging komen, dat hier meer woorden gebezigd zijn dan in de vroegere, met het bepaalde oogmerk, niet om den toestand der overzeesche bezittingen naar waarheid bloot te leggen, maar om in het verschiet de voordeelen te laten zien, welke het gevolg zullen zijn van de gevraagde geldelijke hulp.

De troonrede had behooren te behelzen, dat de staat van zaken in Nederlandsch Indië allertreurigst was. Oorlog op Java, op Sumatra, op Borneo, op Celebes, in een woord bijna overal. Handel en vaart kwijnen. Inwendige welvaart bestaat nergens. De zeerooverijen zijn niet te bedwingen. 's Lands financiën zijn deerlijk in de war, want de Gouverneur-Generaal was van den aanvang af slecht uitgerust; wij zonden hem geen geld, wij lieten hem aan zijn lot over, eene kontrôle bestond niet anders dan bij den Minister van Koloniën, deze was niet op de hoogte, en nu .... nu is het een kwestie van te zijn of niet te zijn. De Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN komt terug. De heer DU BUS DE GISIGNIES gaat als Kommissaris-Generaal, om te herstellen wat nog te herstellen is. Hij wil echter niet besturen zonder geld. Hij is voorzigter dan de heer VAN DER CAPELLEN geweest is. De Staten-Generaal gelieven dus zoo goed te zijn, een krediet te openen van twintig millioen gulden, want die zijn noodig, om de zaken staande te houden. Men erkent echter ongaarne de feilen die men begaat. Men tracht liever de waarheid te verbergen; en zoo kwam men er toe om den Koning in den mond te leggen, dat de Edel Mogende heeren zoo goed geliefden te zijn, om geld te geven voor Indië. De geldelijke toestand daar en het voortzetten van den oorlog tegen DIPO NEGORO eischten voorziening. Men zou zorgen, dat er voortaan zeer spaarzaam beheerd werd. Maar het geld der natie, dat nu gevraagd werd, zou zijne rente opbrengen. Men zou voortaan van Indië *de meest mogelijke voordeelen trachten te verkrijgen voor Nederland en voor de Nederlandsche nijverheid.* Dan, hoopte men, zou de natie wel meer te vreden wezen, dan zij tot dus ver zijn kon.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal was echter wakker geworden. Het moet ter harer eere gezegd worden! Geen wonder, men kwam aan het leven der natie, aan hare geldbeurs. Zij zeiden nu geen „ja en amen!" Zie hier het:

Adres van antwoord van 7 *November* 1825.

„Wij zullen met de *meest naauwgezette aandacht* de voorstellen *onderzoeken*, welke het Uwer Majesteit behagen zal aan ons te doen, *ten gevolge der ons gegevene mededeelingen omtrent den staat onzer Overzeesche bezittingen.*"

De Tweede Kamer der Staten-Generaal zou *onderzoeken.* Dit had zij nog nooit ten aanzien van Oost-Indië gezegd. 't Was een eerste stap van toezigt, van inmenging in koloniale zaken, die anders blijkbaar veronachtzaamd werden. Maar de Minister van Koloniën hield volgende stappen, nog vele jaren lang, met ijzeren hand tegen. Eindelijk toch, na langen strijd, overwonnen de vertegenwoordigers van het volk.

Het *onderzoek* der Tweede Kamer leide tot inwilliging van de door den Koning gevraagde hulp. Het tegendeel was ook niet te verwachten, want alles stond op het spel. 't Is slechts ter aanvulling en tot beëindiging van dit tienjarig overzigt, dat wij hier laten volgen hetgeen op den 25sten Maart 1826, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij het sluiten der bijeenkomsten van de Staten-Generaal, gezegd werd:

„Nog meerdere ontwerpen van wetten van aanbelang, zijn door U Edel Mogenden aangenomen. Daar onder behoort de geldleening van *twintig millioenen* voor onze overzeesche bezittingen. De tijd zal ongetwijfeld komen, waarop een gevestigd evenwigt tusschen de opbrengsten en de behoeften van onze koloniën voor dezelve den onderstand van het moederland zal kunnen doen ontbeeren. Inmiddels is die onderstand een band te meer welke haar aan ons hecht. Ik kan, Edel Mogende heeren, hier het verlangen, ja de behoefte niet weêrstaan, om terug te wijzen op dat volledig vertrouwen, waarmede die wet door uwe vergadering is aangenomen; hetzelve heeft een edel en aandoenlijk blijk opgeleverd der gevoelens, welke een Koning, die zijn volk wil gelukkig maken, en een volk dat zijnen Koning kent, vereenigen."

Waarlijk de geschiedenis der Koninklijke troonreden is hoogst merkwaardig en leerzaam. Zij wekt op tot nadenken en doet met innige vreugde het oog vestigen op de heilzame gevolgen der grondwets-herziening van het jaar 1848. Hoe is het mogelijk dat men zich heeft kunnen verwonderen over de vreugdekreet, die op Java opging bij het vernemen der tijding, dat voortaan beter gewaakt zou worden voor de Indische belangen.

(*Ingezonden.*)

De versnelde en geregelde gemeenschap met de Nederlandsche bezittingen in Oost- en West-Indië.

In de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, van den 9den December l.l., zeide de heer ROCHUSSEN onder anderen het volgende:

„Ik had gewenscht, dat deze Minister (van Marine) — ik zou bijna zeggen dit Ministerie, want het betreft ook den Minister van Koloniën — meer sympathie had aan den dag gelegd voor het stoomwezen, niet alleen voor de marine, maar ook voor de stoom-kommunikatie tusschen het Moederland en de Koloniën; ik gewaag niet van de stoomkommunikatie over Egypte, met alle hare moeijelijkheden en overpakkingen, maar ik wensch eene eigene direkte stoom-kommunikatie tusschen Nederland en Java, voor die honderde reizigers, die jaarlijks van het Moederland naar de Koloniën gaan en van de Koloniën naar het Moederland terugkeeren, en voor het groot aantal militairen, dat uitgezonden wordt om ons leger kompleet te houden, en waarvan soms eene spoedige overzending dringend noodzakelijk kan zijn. Want ik behoef niets te zeggen van de langdurige en soms gevaarlijke zeereizen der zeilschepen, zeereizen waarvan het gevaar reeds begint bij het verlaten van onze stroomen en waarvan wij helaas! dezer dagen zulk een hartverscheurend voorbeeld hebben gezien. Welnu, er hebben zich drie ondernemingen aangemeld om ondersteuning, zelfs geene regtstreeksche geldelijke ondersteuning, ten einde op te rigten eene stoomvaart regtstreeks tusschen Nederland en Java. *Die drie aanzoeken* — ik moet het zeggen — *zijn met onverschilligheid behandeld*, en ik geloof, dat de zaak ons niet onverschillig moet zijn. Engeland geeft aan subsidiën voor dergelijke stoomlijnen meer uit dan ons geheele budget voor marine bedraagt; zulke groote subsidiën verlang ik niet — misschien kan men het zonder subsidiën wel doen — maar dan had men ten minste een band tusschen de koloniën en het moederland, dan had men eene pepinière voor de stoomvaart en zoo noodig in oorlogstijd transportschepen."

De Minister van Koloniën antwoordde hierop: „In de rede, heden morgen door den afgevaardigde uit Alkmaar (den heer ROCHUSSEN) uitgesproken, is een onderwerp aangeroerd, dat mij genoopt heeft, thans het woord te vragen. De geachte spreker heeft gewezen op voorstellen of aanbiedingen, die aan de regering zijn gedaan met opzigt tot eene stoomgemeenschap tusschen het moederland en Nederlandsch-Indië, aanbiedingen die hij vermeent, niet met de noodige belangstelling aangenomen en behandeld te zijn geworden. Daarover wensch ik een oogenblik te spreken, omdat

het mij voorkomt, dat het denkbeeld zou kunnen ontstaan, als of belangrijke zaken van dien aard bij de regering met onverschilligheid zouden worden behandeld. De zaak komt op het volgende neder:

„In de laatste vijf jaren zijn tot drie maal toe aan de regering voorstellen gedaan ten doel hebbende, om, door eene periodieke stoompakketvaart, eene versnelde regtstreeksche gemeenschap met Java daar te stellen; maar wanneer ik zeg stoompakketvaart, is dat niet hetgeen de afgevaardigde uit Alkmaar onder stoomvaart verstaat, want hier was bepaaldelijk sprake van zeilvaartuigen met auxiliair stoomvermogen.

„Die plannen zijn, voor zoo ver ik weet, in de eerste plaats, aan mijne beoordeeling onderworpen. Ik heb die voorstellen niet met onverschilligheid ontvangen, ze hebben integendeel mijne belangstelling in hooge mate opgewekt. Ik ben in overleg getreden onder anderen met mijnen ambtgenoot voor de Marine, van wien ik ook moet getuigen, dat hij met veel belangstelling van de zaak heeft kennis genomen. Maar telkenmale zijn die voorstellen afgesprongen door de onaannemelijke voorwaarden, die daaraan werden verbonden. Ik zou ook gewenscht hebben, dat de voorgestelde lijn van versnelde gemeenschap niet uitsluitend bepaald werd tusschen Nederland en Java, vooral omdat reeds zoo veel middelen van gemeenschap tusschen die twee landen bestaan, maar dat men zich tevens had kunnen verstaan, om eene periodieke stoomvaart in het leven te roepen tusschen het moederland en onze West-Indische bezittingen; eene lijn, waarop ik reeds eenige jaren geleden ook in deze Kamer gewezen heb als van het hoogste gewigt. Ik wenschte tevens, dat van Java op Australie ook eene periodieke Nederlandsche stoomvaart wierd daargesteld, waarvan ik ook, uithoofde van het toenemend verkeer, de gunstigste uitkomsten en veel nut verwacht. Ik had dus wel gewenscht, dat ééne onderneming die verschillende lijnen tot stand had kunnen brengen; ik heb daarop gewerkt, maar telkens — ik moet het tot mijn leedwezen verklaren — zijn mijne pogingen afgestuit op de moeijelijkheden aan de uitvoering verbonden, en de onmogelijkheid, om de aan de regering gestelde voorwaarden in te willigen. Nu heeft de geachte spreker gezegd, dat van de zijde der voorstellers geene geldelijke ondersteuning werd verlangd. Wanneer evenwel daaromtrent geen misverstand plaats heeft, dan meen ik dat het juiste van de zaak daarop neder komt, dat bij een van de gedane voorstellen niet zoo zeer bedoeld werd dadelijke geldelijke bijdragen, maar waarborg van renten en welligt ook van kapitaal. En dan zou het weligt nog verkieslijker zijn een subsidie te bepalen, dan de regering te binden aan zaken, waarvan men het einde niet kan overzien.

„Ik heb dus voor een oogenblik het woord gevraagd, om te verklaren, dat niet met onverschilligheid ontvangen zijn de aanbiedingen, die de geachte spreker uit Alkmaar heeft bedoeld, maar dat ik persoonlijk mij nog altijd gelukkig rekenen zal, om de hand te leenen tot daarstelling van eene versnelde periodieke gemeenschap met onze overzeesche bezittingen, die ik voor mij hoogst wenschelijk acht."

Deze verklaring van den Minister van Koloniën heeft ons veel genoegen gedaan, en geeft ons aanleiding, om terug te komen op een onderwerp, waarin wij het levendigst belang stellen en dat reeds in het verloopen najaar door ons werd behandeld *). Toen echter vonden de mededeelingen en opmerkingen, welke wij ons veroorloofden, niet die sympathie, waarop zij, naar onze bescheiden meening, aanspraak mogten maken. Misschien zal de thans gebleken goede gezindheid van den Minister van Koloniën daarin eene gunstige verandering brengen. Althans de belangrijkheid en meer en meer blijkende noodzakelijkheid van eene versnelde en geregelde gemeenschap met de koloniën, doet ons op nieuw eene poging wagen, met de hoop, dat daaraan, ook door de veranderde omstandigheden, eene meerdere vooringenomenheid met het onderwerp zal ten deel vallen.

Gelijk voorzeker het geval zal zijn geweest met elk beschaafd landgenoot, die het gewigt van onze koloniën voor het moederland gevoelt, vernamen wij met groote blijdschap, in den herfst van het vorige jaar, het hier te lande ontworpen plan, om eene schroefstoomschepen-maatschappij op te rigten, welke eene zekerder, sneller en geregelder gemeenschap, dan tot heden bestond, tusschen Nederland en zijne koloniën zou daarstellen. Evenzeer doordrongen van het noodzakelijke, als van het nut en voordeel eener dusdanige onderneming, volgden wij belangstellend de pogingen der ontwerpers, om haar te doen slagen, doch moesten weldra tot ons innig leedwezen vernemen, dat zij reeds in hare geboorte was te niet gegaan.

Het is ons voornemen, op nieuw de aandacht te vestigen, op dit belangrijk onderwerp, en daartoe andermaal beknoptelijk mede te deelen, op welke wijze men getracht heeft, de bedoelde zaak tot stand te brengen, en aan te toonen, welke voordeelen, door de mislukking, voor Nederland en zijne koloniën verloren gaan.

Nadat zich in December 1852, met het doel om over gezegd onderwerp te beraadslagen, eene vereeniging had gevormd van mannen, die door naam en positie tot de aanzienlijksten des lands behooren, en wier erkende verdiensten en uitgebreide kennis in scheepvaart en handel een waarborg opleveren voor het goede en wenschelijke der onderneming, werd door dezen uit hun midden eene kommissie benoemd, om een adres op te stellen aan den Koning; hetwelk, door allen goedgekeurd, werd ingediend. In dat met zeer veel zaakkennis, doorzigt en helderheid opgestelde adres, werd gezegd: dat ook voor ons het oogenblik was gekomen, om, geevenredigd aan onze middelen en krachten, deel te nemen aan den wereld-wedstrijd, welke meer en meer zal ontstaan, ten einde daardoor ons regtmatig aandeel te verkrijgen in de voordeelen, welke de stoomvaart op de voorgestelde wijze tegenwoordig afwerpt, en aldus te voorkomen, dat men, daarmede langer vertragende wegens ingenomenheid met of zorg voor het bestaande, het gunstig oogenblik ongebruikt zou laten voorbijgaan, en, bij de nieuwe vrijgevige wetten, alle wegen en plaatsen weldra ingenomen

*) Namelijk in het blad *de Indiër*.

nieuwe gelegenheid tot opleiding en ontwikkeling van den handelsstand geboren wordt, wanneer men de versnelde gemeenschap met de koloniën, ook in tijden van spanning, verzekert en onderhoudt, en in oorlog aan onze veel te geringe oorlogsvloot eenige weerbare schepen kan toevoegen, waarvan ook in tijd van vrede enkele beschikbaar konden zijn voor kommissien; wanneer Curaçao in stede van, zoo als het nu is, eene belangrijke lastpost voor de begrooting te zijn, van lieverlede voor West-Indië werd, wat Singapoera voor Oost-Indië is, en alzoo eindelijk de plaats innam, welke het sedert lang had kunnen en behooren te bekleeden; maar *thans* meer dan immer, nu bij eene zoo uitmuntende ligging zich de ontwikkeling volgt van Midden Amerika, de steeds toenemende stroom van menschen en goud in de nabijheid, en de bevordering en daarstelling van de nieuwe wegen, tot verbinding der beide oceanen, welke met de Oost-Indiën eene nadere gemeenschap zullen doen opnemen?

Eene geregelde dienst op Centraal Amerika zou ongetwijfeld, bij eene goede regeling, de brievenpost van Noordelijk Duitschland, en, in de heenreize, landverhuizers in grooten getale tot zich trekken; terwijl het in de terugreize nimmer aan ladingen van tabak, koffij, katoen, suiker, en verdere produkten dier streken zou behoeven te ontbreken.

De geheele onderneming was, zoowel uit een militair als uit een staatkundig oogpunt, wenschelijk, dewijl de gemeenschap met de koloniën veel minder afhankelijk van anderen zou worden, dan dit nu het geval is.

De algemeene belangen van het land, de vermeerderde welvaart der ingezetenen, toenemend vertier, mouvementen met en onderhoud van zoo vele schepen, konsumtie van brandstof, welker aanvoer en behandeling weder voordeel afwerpt, dit alles zou medewerken tot vermeerdering der rijks-inkomsten, tot bevordering van nijverheid en landbouw. De schepen der Maatschappij konden zoodanig gebouwd en ingerigt zijn, dat men ze, even als in Engeland, in tijden van oorlog of onlusten, voor de dienst der Marine kan gebruiken, iets wat vooral daarom van belang en voordeel voor het rijk zou wezen, omdat het aantal der schepen, die men in tijd van vrede in reserve behoort te houden, dan minder groot zou behoeven te zijn.

In het rapport van het *committee* van het huis der gemeenten over „*the Mercantile steam navy*", wordt daarvan gezegd: „Koopvaardijstoomschepen „van de soort en sterkte, noodig voor de ontvangst van zulk geschut, als „bij de Koninklijke Marine in gebruik is, zouden eene allernuttigste auxi„laire kracht zijn voor nationale verdediging, en het committee ziet geen „bezwaar, zulk een maatregel tot uitvoering te brengen."

Maar behoeven wij nog wel bewijzen of rapporten van deskundigen in dezen aan te halen, nu de ervaring van onze naburen ook ons heeft geleerd, welke belangrijke diensten schepen als de voorgestelde, in sommige omstandigheden, aan den lande kunnen bewijzen, en welke voordeelen dit voor de bezitters afwerpt? Slaan wij slechts den blik op het onafgebroken vervoer in onze dagen van menschen en goederen in Frankrijk en Engeland door dergelijke bodems.

Hoe men echter, zoo door korrespondentie als bij mondeling onderhoud, het wenschelijke en voordeelige der onderneming aan de regering betoogde, en geen bepaalden waarborg, maar slechts *voorwaardelijke* en *tijdelijke* medewerking verlangde, dewijl de Maatschappij, eenmaal gevestigd, weldra op zich zelve zou kunnen bestaan, men moest, terwijl de regeringen van Engeland en Amerika schatten veil hadden voor dergelijke ondernemingen, — en zelfs in België en Sardinië, in welken laatsten staat zich een prins van het Koninklijke huis aan het hoofd eener zoodanige Maatschappij had gesteld, de noodzakelijke medeweking werd verleend, — in Nederland met zijne schoone Koloniën, eene weigering ondervinden van de regering, om de gevraagde medewerking te verleenen, zonder welke de bedoelde Maatschappij, van een zoo hier als elders erkend algemeen belang, niet kan worden opgerigt.

Wij hebben de weigering der regering destijds geëerbiedigd, overtuigd dat daarvoor, volgens de persoonlijke verklaring van den Minister van Koloniën, geldige redenen moesten bestaan. Wij hebben sedert, hoe hard dit ons, als oud-zeeofficier, met het oog op hetgeen er in andere landen tot stand kwam, ook meermalen viel, het stilzwijgen bewaard, doch schromen niet, na het over het onderwerp in kwestie, den 9den Dec. jl. in de Tweede Kamer verhandelde, in verband met de veranderde omstandigheden van vele zaken en personen, op nieuw de sijmpathie in te roepen van allen, zoo in het Moederland als in de Koloniën, welke van het nut en de noodzakelijkheid der bedoelde onderneming overtuigd zijn, opdat de vroegere, even respektabele als deskundige kommissie moge worden aangezocht, nogmaals te beproeven, het voorgestelde doel te verwezenlijken.

F. C. TROMP,
Inspekteur van Véritas.

AMSTERDAM,
December 1854.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

I.

De vestiging van Nederlanders te Suriname, aangeprezen door den Generaal-majoor B. F. Baron VAN RADERS. 's Gravenhage, Erven DOORMAN 1854.

Die aanprijzing, groot 12 blz. is door den schrijver in het licht gegeven, naar aanleiding eener zinsnede in het adres van antwoord der Tweede Kamer op de laatste troonrede, luidende:

„Tot maatregelen van wetgeving, welke strekken kunnen ter opbeuring „van onze W. I. Koloniën, zal Uwe Majesteit ons steeds bereid vinden."

Al wie de brochure leest, zal gemakkelijk kunnen oordeelen over de doelmatigheid der maatregelen, door den schrijver aangeraden tot vestiging eener Nederlandsche kolonie in Suriname. De algemeene meening, die ook de onze is, luidt, dat aan het welslagen eener kolonisatie van Europesche landbouwers moeijelijk te denken valt, zoo lang de *slavernij* in W. I. bestaan blijft, en dat men, alles in het midden gelaten, in elk geval de bergstreken met betere hoop op goede uitkomsten zal kunnen koloniseren, dan aan de stranden, waar door het inpolderen in een tropisch klimaat, bezwaarlijk poldergasten zouden overblijven, om de ingepolderde streken te bebouwen.

Maar, hoe klein de brochure ook zijn moge, *eene* groote en officieele waarheid leert zij ons weder. Zij is deze:

Door den Gouverneur van Suriname zijn voorstellen gedaan, om de kolonisatie, door de *Regering in Nederland zelve* daargesteld, te doen slagen, en andere maatregelen te provoceren: „om die kolonie wat meer ter harte „te doen nemen, en dat voor Nederland zoo onwaardeerbaar gebied uit „den staat van teruggang op te beuren."

De reeds begonnen en aanvankelijk met goeden uitslag bekroonde maatregelen werden door het Ministerie van Koloniën afgekeurd, op diens last gestaakt, en aan de korrespondentie en de reklames van den Gouverneur daarover een einde gemaakt door de ministeriëele missive van 14 December 1847.

Het was dus dàt ministerie, 't welk den vooruitgang van Suriname, door afkeuring der voorstellen van het bestuur aldaar, *tegen*gewerkt, en alzoo, door het doordrijven van eigene inzigten, *mede*gewerkt heeft, om aan de schatkist thans nog een jaarlijksch offer van meer dan een halve millioen, tot onderhoud van deze kolonie, op te leggen.

Die gevolgtrekking is juist, indien de beweringen van den heer baron VAN RADERS juist zijn. Daar hangt alles van af.

Wij zullen ons niet als regters tusschen hem en den heer J. C. BAUD, die toen Minister van Koloniën was, opwerpen. Maar wij verwachten, dat die staatsman, die van deze brochure kennis draagt, dewijl zij aan al de leden der Tweede Kamer is toegezonden, zich daarop zal verantwoorden.

II.

Pleitredenen door Mr. GIJSB. M. VAN DER LINDEN, F. C. DONKER CURTIUS, en J. FABER VAN RIEMSDIJK, advocaten te 's Gravenhage. Gehouden voor den Hoogen Raad der Nederlanden op 15, 20 September, 11, 18 en 25 October, in de zaak van H. P. HOEVENAAR, administrateur van de Suikerfabrijk Pangkah, residentie Tagal, als gemagtigde van E. A. VAN VLOTEN, appellant van een vonnis, gewezen door het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch Indië, van 11 September 1851, tegen de regering van Nederlandsch Indië. Zalt-Bommel, JOH. NOMAN EN ZOON, 1854. Gr. 8°.

Een merkwaardig boek. Een suikerfabrikant op Java dagvaardt de Indische regering aldaar voor het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch-Indië tot ontbinding van zijn kontrakt en schadevergoeding. Het Hoog-Geregtshof ontzegt dien eisch, en wijst daarentegen den eisch in rekonventie toe voor dezelfde punten van wege de regering gedaan.

Hiertegen is die fabrikant bij den Hoogen Raad der Nederlanden in appel gekomen, en wij vinden in het boek, waarvan wij den korten inhoud mededeelen, de volgende stukken, daartoe betrekkelijk: „Pleitrede „voor eisch gehouden op 18 en 20 September, door Mr. GIJSB. M. VAN „DER LINDEN — Pleitrede van antwoord gehouden op 11 October, door „Mr. J. FABER VAN RIEMSDIJK. — Pleitrede van repliek gehouden op „18 October, door Mr. F. C. DONKER CURTIUS. — Aanteekeningen voor „dupliek gepleit op 25 October, door Mr. J. FABER VAN RIEMSDIJK. — „Suikerkontrakt, onder nadere goedkeuring van Zijne Excellentie den „Gouverneur-Generaal, aangegaan tusschen den direkteur der kultures, „voor en van wege het Gouvernement van Neêrlandsch Indië, ter eene, „en de heeren B. F. W. FISCHER en H. VAN DEN BOSCH, wonende te Tagal, van beroep suikerfabrikanten, ter andere zijde."

De uitspraak over dit merkwaardige regtsgeding is bepaald op den 1sten Februarij 1855.

Onze bedoeling is geenszins, hier *onze* meening te zeggen over het regt van de partijen, en zoodoende de uitspraak van den Hoogen Raad vooruit te loopen; maar wij willen dit boek aanbevelen, als bevattende eene der merkwaardigste bijdragen tot de geschiedenis van het kultuur- en dwangstelsel op Java, hier niet gegrond op individueele meeningen of verhalen, maar geput uit officiëele, en voor de regtbanken als wettige bewijzen dienende bronnen.

Dikwijls heeft men schrijvers en leden der Tweede Kamer, die het drukkende van dat stelsel voor de bevolking, de daardoor veroorzaakte

armoede en sterfte in sommige provinciën van Java met zwarte kleuren geschilderd hebben, van overdrijving, oppositie, kwade inzigten enz. beschuldigd. De Minister van Koloniën en de heer J. C. BAUD zijn met die beschuldigingen in de Kamer nooit karig geweest, en hebben aan het geloof, dat men gewoonlijk aan die beschuldigingen hechtte, een groot gedeelte van hun aanzien in koloniale kwestiën te danken. Voor *die* leden der Kamer vooral, die rondborstig hunne eigene onervarenheid in koloniale zaken erkend en verklaard hebben, dat zij daarom naar eene *autoriteit* in de Kamer zoeken moesten, en dan liefst die van den heer J. C. BAUD aannamen; voor die leden is de lezing dezer pleidooijen onmisbaar, indien zij wezenlijk verlangen, zich over de ingewikkelde kwestiën van het landelijk stelsel in Indië licht te verschaffen. Dit is ook vooral noodig, daar die kwestiën, bij de aanbieding eener wet in den geest van art. 60 der Grondwet (indien die wet ooit wordt aangeboden), op den voorgrond staan moeten.

Te regt zegt de appellant in den aanhef van zijn pleidooi: „Het geding „loopt over een suikerkontrakt. Daarin zijn wij van meening, dat aan „die overeenkomst *beide* kontraktanten gebonden zijn; evengelijk, of de „eene VAN VLOTEN, of de andere de Hooge Regering van N. I. heet. „In Indië mag die meening vreemd worden gevonden, gevaarlijk geacht en „onbestaanbaar met de eischen van volstrekt gezag, hier duldt zij geen „tegenspraak meer. Hier althans staat het vast, dat noch verandering „van regeringsinzigten, noch zucht naar vriendschap van inlandsche hoof„den, noch politieke angsten en vreezen van 1848, het Gouvernement „regt konden geven, om af te wijken van hetgeen, waartoe het zich bij „schriftelijke overeenkomst had verbonden, en tien jaren lang trouw was „nageleefd. En van daar onze gerustheid in dit belangrijk geding."

Wij zien uit den aanhef ook: dat meer dan 300 stukken tot adstruktie der pleidooijen dienen.

Van blz. 3 tot 31 volgt nu de geschiedenis van het kultuurstelsel, in verband tot het kontrakt, en het daarover in Indië tusschen de kontraktanten en het hof voorgevallene; waarna de pleiter overgaat tot de eigenlijke adstruktie van het appel, die natuurlijk buiten onze beoordeeling ligt.

Maar op die 28 bladzijden vinden wij veel, voor elk een belangrijk, die met Java en het dwangstelsel van kultuur aldaar wenscht bekend te worden. Op blz. 8 verhalende, dat door het Gouvernement, voor de vervaardiging van 4000 pikol suiker ongeveer 2200 vademen brandhout, van 12 voet lengte, 6 v. hoogte en 4½ breedte elk, noodig geacht, bij de kontrakten, als door de bevolking te leveren tegen ƒ 2.00 per vadem, was toegestaan, en dit later gebleken was, een voor de bevolking ten eenenmale ondragelijke last te zijn, zegt de heer VAN DER LINDEN, op bladz. 9:

„Al dat hout en dat riet moest het Gouvernement door koelies laten aandragen."

„Men vindt dat feit zelfs vermeld in een werk, toegeschreven aan een „kundig Indisch ambtenaar, die weinige jaren later zelf Gouverneur-Gene-

„raal was; namelijk in den bekenden „*Blik op het bestuur van N. I.* „*onder den Gouverneur-Generaal* VAN DEN BOSCH", in 1835 uitgegeven „door de redaktie van *den Oosterling*, bladz. 71. „De suikertuinen" zegt „die schrijver, sprekende van Pangkah, „liggen op ruim 3½ Engelsche „mijlen afstands van de fabrijk, en het riet moet door menschen derwaarts „gebragt worden. Wanneer men berekent, dat het riet van één bau 2000 „mansvrachten uitmaakt, zoo vordert de vervoer van het riet naar deze „fabrijk 1,000,000 mansvrachten. Het hout voor de fabrijk wordt, op de„zelfde wijze, door menschen aangebragt, doch op eenen afstand van ze„ven mijlen, waarvoor aldan *één cent dagloon* wordt betaald. Voor al „dat werk waren toen minstens 1458 man daags bezig."

Bladz. 11 wordt een substantieel extrakt gevonden uit een verslag van den inspekteur der kultures BUYSKES, d. d. 1 Oktober 1837, waaruit blijkt, hoe toen reeds de zaken stonden. Hij zegt:

„Slechts twee fabrijken waren er toen in Tagal, zegge twee, elk in „een afzonderlijk regentschap; — zoodat toen in het regentschap Tagal, „waarin Pangkah lag, slechts voor eene suikeronderneming van 500 bau „behoefde gezorgd te worden. — In 1837 trok men aldaar de vrijstelling „van landrente in; natuurlijk alleen in het belang van 's lands middelen, „geenszins ter verligting van den druk der bevolking; integendeel als van „zelf spreekt. Het was toen ook in den tijd, dat in het moederland de „volharding zeer aan het einde harer resources begon te komen, en dus „waren 's lands middelen een voorwerp van dubbel teedere zorg. Om den „Javaan, geloof ik, bekommerde men zich toen minder. Immers het getal „voor den arbeid aangewezen personen werd ook verminderd tot 2916, „zoodat, in plaats van den vierden man daags, de tweede man werken „moest. En toch liet men karren en buffels ontbreken en gebruikte 333 „man daags om riet en hout aan te dragen."

Op verscheidene plaatsen heeft de pleiter aangewezen, dat de Javanen, tijdens het begin der dwangkultuur, slechts *een cent* daags verdienden, en dat zij daartegen vrijgesteld waren van de betaling der landrente. Op bladz. 12 blijkt nu, uit een extrakt van het voorstel van den inspekteur van kultures, dat men de Javanen voortaan een dagloon zoude geven van 12 cents, maar tegen intrekking der vrijstelling van landrente, waardoor zij dus, bij eenen arbeid van 65 dagen tegen 12 cents daags, eene landrente van *f* 7.50 konden betalen, en dan VOOR ZICH ZELVE daags toch nog *een cent* zouden overhouden. Wat zal men, na die lezing, zeggen over de beschuldiging van overdrijving, door de voorstanders der regering tegen het werk van den heer VITALIS uitgebragt?

Wij kunnen hier niet onopgemerkt laten, dat men den last, die op de Javanen drukte, door alle beschikbare middelen van regeringswege getracht heeft te verminderen. Of men daartoe ook het middel te baat heeft genomen, om de door kontrakten verkregene regten van partikulieren willekeurig te ontkennen, dit zal het vonnis van den Hoogen Raad ons leeren.

Maar wij komen thans tot een geschiedkundig feit (ten opzigte der suiker-kontrakten), waarvan de beoordeeling geheel onder ons bereik valt, en dat tot belangrijke beschouwingen aanleiding geeft. Het is dit:

Het nieuwe kontrakt, dat op den 9den April 1838 met V. VLOTEN gesloten, en bij resolutie van den Gouverneur-Generaal dd. 18 Mei goedgekeurd werd, was gesloten, toen de heer VARKEVISSER, thans resident van Pasoeroean, resident van Tagal was. Die resident, die het kontrakt dus gesloten had, is ook met de uitvoering van het kontrakt gedurende acht jaren belast geweest, en het verschil loopende over het aantal te leveren koelies, dat tot het protest aanleiding gaf, is eerst opgekomen onder den opvolger van den heer VARKEVISSER, den resident VRIESMAN.

Indien nu het geheele proces loopt over de uitlegging, die men aan de woorden: *eigene middelen*, moet geven, dan willen wij, zonder die uitlegging door het vonnis van den Hoogen Raad vooruit te loopen, alleen de vraag doen:

„Welke ambtenaar moet geacht worden, in den *waren geest* dezer woor-„den gehandeld te hebben? degene, die het kontrakt namens het Gouver-„nement gesloten, en gedurende acht achtereenvolgende jaren ten uitvoer „gelegd heeft, of zijn opvolger?"

Wij zullen niet antwoorden op die vraag, maar alleen als eene opmerkelijke bijzonderheid konstateren, dat door geene der beide partijen de heer VARKEVISSER als getuige in dit proces is opgeroepen, om *zijne zienswijze* over de woorden: *eigene middelen* onder eede te doen kennen. Het komt ons in elk geval voor als eene groote leemte in het proces.

Maar er bestaat nog meer dan leemte door dit gebrek. Bij de pleitrede van antwoord door Mr. J. FABER VAN RIEMSDIJK, gehouden 11 Octotober blz. 93 tot 128, vinden wij blz. 98 en 99 de handelwijze van den resident VARKEVISSER tegenover V. VLOTEN voorgesteld als *gunst*. Dit wordt gezegd met de woorden:

„De appellant — ik erken het — genoot voortdurend veel *gunst* en „medewerking van de regering, en daarop *steunde* hij."

Waarop steunt de wetenschap van den heer FABER V. RIEMSDIJK dat dit *gunst* was?

Deze zegt verder: blz. 99.

„De koelies zijn toegestaan in massa, en nooit heeft die resident gebruik „gemaakt van de bevoegdheid, bij art. 19 sekundo van het kontrakt om-„schreven, om specifikatie te vragen van de werkzaamheden, en te waken, „dat de koelies niet tot andere werkzaamheden wierden gebruikt, om eene „andere regeling daar te stellen, zoo als het slot zegt!"

Wil nu de verdediger daarmede zeggen, dat de heer VARKEVISSER van art. 19 geen gebruik gemaakt heeft, omdat hij, als kundig en ijverig ambtenaar, uit ambtspligt waakte en zich overtuigd had, dat de gevraagde en verstrekte koelies tot geen ander werk gebezigd werden, dan door het kontrakt bedongen was?

Indien hij dit bedoelde, dan ware het pleit beslist! Of wil hij daarmede

zeggen: dat de resident VARKEVISSER, door die verstrekking, nalatig is gebleven in de waarneming der belangen van bevolking en regering, bij art. 19 van het kontrakt bedongen?

Dit schijnt te blijken uit de twee volgende zinsneden van den heer FABER V. RIEMSDIJK: waar hij, ook blz. 99, zegt:

„De oude resident gevoelde wel de bezwaren van het planten!" enz. en dan verder:

„Maar de oude resident ging voort in dien sleur!"

De beoordeeling der waarde van die phrases moeten wij natuurlijk aan den regter overlaten. Maar wij gevoelen ons verpligt, hier in de bres te springen voor den oudsten ambtenaar bij de kultures, die op dit oogenblik in de kolonie dient; den oudsten resident van Java, den braven, kundigen, aktieven en voor het lot der bevolking altijd bezorgden VARKEVISSER.

Indien de verdediger vermeent, argumenten te putten uit de beschuldiging van dezen, boven elken lof verheven, ambtenaar van nalatigheid, slordigheid, of verwaarloozing der belangen van de regering, die hij dient, dan komt het ons voor, dat het met zijne verdediging al heel armoedig uitziet.

Een tweede opmerkelijk feit is dit:

De heer VRIESMAN volgt den heer VARKEVISSER op als resident, dus als mandataris der regering in de ten uitvoerlegging van het kontrakt met V. VLOTEN. Hij vindt, dat art. 19 van het kontrakt door zijnen voorganger gedurende acht jaren verkeerdelijk begrepen en opgevolgd is.

Nu vinden wij wel in het proces, blz. 99, dat hij van zijn gevoelen kennis gaf aan de regering, maar wij vinden geen woord, dat hij door de regering, zijnen principaal, gelast werd, veranderingen in de ten uitvoerlegging te eischen. Desniettemin deed hij dit, zonder vooraf, in gevolge art. 21 van het kontrakt, arbitrage te vragen over de uitlegging, aan art. 19 te geven. Het komt ons voor, dat hij dit had moeten doen, aangezien hij eene ten uitvoerlegging verlangde, verschillende van die, sedert acht jaren aan het art. 19 gegeven. Indien hij dit echter verlangde, ten gevolge van *zijne eenzijdige* beschouwing, dan valt wel niemand, dan hij, in de kwalifikatie, van zijn *eigen regter* geweest te zijn.

Dat dit overal op Java voorvalt, is ons bekend, ook dat men nog veel verder gaat. Zoo hebben wij b. v. voor ons liggen eene officiële korrespondentie, waaruit blijkt:

Dat een fabrikant, in de residentie Japara, van 1843 tot 1848, elk jaar in Januarij een voorschot had ontvangen van *f* 40.000 en meer.

Dat dit voorschot in 1848 ten gevolge eener verschillende zienswijze van den resident *geweigerd* werd.

Dat de kontraktant *arbitrage* vroeg over de beteekenis van het art. van het kontrakt, waar over voorschotten gesproken wordt, en

Dat ook die arbitrage door den resident werd geweigerd, op grond, dat hij vermeende, dat *zijne uitlegging* van het kontrakt de ware en voor geene tegenspraak vatbaar was. Gelukkig genoeg, was de firma REYNST & VINJU gemagtigde van den kontraktant, en die firma, die veel invloed had

bij de regering, wist bij monde van den heer STOLTE (thans lid der Tweede Kamer) te bewerken, dat de regering de uitbetaling der voorschotten gelastte, en dusdoende den resident in het ongelijk stelde.

Wij kunnen deze schets niet sluiten, zonder twee feiten te konstateren, die bewijzen, dat, indien al de Indische regering in de laatste jaren blijken heeft gegeven van de kontraktanten in het belang der inlandsche bevolking tot koncessiën te bewegen en te noodzaken, die de kontrakten medebrengen en misschien ook *niet* medebrengen, zij echter van *haren* kant in gebreke blijft, bij name ten opzigte van het kontrakt, waarover het proces gevoerd wordt, hare belangtelling in het lot der Javaansche bevolking te toonen, noch zelfs hare wettige verpligting tegenover deze bevolking na te komen.

Het eerste feit is dit:

Sedert 1850 is de fabrijk „Pangkah" gesloten, en hebben beide partijen *ontbinding* van het kontrakt geëischt. *Ontbonden* wordt dat kontrakt dus in elk geval. Dat proces duurt nu reeds 4 jaren, en jaarlijks laat de regering door de bevolking de 800 bouw riet voor deze fabrijk aanplanten. Dat riet wordt dan, tot rijpheid gekomen, op publieke vendutie bijna om niet verkocht; eenige fabrikanten in de nabijheid verdienen er enorme sommen aan; alles ten koste der bevolking, die voor den aanplant bijna niets krijgt, en tot verwerking van het riet door de regering ook nog gedwongen wordt, koelies en andere middelen te leveren ten behoeve der opkoopers, jegens welke zij tot niets hoegenaamd verpligt is. Wij vragen: is dat billijk? kan de slechts schijnbare bewering: dat het Gouvernement, staande het proces, ten opzigte van art. 1 van het kontrakt (*aanplant*), diligent moet blijven; kan die bewering een zoo grooten druk regtvaardigen, als daardoor op de bevolking wordt gelegd? Indien waar is, wat men zegt van het doorzigt, de zucht tot regtvaardigheid en verligting van lasten der bevolking van den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, dan moet men het zeker zeer betreuren, dat hij met de zaken daar niet beter bekend is, en zich daardoor op zoo eigenaardige wijze *leiden*, indien niet *misleiden* laat.

Het tweede, even belangrijke feit is dit:

Door den heer DE VOGEL is, tijdens hij direkteur van kultures was, in de kontrakten een artikel gebragt, zeer in het belang der bevolking, en dat in het kontrakt met den heer V. VLOTEN voorkomt als art. 5, en gevonden wordt op blz. 182 en 183 der brochure. Het luidt aldus:

„Voor dat het riet gesneden wordt, zal hetzelve op stam worden ge-
„taxeerd, hoeveel Nederlandsche ponden suiker van elke bunder verwacht
„worden.

„De schatting zal geschieden op de daartoe geschikte tijden, ten over-
„staan van een of meer Gouvernements ambtenaren, door den resident
„aan te wijzen, van de fabrikanten of iemand van hunnent wege, van het
„distriktshoofd en van de hoofden en oudsten der dessa's, zullende van
„elke schatting een proces-verbaal, door al de bovenstaande personen ge-
„teekend, aan den resident worden ingediend, en tevens van den afloop
„derzelve aan de planters kennis moeten gegeven worden.

„Het Gouvernement zal aan de planters voor het riet als maximum „betalen vijf guldens en zeventig cents, voor elke honderd Nederlandsche „ponden suiker, die uit hetzelve zal worden vervaardigd, terwijl zij dien „zelfden prijs als minimum zullen ontvangen voor de hoeveelheid Neder- „landsche ponden, welke de schatting zal opleveren.

„Zoodra de hoeveelheid suiker, die de fabrikanten uit het riet vervaar- „digd hebben, zal bekend zijn, zal van al de suiker, welke alsdan blijken „zal te zijn verkregen, boven de bij schatting berekende opbrengst, nader „aan de planters door het Gouvernement dezelfde prijs worden betaald.

„Op deze betalingen zullen aan de planters door het Gouvernement de „volgende voorschotten gegeven worden, als:

„1°. Acht gulden voor iedere bunder, zoodra de regeling geschied is „der velden, die voor de suiker-kultuur zullen moeten bewerkt worden.

„2°. Acht gulden voor iedere bunder, wanneer de gronden beploegd „en dus tot de aanplanting gereed zullen zijn.

„3°. Elf gulden voor iedere bunder in de maand Februarij, dan wel „in de zesde of zevende maand na de planting, mits als dan niet zal blij- „ken, dat het riet daartoe te slecht geslaagd is; indien zulks het geval „mogt wezen, dan zal deze betaling vooraf aan de beoordeeling van het „Gouvernement moeten onderworpen worden, met een duidelijk berigt nopens „den staat en de oorzaken, waaraan de slechte slaging is toe te schrijven.

„4°. Het overige van het minimum, waarop de planters volgens de „schatting regt hebben, zoodra deze zal zijn afgeloopen.

„Terwijl eindelijk geheel met de planters zal worden afgerekend, zoo- „dra bekend zal zijn, hoeveel Nederlandsche ponden suiker werkelijk van „het geschatte riet bij elke fabrijk zijn vervaardigd; zullende elke dessa, „welker riet bij zoodanige fabrijk is verwerkt, in het meerdere deelen, in „evenredigheid van hare aanplanting, of van de geschatte opbrengst der „velden in Nederlandsche ponden suiker."

Aan de laatste alinea's, waarbij de betaling der bevolking geregeld wordt, is wat betreft al de bepalingen bij n°. 1, 2, 3 en 4 gemaakt, *nimmer* gevolg gegeven, zoodat de bevolking hare betaling altijd van 18 maanden tot twee jaren *later* heeft ontvangen, dan zij die volgens de letter van dit kontrakt had *moeten* ontvangen.

Kan men nu nog zeggen, dat dit proces door het Gouvernement gevoerd wordt uit belangstelling in het lot van den Javaan?

Eene laatste opmerking:

De verdediger zegt: dat de bewering van pleiter, dat men in eens 138 *baus* riet niet alleen getaxeerd, maar *gesneden* had, op eene vergissing berust, daar men slechts een bau per dag had gesneden. De vergissing van pleiter is juist. Maar wij vinden eene gelijke vergissing bij de verdediging, waar men op bladz. 107 en 127 van 1800 à 1900 *baus* riet spreekt, en zeggen wil, 1800 à 1900 *bundels* of *bosschen* riet van 25 stokken elk?

Is dit eene drukfout, of een bewijs, dat men hier niet eens weet, wat een *bau*, en wat een *bundel* beduidt?

Wij herhalen het, het geheele boek bevat eene merkwaardige bijdrage tot de geschiedenis van het dwangstelsel op Java; eene merkwaardige bijdrage tot de kennis der zekerheid, die ondernemers voor hunne industrie op Java hebben, wanneer zij niet goed vinden kunnen, zich aan alle maatregelen, door de regering te nemen, goedschiks te onderwerpen; een bijdrage tot de kennis der gevolgen, die daaruit voor de nijverheid voort zullen vloeijen, als de natuurlijke uitwerking van het stelsel van gunsten in plaats van konkurrentie. Nederland kan er uit leeren, welk belang het er bij heeft, om door de wet volgens art. 60 der Grondwet, waarbij de kontrakten onder de lands middelen behooren te worden gerangschikt, aan dat stelsel een einde te maken.

December 1854. H. J. LION.

III.

Handelingen en geschriften van het Indisch-Genootschap te s' Gravenhage, onder de zinspreuk: Onderzoek leidt tot waarheid. Tweede Aflevering. Zalt-Bommel, JOH. NOMAN EN ZOON.

In onze achtste aflevering, maand Augustus van den vorigen jaargang, deelden wij hen inhoud mede van de eerste aflevering der geschriften van dit genootschap, behelzende vooral het verslag omtrent het ontstaan en het reglement.

Uit de tweede aflevering, dezer dagen verschenen, zien wij met genoegen, dat het genootschap reeds blijken van leven geeft, door in zijne vergadering van 29 September 1854 eene diskussie te openen over het onlangs vastgestelde *Reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch-Indië*, en de meening der leden daarover in deze tweede aflevering te publiceren.

Die diskussie werd vooraf gegaan door eene resolutie, met algemeene stemmen aangenomen, en luidende:

„Het opnemen in de handelingen en geschriften van het Indische Ge-„nootschap, van onderteekende of niet onderteekende bijdragen van de „leden, strekt niet ten bewijze, dat het bestuur zich met de daarin ont-„wikkelde denkbeelden vereenigt, tenzij zulks uitdrukkelijk vermeld wordt. „Ontbreekt die verklaring, dan moeten de bijdragen beschouwd worden, „als de uitdrukking van individuële gevoelens, geschikt om wrijving van „denkbeelden uit te lokken, en aldus te komen tot kennis der waarheid."

Zeer lezenswaardig is de voordragt van een der leden over de vraag, *hoe denkt het Indisch-Genootschap over het vastgestelde reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch Indië?*, die van bl. 62 tot 79 loopt, en waarin onderanderen aangewezen wordt, dat omtrent *vijftien* punten van algemeen belang in dat Reglement evenmin beslist, als een grondslag tot beslissing gelegd is. Daarop wordt door den spreker te regt de volgende konklusie genomen:

„Uit deze en meer andere bijzonderheden schijnt voldoende af te leiden,

„ dat het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië „ nog niet regelt, of niet naar behooren regelt, voorname onderwerpen, „ welke tot het beleid van die regering behooren. Dit baart te meer be- „ vreemding, dewijl het hier niet geldt eene eerste proeve van wet. Er „ bestaan sedert 1815 reeds vijf regeringsreglementen, en het nu vastge- „ stelde is voorafgegaan van drie ontwerpen. De regering had voor zich „ de ondervinding van minstens zes en dertig jaren, en was in de gele- „ genheid, mannen van kennis en ervaring te raadplegen. En toch liet „ men op vele punten nog zoo veel onzekers bestaan! Dit gemis aan „ vastheid schijnt eene zeer bedenkelijke zijde te hebben. Is het, om vele „ regelingen, gelijk voorheen, te doen plaats hebben *buiten* de wet, naar „ afwisselende individuële beschouwingen? In elk geval, schijnt de onder- „ stelling gegrond, dat de regering zelve nog onzeker is, wat door de wet „ geregeld zal moeten worden, en wat overgelaten moet blijven aan den „ Koning of aan den Gouverneur-Generaal. Er bestaat dus gevaar, dat „ de spanning zal voortduren.

„ Het Indisch-Genootschap moet derhalve wenschen, dat, hetzij door „ eene herziening van het reglement, hetzij door wettelijke verordeningen, „ voorschriften gegeven worden, beter geschikt voor den toestand en de „ behoefte onzer koloniën en bezittingen in Nederlandsch Indië, met in 't „ oog houding altijd der ware belangen van het moederland; opdat aldus „ een einde kome aan gegronde aanmerkingen, die schadelijk zijn voor de „ waardigheid der regering en voor de kracht van haar gezag in Indië!"

De levendige, gestenographieerde diskussie, die daarop volgt, bewijst niet alleen, dat de leden van het genootschap aan parlementaire diskussie in het geheel niet vreemd zijn, maar dat ook bij allen de levendigste zucht bestaat, om hunne ervaring in Indische zaken op de meest belangelooze en meest bescheidene wijze tot heil der koloniën te doen dienen. Mogten wij ons eene aanmerking veroorlooven, dan zou het deze zijn. Waarom is men op het ongelukkig denkbeeld gekomen, om niet de namen der sprekers, in het verslag der diskussiën, op te geven, maar hen met *„ een lid"* en *„ een ander lid"* en *„ het derde lid"* enz. aan te duiden? Wij kunnen daarvoor geen enkele afdoende reden vinden; maar wij weten wel, dat nu bij de lezing eene onaangename verwarring ontstaat. Immers, men weet niet wie spreekt, of het hetzelfde lid is, dat reeds vroeger zijne meening heeft ontwikkeld, of een ander; men kan de logische gegrondheid zijner gevolgtrekkingen, uit vroegere stellingen afgeleid, niet beoordeelen, want men heeft ze niet meer voor den geest; men heeft ze wel gelezen, maar men weet niet of dezelfde persoon ze heeft geuit, of een ander. Wij hopen, dat het genootschap van dit zonderlinge gebruik zal terugkomen en ons de namen der sprekers niet meer zal onthouden.

Door een der leden werd een met redenen omkleed voorstel gedaan, strekkende:

„ Om eene kommissie te benoemen van drie of zooveel leden, als het „ bestuur zal goedvinden, om, op de eerst volgende algemeene vergade-

„ ring, rapport uit te brengen omtrent de wenschelijkheid, om met het In-
„ disch genootschap te verbinden een kongres voor *landbouw*, *nijverheid*
„ en *handel in* de koloniën, en tusschen de koloniën en Nederland, en
„ omtrent de middelen om daartoe te geraken!"

Hiertoe werd met algemeene stemmen besloten.

Uit de gehoudene diskussie over het regerings-reglement blijkt, dat het genootschap de volgende, op blz. 122 geformuleerde, konklusie als *zijn* gevoelen geadopteerd heeft:

„ Het Indisch-genootschap, overwegende:

„ Dat veel goeds is vastgesteld in het reglement op het beleid der rege-
„ ring van Nederlandsch Indië, vooral ook ten gevolge der behandeling
„ volgens art. 59 der grondwet;

„ Dat echter vele gewigtige aangelegenheden onbeslist gebleven, en aan
„ nadere regeling overgelaten zijn;

„ Dat het wenschelijk is, door onderzoek en wisseling van denkbeelden,
„ mede te werken tot het vormen eener gevestigde openbare meening aan-
„ gaande de meest belangrijke punten;

„ Besluit:

„ Om in de eerste plaats, bij de volgende algemeene vergadering, in be-
„ handeling te brengen art. 55 van het reglement, betreffende de bescher-
„ ming der inlandsche bevolking op Java tegen willekeur, — in verband
„ tot art. 56 betreffende het kultuurstelsel!"

Men vindt in die tweede aflevering der handelingen van het Indisch genootschap ook nog korte levensschetsen van VAN DER CAPELLEN, DU BUS, DE EERENS, MERKUS, BRUCE, RIJK, VAN GEEN, MAIJOR, GOLDMAN, WICHERS, MULLER, SCHWANER en JAKOBSON.

Varia.

Bij de verbeteringen, welke voor en na gebragt zijn in de inrigting der, door het Gouvernement uitgegeven, jaarlijksche almanakken en naamregisters van Nederlandsch Indië, waarin onder anderen aangetroffen worden lijsten van de voormalige Kommissarissen-Generaal en der voormalige Gouverneurs-Generaal, benevens eene jaarlijksche opgave van den fungerenden Minister van Koloniën, veroorloven wij ons de vrijheid nog eene aanvulling in overweging te geven; namelijk, de toevoeging aan die naamregisters eener lijst van de *voormalige Ministers van Koloniën* en dergenen, die hun ter hulpe waren toegevoegd, zonder tot het gewone personeel van het ministeriële departement te behooren.

Daartoe kan de volgende opgave misschien benuttigd worden.

1814. G. A. G. P. *Baron* VAN DER CAPELLEN, sekretaris van staat voor de zaken van koophandel en koloniën.

Raad van koophandel en koloniën.

J. GOLDBERG, P. VAN IJZENDOORN, Mr. S. J. P. SCHOLTEN VAN ASCHAT, Mr. J. C. VAN DER KEMP, Mr. W. G. VAN DER POLL, Mr. MACARÉ, Mr. J. A. UITENHAGE DE MIST, J. BOURCOURT, en D. F. SCHAS. Secretaris A. N. MOOIJAART.

1815. J. GOLDBERG, staatsraad in buitengewone dienst, belast met de portefeuille van het departement van koophandel en kolonien.

Raad van koophandel en koloniën.

Als boven behalve den heer GOLDBERG.

1816. J. GOLDBERG, als voren.

Raad van koophandel en koloniën.

Als voren, met bijvoeging van de heeren RICOURT en BOREEL.

1820. Mr. A. R. FALK, Minister voor het publieke onderwijs, de nationale nijverheid in de koloniën.

Raad van koophandel en koloniën.

Mr. J. C. VAN DER KEMP, Mr. W. G. VAN DE POLL, Mr. J. A. UITENHAGE DE MIST, J. BOURCOURT, D. F. SCHAS en F. BOREEL.

De raad van koophandel en koloniën werd in dit jaar ontbonden en zou vervangen worden door eene *adviserende kommissie;* aan dit gedeelte van het koninklijk bevel is echter nimmer voldaan.

1824. Mr. C. T. ELOUT, Minister voor de nationale nijverheid en de koloniën; later Minister voor de Marine en Koloniën.

J. C. BAUD, gewezen algemeene sekretaris van Nederlandsch Indië, direkteur voor de zaken van koloniën.

1830. Jhr. G. C. CLIFFORD, Staatsraad in buitengewone dienst, belast ad interim met de direktie van het departement voor den waterstaat, de nationale nijverheid en de koloniën.

J. C. BAUD, als voren.

1832. Jhr. G. C. CLIFFORD, als voren.

Jhr. W. VAN DE POLL, tijdelijk belast met de functiën van direkteur voor de zaken van koloniën, gedurende de afwezigheid naar Java van den heer J. C. BAUD.

1834. J. VAN DEN BOSCH, gewezen Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, Minister van Koloniën.

1836. J. BARON VAN DEN BOSCH, als voren.

J. C. BAUD, staatsraad adviseur.

1838. J. *Baron* VAN DEN BOSCH, als voren.

J. C. BAUD, als voren.

B. J. ELIAS, gewezen direkteur der kultures op Java, direkteur van koloniën.

1840. J. C. BAUD, gewezen Gouverneur-Generaal ad interim van Nederlandsch Indië, Minister voor de marine en koloniën.

B. J. ELIAS, als voren.

1841. J. C. BAUD. Minister van Koloniën.

1848. J. C. RIJK, Vice-Admiraal, Minister van Marine, belast ad interim met de portefeuille van koloniën.

1849. G. L. BAUD, gewezen direktenr der kultures op Java, Minister van Koloniën.

1849. E. B. VAN DEN BOSCH, Vice-Admiraal, Minister van Marine en Koloniën.

1849. C. F. PAHUD, gewezen direkteur van 's lands produkten en civiele magazijnen in Ned. Indië, Minister van Koloniën.

Het is wel mogelijk, dat in deze opgave eenige misstelling bestaat. Onder anderen meenen wij ons te herinneren, dat de heer J. C. VAN DER HOOP, Minister van Marine, in het tijdvak van 1816 –1820, gedurende eenigen tijd belast is geweest met de portefeuille van koloniën; en dat de heer VAN GOBBELSCHROY, uit België, in 1830 of daar omstreeks, insgelijks, kortstondig met het ambt van Minister van Koloniën is bekleed geweest. Eene naauwkeurige herziening zal derhalve noodig zijn.

Wij hebben in den vorigen jaargang van dit Tijdschrift II, 337, een vonnis medegedeeld, onlangs door den raad van justitie te Padang uitgesproken, waarbij eene vrouw, M. B. genaamd, te Priaman woonachtig, „schuldig wordt verklaard aan geweldadige feitelijkheden tegen de eer-

baarheid van, alsmede moedwillig toebrengen van slagen aan en moedwillige feitelijke mishandeling jegens hare vrouwelijke bediende SIE DJABE."

Die „vrouwelijke bediende" was eigenlijk eene pandeling; maar de regter heeft, op zeer deugdelijke gronden, verklaard, dat regtens het pandelingschap in Nederlandsch Indië niet meer bestaat, ofschoon het feitelijk ook nog moge worden in stand gehouden.

Dezer dagen ontvingen wij eenige beschouwingen en berigten uit Indië, naar aanleiding van dit vonnis, allen betrekking hebbende op het, ofschoon afgeschafte toch nog altoos door 't Gouvernement gehandhaafde, pandelingschap, die wij belangrijk genoeg achten, om ze onder de aandacht onzer lezers te brengen.

In de eerste plaats acht men de bij het vonnis aan M. B. opgelegde straf niet te groot, als middel, om het slaven- en pandeling-stelsel nog meer te doen verafschuwen en als boete voor de misdaad; maar uit een menschkundig oogpunt, meent men eenige verontschuldiging en verschooning voor de veroordeelde te kunnen aanvoeren. De gestrafte is eene vrouw, die alleen in kleeding en naam van de gewone inlandsche bevolking onderscheiden is; zij kent dus het gevoel van menschelijkheid niet, dat alleen van eene beschaafde, christelijke opvoeding het gevolg is. Maar vooral, zoo meende men, had zij eenige aanspraak op verschooning, omdat de aanleidende oorzaak tot hare misdaad jaloezij was. Jaloezij is voorzeker een der verfoeijelijkste hartstogten; maar zoo lang christelijke beschaving en ontwikkeling in Indië nog niet algemeen zijn geworden, zal eene strenge opvolging van de letterlijke voorschriften der strafwet het middel niet zijn, waardoor de misdaden worden voorgekomen, die aan dien hartstogt haar ontstaan te danken hebben.

Wij willen deze redenering aannemen; maar wat is dan onze konklusie? Dat, vooral in zulk eene maatschappij, een stelsel als dat van het pandelingschap ten spoedigste moet vernietigd worden, dewijl daar vooral, onder zulke menschen, aan den een geene magt over den anderen moet gegeven worden, waardoor dergelijke mishandelingen mogelijk zijn, ja bijna dagelijks kunnen voorvallen. Niet weinig wordt de juistheid van deze gevolgtrekking bevestigd, door 't geen onze berigtgever zelf laat volgen. Immers, hij is van meening, dat misdaden als die van M. B., zeer dikwijls op Sumatra worden bedreven. Tot bewijs voert hij onder anderen aan, hoe een zijner vrienden ooggetuige was geweest, dat *een gouvernements-ambtenaar* een zijner pandelingen, wegens een onbeduidend vergrijp, zoodanig met een bamboe sloeg, dat de ongelukkige voor de voeten zijns meesters nederviel. Het meest opmerkelijke dezer geschiedenis was echter nog, dat deze meester-beul zich bij het plaatselijk bestuur over zijnen pandeling beklaagde, hetwelk toen als toegift den mishandelden nog eenige rottan-slagen deed toetellen!

Volgens denzelfden berigtgever worden te Padang nog vele pandelingen aangehouden, om met hun arbeid aanzienlijke winsten te behalen. Wel heeft men getracht, zulke verkeerde handelingen tegen te gaan, door te

bepalen, dat slechts zoodanige ingezetenen meesters van pandelingen mogen zijn, wier stand en zedelijk karakter genoegzame waarborgen opleveren voor de goede verzorging der hun toevertrouwde menschen; maar hiermede gaat het als met zoo vele andere heilzame bepalingen in Nederlandsch Indië. De grenzen, waaraan men zich moet houden, zijn geheel onbepaald, en 't gevolg daarvan is, dat onder „personen wier stand en zedelijk karakter genoegzame waarborgen opleveren voor de goede verzorging der aan hen toevertrouwde pandelingen," alleen zoodanigen worden begrepen, die in de bijzondere gunst van dezen of genen invloedrijken ambtenaar staan. Ook dit laatste zou nog geen bezwaar opleveren, indien deze ambtenaren alleen aan personen, die deze eigenschappen in zich vereenigen, hunne gunsten schonken; maar dit is het geval niet.

Tot de schromelijkste misbruiken, tot de laaghartigste bedriegerijen geeft het pandelingstelsel aanleiding. Ambtenaren verhuren hunne pandelingen, steelsgewijze en zonder dat men het merkt, aan het Gouvernement, en behalen daarmede de schandelijkste woekerwinsten.

— „De heer H. zal zeker blijde zijn met zijne verplaatsing naar N.!" zei onlangs iemand te Padang tot een zijner vrienden. „'t Is althans eene belangrijke verbetering."

— „Ja, dat gaat nog al," was het antwoord. „Toch zou hij liever in de plaats van S. zijn gekomen, als deze eens weggaat."

— „Zoo? Wel dat verwondert mij! Hoe is dat mogelijk? Zijne tegenwoordige betrekking is toch vrij wat voordeeliger dan die van S."

— „o Neen! Al moge het traktement kleiner zijn, desniettemin is de betrekking van S. veel meer winstgevend, als men maar over eenig kapitaal te beschikken heeft."

— „Leg mij dat eens uit, want daar begrijp ik volstrekt niets van!"

— „En toch is niets eenvoudiger. Veronderstel, dat gij de opvolger werdt van S. Welnu, indien gij dan geld genoeg hebt, om 40 of 50 pandelingen van hem over te nemen, dan is uwe fortuin gemaakt. Gij verhuurt die aan het Gouvernement tegen 40 of 50 duiten daags, en daar zij u slechts 6 of hoogstens 8 duiten aan onderhoud kosten, kunt gij gemakkelijk berekenen, dat hier een aardig winstje op zit."

Het antwoord betrekkelijk de tin-exploitatie op de Karimon-eilanden, waarmede de Minister van Koloniën, bij gelegenheid der diskussiën over het *Elfde Hoofdstuk* der Staatsbegrooting, mij vereerde, heeft duidelijk bewezen, hoe weinig hij op de hoogte der kwestie is, en hoe zijne beweringen en stellingen nu eens deze dan gene rigting volgen, zoodat eene geregelde diskussie met hem hoe langer zoo meer onmogelijk schijnt.

Bij de beraadslagingen over art. 62 van het Reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, had ik, als bewijs, dat er regelen noodig zijn, volgens welke gronden in Indië zullen worden uitgegeven, onder anderen gewezen op hetgeen tegenwoordig in den Lingga-archipel

plaats grijpt. Terwijl thans de Engelschen aldaar ongemoeid, zonder verlof, tin en steenkolen graven, is er een Nederlander, die daartoe vergunning heeft gevraagd, en die tot op dit oogenblik verhinderd is, aan zijn voornemen gevolg te geven. Men geeft geene toestemming aan eenen Nederlander, om op het eiland Karimon tin te graven, en men laat het *elders* stilzwijgend aan de Engelschen van Singapoera toe.

Thans, bij de diskussiën over het *Elfde Hoofdstuk*, heb ik mij beklaagd, dat de minister, in antwoord op deze stellingen, twee feiten aanvoerde, die, waren zij juist geweest, mij volkomen in 't ongelijk moesten stellen, maar die mij later gebleken zijn, geheel en al *bezijden de waarheid* te wezen.

Tot bewijs der onwaarachtigheid van één dier feiten, wil ik thans nog ééne bijzonderheid aanvoeren. In eene uitvoerige „Bijdrage tot de kennis van Karimon", zal ik, in 't volgende nommer van dit Tijdschrift, de geheele zaak in al hare bijzonderheden behandelen. Thans bepaal ik mij tot dat ééne feit.

Wat was dat feit? De minister beweerde bij de diskussiën over art. 62, dat men „tot dus verre aan het verlangen van den adressant niet had kunnen voldoen, omdat een onderzoek, in Indië ingesteld, had aangetoond, dat de inwilliging van zijn verzoek afhankelijk behoorde te worden gemaakt van de toestemming en goedkeuring van den sulthan van Lingga." En tot bewijs, dat men te regt die toestemming en goedkeuring van den sulthan van Lingga eischte, voerde hij aan, „dat de onderkoning van Rio zelf zich tot den sulthan had gewend, om goedkeuring op de door hem verleende vergunning."

't Is mij gebleken, dat deze geheele bewering *eene onwaarheid* bevat. De onderkoning van Rio heeft zich *niet*, *met verzoek om goedkeuring van het kontrakt, dat hij gesloten had, tot den sulthan van Lingga gewend.* Niet van den sulthan van Lingga, maar *van het Gouvernement* is uitgegaan het verlangen, dat dit kontrakt eerst zou bezegeld worden met de goedkeuring van dien sulthan. De onderkoning van Rio heeft zich daartegen verzet en verklaard het *volkomen bezit* te hebben van het eiland Karimon. Hij heeft daarvoor de meest afdoende bewijzen en titels.

Toen ik dit onlangs aan den minister te kennen gaf en eenige van die bewijzen met een enkel woord aanwees, vroeg hij mij: „of ik meende beter onderrigt te zijn dan hij? Zijne bronnen waren de opgaven van het Indisch bestuur, en de Gouverneur-Generaal had hem het volgende berigt: „„De onderkoning van Rio heeft aan het Gouvernement kennis doen dragen van eene door hem aan den heer A. A. VAN DEN BERG, zoon van den gewezen resident van Rio A. F. VAN DEN BERG, verleende koncessie tot exploitatie van tin- en andere mijnen, op de eilanden Groot- en Klein-Karimon, *en dat hij, alvorens eene overeenkomst deswege aan de goedkeuring van het Gouvernement te onderwerpen, daarop vooraf de toetreding van den sulthan van Lingga is afwachtende.*""

Ik heb niet geaarzeld, den minister te antwoorden, dat, indien hem dit was medegedeeld, ik dan beter onderrigt was dan hij. Immers deze woorden bevatten niet minder of meer dan een verzinsel, *eene onwaarheid.*

De onderkoning heeft nimmer die mededeeling aan het Gouvernement gedaan of *kunnen* doen. En waarom niet?

Ik zou, indien de tijd het had toegelaten en 't ver gevorderde uur niet op de aandacht der vergadering ongunstig had gewerkt, onmiddelijk *een alles afdoend bewijs* hebben gegeven. Maar de blijkbare zucht der leden, om de beraadslagingen te eindigen, noopte mij, om dit toen terug te houden, en slechts het volgende te zeggen:

„Indien dat door den Gouverneur-Generaal aan den Minister is medegedeeld, dan ben *ik* beter ingelicht dan de Gouverneur-Generaal en de Minister. Ik weet zeker, dat de onderkoning van Rio zeer ontevreden is, dewijl men van hem verlangt, dat hij eene goedkeuring zou vragen van den sulthan van Lingga. Ik weet zeker, dat die onderkoning zich heeft gewend tot het Nederlandsche Gouvernement, om te bewijzen, dat hij *uitsluitend eigenaar* is van de bewuste eilanden en dat hij eene dergelijke koncessie niet noodig heeft."

Thans echter zal ik het *alles afdoend bewijs* leveren; een bewijs, waaruit blijkt, dat ook het Indisch bestuur, nog niet lang geleden, van diezelfde meening was, maar nu plotseling, op eene zeer raadselachtige wijze, een ander begrip schijnt te zijn toegedaan.

In het jaar 1852 werd door den sulthan van Lingga, die, gelijk ik meermalen heb aangetoond, zeer Engelschgezind is, aan de heeren READ en CURSEDJEE, kooplieden te Singapoera, bij schriftelijke akte aldaar verleden en bekrachtigd door des sulthans rijkszegel, koncessie verleend, om op de Natuna-eilanden tin te graven en op het eland Karimon een monopolie-handel te drijven. Dit alles geschiedde buiten voorkennis van den Onderkoning van Rio.

Dat echter deze eilanden het uitsluitend eigendom zijn van den Onderkoning, en hij alleen het regt en de bevoegdheid heeft, daarover het gezag te voeren en over de inkomsten te beschikken, is af te leiden uit hetgeen plaats vond, nadat de Onderkoning van die handeling van den sulthan kennis had ontvangen.

Hij toch kantte zich daartegen openlijk en met nadruk, door zoo wel met eigene middelen, *als met de gewapende hulp van het plaatselijk Nederlandsch bestuur van Rio*, *dat hem met een oorlog-schoener en kruisboot heeft bijgestaan*, den heer READ, die, meen ik, zich reeds op het eiland Karimon had gevestigd, van daar te verwijderen, althans te beletten, uitvoering te geven aan zijne van den sulthan verkregene koncessie.

Dat door den sulthan van Lingga in deze handeling van den Onderkoning is berust en hij het met deze Engelsche kooplieden gesloten kontrakt heeft vernietigd, is eene zaak van algemeene bekendheid te Singapoera.

Na deze mededeeling herhaal ik mijn verzoek, reeds in de zitting der Tweede Kamer te kennen gegeven: „dat de Minister in deze zaak nader zal onderzoeken, *waar* eigenlijk de tegenwerking schuilt?" Mij dunkt, dit is een zeer bescheiden verzoek.

In 't begin der maand November l.l. hebben de verpachtingen der middelen op Java plaats gehad. Daaromtrent zijn ons de volgende bijzonderheden medegedeeld.

De verpachting der opium heeft voor Batavia bij de eerste veiling, ruim *ƒ* 80,000 minder opgebragt dan in het vorige jaar. Daar men met dit bod niet te vreden was, is bij eene tweede veiling *ƒ* 30,000 meer geboden, zoodat de pacht in Batavia dit jaar *ƒ* 50,000 minder zal opbrengen.

Ook voor de residentiën Tagal en Cheribon heeft de opium-pacht minder opgebragt, namelijk *ƒ* 13,000 voor de eerste en *ƒ* 55,000 voor de laatste.

Diezelfde vermindering is het geval geweest met de verpachting der zoogenaamde „kleine middelen" in dezelfde residentiën.

Zoo even ontvangen wij een brief van den heer Mr. R. W. J. C. BAKE, met verzoek dien in ons Tijdschrift op te nemen. Wij zijn dadelijk bereid aan dat verlangen te voldoen, maar tevens zullen wij ons veroorlooven, er eene enkele opmerking bij te voegen. Wij beginnen met den brief hieronder te laten volgen.

MIJNHEER DE REDAKTEUR!

Alhoewel ik weet, dat eene recensie eene uitspraak in het hoogste ressort is, en die, voorkomende in uw Tijdschrift van Augustus jl. pag. 137, als zoodanig door mij zoude moeten worden aangenomen, kan ik niet over mij verkrijgen daarin te berusten, en verzoek ik het woord, als bevattende die recensie eenige *personele feiten*, zoo als de parlementaire taal dat noemt. Ik ben te zeer overtuigd van uwe billijkheid, dan dat ik een oogenblik zoude betwijfelen, dat Gij mij wel eene kleine plaats in uw Tijdschrift zult willen inruimen.

De bedoelde kritiek werpt mij vele zaken tegen; om niet te lang te zijn, zal ik slechts de voornaamste punten beantwoorden.

Ik ben in strijd met mijne vroegere schriften, zegt de recensent; en alhoewel het sedert eenigen tijd gemakkelijk is geworden van gevoelen te veranderen, en daardoor gelijk te worden aan E. BURKE, G. CANNING en R. PEEL, zoo zal ik mij niet op die doorluchte namen behoeven te beroepen, en eenvoudig aanvoeren, dat ik *steeds* een voorstander ben geweest van het op Java bestaande kultuurstelsel, met matigheid en beleid toegepast; en dat ik niet geloof, dat ik, hetzij in mijn geschrijf over de Staathuishoudkunde VON XENOPHON, of wel ergens anders, in eenen anderen geest heb geschreven. Ik voor mij geloof, dat het kultuurstelsel zeer goed met kolonisatie kan te zamen gaan.

Het vraagstuk der vrije kultuur is zeer oud, dat erken ik; doch Gij zult mij wel willen toegeven, dat vooral D. VAN HOGENDORP hetzelve ten aanzien van Java heeft geopperd, en dat zulks ongeveer 50 jaren geleden is. Dat wilde ik slechts met die halve eeuw zeggen.

Nu ben ik tot eene zaak genaderd, die mij zeer ter harte gaat, namelijk,

dat ik eenige verdienstelijke mannen, zoude hebben ten laste gelegd, dat zij bijoogmerken hebben. Ik verklaar U ernstig, Mijnheer de Redakteur, dat zulks in geenen deele mijne bedoeling is geweest, en dat mijne onjuist uitgedrukte gedachte was: dat wel eens, zonder dat men het zelf weet, een doel een middel, en een middel een doel kan worden. Hetgeen verder in mijn boekske over die verdienstelijke mannen voorkomt, toont genoegzaam aan, dat *thans* evenmin als *vroeger* in mijn smaak valt *een indirekt stelsel van verdachtmaking*, of, om juister te spreken, een stelsel van indirekte verdachtmaking. Ik ken die mannen bekwaamheden en goede bedoelingen toe, en heb buitendien te veel tegenzin in zoo een stelsel, dan dat ik beschuldigd kan worden, zulk een verachtelijk middel te beamen, veel minder het toe te passen.

Wat moet ik daarna zeggen van eene aantijging, die ondubbelzinnig, in de recensie, tegen mij wordt te berde gebragt? Want, Mijnheer de Redakteur, de recensent kan zich niet verschuilen achter de bekende *figure de Rhetorique* door hem gebezigd, en hetwelk doet denken aan dat van VOLTAIRE in de Henriade:

Je ne vous depeindrai point le tumulte et les cris,
Le sang de tous côtés, ruisselant dans Paris, enz. enz.

In de eerste plaats, zoude de voorgestelde proefneming *niet* voordeelig zijn, voor de zich in het Samarangsche bevindende koffijkontraktanten; in de tweede plaats, zoude ik naamloos hebben kunnen schrijven; en in de derde plaats ..... heb ik op den 2den December 1845 bij akte van den notaris J. J. MIJNSSEN te Batavia, het bedoelde koffijland verkocht.

Ik zal mij onthouden eene benaming te geven aan het figuur, dat daarna voormeld figure de Rhetorique, naar mijn gevoelen, noodwendig moet maken.

Ik blijf, niet tegenstaande de door recensent aangehaalde plaats en alles wat in dien geest door mij geschreven is, bij mijn gevoelen volharden, dat op Java de vrije arbeid, voor als nog althans, tot de *pia vota* behoort. Dat zoo *versleten* argument, heeft naar mijn inzien iets van een oud scheermes, dat wel is waar versleten kan zijn, waar er des te scherper om snijdt. Ik geloof gerust te mogen zeggen, dat alle *practici* op Java het met mij eens zijn. Volgaarne erken ik, dat vrije arbeid zeer wenschelijk is; dat men zich in het verre verschiet vrije arbeid moet ten doel stellen; dat vrije arbeid de eenigen normale toestand *in abstracto* is; doch ik kom des niet te min tot het resultaat, dat iets, 't welk thans nog een droombeeld is, geen koffij of suiker kan produceren, en het beter is dat de Javaan door arbeid voor arbeidzaamheid worde opgekweekt, dan door vrijen arbeid tot volslagen werkeloosheid vervalle. Mijne gerecenseerde brochure toont, naar ik geloof, genoegzaam aan, dat ik ook, ten aanzien van gezonde staathuishoudkundige beginselen, een vriend van vooruitgang ben voor Java en de Javanen.

Recensent beweert, dat ik eene schaduw bestrij; want ik scherm tegen argumenten, die niemand oppert. Dat zoude mij zeer aangenaam wezen, want dan zijn wij het eens.

Mij wordt al verder ten laste gelegd, dat ik niet tegenstaande het Latijnsche spreekwoord, den overleden heer JOCOBSON heb aangevallen; dat dient waarschijnlijk ook tot bewijs dat ik schimmen bestrij. Maar ik zoek te vergeefs in de donkerste schuilhoeken van mijn geweten, waardoor ik die misdaad heb begaan, en vind slechts, dat ik gezegd heb, dat de thee kultuur alleen voordeelig is geweest voor dien heer en de kontraktanten. Ik erken volgaarne, dat wijlen de heer JACOBSON een zeer braaf en ik geloof ook, in theezaken een zeer knap man was. Ik treed in geene bespiegelingen omtrent daadzaken door recensent aangehaald, waarmede ik mij niet kan noch mag inlaten. Doch wanneer ik zeg, dat de theekultuur veel geld aan het Gouvernement heeft gekost, dan geloof ik niet bezijden de waarheid te gaan. Het kostbare thee-etablissement te Meester Cornelis is, geloof ik, reeds sedert jaren te niet gegaan, en hoe de Gouvernements finantiën bij de theekultuur varen, blijkt uit het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën* over 1852.

Wanneer ik een ambtenaar in zijn publiek leven tracht te beoordeelen, dan is mijne leus altijd het: „*Amicus Cato, sed magis amica veritas.*"

Dat de Java-thee niemand smaakt, en dat kruid voor weinig geld in Holland wordt gekocht, om er thee mede te vervalschen, kan toch wel niet aan den heer JACOBSON geweten worden, die waarschijnlijk die Pseudothee voor de Chinesche markt bestemde, wel wetende, dat het in dat land gebruikelijk is, de lijken der inwoners met thee te wasschen, of wel op het oog had de gewoonte, in Holland bestaande, om met theebladeren den vloer te stoffen. Het kan ook mij niet ten laste worden gelegd, dat men van die primitive bestemming is afgeweken.

Het resumé van dit schrijven is dus, dat ik mij in mijne gerecenseerde brochure eenigzins onduidelijk heb uitgedrukt, en dat ik er prijs op stel, door de in die brochure genoemde mannen, goed begrepen te worden.

Hoogachtende verblijve ik mijnheer de Redacteur,

Java den 26 Oct. 1854.

Uw Dienstwillige Dienaar,
R. W. J. C. BAKE.

De aanmerking, die wij ons veroorloven, is deze. Indien de heer BAKE in zijne brochure eenvoudig van den heer JACOBSON gezegd had, dat zijne invoering der theekultuur voor het Gouvernement geene voordeelige geldelijke resultaten heeft gehad, gelijk hij thans schijnt te zeggen, dan had niemand hem kunnen tegenspreken. Wij zijn opgekomen tegen dat „alleen voordeelig voor *dien heer* en de kontraktanten." Op een man, die ter liefde der zaak die hij voorstond (zij moge dan goed of slecht geweest zijn), zijn eigen belang zoodanig voorbijzag, dat hij arm gestorven is, mogt deze zijdelingsche beschuldiging niet geworpen worden.

De overvoer van zout naar verschillende oorden in Indië van de plaatsen, waar het voor gouvernementsrekening gefabriceerd wordt, geschiedt gewoonlijk bij aanbesteding. Nu is de prijs, die door het Gouvernement

voor dat transport betaald wordt, in den laatsten tijd zeer aanzienlijk gerezen. Men heeft ons dezer dagen de redenen medegedeeld, waaraan die stijging der prijzen waarschijnlijk moet worden toegeschreven. Wij rekenen het niet zonder nut, ze hieronder te laten volgen, dewijl zij, die in Indië invloed hebben op den gang van zaken, daarop misschien hunne aandacht zullen vestigen en verbetering kunnen aanbrengen, waar dit mogelijk is.

Vooreerst, meent men, dat ofschoon in de voorwaarden der uitbesteding is opgenomen, dat de belanghebbenden te gemoetkoming zullen kunnen vragen in de hun opgelegde boeten, het Gouvernement echter nimmer die temoetkoming verleent, ook niet wanneer daarvoor de meest billijke redenen aanwezig zijn.

Ten tweede. De meeste schepen, aan Arabieren toebehoorende (en deze belasten zich gewoonlijk met het vervoer), vinden tegenwoordig elders emplooi. Vooral geeft hun het overbrengen van steenkolen van de eene plaats naar de andere druk werk. Ook het overbrengen van vivres en alles wat de bezetting op Montrado benoodigd heeft, vereischt vele vaartuigen. Daardoor is er gebrek aan schepen voor het transport van het zout.

Ten derde. De Arabische reederijen worden met *ƒ*300 belast voor iedere koijan zout, die zij op Padang te weinig uitleveren. Dat schrikt hen af. Zij koopen het zout op Java tegen *ƒ* 60 de koijan, om het bij voorbeeld naar Sumatra over te brengen, waartoe zij zich bij kontrakt verbinden. Daarvoor ontvangen zij *ƒ* 120 de koijan. Vroeger werd elke pikol, die zij te weinig afleverden, met *ƒ* 6 of een koijan van 30 pikols met *ƒ* 180, betaald. Thans kost iedere koijan, te min uitgeleverd, hun *ƒ* 300. Dat, meenen zij, is te veel; het zout is eenmaal van het Gouvernement gekocht; leveren zij nu te weinig uit, dan is dat te kort komende altijd in hun eigen nadeel. 't Is toch wel niet te veronderstellen, dat zij dat zout, ingenomen bij eene der hoofd-depôts, zullen brengen naar eene vreemde haven, iets waartoe, van de hoofd-depôts tot Sumatra, toch wel weinig gelegenheid bestaat. Bovendien kunnen het manifest en scheepsjournaal immers getuigen, dat dit het geval niet is.

Ten vierde. Het Gouvernement heeft nimmer de moeite genomen, om de voorwaarden van uitbesteding in het Arabisch te doen overzetten. De Arabieren, op goed vertrouwen handelende moeten daarom ook een hoogeren eisch doen, ten einde zich in geval van schade te dekken.

Ten vijfde. De formaliteiten, die de rekeningen der arabieren, aan het Gouvernement ingediend, moeten ondervinden, alvorens betaling te erlangen, doen hen veel tijd verliezen, terwijl zij geen interest ontvangen voor de weken en maanden, dat zij naar hun geld moeten wachten.

Als eene opmerkelijke bijzonderheid, deelen wij hier nog mede dat, vóór de uitbesteding van zout te Soerabaja plaats heeft, de Arabische reederijen vergadering houden meestal te Grissée, waarbij de afwezende of op andere plaatsen wonende Arabische reeders zich door hunne prokuratie-houders doen vertegenwoordigen. In die bijeenkomsten wordt voor elk Arabisch schip het aandeel bepaald, dat het in den overvoer van zout voor Gouvernements rekening zal hebben. Men „mijnt" dus bij de uitbesteding alleen

voor de leus, zoodat een ieder het aandeel, hem in de vergadering toegewezen, erlangt, hoe veel of weinig hij ook moge „mijnen."

Wij herhalen het, wij deelen deze bijzonderheden eenvoudig mede zonder te onderzoeken, in hoe verre ze juist zijn. Wij vestigen er alleen de aandacht op, opdat men moge nagaan wat er van is.

Wij ontvingen voor eenige dagen den volgenden brief, waaraan wij, in gevolge verzoek, eene plaats inruimen:

„In het artikel, getiteld „*Het regeringsreglement voor Nederlandsch Indië*," voorkomende in de 6e aflevering van het Tijdschrift van dit jaar, wordt beweerd (pag. 408), dat de heer E. C. C. STEINMETZ, kolonel, chef van den Generalen staf van het Indische leger, mede onderteekend heeft zeker adres in 1848 aan Z. M. gerigt, houdende verzoek om de opheffing der bepalingen omtrent het ambtenaars-radikaal.

Daar het streven uwer redactie is, zich bestendig in alle zaken op *waarheid* te gronden en aan de *waarheid* te houden, zoo geloof ik haar eene dienst te bewijzen, door de mededeeling, dat de kolonel STEINMETZ zich destijds niet te Batavia, maar bij de tweede Balische expeditie bevond, en dus geen mede-onderteekenaar van dat adres geweest kan zijn. Vermoedelijk wordt in gezegd opstel een zijner broeders bedoeld.

E. FRANK.

BATAVIA, den 11 October 1854. (*O. I. Ambtenaar.*)

Naar men beweert, zouden de Minister van Koloniën en de tegenwoordige Gouverneur-Generaal, in geene zeer gunstige verhouding tot elkanderen staan. Men gaat zelfs zoo ver van te verzekeren, dat de heer PAHUD aan den Koning zou hebben voorgesteld, om den heer VAN TWIST terug te roepen, vóór het vijfjarig tijdvak der waarneming zijner betrekking zou zijn verstreken.

In hoeverre bij deze verhalen eenige waarheid tot grondslag ligt, kunnen wij natuurlijk niet beslissen. Maar zeker is het, dat de inzigten en handelingen van den heer VAN TWIST in menig opzigt in strijd zijn met hetgeen de heer J. C. BAUD gedurig als zijne overtuiging te kennen geeft. En daar nu de tegenwoordige Minister van Koloniën niets meer en niets minder is, dan het werktuig van den heer BAUD; daar de heer PAHUD geene andere opinie heeft dan deze laatste, en zich daarom, bij de behandeling van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, eenvoudig *in alles* vereenigd heeft met hetgeen „de afgevaardigde van Rotterdam" in 't midden bragt; daar bij die gelegenheid, tot in de geringste bijzonderheden toe, de begrippen van den heer BAUD door het ministerie zijn omhelsd, is het natuurlijk, dat die invloed zich ook in de korrespondentie tusschen den Minister van Koloniën en den Gouverneur-Generaal zal doen gevoelen.

Ondertusschen gelooven wij niet, dat eene vervanging van den heer VAN TWIST, vóór dat het tijdvak zijner benoeming verstreken is, zal plaats grijpen. Tot zulk een stap, die natuurlijk grooten indruk zou maken, zal men niet ligt overgaan. Deed men het, dan zouden de gevolgen wel eens neder kunnen komen op hen, die deze intrigue hebben gesmeed.

Wij voor ons zullen *alle* handelingen van den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal in geenen deele in bescherming nemen. Onbeschroomd hebben wij afgekeurd, waar wij meenden iets berispelijks te zien. Maar dit neemt niet weg, dat de algemeene strekking van het bestuur van den heer VAN TWIST, vooral daar, waar het vrij was van zekeren verderfelijken invloed, dien wij thans niet nader zullen aanduiden, de goedkeuring moet wegdragen van hen, voor wie Indië iets anders, iets hoogers is dan eene „groote pachthoeve van Nederland.”

Men schrijft ons van Batavia het volgende over de onlangs ontdekte steenkolen op het eiland Batjan, tot de residentie Ternate behoorende:

„De ontginning der kolenmijnen op het eiland Batjan, door en voor rekening van het gouvernement, wordt met kracht voortgezet. Men is nu begonnen met het boren van een put, gelijk in Engeland geschiedt. Dit is het eerste werk van dien aard in Nederlandsch Indië. Is dit eenmaal gereed en is de hoeveelheid steenkolen, die men zal verkrijgen, zoo aanzienlijk als het zich laat aanzien, dan zal Batjan zich weldra aanzienlijk ontwikkelen. Er is dan veel kans, dat de mail van China naar Australië over Ternate zal loopen.

Onderzoek naar de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Nederlandsch-Indië.

I.

In een land, waar de vrijheid der drukpers niet het gevolg is van de beginselen eener partij, die toevallig de regering in handen heeft, maar de uitkomst van beginselen, die sedert eeuwen bij het volk zijn ingeworteld en gevestigd; in een diergelijk land is de drukpers eene gevestigde magt, en geen *misbruik* kan tot de volle hoogte aangroeijen, zonder tijdig opgemerkt, aangevallen, en over kort of lang verholpen en afgeschaft te worden.

Hoe oud die misbruiken ook zijn, hoe diep ingeworteld, door welke magt ook gesteund, zij zijn zonder magt tegenover de drukpers, wanneer zij verbeteringen voorstaat, die op *waarheid* en *regt* steunen.

De gegrondheid dezer stelling blijkt nergens duidelijker, dan in de verbeteringen, die de drukpers, sedert ongeloofelijk korten tijd, in de wijze van beheer onzer koloniale bezittingen heeft weten daar te stellen.

Wij zeggen: *in een ongeloofelijk korten tijd;* en wij gelooven te regt, want voor 1848 was de deelneming der drukpers in Nederland aan koloniale kwestiën zonder doel, daar het beheer der Koloniën niet aan de beoordeeling der wetgeving was onderworpen. Eerst na de herziening der grondwet begint die wettige en nuttige deelneming, en, gelijk het altijd gaat, wanneer de gelegenheid daar is, zijn er ook mannen, om van die gelegenheid gebruik te maken.

Ons doel is niet, een overzigt te geven van hetgeen sedert 1848 in de verschillende takken der Indische administratie is aangevuld, veranderd of verbeterd; wij hebben een bepaald onderwerp op het oog, de opleiding en benoeming van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in onze Oost-Indische koloniën. Slechts ter loops teekenen wij aan, dat onze rijke koloniën in West Indië, Suriname en Curaçao met onderhoorigheden, in een zoodanigen staat van verval schijnen te verkeeren, en door de daar nog bestaande slavernij zoodanig van staatkundig gewigt ontbloot te zijn, dat niet alleen niet de minste wettige bepaling bestaat, ten opzigte der voor en in die bezittingen te benoemen ambtenaren; niet alleen niet de kleinste inrigting voor de opleiding van ambtenaren voor West-Indië; maar dat ook, zoo ver wij weten, nog nimmer in de Kamer inlichtingen gevraagd zijn, waarom geene diergelijke inrigting is tot stand gebragt? Voor het overbodige van

dusdanige inrigtingen hier te lande, zoude uit deze omstandigheid misschien een niet onaardig argument zijn te putten.

Maar geheel anders is het met de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Nederlandsch-Indië.

Vóór de invoering van het kultuurstelsel op Java werd aan eene eigenlijke opleiding van ambtenaren voor Indië niet gedacht.

Tijdens de Oost-Indische Kompagnie het opperbestuur der koloniën in handen had, hingen de benoemingen geheel af van gunst en toeval. *Geschiktheid* en *goed* gedrag waren eene aanbeveling in Nederland, wanneer men lust had, in Indische dienst over te gaan, en tevens de gunstgenoot was van personen, die bij de direktie der Kompagnie invloed hadden. Dit gold vooral voor de hoogere betrekkingen in de Indische dienst.

Maar *ongeschiktheid* en *slecht* gedrag waren even magtige aanbevelingen, wanneer men tot invloedrijke familiën behoorde, en dezen zich van zoo iemand wilden ontdoen. Dan was de gunst van een der direkteuren voldoende, om eene benoeming voor eene betrekking in Indie te verkrijgen. Het slechte sujet moest weg. Indië was de kloaak van Nederland.

Maar de beste ambtenaren werden, behalve uitstekende tot de *hoogste* betrekkingen in Indië geroepen Nederlanders, gewoonlijk verkregen door het toeval, dat vreemdelingen, vrijwillig of door „zielverkooperij," als soldaten in handen der Kompagnie geraakten, en naar Batavia gezonden, daar als bekwame en ijverige sujetten erkend, aan de militaire dienst onttrokken, en in burgerlijke betrekkingen werden overgeplaatst, waar velen onder hen tot de hoogste betrekkingen in de kolonie opgeklommen zijn, en tot het behoud daarvan veel hebben bijgedragen.

Er bestond als plantschool voor die ambtenaren te Batavia het zoogenaamde „korps der *pennisten*," en nog in 1839 was de vice-president der Indische regering Jhr. GOLDMAN, te Dresden in Sachsen geboren, en als soldaat in Indië gekomen, van pennist tot dien hoogen rang opgeklommen. Hij is, bij het nederleggen zijner betrekking, in den Nederlandschen adelstand verheven.

Het eerste, ons bekende officiëele stuk, waarin het gewigt van een goed korps burgerlijke ambtenaren voor het behoud der kolonie verklaard, de gebreken bij de bestaande organisatie erkend, en de pogingen aangegeven werden, om tot eene goede organisatie te geraken, vinden wij bij DAENDELS, in zijn werk, „*Staat der Nederlandshe Oost-Indische bezittingen*," in de tweede afdeeling der inleiding, waar hij spreekt over de *veranderingen*, die hij in het bewind de administratie en kultures had daargesteld. Hij zegt, blz. 20:

„Wijders moesten alle ongewettigde inkomsten eens en overal worden „afgeschaft. Hiertoe was het noodzakelijk, aan alle ambtenaren toereikende „vaste tractementen toe te leggen, en het geven en aannemen van geschenken, van welk eenen aard of natuur die mogen zijn, ten strengste te „verbieden. Eindelijk moest in de keuze van alle ambtenaren met onpartijdigheid en zonder het minste aanzien van personen of betrekkingen

„ worden te werk gegaan, opdat een iegelijk daar en zoodanig geplaatst, „ of uit het bestuur en de direktie verwijderd wierd, als met het algemeen „ belang meest overeenkomstig was.

„ Ik heb deze beginselen met getrouwheid aangekleefd, en daaraan het „ te boven komen van alle zwarigheden te danken gehad.

„ Het was zekerlijk in den aard der zake opgesloten, dat ik niet dade- „ lijk op de inlichting, hulp en medewerking van al de Indische ambtenaren „ te rekenen had, dewijl de veranderingen veler persoonlijk belang aan- „ merkelijk in den weg stonden; maar al spoedig had het toeleggen van „ aanzienlijke traktementen de beste uitwerking. Men zag, dat de vermin- „ dering van de inkomsten in het bijzonder daar zou plaats grijpen, waar „ hetzelve het buitensporigst was!

„ Het gelukte mij weldra, een iegelijk te doen beseffen, dat ik geene „ tegenkanting, onder welke voorwendselen men die ook zou willen be- „ proeven, dulden zou, en dat er slechts een weg tot eer-ambten openstond; „ namelijk, om met mij ten algemeenen nuttte mede te werken!"

Gouden woorden, die, altijd opgevolgd, stellig de Nederlandsch Indische bezittingen nu reeds op zulk eene hoogte zouden geplaatst hebben, dat als men ze heden ten dage voorspelde, men ongetwijfeld voor een „ denkbeeldige plannenmaker" zou worden verklaard!

Maar ook in deze ontwikkeling zijner denkbeelden, omtrent hetgeen voor een goed ambtenaar wordt vereischt, wordt nog met geen woord gerept van prealabele opleiding of speciale vereischten, om tot ambtenaar benoemd te worden.

De eerste bepaalde beginselen omtrent hetgeen men verlangde van degenen, die tot ambtenaren voor de Indische dienst wenschten benoemd te worden, vinden wij in het Koninklijk besluit van den 4den Maart 1825 n°. 119 (*Indisch Staatsblad* 1825 n°. 32) „ houdende nieuwe bepalingen „ omtrent de uitzending van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Zr. „ Ms. Overzeesche bezittingen."

Dit besluit, dat den grondslag heeft gelegd tot de thans nog in gebruik zijnde benoeming en rangschikking der Indische ambtenaren in *drie klassen*, geven wij hier in zijn geheel; ook daarom, omdat daarin het begin wordt gevonden der onttrekking aan den Gouverneur-Generaal van het regt, om de ambtenaren in Indië tot elke betrekking te benoemen, waartoe zij geschikt geacht werden, tenzij zij vooraf, door een koninklijk besluit, in eene der drie klassen waren opgenomen, die tot de benoeming regt gaf; het begin ook van alle ondoeltreffende, onbillijke en de dienst in de kolonie benadeelende bepalingen, die later zijn gemaakt, en die wij achtervolgens zullen bespreken.

WIJ WILLEM, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Overwegende, dat in de tegenwoordige gesteldheid van de burgerlijke dienst in 's Rijks Oostindische bezittingen, mitsgaders bij de thans gevestigde betrekkingen en gestadige gemeenschap tusschen dezelve en het Moederland, de bepalingen, aanvankelijk omtrent het uitzenden van ambtenaren derwaarts gemaakt, met vrucht door andere kunnen worden vervangen:

Overwegende, dat het belang van de dienst eenige vaste regelen vordert, zoo ten aanzien

van het beoordeelen der geschiktheid van degenen, die zich ter benoeming als ambtenaren voor Oost-Indië aanbieden, als omtrent het magtigen van die benoemingen in het algemeen;

Overwegende eindelijk, dat het maken van naauwere bepalingen, omtrent de benoeming van Indische ambtenaren hier te lande, dient vergezegeld te gaan van soortgelijke verordeningen op dat stuk in Nederlandsch Indië.

Gelet op het rapport van onzen Minister voor de Nationale Nijverheid en de Koloniën, van 28 Februarij 23/154;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Alle vroegere bepalingen, omtrent het uitzenden van personen voor de burgerlijke dienst in 's Rijks Oost-Indische bezittingen en met name, Ons Besluit van 13 November 1814, n°. 49, worden ingetrokken en buiten werking gesteld, om te worden vervangen door de verordeningen in het tegenwoordige Besluit vervat.

2. Voortaan zal in de maand December van elk jaar, op de voordragt van het Ministerie van Koloniën, door ons worden bepaald, hoe vele personen in het daarop volgende jaar als burgerlijke ambtenaren voor 's Rijks Oost-Indische bezittingen, in elk der na te melden klassen, zullen worden benoemd.

3. De benoemingen zullen gewoonlijk geschieden, voor de eene helft, in de maand Januarij, en voor de wederhelft in de maand Julij, waartoe het Ministerie van Koloniën ons in staat zal stellen door een tijdig rapport op de alsdan bij hetzelve berustende requesten, houdende verzoek om eene plaatsing als ambtenaar in Oost-Indië.

4. De volstrekte vereischten, om als ambtenaar voor Oost-Indie te kunnen worden benoemd, zijn een onbesproken gedrag, en het bezit van genoegzame kundigheden, om in de klasse, waarin men naar Indië vertrekt, den lande aldaar met vrucht te kunnen dienen. Over het algemeen zullen geene anderen naar Indië worden gezonden, dan ongehuwde jonge lieden, die hunne loopbaan als ambtenaar, in Indië beginnen, en voor zoo ver in de benoemingen eenigen mogten worden begrepen, die reeds eenig ambt of beroep in dit Rijk hebben uitgeoefend, zal moeten blijken, dat zij zich in hetzelve op eene onberispelijke wijze van hunne openbare en bijzondere verpligtingen hebben gekweten.

5. Op geen request, waarbij eene benoeming als ambtenaar voor Oost-Indie wordt verzocht, zal worden acht geslagen, zoo hetzelve niet eigenhandig door den verzoeker is geschreven en vergezeld gaat van de volgende getuigschriften en bewijzen:

a. Bewijs van den ouderdom en de geboorteplaats des adressants, met opgave of hij gehuwd of ongehuwd is.

b. Bewijs dat hij aan de bepalingen omtrent de nationale militie heeft voldaan.

c. Eene, door den provincialen Gouverneur gestaafde, verklaring van het stedelijke bestuur, zoo van de plaats, waar hij zich gewoonlijk heeft opgehouden, als van die, waar hij gedurende het laatste jaar gewoond heeft, dat hij is van een geheel onbesproken zedelijk gedrag.

d. Zoo de verzoeker 's rijks hooge of Latijnsche scholen heeft bezocht, verklaringen van de hoogleeraren of rectors, omtrent deszelfs vorderingen en zedelijk gedrag.

e. Zoo de verzoeker geen academisch onderwijs heeft genoten, eene verklaring van bevoegde personen, dat hij de kundigheden bezit, in het lagere en middelbare onderwijs begrepen, en

f. Zoo de adressant eenig beroep of ambt bekleed heeft, een getuigschrift van bevoegde personen, dat hij zich behoorlijk gekweten heeft van alle daarin op hem gelegen hebbende openbare en bijzondere verpligtingen.

6. Bij het zesmaandelijksche rappòrt over de ingekomen verzoekschriften, zal het Ministerie van Koloniën bij voorkeur aan Ons ter benoeming voordragen diegenen, omtrent welke de meest voldoende getuigschriften en berigten zijn ontvangen.

7. De benoemden zullen worden verdeeld in drie klassen, waarvan de *eerste* zal bevatten de gegradueerde personen en dezulken, die eenig openbaar ambt, niet beneden den rang van commies, op eene voldoende wijze hebben bekleed; de *tweede*, degenen, die, zonder gegradueerd te zijn, met lof het academische onderwijs hebben genoten, of die eenig ambt, niet beneden den rang van adjunct-commies, ten genoege hebben uitgeoefend, en de *derde klasse* degenen, die, aan de gestelde vereischten voldoende, in de twee eerste klassen niet kunnen worden begrepen.

8. Aan de vorenstaande benoemingen en classificatie, zullen hier te lande geene geldelijke voordeelen hoegenaamd verbonden zijn, en de benoemden zullen zich op eigen kosten naar Batavia moeten begeven, zich daartoe inschepende binnen de zes maanden na hunne benoeming.

9. Van den dag hunner aankomst te Batavia zullen de, in voege voorschreven door ons benoemde, ambtenaren de onderstaande non-activiteits tractementen genieten, te weten: die *van de eerste klasse een honderd en vijftig guldens* (*f* 150) Indisch 's maands; die *van de tweede een honderd guldens* (*f* 100) Indisch 's maands, en die *van de derde klasse vijf en zeventig guldens* (*f* 75) Indisch 's maands.

10. Ten einde aan die, aldus door ons te benoemen ambtenaren, eene geregelde opklimming in de dienst, naarmate van hunne geschiktheid en gedragingen, te verzekeren, zullen voortaan geene personen, niet door ons tot burgerlijke ambtenaren voor de dienst in Oost-Indië benoemd, tot een hooger ambt dan dat van commies kunnen worden bevorderd, onder dien verstande, dat alle personen, in Nederlandsch Indië in burgerlijke ambten dienende, en van akten van aanstelling door den Gouverneur-Generaal voorzien, voor zoo verre zij bewijzen van volkomene geschiktheid hebben gegeven, op het oogenblik dat dit besluit aldaar zal worden ontvangen, ten aanzien van de opklimming in de dienst zullen worden geacht met de geklassificeerde ambtenaren gelijk te staan, zullende de Gouverneur-Generaal voornoemd, eene opgave der dien ten gevolge gedane klassifikatie van die personen aan het Ministerie van Koloniën moeten inzenden.

11. De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië zal, in den vervolge, aan het Ministerie van Koloniën voordragten kunnen doen, om personen van bijzondere verdiensten, in Indië in of beneden den rang van kommies dienende, en niet onder de geklassificeerde ambteambtenaren behoorende, onder dezelve op te nemen, zoo de belanghebbenden in dit rijk hebben gewoond; zullende die voordragten moeten vergezeld gaan van de noodige aanwijzingen, om hier het noodige onderzoek te kunnen doen, omtrent derzelver vroegere opdragingen.

12. Aan den Gouverneur-Generaal in rade, wordt bij voortduring de bevoegdheid toegekend, om waar eene vereeniging van burgerlijke en militaire magt wenschelijk is, of ingeval van bijzondere verdiensten, aan officieren de tijdelijke waarneming van burgerlijke posten op te dragen.

13. Wij behouden ons voor, om in zeer enkele gevallen ten aanzien van personen, welker zending naar Oost-Indië voor belangrijk wordt geacht, zoodanige geldelijke voordeelen hier te lande aan de benoeming te verbinden, als door ons zullen worden oorbaar geacht.

14. Voor zooveel de bepalingen van het tegenwoordige besluit betreft, zijn onder de benaming van ambtenaren niet begrepen, de leeraren der Christelijke gemeenten, de onderwijzers voor de scholen, de ambachtslieden en kunstenaren, en in het algemeen de personen voor eenig bepaald beroep bestemd, zullende het Ministerie van Koloniën, in elk geval, waarin de uitzending van de zoodanigen wordt dienstig geacht, daaromtrent handelen op den thans bestaanden voet, of wel, wanneer dit noodig mogt zijn, eene bijzondere voordragt aan ons doen, omtrent de wijze van derzelver uitzending.

Onze minister voor de nationale nijverheid en de koloniën is belast met de uitvoering dezer, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan onzen minister van financiën en aan de algemeene rekenkamer tot informatie en narigt.

Gegeven te Brussel, 4 Maart des jaars 1825, het twaalde van onze regering.

Indien men nu in dat besluit reeds eene groote schrede voorwaarts ontwaart, omdat, ten minste *in beginsel*, tot de benoeming van ambtenaar zekere eigenschappen en zekere kunde vereischt worden, men vindt er ook geheel en al het autokratische beginsel in, waarbij de *waardering* van de verlangde eigenschappen en kundigheden geheel aan den Minister van Koloniën, die de voorstellen aan den Koning doet, is overgelaten, en waarbij het voldoen aan alle vereischten echter geen het minste *regt* geeft op de benoeming. En natuurlijk! Daar het bestuur de kolonie uitsluitend aan de uitvoerende magt, zonder medewerking noch kontrole der wetgevende

Kamers, was opgedragen, was dit toen natuurlijk ook het geval met de benoeming der ambtenaren.

Een eigenlijke waarborg, dat voor de Indische dienst geene andere, dan wezenlijk geschikte ambtenaren zouden benoemd worden, werd dus door dit besluit volstrekt niet gegeven; maar wel werd die waarborg, die in de algemeene bepaling kon gelegen zijn, nog zeer verminderd door de explikatie van dit besluit van den 14den Februarij 1834 N°. 1 (*Indisch Staatsblad* 1834 N°. 12), waarbij gezegd wordt, dat niemand, die het radikaal van Indisch-ambtenaar *niet* bezit, tot een hooger ambt, dan dat van kommies, mag bevorderd worden.

Overwegende dat, ingevolge het bepaalde bij art. 10 van 's Konings besluit van den 4den Maart 1825, n°. 119, geene personen, niet door Zijne Majesteit tot *burgerlijke ambtenaren voor den dienst in Oost-Indië* benoemd, door het Indische bestuur kunnen worden bevorderd tot een hooger ambt, dan dat van *kommies*, en dat mitsdien telkens, wanneer van eene aanstelling tot hoogere betrekking de rede is, bepaaldelijk dient te worden onderzocht of de kandidaat het voormelde radikaal *al* dan *niet* bezit;

Is goedgevonden en verstaan:

Alle departementen van algemeen bestuur en voorts alle ambtenaren, zonder onderscheid, met overwijzing tot de bepalingen van 's Konings besluit, hierboven gemeld (*Indisch Staatsblad* n°. 32 van het jaar 1825), aan te schrijven, gelijk geschiedt bij deze, om bij elk advijs, rapport of voordragt, waarvan het onderwerp is de begeving van eenig ambt, hooger dan dat van *kommies*, uitdrukkelijk te onderzoeken en op te geven, of de voorgedragen persoon het radicaal van Indisch ambtenaar bezit en zoo ja, de dagteekening en het nommer van het Koninklijke besluit, waarbij hij als zoodanig is benoemd.

Zoodoende was dus de Gouverneur-Generaal gedwongen uit de ambtenaren, die hem uit Nederland werden toegezonden, eene keuze te doen voor vakatures in betrekkingen, waartoe deze aankomelingen, bij alle mogelijke algemeene kunde, misschien niet de geringste geschiktheid, zelfs niet eens de noodige physieke krachten bezaten; met voorbijgang van degenen, die er misschien proefondervindelijk volkomen voor berekend waren, en die nu eerst voor het radikaal in Nederland moesten voorgedragen worden, met de kans, die vele voorbeelden tot eene waarheid maakten, dat die benoeming in het geheel niet, of eerst dan volgde, wanneer in Nederland voor het oogenblik niemand meer te verzorgen viel, de kandidaten in Indië door minder geschikte, maar meer begunstigde, personen verre voorbij waren gestreefd, en daardoor, ontmoedigd of gebelgd, de dienst geheel en al verlaten hadden. De Indische regering heeft daardoor vele ambtenaren verloren, die anders de Indische dienst tot een sieraad zouden verstrekt hebben.

Maar het kultuurstelsel, in 1830 door den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH daargesteld, begon zich langzamerhand over geheel Java uittebreiden, en deed de behoefte aan ambtenaren, die met de inlandsche talen en gewoonten bekend waren, meer en dringender gevoelen, naar mate de uit Nederland aankomende, met het radikaal begiftigde ambtenaren van die kunde ten eenen male verstoken waren, en de ondergeschikte, daarmede bekende ambtenaren, bij bevorderingen, voorbijgegaan werden. Daarom

verlieten zij (en dit waren bij uitsluiting de bekwaamsten) de dienst en zochten een goed heenkomen bij de, door het kultuurstelsel in het leven geroepene, talrijke industriëele ondernemingen.

Het was zeker eene der gelukkigste gedachten van den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD, die ooit bij hem zijn opgekomen, dat hij het besluit in rade van den 18den December 1834 n°. 1 (*Indisch Staatsblad* n°. 66) uitvaardigde, waarbij aan het instituut voor de Javaansche taal te Soerakarta eene andere inrigting werd gegeven. De zekerheid, dat de *nood drong*, vinden wij in de omstandigheid, dat in datzelfde besluit het tot nu vastgehouden, geheel autokratisch, beginsel reeds eenigzins gewijzigd werd, door de toezegging in art. 5, dat voldoende kunde, zoo niet *een regt*, toch bepaald een uitzigt op benoeming zoude geven.

Wij geven ook dit reglement, omdat wij later wenschen aan te wijzen, dat dit reglement den besten grondslag legt tot eene doeltreffende opleiding voor Indische ambtenaren, die tot nu toe is daargesteld. Hoe jammer, dat de schepper daarvan zijn eigen werk vrijwillig weder vernield heeft.

REGLEMENT *voor het instituut der Javasche taal te Soerakarta.*

Art. 1. Het doel van het Instituut is, om jonge ambtenaren in de gelegenheid te stellen, eene wetenschappelijke kennis der Javasche taal te verkrijgen, zich in dezelve, mondeling en schriftelijk, op eene verstaanbare wijze te leeren uitdrukken, en zich voorts bekend te maken met de wetten, de geschiedenis en de volksinstellingen der Javanen, ten einde alzoo te worden opgeleid, om met meer vrucht in het binnenlandsch bestuur te worden gebezigd, om tot de hoogere ambtsbetrekkingen van hetzelve op te klimmen. Zij zullen tevens, zooveel doenlijk, in dat bestuur, en wat daarmede in betrekking staat, zoowel als in de gewone bureauxwerkzaamheden, geoefend worden.

2. Het getal der in het Instituut op te nemen elèves wordt op hoogstens *twaalf* vastgesteld, waaronder *twee*, bestemd om als *translateurs* te worden opgeleid.

3. De *tien* elèves, voor het binnenlandsche bestuur bestemd, behooren als *surnumerairen* tot het ligchaam der ambtenaren van de landelijke inkomsten, en worden beschouwd als gedetacheerd te Soerakarta. Zij treden bij hunne benoeming in het genot van eene bezoldiging van *f* 100 's maands, welke voor degenen, die zich door goed gedrag, ijver en bekwaamheid onderscheiden, bij het eindigen van elke kursus, na eén vooraf gehouden examen, met *f* 50 's maands verhoogd zal kunnen worden.

De *twee* elèves, bestemd om als translateurs opgeleid te worden, genieten zoodanige bezoldiging, als in elk geval wordt bepaald.

4. De elèves voorzien zelf in hunne woning en verdere behoeften.

5. Aan de elèves wordt de toezegging gegeven, om, na eene *twee-* of *driejarige* oefening, naar gelang hunner vorderingen en gedragingen, in te vallen als kontroleurs der landelijke inkomsten van de *derde* of *tweede* klasse.

De zoodanigen, die na eene *twee- of driejarige* oefening, blijken onvatbaar te zijn, om de bekwaamheden te verkrijgen, welke op het instituut worden onderwezen, doch overigens door hun gedrag geene reden hebben gegeven, om hen finaal uit de dienst te ontslaan, zullen als commiesen of klerken op de bureaux worden geplaatst.

6. Om onder de elèves, voor het binnenlandsche bestuur bestemd, in het instituut te worden opgenomen, zal men den ouderdom van ten minste *achttien* jaren moeten hebben bereikt.

7. De verdere vereischten, om als zoodanig te worden toegelaten, zijn, eene beschaafde opvoeding, een onbesproken gedrag, de grondige kennis der Nederduitsche taal en de algemeene kennis der aardrijkskunde, der geschiedenis en der verdere wetenschappen in het middelbare onderwijs begrepen.

8. De voorkeur zal worden gegeven aan jonge lieden, die in Europa hunne opvoeding

hebben genoten en, behalve de Nederduitsche, nog een of meer andere Europesche talen kennen.

9. De aspiranten wenden zich bij rekwest tot den Gouverneur-Generaal, en leggen daarbij over hunne geboorte-akten en de bewijzen, zoo van hun goed gedrag, als van hunne verkregen bekwaamheden.

10. In twijfelachtige gevallen wordt den aspiranten een examen afgenomen, door eene daartoe door den Gouverneur-Generaal te benoemen kommissie.

11. De lessen in het instituut nemen jaarlijks met 1° October een' aanvang, en eindigen met ultimo Mei.

12. De Javaansche studiën der elèves (met de uitzonderingen, die uit de toepassing van het bepaalde bij art. 14, 15 en 16 voortvloeijen) vangen des morgens ten 8 uren aan, en worden tot des namiddags 2 uren voortgezet. Viermalen in de week worden de elèves ook des avonds van 7 tot 9 uren bezig gehouden.

13. Het plan van het te geven onderwijs in het instituut en de noodige reglementen van orde, worden door den resident van Soerakarta, met gemeen overleg der onderwijzers, ontworpen, en aan den Gouverneur-Generaal ter bekrachtiging ingezonden.

14. De resident van Soerakarta verschaft aan de geschiktste elèves beurtelings de gelegenheid, om alle dienstverrigtingen van den Rijksbestieder en de regenten bij te wonen. Zij worden, zoo veel doenlijk, in leerzame kommissiën, zoo van onderzoek als anderzins, toegevoegd aan de inlandsche ambtenaren, welke daartoe gewoonlijk gebruikt worden.

15. Beurtelings wonen de meest bedrevene elèves de zittingen bij van den residents-raad, daarbij als tolken dienst doende.

16. De elèves worden op de wijze, door den resident te bepalen, bekend gemaakt met de gewone bureau-werkzaamheden, en worden door dien ambtenaar en den adsistent-resident tot het verrigten van dezelve gebezigd.

De uren, waarop dit zal geschieden, worden in verband met het te geven onderwijs geregeld.

17. Vier maanden in het jaar, te weten van 1° Junij tot ultimo September, worden de kundigste elèves, op de voordragt van den direkteur der kultures, na gehouden overleg met den resident van Soerakarta, naar onderscheidene residentiën gezonden, om onder de leiding der residenten te worden geoefend in de onderscheidene deelen van het binnenlandsche bestuur, zoo als: het doen van den aanslag der landrenten, het verrigten der opnamen daartoe gevorderd, de kennis der onderscheidene kultures en het regelen van den arbeid bij dezelve, de regtspleging, zoo wel in den residentie-raad als bij de regtbank van ommegang, en al wat verder geschikt is, om de elèves tot bekwame ambtenaren te vormen.

18. De elèves, welke tot zoodanige zendingen niet bekwaam zijn, verblijven, gedurende den bij het vorige artikel bepaalden tijd, tot hunne verdere oefening te Soerakarta.

19. Er worden twee Europesche onderwijzers bij het instituut aangesteld, de ééne voor het wetenschappelijke en de andere voor het praktische onderwijs in de Javaansche taal, met toevoeging van een of meer inlandsche taalkundigen, door den resident, op de voordragt der Europesche onderwijzers, te benoemen.

20. De resident van Soerakarta is kurator van het instituut.

De elèves zijn in den volsten zin aan hem ondergeschikt.

Hij houdt een wakend oog, zoo wel op de getrouwe verrigting der voor hen bepaalde werkzaamheden, als op hun gedrag en hunne verkeering, buiten de uren van het onderwijs.

21. De resident zendt, telken drie maanden, aan den Gouverneur-Generaal een verslag van den staat van het instituut, gegrond op de aan hem door de onderwijzers in te dienen rapporten, waarbij hij zoodanige aanmerkingen voegt, als hem noodig en belangrijk voorkomen.

22. De onderwijzers geven, bij het einde van elke maand, aan den resident een beknopt verslag van de verrigtingen, den ijver en het gedrag der elèves; ook de inlandsche onderwijzers worden door den resident daaromtrent ondervraagd.

23. De residenten, aan wie, ingevolge art. 17 van dit reglement, gedurende vier maanden in het jaar elèves worden toegevoegd, geven, na den afloop van dien tijd, aan den resident van Soerakarta berigt van het door de elèves gehouden gedrag, alsmede van hunnen ijver, aanleg en aan den dag gelegde bekwaamheid.

24. Jaarlijks in den loop van de maand Mei, wordt een gesloten examen gehouden, in het bijzijn van eene daartoe door den Gouverneur-Generaal te benoemen commissie, welke, vereenigd met den resident van Soerakarta, verslag doet van hare bevinding, met bijvoeging van zoodanige voorstellen ten aanzien der elèves, als naar gelang hunner vorderingen en gedragingen, raadzaam zullen worden geacht.

25. Een elève, die onvatbaar wordt bevonden tot het leeren der Javaansche taal, zich herhaaldelijk aan wangedrag schuldig maakt, en geen hoop geeft van eenmaal een geschikt en braaf ambtenaar te zullen worden, wordt tot ontslag voorgedragen.

26. Voor het instituut wordt eene bibliotheek aangelegd, van Javaansche en Maleische handschriften, en van de voornaamste werken over Java, Indië en de Indische talen.

27. Van Gouvernementswege wordt een gebouw aangewezen tot het geven der dagelijksche lessen aan de elèves, en tot bewaring der in het vorig artikel vermelde bibliotheek.

Gearresteerd bij resolutie van den Gouverneur-Generaal ad interim in rade, van 18 December 1834, n°. 1.

Wij komen later op dit reglement terug; en zullen hier alleen als een feit konstateren, wat overigens aan onze Indische lezers volkomen bekend is, dat dit instituut, hoe kort het ook bestond, en hoe vele gebreken, die elke opkomende nieuwe inrigting onvermijdelijk aankleven, ook in de inrigting en werking van dat instituut mogen zijn gebleken, echter voor de Indische dienst vele uitstekende ambtenaren heeft geleverd, vooral voor de kultures en andere administratieve betrekkingen in de binnenlanden van Java. Daar zijn zij thans als assistent-residenten en in andere betrekkingen werkzaam, en in kennis der inlandsche talen, inlandsch regt, kultures en in geschiktheid om met den inlander om te gaan en hem te besturen, op eene hoogte gekomen, die slechts bij zeldzame exceptiën immer zal geëvenaard worden door ambtenaren, in Nederland opgeleid, en die gewoonlijk met den inlander in aanraking komen op een' leeftijd, wanneer het akklimatiseren en de intieme kennis van zeden en plaatselijke gewoonten hare eigenaardige, zeldzaam te overkomen zwarigheden opleveren.

In 1838 werd, bij besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 14 Februarij n°. 5 (*Indisch Staatsblad* n°. 7) *), eene zeer nuttige ampliatie gemaakt op het boven medegedeelde reglement. Er werd namelijk bepaald, dat *voor* de toelating tot het instituut de geschiktheid daarvoor zou moeten blijken, door het proces-verbaal van een examen, af te leggen voor eene kommissie op eene der drie hoofdplaatsen van Java.

---

*) Gelezen, enz.
Is goedgevonden en verstaan:
Eerstelijk. Enz.
Ten tweede. Te bepalen, dat voortaan om in aanmerking te kunnen komen voor toelating en plaatsing als elève bij het instituut voor de Javaansche taal te Soerakarta, de belanghebbende alvorens, ten opzigte zijner geschiktheid voor die betrekking, voor eene commissie, bestaande uit een Gouvernements-onderwijzer, ten overstaan van een lid der plaatselijke commissie van onderwijs, op eene der drie hoofdplaatsen Batavia, Samarang of Soerabaija, zal moeten worden onderzocht, en dat het hieromtrent af te geven en door hen te onderteekenen getuigschrift, de verklaring zal moeten bevatten, in hoeverre de geëxamineerde voldoet aan art. 7 van het reglement van het onderwerpelijk instituut, gearresteerd bij resolutie dd. 18 December 1834 n°. 1 (Staatsblad n°. 66), zoomede in hoeverre hij de vereischten al dan niet bezit, gevorderd bij art. 6 en 8 van gezegd reglement, en eindelijk, of hij al dan niet geschikt kan worden geacht en vatbaarheid bezit, om van de lessen voor de Javaansche taal en verdere bij het instituut onderwezen wordende wetenschappen, met vrucht gebruik te maken.
Afschrift, enz.

Geen twijfel, dat dit instituut, reeds doelmatig ingerigt, en langzamerhand verbeterd en uitgebreid, spoedig een voldoend aantal geschikte ambtenaren voor het binnenlandsch bestuur zoude opgeleverd hebben; ambtenaren, die door de kennis der talen, zeden en gebruiken der inlandsche bevolking van alle rangen, van den hoogsten tot den laagsten, behalve den invloed, aan het ambt ontleend, tevens een zedelijken invloed op de bevolking moesten verkrijgen; ambtenaren, die den invloed der inlandsche hoofden aanvankelijk geneutraliseerd en spoedig werkeloos en overbodig zouden gemaakt hebben, en in elk geval de misbruiken, waaraan deze hoofden zich kunnen overgeven, door de wetenschap daarvan even spoedig zouden hebben tegengewerkt en onderdrukt.

Maar van het oogenblik, dat deze zoo nuttige strekking als mogelijk erkend, en door de eerste in dienst tredende ambtenaren als proefondervindelijk gestaafd wordt, van dat oogenblik verandert onmiddellijk de zaak; het instituut wordt, in plaats van uitgebreid, eerst gekortwiekt en daarna ingetrokken.

De wijziging, die bij besluit van den 9 Julij 1842 n°. 15 (*Ind. Staatsblad* n°. 32) *), in het reglement van het instituut te Soerakarta werd gebragt, moest dienen, om er de doodsteek aan te geven, en deed dit ook.

Bij art. 3 van het reglement was bepaald, dat de éleves aanvankelijk *f* 100 bezoldiging per maand genieten, en 's jaars bij een goed afgelegd examen eene verhooging van *f* 50 's maands zouden ontvangen. Bij *dit* besluit werd echter bepaald, dat het maximum der bezoldiging voortaan zoude bedragen *f* 125 's maands.

Hierop willen wij geene aanmerkingen maken; maar bij art. 5 van het reglement was de toezegging gegeven, dat men van het instituut als kontroleur der *derde* of zelfs der *tweede* klasse bij de landelijke inkomsten en kultures zoude invallen. Hier werd nu bepaald, dat men na volbragte studiejaren slechts als *surnumerair* der 1ste klasse zou kunnen invallen.

Maar wie zou zich nu nog naar het instituut begeven? In gewone dienst kon men het, in den tijd, voor de studie te Soerakarta bepaald, verder brengen. Het voorname doel, waarmede men het instituut bezocht, bestond niet meer, door deze verandering. Gebrek aan elêves moest er weldra wel het natuurlijk gevolg van zijn.

En deze uitkomst schijnt ook het doel geweest te zijn, waarmede die verandering in het reglement gebragt was, want zes maanden later werd,

---

*) Gelezen, enz.
Den raad van Indië gehoord;
Is goegevonden en verstaan:
Eerstelijk. Enz.
Ten derde. Met wijziging in zoo verre van art. 3 en 5 van het reglement voor het instituut der Javaansche taal te Soerakarta, gearresteerd bij resolutie van 18 December 1834, n°. 1, (Staatsblad n°. 36), te bepalen, dat de élèves, na volbragte studie-jaren, voortaan zullen invallen als surnumerairen der 1ste klasse bij de landelijke inkomsten en cultures, en dat dien ten gevolge de hoogste bezoldiging der élèves op gemeld instituut zal bedragen *f* 125 's maands.
Ten vierde. Enz.
Afschrift, enz.

bij besluit van den Gouverneur-Generaal dd. 11 Januarij 1843 (*Indisch Staatsblad* n°. 1) *), het instituut te Soerakarta *ingetrokken*.

Welke was de oorzaak van die intrekking, die geschied is op last van den Minister van Koloniën, den heer J. C. BAUD, denzelfden man, die als Gouverneur-Generaal ad interim aan dat instituut, door den Kommissaris-Generaal VAN DEN BOSCH daargesteld, de voortreffelijke inrigting had gegeven, waardoor het zich aanvankelijk reeds zoo nuttig bewees, en voor de toekomst uitkomsten beloofde, die door geene akademie in Europa immer zullen geëvenaard worden.

Was het *zuinigheid?* Wij gelooven het niet; vooral, wanneer wij in het oog houden, dat in 1842 de voordeelen van het kultuurstelsel reeds de stoutste verwachtingen te boven gingen, en men, bij het vasthouden aan de *bevordering* bij het verlaten van het instituut, de geldelijke voordeelen der elêves zonder vrees voor gebrek aan goede sujetten had kunnen verminderen. Wij gelooven het niet, omdat in andere opzigten, bij voorbeeld in zijne transaktiën met de Handel-maatschappij, de zuinigheid door dat ministerie niet zoo in 't oog vallend is betracht.

Was het de overtuiging van den Minister, dat het instituut, waaraan hij wel de bestaande inrigting gegeven, maar toch slechts de *tweede* hand had gelegd, *niet doeltreffend* werkte?

Wij gelooven het evenmin, want die Minister heeft in zijn staatkundig leven te veel blijken gegeven van uitstekende geestvermogens en doorzigt, dan dat hij de voordeelen van het instituut, vooral voor het kultuurstelsel te wachten, niet zoude erkend en begrepen hebben.

Wij zouden kunnen volstaan, met oppervlakkig te zeggen: dat het instituut te Soerakarta werd *ingetrokken*, omdat het instituut te Delft werd *opgerigt*.

Dit is het *feit;* maar tot waardering van dit feit moeten wij het *waarom* trachten aan te wijzen, en wij gelooven, niet onbescheiden, noch aanmatigend te zijn, indien wij zeggen, dat men dit *waarom* niet ver behoeft te zoeken.

Het is gelegen in het politieke karakter van den man, die destijds aan het hoofd stond van het koloniaal departement; een karakter, dat zich, gedurende geheel zijn staatkundig leven, heeft doen kennen als bij uitstek *absoluut;* zelf alles willende *scheppen*, zelf alles willende *regeren*, en daarbij alles versmadende, wat buiten hem gemeend, ontstaan en gedaan was.

Ons bestek veroorlooft niet, bewijzen voor onze stelling te putten uit de menigte organisatiën, door dezen staatsman als Gouverneur-Generaal ad interim en als Minister van Koloniën daargesteld; zij dragen allen den

---

*) Gelezen, enz.;
Den Raad van Indië gehoord;
Is goedgevonden en verstaan:
Eerstelijk. Te bepalen, dat het instituut voor de Javaansche taal te Soerakarta met 1°. Februarij aanstaande zal zijn ingetrokken.
Ten tweede. Enz.
Afschrift, enz.

stempel, dien zijn absoluut politiek karakter er noodzakelijk op moest drukken. Gelijke bewijzen zouden wij bij menigte kunnen putten uit zijne redevoeringen als minister in de Kamers, en uit zijne parlementaire loopbaan, na de grondwetsherziening in 1848.. Wij achten het ook overbodig, daar wel allen, die in deze bijdrage belang stellen, en haar dus lezen, ook zijne ijverigste aanhangers, over de aangewezene rigting van zijn karakter met ons zeker niet in meening verschillen; eene rigting, die, tot bij de laatste diskussiën, over het XI hoofdstuk der begrooting, doorstraalt in elk advies over het vasthouden aan oude inrigtingen, en in het verdedigen daarvan op gronden, die door elkeen sedert lang als onhoudbaar erkend en verklaard zijn.

Verschillende oorzaken droegen er toe bij, om de inrigting der akademie te Delft, voor de opleiding van ambtenaren voor de Indische dienst, in Nederland met een gunstig oog, zelfs met vooringenomenheid door regering, vertegenwoordiging en partikuliere personen te doen beschouwen, en zoodoende de plannen te begunstigen van den minister, die Indië wilde regeren door ambtenaren, allen in *zijne* beginselen en, als het ware, onder *zijne oogen* opgevoed.

Het is bekend, hoedanig de grondwetsherziening van 1840 tot stand gekomen is, en met hoeveel tegenzin door de regering daartoe werd overgegaan. Die herziening deed reeds geboren worden de vrees voor de veel belangrijker herziening van 1848, door de redevoeringen van vele afgevaardigden, die verklaarden, de herziening van 1840 slechts als eene eerste schrede op den weg van vooruitgang en verbetering te beschouwen.

Dat nu een man, gelijk de Minister van Koloniën, alles in het werk verlangde te stellen, om de overbrenging van dien geest bij het korps Indische ambtenaren te beletten, is natuurlijk; ook, dat hij in dit denkbeeld toegejuicht en gerugsteund werd door zijne ambtgenooten, vooral door dien van binnenlandsche zaken, den heer SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE, die in de daarstelling der inrigting te Delft direkt betrokken was.

Dat de Minister van Koloniën die overbrenging der opleiding van Java naar Nederland door de wetgevende magt als gunstig deed beschouwen, laat zich verklaren uit de volslagene onwetendheid dezer vergadering, in die dagen, die de meeningen van den heer J. C. BAUD zonder onderzoek telkens aannam, als onwederlegbaar, omdat zij van *hem* kwamen, en die bovendien op de wetgeving en den gang van zaken in Indië nog geen direkten of indirekten invloed had.

Dat het publiek ze gretig en met genoegen vernam, is natuurlijk; nu was toch de Nederlander, in Nederland geboren, of waarvan de ouders in Nederland woonden, in eene veel voordeeliger positie geplaatst in de mededinging naar betrekkingen in Indië, dan de Nederlander, die in Indië woonde. Deze laatste moest, ten einde te kunnen mededingen, met grievend hartzeer zijne kinderen van zich afscheuren, en ze met groote, voor de geringere ambtenaren en partikulieren ondragelijke, kosten, naar Nederland zenden, om daar tien en meer jaren te blijven, met de kans

van hen naar ligchaam en ziel bedorven, van het onderen hart *vervreemd* en *zonder betrekking*, na dien langen tijd in hun geboorteland te zien terugkeeren.

Wij kunnen naauwelijks begrijpen, dat men eene diergelijke inrigting en een diergelijk stelsel van opvoeding, omdat het in *Nederland* moest plaats hebben, verdedigde door den schoonklinkenden naam van *nationaal* en *Nederlandsch*, en nog heden, gelijk de heeren ROCHUSSEN en BAUD in de zitting van 18 December l. l., door den tooverklank van die woorden verdedigt.

Wij kunnen het naauwelijks begrijpen, omdat die stelling toch inhoudt de antithese, dat de vroegere opleiding van ambtenaren op Java niet *Nederlandsch*, en niet *nationaal* was, waarvan echter het tegendeel onwederlegbaar blijkt uit elke bladzijde van onze koloniale geschiedenis. Zij levert het bewijs, dat Nederland nimmer en nergens beter gezinde en meer echte Nederlanders bezat en nog bezit, dan de geheele Europesche bevolking der koloniën.

En bovendien, is het dan nationaal, is het Nederlandsch, ouders te dwingen, om den eersten pligt, dat is zelf hunne kinderen op te voeden en voor hunne opvoeding te waken, te verwaarloozen en te verzaken? Is het Nederlandsch, dagelijks ongelukkige slagtoffers te maken van dat stelsel, door ouders en kinderen van elkander te scheuren en jongelieden te bederven en te gronde te rigten, omdat de oogen en harten der ouders hen niet gadeslaan, leiden en behoeden?

Maar hetgeen voor ons geheel en al onbegrijpelijk is, bij den hoogen dunk dien wij hebben van het doorzigt van den Minister van Koloniën, die de akademie te Delft aan de opleiding voor Indische ambtenaren dienstbaar maakte, is dit, dat hij niet het besef had, dat die inrigting hoogst *ondoelmatig* moest werken voor de vorming tot ambtenaar, en *even ondoelmatig* als *nationale* instelling, dat is, in den geest van de heer BAUD en ROCHUSSEN, dat die opleiding, in gegevene gevallen, het behoud der koloniën zou verzekeren, of tot dat behoud in elk geval de meeste kansen opleveren.

Wij hopen, dat de onpartijdige beoordeelaar met ons tot die konklusie zal komen, wanneer wij zullen aangewezen hebben:

Ten eerste: Wat voor de opleiding als ambtenaar voor de verschillende takken van administratie in Indië rationeel vereischt wordt;

Ten tweede: In hoever de opleiding aan de akademie te Delft, daaraan al of niet voldoet; en

Ten derde: Welke dus de uitkomsten dezer opleiding voor het goede beheer en de toekomst der koloniën zijn moeten.

Van het onpartijdige oordeel over dezen arbeid, en van de kans, die wij zien, om het met vrucht te kunnen doen, zal het afhangen, of wij later onze denkbeelden zullen ontwikkelen, welke maatregelen voor de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Indië wij wenschten te zien nemen.

II.

Wat kan rationeel geacht worden voor de toelating tot ambtenaar bij de verschillende takken van administratie in Indië noodig te zijn?

Wanneer men een onderzoek instelt naar de vereischten, die wenschelijk of noodzakelijk geacht kunnen worden voor den staatsman of militair, die aan het hoofd staan, of ook voor den gewonen ambtenaar, die in de koloniën met vrucht zal kunnen werken, dan is men veeltijds gewoon, Engeland en de Engelsche inrigtingen tot voorbeeld aan te wijzen. Deze gewoonte laat zich verklaren, èn door de groote bezittingen, die de Engelschen in tropische klimaten hebben, èn door den drang naar onderzoek en de vrijheid van diskussie, die men in de Engelsche drukpers opmerkt zoowel in de periodieke, als in dat gedeelte, dat in uitgebreide werken over organisatie en bestuur der koloniën handelt; waarbij nog komt de deelneming aan die diskussie van de *koloniale* drukpers, die even vrij is, als die van het moederland.

Alvorens onze denkbeelden te bepalen omtrent de eigenschappen, die wij zouden willen vinden in degenen, die voor de Indische dienst tot ambtenaar verlangen benoemd te worden, hebben wij natuurlijk alles trachten na te gaan, wat in Engeland over dit onderwerp in de dagbladpers, in de verschillende enquêtes van het parlement en andere korporatiën, en in rapporten, aan den raad van toezigt over het kollegie te Hailybury *), gevonden wordt.

Het groote verschil in de denkbeelden over die eigenschappen, tusschen hetgeen men in Engeland en in Nederland verlangt, noopt ons, in onze eigene ontwikkeling van beginselen buiten alle wijsgeerige beschouwingen te blijven, en ons tot vier punten te bepalen, die naar ons inzien eens voor al uitgemaakt, en zoodanig geregeld moeten worden, dat zij, op vaste en onwrikbare beginselen gegrond, voortaan onafhankelijk blijven, zoowel van de persoonlijke inzigten van degenen, die tijdelijk met het bestuur over de koloniën belast zijn, als zelfs van veranderingen in de werking der koloniale wetten.

De noodzakelijkheid dezer regeling zal men met ons gereedelijk toestemmen, wanneer men in het oog houdt den invloed, dien elke verandering in de beginselen voor koloniaal bestuur op de wijze van benoeming der ambtenaren voor de Indische dienst heeft uitgeoefend.

Na de wederinbezitneming der kolonie was de benoeming van ambtenaren aan geen regel hoegenaamd onderworpen. Eerst in 1825 werd eene verdeeling in klassen gemaakt, zonder waarborg voor het bezit van de noodige vereischten. Het kultuurstelsel komt, en nu worden bepalingen vastgesteld, die alleen doelmatig zijn voor de ambtenaren, welke bij die kultures werkzaam moeten zijn, bepalingen, die men echter, ook zelfs voor dat gedeelte van de dienst, telkens op zij zet, wanneer het er op aankomt,

---

*) De speciale akademie tot opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Britsch-Indië.

iemand te begunstigen, die aan die bepalingen niet voldaan heeft, of misschien niet voldoen kan.

Met de komst van den heer J. C. BAUD aan het bestuur verandert weder alles: *plaats* van onderwijs, *vereischten* tot toelating van het onderwijs, en natuurlijk ook de wijze, om zich van het bezit der vereischten te overtuigen, dus het examen.

De grondwetsherziening van 1848 doet ook deze bepalingen weder te niet; zij blijven wel in naam bestaan, maar worden niet alleen door den Minister van Koloniën en den Gouverneur-Generaal telkens overtreden door voorstellen tot benoemingen aan den Koning, waaraan door den drang der omstandigheden geen wederstand kan geboden worden, maar die overtredingen verkrijgen ook wettigheid door een koninklijk besluit dd. 17 December 1848 (*Indisch Staatsblad* 1849 n°. 19) *), waarbij, waarschijnlijk ten gevolge van dringende kollektieve vertogen van Indische ambtenaren en partikulieren (22 Mei 1848), de exceptie van den regel veroorloofd wordt.

Wij behoeven niet te onderzoeken, of al die veranderingen haren oorsprong vonden in de ontoereikendheid der middelen van staatswege tot opleiding van ambtenaren voorhanden; dan wel in de persoonlijke inzigten der bestuurders der koloniën, die elkander hebben opgevolgd; dan wel eindelijk in de beginselen van algemeen bestuur dezer koloniën, die, voor het grootste gedeelte, aan het toezigt der wetgeving onttrokken, den weg tot *gunstverleening* openlaten, en dus ook den aandrang tot *gunstverkrijging* versterken. Wij zeggen, er is geen onderzoek naar den oorsprong dezer feiten noodig, om iedereen tot onze overtuiging over te halen, dat die feiten op het tegenwoordig en toekomstig beheer der koloniën noodzakelijk eene nadeelige uitwerking hebben zullen. Daarom moet hieraan een einde komen:

Ten eerste: Door vaststelling van vereischten, om tot ambtenaar toege-

---

*) Gelezen, enz.
Den raad van Indië gehoord;
Is goedgevonden en verstaan:
Aanteekening te houden van de ontvangst van het besluit des Konings van den 17den December 1848, La B41, luidende als volgt:

WIJ WILLEM II, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

„Gelezen het rapport van onzen Minister van Koloniën, dd. December 1848, La. A, n°. „493 geheim;
„Gezien ons besluit van den 6den December 1842, n°. 59:
„Den raad van state gehoord (advies van den 16den dezer, La. X22 geheim);
„Hebben besloten en besluiten:
„Onze Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië wordt gemagtigd, om art. 9 van ons „besluit dd. den 6den December 1842 n°. 59, te beschouwen als bevattende de magtiging, „om bij wijze van uitzondering ter benoeming als ambtenaren der 1ste en 2de klasse te kun„nen voordragen, zoodanige bekwame personen, welke, of den graad van doctor in de regten „hebben verkregen, dan wel reeds in 's lands dienst werkzaam zijn, zonder het radikaal van „Indisch ambtenaar, of het diploma der Koninklijke akademie te Delft, te bezitten, maar „die door hunne kennis, verkregen ondervinding en erkende verdiensten zoodanig uitmunten, „dat het toekennen der gezegde benoeming aan hen, mag geacht worden evenzeer het belang „van 's lands dienst te bevorderen, als eene onderscheiding te zullen daarstellen voor buiten„gewone bekwaamheden en ambtelijke verdiensten.
„Onze Minister van Koloniën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal „worden gezonden aan den raad van state tot informatie.

laten te worden, die voor alle tijden en besturen in het algemeen als voldoende kunnen beschouwd worden; en

Ten tweede: door daarstelling der middelen, om op die voorwaarden altijd van een voldoend aantal mededingers verzekerd te zijn.

De vereischten, die wij voor eene vaste en duurzame regeling vatbaar achten, zijn.

1. Ouderdom.
2. Gezondheid.
3. Algemeene kennis.
4. Bijzondere op de ambtsbetrekking toepasselijke kundigheden.

1. *Ouderdom.* Indien men de toelating van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in *Europa* binnen een bepaalden ouderdom wilde beperken, dan zoude de juistheid en het noodzakelijke van dien maatregel voor verschillende beschouwingen vatbaar zijn; want vooreerst is het spreekwoord: „dat er in een leger evenzeer jonge generaals als oude luitenants moeten zijn", ook van toepassing op de burgerlijke dienst; en bovendien wordt in Europa niet, gelijk in de koloniën, door elk een, die naar een ambt dingt, opklimming tot de hoogste rangen beoogd, en dus ook de grondslag niet vereischt, die de geschiktheid daartoe, zoo niet dadelijk aanwijst, echter voorbereiden kan, en die binnen zekeren leeftijd moet verkregen zijn, om de bereiking van hoogere rangen niet te laat te doen worden.

Maar in de koloniën is dit geheel anders. Afgescheiden van de omstandigheid, waarop wij bij punt 2 (*gezondheid*) terugkomen, dat de ambtenaren, waarvan wij spreken, bestemd zijn voor een klimaat, waar eene geregelde akklimatisatie noodig is, die in *den regel* slechts tot zekere tijdperken van het leven met goed gevolg plaats grijpt, moet men vooral letten op de *bepaling:* „dat tot het verkrijgen van het volle pensioen, dertig jaren aktieve dienst gevorderd worden"; op de *ondervinding*, die leert dat een Europeaan zeldzaam langeren tijd in tropische klimaten zonder vernieling zijner gezondheid verblijf kan houden; op de *wenschelijkheid*, om op zijn *vijftigste* jaar met een ruim pensioen naar het moederland terug te kunnen keeren, dewijl daarin eene groote aanleiding zal gevonden worden tot mededinging naar betrekkingen in Indië; en eindelijk op de *noodzakelijkheid*, om de ambtenaren, op een binnen zekere grenzen beperkten leeftijd, hunne betrekkingen te laten beginnen, ten einde in hen de noodige lust om zich bekwaam te maken en de noodige ondergeschiktheid te vinden, en de kans te hebben, dat zij bij eene gemiddelde bevordering in den gegeven tijd tot rangen kunnen opklimmen, die eenige besparing veroorlooven en een goed pensioen verzekeren.

In de verschillende besluiten, bepalingen, verordeningen enz. in Nederland en in Indië genomen, vinden wij alleen in het reglement voor het instituut te Soerakarta in art. 6 voor de toelating op dat instituut een minimum van 18 jaren bepaald, echter geen maximum.

In de *Regeling van het onderwijs bij de koninklijke akademie te Delft*,

daargesteld bij besluit van den Minister van binnenlandsche zaken SCHIMMELPENNINCK VAN DER OIJE dd. 's Gravenhage 28 December 1842 (medegedeeld in het *Indisch Staatsblad* voor 1843, n°. 15) *) vinden wij in het geheel geene bepaling van ouderdom, en is dus de toelating, bij aanwezigheid der préalabele kunde, geheel ongelimiteerd gebleven.

In het reglement voor het kollegie van Hailybury is dit onderwerp bij art. 39 geregeld, en bepaald, „dat niemand, die den ouderdom van 17 „jaren niet heeft bereikt, kan worden toegelaten, en dat niemand boven „den ouderdom van 23 jaren naar Indië wordt uitgezonden."

De kommissie, die over de werking van het reglement laatstelijk rapport heeft uitgebragt (zie *de Indiër* n°. 3, 4, 5 en 6, jaargang 1855) was van meening, „dat het eene groote verbetering zou zijn, wanneer personen tot „den ouderdom van 23 jaren werden toegelaten, en dat de ouderdom van „25 jaren als het maximum werd gesteld, om als ambtenaar naar Britsch-„Indië te worden uitgezonden."

*) Gelezen de missive van den Minister van Koloniën, van 3 Januarij 1843, litt. A, n°. 3/1, daarbij, met referte tot deszelfs, bij dezerzijdsch besluit van 8 dezer, n°. 25, (Staatsblad n°. 12), verhandeld schrijven van 20 December 1842, litt. A, n°. 7/734, toezendende een afschrift van de dispositie van den Minister van binnenlandsche zaken van 28 December 1842, n°. 121, 5de afdeeling, bij welke, met gemeen overleg van den Minister voor de Koloniën, het onderwijs is geregeld, hetwelk aan de koninklijke akademie te Delft zal gegeven worden aan hen, die zich aldaar wenschen te bekwamen, om als ambtenaar der 1ste of 2de klasse voor Nederlandsch Indië te kunnen worden benoemd;

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk. Enz.

Ten tweede. In verband met en ten vervolge van art. 8 van het besluit van den 8den dezer, n°. 25, (Staatsblad n°. 12), te bepalen, dat de dispositie van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van 28 December 1842, n°. 121, 5de afdeeling, zal worden opgenomen in het *Staatsblad van Nederlandsch Indië* en in de *Javasche Courant*, luidende dezelve als volgt:

De Minister van Binnenlandsche Zaken:

Herzien het koninklijk besluit van 6 December jl. n°. 59, betrekkelijk de opleiding van burgerlijke ambtenaren voor Nederlandsch Indië, aan de koninklijke akademie te Delft;

Heeft goedgevonden, na gehouden overleg met den Minister van Koloniën, en ten vervolge op het in dato 28 October jl., goedgekeurd programma der vereischten, om als leerling aan gezegde akademie te worden toegelaten, het navolgende vast te stellen:

I. Ambtenaren der eerste klasse:

a. Diegenen, die zich bestemmen tot ambtenaren der eerste klasse voor Nederlandsch Indië en die zich op de koninklijke academie te Delft willen bekwamen tot het afleggen van het examen bij het eerste gedeelte van art. 1 van het koninklijk besluit van 6 Dec. 1842, n°. 59 bepaald, zullen aldaar onderwijs kunnen ontvangen, in de Javaansche en Maleische talen, de land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië, en de kennis van het Mahomedaansch regt en van de inlandsche wetten.

b. Zij, die den graad van doktor of kandidaat in de regten aan eene der rijks hoogge-scholen verkregen hebben, zullen tot het voormeld onderwijs worden toegelaten enkel op vertoon van hun diploma als doktor juris romani et hodierni of als candidatus juris, en zonder dat zij gehouden zullen zijn zich te onderwerpen aan het examen tot admissie, voorgeschreven bij het hierboven vermeld programma, hetwelk is geplaatst geworden in de *Staats-Courant* van 31 October 1842.

c. Wanneer het onderwijs te Delft aan de regts studie voorafgaat, zal moeten worden afgelegd het examen in het algemeen voor de toelating aan de Delftsche akademie bepaald.

d. Het onderwijs van de onderhavige klasse zal, in ieder geval, zoodanig worden geregeld, dat hetzelve in twee studie-jaren kan afloopen.

II. Ambtenaren der tweede klasse:

a. Zij die zich op de Koninklijke akademie te Delft, de bekwaamheden willen eigen maken, volgens het tweede gedeelte van artikel 1 van het voormeld Koninklijk Besluit van den 6den dezer, n°. 59, gevorderd voor ambtenaren der tweede klasse, zullen aldaar onderwijs ontvangen in de volgende vakken.

1°. De Javaansche taal.
2°. De Maleische taal.
3°. De land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië.

Wij zullen niet in eene herhaling treden van hetgeen de kommissie in Engeland tot adstruëring van haar gevoelen zegt; men kan dat in het aangegevene blad nalezen; alleen zullen wij overnemen het algemeen beginsel, waarop zoo wel de uitbreiding als de beperking binnen zekere grenzen van den ouderdom aangeprezen wordt, en dat wij altijd hebben voorgestaan. Zij zegt:

„Het is ongetwijfeld wenschelijk, dat de burgerlijke ambtenaren van de „kompagnie reeds in jeugdigen ouderdom in dienst treden; maar evenzeer „is het wenschelijk, dat zij de beste, de meest liberale en geheel voltooide „opleiding zullen hebben genoten, die zij in hun moederland kunnen ver-„krijgen."

Wanneer wij die bepaling van ouderdom, als binnen de grenzen van het 17e en 23e jaar tot toelating, en van 25 jaar tot uitzending beperkt, als een gewenscht antwoord op punt *een* van onze eischen (ouderdom) verklaren, dan hebben wij daarbij evenzeer het algemeene nut daarvan, als de bijzondere omstandigheid op het oog, dat wij de bestaande bepalingen zoo veel *doenlijk* in stand houden, en voor eene definitieve regeling wenschen dienstbaar te maken; terwijl wij om nader aan te wijzen redenen de *derde* klasse van ambtenaren geheel weglaten, en slechts *twee* klassen te behouden wenschelijk achten.

Die twee klassen bestaan natuurlijk uit *gegraduëerde* en niet *gegraduëerde* personen. Met het oog op de regtsmagt, die de administratieve ambtenaren in Indië uitoefenen en nog vele jaren met hunne administratieve betrekking zullen moeten vereenigen, is het voorzeker wenschelijk, zoo veel mogelijk gegraduëerde personen als ambtenaar naar Indië uit te zenden. Die personen behoeven natuurlijk voor de speciale opleiding tot Indische ambtenaren niet zoo veel tijd, als de niet gegraduëerde personen. De gegraduëerden kunnen dus later aankomen, maar moeten ten opzigte der *uitzending*, om de boven aangehaalde redenen, onder *eene* kategorie met de niet gegraduëerden gerangschikt worden.

4°. De kennis van het Mohammedaansch regt en van de inlandsche wetten.
5°. De Nederlandsche stijl.
6°. De Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal- en letterkunde.
7°. De stelkunst tot aan de vergelijkingen van de tweede magt.
8°. De meetkunst der vlakken en ligchamen.
9°. De platte en bolvormige driehoeksmeting.
10°. De praktische landmeetkunde en waterpassing.
11°. De cosmographie.
12°. De proefondervindelijke natuurkunde.
13°. De geologie.
14°. De gronden der natuurlijke historie.
15°. De gronden der scheikunde.
16°. De gronden der bouwkunde.
17°. De aardrijkskunde.
18°. De maatschappelijke huishoudkunde.
19°. Het Italiaansch boekhouden.
20°. Het handteekenen.

b. De lessen in deze verschillende vakken zullen verdeeld worden in vier jaren.

'S GRAVENHAGE,
28 December 1842. (get.) SCHIMMELPENNICK VAN DER OIJE.
Afschrift, enz.

De bepaling van een *maximum* van ouderdom zal, behalve de reeds opgegevene, en als onmisbaar voor een goed bestuur aangewezene redenen, echter ook nog het groote voordeel opleveren, dat vele gegraduëerde en niet gegraduëerde personen geweerd worden, die meestal door gebrek aan kunde en geschiktheid in een algemeenen zin in Europa *niet teregt* kunnen komen, de benoeming tot Indisch ambtenaar als een *pis aller* beschouwen, en om daartoe te geraken, middelen in het werk stellen, die de billijkheid tegen over iedereen *afkeurt*, het belang der koloniën en dus ook het belang van het moederland *verbiedt*, en die voorzeker strijdig zijn met den geest van het *zesde* artikel van de grondwet voor het koningrijk der Nederlanden.

Dat door die beperking de aandrang van wezenlijk geschikte jongelieden van den vereischten ouderdom grooter worden zal, behoeft wel naauwlijks gezegd te worden.

De tegenwerpingen: dat daardoor soms personen, boven den bepaalden ouderdom, en waarvan men wezenlijk nut voor de koloniale dienst kan verwachten, voor altoos van die dienst zullen uitgesloten zijn, achten wij vooreerst niet van belang, omdat het nadeel altijd grooter zijn zoude, dan het te wachten voordeel, en ook daarom niet, dewijl bij eene wet, die dat onderwerp regelt, bepaald kon worden, dat voor zuiver *wetenschappelijke* betrekkingen in de kolonie, b. v. natuurkundige, geene benoeming tot ambtenaar vereischt wordt.

De tegenwerping, dat daardoor het „koninklijk prérogatief" vernietigd wordt, van in bijzondere gevallen personen met ambten in de koloniën te mogen begunstigen, vinden wij van nog minder gewigt. Het groote prérogatief van de Kroon is het voordeel, tot de daarstelling van goede inrigtingen de zamenwerking van de wetgevende magten en van alle geschikte personen te kunnen provoceren, en daardoor den bloei der volken te verzekeren, die door de Voorzienigheid aan hare zorg zijn toevertrouwd; en haar grootste, haar meest eervolle prérogatief is dit, dat zij zich aan de wetten, door haar en die zamenwerking eens vastgesteld, het eerst en zonder restriktie onderwerpt.

Wij stellen dus den ouderdom, om op eene inrigting voor opleiding van burgerlijke ambtenaren in Indië *toegelaten* te worden, op 17 en de grens, om tot een ambt *benoemd* te worden, op 25 jaren; alleen nog opmerkende, dat bij eene goede inrigting zich zoo veel konkurrentie voor het vergelijkend examen tot toelating zal vertoonen, dat jongelingen van 17 of 18 jaren slechts in die gevallen de zege over hunne konkurrenten zullen wegdragen, wanneer zij voor hunne jaren buitengewone *kunde* bezitten, en dus bewijzen buitengewonen *aanleg* te hebben.

II. *Gezondheid.* Met de uiterste verwondering en bevreemding hebben wij in ons onderzoek naar het bestaande nergens eene bepaling gevonden, die regelen stelt omtrent de vereischten der mededingende personen voor Indische betrekkingen, ten opzigte van hunne gezondheid.

Die regelen schijnen ons toe, niet alleen van het uiterste gewigt te zijn in een staat- en staathuishoudkundig opzigt in een algemeenen zin, maar

van even veel gewigt met bijzondere betrekking tot de *bestaande* bepalingen voor de uitzending van ambtenaren, het klimaat, waarheen zij gaan, en de betrekkingen, die zij bestemd zijn, daar te vervullen.

Men zal in staatkundig opzigt weinig nut kunnen verwachten van de uitzending van ziekelijke personen, die zeldzaam in een heet klimaat lang genoeg leven of blijven kunnen, om, zelfs bij den grootsten aanleg, eenen rang te verkrijgen, die aan hen invloed geeft op het staatkundig beheer der kolonie. Van niet volkomen gezonde personen kan men ook vooral in tropische klimaten, waar de kiem tot ziekte zich zoo spoedig ontwikkelt, weinig krachtsinspanning verwachten in de goede vervulling van inferieure betrekkingen, waarin zij meesttijds door de uitgebreidheid der koloniën niet onder toezigt kunnen gehouden worden.

Bij de bestaande bepalingen, dat ambtenaren, voor de Indische dienst benoemd, bij aankomst in de koloniën, een belangrijk wachtgeld genieten, is het in financiëel opzigt zeer schadelijk, wanneer die personen, de kiemen van ziekelijkheid medebrengende, niet tot aktieve dienst geschikt zijn, vooral voor de zoo vermoeijende betrekkingen bij de kultures en het binnenlandsch bestuur op Java, Sumatra en andere buitenbezittingen. Die betrekkingen zijn veeltijds vermoeijender, dan die van officieren en soldaten, die *voor* hunne aanneming tot de Indische dienst, en *voor* hun vertrek naar Indië, aan een naauwkeurig onderzoek omtrent den staat hunner gezondheid onderworpen worden.

Maar buiten het financiëel bezwaar lijdt er de dienst ook onder, daar wij voorbeelden in menigte zouden kunnen aanhalen, dat personen, uit Nederland op ongeschikten leeftijd of met eene slechte gezondheid, of zelfs bepaalde gebreken (b. v. teringachtigheid) behebt, dadelijk of na korten diensttijd stierven, dan wel tot herstel van gezondheid, met groote kosten en nadeel voor de dienst, naar Nederland moesten terug gezonden worden, veeltijds in het geheel niet terugkeerden, veeltijds ook in een koeler klimaat eenige beterschap bespeurden, en na hun terugkeer in Indië even spoedig weder instortten en onbruikbaar werden.

Maar ook bij een onderzoek naar de gezondheid der uit te zenden ambtenaren zal men niet tot eene bepaald voordeelige uitkomst geraken, wanneer men dat onderzoek niet in verband brengt met het eerste punt, de beperking namelijk der uit te zenden personen binnen zekeren ouderdom.

Niet alleen is het van algemeene bekendheid, maar 't is ook op physiologische gronden, door statistieke aanwijzingen gerugsteund, bewezen, dat de akklimatisering in een tropisch klimaat, behalve op zeer jeugdigen leeftijd, het best en met de minste schokken tusschen het 18de en 25ste jaar plaats heeft.

Ook om die reden is dus de bepaling wenschelijk, dat voor de toelating tot eene inrigting voor opleiding, en voor de benoeming tot Indisch ambtenaar, bij de stukken, aan het proces-verbaal van examen te annexeren, moet gevoegd worden een bewijs van gezondheid, verleend door eene kommissie van deskundigen, door de regering ad hoc benoemd, en zoo mogelijk gepresideerd door een der hier te lande levende geneesheeren,

die bij de geneeskundige dienst in Indië de hoogste rangen hebben verworven.

III. *Algemeene kennis.* Bij de ontwikkeling van onze denkbeelden, zoowel over de algemeene als speciale kennis, die wij voor de Indische ambtenaren gedeeltelijk als wenschelijk gedeeltelijk als noodzakelijk achten, blijft natuurlijk de vraag: waar en op welke wijze die kundigheden moeten verkregen worden? buiten aanmerking, daar die ter sprake moet komen bij het onderzoek naar de wijze, waarop het onderwijs aan de akademie te Delft aan de vereischten voor de opleiding voldoet. Hier hebben wij alleen het derde punt „algemeene kennis", te onderzoeken, en in dat opzigt moeten wij natuurlijk verschillen van de wenschen, in het Engelsche rapport uitgedrukt, en ook van de voorschriften, daaromtrent te Hailybury bestaande.

Dit verschil van gevoelen zal men gedeeltelijk gegrond vinden op de verschillende rigting, die men in Engeland en Nederland aan eene beschaafde opvoeding in het algemeen geeft, gedeeltelijk ook, hoezeer nog maar *algemeene* kennis op het oog hebbende, op het verschil der betrekkingen, waartoe de ambtenaren in Britsch-Indië en in onze koloniën bestemd zijn, en eindelijk op het verschil in de talen, die door de volken onder Engelsch of Nederlandsch bestuur gesproken worden.

Geheel vereenigen wij ons met het gevoelen der meergenoemde kommissie, waar zij, sprekende over de kennis, voor Indische ambtenaren wenschelijk, zegt:

„Wij zouden niet meenen eene dienst aan Indië te doen, wanneer wij „de toekomstige regenten noodzaakten, om in hunne jeugd de Europesche „letterkunde en wetenschappen te verwaarloozen voor uitsluitend *Indische* „*studiën*. Wij gelooven, dat mannen, die zich tot hun een of twee en „twintigste jaar toegelegd hebben op studiën, die in geene regtstreeksche „betrekking staan met de werkzaamheden van eenig vak, en die alleen „bestemd zijn, om den geest te oefenen, te versterken en te verrijken, „in het uitoefenen van elke taak den voorrang zullen hebben boven man„nen, die zich reeds op hun 18de of 19de jaar op de bijzondere werk„zaamheden van hunne roeping hebben toegelegd. De taak van een bur„gerlijk ambtenaar van de O. I. Kompagnie is zoo gewigtig, dat het ten „zijnen opzigte voornamelijk wenschelijk is, dat eene uitmuntende, alge„meene opleiding, die zijn verstand ontwikkelen en versterken kan, de „bijzondere opleiding voorafga, die hem in staat moet stellen, de bezig„heden, aan zijne taak verbonden, te vervullen."

De kommissie, sprekende in haar rapport over de verschillende wetenschappen, in het examen te begrijpen, geeft de hoogere of geringere waarde, die zij aan de kennis dezer wetenschappen wil toegekend zien, te kennen door het aantal punten, dat zij voor een goed afgelegd examen in elken tak vaststelt, b. v. door 1000 punten voor een goed examen in de elementaire en hoogere wiskunde, tegen 375 punten in het Fransch, Duitsch of Italiaansch; en zij verlangt, dat men de openvallende plaatsen moet vervullen door degenen, die over het geheele examen het grootste aantal punten verkregen hebben. En verder zegt zij:

„Intusschen is zeker onze wensch niet, dat men premies uitloove voor „uitgebreide, maar bitter oppervlakkige kennis; wij zijn van oordeel, dat „een kandidaat geenerlei lof verdient, wanneer hij een gebied betreedt, „waarop hij bijna geheel vreemd was. Grondige en juiste kennis van *eene* „*enkele* taal moet den voorrang hebben boven slechte vertalingen en op- „stellen in zes talen. Een enkel blad, waaruit blijkt, dat de schrijver de „beginselen der differentiaal rekening behoorlijk verstaat, moet meer af- „doen, dan twintig oppervlakkige en onjuiste antwoorden op vragen om- „trent scheikunde, kruidkunde, mineralogie, metaphysica, logica of de ge- „schiedenis van Engeland!"

Wanneer wij deze zinsnede, waarop wij bij de behandeling van het thans bestaande, in vergelijking met het als wenschelijk voorkomende, examen natuurlijk moeten terugkomen, hier reeds overgenomen hebben, dan geschiedt dit: omdat ook wij, bij de opsomming der algemeene kundigheden van de kandidaten te eischen, niet willen geacht worden, in *al* die kundigheden gelijke geschiktheid, of zelfs de aanwezigheid van al die kundigheden als eene voorwaarde tot toelating sine qua non te beschouwen; maar omdat ook wij van gevoelen zijn, dat bijzondere vorderingen in *eene* wetenschap meesttijds meer bewijzen voor de geschiktheid van een persoon tot de speciale opleiding voor ambtsbetrekkingen, dan eene oppervlakkige kennis in vele wetenschappen, die veeltijds slechts een goed geheugen bewijst, bij veel onverschilligheid en betweterei, die later evenmin bij den ondergeschikten als den hoofdambtenaar tot goede uitkomsten kan leiden noch in het belang van de dienst kan geacht worden.

De volgende soorten van kennis en de daarbij gevoegde schaal van punten zijn, door den rapporteur over de inrigting te Hailybury, aan het oordeel van den Raad van toezigt onderworpen:

Engelsche taal en letterkunde:

Stijl	500	punten.
Geschiedenis	500	„
Algemeene letterkunde	500	„
	1500	„
Grieksch	750	„
Latijn	750	„
Fransch	375	„
Duitsch	375	„
Italiaansch	375	„
Wiskunde, elementaire en hoogere .	1000	„
Natuur wetenschappen	500	„
Zedekundige wetenschappen . . .	500	„
Sanskriet	375	„
Arabisch	375	„
	6875	punten.

De voornaamste bedenkingen, die wij tegen dit schema hebben, bestaan in de waardering der verschillende takken van kennis, en in het gebrek

aan waardering bij een meer of min voldoend examen in de verschillende vakken. De eerste hebben wij reeds afgeleid uit het verschil van rigting in de algemeene opvoeding in Engeland met die in Nederland bestaande, en die het verklaarbaar maakt, waarom de Grieksche taal op 750 punten, de Engelsche slechts op 500 punten wordt gewaardeerd. De tweede komt ons voor een wezenlijk gebrek te zijn, dat wij bij onze waardering zullen trachten te vermijden.

Alvorens ons schema van kundigheden onder het oog van den lezer te brengen, moeten wij nog met een enkel woord ophelderen, waarom wij niets zeggen over de kennis, die wij wenschen voor de toelating tot eene inrigting tot opleiding van ambtenaren voor de Indische dienst. Wij wenschen voor *geene* inrigting een monopolie, om die opleiding *alleen* te mogen geven. Wij wenschen wel, dat van staatswege gelegenheid gegeven worde, om zich voor de Indische dienst te bekwamen, maar dat bij een algemeen examen alleen onderzoek worde gedaan naar de kennis, en niet naar de plaats, waar men die kennis hebbe verkregen. Er kunnen alzoo van staatswege in Nederland en Indië verschillende en zelfs graduele inrigtingen voor dat doel bestaan, en de bepaling der vereischte kennis, om daar toegelaten te worden, blijft dus ook buiten onze beschouwingen, en behoort eigenaardig bij de huishoudelijke reglementen dezer inrigtingen geregeld te worden.

De bepaling van het onderwijs bij de akademie te Delft, voor degenen, die tot ambtenaar der eerste of tweede klasse voor Nederlandsch Indië wenschen benoemd te worden, kwam ons ten opzigte der te onderwijzen vakken als een goede grondslag voor, waarop wij ons schema hebben aangelegd, met geringe wijzigingen ten opzigte der vakken, waarin onderwijs wordt gegeven, maar met zeer belangrijke afwijking ten opzigte der vakken, waarin een voldoend examen zal *moeten* afgelegd worden, om een diploma van toelating te verkrijgen. Bij die afwijking hebben wij vooral op het oog het feit, dat de *akademie te Delft*, in spijt van een *dertienjarig bestaan*, in spijt van de menigte jonge lieden, die in Nederland naar betrekkingen in 's lands dienst streven, in spijt van de voordeelen, aan het radikaal van ambtenaar voor Ned. Indië verbonden, en in spijt der gunstige vooruitzigten, nog niet in staat is geweest, een belangrijk gedeelte, veel minder een voldoend aantal ambtenaren van de vereischte kunde voor de Indische dienst te leveren. Daardoor zijn al de afwijkingen ontstaan, die tot gunstbewijzen en onregtvaardigheden aanleiding hebben gegeven, en die zelfs den bloei der akademie gestuit en haar bestaan bedreigd hebben door de wetenschap, dat men door protektie hetzelfde doel kan bereiken, 't welk anders alleen door ijverige en aanhoudende studie kon en nimmer door andere middelen moest kunnen bereikt worden.

Later, dewijl het hier niet behoort, zullen wij aanwijzen, waarom tot de oorzaken van gebrek aan de noodige konkurrentie bijdragen de omstandigheden, dat de kursus te Delft op *vier* jaren bepaald is, en vooral, dat het examen *te Delft* wordt afgenomen. Hier bedoelen wij vooral het feit, dat men tot eene vaste voorwaarde van toelating heeft gemaakt de beoefe-

ning van en een voldoend examen in wetenschappen, waarvan men geen het geringste gebruik meer kan maken, indien men bij een vergelijkend examen niet slaagt om tot ambtenaar voor de Indische dienst benoemd te worden, wetenschappen, waarvan men bovendien weet, dat ook in Indië door het grootste gedeelte der toegelatenen nimmer eenig, of althans een gering, en aan de gedane moeite niet geëvenredigd gebruik zal gemaakt worden. Wij bedoelen hier, onder anderen, de zoo moeijelijk aan te leeren Javaansche taal en de kennis van het Mohammedaansche regt, zeer nuttig en gewenscht, maar slechts nuttig voor de ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur op Java werkzaam, en daar nog wel slechts voor die beoosten de Lossari, dus in twee derde gedeelten van Java; maar geheel zonder nut voor de meeste ambtenaren bij het hoofdbestuur te Batavia, bij de regtbanken voor Europeanen, en vooral voor de ambtenaren op Sumatra, Borneo, Celebes, de Molukken enz. dus zonder nut voor het grootste gedeelte van Indië. Indien wij die vakken nu niet als volstrekt noodzakelijk *voor ieder* beschouwen, dan zal men echter door de waardering in punten zien, dat wij aan de kennis in die vakken hooge waarde hechten.

Met de verdeeling van het examen in vakken, die tot toelating als eene voorwaarde sine qua non, en in vakken, die min of meer wenschelijk geacht worden, naar de waarde in punten daaraan te geven, beoogen wij dus de konkurrentie in Nederland voldoende, en bij eene opvoeding in Indië wel *moeilijk*, echter *mogelijk* te maken. Voorts beoogen wij nog een doel, dat door ons gewenscht wordt, en dat men ons juist als een, daaruit voortvloeijend, gewigtig bezwaar zal tegenwerpen.

Wij wenschen, namelijk, zoo veel doenlijk te doen ophouden de in Indië bestaande, en voor de dienst voorzeker schadelijke gewoonte, om de ambtenaren niet alleen gedurig, soms geheel zonder nood, te verplaatsen, maar ook uit de eene ambtsbetrekking tot eene andere te benoemen of te bevorderen, ten einde aan den te benoemen persoon bevordering te geven en voordeelen te verzekeren; zonder te letten, dat daardoor de kunde en ondervinding, in de vroegere betrekking verkregen, niet alleen voor de regering verloren gaat, maar ook voor den bevorderden persoon, die in eene betrekking wordt geplaatst, waarvan hij zelfs geene elementaire kunde bezit, en nu een middelmatig of onbruikbaar ambtenaar wordt, terwijl hij misschien in zijne vroegere dienstbetrekking uitmuntte, en juist daarom daaraan onttrokken en tot eene *meer opbrengende* bevorderd werd.

Indien wij dit stelsel afkeuren; indien wij wenschen, de ambtenaren te zien gebruiken in betrekkingen, waartoe zij wezenlijk geschikt zijn, en waartoe de processen-verbaal der examens, in verband met jaarlijksche konduïtenstaten, voor de regering den besten grondslag tot beoordeeling kunnen aanwijzen; indien wij dit willen, dan hebben wij geene personen op het oog, maar het stelsel, dat, in spijt van *zeer gunstige exceptiën* op den regel (men behoeft tot bewijs daarvan, voor met Indië bekende personen, bv. maar KLEIJN VAN DE POLL en GAILLARD te noemen, die van de bureaux te Batavia bij de kultures zijn overgegaan), zeker door iedereen zal afgekeurd worden. Het zal van

zelve vervallen, indien het uitmunten in *verschillende* vakken regt geeft op benoeming tot ambtenaar; daardoor zal van zelve de aanleiding tot benoeming voor *verschillende* betrekkingen gevonden worden, en, bij vaste, door de regering daar te stellen regelen, de benoeming tot betrekkingen, waarvoor men de noodige kunde *niet* bezit, wegvallen. Dat bovendien hierdoor *alleen* de aandrang zoo groot zal worden, dat men spoedig en later altijd over een voldoend aantal, door het examen als geschikt verklaarde, aspiranten zal kunnen beschikken, dit, gelooven wij, zal door geen onbevooroordeelde betwijfeld worden.

Wij laten thans volgen de lijst der kundigheden, die wij als eene volstrekte voorwaarde voor de toelating beschouwen.

Vakken, waarin men het *minimum* punten *moet* verkregen hebben, om in het algemeen mede te kunnen dingen.

	Goed.	Loffelijk.	Uitmuntend.	
Nederlandsche taal	500	750	1000	punten.
Idem stijloefeningen.	500	750	1000	„
Wiskunde	500	750	1000	„
Praktische landmeetkunde en waterpassing .	500	750	1000	„
Algemeene aardrijkskunde.	300	450	600	„
Algemeene geschiedenis.	300	450	600	„
Natuurlijke historie	300	450	600	„
Natuurkunde	400	600	800	„
	3300	4950	6600	punten.

Men zal dus in de onvoorwaardelijke wetenschappen 3300 punten *moeten*, doch bij uitmuntende kunde 6600 punten *kunnen* behalen, en daardoor mede kunnen konkurreren met zoodanige personen, die in speciale vakken grootere kunde bezitten, maar hierdoor gewis niet geschikter tot Indische betrekkingen zijn, dan degenen, die in al de bovengenoemde vakken *uitmunten*.

IV. *Bijzondere op de ambtsbetrekking toepasselijke kundigheden.* Wij gelooven, dat de thans volgende vakken diegenen zijn, waarin men zich *kan* laten examineren en waardoor men, bij verwerving van punten, en bij verkrijging van het *minimum* punten in de onvoorwaardelijke vakken, in eene gunstige verhouding komt voor de mededinging.

	Goed.	Loffelijk.	Uitmuntend.	
Maleische taal.	600	900	1200	punten.
Javaansche taal	500	750	1000	„
Fransche taal.	300	450	600	„
Engelsche taal.	400	600	800	„
Land- en volkenkunde van Nederl. Indië .	400	600	800	„
Mohammedaansch regt	300	450	600	„
Geologie	200	300	400	„
Scheikunde.	300	450	600	„
Maatschappelijke huishoudkunde.	300	450	600	„
Italiaansch boekhouden.	400	600	800	„
Handteekenen	300	450	600	„
Chinesche taal.	400	600	800	„
	4400	6600	8800	punten.

Men zal uit deze waardering der verschillende vakken zien, dat de geringste waarde is gegeven aan vakken, waarin gewoonlijk specialiteiten werkzaam zijn, en die dus voor den administratieven of regterlijken ambtenaar van geringere waarde kunnen geacht worden.

Eene hooge waarde is gegeven aan die talen, waarvan de kennis als *zeer* wenschelijk moet beschouwd worden. En die waarden zijn over het algemeen zoodanig ingerigt, dat b. v. iemand, die voor de vakken, *volstrekt* vereischt, het minimum dus 3300 punten verkregen heeft, en daarentegen voor de Javaansche en Maleische taal, de land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië en het Mohammedaansch regt het maximum of 3600 punten, dus in het geheel 6900 punten verkrijgt, zich in eene nog eenigzins betere positie bevindt, dan degene, die het maximum punten in de vakken van de eerste kategorie verkreeg, en daarentegen geene bijzondere vakken genoegzaam beoefend heeft, om daarin een voldoend examen af te leggen.

Wij hebben hier nog alleen bij te voegen, dat de graad van Dr. in beide regten niet mag vrijstellen van het af te leggen examen in alle vakken, maar dat het eene billijke bepaling zal zijn, dat hij, bij een gelijk aantal punten, bovenaan staat, daar hij nog bovendien het voordeel geniet, voor betrekkingen bij de regterlijke magt bij uitsluiting in aanmerking te komen.

Met het oog op de behoeften aan geschikte ambtenaren voor de Indische dienst; met het oog op de wenschelijkheid voor den staat, dat die geschiktheid bij allen blijke door een voldoend examen; met het oog dus op de wenschelijkheid, steeds een voldoend getal konkurrenten voor dat examen te vinden, die in de verschillende takken der administratie in Indië met nut kunnen gebezigd worden; en eindelijk met het oog op de *noodzakelijke* en *wenschelijke* kunde, voor die verschillende vakken vereischt, — hebben wij ons schema van kundigheden voorgesteld, en de daaraan te hechten betrekkelijke waarde opgegeven. Het oordeel over de juistheid en doelmatigheid laten wij bescheiden over aan deskundigen. Thans zullen wij overgaan tot het onderzoek:

Hoe de opleiding en het examen te Delft voldoen aan de vereischten, die wij als wenschelijk en noodzakelijk hebben aangewezen?

(*Vervolg hierna.*)

H. J. LION.

Wat verlangt het leger en wat doet men voor het leger?

'**t Is** onze lezers reeds sedert geruimen tijd gebleken, dat wij gedurig, van zeer verschillende zijden, artikelen ontvangen, die de belangen van het Indische leger behandelen. Groote belangstelling en ingenomenheid met dat leger zijn oorzaak, dat wij daaraan gaarne eene plaats inruimen. Men zal echter van eene redaktie, als die van dit Tijdschrift, niet verwachten, dat zij over verscheiden onderwerpen, in die artikelen voorkomende, hare eigen opinie te kennen geve; en 't zal wel overbodig zijn, uitdrukkelijk te verklaren, dat in die opstellen de meening van de schrijvers zelven, meestal zeer verdienstelijke officieren zoo in Indië als hier te lande, niet die van de redaktie wordt uitgedrukt; om de eenvoudige reden, dat zij van dit gewigtig onderwerp geene opzettelijke studie heeft gemaakt en daarover dus nog geene eigen meening kan hebben.

Eén punt staat echter bij haar vast. Het is uitgedrukt in een amendement, bij de diskussiën over de wet tot vaststelling van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, voorgesteld op art. 45, en luidende aldus:

„In Nederlandsch Indië worden de officieren door den Gouverneur-Generaal „benoemd op den voet bij algemeene verordening bepaald. Zij worden bevor- „derd, ontslagen en op pensioen gesteld *volgens regelen door de wet te bepalen*.

„De pensioenen worden door de wet geregeld."

Bij die gelegenheid zijn de redenen, die voor de aanneming van dit amendement pleitten, in de volgende woorden kortelijk aangegeven *). „Ik geloof, dat ieder met mij zal instemmen, wanneer ik zeg, dat aan het leger in Nederlandsch Indië het vaderland groote verpligtingen heeft. Er is wel eens verschil van meening geweest of het doel, waartoe het leger werd gebezigd, altijd prijzenswaard altijd staatkundig was, maar nimmer heeft iemand getwijfeld aan den voorbeeldeloozen moed, de zelfopoffering, de standvastigheid en de trouw, waarmede het leger zijne pligten heeft vervuld. Ik geloof, dat dit uitstekend leger aanspraak mag maken, op die zelfde voorregten, die het leger hier te lande geniet. Nu is het zeker, dat de uitvoering, die gegeven is aan het voorschrift van art. 58 der grondwet, betrekkelijk de benoeming, de bevordering, het ontslag en het pensioneren van de officieren, groote tevredenheid en groot genoegen aan het leger hier te lande heeft gedaan. Hunne positie heeft daardoor eene

*) Zie de redevoeringen van den heer VAN HOËVELL, gehouden den 24 en 25 Julij 1854 de Tweede Kamer, en voorkomende op blz. 1195 en 1202 van het Bijblad.

zekerheid erlangd, die anders, bij gebrek aan regels, altoos veel te wenschen overlaat. Nu vraag ik: wanneer, gelijk de Grondwet heeft voorgeschreven, dergelijke regelen, bij de wet gesteld, nuttig, noodig en eene behoefte zijn hier te lande, hoe veel te meer dan in Nederlandsch Indië? Hier te lande, wordt ieder geval, elke benoeming, elk ontslag van een officier gedekt door de ministeriële verantwoordelijkheid. In Indië is de Gouverneur-Generaal met die taak belast. Dáár worden alzoo zelfs die waarborgen gemist, welke hier, vóór de wet ingevolge art. 58 der Grondwet tot stand was gebragt, in de ministeriële verantwoordelijkheid nog werden gevonden."

Ofschoon nu het amendement, dat op deze gronden werd voorgesteld, met eene niet zeer groote meerderheid zij verworpen, is toch uit de diskussiën gebleken, dat de argumenten er tegen ingebragt zeer zwak waren. Zoodra de liberale partij in de Tweede Kamer zoodanig versterkt is, dat zij de meerderheid heeft, zal op deze gewigtige aangelegenheid, gelijk op meer anderen, worden teruggekomen. Er is geen twijfel aan, of dan zal de regeling van de bevordering, het ontslag en op pensioen stellen der officieren in Indië bij de wet worden vastgesteld. 't Is daarom hoogst wenschelijk, dat deskundigen zich over dit onderwerp laten hooren. Hunne wenken en mededeelingen kunnen bij die gelegenheid zeer veel licht over de zaak verspreiden en van groot nut zijn voor de leden der vertegenwoordiging, die met de bijzonderheden dezer aangelegenheid niet naauwkeurig bekend zijn.

Het is vooral ook om deze reden, dat wij gaarne aan de bijdragen tot de kennis van den toestand en de behoeften van het leger in Indië eene plaats inruimen.

Zoo ontvingen wij dezer dagen weder het hieronder volgend vertoog, dat wij thans onder de aandacht onzer lezers brengen. Ofschoon vele daarin voorkomende punten reeds in vroeger geplaatste artikelen zijn behandeld, meenen wij het toch niet te mogen terughouden. Men kan er uit zien, hoe algemeen de klagten zijn, die nu weder worden herhaald.

Wat doet men voor het hoogst verdienstelijke leger in Oost-Indië, bovenal voor de infanterie? en wat is het billijk verlangen van dat leger?

Ziedaar vragen, die mij menigwerf voor den geest komen, en die zich telkens herhalen, wanneer weder het een of ander roemrijk wapenfeit door onze dappere strijders in Indië is verrigt. Wanneer het op woorden aankomt, wordt de lof en de eer en de roem hun niet onthouden. Zij wekken soms de verbazing op van het Nederlandsche publiek. Maar zijn woorden genoeg?

Ook de Minister van Koloniën erkent de verdiensten van het leger in Oost-Indië, waarvan het gevolg is geweest, dat de lauwer van den roem aan onze strijders niet werd onthouden, en aan wie het geluk was ten deel gevallen van zich te kunnen onderscheiden, ridderordes werden uitgedeeld. Maar is dat voldoende?

Ik wensch eenige beschouwingen in 't midden te brengen, maar ze tot een bepaald tijdperk te beperken. Daarom houd ik het voor het meest doelmatige, om aan te vangen met het jaar 1846 *).

De vraag, die ik mij ter beantwoording stel, is: Wat heeft het leger sedert dat jaar al niet voor het moederland gedaan, en wat was daarvoor tot heden zijn loon?

Van 1846 tot den huidigen dag werd, door eene reeks van expeditiën het Oost-Indische leger geroepen, om zijne eervolle bestemming op de meest schitterende wijze te volbrengen; en dat deed het! getuige Bali †), Palembang, Banka en Borneo. Sedert dien tijd zijn acht jaren verloopen en gedurende geheel dat tijdvak hebben onze troepen, overal waar de vaan des opstands ontstoken werd, wonderen van dapperheid gedaan, onzen alouden roem gehandhaafd en de Nederlandsche vlag met eere doen wapperen.

Wie zal het ontkennen?

Maar wat helpt de erkentenis er van, indien het slechts bij woorden blijft? Daden behooren tegen daden te worden overgesteld. Waar zijn die daden? Op die vraag moet elk het antwoord schuldig blijven; want wel is waar werd, ik herhaal het gaarne, menig eereteeken aan het dapper leger geschonken, maar voor de stoffelijke belangen der dapperen, waarvan men sommigen met kruisen begiftigde, werd niets gedaan. Wat zeg ik? Wat den officier betreft, werd het leger in zijne teederste belangen ten hoogste benadeeld.

Ik heb hier onder anderen op het oog de vermindering der majoors-pensioenen. Is er immer eene schreeuwender onregtvaardigheid gepleegd?

Het pensioen aan dien rang verbonden is, met de verhooging uit eigene fondsen, waarvoor ieder officier maandelijks 5 pCt. van zijn traktement mist, *f* 2600 's jaars. En zie, op eens vindt het Gouvernement in Nederland goed, uitsluitend het majoors-pensioen met *f* 400 's jaars te verminderen. Dat wil zeggen: aan den majoor zal uit bovenbedoelde, zijne eigene fondsen, die som minder worden uitbetaald. En dat zal een aanvang nemen met hen, die na 1 Januarij 1854 tot dien rang zullen bevorderd worden §).

Zoo beschikte het Gouvernement wederregtelijk over de gelden, die het wettig eigendom van den officier zijn. Men kan alzoo daaromtrent aan de regering het regtmatige van zulk eene ongehoorde handeling billijkerwijze betwisten, tenzij de eerbiediging van het eigendomsregt voor den Minister in Nederland heeft opgehouden te bestaan, en men de bevoegdheid heeft

---

*) Ofschoon ik van het tijdvak van vroeger jaren zwijg, was het echter even roemrijk. Maar er werd toen evenmin iets voor het leger gedaan als thans.

†) Het mislukken der expeditie in 1848 kan toch wel niet aan het leger worden geweten? Dat bewijzen de moed en volharding, ook ter dier gelegenheid door de strijders aan den dag gelegd. Men zoeke die mislukking alleen in het te weinig beschikbaar zijn der troepen, waardoor de noodzakelijkheid geboren werd, om den strijd op te geven, even als bij expeditiën van lateren tijd meermalen is geschied. Het leger is te klein en ons moreel overwigt neemt daardoor dagelijks af, ofschoon men dat tegen beter weten in Nederland niet wil erkennen en zulks ook wel niet erkennen zal, dan nadat het welligt te laat zal zijn.

§) Dit is in ieder geval eene schreeuwende onbillijkheid, daar het ten minste had behooren te zijn, met ingang voor hen, die na 1 Jan. 1854 den officiersrang erlangen zouden.

naar willekeur aan het vooruitzigt van een groot aantal officieren moedwillig en meedoogenloos den bodem in te slaan. Zou men denken, dat zich daar tegen geene enkele stem zal verheffen? En indien zij zich al niet verheft, zou men meenen, dat het op den bodem van het hart niet woelt en kookt?

Deze ongehoorde dispositie was echter nog niet alles; nu komt er eensklaps eene zoogenaamde leger-organisatie, waarbij wordt bepaald, dat voor de infanterie het getal luitenant-kolonels tot zes of acht zal worden verminderd, en de te ontstane vakatures op twee na door majoors, in dezelfde verhouding, zullen worden aangevuld.

Alzoo een tweede gevoelige slag voor den infanterie-officier!

De luitenant-kolonel en majoor doen dezelfde diensten, zoo beweert men; daarom kan men het wel alleen met majoors doen. Ofschoon nu wel is waar één kolonel bij het wapen der infanterie méér zal worden benoemd, heeft echter de Minister met eene pennestreek het vooruitzigt op den luitenant-kolonels rang voor alle officieren zoodanig verminderd, dat men minstens zes of acht jaren in dien van majoor zal moeten blijven, om eindelijk weder eene schrede voorwaarts te doen en ettelijke guldens per maand meer te erlangen. Want het gaat bij het leger niet met honderden te gelijk, zoo als bij de civiele ambtenaren.

Zoo zal dan nu voor eenen geruimen tijd, misschien voor zeer vele jaren, de bevordering tot luitenant-kolonel bij de infanterie stilstaan; immers de overkomplete officieren moeten eerst insmelten, en dat gaat uiterst langzaam, want van naar huis of met pensioen gaan hoort men weinig.

Nu wil men, dat zoo wel de vermindering der ƒ400 als de suppressie der luitenant-kolonels is geschied, met het oog op den ongunstigen staat van het verhoogd pensioen-fonds. Doch ik vraag: is dat billijk? Immers elk officier mist maandelijks van zijn traktement 11 pCt., en wel, voor het bedoeld pensioen-fonds 5 pCt., en voor dat der weduwen en weezen, gehuwd of ongehuwd, 6 pCt. Dit laatste nu sluit sedert eenige jaren met een steeds toenemend batig slot, zóó zelfs, dat men er reeds een paar jaren geleden op bedacht moet geweest zijn, om die kontributie te verminderen en een gedeelte daarvan op het verhoogd pensioen-fonds over te brengen. Maar dit schijnt bij het voornemen te zijn gebleven; men schijnt het beter gevonden te hebben, den officier, ten einde aan den slechten staat van zijn verhoogd eigen pensioen-fonds te gemoet te komen, behalve zijne hooge maandelijksche kortingen gedurende een tijdvak van 20 jaren, bij eventuële pensionering in den rang van majoor, (voor de meeste officieren het toppunt hunner wenschen,) nog ƒ400 af te nemen. Men heeft het beter gevonden den infanterie officier, het stiefkind van het leger, die zelfs niet eens een *eigen* chef heeft, om zijne belangen voor te staan, bovendien nog achteruit te zetten en te benadeelen in het uitzigt op zijne bevordering tot luitenant-kolonel.

Misschien beschuldigt men mij van overdrijving; misschien verwijt men mij, dat ik wel ter loops van de vermeerdering bij de infanterie van één

kolonel heb gewaagd, maar dat ik verzwijg de, almede volgens de laatste reorganisatie, gunstige bepaling der vermeerdering van twee generaal officieren. Dat ik hierover zweeg is zeer natuurlijk. Als ik goed onderrigt ben, was er wel bij bepaald, dat die generaals altoos uitsluitend uit de infanterie zouden getrokken worden, ofschoon op de voordragten ook de kolonels van andere wapens zouden kunnen worden gebragt. Maar wat is gebeurd? Bij de eerste bevordering, die dit jaar tot generaal plaats vond, ter vervanging van eenen infanterie generaal, die zijn pensioen heeft ontvangen, valt die benoeming eenen artillerie kolonel te beurt, die, door deze zijne benoeming, als kommandant der 2e militaire afdeeling is opgetreden, en daardoor de plaats, vroeger door eenen infanterie-kolonel bezet, heeft ingenomen. Vermits nu de kommandant van die afdeeling tegenwoordig altijd een generaal-majoor moet zijn, had tot dien rang en betrekking een infanterie-kolonel bevorderd moeten zijn, indien men aan het beginsel getrouw had willen blijven. Doch daar dit niet heeft plaats gegrepen, is daardoor de infanterie al weder benadeeld, en heeft de artillerie er bevordering bij gemaakt; zoodat wij vragen: welk voordeel heeft de infanterie bij die vermeerdering van twee generaal-officieren? Dat voorregt misgun ik intusschen der artillerie volstrekt niet, want ook zij is, als wetenschappelijk wapen, in vergelijking met hare wapenbroeders in Nederland, zeer stiefmoèderlijk bedeeld. Ik hecht ook niet aan enkele gevallen; ik kom alleen op voor beginselen en voor het regt. Ik wil met het bovenstaande volstrekt niet betoogen, dat men de kolonels van andere wapens van die bevordering tot generaal behoort uit te sluiten; ook dat zou in mijn oog eene groote onbillijkheid zijn. Ik verlang alleen, dat men hen zal benoemen bij dat wapen, waarbij zij te huis behooren, even als in Nederland.

Hoe dit echter ook zijn moge, ik vermeen dat de reorganisatie uitsluitend hét nadeeligst voor de infanterie zal werken. Immers het is mij niet bekend, dat het eindcijfer der hoofd-officiers-organisatie bij een der wapens of diensten is verminderd, maar wel dat het integendeel bij sommigen is vermeerderd. Alléén bij de infanterie is dat getal, voor zoo ver wij weten, met twee verminderd. Waarom die ongunstige uitzondering alleen ten nadeele der infanterie?

Tot de algemeene belangen der Oost-Indische officieren behoort nog een onderwerp, waarvan ik met een paar woorden gewag wil maken. Ik bedoel de onlangs nieuw ingevoerde, hoogst kostbare en niet volstrekt doelmatige officiers-uniform. De groote tenue, die als geheel overbodig in de tropische gewesten kan beschouwd worden, is „al goud wat er blinkt," en de kleine tenue daarentegen is hoogst onbevallig en smakeloos. Men beschouwe de fouragères slechts in vergelijking met die der rijdende artillerie in Nederland. En toch is zij zeer kostbaar; toch is zij al weder ten nadeele van den officier. Waarschijnlijk is men bang, dat hij anders met zijn zwaar traktement geen weg weet!

Nog een grief heeft het Indische leger, waarvan het mij letterlijk onverklaarbaar is, waarom men daaraan niet te gemoet komt. Wat is toch de

reden, dat de Indische officiers-pensioenen niet, even als in Nederland, bij eene wet worden geregeld *), opdat daardoor alle willekeur ophoude, en er meer vastheid en zekerheid zij, dat de officieren voor hunnen ouden dag verzorgd zijn? Men moest dan, voor ieder dienstjaar boven de veertig, eene verhooging van pensioen vast stellen, gelijk dit voor de Indische ambtenaren bestaat. Dat zou evenzeer in hun belang zijn als in dat der dienst. Ondervindingrijke officieren hadden dan een prikkel om te blijven. Maar waar dwaal ik heen? De Europeesch-Indische officieren hebben immers, bij hunne benoeming als zoodanig, opgehouden „landskinderen" te zijn, en worden als vreemdelingen aangemerkt! Dit toch is, vermeen ik, de stelling van den anti-militairen volksvertegenwoordiger J. C. BAUD, die zich niet heeft ontzien, toen het in den loop des jaars ter sprake kwam, om de Indische officiers-pensioenen bij eene wet te regelen, binnen 's lands vergaderzaal in dien geest te spreken †). Welk eene benaming verdient het,

---

*) Wij bedoelen hier niet alleen de gewone pensioenen maar ook het verhoogde, over welker fonds het Gouvernement toch den baas speelt, en waarvan de directie zelfs niet eens door de officieren wordt gekozen.

†) De redaktie geloofd een bewijs harer onpartijdigheid te geven, door hier letterlijk te laten volgen, wat er over dit onderwerp in de Tweede Kamer is voorgevallen. In de zitting van 25 Julij 1854 had de volgende woordenwisseling plaats tusschen de heeren BAUD en VAN HOËVELL (Zie Bijblad blz. 1202 en 1203).

De heer BAUD. . . . Ik meen dat hier nog een ander punt de aandacht verdient, dat ik nog niet heb hooren aanvoeren. Waarom heeft men gewild, dat in Nederland de positie der officieren zou worden geregeld bij de wet? Ik meen, dat de aard van dat leger veel tot dien wensch heeft bijgedragen. Wat is toch dat leger? Het zijns landskinderen, door de wet verpligt, om de wapenen op te vatten tot verdediging van het vaderland. Het is uit die landskinderen, dat genomen worden de officieren; vreemde elementen zijn in den regel uitgesloten. Juist omdat dit leger uit landskinderen bestaat en een uitvloeisel is van de wet, heeft men het willen verbinden aan de constitutionele orde van zaken, en niet geheel afhankelijk willen laten van het koninklijk gezag, van de uitvoerende magt, zoo als de vroegere grondwet had bepaald. Dit is te verdedigen, want het Nederlandsche leger is een grondwettig leger. Het Nederlandsche is niet blootelijk een werktuig in de hand van het uitvoerend gezag; het is een deel van de algemeene konstitutionele orde van zaken. — Geheel anders zijn de omstandigheden van het leger in Nederlandsch Indië. Daar bestaat het uit vrijwillig aangeworven manschappen; het bestaat slechts voor een gering gedeelte uit landskinderen, voor een groot deel uit vreemdelingen. Het is uit dat leger, dat in den regel de officieren worden genomen die het aanvoeren. Men heeft andere middelen aangewezen, gedwongen door de noodzakelijkheid, om aan dat leger steeds bekwame officieren te verschaffen. Dat leger bestaat voor een gedeelte uit Oosterlingen. Het is bestemd, om de landgenooten van die inlanders in toom te houden; het is bestemd om te helpen vervullen de taak, die ik zoo even met den Britschen staatsman heb uitgedrukt met de woorden: „door het zwaard te behouden, wat door het zwaard gewonnen is."

Nu komt het mij voor, dat een leger, zoodanig zamengesteld en waaraan eene zoodanige taak is aangewezen, niet anders kan zijn noch mag zijn, dan het werktuig van het uitvoerend gezag, en dat elke poging, om, door eene hier gemaakte wet, den band tusschen dat leger en het uitvoerend gezag in Indië te verzwakken, nadeelig zou werken op de zamenstelling van dat leger, op den geest, die het bezielt. Naar mijne beschouwing moet het leger afhankelijk zijn van het gezag, waarvan het de kracht uitmaakt; mijns inziens zijn de konstitutionele beschouwingen, die, voor zooveel het moederland betreft, pleiten voor de regeling van dit onderwerp bij de wet, niet op Nederlandsch Indië toepasselijk en zouden zelfs dáár, om de redenen, die ik kort heb aangevoerd, eene tegenovergestelde uitwerking hebben.

De Heer VAN HOËVELL. . . . De laatste spreker (de heer BAUD) heeft eene tegenstelling gemaakt tusschen het leger in Indië en het leger hier te lande, en tot mijne bevreemding, heeft hij beweerd, dat het leger hier te lande bestaat uit „landskinderen," en dat daarom zulk een waarborg, zulk een voorregt als de Grondwet geeft, voor dat leger goed en een vereischte is. Maar in Indië, zoo gaat hij voort, bestaat het leger niet uit „landskinderen," maar voor een groot gedeelte uit vreemden, en dus zijn voor het Indische leger dergelijke voorregten niet noodig.

Wij spreken over de *officieren* van het Indische leger, en ik geloof, dat vooral tegenwoor-

dat iemand, ten volle met Java bekend, zulke beginselen openlijk durft verkondigen, hij, die meer dan iemand anders de verdiensten van het leger in het algemeen en van de officieren in het bijzonder, moest kennen en waardeeren. Die beter dan iemand weet, dat zij steeds door hun voorbeeld, door hun moed en beleid, onverschrokken ook zelfs eenen overmagtigen vijand wisten te overwinnen en nimmer terug deinsden, om met hun bloed den grond te helpen verdedigen, waarop zij nu als vreemdelingen worden aangemerkt. Hij weet beter dan iemand anders, dat zij dit blijven doen, ofschoon in zoo menig opzigt achtergesteld; ofchoon, in vergelijk der ambtenaren, eene hoogst armzalige bezoldiging genieten; ofschoon vernederd en miskend, en in hunne teederste belangen benadeeld; ofschoon, in de dienst versleten en onbruikbaar geworden, met een karig pensioen op zijde gezet. Anders is het met den ambtenaar; die wordt door zware traktementen, emolumenten en door wat niet al, niet zelden in de gelegenheid gesteld voor zich zelven te zorgen; zijn bevordering gaat, ten minste als hij bruikbaar is, zeer snel voorwaarts, en eindelijk is een zwaar pensioen het einde zijner aan den lande bewezen goede en vele diensten. En hij blijft steeds als Nederlander beschouwd; maar de heer BAUD ontzegt ons, officieren van het Indische leger, den naam van landskinderen! Welligt werpt men mij tegen: „maar wat geeft een officier om geld, bij hem staat immers vast, l'honneur avant tout?" Ik antwoord: zeker is den officier zijne eer het dierbaartste kleinood; doch wanneer er eene betere bezoldiging bij kwam, zou hij ook daarvan een uitermate goed gebruik weten te maken. En bovendien van de eer valt het moeijelijk te leven.

Ontegenzeggelijk evenwel is het, dat, al moge noch het Nederlandsche

---

dig het grootste gedeelte van die officieren ook „*landskinderen*" zijn. Ik geloof, dat, bij voorbeeld, thans, nu eene gewigtige gebeurtenis op Borneo op handen is, menig hart in dit land klopt van vrees, van aandoening bij de gedachte aan de tijdingen, die een volgende mail misschien zal brengen. Daarom behoort het argument, uit die tegenstelling getrokken, bij ons niet te wegen.

De spreker heeft gezegd, dat het leger niet anders mag zijn, dan een werktuig in de hand van het uitvoerend gezag in Indië. Ik ben dat volkomen met hem eens; niet alléén in Indië, maar ook hier heeft het leger geene andere roeping. Maar het is de vraag, of het een werktuig behoort te zijn in handen van dat gezag *volgens regelen*, dan of het dat behoort te zijn *geheel naar willekeur*. En nu zijn wij van meening, dat het leger niet aan willekeur mag worden overgelaten, maar dat even goed dáár regelen behooren te worden gesteld als hier te lande.

De heer BAUD. Ik vraag het woord voor een persoonlijk feit.

De VOORZITTER. Ik verzoek den heer BAUD, dat persoonlijk feit aantegeven.

De heer BAUD. Het persoonlijk feit bestaat daarin, dat de heer VAN HOËVELL mij woorden heeft doen zeggen, welke ik niet gesproken heb.

De VOORZITTER. Ik moet den heer BAUD doen opmerken, dat dit als verkeerde opvatting van bijgebragte redenen, maar niet als een persoonlijk feit aantemerken is.

De heer BAUD. Er is hier geene sprake, mijnheer de VOORZITTER, van eene verkeerde opvatting van redenen, maar van eene onjuiste vermelding mijner woorden.

De VOORZITTER. Indien niemand zich daar tegen verklaart, wordt den heer BAUD het woord verleend.

De heer BAUD erlangt het woord en zegt: Na beschreven te hebben de groote voorregen, die aan het leger hier te lande zijn ten deel gevallen, door de bewuste regeling bij de wet, heeft de spreker uit Almelo beweerd, dat ik op een toon van minachting, althans hij sprak op dien toon, gezegd zou hebben, „voor het Indische leger zijn dergelijke voorregten niet noodig." Dit ontken ik ten sterkste gezegd te hebben; ik protesteer er tegen, dat mij zulke woorden worden in den mond gelegd, en heb gemeend, die poging niet stilzwijgend te mogen laten voorbijgaan. DE REDAKTIE.

volks-orgaan (hare vertegenwoordigers), noch de Nederlandsche, noch de Indische regering, eenige sympathie voor het leger in hare Oost-Indische bezittingen gevoelen, den Koning persoonlijk nogthans dat leger niet onverschillig is, en Hij zijne verdiensten niet onopgemerkt laat. Dit blijkt vooreerst uit de benoeming tot bevelvoerend Generaal van den hertog VAN SAXEN WEIMAR, die, ongelukkigerwijze, door ziekte is gedwongen geworden, het kommandement weder spoedig neder te leggen, en zoodoende der officieren hoop op eene betere toekomst daardoor in rook deed overgaan. Het blijkt al verder uit de telken reize na verrigte wapenfeiten gevolgde benoemingen tot Ridders der Militaire Willemsorde; uit de onlangs plaats gehad hebbende benoeming tot Z. M. adjudant van een Oost-Indisch artillerie hoofd-officier, en uit den brief aan den bevelhebber van het leger, als bewijs van 's Konings bijzondere tevredenheid, over het gedrag der troepen, bij een der jongste krijgsverrigtingen op Borneo.

Ik aarzel dan ook niet deze en meer andere bemoeijenissen des Konings, ten voordeele van het leger, te erkennen, en vermeen, dat dit niet alleen algemeen wordt gedaan, maar tevens op hoogen prijs wordt gesteld.

Slaan wij echter een blik op onze wapenbroeders in het moederland, die sedert den tiendaagschen veldtogt letterlijk niets verrigtten, dan bevreemdt het, veler borsten met leeuwenkruizen en eikenkroonen versierd te zien; eene onderscheiding, waarvan het Oost-Indische leger tot heden verstoken bleef, met uitzondering van slechts eenen zeer enkelen gunsteling. Hetgeen de Oost-Indische officieren op de borst dragen, is met den degen in de vuist verdiend, en, naar het schijnt, mag geen vorstelijk gunstbetoon daarnevens prijken!

Maar, vraagt men, wat willen de Oost-Indische officieren dan toch? Het antwoord is: niets anders en niets meer dan betere behartiging van hunne stoffelijke belangen, zoo voor het tegenwoordige als voor de toekomst. Daartoe behoort onder anderen: 1°. het in evenwigt brengen der traktementen met die der Oost-Indische ambtenaren, zonder juist aanspraak te maken op verhooging dier traktementen, anders dan waar het noodig is om den stand met eere te kunnen ophouden *). Men zou, bij voorbeeld, een schaal kunnen daarstellen, die voor beiden in evenredige verhouding staat. Men zou een voorbeeld aan het moederland kunnen nemen. — 2°. Men regele de pensioenen bij eene wet, zoo als voor de officieren in Nederland is geschied. — 3°. Men late hen deelen in 's Konings bijzondere gunst, waarop in Indië gelijke hooge prijs wordt gesteld als in het moederland. — 4°. De stremming in de bevordering voor de officieren der infanterie tot den rang van luitenant-kolonel worde

*) Men zou den ambtenaren bij voorbeeld de kultuur-procenten kunnen ontnemen, die bovendien allerschadelijkst werken, vooral ten nadeele van de arme Javanen. Misschien zou men ook eene betere regeling van de daggelden voor de reizenden, vooral van die der hoogere ambtenaren, kunnen maken. Daardoor zou in de schatkist een aardig sommetje jaarlijks meer vloeijen. Bovendien zijn er nog wel eenige andere bezuinigingen in te voeren, die datzelfde resultaat zouden hebben, en die de meerdere uitgaven zouden kunnen vergoeden, welke noodig zijn, om de evenredigheid die wij op het oog hebben daar te stellen.

opgeheven, en hun getal worde tot het vorig cijfer teruggebragt. — 5°. Voor het infanterie-wapen worde, gelijk bij de andere wapens het geval is, een eigen chef benoemd. En eindelijk 6°. het leger blijve niet langer onder het beheer van het Departement van Koloniën in Nederland, maar worde gebragt onder dat voor oorlog *) Dan toch zou het eindelijk niet meer onder een vreemden, maar onder zijn eigen meester staan. Daardoor zouden zijne regten en belangen meer en beter, uit het ware oogpunt beschouwd, behartigd en verdedigd worden. Dat kan van een civiel Departement, dat veelal zeer anti-militair is (dikwijls zonder het te willen), niet verwacht worden. De ondervinding heeft het geleerd.

En hiermede nu ben ik ten einde van hetgeen ik mij, door dit mijn schrijven, voor het tegenwoordige had ten doel gesteld. Mogen betere tijden het leger wachten! Moge daartoe dit opstel iets bijdragen en mijn voorbeeld, uit zucht tot het goede, door nog vele anderen worden gevolgd!

JAVA, S . . . . 1854.

Een officier van het O.-I. Ned. Leger.

*) Het daarvoor benoodigde personeel zou men moeten benoemen uit aktieve Indische officieren, met een hoofd-officier als chef van het militair koloniaal bureau.

De „exekutie" te Goegoer-sigandang.

In het jaar 1833 greep te Goegoer-sigandang op Sumatra een bloedtooneel plaats, dat ieder, die, ook te midden van den krijg, de menschelijkheid wil gehandhaafd zien, met droefheid en afgrijzen moet vervullen.

De heer H. J. J. L. ridder DE STUERS, in zijn voortreffelijk werk: *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra*, zegt er van (I, 206 en 207): „Men liet hier en daar een post, terwijl de heeren generaal (RIESZ) en resident (ELOUT), over *Fort van der Capellen*, naar Padang vertrokken, alwaar zij in het begin van Augustus (1833) aankwamen, nadat inmiddels de exekutie van eenige hoofden uit de VI en IV Kotta's te Goegoer had plaats gehad, om hen te straffen wegens hun verraad en het verbranden en verwoesten van dat fort. Ik geloof niet, dat er officiële bescheiden over deze en zoo vele andere exekutiën voor handen zijn; maar ik weet, dat men hier weder verscheiden hoofden door slinksche wegen heeft in handen gekregen, en dat men ze één voor één, buiten het fortje, het hoofd heeft afgeslagen."

Deze woorden schijnen bij den heer H. M. LANGE, schrijver van het belangrijke werk: *Het Nederlandsch Oost-Indisch leger ter Westkust van Sumatra*, eenen onaangenamen indruk te hebben te weeg gebragt. Althans hij zegt er van, dat ze „een ruim veld laten aan gissingen en overdenkingen van allerlei aard." En dewijl hij in de gelegenheid is geweest, om *officiële bescheiden* te raadplegen, deelt hij mede, wat hem daaruit betrekkelijk die exekutie gebleken is. Het komt hierop neder.

„Bij eene geheime missive, den 20sten Julij 1833 te Basso geschreven, werd door den luitenant-kolonel resident en militairen kommandant (ELOUT) aan den generaal-majoor gouvernements-kommissaris (RIESZ) de magtiging gevraagd, om eenige Maleische hoofden, die zich herhaaldelijk aan verraad hadden schuldig gemaakt, te doen om het leven brengen. Na den majoor DE QUAIJ, die met het civiel- en militair gezag in de bovenlanden belast was, te hebben geraadpleegd, verleende de generaal-majoor RIESZ, die zich destijds te *Fort van der Capellen* bevond, op den 22sten Julij deze autorisatie, waartoe de generaal vooral ook aanleiding vond in de hem, bij kabinets-missive van den 18den Mei 1833 n°. 865, gegeven instruktie, waarin de Gouverneur-Generaal, van Bondjol sprekende, zegt: „dan zullen die distrikten, waar onze manschappen zoo verraderlijk vermoord zijn, „vooral zij die zich daaraan hebben schuldig gemaakt, na aan ons uitgeleverd te zijn, met gestrengheid en tot voorbeeld van anderen, behooren „te worden gestraft."

„Het is waar, toen de Opperlandvoogd deze regelen schreef, doelde hij

op Bondjol en aangrenzende rijken, doch het kon hem toen (18 Mei) nog niet bekend zijn, dat in het laatst van de maand Mei Agam benevens de VI en IV Kotta's eveneens het Gouvernement zouden afvallig worden, en een deel der hoofden met de bevolking zich eveneens zouden schuldig maken aan verraad en wreede mishandeling van 's Gouvernements onderdanen. Nu dit echter had plaats gehad, meende de generaal RIESZ zijne instruktie ook op die gewesten van toepassing te moeten maken.

„In het laatste der maand Julij, (de juiste dag is ons niet gebleken), werden dien ten gevolge *vijftien* Maleische hoofden ter dood gebragt, namelijk:

1°. TOEWANKOE DAMASSIANG van Kota-lawas (VI kota's).
2°. Zijn zoon PAKKI SLEMAN,
3°. Zijn aangenomen zoon PAKKI MENKALA,
4°. DATOE BANDHARA, van Goenong,
5°. DATOE BANDHARA NAN GOEPOK, laras-hoofd van de VI Kota's,
6°. DATOE NAN GELEH van Kota-lawas,
7°. DATOE BANDHARA POETIH van Kota-lawas,
8°. DATOE PAMOENTJAKH van Kota-lawas,
9°. DATOE SATI van Pandasikei,
10°. DATOE BANDHARA van Kota-bharoe,
11°. DATOE SENARO PANDJANG van Ajer-Anggat,
12°. ORANG KAJA TOEWAH,
13°. DATOE POETIH van Sengalang,
14°. DATOE POETIH van Pandasikei, en
15°. DIATJA een hoeloebalang of voorvechter.

„Van deze exekutie, welke te Goegoer-Sigandang plaats had, diende de resident en militaire kommandant ELOUT, onder dagteekening van den 15den Augustus, een uitvoerig rapport aan den generaal-majoor kommissaris RIESZ, waarbij de schuld van ieder der vijftien genoemde hoofden werd omschreven. Daaruit blijkt onder anderen, dat TOEWANKOE DAMASSIANG, die zoo herhaaldelijk het Gouvernement was afgevallen, nadat hij trouw gezworen had *), met zijne zoons tot de hoofdaanleggers had behoord bij de overweldiging van onzen post te Goegoer-sigandang en bij het op eene gruwzame wijze om het leven brengen van zijne bezetting. Nadat hij in het begin der maand Junij des niet te min om vergiffenis had gevraagd, hield hij in het begin der maand Julij weder verstandhouding met onzen vijand in Kamang, en bereidde hij zich destijds voor, om, bij

*) In eene aanteekening voegt de heer LANGE hier bij: „TOEWANKOE DAMASSIANG onderwierp zich voor het eerst aan het Nederlandsch gezag, eenige dagen nadat Kóta-lawas op den 18den Julij 1822 door onze troepen werd ingenomen. Tijdens de nederlaag der onzen bij Kapau (Augustus 1822) ging hij weder tot onze vijanden over. Den 2den Maart 1824 onderwierp hij zich ten tweeden male en zwoer hij andermaal trouw, doch nam kort daarop weder de vlugt naar de Padri's in Agam. Kort na de overmeestering der linie van Andalas (September 1832) kwam hij ten derdenmale in onderwerping, doch viel het Gouvernement op nieuw af bij den pstan: n Agam en de VI Kota's in de maand Mei 1833. In het begin der maand J. nij daarop volgende smeekte hij ten vierde male om vergiffenis, doch heulde ort daarop weder met onze vijanden in Kamang.'

aldien de onderneming tegen dat distrikt mogt mislukken, in den rug van de onzen, de VI kota's weder in opstand te brengen.

„Datoe bandhara van Goenong had, toen de kapitein veltman den 24sten Mei eene poging had aangewend, om den post Goegoer-sigandang te ontzetten, en zich genoodzaakt zag naar Tambangan terug te keeren, getracht diens terugtogt af te snijden, terwijl hij op dienzelfden dag den wachtmeester van de Djajangsekars marbus, die met eenen brief aan den kapitein veltman was afgezonden, op eene wreedaardige wijze had laten om het leven brengen, en zich meester had gemaakt van diens paard en wapens.

„Verscheiden der genoemde hoofden hadden deel genomen aan het wreedaardig vermoorden der bezetting van Goegoer-sigandang en van het detachement, dat onder den luitenant tamson van het *Fort de Kock* was uitgerukt. Weder andere, zoo als datoe nan geleh, hadden pogingen aangewend, om de hoofden en bevolking te Kajoetanam, te Pakandangan en elders in de benedenlanden op te ruijen en de gemeenschap met de benedenlanden te stremmen. Tot dat einde had onder anderen datoe bandhara poetih 3000 man verzameld op den *djalan-djawie* (een gemeenschapsweg in de kloof van de rivier Ané), gereed om daarmede naar Kajoe-tanam op te rukken, bijaldien het gelukt ware, den kapitein veltman van den Ambatjang af te snijden.

„Van deze gebeurtenis deed de Generaal riesz, bij missive van den 18den Augustus 1833, n°. 56, met vermelding der beweegredenen, mededeeling aan den Kommissaris-Generaal, onder overlegging van een afschrift van het hierboven vermelde rapport van den Resident en Militairen-Kommandant. Het blijkt alzoo, dat de Generaal-Majoor riesz en de Luitenant-Kolonel elout geenszins getracht hebben die zaak verborgen te houden en de verantwoordelijkheid daarvan niet hebben geschroomd. Wij zullen ons niet veroorlooven ten aanzien van deze aangelegenheid eenig oordeel te vellen, of te beslissen of de vermelde handeling goed- of afkeuring verdient. Ons bedunkens blijkt het ontwijfelbaar, dat de beide genoemde heeren naar hunne beste overtuiging gehandeld hebben, terwijl er groote waarschijnlijkheid bestaat, dat het sparen van de vijftien genoemde hoofden, die zich jegens Nederlandsche onderdanen zoo verraderlijk gedragen hadden, aanleiding zoude hebben gegeven tot nieuwe rustverstoring, welke weder talrijke offers zoude hebben kunnen kosten."

Ziedaar de berigten der beide schrijvers, die over de oorlogen op Sumatra van den laatsten tijd en speciaal over de „exekutie" te Goegoer-sigandang mededeelingen hebben gedaan. Ofschoon de heer lange verklaart, geen oordeel te willen vellen over dit bloedig bedrijf, behoort er toch niet veel scherpzinnigheid toe, om op te merken: vooreerst, dat hij al het mogelijke doet, om de schuld der slagtoffers der exekutie te doen uitkomen, en bovendien, dat hij, al velt hij dan geen oordeel, toch een oordeel heeft, hetwelk voor de heeren riesz en elout, aan wie dit bloedbad eenig en alleen moet worden toegeschreven, alles behalve ongunstig of bezwarend is.

Die heeren waren, in mijne oogen, niet gebonden door voorschriften van hooger hand. De instruktie van den Gouverneur-Generaal, waarvan de heer LANGE gewag maakt, heeft niet slechts, gelijk hij te regt opmerkt, alléén betrekking op „Bondjol en de aangrenzende distrikten," maar kan onmogelijk *het afmaken van vijftien weerlooze gevangenen in koelen bloede* bedoeld hebben. Indien die heeren alzoo „de verantwoordelijkheid daarvan niet hebben geschroomd," dan hebben zij in zoo verre wel gehandeld, want niemand anders dan zij konden daarvoor verantwoordelijk worden gesteld.

Wij gelooven niet, dat wij zullen behoeven te zeggen, dat wij anders over deze afgrijzelijke gebeurtenis denken dan de heer LANGE. Ons boezemt zij eene diepe verontwaardiging in. Ons komt het voor, dat een dergelijk slagten van vijftien menschen, die onschadelijk waren, dewijl men ze gevangen had genomen, door niets hoegenaamd kan vergoelijkt en geregtvaardigd worden. Wel schijnt de heer LANGE een vrijbrief voor deze gruwelen te vinden in de goede en voordeelige uitkomst. Immers hij meent, „dat er groote waarschijnlijkheid bestaat, dat het sparen van de vijftien genoemde hoofden aanleiding zou hebben gegeven tot nieuwe rustverstoring, welke weder talrijke offers zou hebben kunnen kosten." Maar al was deze beschouwing juist, dan nog zouden wij den moord veroordeelen en verfoeijen. Niet alle middelen zijn geoorloofd, wanneer zij eene nuttige zijde eene voordeelige uitkomst hebben. En bovendien, deze geheele redenering steunt op eene valsche veronderstelling, alsof de „aanleiding tot nieuwe rustverstoring" alleen kon weggenomen worden, door deze ongelukkigen van kant te maken. Maar zij waren immers in onze magt. Waarom hen niet naar Padang vervoerd en naar Java of elders, waar zij geen invloed hadden, overgebragt en des noods gevangen gehouden? Onze positie maakte dit op dat oogenblik allezins mogelijk. Was zulk eene verwijdering ook niet staatkundiger? Het doel moest toch altoos wezen, om het land weder in rust te brengen en het volk niet alleen door vrees in bedwang te houden, maar ook aan ons te verbinden. Zulk eene wreede en bloedige wraakoefening, als hier geschiedde, was wel weinig geschikt, om die toenadering te bevorderen, welke vereischt werd, om den oorlog een einde te doen nemen. Zij deed eene klove ontstaan, die in geen jaren kon worden gedempt.

Ik neem aan, met den heer LANGE, „dat de beide heeren naar hunne beste overtuiging gehandeld hebben," maar dan blijkt daaruit, hoezeer men dwalen kan, en hoezeer zulk eene dwaling, wanneer zij plaats heeft bij mannen, met een groote magt bekleed, de droevigste gevolgen kan na zich slepen; dan blijkt daaruit, hoe eene dergelijke dwaling een onuitwischbaren vlek kan werpen op den naam en den roem van Nederland.

Er zijn twee redenen, waarom wij deze treurige gebeurtenis in het geheugen onzer lezers terugroepen. De eerste kunnen wij met weinige woorden vermelden. Gedurig bevinden zich gedeelten van onze bezittingen in den Indischen Archipel in eenen toestand, als waarin Sumatra zoo vele jaren lang heeft verkeerd. Op het oogenblik dat wij dit schrijven wordt

bij voorbeeld weder op Borneo oorlog gevoerd tegen oproerige Chinezen. Maar wanneer nu dergelijke handelingen, als in 1833 te Goegoer-sigandang werden gepleegd, onder de geoorloofde middelen worden geteld, om de bevolking in onderwerping en het land in rust te brengen; wanneer men zulke „exekutiën" tracht te vergoelijken en slechts als gestrenge strafoefeningen voor te stellen, zou dan zulk een oorlog niet langzamerhand een karakter erlangen, dat onmogelijk met de menschelijkheid en met christelijke beginselen is overeen te brengen? Mij dunkt, terwijl men de bewerkers van het bloedbad, dat te Goegoer-sigandang werd aangerigt, zoo veel mogelijk tracht te sparen en de eerlijkheid hunner beweegredenen en het onberispelijke hunner bedoelingen niet betwist, is tevens eene onbewimpelde veroordeeling van het feit een dure pligt voor den geschiedschrijver. Het gevaar, dat de oorlog niet altoos binnen de grenzen van menschelijkheid en beschaving gevoerd wordt, is vooral in Indië groot. De persoonlijke geaardheid onzer officieren en soldaten is daarvoor bijna de eenige waarborg; want, terwijl in Europa de oogen van geheel de beschaafde wereld op het oorlogstooneel en het slagveld zijn gerigt, terwijl daar de handelingen der strijdende partijen voor den blik en het oordeel van allen bloot liggen, kunnen in Indië dikwijls daden worden gepleegd, die nimmer bekend worden, die de sluijer der vergetelheid in eenen eeuwigen nacht hult, om nooit den stempel van het oordeel van tijdgenoot of nageslacht te ontvangen. Den prikkel van vrees voor de schande der barbaarschheid of van hoop op den roem van edelmoedigheid en groothartigheid missen in menig opzigt onze dapperen in den Indischen Archipel. En bovendien is soms de aanleiding om bloeddorstig en wreed te worden onwederstaanbaar, omdat men met eenen vijand te doen heeft, die de voorschriften van eenen loijalen krijg niet kent, en zich niet zelden aan de afgrijsselijkste buitensporigheden overgeeft. Dan kost het zelfsverloochening, dan wordt er eene overwinning op zich zelven toe vereischt, dikwijls grooter dan de zege op den vijand behaald, om die buitensporigheden niet met dezelfde barbaarschheden te wreken. Hoe meer dus de oogen van het Nederlandsche volk worden gevestigd op het geen in Indië, ook op het oorlogstooneel, geschiedt; hoe meer de sluijer van het geheim wordt aan flarden gescheurd en het licht der publiciteit ook op die streken valt; waar het Indische leger zijne heldendaden verrigt en het politiek bestuur werkzaam is; hoe meer lofwaardige handelingen worden geprezen en beloond, maar ook onbeschroomd verkeerdheden, misslagen, wreedheden en misdaden openbaar worden veroordeeld en ten toon gesteld, — des te weldadiger zal de publieke opinie werken op het beleid van zaken, dat in Indië wordt gevoerd en op de handelingen onzer strijders, als zij geroepen worden om de wapenen te keeren tegen oproer en geweld.

Verre zij het van ons, om in het algemeen op het Indische leger eenen smet te willen werpen, alsof het zich in den regel aan barbaarschheden op den overwonnen vijand schuldig maakte. Integendeel, wij gelooven opregtelijk, dat, wanneer men de omstandigheden in aanmerking neemt, be-

halven den roem van dapperheid, ook de lof van edelmoedigheid het niet mag worden onthouden. Maar juist daarom durven wij met te meer vrijmoedigheid de uitzonderingen op dezen regel aanwijzen, als zij ter onzer kennis worden gebragt. Het voorval, dat te Goegoer-sigandang plaats greep, is zulk eene uitzondering, en het mag niet aan de vergetelijkheid worden overgegeven, opdat blijke, hoe Nederland onverbiddelijk is in zijne veroordeeling van dergelijke gruwelen, op het tooneel des oorlogs in zijnen naam gepleegd.

De tweede beweegreden, die ons genoopt heeft, dit artikel te schrijven, is te zoeken in een merkwaardig stuk, betrekkelijk de „exekutie" te Goegoer-sigandang, dat ons voor eenigen tijd werd medegedeeld en dat wij thans zullen laten volgen. De heer LANGE heeft over het eigenlijke feit, over de wijze, waarop de last van de heeren RIESZ en ELOUT werd ten uitvoer gelegd, uit *de officiële bescheiden*, die ter zijner beschikking stonden, weinig licht verspreid. Hij bepaalt zich bij de woorden: „In het laatst der maand Julij (de juiste dag is ons niet gebleken) werden dien ten gevolge vijftien Maleische hoofden ter dood gebragt." Waarom hij geene bijzonderheden vermeldt, is ons niet bekend. Misschien heeft hij in de officiële bescheiden, waaruit hij putte, er geene aangetroffen, ofschoon hij toch mededeelt, dat „van deze exekutie, door den resident en militairen-kommandant een uitvoerig rapport aan den generaal-majoor kommissaris werd ingediend."

Het stuk, dat ons werd ter hand gesteld, bevat die bijzonderheden. Het is geschreven, zoo niet door eenen ooggetuige onder den verschen indruk van 't geen hij had bijgewoond, dan toch door iemand, die al de omstandigheden op de plaats zelve had vernomen, en met warme belangstelling naar de waarheid onderzoek had gedaan. Dit zal blijken uit den inhoud, dien wij thans laten volgen.

„Het geheele Agamsche, in de bovenlanden van Padang, was in opstand. De VI en IV Kota's, ofschoon ze vroeger reeds zoo veel door de rampen des oorlogs geleden hadden, werden door den stroom van het oproer medegesleept. Zij besloten, te gelijk met de inboorlingen van Agam en de XII Kota's, eenen aanval te wagen op het Nederlandsche fortje Goegoer-sigandang.

„In deze kleine sterkte, niet veel meer dan eene zwakke redoute, lag destijds eene bezetting van slechts zeven inlandsche militairen met eenen Europeschen korporaal tot kommandant. Of nu deze man, door zijn gedrag, zelf het verraad heeft uitgelokt, dat men aan hem heeft gepleegd en dat ik thans zal verhalen, durf ik niet beslissen. 't Is altoos moeijelijk iets van dien aard van de Maleijers te weten te krijgen, dewijl zij bevreesd zijn, dat hun, als zij door de waarheid te zeggen een der onzen bezwaren, voor die vermetelheid eenig leed zal geschieden. Zeker is het echter uit de berigten, die ik heb ingewonnen en die mij geloofwaardig voorkomen, dat de korporaal dagelijks in de kampong's der VI Kota's te vinden was, met de Maleijers opium schoof en eene vrouw bij zich had, die te

Kota-lawas te huis behoorde. Al deze omstandigheden werkten de plannen van hen, die 't verraad tegen Goegoer-sigandang gesmeed hebben, niet weinig in de hand.

„Onze positie in de Padangsche bovenlanden was in die dagen vrij hagchelijk. Aan wien dit echter moet worden toegeschreven, wie de schuldige is, die te weeg heeft gebragt, dat wij onzen morelen invloed in zoo hoogen graad bij de Maleijers hebben verloren, daaromtrent zal ik mij niet verklaren. Maar wanneer men de handelingen van het vorig bestuur in al hare bijzonderheden nagaat, dan zal men, meen ik, naar de oorzaken van dezen toestand niet verre behoeven te zoeken.

„'t Was op zekeren morgen in het begin der maand Mei van het jaar 1833, dat een Maleisch hoofd zich bij den genoemden korporaal in het fort aanmeldde, en hem verzocht een oogenblik naar beneden buiten de sterkte te komen, ten einde met eenige andere Maleische hoofden, die zich daar bevonden, te spreken. De korporaal, die geen kwaad vermoedde, ging met den Maleijer de linkerzijde van den berg, waarop de redoute is aangelegd, af; maar naauwelijks was hij eenige schreden van de sterkte verwijderd, of hij werd onverhoeds aangevallen en op de plaats zelf afgemaakt. Eenige oogenblikken later kwamen talrijke benden uit Agam, de XII Kota's en de IV en VII Kota's, die zich in den omtrek hadden verzameld, uit hunne hinderlagen te voorschijn, en weldra was Goegoer-sigandang geheel door hen ingesloten.

Maar nog even voor die insluiting plaats had, waren vijf jagers ijlings het fort binnen geslopen. Ze behoorden tot een detachement, dat van *Fort de Kock* op patrouille was uitgezonden, maar dat door den vijand was overvallen en met den officier geheel was in de pan gehakt, terwijl het alleen aan de vijf jagers gelukt was te ontkomen en het fort van Goegoer-sigandang te bereiken. Ofschoon zij dus het kleine garnizoen van zeven inlandsche soldaten versterkten, had die versterking echter niet veel te beteekenen, want zij waren allen gewond en bovendien had de vijand een te groote overmagt. Men verdedigde zich wel zoo goed men kon, maar voor die overmagt moest men ten laatste bukken. De Maleijers stormden het fort binnen en, gelijk dit meestal hunne gewoonte was, zij maakten alles dat zij vonden af; niemand ontkwam aan de algemeene slagting, dan de inlandsche vrouw van den korporaal en nog een Javaan, die, indien ik mij niet bedrieg, thans nog in leven en op de kust aanwezig is.

„Tot zoo verre gaat hetgeen mij bekend is van het geen bij het innemen van Goegoer-sigandang is geschieid. De gevolgen, die deze gebeurtenis heeft na zich gesleept, en de nijpende toestand waarin onze troepen zich bevonden, dat alles zal het Gouvernement wel beter weten, dan ik, die, als nieuweling op deze kust, er nog maar eenige maanden vertoefd heb. Ik zal dus van de voorvallen, die na het verlies van dit fort hebben plaats gehad, tot de komst van den kommissaris, Generaal-Majoor RIESZ, niets gewagen. Alleen stip ik hier aan, dat het gebeurde te Goegoer-sigandang niet anders kan beschouwd worden, dan als het uitbreken van een sinds lang

opgekropte veete bij eene door allerlei afpersingen en dwingelandij getergde natie, waarvan de uitbarsting wel in den hoogsten graad moorddadig en bloedig moest wezen.

„Eene expeditie van onze troepen kwam, en weldra was Goegoer-sigandang weder in onze magt. Het fort werd nu veel sterker dan vroeger bezet, en ontving een officier tot bevelhebber, die tevens met het civiel gezag over de VI en IV Kota's werd belast. Ik ben meermalen met dezen officier in aanraking geweest, en heb ook het voorregt van zeer met hem bevriend te zijn; en ik moet hier de verklaring afleggen, dat het alleen de strenge bevelen zijner chefs waren, die hem zulk eene daad, als nu zal volgen, deden ten uitvoerl eggen. De heer VAN DER TAK was door alle Maleijers der VI Kota's bemind, en ongaarne zouden zij hem van daar hebben zien vertrekken.

„Bij de aankomst der expeditie in deze bovenlanden, waren de onderscheiden vijandelijke kampong's weldra ingenomen, getuchtigd en gestraft, of liever gebrandschat. Onder die kampong's bevonden zich ook die der VI en IV Kota's. Nadat alle hoofden van deze beiden waren bijeengeroepen en hun het verkeerde hunner handelwijze onder het oog was gebragt, werden twaalf van die hoofden als de aanleggers van het hierboven verhaalde innemen van Goegoer-sigandang en vermoorden der bezetting aangewezen. Die aanwijzing geschiedde door zekeren DATO MEKKA, die thans, den titel van „toewankoe" voerende, het hoofd der VI Kota's is geworden. Deze Maleijer, die vroeger als „jongen" te Padang en elders gediend heeft, staat in de bovenlanden zeer slecht ter naam en faam bekend.

„De twaalf hoofden werden onmiddelijk gevangen genomen en op het fort in het blok geplaatst. Aan hunne familie werd echter de vrijheid verleend, om hen dagelijks te bezoeken, en hun spijzen te brengen; terwijl de kommandant steeds in de onzekerheid bleef verkeeren, wat het lot dezer ongelukkigen zou worden.

„Er moest nu buiten het fort eene inlandsche kazerne gebouwd worden; ze moest in éénen dag voltooid zijn. Tot dat einde liet de kommandant den jongsten der gevangen hoofden voor dien éénen dag, echter onder bewaking, buiten het blok, en gaf hem last, om al zijne onderhoorigen bijeen te roepen, en de kazerne dien eigen dag te voltooijen. De hoop op vermindering van straf was hem een spoorslag, om zijn ijver te betoonen, en dienzelfden dag stond de kazerne (natuurlijk van bamboe) opgebouwd. Bet jonge Maleische hoofd begeeft zich daarna vol hoop en vertrouwen weder in de gevangenis — die hij helaas! niet weder zou verlaten, dan om ter dood gebragt te worden.

„Dienzelfden avond ontving de officier depêches van zijnen chef. Bij het doorlezen verbleekt hij en schudt het hoofd. Maar hij moet gehoorzamen; de ontvangen orders zijn stellig hij moet ze volbrengen. Met een bloedend hart maakt hij zich gereed, om den vreeselijken last te volvoeren.

„Het was op den 3den Junij van dit jaar, des morgens ten vier ure, dat de jagers, die te Googoer-sigandang in garnizoen lagen, op daartoe

ontvangen bevel, hunne buksen, op de zachtst mogelijke wijze, hadden geladen en zich naar onderscheiden posten begaven, die hun waren aangewezen. Daarna werd een der gevangene hoofden uit de gevangenis gehaald en buiten het fort den berg afgevoerd. Op zijne vraag waar hij naar toe ging, gaf men hem een verkeerd antwoord. Doch toen hij op dezelfde plaats stil moest houden, waar vroeger de korporaal gedood werd, begreep hij spoedig, wat zijn lot zou wezen. Naauwelijks bevond hij zich daar, of hij werd op den grond geworpen; ijlings werden hem handen en voeten gebonden; en toen werd hem op eene wijze, die de menschelijkheid mij verbiedt te beschrijven, het hoofd van het ligchaam gesneden!

„Hetzelfde lot was tien der overige gevangenen beschoren. Vreeselijk was het bloedbad, dat hier werd aangerigt. Maar het bleef niet bij deze ijsselijkheden. Wie schildert de schrik en ontsteltenis en afschuw, die de bloedverwanten der aldus omgebragten beving, toen zij herwaarts geroepen werden, hunne vaders, broeders en zoons zoo mishandeld en vermoord, en op de vreeselijkste wijze misvormd voor hunne oogen zagen liggen, en toen men hen noodzaakte, om onmiddelijk de verminkte lijken naar hunne woonplaatsen weg te dragen. Daartoe is mijne pen niet in staat. Ik wend mij met verontwaardiging af van de plaats, waar ik zien moet, dat men straffeloos den Hollandschen naam onteert, en den Hollandschen roem van braafheid en trouw met voeten treedt.

„De kommandant gevoelde maar al te wel, hoe deze daad tegen het regt der volken en der menschheid streed. Maar wat zou hij doen? De order moest volbragt worden, en zij is ook volbragt. Maar Hij, die daar boven is, zal oordeelen, of hier eene regtvaardige daad is verrigt.

„Een van de ter dood gedoemden heeft er, als door een wonder, het leven afgebragt. Hij was nog niet dood toen zijne familie hem huiswaarts bragt, en hij is gered. Nog is hij in leven, maar men heeft hem van daar verwijderd.

„Gaat men den geheelen loop van dit verhaal na, dan is het immers onmogelijk, om de daad, te Goegoer-sigandang gepleegd, niet als misdaad te beschouwen. Of zou men dat ook niet doen, als, bij eene onverhoopte omkeering van zaken, de familiën der vermoorden ons, op eene gelijke wijze, met gelijke munt betaalden?"

Men zal in dit treffend verhaal eene afwijking vinden van 't geen de heer LANGE uit officiële bescheiden heeft geput. Deze spreekt van *vijftien* Maleische hoofden, die in deze slagting zijn omgekomen, terwijl onze berigtgever slechts van twaalf gewag maakt, waarvan bovendien nog een door een toeval is gespaard gebleven. Hoe is dit met elkander overeen te brengen?

't Komt ons voor, dat voorshands de opgave van den laatsten in dit geval meer vertrouwen verdient, dan die der officiële bescheiden. Immers die dokumenten schijnen omtrent de eigenlijke exekutie niet zeer volledig en naauwkeurig te zijn. Zij vermelden niet eens den juisten dag, waarop

zij plaats greep en spreken in 't algemeen van „het laatst der maand Julij," terwijl uit onzen berigtgever blijkt, dat het feit den 3den Junij werd volbragt. Overigens zeggen zij niets van de wijze, waarop de Maleische hoofden zijn ter dood gebragt, niets van hetgeen er eigenlijk te Goegoersigandang is gebeurd. Misschien zou dit alles duidelijker worden, indien de heer LANGE goed kon vinden publiciteit te geven aan het door hem vermelde rapport van den resident en militairen kommandant, onder dagteekening van den 15den Augustus 1833, aan den generaal-majoor kommissaris, en tevens aan de missive van den generaal RIESZ, van 18 Augustus 1833 n°. 56, aan den kommissaris-generaal. Hij heeft van beiden reeds gesproken; hij schijnt uit beiden geput te hebben; maar gelijk altijd, is ook hier eene halve publiciteit niet voldoende, om het volle licht op de waarheid te doen vallen.

Beschouwing der *troonreden* sedert 1814, in verband tot Nederlandsch Indië.

III.

In ons vorig artikel leverden wij een overzigt van de *troonreden* van 1814—1825, en der *adressen van antwoord* van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Wij zullen deze toetsing der geschiedenis voortzetten en bepalen ons nu tot het tijdvak van 1826—1829, gedurende hetwelk de regering van Nederlandsch Indië in handen was van den Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES. Reeds hebben wij gezien, dat deze staatsdienaar in 1825 naar Java was gezonden, zoo als in de troonreden van dat jaar gezegd is, ten einde de vasthouding in de bijzonderheden te verzekeren van de gegeven bevelen tot orde en spaarzaamheid. Wij deden daarbij opmerken, dat in dit staatsstuk, zelfs niet in de verte, was blootgelegd, de door ons geschetste hoogst benarde staat van zaken op Java, waar, sedert Julij 1825, een menschen en schatten verslindende oorlog gevoerd werd tegen den Djokdjokartaschen prins DIPO NEGORO. Wij verloren, volgens VAN KAMPEN's *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, 3e d., 2e st., bl. 705, in dezen oorlog, 15000 man, waarvan 8000 Europeanen, en de oorlogskosten bedroegen 25 millioen guldens. Die benarde toestand op Java, welke zoo zorgwekkend was, dat men te Samarang gevaar liep om voor den vijand te bezwijken en daar zelfs aanstalten gemaakt werden, om de wijk te nemen naar de op de reede liggende schepen, en te Soerabaja alles te wapen werd geroepen, om den vijand, welke ook van dien kant bedreigde, af te weeren en te bedwingen, was in Nederland geen geheim gebleven. Het was een onderwerp, dat gestadig door de dagbladen besproken werd, ten gevolge der berigten uit Indië, soms ook opgenomen in het officieel gedeelte der *Javasche Couranten*. VAN KAMPEN zegt in zijne voormelde geschiedenis 3e d., 2e st., blz. 650: „Het gerucht van dezen opstand en deszelfs nadering tot Samarang verspreidde zich als een loopend vuur tot Europa en deed Hollands benijders en vijanden juichen, vooral in Engeland. Men voorzag reeds den val van Samarang, de opstandelingen voor Batavia, het overgaan dier hoofdplaats, het verlies van Java." Overdrijving bestaat hier in geenen deele; men leze slechts, wat nog onlangs uit *officiële bronnen* gezegd is in het werk van kapitein WEITZELL; *De oorlog op Java van* 1825—1830."

De regering kon nu niet wel blijven vasthouden aan het stelsel van stilzwijgen, van verbloeming der waarheid. Laat ons zien, *wat* er gezegd werd.

Troonrede van 16 *Oktober* 1826.

„Onze buitenlandsche bezittingen houden mijne aandacht bijzonder gevestigd.

„Mijn vertegenwoordiger in Oost-Indië is met ijver werkzaam in het beramen der maatregelen, welke tot bereiking van het belangrijke doel zijner zending strekken kunnen. De rust aldaar is nog niet geheel hersteld, maar door het aanzienlijk getal krijgsvolk, hetwelk ter versterking van de Indische gewapende magt, van hier is en bij voorduring wordt uitgezonden, zal, wordt die magt met beleid aangevoerd, de opstand weldra beteugeld zijn, en de ontwikkeling van zoo veel krachten zal gewis klem bijzetten aan den zachteren geest van overreding, welke het mijn vaste wil is, dat het Nederlandsch gezag in die gewesten kenschetst."

Wij zullen niet veel zeggen over „het *belangrijk doel*" der zending van den heer DU BUS. De troonrede van Oktober 1825 sprak daarvan slechts als middel, om de vasthouding in de bijzonderheden te verzekeren van de gewone bevelen tot orde en spaarzaamheid in de geldmiddelen. Dat doel was voorzeker *belangrijk*. Maar was dit het *eenige* oogmerk der zending? De *troonrede* van 1826 laat wel vermoeden, dat aan den heer DU BUS eene groote en zeer uitgebreide magt gegeven werd, maar zij zwijgt toch omtrent den aard en de bijzonderheid daarvan, en aan de Staten-Generaal werd geene mededeeling gedaan van de bijzondere instruktie, welke aan den heer DU BUS medegegeven werd, als regtvaardiging zijner aanstelling tot *Kommissaris-Generaal*. Dat hier aan eene groote en uitgebreide magt gedacht moet worden, blijkt eensdeels daaruit, dat de waardigheid van Gouverneur-Generaal, opengevallen door het vertrek van den heer VAN DER CAPELLEN, onvervuld gelaten werd, en anderdeels uit de bijzonderheid, dat de heer DU BUS, dadelijk bij zijne komst op Java, het geheele bestuur van Indië in handen nam, in alles hervorming bragt, en eenig en alleen oppergebieder was in Nederlandsch Indië, niettegenstaande bij zijne aanstelling, bij koninklijk besluit van 13 September 1825, bepaald was, dat de regering van Nederlandsch Indië blijven zou in de uitoefening van het dagelijksch bestuur. Wij vragen, waarom de troonreden van 1825 en 1826 op dit punt zoo raadselachtig waren?

Hoogst opmerkelijk is het verdere gedeelte der troonrede van 1826, waar gezegd wordt: „*de rust aldaar is nog niet geheel hersteld.*" Ook hier is in een tweeledig opzigt verbloemend gesproken. Vooreerst kwam de regering er niet voor uit, dat het Java was, waar de rust was verstoord. Men kan uit de koninklijke woorden even goed opmaken, dat er kwestie was van Sumatra, Celebes of Borneo, waar insgelijks kort te voren was geoorloogd geworden. Men had even goed kunnen denken, dat de rust verstoord was op Batchian of op het nog minder beduidende eilandje Bawean! Nog veel minder kwam de regering rondborstig met de waarheid voor den dag, dat de opstand van DIPO NEGORO eene zaak was van hoog staatkundig aanbelang, *waarbij het verlies van Java op het spel stond.* Zij

behoefde ook eene zoo erge voorstelling aan de zaak wel niet te geven, maar er bestaat onderscheid tusschen naakte waarheid en verbloeming van de waarheid. Waarom kon in de troonrede niet gezegd zijn: „De berigten, sedert de jongste troonrede ontvangen, luiden niet gunstig omtrent den staat van rust op Java. In Julij 1825 is een opstand uitgebroken te Djokdjokarta, die zorgwekkend is geworden en de aanwending van alle beschikbare strijdkrachten noodzakelijk heeft gemaakt." Deze eenvoudige openlegging zou waarheidlievender geweest zijn dan hetgeen nu gezegd is: *„de rust op Java is nog niet geheel hersteld."* Het geeft te denken, dat de zaak van weinig beteekenis was; dat men er niet veel aan hechten moest; dat de rust wel was hersteld, maar nog niet *geheel.* Hoe was het mogelijk, dat zoo gekunsteld en onwaarheidlievend in 's lands raadzaal gesproken werd!

Uit de volgende woorden der troonrede vernemen wij, dat de rustverstoring in Oost-Indië gewigtige maatregelen van de zijde der regering in Nederland had noodig gemaakt. De geheele natie trouwens wist zulks. VAN KAMPEN verhaalt, 8e dl. 2 st. bl. 659: „De oorlog op Java had nu reeds anderhalf jaren geduurd. In het moederland begon men voor het verlies dier kostbare kolonie te vreezen. Om dit te voorkomen, was ten minste het zenden der spoedigst mogelijke versterking noodzakelijk. In der daad had de regering de twee schepen *Wassenaar* en *Waterloo*, met troepen derwaarts bemand en van alles voorzien, uitgezonden in het laatst van 1826." De natie was van die buitengewone maatregelen getuige. Hier zou dus het stilzwijgen de regering niet gebaat hebben. Wij lezen daarom in de troonrede: „Door het aanzienlijk getal krijgsvolk, hetwelk ter versterking van de Indische gewapende magt van hier is en bij voortduring wordt uitgezonden, zal, wordt die magt met beleid aangevoerd, de opstand weldra beteugeld zijn."

Men kent het lot van de twee gemelde schepen, waarvan het eerste op de Noord-Hollandsche kust strandde en het laatste in Engeland moest binnen loopen, zonder de reis te kunnen volbrengen. Men weet, dat de voor Java bestemde buitengewone troepenmagt, bekend onder den naam van: *expeditionaire afdeeling*, 3800 man sterk, de opstand niet beteugelde; dat meer dan twee derden bezweken; dat de helft van het overige derde gedeelte bij het Indische leger overging, en dat de andere helft van dat derde naar Nederland terugkeerde. Men weet, dat niet de troepenmagt, die in 1826 uit Nederland gezonden en met 's lands linieschip *de Zeeuw* en een aantal koopvaardijschepen op Java aangebragt werd, de rust op Java herstelde, maar dat dit het gevolg is geweest van de voorbeeldelooze volharding en de dapperheid van het Nederlandsch-Indische leger zelve, onder de leiding van den voorzigtigen Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK. Ter eere van dat leger, is in de troonrede echter met geen enkel woord gesproken, en de onvoorzigtige woorden: *„wordt die magt met beleid aangevoerd"* werpen er eene schaduw op, die onze brave Indische landmagt zeker niet verdiende. Dit is te meer bevreemdend, omdat de heer DU BUS, in zijne publicatie van 8 Februarij 1826, gezegd had: „De krijgs-

magt heeft in Indië, in de verloopen maanden, nieuwe blijken van hare trouw en ijver voor de dienst van Zijne Majesteit gegeven. De krijgstucht der troepen, het beleid der officieren geven mij de zekerheid, dat 's Konings gezag weldra ten volle zal hersteld en verzekerd zijn. Ik reken het mij tot een waar genoegen, mijne gelukwenschen aan het leger aan te bieden voor deszelfs loffelijk en verdienstelijk gedrag." Elk weet hoe weinig de *expeditionaire afdeeling* bij het Indische leger welkom was, en wij behoeven niet te vermoeden, dat de woorden der troonrede van het jaar 1826 daarvan de medewerkende aanleiding waren.

Maar wat zeiden de Staten-Generaal, wat zei de Tweede Kamer van de troonrede? Wij zullen dit zien uit haar

Adres van antwoord, van 30 *October* 1826.

„Het opperbestuur over de volkplantingen is bij de grondwet aan Uwe Majesteit opgedragen. De Staten-Generaal zien vol vertrouwen en met hoop op de maatregelen, door Hoogst Dezelve genomen, om de rust te herstellen in de zoodanige, waar die gestoord is geworden, en om het bestuur van alle te verbeteren."

De lezing van dit adres moet ieder verbazen. Wij zullen daarlaten, dat de Staten-Generaal Java eene *volkplanting* noemden, en aldus in openbare tegenspraak waren met de hedendaagsche koloniale bewindslieden, die ons willen diets maken, dat Java is een *wingewest*. Maar wij moeten opmerken, dat de Tweede Kamer, die in 1825 verklaarde, *met de meest naauwgezette aandacht* de voorstellen te zullen *onderzoeken*, welke de Koning doen zou, ten gevolge der gedane mededeeling omtrent den staat der overzeesche bezittingen, thans alles van zich werpt en betuigt: *Wij hebben niets met onze volkplantingen te maken. Wij laten alles aan den Koning over.* Treurige bladzijde in de geschiedenis der Tweede Kamer, met opzigt tot de Indische belangen! Treurige herinnering der thans gelukkig vervlogene tijden van volstrekte autocratie ten opzigte onzer overzeesche koloniën en bezittingen!

De Tweede Kamer zweeg, toen de dierbaarste belangen der natie, toen het behoud van Java, op het spel stond. Dat kan zij nooit verantwoorden. Dat wettigde volkomen iedere later aangewende poging, om tot andere beginselen te geraken. Was het dan der moeite niet waard, om te onderzoeken en tot de kennis te komen, hoe en waardoor die noodlottige opstand van DIPO NEGORO ontstaan was, welke aan onze zijde 15000 menschen het leven kostte, die welligt 60 of 80,000 Javanen en Chinezen ten grave sleepte, en die ons van 25 millioenen guldens beroofde? Was het pligtsbetrachting, om zich te bepalen tot *hopen* en *vertrouwen*, daar waar de Koning gesproken en de Kamer uitgelokt had, om het gewigt van haar oordeel over zoo groote belangen in de schaal te leggen?

Het is bijna dertig jaren geleden, dat de Tweede Kamer zich aldus ge-

droeg, op dusdanige wijze beantwoordde aan het vertrouwen, dat de natie in haar stelde. Maar daarom is het feit niet vergeten! Zoo ziet men een volgend geslacht daden brandmerken, die vroeger als onopgemerkt en straffeloos bedreven werden. Wij mogen onze Indische broeders gelukkig toeroepen: *die treurige tijden zijn voorbij; de Tweede Kamer der Staten-Generaal waakt thans!* Mogt dit *volle* waarheid zijn! mogt de tegenwoordige Tweede Kamer hare roeping begrijpen, zoo als die begrepen *behoort* te worden!

Troonrede van October 1827.

»De onlusten op Java hebben een meer geruststellend aanzien verkregen; het hoofd der opstandelingen is achtervolgens door menige zijner medestanders verlaten geworden. Het enkel vooruitzigt op de van hier gezondene versterking der krijgsmagt, waarvan een groot gedeelte sedert is aangekomen, heeft volgens de laatste berigten eenen gunstigen indruk voor het Nederlandsche gezag op de muitelingen gemaakt. In deze gesteldheid van zaken is het mijn voornemen, aan U. E. M. nog een buitengewone tegemoetkoming voor die kolonie voor te dragen, welke voor het oogenblik geene andere dan de reeds door U. E. M. gewaarborgde opoffering zal vorderen."

Hier is geene sprake meer van hetgeen in de troonrede van 1826 ten slotte voorkomt, namelijk, dat de ontwikkeling van meerder strijdkrachten klem zou bezetten „aan den zachten geest van overreding, welke het de vaste wil des Konings was, dat het Nederlandsch gezag in Indië zou kenmerken." Het waren vredesonderhandelingen welke bedoeld werden, ofschoon zulks niet werd gezegd. 't Was, zoo als VAN KAMPEN zeide „*omdat men in het moederland begon te vreezen voor het verlies van het kostbare Java.*" Onderhandelingen werden inderdaad aangeknoopt, maar zij leidden tot niets. Zelfs nam men toevlugt tot het vreemde en nuttelooze besluit, om den in 1812 door de Engelschen afgezetten sultan van Djokdjokarta, bekend onder den naam van sultan SEPOE, die zich te Amboina in ballingschap bevond, op den troon te herstellen. VAN KAMPEN karakteriseert dit op bl. 657 van het reeds gemelde gedeelte zijner geschiedenis, aldus: „In dezen bijna *wanhopigen* toestand, was men om een *redmiddel* verlegen, ten einde het vuur des opstands te beletten, zich over geheel Java te verspreiden."

De troonrede van 1827 spreekt nu anders en duidelijker dan die van 1826. Voor het eerst wordt onbewimpeld gewaagd van *onlusten op Java.* Ze hebben, zegt de troonrede, *een meer geruststellend aanzien verkregen.* 't Is eene eerlijke belijdenis, vroeger niet te vinden, dat die onlusten wel degelijk *zorgwekkend* waren. Maar *geruststellend* was de staat van zaken nog volstrekt niet. Wel is waar hadden in 1827 zich verscheidene hoofden van aanzien aan het bestuur onderworpen, doch, zegt VAN KAMPEN, bl. 644: „deze voordeelen waren zeer duur betaald. Het leger had wel 3000 man *Europesche* troepen verloren, meestal door vermoeidheid en ziekten; duizend anderen lagen nog in de

hospitalen." In het algemeen blijkt, dat de troonrede van 1827 gerustslellend luidde, om aan de natie smakelijk te maken hetgeen er ten slotte in voorkomt: „In deze gesteldheid van zaken is het mijn voornemen, *nog eene buitengewone tegemoetkoming voor die kolonie voor te dragen.*"

Er werd weder beroep gedaan op de beurs der natie! Natuurlijk verschrikten de volksvertegenwoordigers, even als in 1825. Zij zouden weder *zorgvuldig overwegen!* Zij zouden vooral niet voorbij zien, wat profijt daarvan te wachten was voor koophandel en nijverheid *in Nederland.* Hoe het in Indië ging, kwam er minder op aan. Men kon blijven *hopen* en *vertrouwen.* Het opperbestuur der volkplantingen was immers bij de grondwet aan den Koning opgedragen. Zoo sprak de Tweede Kamer in 1826, en zoo dacht zij in 1827. Wij beroepen ons hier, zonder verdere ontleeding of opmerkingen, op het:

Adres van antwoord, *van* 29 *October* 1827.

„Wij hebben met belangstelling vernomen, dat de onlusten op Java een meer geruststellend aanzien verkrijgen, en wij vleijen ons dat die gewigtige bezitting, wanneer de rust aldaar zal hersteld wezen, aan *onzen* koophandel en nijverheid die voordeelen zal aanbrengen, welke het doel zijn der tijdelijke, door de omstandigheden vereischte, voorschotten; wij zullen het voorstel eener buitengewone tegemoetkoming voor die kolonie, door uwe Majesteit te doen, zorgvuldig overwegen."

Wij kunnen onzen lezers geen verhaal geven van den loop des oorlogs, welke van 1825—1830 op Java woedde, van den treurigen invloed die hij allerwege uitoefende. Allengs was men daar aan dien toestand gewoon geworden. Eerst in het laatst van 1828 begon men hoop te voeden op gunstiger wending van zaken. In November van dat jaar onderwierp zich de hoogepriester KIAI MODJO. Van toen af werd de toestand van den hoofdmuiteling pangeran DIPO NEGORO meer hagchelijk. Dit vermeerderde in 1829, door het in onderwerping komen van zijnen besten veldheer, den alibassa PRAWIRO DIRDJO, bijgenaamd SENTOT. Na dit, tot beter verstand, te hebben laten voorafgaan, laten wij hier volgen de:

Troonrede van 20 *October* 1828.

„De toestand onzer Oost-Indische bezittingen is niet verergerd.

„Aan Java is de rust nog niet geheel hergeven. Tot herstel worden op nieuw doelmatige bevelen uitgevaardigd; de berigten van daar ontvangen mogen de hoop doen voeden, dat, in eenen gewonen rustigen staat van zaken, het moederland al spoedig van den verleenden geldelijken waarborg zal ontheven zijn, maar, bij den langeren duur der onlusten, zal hetzelve nog eenmaal, door zijn crediet, ter hulpe moeten komen. UEM. zullen voorzeker met mij medewerken, om op die wijze te voorzien in de dringende behoeften van onze Oost-Indische bezittingen, welke, zelfs onder de tegenwoordige min voordeelige omstandigheden, voor den handel, de zeevaart en het fabriekwezen zoo belangrijk zijn."

Het is opmerkelijk, dat, als door den drang der omstandigheden genoodzaakt, de troonrede nu, wat de Indische belangen betreft, uitsluitend gewijd is aan den oorlog op Java. Vroeger werd angstvallig vermeden er van te gewagen. Nu is het hoofdzaak. Maar nog altoos in verbloemden stijl. Het heet: „de toestand onzer Oost-Indische bezittingen is *niet verergerd.* Aan Java is de rust nog niet *geheel* hergeven." En als of het verbeteren van dien toestand, het hergeven van rust aan Java, in de hand was van het koloniale bewind in het moederland, volgt de troost: „Tot herstel worden op nieuwe doelmatige bevelen uitgevaardigd!" Neen, het waren niet de bevelen van het ministerie van koloniën, die herstel konden aanbrengen. Wij hebben het gezegd, het was een gevolg der voorbeeldelooze volharding van het Indische leger; van de voorzigtige leiding door den Generaal DE KOCK; van de eindelijk verkregene onderwerping van KIAI MODJO en SENTOT. De bevelen der regering in het moederland werkten niets van beteekenis uit; noch, in 1826, het zenden der expeditionaire afdeeling en de last tot zachte overreding; noch, in 1827, de zending van den heer NAHUIJS, omdat deze grooten invloed had aan de Javasche hoven; noch, in 1828, de zending van den generaal-majoor BISCHOFF, als kommandant van het leger, die reeds in het volgende jaar overleed, en waarop nu waarschijnlijk werd gezinspeeld. Ook hier wordt weder geruststellend en verbloemend gesproken, zoo als de geheele inrigting van dit gedeelte der troonrede het bewijst, omdat de noodzakelijkheid op nieuw moest worden aangekondigd: „*dat het moederland nogmaals door zijn crediet ter hulpe komen moest.*" Daarom werd in de troonrede gewaagd van de hoop, dat het moederland al spoedig van den vroeger verleenden geldelijken waarborg zou ontheven zijn; daarom werd in de troonrede gezegd, dat de Oost-Indische bezittingen, zelfs onder de bestaande ongunstige omstandigheden, zoo belangrijk waren voor den handel, de zeevaart en het fabriekwezen, even als dit eenige jaren te voren, altoos met hetzelfde doel, eveneens gezegd was. Die erkenning kwam nu te stade en daarom bezigde men haar, gelijk later, in den tegenwoordigen tijd, even krachtig beweerd wordt, dat „zonder de tegenwoordige inrigtingen, niet te denken valt aan den bloei van handel, zeevaart en fabriekwezen." Zulke beweringen, te pas gebragt naar de bijzondere inzigten in het oogenblik, — wij willen er liefst geenen naam aan geven!

De aankondiging, dat het moederland nog eens met zijn crediet zou moeten te hulp komen, maakte weder een pijnlijken indruk op de Staten-Generaal. Het was voor hen voldoende reden, om te betreuren, dat de onlusten op Java nog niet waren gedempt, dat de toestand onzer Oost-Indische bezittingen weinig bevredigend was. Dit blijkt uit het

Adres van antwoord, van 30 October 1828.

„Met leedwezen, Sire! zien wij, dat, niettegenstaande de pogingen van U. M., waartoe de natie met ware vaderlandsliefde heeft bijgedragen, de toestand onzer Oost-Indische bezittingen nog niet zoo voldoende is als zoude

kunnen wenscht worden. Doch wij hopen, dat de door U. M. uitgevaardigde bevelen tot demping der onlusten aan H. D. regtmatige verwachting zullen beantwoorden."

De Tweede Kamer verwachtte alles van de koninklijke *bevelen* tot het dempen van de onlusten! Zij bleef *hopen* en *vertrouwen*. In Indië zelve deed men zulks ook; maar *daar* dacht niemand aan demping der onlusten ten gevolge van bevelen *uit Nederland*. Men hoopte en vertrouwde *daar* alles van de werkdadigheid, de leiding en het betuur des legers.

De regering in Nederland kwam eindelijk zelve tot de overtuiging *harer* magteloosheid. Het bewijs daarvan is te vinden in de volgende

Troonrede van 19 *October* 1829.

„Er is gegronde hoop, dat *de maatregelen van het bestuur in onze overzeesche bezittingen* de aldaar bestaande onlusten tot een gelukkig einde zullen brengen. In het moederland zijn alle de vereischte middelen aangewend, om *die* maatregelen te ondersteunen en aan Neêrlands magt in die gewesten eene kracht te verzekeren, welke vertrouwen mag inboezemen in de handen van mannen, die door vroegere ondervinding zijn beproefd."

Het eerste gedeelte is reeds voldoende toegelicht, door het gedane verhaal der onderwerping van KIAI MODJO en van SENTOT, en het meer en meer in het naauw komen van DIPO NEGORO, die, van de zijnen allengs verlaten, in de gebergten rondzwierf en eindelijk in Maart 1830 door den Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK werd gevangen genomen. Maar het tweede gedeelte der troonrede is, zonder opzettelijke uitlegging, niet verstaanbaar. Oppervlakkig geoordeeld, zou men denken, dat 's Konings Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES en althans de Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK daarbij bedoeld werden als de mannen, die *door vroegere ondervinding zijn beproefd*. Hier toch werd gesproken van de in Nederland aangewende middelen, ter ondersteuning van de *in Indië* genomen maatregelen, om den oorlog op Java tot een gelukkig einde te brengen en aan Neêrlands magt in die gewesten eene kracht te verzekeren, welke vertrouwen mag inboezemen. De heer DE KOCK vooral mogt zich op eene rijpe ondervinding beroepen, omdat hij reeds in 1807 den generaalsrang had, sedert zijn verblijf op Java zeer veel had bijgewoond en in zeer veel was betrokken geweest, in 1821 de vermaarde overwinning van Palembang had bevochten, en sedert 1825, in het binnenland van Java, zich bevond aan het hoofd van het leger te velde tegen DIPO NEGORO. Door den heer DU BUS aangespoord, om den oorlog tegen dien rebel krachtiger voort te zetten, had hij dan ook, steunende *op zijne beproefde ondervinding*, dit door VAN KAMPEN medegedeeld merkwaardig bescheid gegeven: „Het is niet, dat een al te groot vertrouwen in mij zel„ven mij doet volharden in de tot hiertoe aangenomene denkbeelden om-

„ trent het beleid der werkzaamheden; maar het is *eene lange persoonlijke* „ *ondervinding;* het is de ondervinding ook der officieren, die met mij die„ nen en onder welken er velen in de Europesche oorlogen hunne eerste „ wapenfeiten met alle eere hebben volbragt; het zijn de talrijke gesprekken „ over dit onderwerp met uitstekende en kundige Indianen gehouden; het „ zijn eindelijk de blijkbare overeenkomsten tusschen deze oorlogen en die, „ welke in den jongsten tijd in Egypte, de Vendée en Calabrië hebben „ plaats gehad, welke mij bepalen, om van het aangenomen ontwerp niet „ af te gaan. Ik heb het steeds gezegd en herhaal het nog in dit oogen„ blik: om eenen oorlog tegen opstandelingen, vooral Mohammedaansche, „ ten einde te brengen, is onmisbaar noodzakelijk *groote voorzigtigheid* met „ onuitputtelijk *geduld* en *volharding.*" De uitkomst heeft de zienswijze van den heer DE KOCK niet beschaamd. *Hij* maakte een einde aan den oorlog op Java. *Hij* was de man, die *door ondervinding was beproefd.* Men zou dus denken, en zeker niet zonder grond, dat de door ons bedoelde zinsnede der koninklijke troonrede op *hem* zag, aan wien bovendien, in 1826, de funktiën van Gouverneur-Generaal *van 's Konings wege* bij waarneming waren overgegaan, en die als zoodanig ook was opgetreden. Men vergisse zich echter niet. De gekunstelde wijze, waarop wij gezien hebben, dat de troonreden gewoonlijk zich uitdrukken, bedekt ook hier iets geheel anders. Het beteekende in goed Hollandsch: „Er is wel hoop op een gelukkig einde van den oorlog; maar om de maatregelen, die daartoe in Indië genomen worden, te beter te ondersteunen, en om aan Neêrlands magt in die gewesten eene kracht te verzekeren, welke vertrouwen mag inboezemen, hebben wij besloten: om de heeren DU BUS en DE KOCK terug te roepen en den Generaal-Majoor titulair VAN DEN BOSCH te benoemen tot Luitenant-Generaal en Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië." Deze benoeming had inderdaad plaats gehad bij 's Konings besluit van 16 Oktober 1828, maar was in de troonrede van dat jaar evenmin aangeroerd. De heer VAN DEN BOSCH was de man, die geoordeeld werd *door vroegere ondervinding beproefd te zijn.* Wij hebben naar die vroegere ondervinding te vergeefs gezocht. Wij weten slechts, dat de heer VAN DEN BOSCH, van 1801—1807, adjudant van den Gouverneur-Generaal in Indië en als zoodanig luitenant, kapitein, majoor en luitenant-kolonel werd, en dat de maarschalk DAENDELS, in 1808 op Java komende, hem bewees, zijne *ondervinding* gering te achten, zoodat de heer VAN DEN BOSCH de dienst verliet en in hetzelfde jaar 1808 naar Nederland terugkeerde, waar hij in den aanvang van 1829 Gouverneur-Generaal werd. Het tweede gedeelte, of eigenlijk het slot der troonrede van Oktober 1826 beteekende dus, dat de heer VAN DEN BOSCH gekozen was, *om den oorlog op Java te dempen* en om *aan Neêrlands magt in Oost-Indië eene kracht te verzekeren, welke vertrouwen zou inboezemen.* Wij komen daarop misschien later nog eens terug.

En de generaal DE KOCK? Hij keerde in 1830 naar Nederland terug. De Koning maakte hem „baron" en gaf hem uit 's lands gelden een geschenk

van *f* 50,000. Jammer voor den heer VAN DEN BOSCH, dat hij te laat kwam, om den oorlog te beëindigen; maar hij kwam te laat. Anders zou misschien zijn uitgelekt, welke bijzondere instructiën hij had mede gekregen. Deze toch werden aan de Staten-Generaal niet medegedeeld. Het ging hun niet aan!

De Staten-Generaal bepaalden zich tot een algemeen antwoord op de troonrede. Het meest kernachtige daarvan is de wensch, dat Nederland geen geld meer zou behoeven te geven, maar in 't vervolg vruchten zou plukken. Daarom, en daarom alleen, zouden zij gaarne een einde aan de Javaansche onlusten zien. Men leze het

Adres van antwoord, van 4 *November* 1829.

„Gaarne houden wij ons overtuigd, dat, ten gevolge de in onze Oost-Indische bezittingen door het bestuur genomen maatregelen, aan de aldaar nog bestaande onlusten een gewenscht einde zal worden gemaakt. Het moederland heeft, tot bereiking van dit doel, groote en edelmoedige opofferingen gedaan. Wij uiten den wensch, om die niet verder uit te breiden, en gevoelen de behoefte, om er de vruchten van te plukken."

Waar blijkt, vragen wij, van de *groote* en *edelmoedige opofferingen*, door de Tweede Kamer bedoeld, welke het moederland gedaan zou hebben, om een einde te maken aan de onlusten op Java? Wij hebben er nooit van gehoord. De geldleening, die ten behoeve van Nederlandsch Indië plaats had, en waarop men hier klaarblijkelijk het oog heeft, geschiedde niet met dat doel. Zij had het herstel der Indische financiën, de verbetering van het Indische muntstelsel, ten oogmerk.

Hier eindigen wij het overzigt van 1826—1829. Bij een terugblik op de in die vier jaren uitgesproken troonreden, blijkt, dat slechts één enkel onderwerp, betreffende Nederlandsch Indië, daarin behandeld werd, namelijk de oorlog op Java. Niets over het bestuur en de handelingen en verrigtingen van den Kommissaris Generaal DU BUS GISIGNIES, behalve hetgeen in de troonrede van 1826 gezegd werd: „dat hij met ijver werkzaam was in het beramen der maatregelen, welke tot bereiking van het belangrijk doel zijner zending strekken kunnen." Wij nemen hier weder ter hand de in de regerings almanak en naamregisters van Nederl. Indië voorkomende „*officiëele kronijk*", alsmede het *Staatsblad van Nederlandsch Indië*. Daarin vindt men onder meer aangeteekend:

1826. Nieuwe voorschriften omtrent het Indische muntstelsel.

Organisatiën van onderscheiden aard, onder anderen der regterlijke magt en van den raad van financiën.

Invoering van een nieuw reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië.

1827. Vijandelijkheden van den Sultan van Matam op Borneo's Westkust. Hardnekkige gevechten. Inneming van Matam.

Oprigting der Javasche bank, vàn kommissiën van onderwijs en van landbouw.

Bepalingen omtrent den handel en de specerij-kultures in de Molukkos.

Nieuwe comptabiliteits-bepalingen.

Bepalingen omtrent het verblijf en landbezit op Java en omtrent het verhuren van landerijen in de Javasche vorstenlanden.

Vervallen verklaring van de tolpoorten en bazars in de vorstenlanden op Java.

1828. Invoering van den burgerlijken stand in Nederlandsch Indie.

Rio verklaard tot vrijhaven.

Belangrijke uitbreiding van den landbouw op Java.

In bezit neming van een gedeelte van Nieuw Guinea en stichting aldaar der etablissementen *Merkus-Oord* en *fort Du Bus.*

1829. Invoering van patentregten en belastingen op neeringen en bedrijf.

Regelingen op het stuk van den waterstaat.

Regelingen omtrent het beheer der Javasche houtbosschen.

Er was dus stof genoeg om ten aanzien der uitkomsten van de zending van den heer DU BUS het een en ander aan de Staten-Generaal mede te deelen. Zijn bestuur onderscheidde zich zeer bijzonder door het invoeren van orde en regel in het beheer van 's lands financiën, en in het verbeteren van al wat het Indisch muntstelsel betrof, dat later, onder zijnen opvolger, zoo deerlijk werd bedorven. Was het regtvaardig en billijk de verdienstvolle wijze, waarop de Kommissaris-Generaal DU BUS zich van zijne taak kweet, niet openlijk aan de volksvertegenwoordiging mede te deelen en ze te erkennen? Was het belangstelling van die vertegenwoordiging in hetgeen Oost-Indië betrof, om in het geheel daarnaar niet te vragen? Het grieft, eene zoo volslagene onverschilligheid te moeten blootleggen; maar wij doen het, om ook hierdoor te wijzen op de hooge noodzakelijkheid, dat een einde kwam aan het begrip, dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in betrekking tot Nederlandsch Indië, geen andere rol te vervullen had dan *hopen* en *vertrouwen*, of *de beurs der natie te openen*, of eindelijk te verlangen, dat *Nederland bloeijen zou*, *het mogt*, *wat Indië betreft*, *kosten wat het wilde.* Op nieuw merken wij aan, dat het niet is te verwonderen, dat eindelijk, na stille aanschouwing *gedurende meer dan dertig jaren*, in Indië een vreugdekreet opging bij het vernemen, in 1848, der tijding, dat de Staten-Generaal voortaan *door de wet geroepen en verpligt* zouden zijn, om de *Indische* belangen even goed te behartigen als de *Nederlandsche.*

(*Ingezonden.*)

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

I.

Illustrations d'Orchidées des Indes Orientales, La Haije, C. W. MIELING, 1854.

Ver, zeer ver van ons, te midden van den heeten aardgordel, bezitten wij een uitgestrekt en prachtig rijk. Alles is daar te vinden, wat de wenschen en de hebzucht van den mensch gaande maken kan. In dat El Dorado is het klimaat zacht en aangenaam; de bodem is uitstekend vruchtbaar, en de minerale rijkdom, hoeveel ook reeds opgeleverd hebbende, is nog bijna geheel onder den grond verborgen en op ondernemende ontginners wachtende.

Bij die buitengewone zegeningen, die de Voorzienigheid over deze landstreken heeft uitgestrooid, schijnt over diezelfde landen een vloek te rusten; zij bezitten al de voorwaarden, om hunne bewoners gelukkig en te vreden te maken, rijkdom en uitgestrektheid, vruchtbaren bodem, en kusten en havens voor den handel; maar juist die rijkdom, juist die natuurlijke vruchtbaarheid van den bodem, juist die mogelijkheid, zonder groote inspanning ruim in de behoeften van het leven te voorzien, juist die omstandigheden hebben de bewoners dezer landen onverschillig, lusteloos en zwak gemaakt; en andere, in koudere klimaten geharde, volken aangezet, het land en de bewoners te bemagtigen, en alles aan hunne hebzucht dienstbaar te maken.

Indien eeuwen lange gewoonte die overheersching tot een *regt* heeft gemaakt, de *regtvaardigheid* keurt ze alleen dan goed, wanneer de magt van den regeerder aangewend wordt, om het lot van den geregeerden niet alleen zoo dragelijk mogelijk te maken in stoffelijk opzigt, maar tot belooning van den arbeid, waarvan de onderdrukte alleen den last, de onderdrukker alleen het voordeel geniet, zijn eigen zedelijk overwigt en de zegeningen, daaraan verbonden, aan de onderdrukte volken geleidelijk mede te deelen.

En dit beginsel is zoodanig in de overtuiging der volken doorgedrongen, dat niemand het *als beginsel* meer durft te bestrijden; dit beginsel is eene zoo onbestrijdbare waarheid geworden, dat zelfs geen staatsman meer, zelfs niet op staatkundige gronden, bedenkingen daartegen durft inbrengen.

Maar over de toepassing, over de wijze hoe en den tijd wanneer, daarover bestaat strijd; daarover staan de partijen tegen elkander over, waarvan de eene wel niet afbreken wil, maar toch geleidelijke en gestadige verbetering verlangt, en de andere verbeteringen slechts dan wil gedogen, wanneer die nergens, ook niet eens *tijdelijk*, met haar eigenbelang in strijd zijn.

Indien elke partij te regt in het bezit der tijdelijke magt het middel ziet

om hare beginselen in toepassing te brengen; indien beide partijen te regt door alle loijale middelen naar die magt streven, — te betreuren is het, dat in dien strijd over beginselen zich hartstogten, aanmatigingen, vermeende regten en daaruit voortkomende beschuldigingen van kwade trouw gemengd hebben, die te heviger en talrijker zijn, naar mate het regt en de regtvaardigheid minder in het oog worden gehouden.

In dezen strijd is het een groot blijk van algemeenen vooruitgang, dat op het gebied der zuivere wetenschap, waarvan dat der kunst een onderdeel uitmaakt, alle partijen eensgezind denken, en in de ondersteuning daarvan met gelijk grooten ijver werkzaam zijn.

Een bewijs hiervoor vinden wij dezer dagen weder in de ruime ondersteuning, die door den heer CH. F. PAHUD, Minister van Koloniën, geschonken is aan eene onderneming van den heer C. W. MIELING te 's Gravenhage, tot uitgave van een prachtwerk in platen met Franschen text, en hetgeen bij prospectus van den 1sten Junij 1854 door den uitgever werd aangekondigd, onder den titel van:

„Illustrations d'Orchidées des Indes Orientales Neerlandaises, ou choix de plantes nouvelles et peu connues de la Famille des Orchidées; publié par ordre et sous les auspices de son Excellence le Ministre des Colonies MR. CHS. F. PAHUD, avec texte explicatif et scientifique par W. H. DE VRIESE, professeur de Botanique à l'université de Leijde etc."

Wij ontwaren uit de inleiding van dit prospectus, dat de Orchideën, waarvan de geschiedenis in dat werk zal behandeld worden, afkomstig zijn uit den Indischen Archipel, en in den tuin van het paleis te Buitenzorg gekultiveerd werden.

De lof, die parasyten op de plaats en op eigene kosten te hebben laten teekenen en ook naar Europa te hebben overgebragt, komt alleen toe aan den heer J. J. ROCHUSSEN, oud Gouverneur-Generaal van Neerlandsch Indië, die gedurende den tijd, dat hij opperlandvoogd van Indië was, de natuurhistorische wetenschappen in het algemeen, en de botanie in het bijzonder, altijd beschermd en bevorderd heeft.

De moeite, die de heer ROCHUSSEN in deze genomen heeft, is door den Minister van Koloniën met ijver dienstbaar gemaakt aan de bevordering der wetenschap, daar hij, na aanbieding der teekeningen door den heer R., heeft weten te bewerken, dat die voor het publiek worden verkrijgbaar gesteld als in kleuren gedrukte lithographiën, waarvan de weerga in Nederland, en wij gelooven zelfs in Europa, nog niet bestaat.

Aan de wetenschappelijke bewerking hebben de heeren TEIJSMAN en BINNENDIJK, direkteur en assistent-direkteur bij den plantentuin te Buitenzorg, deel genomen; de text is in de Fransche taal geheel geleverd door den heer W. H. DE VRIESE, professor der botanie te Leijden.

Men kan zich naauwelijks een denkbeeld vormen van de bladeren- en kleurenpracht dezer bloemensoort, die op boomen en heesters voorkomt, en daarvan haar voedsel ontleent; maar die oorsprong is niet zeldzamer, die bladeren zijn niet fluweelachtiger, die kleuren niet schitterender, dan de wijze waarop de oorsprong op de platen is daargesteld, en bladeren en kleu-

ren wedergegeven zijn. Men heeft hier voor oogen de woorden uit de „Inleiding” van het 1ste deel van Borneo's Wester-afdeeling enz. van P. J. VETH, wanneer hij op blz. VII zegt:

„De eeuwige frischheid van het groen, de gloed der verwen, — pur-
„per, goud, karmijn, ivoor met rood afgezet — waarmede de tallooze
„bloemen en bloesems getooid zijn, worden door geen land ter wereld
„geëvenaard. Hier vindt men de schoonste der orchideën, de *phalaenopsis*
„*amabilis*, welker bloemen hare bladeren uitspreiden als de vleugelen eens
„vlinders, en in digte satijnwitte trossen als een veder met onbeschrijfelijke
„bevalligheid langs den stam der boomen afhangen, schitterend afstekend
„bij het donkere groen.”

De phalaenopsis amabilis wordt niet gevonden onder de zes soorten, die de eerste aflevering bevat, en den naam dragen van (1) Cirrhopetalum Pahudi de Vriese. (2) Pholidota Gibbosa Lindley. (3) Coelogine Speciosa Lindl. en Coelogyne Rochussii de Vriese. (4) Cyprisedium Cruciforme Zoll. en Mohr. (5) Dendrobium secundum Lindl. (6) Dendrobium Veitchianum Lindl. Wij twijfelen, echter of men gelooven zal, dat er nog schoonere orchideën dan die zes bestaan.

In spijt der ruime ondersteuning, is de uitgave met zoo veel moeite en kosten verbonden geweest (voor de eerste aflevering alleen zijn 48 steenen gebezigd), dat het werk betrekkelijk nog zeer duur mag genoemd worden. Men mag echter ook zeggen, dat dit werk uit 18 platen bestaande, in zijn blaauw fluweelen, met gouden arabesken versierde en met satijn gevoerde portefeuille eveneens tot een sieraad voor elk museum of wetenschappelijke verzameling, als tot opluistering van den prachtigsten salon, zal verstrekken.

Wij willen niet vitten, anders hadden wij van den text, bij zijne hooge wetenschappelijke waarde, wel mogen verwachten, dat hij in korrekter Fransch ware geschreven geworden.

Bij de verpligting, die zoowel de bloemen- en kunstliefhebber als de beoefenaar der wetenschap voor de verschijning van dit werk aan den Minister van Koloniën en den heer J. J. ROCHUSSEN hebben, mogen wij de verdiensten van den uitgever niet vergeten, dien wij een ruim debiet toewenschen.

In het belang van het groote publiek zouden wij ook eene latere uitgave, in kleiner formaat, en dus minder kostbaar, zeer wenschelijk achten.

II.

Nederlandsch-Oost-Indische-Typen; verzameling van gelithografieerde platen in kleuren; met een verklarenden text in het Hollandsch en Fransch, uitgegeven en gedrukt te 's Gravenhage, bij C. W. MIELING, zevende en achtste Afleveringen.

Herhaaldelijk is in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* gewag gemaakt van dit plaatwerk, dat met even veel zorg bewerkt, als uitgevoerd, ook in deze laatste afleveringen weder bewijzen geeft van de zucht van den uitgever, om aan de inteekenaren een duidelijk en volledig overzigt te geven van de Indische maatschappij, vergezeld van korte texten, die in de 8ste aflevering

door eene andere, dan de hand van den heer J. HAGEMAN J. CZ. schijnen bewerkt te zijn, en dit, gelijk het ons voorkomt, niet ten nadeele der uitgave.

De zevende aflevering bevat, gelijk gewoonlijk, vier platen:

1. Eene Soendasche vrouw met hare kinderen:
2. Javanen, elkander reinigende:
3. Toppings, en
4. Kinderen, snoeperijen verkoopende.

Tot nadere opheldering van de laatste plaat hebben wij hier aan te teekenen, dat men, vooral zondag 's morgens, ook slavinnen met fijn gebak aan de huizen rond ziet gaan, om die te verkoopen; ten profijte van de dames, aan welke zij toebehooren, en die daardoor, bij gebrek aan koeke-bakkers, te Batavia en in de binnenlanden een belangrijk speldegeld verdienen. De voornaamste dames hielden zich vroeger met dezen tak van nijverheid onledig, die te lukratiever was, naar mate de rondventsters jeugdiger, schooner, en ligtzinniger waren.

De achtste aflevering bevat:

1. Javaansche vrouwen, rijst stampende:
2. Javaansche stalknechts.
3. Javaan, krissen bereidende.
4. Dayakkers (Borneo.)

Wij geven hierbij den text voor de eerste plaat van de achtste aflevering, een even huishoudelijk, als eenvoudig en treffend beeld der Javaansche maatschappij.

„Javaansche vrouwen, rijst stampende."

„Een veel beteekenend beeld van den toestand der Javaansche maat-„schappij. De vrouw van den Mohammedaan, hoezeer in de lagere stan-„den niet door veelwijverij, maar door de gemakkelijkheid der oplossing „van het huwelijk, op eene lijn staande met den karbo, den geliefden „vriend van den Javaan."

„De vrouw, in den primitieven staat der maatschappij nog tot het „zwaarste werk veroordeeld, en de werktuigen nog tot de eenvoudigste „hulpmiddelen der natuurkrachten beperkt."

„Wij zien twee Javaansche vrouwen met den stamper (Aloe) in het „blok (Loempang) rijst stampen. Aan het blok leunt de Tempeh, een „matwerk met houten rand, om de rijstkorrels (Bras) door schudding van „het kaf (Dedak) af te scheiden. Daar naast ligt een bos rijst in den bol-„ster (Padi), die op zijne beurt wacht, om gestampt te worden."

„De kippen eigenen zich reeds een gedeelte van de dedak toe. De „karbo staat in zijnen stal (Gadogan) rustig en onverschillig; het is meer dan „tien uur 's morgens. De zon staat hoog; zijn werk is reeds verrigt."

„De heer des huizes, die zich met ploegen bezig heeft gehouden, ligt nu „binnen op de rustbank (Bali-bali) te slapen; wanneer de gekookte rijst „(Nassi) met de toespijs (Sayor-an) gereed zijn, dan zal de vrouw hem roe-„pen. De kinderen, die in de rivier zwemmen, of in het dorp (Kampong) „zijn gaan spelen, zullen op het etensuur wel ongeroepen te huis komen."

Varia.

Gaarne voldoen wij aan het verzoek, om den hier ondervolgenden brief in ons Tijdschrift op te nemen. De klagten, die daarin voorkomen, zijn reeds van zeer oude dagteekening, en ofschoon wij de juistheid en gegrondheid niet betwijfelen, gelooven wij toch, dat, in vergelijking van vroeger tijd, eenige verbetering niet valt te miskennen.

. . . . „Gij hebt mij verzocht u te melden, hoe het mij beviel in mijne nieuwe loopbaan in Indië. Ik heb er geen haast mede gemaakt, aan uwen wensch te voldoen, omdat eenige weinige maanden niet genoegzaam zijn om een juist oordeel uit te spreken. Nu ik echter reeds het een en ander ondervonden heb, en op verschillende posten geplaatst geweest ben, zoo wel op Java als op Sumatra, hebben de eerste indrukken bij mijne komst alhier plaats gemaakt voor meer blijvende. Oost-Indië is niet kwaad en de jonge geneesheer heeft er veel op te merken. De militaire geneeskundige dienst is voor den jeugdigen arts hier eene goede artsenschool, daar hij, in den regel geplaatst bij de groote hospitalen, veel nut kan trekken van de ondervinding zijner superieuren. Mijne vooruitzigten zijn alzoo, wat de de geneeskundige zijde van mijne betrekking aangaat, niet ongunstig. Maar de stoffelijke zijde? Nog in het moederland zijnde, dacht ik hier natuurlijk een Hollandsch korps officieren van gezondheid te vinden. Maar helaas, hoe bedroog ik mij! ons korps gelijkt inderdaad meer op een korps vreemdelingen dan landslieden. Van Utrecht komende, zijn wij in den regel gedoemd, om onder de bevelen van vreemdelingen te staan. Die hebben ons lot in handen. Onze toekomst is van hen afhankelijk, en het zal u wel niet onbekend zijn, hoe gering de symphathie der vreemdelingen hier voor ons Hollanders is, hoe zij het er steeds op toeleggen, om de kennis en verdiensten van hunne Duitsche kollega's te verheffen. De Hollandsche officieren van gezondheid staan ver achter bij Duitsche, achter welker bekwaamheden men niet één enkel maar wel vele vraagteekens zou mogen zetten.

„Om u eens een denkbeeld te geven van den vreemden invloed, waar onder wij hier staan en die ons zonder onderscheid den een meer den ander minder drukt, behoef ik u slechts te melden, wat het lot is van een officier van gezondheid, die pas uitkomt en zich verbeeldt in een tweede vaderland te komen. Ik spreek van den tegenwoordigen tijd, maar ieder onzer vreest nog voor erger.

„Te Batavia aangekomen en daar in dienst gesteld bij het hospitaal, is zijn chef, de dirigerend officier van gezondheid 1e kl., een vreemdeling. Wordt hij bij de garnizoensdienst geplaatst, dan is zijn chef, de chirurgijn-

majoor, een vreemdeling. Wordt hij geplaatst in de eerste afdeeling te Palimanang of Serang, de eenige plaatsen waar hij ondergeschikt kan dienen, dan zijn zijne chefs vreemdelingen. Wordt hij naar de tweede afdeeling naar Samarang gezonden, zijn chef is alweder een vreemdeling. De dirigerend officier van gezondheid en de chirurgijn-majoor te Samarang zijn beide Duitschers. Gaat hij naar Salatiga, Soerakarta, Ambarawa, Djokdjokarta, Bagelen de groote garnizoens-plaatsen van midden Java, overal vreemdelingen als zijne chefs. Gaat hij naar Soerabaja, daar is de chirurgijn-majoor alweder een vreemdeling. Te Amboina, Makassar, Banda, Ternate, op Borneo, Timor, te Palembang, te Rio, nogmaals niets dan vreemdelingen als chefs der geneeskundige dienst aldaar, en op Sumatra's Westkust is het ook al niet anders. En als wij nu naar Batavia geroepen worden, om daar het examen voor den hoogeren rang af te leggen, dan vinden wij eene kommissie, die insgelijks voor de helft uit vreemdelingen bestaat; zij maken de meerderheid uit, omdat de president dier kommissie, al weder een vreemdeling, twee stemmen heeft, en dus bij staking der stemmen beslist. Er mankeert nu nog maar aan, dat de chef der geneeskundige dienst zelf insgelijks een vreemdeling is, om ons de voorstelling te geven, dat wij Oostenrijksche, Saksische of Pruissische onderdanen geworden zijn, ... *onderdanen* zeg ik, want dat is de juiste benaming voor ons in onze militaire positie.

„Was het einde van dien toestand slechts te voorzien! Maar helaas! het Hollandsch element bestaat bijna alleen uit ons jongeren in dienst, en voor dat de tijd zou kunnen komen, waarin wij tot de hoogere rangen genaderd zijn, zullen wij nagenoeg allen wel weder eene dienst verlaten hebben, die door de vreemde suprematie het Hollandsche karakter te zeer kwetst dan dat men niet zou trachten op eene andere wijze een eerlijk bestaan te vinden. Onze Hollandsche jonge lieden mogen wel weten, wat zij beginnen, als zij besluiten de genoegens van het vaderland op te offeren, om hier onder vreemde heerschappij te zuchten. Ik overdrijf niet, waarde vriend. Zie onze ranglijst in. Daar vindt gij in de eerste plaats, als opvolgers van onzen tegenwoordigen chef..... een Duitscher. Van de dirigerende officieren van gezondheid, der tweede klasse is de heer H. een Duitscher, de heer W. een Pool en de heer V. TH. een Duitscher. Komen wij tot de chirurgijns-majoors, thans 16 in getal, de drie oudsten daarvan zijn alweder Duitschers, en behalve die drie zijn er nog negen andere, zoo dat *vier* van de *zestien* Hollanders zijn.

En in de 2de klasse! In onze ranglijst voor 1854 tel ik er 57, en van die 57 zijn alweder niet minder dan 34 vreemdelingen, dus verre weg de grootste helft. En van die 34 staan weder de meesten boven aan in de ranglijst, want tel ik bijv. de eerste 25 dier ranglijst, dan zijn daar onder 18 vreemdelingen.

Wij vragen ons dikwijls af: waar moet het heen? Is het billijk, dat men ons Hollanders zoo aan vreemden prijs geeft, dat men ons ten prooi laat aan de beoordeeling van personen, die een nationalen afkeer van ons hebben?

Wij houden het er voor, dat het bestuur onze vernedering niet in al hare uitgestrektheid kent, anders zou die niet bestaan. Onder ons kollega's spreken wij daar dikwijls over. Waren wij alleen geneesheeren, en niets anders, dan zou men kunnen zeggen: wat doet het er toe, of de geneesheer Hollander is of Duitscher of Pool of Hongaar (wij hebben van alles wat)? de geneesheer behoort immers wereldburger te zijn, en voor de zieken is het slechts één belang dat zij goed behandeld worden. Maar wij zijn, behalve geneesheeren, ook militaire landsdienaren, landskinderen, geroepen om het vaderland, ver van het vaderland, te dienen, met groote opofferingen van geboortegrond, familie-betrekkingen, genoegens des levens en gezondheid. En waarvoor? voor het bukken onder de heerschzucht van vreemdelingen, belemmering in onze loopbaan en vroegtijdigen dood! Het eenige wat ons nog overblijft te hopen is, dat onze tegenwoordige chef met de hem eigene energie zal weten te handelen, om een toestand te verbeteren, die meer en meer ondragelijk wordt.

„Bijaldien gij wenscht aan dezen brief openbaarheid te geven heb ik daar niets tegen. Hij handelt niet over personen maar over de publieke zaak, en het is nooit kwaad, dat die publiek behandeld wordt"....

De heer VAN GOLSTEIN kenschetste de drukpers in Britsch-Indië, met de woorden van sir GEORGE CAMPBELL, als „onbeschaamd boven alle denkbeeld en uiterst leugenachtig en lasterlijk." De heer ROCHUSSEN had, bij de diskussie over 't reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, „verschillende dagbladen in de hand, in Britsch-Indië in verschillende inlandsche talen gedrukt", en de artikelen, die daarin voorkwamen, waren, volgens hem „van een allerhevigsten aard." De heer BAUD meende dat, „nu Britsch-Indië zal bedekt worden met een net van spoorwegen," een schrikbarend kwaad door die verfoeijelijke dagbladen over dat land zal worden verspreid.

Maar de beroemde hoogleeraar WILSON berigtte den 16 December ll., in eene vergadering van de Britsche akademie van wetenschappen, dat te Benares een nieuw dagblad was uitgekomen, getiteld de *Sudhakar*, en wat hij daarvan mededeelde was niet zeer geschikt, om de opinie en vrees van de heeren VAN GOLSTEIN, ROCHUSSEN en BAUD te bevestigen. Immers, volgens *the Athenaeum* van 30 December ll., blz. 1593, maakte de heer WILSON bij die gelegenheid de opmerking: dat onder de groote menigte periodieke geschriften in de inlandsche talen, die de Indische pers voortbrengt en *die meer kennis dan wel nieuwsberigten verspreiden*, dit dagblad onderwerpen behandelde van een hooger karakter en gewigtiger aard, dan gewoonlijk in zulke journalen worden aangetroffen. De *Sudhakar* was vooral opmerkenswaardig door een artikel van eenen geleerden Hindoe, over een oude steenen zuil, onlangs, door den majoor KITTOE, van Ghazipur medegebragt, en voor den voorgevel van het nieuwe akademie-gebouw te Benares geplaatst. Tot dus verre hadden de Hindoe's geen belang gesteld in

de oudheden van hun land, en hadden zij het aan de Europesche geleerden overgelaten, om hunne monumenten bekend te maken en te verklaren.

Na al hetgeen er in den laatsten tijd met Japan is gebeurd, na de pogingen door Amerikanen, Engelschen, Russen, enz. in 't werk gesteld, om dat uitgebreide en hoogst gewigtige rijk voor den wereldhandel te openen, heeft het Nederlandsche Gouvernement begrepen, ook van zijne zijde iets te moeten doen. Het heeft Z. M. stoomschip „*de Soembing*" naar Nangasaki gezonden. Wat het eigenlijke doel dier zending geweest zij, is nog niet bekend. Ook wij kunnen daarover geen licht verspreiden. Maar ons zijn eenige bijzonderheden medegedeeld omtrent hetgeen dat vaartuig in Japan is wedervaren, die merkwaardig genoeg schijnen, om onder de aandacht onzer lezers gebragt te worden.

De kommandant van „*de Soembing*", was de kapt.-luitenant ter zee FABIUS, die reeds zoo menig blijk heeft gegeven, niet alleen dat hij een voortreffelijk en onvermoeid zeeman is, maar ook dat hij voor zendingen, waarbij veelzijdige kennis, hoffelijkheid en gevatheid een vereischte zijn, bijzondere geschiktheid bezit. Gedurende zijn verblijf te Nangasaki, verzocht de Gouverneur dier plaats, een der aanzienlijkste Japanners, aan den kommandant van „*de Soembing*" verlof, om dat vaartuig eens te mogen bezigtigen. 't Was het eerste stoomschip, dat zich in dit gedeelte van het Japansche rijk had vertoond, en 't was dus natuurlijk, dat het de nieuwsgierigheid opwekte. De heer FABIUS verklaarde zich met de meeste bereidvaardigheid gereed, om aan dat verlangen gevolg te geven, en zoo begaf zich, op zekeren dag, de Gouverneur van Nangasaki, met geheel zijn gevolg, ongeveer 200 personen, aan boord van „*de Soembing.*"

Met de meeste voorkomenheid en beleefdheid werd die hooge personaadje ontvangen en naauwelijks was hij aan boord, of de heer FABIUS verzocht hem, zich als de bevelhebber van het schip te beschouwen, terwijl de eigenlijke kommandant zijn eerste officier zou zijn, gereed om zijne orders ten uitvoer te brengen. De Gouverneur was met dit aanbod niet weinig gevleid; de heer FABIUS vroeg zijne bevelen; de Gouverneur verlangde, dat eenige manoeuvres met het geschut zouden worden ten uitvoer gelegd; de heer FABIUS liet ze onmiddellijk door „*Janmaat*" verrigten. 't Ging natuurlijk bij uitstek goed; hoe kon het anders op een Nederlandsch oorlogschip, en in zulk een oogenblik, en onder zulk een kommando!

Nu gaf de Gouverneur zijne begeerte te kennen om een togt in zee te doen; hij wilde eens zien en ondervinden, hoe dat stoomen wel in zijn werk ging. Daar er gelukkig stoom op was, kon onmiddellijk aan dat bevel worden voldaan. Het anker werd geligt, en de boot stak in zee.

Het beviel den Gouverneur buitengemeen, toen het vaartuig, zoo zonder zeilen, als door eigen kracht, de golven doorsneed en ijlings vooruitsnelde. Maar 't scheen, dat dit genoegen hem een der eerste wetten van het rijk zou doen vergeten, die op zware straf verbiedt, dat eenig Japanner zich

zóóver van zijn land verwijdert, dat hij de kusten niet meer zien kan. Indien men er nog wat van bespeurde, dan zou het toch niet lang meer duren, tenzij men de terugreis aannam. De heer FABIUS meende wel te doen met op die terugreis eens eene toespeling te maken, en zijne vrees te kennen te geven, dat, wanneer men verder ging, de twee honderd Japansche gasten het met de zeeziekte wel eens te kwaad zouden kunnen krijgen.

Maar de gouverneur had zooveel genoegen in de vaart, dat hij deze raadgeving in den wind sloeg en beval verder te stoomen.

Weldra had men echter zulk een afstand afgelegd, dat de heer FABIUS vreesde, dat als men nog dieper in zee stak, het onmogelijk zou zijn, vóór de duisternis weer op de reede te zijn.

Toen eerst besloot de Gouverneur den terugtogt aan te nemen, en nog deed hij het niet dan ongaarne, want dit zeereisje scheen hem dan boven mate te behagen.

Slechts even voor het donker werd, was „*de Soembing*" op de reede terug. De Gouverneur gaf, bij het afscheid nemen, aan den heer FABIUS te kennen, dat deze geheele togt geschied was op bevel van den Keizer, om daardoor aan alle natiën der wereld te toonen, dat het Japansche Gouvernement een onbepaald vertrouwen stelde in de Hollanders. En om nog een treffend, en in de annalen van Japan ongehoord, bewijs daarvan te geven, vereerde hij aan den heer FABIUS *twee sabels*. Dat is het grootste eereteeken, dat verleend kan worden, en nog nooit heeft eenige natie zich op het verwerven van dat eereteeken kunnen beroemen.

Nog meldt men ons, dat gedurende het verblijf van „*de Soembing*" te Nangasaki, ook in andere opzigten aan de Nederlanders, boven anderen, voorregten en privilegiën werden geschonken. Op dienzelfden tijd lag er almede een Engelsch eskader bij Nangasaki voor anker. Maar terwijl de ekwipaadjes van deze Engelsche oorlogschepen slechts een klein en bekrompen terrein aan wal hadden, waarop zij zich mogten bewegen, en waar hun het gezigt op het omliggende land door eene hooge schutting werd belet, mogt de ekwipaadje van „*de Soembing*" zich overal vrij vertoonen, zoowel in de stad als daar buiten.

Behalve dat alle de voorregten, die aan de Engelschen en Amerikanen zijn verleend, ook aan de Nederlanders zijn toegekend, moeten dezen nog grootere gunsten verworven hebben, en daaronder moet wel in de eerste plaats behooren, dat hun het eiland Decima, zoo veel jaren lang door hen bewoond, thans, met uitsluiting van alle andere natiën, is afgestaan, ten einde daar handel te kunnen drijven.

Ziedaar eenige niet onbelangrijke bijzonderheden, welke wij uit eene goede bron hebben vernomen. Politieke beschouwingen zullen wij er niet aan hechten, maar wij voegen er den wensch bij, dat van deze gunstige gezindheid der Japansche regering een goed gebruik mag worden gemaakt, opdat de handel met dat rijk, die thans een weinig winstgevend monopolie is van het Gouvernement, een nieuwe bron van welvaart moge worden *voor de natie!*

Ons heugt nog „de goede oude tijd," toen de *Javasche Courant* het eenige periodieke geschrift was, dat in Nederlandsch Indië gedrukt werd. Zij schitterde als eene prachtige star, wier licht door geen enkelen naijverigen konkurrent werd verduisterd. Zij ging haren weg, dommelende en slapende, en bleef altoos het gevierde, alom gelezene en door elk, die wat te adverteren had, uit noodzakelijkheid gebruikte, eenige nieuwsblad van Nederlandsch Indië. Al was het nieuws, dat zij mededeelde, nog zoo oud, al waren hare kolommen nog zoo mager, al was haar inhoud nog zoo vervelend, het deerde haar niet in hare magt, haren invloed en haar debiet.

Maar helaas! de „geest des tijds" heeft ook hare zalige rust verstoord! Daar zijn konkurrenten opgestaan, die haar naar de kroon steken. Daar zijn in Batavia, in Samarang, in Soerabaja andere bladen verschenen, die ook berigten plaatsen van 't geen er in de wereld gebeurt, die ook advertenties opnemen, ja, die ook nu en dan durven redeneren. Daar is b. v. te Batavia zekere „Javabode" gekomen, die wakker en vlug de oude Javasche courant altoos vooruit tracht te wezen en dikwijls vooruit is.

En wat doet nu onze oude? Zij tracht zich niet alleen op de been te houden; zij duldt niet, dat men haar vooruit snelle; zij spant alle krachten in, om weder de eerste te worden. Zoo meldt men ons eene lofwaardige poging, die weldra door haar zou worden beproefd. Ten einde de nieuwstijdingen, die de landmail overbrengt, vroeger dan hare konkurrenten onder de oogen van het publiek te kunnen brengen, moet zij het volgende hebben bedacht. De Gouvernements agenten, die de mail-paketten van Singapoera afhalen, zouden bevel hebben ontvangen, om, gedurende den overtogt van Singapoera naar Batavia, de Singapoersche bladen in het Nederduitsch te vertalen. Daardoor zou, bij de aankomst van de mailboot, de kopij gereed zijn, om dadelijk op de landsdrukkerij ter perse te worden gelegd!

Welk eene aktiviteit!

Wij vernemen, dat bij de regering van Nederlandsch Indië een voorstel in overweging is, om aan de sekretarissen der residentiën op Java, die voortaan zullen worden benoemd, de betrekkingen van notaris en vendumeester niet meer op te dragen, maar daarvoor andere ambtenaren te bestemmen. Daardoor zal het voordeel voor 's lands dienst verkregen worden, dat de sekretarissen zich meer uitsluitend kunnen toewijden aan hunne eigenlijke betrekking, die, bij de groote ontwikkeling der meeste provinciën, hoe langer zoo gewigtiger wordt. Maar tevens zal dit ten gevolge hebben, dat de titularissen in vele residentiën wel *f* 300, in sommigen, vooral in de „Oosthoek," wel *f* 600, aan emolumenten zullen moeten missen.

De resident van Soerabaja deed, in eene missive van 18 September

1851, n°. $^{30}/_{17}$, aan een der voornaamste Engelsche handelshuizen ter dier plaatse de vraag: „in hoeverre er eene verbetering kon gebragt worden „in het handelsverkeer met het eiland Bali.” Reeds den 24sten September daaraanvolgende voldeed dat handelshuis aan de uitnoodiging, om die vraag te beantwoorden. Wij zijn in de gelegenheid gesteld, de voornaamste bijzonderheden van dat antwoord aan onze lezers mede te deelen.

„De handel met de Balische eilanden (Bali en Lambok) en Sumbawa is betrekkelijk goed en voordeelig, maar hij kan tegenwoordig op geen uitgebreide schaal plaats hebben, omdat de moeijelijkheid van gangbare munt aldaar, daartoe eene groote hinderpaal oplevert.

„Deze gangbare munt bestaat alleen in Chinesche „pitjes,” die bij 1000 stuks verhandeld worden, en in een weinig goud en zilver. Beide laatstgenoemde metalen worden zeldzaam van die eilanden uitgevoerd, en de aanvoer van „pitjes” te Soerabaja is, door de bestaande Gouvernements-bepalingen, verboden; zij worden slechts in entrepôt, en dan nog wel onder bijzondere vergunning toegelaten.

„De eenige retouren van die eilanden zijn dus de weinige produkten, bestaande in carga-rijst, een weinig katoen, olie, tabak, suiker, koffij, en ook een weinig levend vee. De waarde van al deze artikelen is, met uitzondering van rijst, niet in de minste evenredigheid te stellen met de waarde der aldaar, zoo wel van Java als vreemde plaatsen, ingevoerde goederen en amfioen.

„Men neme daarbij in aanmerking, dat het artikel rijst nu voor eenige jaren, op order der Balische hoofden en van eene vereeniging van handelaren, op zulk eenen hoogen prijs is aangehouden, dat het bij invoer op Java een verlies oplevert van ongeveer 20 pCt. en zelfs 30 pCt.

„Gebrek aan retouren is alzoo de oorzaak, dat den handel met die eilanden verlamt.

„Onder de tegenwoordige omstandigheden gelooven wij niet, dat iets in het voordeel van dezen handel kan gedaan worden; doch mogt het Gouvernement genegen zijn, de bestaande bepalingen en moeijelijkheden, zooveel het daartoe kan bijdragen, uit den weg te ruimen, dan gelooven wij, dat de ondervolgende overwegingen in aanmerking kunnen gebragt worden, welke wij onzerzijds durven aanbevelen:

„1. Bali- en Sumbawa-rijst, *zonder betaling van regten*, onder alle vlaggen te kunnen invoeren in alle havens van Nederlandsch Indië, en dit produkt mede aanneembaar te stellen bij Gouvernements-kontrakten, onder aanwijzing van zulke kwaliteiten als het Gouvernement oorbaar zal achten.

„2. Dat Chinesche „pitjes,” even als eenig ander metaal, op Java kunnen ingevoerd worden, onder betaling nogtans van een billijk inkomend regt op de waarde ad valorem, of wel (al naar de keuze der invoerders) met vrijheid, om deze „pitjes” vrij in entrepôt op te slaan. Het is een geel metaal met eene vierkante opening in het midden, zoodat er geene vrees behoeft te bestaan, dat de invoer eenig nadeel zal veroorzaken aan het gangbare koper; wordende ten overvloede nog opgemerkt, dat dit geele

metaal veelal, dadelijk bij den invoer, versmolten en tot vervaardiging van huisselijke gereedschappen gebezigd wordt.

„3°. Dat opium te Soerabaja in entrepôt worde toegelaten, zullende die bepaling binnen korten tijd invloed hebben op den handel, thans gedreven tusschen Singapoera en Makassar.

„4. Dat het Gouvernement zoo veel mogelijk alle pogingen aanwende, om de vorsten van Bali te overtuigen, dat het nuttig is, het leven van iedereen te beschermen en bijzondere eigendommen te beveiligen; waarbij het Gouvernement zou kunnen trachten, zooveel mogelijk te doen opheffen het systeem van monopolisatie, door de bandar's (pachters) opgevolgd. Mogt dit plaats kunnen vinden, en de „bandars" alleen slechts daar zijn, om regten te innen, terwijl zij zware boeten zouden moeten betalen, in geval van overtreding, dan zouden de Javaansche en Chinesche handelaren zeer zeker aangemoedigd worden, om van die nieuwe bron van uitvoer gebruik te maken."

Tot dus verre heeft het Gouvernement geen gebruik gemaakt van de denkbeelden, in dit antwoord van een geacht handelshuis te Soerabaja voorgesteld. Althans geen enkele maatregel is nog genomen. Waarom, bij voorbeeld, het verbod van invoer van „pitjes" niet is opgeheven en dat metaal, onder betaling van een inkomend regt, niet is toegelaten, schijnt ons onverklaarbaar. Misschien zal het publiceren dezer denkbeelden de aandacht weder op deze gewigtige aangelegenheid vestigen. Mogt dat het geval worden, en daaruit een goede maatregel voortvloeijen, dan zou ons doel bereikt zijn.

Onderzoek naar de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Nederlandsch-Indië.

III.

Wij hebben, in de beide eerste afdeelingen van ons onderzoek, de geschiedenis der opleiding van ambtenaren voor de Indische dienst nagegaan, en een antwoord gezocht op de vraag:

„Wat kan rationeel geacht worden, voor de toelating tot ambtenaar bij „de verschillende takken van administratie in Indië noodig te zijn?"

Wij zijn tot de konklusie gekomen, dat tot toelating bijzondere kundigheden, die alleen voor *Indische ambtenaren* en dan nog slechts voor een *gedeelte* dier Indische ambtenaren nuttig kunnen zijn, niet *onvoorwaardelijk* moeten gevorderd worden, maar bij de examens wel in berekening mogen komen.

Wij zouden ons hierbij hebben kunnen bepalen, ware het niet, dat de bestaande reglementen *anders* beslisten, daar zij onder anderen kennis der Javaansche en Maleische talen *onvoorwaardelijk* verlangen van hen, die tot ambtenaren voor de Indische dienst wenschen benoemd te worden. Wij hebben reeds aangewezen, hoe nadeelig deze bepalingen werken met betrekking tot het verkrijgen van het noodige aantal ambtenaren, die bij het examen geschikt zijn bevonden, en wij hebben vervolgens opgegeven, wat alzoo, ten gevolge dezer aanwijzingen, veranderd dient te worden.

Daarna hebben wij ons de vraag gesteld:

„Hoe de opleiding en het examen te Delft voldoen aan de vereischten, „die wij als *wenschelijk* en *noodzakelijk* hebben aangewezen?"

Tot het onderzoek naar die vraag overgaande, behoeven wij niets te zeggen over het punt dat, door onze voorafgegane nasporingen, reeds in een' *ontkennenden* zin is beantwoord; wij behoeven niets te zeggen over dat gedeelte, waarin wij de wenschelijkheid hebben aangetoond voor het Gouvernement van steeds over het noodige aantal *geëxamineerde* ambtenaren voor de Indische dienst te kunnen beschikken, en waarin wij hebben betoogd, dat dit aantal niet voorhanden is ten gevolge der bepaling, dat men een examen *moet* afleggen in, alleen voor de Indische dienst nuttige en bruikbare, vakken van wetenschap. Zoolang niet bewezen wordt, dat deze bepaling *niet zeer veel* bijdraagt tot het gedurige gebrek aan geëxamineerde ambtenaren, vooral van de *tweede* klasse, zoolang vermeenen wij ons omtrent dit punt van verdere betoogen te kunnen verschoonen.

Ons onderzoek dient dus te loopen over de volgende punten;

Ten eerste: Of de opleiding *te Delft* geschikt is, om de aspiranten de kundigheden te doen verkrijgen, die hen in staat kunnen stellen, om zich, zoowel in de voor de Indische dienst *noodzakelijke algemeene*, als *speciale* vakken te bekwamen?

Ten tweede: Of het examen, dat jaarlijks te Delft wordt afgenomen, de noodige waarborgen geeft, dat zij die kundigheden wezenlijk bezitten?

Bij de beantwoording dezer punten gevoelen wij ons op een moeijelijk terrein geplaatst door de wetenschap, dat men hier te lande gewoon is, elkeen, die over Indische zaken niet gelijk denkt met de regering, van partijdigheid, personaliteit, óf zelfs van bijzondere bedoelingen te beschuldigen.

In het groote belang, dat Nederland en de Koloniën hebben bij eene behoorlijke regeling dezer zaak, vinden wij niet alleen aanleiding, om onze taak daarom niet op te geven, en ons des noods beschuldigingen te laten welgevallen, die wij echter met de hand op het hart voor ongegrond en onregtvaardig verklaren; maar wij vinden ook aanleiding, om ons oordeel vrijmoedig uit te spreken, in het feit, uit de diskussie over de begrooting voor 1855 gebleken, dat geen der staatslieden, die de verschillende beginselen van Indische staatkunde en Indische huishouding in de Kamers vertegenwoordigen, zich met de bestaande regeling der opleiding en benoeming tot ambtenaren in Indië vereenigt; geen hunner heeft echter bepaaldelijk zijne denkbeelden doen kennen over hetgeen tot eene behoorlijke regeling noodig kan zijn.

Onderzoek is dus gepast en doelmatig; en indien wij daarbij, ten einde ons gevoelen beter te doen uitkomen, onze meening aan *feiten* toetsen, dan doen wij dit in het belang der zaak, zonder personen op het oog te hebben, maar uit overtuiging, dat *redeneringen* weinig helpen, indien zij niet door *feiten*, de proef op de som, worden ondersteund.

En indien men het nu in den geest der bestaande bepalingen voor een *noodzakelijk*, ofschoon door ons slechts als wenschelijk verklaard, vereischte houdt, dat de aspiranten Indische talen, bijvoorbeeld Javaansch en Maleisch, kennen, zal dan iemand, op grond van algemeene stellingen of bijzondere ondervindingen, durven zeggen, dat zij die talen te Delft *naar eisch*, en op eene andere wijze niet *spoediger*, *gemakkelijker* en *beter* kunnen aanleeren?

Wij willen niets afdingen op de kunde van de personen, die met het onderwijs in die talen te Delft belast zijn. Wij willen eens aannemen, dat zij van alle levende personen de meeste kennis van die talen bezitten. Maar iedereen zal het ons moeten toestemmen, dat zich die wetenschap wel altijd moet bepalen bij het theoretische gedeelte van die talen; en dit is juist dat gedeelte, dat, met *de weinige exceptiën* van *translateurs*, de meeste ambtenaren in Indië niet noodige hebben. Men zal even goed met ons moeten instemmen, dat het praktische gedeelte eener taal, het *spreken* en de kennis der verschillende dialekten in de verschillende provinciën, nergens beter en spoediger aangeleerd wordt, dan op de plaats zelve; en de waarheid dezer stelling is gebleken door de opleiding, die jonge lieden na voorafgaande

elementaire opvoeding in Nederland of Indië, aan het instituut te Soerakarta genoten hebben.

Niet alleen door de onderwijzers, die de theorie der inlandsche talen met de uitgebreidste kennis der in de praktijk gebruikelijke afwijkingen vereenigden, werden zij binnen korten tijd in de geheimen dezer talen ingewijd; door het bijwonen van inlandsche feesten, waijang-vertooningen enz., door het aanhooren van procedures en 't geen er verder verhandeld wordt bij de verschillende inlandsche regtbanken, en eindelijk door de bezoeken, die zij gedurig aan het Hof van den Soesoehoenan en bij andere inlandsche grooten moesten afleggen; door dit alles verkregen zij, *voor* de intrede in de werkelijke dienst, eene menigte van kundigheden in talen, zeden en gewoonten, en een' takt in den omgang, die hen in de dienst van uitstekend nut waren, en van even groot nut voor de regering door de gepaste wijze, waarop deze jonge ambtenaren dadelijk met inlanders van elken rang of stand konden omgaan.

Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, dat eene diergelijke uitkomst *in Nederland*, ook bij de meest voldoende kunde, *nimmer* kan verkregen worden. Dit is zoo in het oog springend, zoo waar en onbestrijdbaar, dat daardoor ook reeds het overbodige blijkt van eene *bewijsvoering*, dat de regering op Java eene inrigting, gelijk die van Soerakarta was, weder in het leven moet roepen, indien zij zeker zijn wil, voor dat gedeelte van de dienst, waar de kennis der inlandsche talen, vooral van de Javaansche taal, noodzakelijk is, geschikte ambtenaren te kunnen vormen.

Men zoude ons kunnen tegenwerpen, dat een goede *theoretische* grondslag spoedig gevolgd wordt door *praktische* kennis; dat die theoretische grondslag te Delft *kan* verkregen worden, en het nadeel dat wij schetsten dus niet bestaat, althans niet groot is; te meer, daar de aankomende ambtenaren toch zoo spoedig niet tot hooge betrekkingen geroepen worden. Men zoude tot ondersteuning dezer bewering kunnen aanvoeren de opleiding van officieren op de militaire akademie, waarbij ook een zuiver theoretische grondslag bestaat, die echter, na de intrede in de praktische dienst, spoedig vooral voor hoogere betrekkingen blijkt betere uitkomsten op te leveren, dan de zuiver praktische opleiding.

Die bewering heeft slechts in schijn eenig gewigt. Vooreerst zal nog moeten bewezen worden, dat voor de *Indische dienst* de officieren, van militaire scholen in Nederland *als officier* derwaarts gezonden, voor die dienst betere uitkomsten hebben opgeleverd, dan de officieren, die vroeger op de militaire school te Samarang of later op de voor de infanterie slechts provisionele artillerieschool te Batavia hunne opleiding ontvingen; of zelfs betere uitkomsten, dan die officieren, die, na een behoorlijk examen afgelegd te hebben, bij de korpsen tot officier benoemd zijn.

Maar de zaak staat ook niet gelijk. De subalterne officier dient gewoonlijk vijf of zes jaren, alvorens hij, en dat nog bij exceptie, tot een afzonderlijk kommandement geroepen wordt. Dat kommandement loopt dan ook, behalve over administratieve zaken, slechts over de leiding van een

paar soldaten; die nog wel uit de best gedisciplineerde gekozen zijn. Maar de jonge ambtenaren, en bovenal de ambtenaren van de genoemde kategorie, staan meesttijds, van den dag der benoeming tot kontroleur der derde klasse bij de landelijke inkomsten en kultures, dat is van den beginne hunner loopbaan, op *zich zelve*, hebben dan dadelijk bestuur over vele duizende inlanders, hoezeer ook onder hoogere maar afwezige leiding, en zijn dan dadelijk met zoo vele werkzaamheden overladen, dat zij weinig tijd vinden, en ook weinig lust gevoelen, om zich die kunde te verwerven, die ambtenaren van dezelfde bestemming vroeger te Soerakarta moesten *bezitten*, alvorens tot hunne betrekking geroepen te worden.

Maar al hadden zij lust en tijd daartoe, dan bestaat voor hen de gelegenheid niet meer zoo goed, door hunne ambtsbetrekking, die geene zoo vrije aanraking met den inlander, vooral met de hoofden, meer veroorlooft, als voor degenen bestaat, die zonder ambt op eene landsinrigting in de kennis der inlandsche talen, zeden en gewoonten theoretisch en praktisch onderwezen worden.

De gemakkelijkheid, waarmede de elèves te Soerakarta de genoemde vakken aanleerden, liet tijd genoeg over, om hen in andere vakken, waartoe de grondslagen op de gewone scholen in Nederland en Indië gelegd waren, verder te bekwamen, en de examens hebben ook zelfs in die vakken voorzeker niet minder bevredigende uitkomsten gegeven, dan de examens bij de akademie te Delft, waarop wij natuurlijk later terug komen. Dat echter de uitkomsten in inlandsche talen, Indische land- en volkenkunde en kennis in het op Java *in gebruik zijnde* Mohammedaansche regt veel meer voldoende waren, dan zij bij mogelijkheid te Delft zijn kunnen, hebben wij aangewezen. Dit zal zeker ook door degenen bevestigd worden, die vroeger van staatswege met het examen te Soerakarta belast geweest zijn, en later dezelfde funktie te Delft hebben waargenomen. Wij vermeenen als zoodanig gerust den heer G. L. BAUD als voorbeeld te mogen noemen; op zijne verklaring zouden wij ons bijna wel durven beroepen, indien er tot bewijs van onze stelling nog eenige verklaring noodig ware.

Wij zouden ook door voorbeelden het bewijs kunnen geven, hoe veel nadeel voor de dienst in de binnenlanden van Java het thans werkende stelsel van opleiding te Delft reeds berokkend heeft; en hoe veel meer nadeel dit nog zal berokkenen, wanneer de ambtenaren van vroegeren datum eens verdwenen en vervangen zijn door ambtenaren van Delft en degenen, die door *protektie* alleen het radikaal van ambtenaren der tweede klasse verkrijgen. Maar wij willen ons van het wijzen op *personen* liefst onthouden, vooral ook, omdat wij in onze tweede afdeeling reeds aangewezen hebben, dat het aantal van ambtenaren, *na afgelegd examen* te benoemen, door de bestaande inrigting met elk jaar *geringer*, en dus het aantal door protektie, en na een slechts schijnbaar examen, te benoemen ambtenaren met elk jaar grooter worden zal; waarbij wij tevens hebben aangewezen de nadeelige werking, die dat stelsel op de goede gezindheid der ingezetenen van Indië, maar vooral op de goede waarneming van de dienst moet uitoefenen.

Tot die nadeelige werking zal, behalve de onwetenheid omtrent de inlandsche huishouding, ook bijdragen de geringschatting van den Europeschen ambtenaar door de inlanders, vooral door de inlandsche hoofden, wanneer deze zich in hunne oogen telkens bespottelijk maakt, door het verkeerd gebruik van termen, hetzij die betrekkelijk zijn tot de *wellevendheid*, door den Javaan op zoo hoogen prijs gesteld, en bij versmading van de zijde van den Europeaan door hem soms zoo bloedig gewroken, hetzij zij betrekking hebben tot den zin, die aan *schijnbaar synonieme* woorden door den inlander wordt gegeven.

Wij hebben het bijgewoond, dat door een te Delft geëxamineerden ambtenaar der 1ste klasse, na een veeljarig verblijf op Java, een der voornaamste inlandsche grooten op Java met „*koeë*" werd aangesproken; en die Java en de Maleische taal kent, zal met ons instemmen, hoe bespottelijk het tooneel moet geweest zijn, dat algemeen op Java bekend is, toen een zoodanig ambtenaar een toast instelde ter eere van een zeer hooggeplaatsten, en *afgeleefden* inlander, en bij den wensch op *voortdurenden welstand*, het woord *welstand* door eene vertaling uitdrukte, die wij hier zelfs niet durven overnemen. Het mag dan ook geene verwondering baren, dat toen een der aanwezigen het genoemde inlandsche hoofd trachtte in te lichten over den waren zin, aan de gesprokene woorden te geven, deze antwoordde: dat hij het niet kwalijk nam, omdat hij wel zag, dat de spreker nog was „*koerang adjar*" (eene woordspeling, die zoowel *gebrek aan leering*, als *gebrek aan beleefdheid* beteekent.)

Bij kennis van den Javaanschen aard zal men beseffen, dat diergelijke, zich telkens herhalende, voorvallen niet geschikt zijn, om den zedelijken invloed van den Europeschen ambtenaar te versterken, maar *zeer* geschikt, om de inlandsche hoofden moed te geven, om den met de taal, en dus ook met de inwendige huishouding, zoo weinig bekenden ambtenaar, waar het pas geeft, te misleiden.

Ten gevolge van het bovenstaande vermeenen wij de vraag:

„Of de opleiding te Delft geschikt is, om de aspiranten de *speciale*,
„voor verschillende takken van de Indische dienst noodige kundigheden
„*voldoende* te doen verkrijgen,"

Ontkennend te moeten beantwoorden.

Daardoor blijkt van zelve de noodzakelijkheid, dat, bij eene definitieve regeling der zaak, de regering eene inrigting voor het behoorlijk onderwijs in die vakken moet daarstellen op de eenige plaats, waar eene diergelijke inrigting aan het doel kan beantwoorden, namelijk *op Java*.

Dat daardoor eene andere regeling noodig wordt van het onderwijs te Delft, eene andere regeling van het examen, en ook van de plaats, waar het examen moet worden afgenomen, blijkt even duidelijk.

Wij gaan thans over tot het onderzoek der vraag:

„Of het examen te Delft de noodige waarborgen geeft, dat de aspiran-
„ten de kundigheden bezitten, die bij besluit van den Minister van bin-
„nenlandsche zaken d.d. 28 December 1842 (zie blz. 81) gevergd worden."

Tot beantwoording dezer vraag moeten wij zien, *hoe* dat examen is ingerigt.

. Wij hebben vergeefs gezocht naar een besluit, waarin vaste regelen gesteld zijn, hoe dit examen zal ingerigt worden, wat als voldoend of niet voldoend examen zal beschouwd worden, en op welke wijze de staatskommissie zich van de geschiktheid der aspiranten overtuigen zal. Evenmin is ons uit een besluit gebleken de inrigting der bewijzen, die tot overtuiging van de noodige bekwaamheid aan den Minister van Koloniën moeten aangeboden worden, om tot grondslag van zijne voorstellen tot benoeming te dienen. Dat wij dus ook geene regeling hebben kunnen vinden van de wijze, hoe de staatskommissie eene afwijzende beschikking neemt, en hoe zij aan den Minister de bewijzen levert, dat de afgewezene wezenlijk onbekwaam is, spreekt wel van zelve.

Wij moeten ons dus beperken bij hetgeen wij in persoon gezien hebben, en dit komt op het volgende neder.

1. Het examen wordt te Delft afgenomen.

2. Het wordt afgenomen door leeraren van de akademie te Delft, in tegenwoordigheid van den direkteur der akademie en van eenige personen, door den Minister van Koloniën willekeurig te benoemen, meest gepensioneerde of met verlof in Nederland aanwezige ambtenaren, die gezamenlijk met de examinatoren beslissen over de toelating of afwijzing der kandidaten.

3. Het examen in *al de vakken*, *Javaansche* en *Maleische* talen, *Indische land- en volkenkunde*, *Mohammedaansch regt*, *Hollandsche taal- Wis- en Scheikunde*, enz. wordt mondeling afgenomen, en duurt gemiddeld *één en een half uur.*

4. Bij meerderheid van stemmen wordt over de *aanneming* of *afwijzing* beslist.

5. Daarbij worden de bewijzen van bekwaamheid, door het *examen* geleverd, niet tot grondslag genomen, maar veeleer de getuigenis der onderwijzers.

6. Den aftewijzen aspiranten wordt dit mondeling en dadelijk na den afloop van het examen medegedeeld, zonder duidelijke en schriftelijke opgave van redenen, waarom zij zijn afgewezen.

Wij zullen het nut of nadeel dezer punten achtervolgens bespreken.

Ofschoon de promotiën van studenten geschieden aan de Akademiën, waar zij gestudeerd hebben, zoo kan dit toch niet tot verdediging van het te Delft aftenemen examen dienen. Het bewijs daarvoor zoude reeds gevonden worden uit het feit, dat zoovele personen promoveren, die later blijken geven, op de Akademiën niets hoegenaamd geleerd te hebben. Maar het nadeel daarvan is geringer, daar eene promotie aan eene Akademie wel een *vereischte* is tot vele benoemingen, maar daarop nog geen *regt* geeft, welk regt gewoonlijk door latere konkurrentie met anderen verkregen wordt.

Maar het examen te Delft geeft, bij goedkeuring, *regt* op eene benoeming tot Indisch-ambtenaar, en het zal wel duidelijk genoeg zijn, dat de meest verschillende omstandigheden kunnen bijdragen, om het oordeel der onderwijzers *onafhankelijk* van het examen, maar geheel afhankelijk te maken van vroeger opgevatte, gunstige of ongunstige denkbeelden.

Nu is ééne zaak onbestrijdbaar. Of de *getuigenis* der leeraren mag invloed uitoefenen op de beslissing der leden van de kommissie die geene leeraren zijn, en dan is het examen *overbodig*. Of die getuigenissen, die toch slechts op subjektieve beschouwing en over enkele vakken gegrond zijn, mogen niet influënceren op de beslissing tot het al of niet aannemen der aspiranten, en dan leveren de gehouden examens zoo duidelijke bewijzen van het tegendeel, dat een examen door personen, die met de akademie te Delft niets hebben uittestaan, zeker wenschelijk en hoog noodzakelijk is.

Die regeling zal nog een ander nut hebben. Nergens vinden wij eene bepaling, dat iemand, die de noodige kunde, om het examen af te leggen, *elders* dan te Delft heeft verkregen, niet geregtigd zijn zoude, tot het afleggen van een examen en tot het verkrijgen van het radikaal der eerste of tweede klasse. Maar zal, ook bij het meest gunstige oordeel, iemand gelooven, dat een aspirant in dat examen kan slagen, wanneer hij door niemand is *aanbevolen*, desniettemin het examen verlangt af te leggen, en zich dan moet onderwerpen aan een examen, af te nemen door de leeraren der Delftsche akademie? Een examen, dat bij goede uitkomst ten eenenmale het *prestige* van die akademie zoude vernielen?

Wij gelooven niet, dat iemand, al bezit hij ook de kunde, zich aan die proef te Delft zal onderwerpen, en zouden ook daarom de verandering van plaats voor het examen en de uitsluiting der leeraren te Delft als examinatoren zeer wenschelijk achten.

Die wenschelijkheid betoogende, in gezelschap van verscheidene personen, die het bestaande stelsel toegedaan zijn, werd ons de eigenaardige vraag voorgelegd:

„Wie zou in dat geval het examen afnemen in de *Javaansche* taal? Daar „is in Europa niemand toe in staat, dan professor ROORDA!"

Wij hebben er alleen op geantwoord, dat wij niet gelooven aan eene dusdanige penurie van taalkundigen in de Javaansche taal in Nederland; maar dat ook het toestemmen van die bewering de sterkste veroordeeling zoude bevatten van het stelsel, daar dan, bij ontstentenis van één persoon, het stelsel niet meer kon volgehouden worden, en dus de handhaving daarvan afhankelijk was gemaakt van het leven of de gezondheid van een enkel individu. Daaruit blijkt het voordeel, van die taal *in Indië* te doen onderwijzen, ten duidelijkste en onwederlegbaar.

Tot het afnemen van het examen wordt telkens eene staatskommissie door den Minister van Koloniën benoemd, uit leeraren en *Oost-Indische ambtenaren* bestaande.

Wij zullen geene aanmerking maken op de keuze van die personen, waarbij welligt de sympathie of antipathie van den Minister meer in aanmerking komt, dan groote kunde in de vakken, waarin geëxamineerd wordt; maar dit in het midden gelaten, is het toch, met een eenvoudigen blik op al de vakken, waarin de aspirant de noodige kunde moet bezitten, volstrekt onmogelijk, dat die leden der staatskommissie in den tijd van *een en een half uur* zich overtuigen *kunnen*, of de aspirant eene slechts opper-

vlakkige, veel minder, of hij grondige kennis daarvan bezit. En daarom moeten wij de vraag herhalen: waartoe dient dan het examen?

Indien bij voorbeeld een aspirant, die een geheel onvoldoend examen aflegt, desniettemin aangenomen, en een ander aspirant, in spijt van een veel beter examen, afgewezen wordt; indien, door het vlugtige van het mondelingsche examen, waarvan de enkele vragen en antwoorden niet genoteerd maar dadelijk weder vergeten worden, een konstateren van den loop der examens onmogelijk wordt gemaakt, en zoodoende de afgewezene belet wordt, zich te beklagen op grond van *feiten*, die in zijn voordeel zouden kunnen pleiten; indien onder anderen niet bepaald is, dat iemand een *her-examen*, door aan de akademie te Delft vreemde personen, kan verlangen, wanneer hij, na vierjarige studie en groote tijd- en geldverspilling, afgewezen is door personen, waarvan sommigen misschien gedurende dien tijd een tegenzin en vooroordeel tegen hem hebben opgevat, en anderen, die niet eens in staat zijn te beoordeelen, of hij de noodige kunde al of niet bezit; indien de stand der zaak werkelijk zoodanig is, — welke waarborg bestaat dan voor de geschiktheid van de aangenomen kandidaten? Welke waarborg bestaat, dat de afgewezenen niet onbillijkerwijze afgewezen zijn? Welken invloed moet dat uitoefenen op den toevloed tot het onderwijs te Delft?

Men zegge niet, dat diergelijke beschouwingen slechts in schijn gegrond zijn, daar die niet door feiten gestaafd worden. Zij worden *door feiten* gestaafd, die wij onder onze oogen hebben zien gebeuren, en die wij zullen mededeelen, zonder, wij herhalen het, het voorgevallene te beschouwen als persoonlijk voor of tegen de personen gerigt, die er door bevoordeeld of benadeeld zijn. Wij beschouwen het alleen als een gevolg van het stelsel, dat geene andere uitkomst noch handelwijze gedoogt, en daarom veranderd worden moet; en dat is de eenige reden, die ons tot het mededeelen van diergelijke feiten, op grond van het daardoor te stichten nut, gepast en beslissend voorkomt.

Wij zullen ons beperken bij de mededeeling van het onderzoek naar de bekwaamheden van *drie* aspiranten, dat tot *drie* verschillende uitkomsten geleid heeft.

De eerste was een aspirant, de zoon van een overleden, hoog geplaatsten en algemeen beminden ambtenaar, den vriend van drie leden der staatskommissie. Wij noteren dit, niet, omdat wij beweren willen, dat die omstandigheid op de uitkomst geïnfluenceerd heeft; maar om aan te wijzen, dat, wanneer de uitkomst niet overeenkomstig is met hetgeen men volgens het examen moest verwachten, dit examen dan niet alleen *overbodig*, maar tevens *partijdig* en *hatelijk* schijnen moet in de oogen van elk een, die het examen te regt als den grondslag voor de te nemen beslissingen beschouwt.

Wij zullen later in bijzonderheden treden over de voorgelegde vragen, en hier alleen zeggen, dat hij, in spijt van den goeden wil der examinatoren, die zich door *gemakkelijke* vragen deed kennen, nagenoeg geene

enkele vraag in geen enkel vak kon beantwoorden. De examinator in de Javaansche taal verklaarde, ten aanhoore der vergadering, dat hij in de *leerzaal* vroeger beter geantwoord had, dan thans bij het examen. De examinator in de Maleische taal moest naar hem toegaan, om hem behulpzaam te zijn in het vertalen van een Maleischen brief, enz. Na den afloop van het examen moest hij buiten staan, en *hij*, evenmin als zijne vrienden, geloofden aan een goeden afloop. Hij werd echter *aangenomen*, onder verklaring van den president der staatskommissie: dat de uitkomst *ongunstig* zoude geweest zijn, indien men *volgens het examen had moeten oordeelen.*

En indien men nu niet zeggen wil, dat hij door *loutere gunst* maar door gunstige verklaring der leeraren, die in de kommissie als leden zaten, aangenomen is, dan moet men wel erkennen: het examen is overbodig, althans het geeft geen waarborg van geschiktheid voor den Staat, en nog minder eene verpligting of aansporing voor den aspirant, om zich met ijver in de aan te leeren vakken te oefenen.

De tweede aspirant was een Nederlander zonder betrekkingen in Indië, die veel algemeene kennis scheen te bezitten. Het examen leverde in vele opzigten bevredigende uitkomsten, in elk geval meer voldoende uitkomsten op, dan dat van den eersten aspirant; zonder dat wij daarmede willen te kennen geven, dat het examen ons voldeed. Immers wij hebben reeds boven betoogd, dat de *tijd*, voor het examen bestemd, niet veroorlooft, door dit examen een meer dan hoogst oppervlakkig denkbeeld te verkrijgen van de kunde des aspirants, die, bij geringe kennis, maar met eenige gevatheid, zich door een zoo kort en mondeling examen welligt beter zal heenwerken, dan een aspirant, die, bij soliede kunde, zich door de kommissie of andere aanwezigen laat imponeren of verschrikken.

De tweede aspirant werd afgewezen: „omdat hij veel talent bezat; echter „gedurende zijne aanwezigheid te Delft van dat talent niet het noodige „gebruik had gemaakt."

Wij zullen ook hier slechts de uitkomst mededeelen, en alleen vragen: welke zamenhang mogt er bestaan tusschen het examen en de verklaring der leeraren van de akademie over zijn vroegeren ijver in de bijwoning der lessen?

En indien men hieruit de gevolgtrekking maakt, dat de uitkomst van het examen reeds vooraf beslist is, dan vragen wij weder: waartoe dient het examen?

De derde was een zoogenaamd *inlandsch kind*, die gedurende vijf jaren zich met de meeste vlijt op alle door het reglement voorgeschrevene vakken van wetenschap toegelegd, en door een stil en zedelijk gedrag steeds had uitgemunt.

Of hij juist door een stil en eenigzins terughoudend karakter zeer veel sympathie bij anderen ondervond, laten wij in het midden. Maar zeker is het, dat hij, in spijt van mindere kennis in het Hollandsch, in spijt van groote verlegenheid, aan inlandsche kinderen veeltijds eigen, en in spijt van veel moeijelijker vragen, een examen heeft afgelegd, waarbij de beide vroegere

in geen vergelijking kunnen gebragt worden, vooral in inlandsche talen, land-, volken- en scheikunde.

Hij werd desniettemin afgewezen, maar door de kommissie voorgedragen tot ambtenaar der derde klasse, welke benoeming echter door den Minister van Koloniën is geweigerd.

Wij hebben alzoo door *drie* voorbeelden aangewezen, dat het thans bestaande examen ondoelmatig is, omdat het zijne bestemming niet vervult; omdat het niet tot vergelijking kan strekken tusschen de te examineren personen, en tot grondslag der aanneming of afwijzing. Wij verwachten geene tegenspraak, wanneer wij beweeren, dat de tijd van *één en een half* uur onmogelijk voldoende zijn kan, om zich een oordeel te veroorlooven over de kunde van een persoon, in zoo vele en belangrijke takken van wetenschap, als de aspirant moet bezitten. Wij kunnen ons evenmin vereenigen met de meening van degenen, die voor deze gebreken eene volledige vergoeding willen vinden in de bepaling: dat de kursus te Delft over *vier* jaren loopt, door den overgang uit eenen jaargang in den anderen telkens een voldoend examen gevergd wordt, en dus degenen, die tot het eind-examen worden toegelaten, reeds nagenoeg voldoende bewijzen van bekwaamheid hebben gegeven.

Wij willen over het voldoende dezer huishoudelijke tusschen-examens alleen oordeelen door de uitkomsten der eind-examens, die wij medegedeeld hebben, en dan zal men het wel met ons eens zijn, dat daaraan weinig waarde moet gehecht worden. Dit blijkt bovenal uit het examen van den derden aspirant.

Voor de *toelating* tot de akademie te Delft wordt eene voldoende kennis in de Hollandsche taal gevergd. De vorderingen in die taal zullen in de eerste twee jaren van den kursus nagegaan, en later door onderwijs in het meer abstrakte gedeelte der taal nog vermeerderd worden. Zijn dus die examens doelmatig en ernstig gemeend, dan kan zeker niemand in het *derde* studiejaar overgaan, zonder in *stijloefeningen* op eene hoogte te zijn, die voor den toekomstigen ambtenaar als volkomen voldoende geacht wordt.

Maar nu werd de derde kandidaat, die de mondeling gedane analytische vragen zonder uitzondering voldoende had beantwoord, toch afgewezen, alleen op grond, dat in een Nederduitsch schriftelijk opstel gebreken waren gevonden, die de meerderheid van de kommissie met *eene* stem (juist die van den onderwijzer in dat vak) deed besluiten, hem af te wijzen. Mogen wij nu niet teregt betwijfelen, of de examens, die den overgang uit het eene studiejaar in het andere beslissen, eenigen waarborg voor de staatskommissie kunnen geven, dat zij, door de wijze, waarop het eind-examen wordt afgenomen, tot eene oppervlakkige beoordeeling gedwongen, echter, met het oog op de vroegere examens, niet behoeft te vreezen een misgreep te zullen doen?

Dat die derde aspirant werd afgewezen, op grond van *een* niet voldoend schriftelijk opstel, tegen over een voldoend mondeling examen, geeft een

bewijs van het gewigt, dat in het algemeen, en te regt, aan *schriftelijke* examens gehecht wordt.

Deze alleen veroorloven een juist oordeel over de kunde van den aspirant en een *onpartijdig* oordeel over alle aspiranten, wanneer de te doene vragen in elk vak vooraf opgesteld, door het lot verdeeld, en de aspiranten bij het opstellen hunner antwoorden belet worden, zich van eenig ander hulpmiddel dan hun geheugen en hun oordeel te bedienen.

Wij gelooven weinig tegenspraak te ontmoeten, wanneer wij het mondeling afgenomen examen te Delft ook om die reden afkeuren.

Eindelijk veroorloove men ons nog eenige beschouwingen over werkelijk gedane vragen bij het examen, waaruit men zal kunnen beoordeelen, of die vragen, ook zelfs voldoende beantwoord, eenigen waarborg geven, dat de aspiranten de kunde bezitten, die men, na voorafgaande elementaire opleiding en daarop gevolgde vierjarige studie, met het oog op de behoeften van de dienst in Indië, van hen mag vergen.

Wij hebben bij het examen gehoord, dat het geheele examen in de land- en volkenkunde in Indië liep over de ligging van eenige plaatsen, eilanden en provinciën, vragen, die de eerste klassen der scholen voor lager onderwijs op Java nimmer onbeantwoord laten. Diergelijke vragen geven een gering begrip, van de wijze, waarop het onderwijs in de land- en volkenkunde aan de akademie te Delft begrepen en hoe ver dat gedreven wordt. Als eene bijzonderheid halen wij aan, dat de aspirant *die aangenomen is* niet wist, welke provinciën *oostelijk* of *westelijk* van de residentie Soerakarta in Midden-Java gelegen zijn.

Bij de andere kandidaten liepen de vragen over dezelfde, geheel elementaire punten; ook geene enkele vraag, tot eene hoogere orde van denkbeelden behoorende, hebben wij opgemerkt. Wij zullen het oordeel van onze lezers over een dusdanig examen, en de waarborgen, die het voor wezenlijke kunde geeft, niet vooruitloopen, maar alleen vragen: wat wordt dan in de overgang-examens der vroegere jaren gevraagd?

Het examen in de Javaansche en Maleische talen scheen ons toe de meest voldoende beoordeeling te kunnen geven; natuurlijk alleen in het theoretische gedeelte dezer talen, vertalingen uit en in het Nederduitsch, en overbrenging van zinsneden uit het eene in het andere dialekt (Ngoko in Kromo enz.). Waarom dit echter, voor de *wezenlijke behoefte* der dienst in Indië, gedeeltelijk overbodig en nimmer voldoende is, hebben wij reeds betoogd.

Wij hoorden als *eenige vraag* over het belastingstelsel van een aspirant de verklaring vergen: waarom de belasting op de *vischvijvers* bij de *landrente* behoorde?

Die vraag, die niet de geringste betrekking heeft tot eene primitieve organisatie, en in elk geval niets beteekent, werd met eene verontschuldiging beantwoord: dat men het niet *wist*.

Maar de aspirant had wel eens kunnen antwoorden: omdat men dit zoo verkiest; morgen zal men die bepaling misschien veranderen.

Nog zondelinger was, bij het examineren in het Mohammedaansche regt, de eisch, aan een aspirant gedaan:

„Om de verdeeling van een' boedel te maken, volgens het Mohamme-„daansche regt, tusschen de regtstreeksche en kollaterale erfgenamen!"

Wij gelooven, dat het beantwoorden dezer vraag *voor* den aspirant even weinig bewijzen kon, als het *niet* beantwoorden *tegen* hem; daar wel het weten van organieke zamenstelling en grondslagen eener wetenschap nuttig is, maar geenzins het weten van enkele feiten, die in de praktijk toch in de gedrukte of geschreven wetboeken kunnen en zelfs *moeten* nagezien worden.

Maar de ondoelmatigheid dezer vragen wordt daardoor niet weggecijferd, wanneer de ondervraagde te regt kan aanvoeren, dat hij zijnen tijd aan iets beters besteed heeft, dan aan het van buiten leeren van dingen, die voor hem geen nut hebben, en de ondervrager daardoor, in de orde van denkbeelden die tot de vraag geleid heeft, zijne stem van *goedkeuring* aan den aspirant onthoudt, en voorzeker onregtvaardig onthoudt.

Wij hebben door een lid der Staatskommissie de vraag hooren voorleggen: *Waarom* de Javanen tot den arbeid moeten *gedwongen* worden? En die vraag door den aspirant niet beantwoord zijnde, werd zij door den vrager beantwoord met de woorden: *omdat zij vrijwillig niet willen werken.*

Wij hebben op die vraag en het antwoord gewezen, omdat hier in het examen eene *partijkwestie* behandeld is, die men wel met ons zal achten, daarin niet te huis te behooren.

Over het antwoord waren wij te meer verwonderd, daar het tegendeel daarvan door dat zelfde lid in publieke geschriften niet alleen beweerd, maar bewezen is door aanwijzing der *oorzaken*, die den Javaan *beletten*, aan vrijwilligen arbeid deel te nemen.

Wij zullen in de analyse van gehoorde vragen niet verder gaan, daar onze lezers nu in staat zijn te beoordeelen:

Of het examen, dat jaarlijks te Delft gehouden wordt, de waarborgen geeft, dat de aangenomen personen de noodige kunde bezitten, die de regering van hen vergt, en tevens de waarborgen, dat de afgewezene personen die kunde *niet* bezitten, en dus in billijkheid zijn afgewezen!

Naar mate van dat oordeel zullen zij het met ons al of niet eens zijn, wanneer wij beweren, dat dit examen, zal het aan zijne bestemming voldoen, op geheel andere dan de thans bestaande grondslagen moet gevestigd worden.

Wij hebben zoo weinig over het onderwijs te Delft en over de leiding van dat onderwijs gezegd, en zoo veel over het examen, om reden wij de *inrigting zelve*, als meer huishoudelijk en buiten onze beoordeeling, het examen echter als tot het domein der algemeene beoordeeling behoorende, beschouwen; want het is in het examen, waar het inwendige leven eener inrigting, die over vele vakken loopt, zich in een enkel brandpunt vereenigt; het is in de uitkomsten van dat examen, dat de waarborgen voor den Staat moeten gevonden worden, dat de inrigting aan de eischen

van den Staat beantwoordt, en tevens voor degenen, die van de inrigting gebruik maken, waarborgen, dat art. 6 der grondwet: „Ieder Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar" in den waren zin door de regering opgevat is, en door het examen niet ten voor- of nadeele van individuën kan verdraaid worden.

En omdat wij in dat examen die onderlinge waarborgen evenmin als eenigen waarborg hoegenaamd gevonden hebben, moeten wij nu de vrijheid nemen, ons eigen gevoelen te ontwikkelen over hetgeen wij als wenschelijk achten, om aan den Staat steeds een voldoend aantal, door een examen als geschikt bevonden, ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Indië te waarborgen, en tevens aan de ingezetenen van Nederland en Nederlandsch-Indië de waarborgen te geven, die zij billijkerwijze vergen kunnen, wanneer zij hunne kinderen met groote opofferingen voor de Indische dienst doen opleiden, dat bij de beoordeeling der bekwaamheden *gelijke regten voor allen* het eenige beginsel uitmaken.

H. J. LION.

(*Vervolg en slot hierna.*)

De Karimon-Eilanden.

Aan den zuidelijken ingang van straat Malaka, tusschen den eersten en tweeden graad N. B., liggen twee eilanden, die den naam dragen van „Groot-Karimon" en „Klein-Karimon", en die bestemd schijnen, om, indien geene noodlottige tegenwerking dit verhindert, in dezen tijd eene krachtige ontwikkeling te gemoet gaan. Tot dus verre was er niet veel van bekend. Men wist, dat van Groot-Karimon de grootste uitgestrektheid ongeveer 12 Engelsche mijlen bedraagt, en van Klein-Karimon, dat ten Z. W. gelegen en door een naauw kanaal er van gescheiden is, slechts 2½ Engelsche mijl. Men wist, dat Klein-Karimon zich in een spitsen berg of piek verheft, die in 't midden van het eiland verrijst en met zwaar geboomte is bedekt. Men wist, dat Groot-Karimon nabij zijne noordzijde twee spitse heuvelen bezit, waarvan de hoogste 1500 Rijnl. voeten bereikt, terwijl het land, aan den voet dier heuvelen, laag en vlak is. Men wist, dat op beide eilanden tinerts gevonden wordt en er zelfs reeds eene exploitatie van tinmijnen had plaats gehad — maar hierbij bepaalde zich ook hoofdzakelijk de kennis, die men bezat.

Wij zijn thans in de gelegenheid eenige belangrijke bijdragen tot bevordering dier kennis aan onze lezers mede te deelen. Aan een ingezeten van Rio, den heer VAN DEN BERG, die op dit oogenblik zijne beste krachten inspant, om den rijkdom van den bodem dier eilanden te ontginnen, hebben wij haar hoofdzakelijk te danken. In het midden van 't vorige jaar ondernam hij eene reis van Rio naar Groot-Karimon, en teekende hij 't voornaamste en merkwaardigste op van 't geen hij op dien togt ontmoette. Van die aanteekeningen ontvingen wij een afschrift, en het is een verhaal, daaruit getrokken, dat wij het eerst hieronder zullen laten volgen.

Maar bovendien zijn wij in 't bezit van eenige zeer opmerkelijke bijzonderheden omtrent al wat er in den laatsten tijd met Karimon is voorgevallen. Onze lezers zullen zich toch wel herinneren, dat de Minister van Koloniën bij herhaling in 's lands vergaderzaal is geïnterpelleerd over een kontrakt, gesloten tusschen den Onderkoning van Rio en den heer VAN DEN BERG, en over de goedkeuring, die op de exploitatie van Karimon, als een gevolg van dat kontrakt, van het Gouvernement is gevraagd. 't Is ons voornemen, in een tweede gedeelte dezer bijdrage dat onderwerp uitvoerig te behandelen, en er nog menige, ons later gebleken, opheldering bij te voegen, die 't volkomen duidelijk zal maken, welk eene krachtige tegenwerking eene onderneming ondervindt, die, zoo wel voor de produktie en ontwikkeling onzer Indische bezittingen, als vooral ook om den vreem-

den invloed in dat gedeelte van den archipel te keeren, van groot gewigt is en vooraf niet te berekenen gevolgen kan hebben.

I.

Te Telok Kriting, eene ankerplaats ongeveer een halve paal van Rio, de hoofdplaats van de residentie van dien naam op Tandjong Pinang (dat gedeelte van het eiland Bentan, 't welk het onmiddelijke grondgebied van het Nederlandsche gouvernement uitmaakt), lag den 23sten Julij 1854 eene groote praauw gereed, die de onderkoning van Rio aan den heer VAN DEN BERG had afgestaan, om er een togt mede te doen naar de Karimon-eilanden. 't Was heerlijk weder; een heldere lucht met een frissche zuid-oostelijke koelte scheen tot een zeereisje uit te noodigen. Spoedig was men ingescheept en weldra kliefde het vaartuig de spelende golven der zee. De heer VAN DEN BERG en zijne volgelingen stevenden het eerst naar Penjingat, een eilandje, slechts een half uur roeijens van Rio verwijderd, en dat men dus al zeer spoedig had bereikt.

Penjingat is de residentie van den onderkoning van Rio. Het eiland is niet meer dan anderhalve paal lang en één paal breed. Het verblijf van den vorst is niet verre van het strand, terwijl zijne familie, hofhouding en andere inwoners eene bevolking vormen van ongeveer 400 of 500 zielen. Op den naam van paleis mag dat verblijf in geenen deele aanspraak maken, 't is niet alleen zeer eenvoudig, het is minder dan de woning van een distriktshoofd op Java. Het eenige wat de aandacht trekt en door zijne bouworde en fraaiheid opmerking verdient, is de nieuwe, in 1849 voltooide missighit (moskée.)

Bij de gewone aanlegplaats van Penjingat, een ver in zee uitgebouwd havenhoofd, aangekomen, trof de heer VAN DEN BERG daar den onderkoning aan. Hij is een man van vijf-en-veertigjarigen leeftijd, iets meer dan middelmatig van gestalte en met een minzaam en innemend voorkomen. Viel het u te beurt kennis met hem te maken, gij zoudt het u niet beklagen. Gij zoudt in hem een inlandschen vorst aantreffen, die in menig opzigt boven zijne landgenooten uitmunt. Hoffelijk in zijne vormen en waardig in zijne manieren, is hij toch verre van trotsch en aanmatigend. De vriendelijkheid, gulheid en gastvrijheid zijn deugden, die hij in groote mate beoefent. Ofschoon een strenge Mohamedaan, wat de uiterlijke voorschriften zijner godsdienst betreft, is hij tevens zeer verdraagzaam omtrent andersdenkenden, en bewijst hij zijne edelmoedigheid ook dikwijls aan anderen dan juist zijne geloofsgenooten. Den eenvoud en de matigheid in zijne levenswijze strekt hij ook uit tot zijn serail, dat zich slechts tot een paar „goendik's" bepaalt. Diezelfde eenvoud kenmerkt zijne kleeding. 't Moet al eene zeer bijzondere gelegenheid zijn, wanneer hij in zijn koninklijk gewaad, met al zijne insignia en den ganschen stoet van volgelingen, in 't openbaar verschijnt, eene gelegenheid bij voorbeeld als het bezoek van den Hertog VAN SAXEN WEIMAR; maar toen ook teekenden zoowel zijne gedragingen als zijne kleeding en uiterlijk voorkomen de vorstelijke waardigheid. Toen de

Hertog op het punt stond van zijn vertrek, deed hij hem, door zijne eerste staatsdienaren, een prachtige en kostbare kris aanbieden; en eenige weken later ontving hij, als tegengeschenk, een paar fraaije, zeer antieke pistolen, in den smaak der inlandsche grooten.

Die pracht onderscheidde hem niet, toen de heer VAN DEN BERG hem, aan de landingsplaats van Penjingat, aantrof. Hij had er een tafel laten aanrigten met thee, konfituren en andere ververschingen, ten einde die zijnen gast aan te bieden. Daaraan zat hij, vergezeld van eenigen zijner aanzienlijkste bloedverwanten en hofgrooten, waaronder radja hadji ALI, hadji IBRAHIM, radja OESIN en radja ABDULLAH. De laatstgenoemde is de oudste broeder van den onderkoning ofschoon jonger dan hij. Hadji IBRAHIM is de „wakil" van den onderkoning, een bijzonder beschaafd, kundig en ijverig man, die op zijne reizen naar Mekka en Java veel heeft geleerd en rijke ondervinding opgedaan. Een der meest belangwekkende inlanders is ook radja hadji ALI, een onechte oudere broeder van den onderkoning. Hij munt niet alleen uit door beschaving en algemeene kennis, maar is ook een goed letterkundige en een onder zijne landgenooten beroemd dichter. Zoo zijn onlangs eenige zijner lettervruchten gepubliceerd *), die te meer opmerking verdienen, naarmate het tegenwoordig eene grootere zeldzaamheid inboorlingen aan te treffen, die taal- en letterkunde beoefenen.

Maar wij dienen u toch, voor wij dit verhaal vervolgen, met een enkel woord te zeggen, wie die onderkoning van Rio eigenlijk is. Er bestond in vroeger eeuwen een beroemd Maleisch rijk, waarvan de zetel beurtelings te Singapoera, te Malaka enz. gevestigd was. Nu is de tegenwoordige residentie Rio het overblijfsel van dat Maleische rijk en de Sulthan van Lingga de opvolger dier Maleische Koningen. Maar in dat rijk wisten zich in vroegere jaren de Boegi's van Celebes grooten invloed te verwerven, zoo zelfs, dat een hunner vorsten tot rijksbestierder of onderkoning werd verheven, en deze waardigheid erfelijk is geworden. De tegenwoordige onderkoning van Rio is een afstammeling van een dier Boegische familiën en de erfgenaam van die, door opvolgende gebeurtenissen zeer gewijzigde waardigheid. Zijn Maleische titel is „Jang di pertoean moeda Rio." Hij is de rijksbestierder van den Sulthan van Lingga en gemagtigde van dien Sulthan bij den resident van Rio; maar hij heeft bovendien regten, gelijk wij later zullen zien, die in oude oirkonden zijn beschreven. Zijne inkomsten zijn zeer aanzienlijk. In de eerste plaats heeft hij eene schadeloosstelling van het Nederlandsche Gouvernement voor den afstand van het eiland Bentan en van Singarang, een schiereiland, dat ten noorden aan Bentan gehecht is, en waarop zich eene groote kampong bevindt, door 1800 of 2000 Chinezen bewoond, die allen in houten, op palen gebouwde huizen boven het

*) Zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indische taal- land- en volkenkunde*, *uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen*. Jaargang I, aflev. 7 en 8 blz. 11 enz. Batavia 1854. In diezelfde aflevering vindt men een zeer merkwaardig en verdienstelijk opstel van den heer E. NETSCHER, getiteld *Beschrijving van een gedeelte der residentie Riouw*, Het vult eene groote gaping aan, in de kennis van den Indischen Archipel.

water van het glooijende strand hun verblijf houden. Voorts heeft hij inkomsten van de verpachting van het regt van aankap van hout, van het regt tot het kappen van wangkang-masten, van de agar-agar visscherij enz. Al die inkomsten, met de schadeloosstelling van 't Gouvernement, zijn op eene som van *f* 105,000 's jaars berekend *). Maar tegenover deze aanzienlijke inkomsten staan de uitgaven, waartoe hij verpligt is. Hij moet, gelijk dat met inlandsche familiën gewoonlijk geschiedt, alle zijne bloedverwanten onderhouden; hij staat bloot aan gedurige aanvragen om geld van den Sulthan van Lingga, en ofschoon deze er geene aanspraak op heeft, toch wordt de onderkoning door zijne grootmoedigheid gedreven, om daaraan te voldoen.

Toen de heer VAN DEN BERG door de vorsten was verwelkomd en in hun midden plaats had genomen, viel het gesprek natuurlijk al spoedig op de voorgenomen reis. Het doel van dien togt was, om de Karimon-eilanden meer naauwkeurig op te nemen, en den rijkdom van Groot-Karimon aan tin en zijne geschiktheid voor eene exploitatie van dat metaal te onderzoeken. Nadat de onderkoning zijne denkbeelden had uiteengezet over de beste wijze, waarop dit doel zou bereikt worden en op nieuw van zijne groote ingenomenheid met de geheele onderneming had doen blijken, vertrok men ten half tien ure. De oudste broeder van den onderkoning, radja ABDULLAH, vergezelde den heer VAN DEN BERG, eene omstandigheid, die niet weinig zou bijdragen, om hem zijnen togt gemakkelijk en aangenaam te maken; want de tegenwoordigheid van zulk een aanzienlijk personaadje moest natuurlijk krachtig werken, om vooral de bevolking tot dienstvaardigheid bereid te maken. Immers het is de onderkoning en niet de Sulthan van Lingga, aan wien de hoofden hunne betrekkingen te danken hebben. De Sulthan kiest den onderkoning, onder nadere goedkeuring van het Gouvernement, echter altijd uit het geslacht der Boegische prinsen, en zooveel mogelijk uit de afstammelingen van den vader van den tegenwoordigen onderkoning, radja DJAFAR, die in 1831 gestorven is. Van deze bepaling mag slechts in dringende omstandigheden worden afgeweken. Maar is eens de onderkoning gekozen dan benoemt deze op zijne beurt, in overleg met den resident, de overige hoofden der afdeelingen, waarin de residentie verdeeld is, die eene door deze beiden geteekende akte van aanstelling ontvangen. De oudste broeder van zulk een invloedrijken en magtigen vorst kan dus, overal waar hij komt, op de meeste ondersteuning rekenen.

Na een hartelijk afscheid verliet men Penjingat, en zeilde, met een stijven zuid-oosten wind door straat Doeri of Drioen, die de Boelang-eilanden van de Karimata-groep scheidt. Des avonds ten negen ure had men een klein eiland, Poeloe Mandjang genaamd, bereikt, dat naar gissing ongeveer twintig mijlen van Penjingat verwijderd is. Dáár wierp men het anker uit en bragt men den nacht door.

Vroeg in den ochtend van den volgenden dag, den 24sten Julij, werd de

*) Zie de verhandeling van den heer NETSCHER in 't zoo even aangehaalde Tijdschrift bl. 158.

reis voortgezet. Door onderscheiden straten en bogten, en langs tallooze eilanden, stevende het vaartuig voort, tot het tegen twee uren in den namiddag bij Poeloe Trong aankwam. Aan de stranden van dit, gelijk van meer andere kleine eilanden, zag men kleine praauwen, waarin de zoogenaamde „orang beroet" of „orang laut" wonen. In eene groote ellende leven deze menschen, met hunne vrouwen en kinderen, van de visch, die zij vangen. Zij zijn zeer onbeschaafd, ja verdierlijkt, en lijden vooral veel aan ongeneeslijke huidziekten. Op Poeloe Trong wonen bovendien eenige Maleijers, die vooral in het visschen van tripang en agar-agar hun onderhoud zoeken. Over 't algemeen oefenen de Maleijers van deze eilanden dat bedrijf uit, maar zij ontzien zich tevens niet, om, als zij de kans schoon vinden, zeeroof te plegen. Wij zeggen dit echter volstrekt niet met het oog op de bewoners van Poeloe Trong, die onze reizigers met de meeste onderdanigheid ontvingen, en waarvan zes, op verlangen van radja ABDULLAH, hen op hunnen verderen togt volgden, vijf als roeijers, en één, KAHA genaamd, als „djoeroe-moedi," om tot loods te dienen.

Na hier den nacht te hebben doorgebragt, vertrok men den volgenden morgen ten zeven ure van Poeloe Trong en bereikte nog dienzelfden dag, tegen twee uur in den namiddag, het zuidelijke punt van Groot-Karimon. Bij de kampong Meral, uit een dertigtal huizen bestaande, met eene bevolking van 120 zielen, ging men voor anker liggen. Naauwelijks was dit geschied, of het hoofd van de kampong, RACHMAT genaamd, begaf zich, met een aantal volgelingen, aan boord van de praauw, om radja ABDULLAH zijne opwachting te maken. Zulk een hoofd draagt den titel van „batin." Nadat de heer VAN DEN BERG en radja ABDULLAH zich eenigen tijd met hem onderhouden hadden, gingen zij met hem aan den wal naar de woning van RACHMAT.

Toen zij te kennen hadden gegeven, dat zij gekomen waren, om eenige berigten in te winnen omtrent den tinerts, die op het eiland gevonden wordt, en omtrent de exploitatie van dat metaal, die reeds had plaats gehad, zeide RACHMAT, dat hij onmiddelijk al de personen zou laten bijeenkomen, die daaromtrent eenige inlichtingen konden geven. En 't duurde niet lang, of een vijftigtal Maleijers had zich om onze reizigers vereenigd, die allen beweerden vroeger tinerts op het eiland te hebben verzameld. Met de grootste bereidwilligheid en zonder eenige terughouding, gaven zij de namen op van de plaatsen, waar zich, volgens hun beweren, tinerts bevindt. Door den heer VAN DEN BERG werden de volgende veertien namen uit hunnen mond als zoodanig opgeteekend: soengi (rivier) Limou, Petani, soengi Kalawa op twee verschillende plaatsen, Plambong, Giam, soengi Rama, Lemang-soedoe, Pasir-pandjang op twee verschillende plaatsen, Pedas, Ponka, soengi Baram en Boekit Melintang. Allerlei bijzonderheden deelden de Maleijers mede, waaruit de buitengewone rijkdom aan tinerts van al deze plaatsen moest blijken en die het verlangen bij onze reizigers opwekten, om zich ten spoedigste van de meerdere of mindere geloofwaardigheid dier berigten, door eigen onderzoek, te overtuigen.

Men deed eene wandeling door de kampong, die echter in geen opzigt van de gewone Maleische kampong's onderscheiden was. De huizen zijn er op palen, van twee tot zes voet boven den grond, gebouwd. De vloer is vervaardigd van pinang- of nibong-latten, waarover rotan-matten gespreid worden; de daken zijn uit atap zaamgesteld; de wanden uit goed en deugdzaam hout. De woningen zijn door planken beschotten in onderscheiden vertrekken verdeeld. Na deze korte wandeling, begaf men zich onmiddellijk weder aan boord en maakte alles gereed, om zoodra de stroom, die thans tegen was, in het voordeel zou veranderd zijn, dadelijk te kunnen vertrekken naar de naastbij gelegen plaats dergenen, die door de Maleijers waren opgegeven. Dit had 's avonds ten negen ure plaats; het anker werd geligt, en men begon met oostelijk op te roeijen naar Tandjong Meral. Toen men deze hoek of kaap bereikt had, werden de zeilen bijgezet, en stevende men naar het noord-oosten, terwijl men het eiland ten westen van zich hield. De wind woei stevig uit het zuid-westen, zoo dat de gelegenheid allergunstigst was, ofschoon het weder minder genoegelijk werd gemaakt door gedurige regenbuijen. Op deze wijze zette men gedurende den nacht de reis voort, tot men des morgens ten twee ure het anker liet vallen in eene baai voor soengi Limou, de eerste plaats, die door de Maleijers van Meral was opgegeven.

De heer VAN DEN BERG ontwaarde, toen 't licht begon te worden, in de nabijheid van het vaartuig, drie andere praauwen. Op zijne vraag aan radja ABDULAH: „wie dezen konden zijn?” was het antwoord, dat zij op zijnen last mede van Meral waren gekomen. Zij bragten eenigen der Maleijers over, die de inlichtingen omtrent den tinerts hadden gegeven, ten einde op de aangeduide plaatsen zelve nadere aanwijzingen te doen en als gidsen te dienen.

Ten zes ure in den morgen begaf men zich aan den wal. Men landde op een dam van zand, aan de monding der soengi Limou. Achter dien dam liep een weg of voetpad, onder hoog geboomte, over een min of meer moerassig terrein, zoolang men zich in eene vallei bevond, aan den voet van een gebergte. Maar naar mate men de bergen naderde, werd de grond, die met eene zachte helling opliep, al vaster en harder. Op een half uur afstands van de monding der rivier, kwam men weder aan dezelfde rivier, die al kronkelend door de vallei loopt. Hare bedding is eerst zandachtig, vervolgens met kleine steenen opgevuld, en bevat, als men haar verder de bergen op volgt, talrijke ontzaggelijk groote rotsblokken. Langs die geheele bedding vond men bijna overal tinerts, somtijds in kleine dan weder in groote hoeveelheden. De Maleijers, die onze reizigers vergezelden, verzamelden eene belangrijke kwantiteit. Onder de steenen haalden zij het zand, met de handen, of met een klapperdop, zoo goed zij konden, op eene diepte van één of één en een halven voet, uit, tot dat er eene soort van grof zand, vermengd met witte klei of pijpaarde, te voorschijn kwam. Als deze massa door hen in den stroom gewasschen was, liet zij eene aanzienlijke hoeveelheid tinerts na. De heer VAN DEN BERG liet op die wijze

drie klapperdoppen vol van dat zand uitwasschen, en nam den tinerts, die daarvan verkregen werd, mede. In de nabijheid der rivier trof men twee groote kuilen aan, die er in vroeger dagen gegraven waren. Ook daarin werd tinerts gevonden.

Nu verlieten de heer VAN DEN BERG en zijne volgelingen de soengi Limou en trokken door het land. Na ongeveer tien minuten bereikten zij de soengi Poenka, een kleine stroom, die mede onderzocht werd. Men bevond, dat het riviertje, langs zijne gansche bedding, eveneens bijna overal tinerts bevat, en wel van dezelfde soort als die, welke in de soengi Limou was aangetroffen. Van drie klapperdoppen zand verkreeg men eene hoeveelheid tinerts, en nam zoowel deze mede, als een weinig van het met tinerts vermengde zand uit een gat, dat horizontaal met de bedding gegraven werd. Ten elf ure verliet men deze soengi Poenka en ten twaalf ure was men weder aan boord.

Terwijl onze reizigers wat uitrustten van dezen vrij vermoeijenden togt, zeer voldaan over de tot dus ver verkregen resultaten van hun onderzoek, roeide hun vaartuig verder op naar Petani, niet meer dan ¼ uur van Soengi Poenka verwijderd.

Ten twee ure begaven zij zich weder aan den wal. Op korten afstand van elkander storten zich hier (men zal zich herinneren, dat wij van het noord-oostelijke gedeelte van het eiland spreken) twee riviertjes, de soengi Petani en soengi Giam, in zee uit. Zij nemen haren oorsprong in het gebergte en loopen, al slingerend en kronkelend, door eene uitgestrekte vallei tot hare monding. 't Eerst onderzocht de heer VAN DEN BERG de soengi Petani. Niet veel meer dan tien minuten van het strand, vond hij reeds eenige kuilen, die hem de overblijfselen schenen te zijn van vroegere ontginningen. Al verder de rivier opgaande, bevond hij, dat zij geheel hetzelfde karakter en voorkomen had als de vorigen. Hare bedding was rijkelijk opgevuld met tinerts. Hij liet tegen de steilte van den oever, in eene horizontale rigting met de bedding, een gat graven. Ter diepte van één voet bevond hij reeds, dat de bodem aldaar eene groote hoeveelheid tinerts bevat. Hij liet weder drie klapperdoppen vol van dat zand wasschen en verzamelde de zuivere erts.

Nu liet hij deze rivier Petani aan zijne linkerhand liggen, en beklom hij een zeer steilen berg, Boekit Bedjandjang genaamd, tot eene hoogte van naar gissing 150 voet. In die zelfde rigting voortgaande, bereikte men, na ¼ uur te hebben geklommen en gedaald, de soengi Giam, die eene volkomene gelijkheid heeft met de Petani en mede zeer veel tinerts bevat, waarvan eveneens de, uit drie met zand gevulde klapperdoppen, verkregen hoeveelheid als monster werd medegenomen.

De Maleijers, die als gidsen dienden, wezen den heer VAN DEN BERG eene schoone vallei aan, die zich tot de beide oevers der rivieren Petani en Giam uitstrekt, hier en daar begroeid met benkoeang-planten. Zij verzekerden tevens, dat deze vallei zeer veel tinerts bevat, en dat men slechts tot op eene diepte van een depa (van vier tot zes voet) behoeft te graven,

om reeds op de hoogte dezer tinerts-laag te zijn. De heer VAN DEN BERG, verzocht hun, hier een gat te graven, ten einde de juistheid hunner mededeeling op de proef te stellen. Zij waren gereed, om aan dat verlangen te voldoen, en begaven zich onmiddellijk aan het werk; maar toen zij eenigzins gevorderd waren, kwam het water in eene groote hoeveelheid in de kuil te voorschijn. Men had geene werktuigen, om het spoedig genoeg uit te pompen, zoodat het zand aan de kanten der kuil telkens nederzakte, en men wel verpligt was, deze proefneming te staken, zonder eenig resultaat verkregen te hebben. 't Is zeer te betreuren, dat onze reizigers op dezen togt niet voorzien waren van die hulpmiddelen, welke een volstrekt vereischte zijn, en waarover bij voorbeeld de heer Dr. J. H. CROOCKEWITH, HZ. kon beschikken, toen hij met hetzelfde doel Biliton bezocht, als waarmede nu de heer VAN DEN BERG zich naar Karimon begeven had. Een boor, bij voorbeeld, gelijk men die te Malaka gebruikt, ten einde den bodem tot eene aanmerkelijke diepte, met weinig moeite te onderzoeken, en een kleine pomp, om het water uit de te graven kuilen uit te laten, zouden hem van groote dienst zijn geweest. Maar wij verheugen ons, dat hij, ofschoon zonder eenige ondersteuning van Gouvernementswege, zijn doel heeft bereikt en den rijkdom van Karimon aan tinerts heeft aan 't licht gebragt.

Wel was de heer VAN DEN BERG in zijne proefneming teleurgesteld, maar toch bevond hij, dat de bodem langs de soengi Giam zeer rijk is aan tinerts. Tevreden met deze wetenschap nam hij, ten half zes ure in den namiddag, de terugreis naar zijn vaartuig weder aan, dat hij een half uur later bereikte. Men roeide nu nog een half uur verder naar de baai van de soengi Plambong, en wierp daar het anker uit, om er den nacht aan boord door te brengen.

Den volgenden dag, den 27sten Julij, zette men het onderzoek voort. Reeds ten zes ure in den morgen, begaf men zich aan den wal, om de gesteldheid van de soengi Plambong op te nemen. Aan de monding dier rivier liet de heer VAN DEN BERG een bord vol zand scheppen, en toen hij dat zand had schoon gewasschen, vond hij een twintigtal korrels tinerts op het bord liggen. De Maleijers verzekerden hem, dat hier, op eene diepte van zes voet, de erts in groote hoeveelheden wordt aangetroffen; maar de waarheid kon hij niet konstateren; immers het graven van een kuil was hier nog aan meer moeijelijkheden bloot gesteld dan den vorigen dag bij de soengi Giam, dewijl de bodem slechts los zand was en dus des te eerder aan instortingen bloot stond. Op een afstand van tien minuten meer naar 't gebergte, werd het zand grover en vermengd met kleine steenen. Daar werd, ter diepte van anderhalf voet, in de bedding der rivier, een kuil gegraven; men stootte toen op witte kleiaarde met grof zand, waarmede zeer veel tinerts vermengd was. Nog tien minuten verder de rivier op, vertoonde zich weder eene groote menigte rotsblokken, waarvan sommigen eenen buitengewonen omvang hadden; ook onder die rotsblokken werden groote hoeveelheden tinerts gevonden. Dit was eveneens het geval, toen men aan den oever der rivier, die hier zeer

steil is, weder horizontaal met de bedding een gat groef; men bespeurde van de opening van dat gat tot eene diepte van een halven vadem zeer veel tinerts, vermengd met grof zand. Monsters werden hiervan mede genomen, zoowel van het zand als van den erts, die uit drie klapperdoppen zand door wasschen verkregen was.

Men had nu een zeer vermoeijenden togt afgelegd; men had eenige uren lang in den modder, door het water of op gladde steenen moeten loopen, altijd tusschen digt begroeide bosschen, vol doornen en andere soms zeer pijnlijke belemmeringen; zoodat de voeten onzer reizigers met wonden overdekt waren. Daarom keerden zij ten half twaaf ure naar hun vaartuig terug, en zetten hunne reis verder voort. Zij roeiden naar de noordpunt van het eiland, stevenden door de straat, die Groot-Karimon van Klein-Karimon scheidt, en kwamen toen aan de schoone baai Lemang-soedoe, aan de noordwest-zijde van Groot-Karimon gelegen, waar zij ten twee ure in den middag het anker lieten vallen.

Hier zagen zij slechts de helft van Klein-Karimon, dewijl de andere helft verscholen was achter den noodelijken landtong, die de baai vormt. Een uur na hunne aankomst begaven zij zich naar de monding van de soengi Lemang-soedoe, die zij blootvoets onder den lommer van bakoe-boomen, opliepen. Op vele eilanden van de residentie Rio wordt deze boom aangetroffen en is hij van een zeer bijzonder en eigenaardig nut. Hij groeit digt aan de stranden en spreidt zich zelfs in zee uit. Door ouderdom of andere oorzaken omvallende, gaan deze bakoe-boomen tot verrotting over en vormen langzamerhand eene aardlaag. Natuurlijk is dit het eerst het geval met die stammen, welke het meest nabij de vaste kust groeijen en die dus de oudste en het eerst aan vergaan onderhevig zijn. Daardoor ontstaat van lieverlede een alluviale kring om de eilanden, die den besten grond voor den landbouw aanbiedt. Maar de boom heeft nog een ander groot nut en zal daardoor vooral, bij eene aanstaande tin-exploitatie op Karimon, van onschatbare waarde zijn. Zijne wortels verheffen zich boogsgewijze boven het water, en schieten in eenen vrij regten stam tot eene soms aanzienlijke hoogte op. De bladen zijn rond en van eene doffe, licht groene kleur. Het hout geeft een bijzonder fel vuur, zoodanig zelfs, dat men daarvan geen gebruik kan maken tot het koken der gambier, daar de felheid der vlam de ketels te zeer zou schaden. Maar bij het bewerken van den tinerts, 't geen zeer veel brandstof vereischt, zal dit brandhout bijzonder te stade komen; daarom is het eene zeer gelukkige omstandigheid, dat de bakoe-boom in zulk eene groote hoeveelheid op Karimon wordt aangetroffen.

Toen de heer VAN DEN BERG en zijne togtgenooten op die wijze een afstand van ongeveer tien minuten hadden afgelegd, vonden zij grof zand met veel tinerts onder de steenen ter diepte van een tot anderhalf voet. Nog verder de rivier op, vertoonden zich weder vele groote rotsblokken, en eveneens werd daaronder zeer veel tinerts aangetroffen.

Op een afstand van omstreeks een paar vademen van den oever der rivier, aan hare linkerzijde, op de vlakte die een gedeelte der vallei uit-

maakt, liet radja ABDULLAH een kuil graven van vier voet in den omtrek. Tot eene diepte van even zoo vele voeten vond hij daarin tinerts, en na die verzameld te hebben, had hij eene hoeveelheid van naar gissing 1¹/₄ katie. Maar door het instorten van den grond, ten gevolge van den grooten toevloed van water, moest hij ook nu weder zijne verdere pogingen, om dieper in den bodem van den grond door te dringen, tot zijn leedwezen opgeven.

Na den nacht in de baai van Lemang-soedoe te hebben doorgebragt, vertrok men den volgenden dag (den 28sten Julij), bij 't aanbreken van den dageraad, en stevende naar Passir-pandjang, die men, na een vierde uur roeijens, in 't zigt had. Dit is verreweg de schoonste baai van 't geheele eiland. Ten zes ure kwam men er aan en wierp men het anker uit. De baai heeft een grond van helder wit zand, dat zich tot aan het strand uitstrekt, zoodat onze reizigers van hun vaartuig daarop konden springen. Verrukkelijk schoon was van daar het gezigt op het blaauwende gebergte. Gelijk uit de schets kan blijken, die wij bij dit artikel voegen, strekt zich in het noordelijk gedeelte van Groot-Karimon een gebergte door het midden van het eiland uit. De beide hoogste toppen heeten „boekit djantan" dat is „de mannelijke heuvel", en „boekit betina" of „de vrouwelijke heuvel." De hoogste top zal tusschen de 1500 en 2000 voeten bereiken. In dit gebergte nu ontspringen de verschillende rivieren, die aan de oostzijde zich ontlasten en die wij reeds met onze reizigers bezochten, en ook de stroomen, die aan de westzijde, waar wij ons nu met hen bevinden, zich in zee storten. Van het strand van Passir-pandjang liep eene zacht hellende vallei naar dat gebergte. Zij was met geboomte en kreupelhout op onderscheiden plaatsen digt begroeid, en bood aan het oog verschillende schakeringen van kleuren, die bij het witte zand op eene treffende wijze afstaken. Na het verrukkelijk gezigt, dat dit heerlijk natuurtooneel aanbood, eenigen tijd genoten te hebben, zetten onze reizigers hun onderzoek verder voort.

Aan den zuidelijken kant van de baai van Passir-pandjang, stroomt de soengi Glangang in zee. Men vond in hare bedding, onder groote steenen en onder het zand, al dadelijk weder tinerts. Op den oever trof men twee ingestorte kuilen aan. De gidsen verhaalden, dat deze gegraven waren door Maleijers van Singkep, die eenige maanden geleden, op last van den onderkoning van Rio, herwaarts gezonden waren, om den bodem te onderzoeken. Singkep is namelijk een eiland, dat ten zuiden van Lingga ligt, en waar almede tinerts gevonden wordt, 't welk de Sulthan van Lingga voor Engelsche rekening, althans met Engelsch geld, exploiteert en naar Singapoera uitvoert. Eenige deskundigen van deze onderneming waren door den onderkoning naar Karimon gezonden, om de gesteldheid van dit eiland voor eene ontginning van tinmijnen te onderzoeken, en aan hem verslag van hunne bevinding te doen. De gidsen, die den heer VAN DEN BERG vergezelden, waren, gelijk zij hem verhaalden, daarbij ook werkzaam geweest, en verzekerden hem thans, dat in die kuilen de erts in groote hoeveelheid was gevonden.

De soengi Glangang loopt, met zeer veel verval, onmiddelijk uit het gebergte naar het strand. Onder de zware rotsblokken, die zich hooger op in de rivier bevonden, trof men al weder zeer veel tinerts aan. Toen onze reizigers dit alles voldoende onderzocht hadden, lieten zij hun ontbijt aan den wal brengen. Onder het hoog en lommerrijk geboomte aan het strand zetten zij zich neder, en terwijl zij hun eenvoudig maal gebruikten, genoten zij tevens het heerlijk natuurtooneel dat zich aan hunne oogen voordeed. Bij die gelegenheid bragt hun een der gidsen eenige schoone en zeer smakelijke oesters, die hij van de rotsen in de nabijheid met zijn parang (kapmes) had afgeslagen en die er in overvloed worden gevonden.

Ten acht ure zetten zij hunne nasporingen weder voort. Nog eene andere rivier, de soengi Passir-pandjang, stort zich in deze baai uit. Na ongeveer tien minuten voortgetrokken te zijn, trof men haar aan. Men liep haar op tot aan den voet van 't gebergte, waaruit zij haren oorsprong neemt. Ook hier weder vond men hetzelfde, wat men bijna overal had aangetroffen, ontzettend groote rolsblokken in de bedding en daaronder veel tinerts. Tegen den steilen oever horizontaal met de bedding, in de rigting van het groote gedeelte der vallei, dat zich naar de baai uitstrekt, werd een gat gegraven, waarin eene soort van kleverige witte klei met zand vermengd gevonden werd. Ter diepte van ongeveer een voet trof men eene groote hoeveelheid tinerts aan. Van het zand, zoowel als van den tinerts werden weder monsters medegenomen.

Na deze gansche baai, in al hare bijzonderheden, naauwkeurig te hebben opgenomen, kwamen de heer VAN DEN BERG en radja ABDULLAH beiden tot het besluit, dat zij eene zeer geschikte en voortreffelijke gelegenheid aanbiedt voor de vestiging van een etablissement, wanneer tot de exploitatie van den aan tinerts zoo rijken bodem wordt overgegaan. Tegenover deze schoone baai van Passir-pandjang is aan de westzijde van het eiland de baai van Plambong, mede door onze reizigers bezocht en beschreven. Nu zou men beide deze baaijen met elkander in gemeenschap moeten brengen, door een weg over het gebergte aan te leggen, die beiden aan elkander verbindt. Het terrein is daarvoor zeer gunstig, want een kloof, die van het westen naar het oosten loopt en slechts vijf palen lang is, zou zonder veel moeite voor zulk een weg geschikt kunnen worden gemaakt. Voorts zouden dan al de andere baaijen en rivieren aan de oostzijde van het eiland, door andere wegen, die naar den hoofdweg tusschen Plambong en Passir-pandjang leiden, met deze laatste plaats in gemeenschap moeten worden gesteld. Dit is daarom noodig, dewijl twee hoofd-etablissementen, waar het tin wordt opgestapeld en ter verzending gereed gemaakt, één aan de oost- en één aan de westkust, een noodzakelijk vereischte zijn; het eerste om te worden gebezigd gedurende de noord-oost moesson en het andere gedurende de west-moesson. Nu hebben Plambong en Passir-pandjang daarvoor de schoonste gelegenheid. De eerste plaats biedt eene veilige haven voor groote schepen aan in de straat tusschen Klein- en Groot-Karimon, ter diepte van 20 vademen, en die niet verder dan een half uur roeijens van

de baai van Plambong verwijderd is. De laatste plaats heeft eene goede ankerplaats bij een eilandje omstreeks een vierde uur roeijens ten zuiden van de baai van Passir-pandjang, op eene diepte van vier tot tien vademen.

Na nog eene rivier onderzocht te hebben, staakten de heer VAN DEN BERG en zijne togtgenooten hunne verdere nasporingen. Het was de soengi Pedas, die zij na een half uur roeijens van Passir-pandjang bereikten. Ook hier troffen zij weder dezelfde verschijnselen aan: op een half uur van 't strand groote en kleine rotsblokken waaronder veel tinerts. Men besloot de overige plaatsen, die de Maleijers van Meral hadden opgegeven, niet te bezoeken, omdat de gidsen zeiden, dat er op die plaatsen geene wegen hoegenaamd meer bestonden; ze waren door zwaar geboomte en struikgewas digt begroeid, zoodat men een ganschen dag voor elk dier plaatsen noodig zou hebben.

Men nam daarom de terugreis naar Meral aan. Na veel met tegenwind, stroomen en zware regenbuijen geworsteld te hebben, bereikte men die plaats eerst tegen middernacht. Het gansche eiland had men aldus omgezeild. De geheele westzijde van het eiland (onze lezers zullen zich herinneren, dat de hierbij gevoegde plaat de oostzijde voorstelt) bevat, van Passir pandjang af, eene aaneenschakeling van tallooze baaijen en kleine eilandjes aan de kust, tot aan Poeloe Merak, digt bij de kampong Meral, waar een veilige haven is in alle jaargetijden.

Den volgenden dag (den 27sten Julij) des morgens ten acht ure verlieten de heer VAN DEN BERG en radja ABDULLAH met hunne praauw en volgelingen het eiland Karimon, zeer verheugd over 't geen zij gevonden hadden. Tegen drie uur in den namiddag bereikten zij het eiland Boeroe. Zoodra zij bij eene kampong van denzelfden naam genaderd waren, ontvingen zij een bezoek van het hoofd of den „batin" dier plaats, die hun kippen, visch en eenige jonge kokosnooten kwam aanbieden. Op eene kleine wandeling door het dorp, bleek hun, dat de inwoners eenen nog al belangrijken handel drijven met Singapoera, in sommige produkten van het eiland, vooral in ongeprepareerde sago. Zij boden datzelfde artikel den heer VAN DEN BERG te koop aan, indien hij zich op Karimon mogt nederzetten. Zij hadden ook zeer schoone atap, die mede te pas zal komen, als op Karimon etablissementen worden opgerigt.

Na bij deze kampong Boeroe overnacht te hebben, vertrok men den 30sten Julij zeer vroegtijdig, koers stellende naar het zuiden. Met een gunstigen wind en stroom, bereikte men nog dienzelfden dag, des avonds ten acht ure, straat Loban, waar men achter een klein eiland ankerde. Dien dag had men, naar gissing, ruim dertig mijlen afgelegd. Den volgenden dag verliet men, vroeg in den morgen, deze ankerplaats, en tegen drie uur in den middag was men te Penjingat terug. Hadji IBRAHIM, die de praauw reeds op verren afstand in zee had opgemerkt, kwam onze reizigers te gemoet, om hen te verwelkomen, en geleidde hen naar den onderkoning, die blijkbaar met groot genoegen hunne mededeelingen omtrent den rijkdom van Groot-Karimon aan tinerts vernam.

Uit dit verhaal blijkt, dat Klein-Karimon niet door den heer VAN DEN BERG is bezocht, ofschoon hij het van zeer nabij heeft gezien. Hij liet dit na, dewijl het hem toescheen voor eene exploitatie van tinerts zeer ongeschikt te zijn, wegens zijn terrein, dat overal zeer bergachtig en boschrijk en zeer steil in zee afloopend is. Toch deelde een der Maleijers van Meral hem mede, dat op Klein-Karimon twee riviertjes zijn, waar almede tinerts is gevonden.

De beide Karimon-eilanden worden op nevensgaande plaat voorgesteld, gelijk zij zich, op een afstand van ongeveer zes Engelsche mijlen van het zuid-oosten gezien, vertoonen. Men ziet, dat van Groot-Karimon het noordelijke gedeelte veel vlakker is, dan het zuidelijke, terwijl Klein-Karimon, of gelijk de inboorlingen het noemen „Anakh Karimon," dat is „het kind van Karimon," uit een uit zee oprijzenden berg bestaat, door een naauwe straat van Groot-Karimon gescheiden.

Op deze plaat hebben wij de plaatsen, die de heer VAN DEN BERG bezocht en waar hij tin vond, met nommers aangeduid, terwijl die, welke aan de westzijde van het eiland liggen, als zoodanig door eenige stippen zijn aangewezen. Bovendien zijn er nog enkele andere bijzonderheden op uitgedrukt, gelijk de heer VAN DEN BERG ze op zijnen togt heeft waargenomen, en vlugtig in een schets gebragt. De letters en nommers geven het volgende te kennen.

M. is de kampong Meral, aan het zuidelijk uiteinde van 't eiland.

c. zijn twee kleine eilandjes, niet ver van de kust.

d. twee huisjes van inboorlingen.

a. de „Boekit Djantan," de hoogste berg van Karimon, tusschen de 1500 en 2000 voeten.

1. Soengi Limon.
2. Soengi Poenka.
3. Soengi Petani.
4. Soengi Pedas, aan de west-zijde van het eiland.
5. Soengi Giam.
6. Soengi Passir-pandjang, aan de westzijde.
7. Soengi Glangang, aan de westzijde.
8. Soengi Plambong.
9. Lemong-soedor, aan de westzijde.

Voor wij dit verhaal van den togt van den heer VAN DEN BERG besluiten, willen wij nog een verslag mededeelen van den hoogleeraar MULLER te Utrecht, die eene hoeveelheid tinerts van Karimon heeft onderzocht, en daarbij de volgende resultaten verkreeg.

„De uitslag der onderzoeking van de tinerts heeft opgeleverd, dat zij behoort tot die soort, welke als beste is erkend, dezelfde waaruit de erts van Bangka en Malaka bestaat, namelijk: de wel bekende stroom-erts. Gelijk gewoonlijk is deze erts — die omtrent scheikundig zuiver tin-oxyde is — vergezeld van vreemde inmengselen, die er door het wasschen niet geheel uit verwijderd zijn, maar alzoo er uit verwijderd *kunnen* worden.

Ware de erts van die vreemde inmengselen ontdaan, — welke in het ontvangen monster bijna uitsluitend uit kwarts bestaan, en dus niets schadelijks voor de uitsmelting opleveren, alleen de hoeveelheid te verkrijgen tin verminderen — dan zou zij, bij onvolkomen reduktie, 78,4 pCt. tin-metaal kunnen geven.

Thans werd in twee proeven verkregen uit het monster: Tin-oxyde 95.33 en 95.25, zoodat, bij volkomene reduktie — dat is elk verlies buiten rekening gelaten, — er gemiddeld 74.6 pCt. tin uit deze erts te bekomen zou zijn.

„Ik onderscheid hier opzettelijk dit inmengsel van kwarts-korrels en de lagere opbrengst van tin daardoor veroorzaakt, omdat dit niet wezenlijk is; een ander monster uit dezelfde mijn, maar iets meer gewasschen, geeft eene hoogere opbrengst aan tin.

„De hoofdzaak is: dat het ontvangen monster — goed gewasschen — gelijk staat met de beste tin-erts, die er is, zoo als gezegd is aan tin inhoudt: 78.4 pCt."

(*Wordt vervolgd.*)

Beschouwing der *troonreden* sedert 1814, in verband tot Nederlandsch Indië.

IV.

De heer VAN DEN BOSCH aanvaardde in Januarij 1830 het bestuur over Nederlandsch Indië. Terstond werd door hem afgekondigd een, in Mei 1829 door den Koning vastgesteld, nieuw reglement op het beleid der regering, ter vervanging van dat, hetwelk twee jaren te voren door den Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES provisioneel was ingevoerd en in de plaats trad van dat, hetwelk in 1818 door de Kommissarissen-Generaal ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUIJSKES was vastgesteld. Gewigtige beginselen werden echter niet veranderd. De heer VAN DEN BOSCH had wel in last, om de Indische bezittingen meer produktief te doen worden voor het moederland, maar dit zou geschieden zonder de bestaande beginselen van bestuur aan te randen. Dit blijkt uit de briefwisseling in 1829 tusschen den heer VAN DEN BOSCH en den Minister van Koloniën ELOUT gevoerd, en in 1851 door zijn zoon den heer P. J. ELOUT openbaar gemaakt.

De opstand van pangeran DIPO NEGORO, in de binnenlanden van Java, was door diens onderwerping ten einde gebragt. De heer VAN DEN BOSCH liet hem eerst naar de Molukko's en later van Makassar overbrengen. In den loop des vijfjarigen oorlogs tegen dien opstandeling, waren de landschappen Madion en Kediri, behoorende aan den Soesoehoenan van Soerakarta en de landschappen Baglen en Banjoemas, behoorende aan den Sulthan van Djokdjokarta, door onze troepen bezet geworden en meer of min onder ons beheer gebragt. De heer VAN DEN BOSCH liet ten onzen behoeve geheelen afstand van die landen doen, bij wege van schadeloosstelling voor de oorlogskosten. Zij waren met ruim een millioen zielen bevolkt.

Voorts maakte hij aanstalten, om op Java in te voeren het bekende *stelsel van kultures*, waarvan hij de grondtrekken, zoo als die toen door hem begrepen werden, had ontvouwd in eene memorie aan de Indische regering van Julij 1830, door hem in 1835 openbaar gemaakt in eene gedrukte wederlegging van bedenkingen tegen dat zelfde stelsel van den lateren Gouverneur-Generaal Mr. P. MERKUS.

Geen woord van, zelfs geene zinspeling op zulke gewigtige zaken in de troonrede van 1830. Daarin werd alleen gesproken over den staat van rust in Nederlandsch Indië. Vroeger, wij hebben zulks opgemerkt, werd hoog opgegeven van maatregelen en bevelen uit Nederland, om den opstand

van DIPO NEGORO te dempen. Dit maal echter wierd erkend, dat alles te danken was aan het leger.

Troonrede van 18 *October* 1830.

„Het is mij niet minder aangenaam aan U Edel Mogenden te kunnen mededeelen, dat de moed en volharding der krijgsmagt een einde hebben gemaakt aan den oorlog, die het eiland Java heeft geteisterd; en dat op de verdere overzeesche bezittingen, volgens de laatste berigten, eene gewenschte rust bleef heerschen."

Alles was te danken aan het *Nederlandsch Indisch leger*. Dit is volstrekte waarheid. Nogtans werd de uitdrukking zoodanig algemeen genomen, dat de verdiensten van dat leger niet op den voorgrond werden gesteld. De troonrede spreekt niet van het *Indische* leger. Zij maakt voorzigtiglijk gewag van de *krijgsmagt* in algemeenen zin. Zoo werd hier, met tekortdoening aan den roem welke het *Indisch* leger verdiende, daarin, als met algeheele gelijkstelling, een niet in dezelfde mate verdiend aandeel toegekend aan het *Nederlandsche* leger, de expeditionaire afdeeling. Zoo wij dit feit konstateren, het geschiedt om te doen zien, dat aan de *Indische* krijgsmagt geene regtmatige hulde gedaan is wegens de door *dat* leger, gedurende vijf jaren, betoonde moed en volharding. De troonrede, overigens zoo onvolledig, kwam ook in 't eenige onderwerp, dat zij behandelde, weder te kort.

Maar bevreemdend is het gewis, dat de troonrede geheel zweeg van die nieuwe orde van zaken op Java, door den heer VAN DEN BOSCH ingevoerd: een nieuw regerings-reglement; het stelsel van kulturen; de aanwinst onder 's Gouvernements gezag van vier landschappen, te zamen omstreeks een zesde gedeelte van het geheele eiland, waardoor aan de Javasche vorsten, die tot dus ver nog een vierde van Java in bezit hadden, slechts het een veertiende gedeelte overbleef. Een en ander schijnt ons der moeite waardig om, zelfs in eene troonrede, aan de Staten-Generaal te worden medegedeeld. Het geschiedde echter niet, en de Staten-Generaal vroegen er evenmin naar. De Tweede Kamer, getrouw aan het beginsel, om op de troonrede niet meer dan een weêrklank te laten hooren, wanneer het de *beurs* der natie slechs niet betrof, bepaalde zich tot het volgende:

Adres van antwoord van 28 *October* 1830.

„Met bijzonder genoegen ontvingen wij de mededeeling der gelukkige voleindiging van den oorlog op het eiland Java en van het herstel of het behoud der rust aldaar en in alle de overzeesche bezittingen; en wij zien daarin een nieuw bewijs, dat Nederlands zeelieden en krijgslieden zich den roem hunner voorouders allezins waardig blijven maken."

Weêrklank en anders niet! De Tweede Kamer volgde het voorbeeld der troonrede en sprak ook van *Neêrlands* zeelieden en krijgskrachten. Wij willen zeker niet beweren, dat de *Indische* landmagt niet zou behooren tot de *Nederlandsche krijgsmagt*, maar elk weet dan toch dat, wanneer het *Indische* leger bedoeld wordt, het gewoonlijk bij name wordt genoemd en aangewezen.

In zekeren zin was het jammer, dat de oorlog op Java geëindigd was. Het was namelijk een zoo geschikt onderwerp van aanvulling der koninklijke troonreden. Sedert 1826 was het de eenige toon, die werd aangeslagen, hoe verbloemd de voordragt ook ware. Men kon daardoor van alle andere onderwerpen zwijgen. 't Was het beste bewijs, dat die oorlog de aandacht der natie had opgewekt en ingespannen hield. Nu daarover niet meer te spreken viel, moesten voortaan wel andere onderwerpen op den voorgrond worden gesteld. Wij zullen zien, hoe zulks geschiedde.

Troonrede van 17 *October* 1831.

„De inwendige rust, die zoo gelukkiglijk in de Oost-Indische bezittingen is hersteld, oefent eenen weldadigen invloed uit op de onvermoeide pogingen, welke tot het herstel der geldmiddelen aldaar worden aangewend. De openingen, daaromtrent in uwe tegenwoordige zitting te geven, zullen daarvan aan UEdel Mogenden doen blijken."

Nog even, bij wege eener laatste stuiptrekking, wordt hier van die „gelukkig herstelde rust" gesproken; vroeger durfde de troonrede er niet regtstreeks van gewagen, nu verveelt zij er mede; vroeger verzweeg en verbloemde men de *waarheid*, nu alles goed afgeloopen was, kon men niet zwijgen uit loutere *waarheidsliefde*. Dit, wat betreft den geëindigden vijfjarigen oorlog tegen DIPO NEGORO. In een ander opzigt echter bleef de waarheid weder achter. Er hadden ernstige onlusten plaats in het van den Soesoehoenan van Soerakarta overgenomene landschap Baglen. De raad van Indië MERKUS werd er heen gezonden, met *onbepaalde volmagt*, zelfs om in de plaats van den Gouverneur-Generaal *fiat exekutie* te verleenen op doodvonnissen, die er ook voltrokken werden. In het jaar te voren 1830, was de Keizer van Soerakarta opgeligt en naar Amboina verbannen en op den Soerakartaschen troon plaatste men den, ook nu nog kinderloozen, laatsten afstammeling van het aloude huis van Mataram. Op Borneo's westkust hadden de Chinezen het hoofd opgestoken en was er sprake van, om derwaarts een militaire expeditie te zenden van 1000 man. Maar van dit een en ander sprak de troonrede niet.

Wel oefende de in het algemeen op Java herstelde rust eenen weldadigen invloed uit op de maatregelen van den heer VAN DEN BOSCH, zoo als de troonrede te kennen gaf. De Javasche bevolking was moede van de rampen des oorlogs. Men kon haar nu gemakkelijk brengen tot een stelsel van *verpligten* kultuurarbeid ten behoeve van het moederland; want daarop kwam het in 1831 neêr, ofschoon de heer VAN DEN BOSCH in 1829, blijkens zijne correspondentie met den Minister ELOUT, en zelfs nog in 1830, blijkens zijne memorie van Julij aan de Indische regering, zich van *dwang*-arbeid afkeerig had betoond. Maar wat de troonrede bedoelt door te zeggen „dat die gelukkig herstelde rust een weldadigen invloed uitoefende op de pogingen, welke *tot herstel der geldmiddelen* werden aangewend," is ons duister, ten ware hier gemeend zijn de geldmiddelen *in Nederland*. In Indië toch viel deswege niets te doen; de heer DU BUS had zich gekweten

van de taak, om de Indische geldmiddelen te herstellen; daartoe was het moederland met twintig millioen guldens te hulp gekomen. Aan den heer VAN DEN BOSCH was een geheel andere taak opgelegd. Hij moest de Indische bezittingen *produktief maken voor het moederland.* Het moederland had er behoefte aan, vooral na de afscheiding van Belgie. Het moederland had groote behoefte aan *herstel der geldmiddelen*, die erg geleden hadden sedert den Brusselschen opstand, en die nu vorderden, dat de heer VAN DEN BOSCH verder ging dan hij aanvankelijk gewenscht had en zijn voornemen was. Hij voerde op Java het stelsel van *verpligten* kultuur-arbeid in, ter verkrijging van de grootst mogelijke hoeveelheid produkten voor Nederland. Hij zag af van het voornemen, om de produktie van Java uit te breiden door *vrijwillige* toetreding. Deze toelichting kwam ons noodig voor tot goed verstand van dit gedeelte der troonrede, 'twel anders, verbloemend gelijk het is, niet zou te begrijpen zijn.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal vatte den zin der troonrede goed op, blijkens het

Adres van antwoord van 28 *October* 1831.

„Handel en scheepvaart ondervinden den invloed der nadeelige tijdsomstandigheden; op dezelve zal, wij durven het verwachten, gunstig werken de verbeterde gesteldheid onzer Oost-Indische bezittingen, waaromtrent Uwe Majesteit ons openingen aankondigt."

Ook hier moeten wij echter doen opmerken, dat de Tweede Kamer de zaak slechts van ééne zijde beschouwde. Zij dacht niet aan de belangen van Indië; zij dacht niet aan de belangen in Indië; zij dacht alleen aan die van 't moederland. Telkens staat, als bij uitsluiting, op den voorgrond, *het exploiteren van Indië.* Alleen daarom verheugt het, dat de rust op Java hersteld is; alleen daarom ziet men met welgevallen op de verbeterde gesteldheid van zaken in Indië. 't Is als strekte het bezit der Indische bezittingen en koloniën enkel en alleen om te zorgen, dat zij tijdelijk voordeel geven aan Nederland. Dit begrip scheen zoo doorgedrongen, dat elk ander denkbeeld ten eenenmale gedood werd.

De heer VAN DEN BOSCH had, zoo als wij zeiden, op Java het stelsel ingevoerd van *verpligten* kultuur-arbeid. Het werkte reeds doeltreffend voor Nederland. Daar werden reeds noemenswaardige produkten ontvangen, en daardoor ontstond verlevendiging van scheepvaart en nijverheid, door middel van de Nederlandsche Handel-maatschappij. Ook begon de pletmolen van ENTHOVEN en C°. te 's Gravenhage dienst te doen om, *in het belang van Nederland*, Java en de verdere Indische bezittingen te begiftigen met eene minwigtige koperen munt, welke ruim twintig jaren later, uithoofde der hoogst verderfelijke gevolgen die zij in Indië uitoefende, de tusschenkomst der wetgevende magt vereischte, ter opruiming en vervanging door een behoorlijk betaalmiddel. Het in circulatie brengen van dat slechte kopergeld was door den heer VAN DEN BOSCH uitgedacht, eensdeels, *ter betaling van den Javaan* voor zijne *verpligte* voortbrenging van stapelpro-

dukten voor den moederstaat; anderdeels, omdat het in Nederland eene winst opleverde, die aangewend konde worden en ook aangewend werd, om op niet in het oog vallende wijze de door hem gestichte armen-koloniën geldelijk te ondersteunen. Het eene zoo wel als het ander getuigde van groote vindingrijkheid, en men was daardoor opgetogen en verheugd in *Nederland*. Getuige de

Troonrede van 15 *October* 1832.

„In de Oost-Indische bezittingen heerscht de gewenschte inwendige rust.

„De min kostbare inrigting, welke in Oost-Indië is kunnen worden daargesteld en de meerdere uitbreiding aldaar aan den landbouw gegeven, waarvan de weldadige invloed reeds merkbaar wordt ondervonden, wettigen de hoop, dat onze Oost-Indische bezittingen voor het vervolg eene nog ruimere bron voor handel en welvaart zullen openen."

Wij herinneren, dat in 1832 plaats had een opstand van Chinezen te Krawang, op Java, onder welke door onze militaire magt een vreeselijk bloedbad werd aangerigt. De kundige MACKLOT werd bij die gelegenheid om het leven gebragt.

En was de voorstelling wel juist, dat men zich in Indië over het algemeen in den meest rustigen toestand bevond? Het was er ver van daan. Men was er in de hoogst mogelijke ongerustheid, wel niet uithoofde van binnenlandsche onlusten, maar omdat men vreesde voor buitenlandsche vijanden. De verhouding tusschen Nederland en Belgie en ook met Frankrijk en Engeland, deden een Europeschen vredebreuk te gemoet zien, en dit veroorzaakte op Java algemeene bezorgdheid, vooral toen weldra bleek, dat de heer VAN DEN BOSCH allerlei maatregelen van voorzorg en verdediging voorbereidde, op en buiten Java. Maar toch verzekerde de troonrede, dat in Indië heerschte eene *gewenschte rust*.

Wat de troonrede bedoelt met de „in Indië daargestelde *min kostbare inrigting*", betuigen wij niet te weten. De heer DU BUS stelde min kostbare inrigtingen daar; maar van den heer VAN DEN BOSCH hoorden wij zulks nimmer. Wel weten wij, dat hij aan het Indische leger eene nieuwe organisatie gaf, met een verminderd cijfer, eene organisatie welke vervolgens bleek niet houdbaar te zijn; maar dat hij overigens wezenlijke besparingen invoerde, dit houden wij voor eene grove dwaling. „*De uitbreiding van landbouw in Oost-Indië*", zeide de troonrede, „*oefent reeds merkbaar weldadigen invloed uit. De Oost-Indische bezittingen zullen een nog ruimere bron van welvaart voor ons worden.*" Het was blijdschap die zoo deed spreken. Maar de Tweede Kamer der Staten-Generaal scheen het niet in die uitgestrektheid op te vatten; zij beantwoordde de troonrede op zoo *onbeduidende* wijze, dat het ons ontheft van alle beschouwing deswege. Zij zeide in het

Adres van antwoord van 25 *October* 1832.

„Met genoegen vestigen wij, te midden van den druk der tijden, met Uwe Majesteit het oog op de gunstige uitzigten, welke zoo wel onze

handel, scheepvaart en landbouw als onze overzeesche bezittingen nog opleveren."

Wij waren, — wie herinnert het zich niet? — in dat ongelukkig tijdsgewricht, toen Engeland onze schepen in zee opving en opbragt, en wij genoodzaakt waren onder neutrale vlag te varen. Dit verduidelijkt de twee laatste volzinnen der

Troonrede van 21 *October* 1833.

„In de Oost-Indische bezittingen heerscht, volgens de jongste berigten, eene gewenschte rust; de verbetering van den staat der geldmiddelen gaat aldaar hand aan hand met de toenemende uitbreiding der teelt van belangrijke voortbrengselen, en van beiden wordt ook in Nederland de weldadige invloed ondervonden.

„De West-Indische bezittingen hebben de stremming der gemeenschap, die echter het wederzijdsch verkeer niet geheel heeft doen ophouden, met kalmte verduurd.

„In alle onze Koloniën heeft, onder die omstandigheden, de geestkracht der ingezetenen zich ten gunstigste vertoond en hebben alle standen gewedijverd in bewijzen van verknochtheid aan het moederland."

Het is natuurlijk altijd aangenaam de verzekering te kunnen geven, dat in onze Oost-Indische bezittingen rust en vrede heerschen. Maar gelijk wij zoo dikwerf aantoonden, valt daarop meestal af te dingen. Ook nu is dit het geval. Wij maken slechts ter loops gewag van een oploop der inlandsche bevolking te Soerabaja en te Pasoeroean ter zake van den verpligten kultuur-arbeid. Meer regtstreeks wijzen wij op de binnenlanden van Benkoelen, waar de adsistent-resident KNOERLE vermoord werd, en op den staat van zaken ter westkust van Sumatra, alwaar de strijd tegen de Padaries heviger dan ooit te voren weder was aangevangen. De heer VAN DEN BOSCH begaf zich persoonlijk derwaarts en stootte het hoofd voor Bonjol. Op Sumatra's Oostkust wijders, deed de Sulthan van Djambi een inval op het Palembangsche grondgebied, 't geen ten gevolge had de stichting van een Nederlandsch etablissement te Moeara Kompeh. Te Makassar werd de ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur HARDIJ DE VICQUES vermoord, en bereidde zich een staat van zaken die gewapende voorziening vorderde. Geen woord van dit een en ander in de koninklijke troonrede.

Dat staatsstuk spreekt verder op nieuw van eene toenemende verbetering van den staat der *geldmiddelen.* Ditmaal wordt uitdrukkelijk gezegd „*geldmiddelen in Indië*" en wij beginnen te gelooven, dat zulks ook de bedoeling was der troonrede van 1831. 't Is ons onbegrijpelijk wat men daarmede zeggen wilde. Het kan zijn, dat het ophouden van den oorlog op Java meer fondsen beschikbaar liet dan vroeger, doch dit is eene zoo natuurlijke zaak, dat daaraan de naam van *verbetering van den staat der geldmiddelen* niet te geven was. Te naauwernood kan men denken, dat het in wandeling brengen van kopergeld bedoeld werd of de verpligting, welke aan de Javasche bank werd opgelegd, om koper representerend papier uit te geven. In

allen geval blijkt, dat de troonrede van 1833 raadselachtig en verbloemend was met betrekking tot den staat van rust in Indië en met opzigt tot den verbeterden staat der geldmiddelen. Alleen het laatste gedeelte der troonrede is in duidelijke en stellige bewoordingen vervat, en wij verheugen er ons over. Wij bedoelen deze zinsnede: *In alle onze koloniën hebben alle standen gewedijverd in bewijzen van verknochtheid aan het moederland.* Die verklaring moge de toenmalige Tweede Kamer der Staten-Generaal beschamen, daar zij daadwerkelijk zoo weinig belangstelling voor de koloniën aan den dag legde. Wel zeide zij bij het

Adres van antwoord van 31 *October* 1833.

„Ook verblijdden ons de mededeelingen, door U. M. gegeven, wegens de verknochtheid der ingezetenen van al onze volkplantingen aan het moederland, en wegens den voorspoedigen toestand der Oost-Indische bezittingen, wier welvaart op onzen eigenen krachtig moet terugwerken.”

Doch zulke betuigingen beteekenen niets, waar zij niet van handelen vergezeld zijn, en daaraan ontbreekt het ten eenenmale, zoo als wij gezien hebben. Dit toch scheen de Kamer te beseffen, en wij wijzen er op, met het oog op de toekomst, *dat de welvaart der Oost-Indische bezittingen op die van Nederland krachtig moet terugwerken.* Dat men deze waarheid nooit vergete!

Toen de heer VAN DEN BOSCH zich in Julij 1833 naar Sumatra begeven zou, nam hij den titel aan van Kommissaris-Generaal en hij droeg de landvoogdij over aan den heer J. C. BAUD, onder den titel van Gouverneur-Generaal *ad interim* van Nederlandsch Indië. Deze was in December 1832 op Java gekomen en er tot dus ver bekleed geweest met het, voor hem daargestelde ambt van vice-president der Indische regering, met behoud zijner betrekking in Nederland van direkteur voor de zaken der koloniën.

Wat de heer VAN DEN BOSCH op Sumatra verrigtte, behalve zijne mislukte poging tegen de Padaries, is ons niet bekend. Wij gelooven niet dat het wat te beteekenen had of iets heeft nagelaten. Wij spreken hier van zijne plaatselijke verrigtingen, niet van zijne ontwerpen voor de toekomst. Maar toen hij op Java terugkeerde in het laatst van 1833 of begin van 1834, en zich gereed maakte om naar Nederland weder te keeren, werden door hem blijvende voorschriften gegeven, zoogenaamde fundamentele beginselen gesteld, ten aanzien der jaarlijksche begrootingen van ontvangsten en uitgaven en ten aanzien van het kultuurstelsel. De heer BAUD gaf daaraan openbaarheid door het *Staatsblad van Nederlandsch Indië*, hij die, wat het *kultuurstelsel* betreft, zelf veel moest wijzigen in de regelingen van den heer VAN DEN BOSCH, en die in Julij 1854 openlijk de verklaring aflegde, als lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, dat het stelsel van den heer VAN DEN BOSCH rustte op *verkeerde grondslagen* en dat het alleen te verdedigen was *door den nood van het moederland.*

Op Sumatra duurde de oorlog steeds voort. De heer BAUD zond aan den overste BAUER, die daar kommandeerde, aanzienlijke versterking. In de Lampongs had, almede in 1834, eene beduidende militaire expeditie

plaats onder den kolonel ELOUT, tegen den muiteling radin IMBA KASOEMA. Op Celebes was de politieke toestand ook ver van gunstig. De Gouverneur MAIJOR had, in hetzelfde jaar waarvan wij spreken, toevlugt moeten nemen tot de wapenen en werd naar Batavia opgeroepen, om zich te verantwoorden, gelijk hij deed tot volkomen genoegen van de regering. De stelregel van den heer VAN DEN BOSCH was, om zich om de eilanden en établissementen buiten Java en Sumatra niet te bekreunen; ze aan hun lot over te laten, wanneer ze geen voordeel geven. Het was naar dezen regel, dat onze établissementen op Nieuw-Guinea in het 1836 verlaten werden en ook dat hetwelk door VOSMAER aan de baai Kendari beoosten Celebes gesticht was, met het doel om daar zeeroovers tot den landbouw te brengen. 't Was ook de oorzaak dat de Engelschen later een gedeelte van Borneo in bezit namen.

Op Java had de heer VAN DEN BOSCH een stelsel van fortifikatiën doen ontwerpen op eene zeer groote schaal. Met dat ontwerp was de Kolonel Ingenieur VAN DER WIJCK door den heer BAUD naar Nederland gezonden. Men kan zich van het kostbare en 't gewigt van dat, in Nederland goedgekeurde en terstond in uitvoering gebragte, stelsel geen beter denkbeeld vormen, dan door te vernemen dat daaraan nu reeds twintig jaren door de Javasche bevolking gearbeid wordt, en dat het zeker reeds twintig millioenen, schats verslonden heeft, terwijl nog niet te berekenen is wanneer daaraan een einde zal komen. De Generaals DE KOCK, DE EERENS, VON GAGERN, en de Hertog van SAXEN WEIMAR hebben allen daarover, de drie laatsten op de plaats zelve, geoordeeld en het schijnt onbeslist of dat stelsel van fortifikatie, zelfs na de wijzigingen die het ondergaan heeft, al dan niet valt af te keuren.

Ook had de heer VAN DEN BOSCH wijzigingen verlangd in het reglement op het beleid der regering, opdat het eenige tegenwigt, tegen het absoluut gezag van den Gouverneur-Generaal, daaruit werd weggenomen, namelijk het ontbinden van het, sedert meer dan twee eeuwen bestaande, ligchaam der hooge Indische regering en het reduceren der Raden van Indië tot bloote adviseurs, zonder stem, zonder verantwoordelijkheid. De heer BAUD refereerde ook deswege aan het bewind in Nederland. Al wat de heer VAN DEN BOSCH begeerde, kwam tot stand; want, bij zijne komst in Nederland, werd hij dadelijk benoemd tot Minister van Koloniën.

Na dit te hebben laten voorafgaan, oordeele men over de

Troonrede van 20 *Oktober* 1834.

„De inrigtingen, welke ik in de overzeesche bezittingen van den Staat heb doen invoeren, leveren voldoende uitkomsten op. Die bezittingen zijn thans in de mogelijkheid gebragt, zich van derzelver geldelijke verpligtingen te kwijten, en er bestaat een redelijk vooruitzigt, dat zij daarmede zullen kunnen blijven voortgaan.

„De vermeerdering van voortbrengselen aldaar verspreidt haren weldadigen invloed over de scheepvaart en het handelsverkeer met het moederland,

alwaar wederkeerig de pogingen, om door eigene voortbrengselen in de behoeften van Nederlandsch Indië te voorzien, daardoor aangemoedigd worden. De vroeger storing der rust op een gedeelte van het eiland Sumatra laat, ten gevolge der genomene maatregelen, geene bezorgdheid over. In alle de verdere Oost-Indische bezittingen, heerscht de volmaaktste orde."

Hier heeft eene omzetting plaats gehad van de gewone inkleeding der troonreden. Tot dus ver spraken ze in de eerste plaats over den staat van rust. Nu komt dit achter aan. En er wordt gezegd: „De vroegere storing der rust op een gedeelte van het eiland Sumatra laat geene bezorgdheid over."

Wij vragen ieder, die met Indië bekend is, of de troonrede op dit punt de waarheid getrouw was. Er bestond wel degelijk groote bezorgdheid. De tegenstand van Toeanko IMAN van Bonjol was hardnekkig en werd eerst in Augustus 1837 overwonnen. Hetgeen het slot der troonrede verder zegt: „In alle de verdere Oost-Indische bezittingen heerscht de volmaaktste orde" kan den toets van waarheid even min doorstaan. Wij hebben hiervoren verhaald, wat er plaats had in de Lampongs en op Celebes.

Beschouwen wij nu het eerste gedeelte der troonrede. Daar wordt gesproken van de „inrigtingen welke de Koning in de Overzeesche bezittingen heeft doen invoeren." Maar dit had immers geen plaats in 1834? Hetgeen er op volgt: „Die bezittingen zijn thans in de mogelijkheid gebragt, zich van derzelver geldelijke verpligtingen te kwijten" toont aan, dat hier bedoeld is het *kultuurstelsel op Java.* Wij willen daarlaten de zonderlinge synoniemen van „Overzeesche bezittingen" en „Java," als of hier ook bedoeld werden Sumatra, Borneo, Celebes, de Molukken, enz. Maar daar blijkbaar met de „inrigtingen, die op Java werden ingevoerd" bedoeld werd het *kultuurstelsel*, zoo vragen wij: waarom daarvan eerst gewag gemaakt *in* 1834, terwijl zulks reeds dagteekent *van* 1829, toen de heer VAN DEN BOSCH naar Java gezonden werd? De troonrede van 1832 en 1833 spraken ook wel van de *uitbreiding*, *die aan den landbouw gegeven werd*, doch hetzelfde kon ook gedaan zijn in de troonrede van 1827, 1828, 1829 en 1830, want in die jaren had DU BUS reeds veel gedaan tot uitbreiding van den landbouw op Java. Die van 1832 en 1833 stelden de zaak niet voor als het gevolg van *„nieuwe inrigtingen."* Eerst in 1834 komt men daarmede voor den dag. In 1832 en 1833 sprak men dus verbloemend en raadselachtig; niemand zou, de troonrede dier jaren lezende, aan *„nieuwe inrigtingen"* gedacht hebben; veel minder aan een stelsel van *verpligten* kultuur-arbeid.

Overigens geen enkel woord van de aanstelling van den heer VAN DEN BOSCH tot Kommissaris-Generaal en van den heer BAUD tot Gouverneur-Generaal ad interim; van de reis van den heer VAN DEN BOSCH naar Sumatra en van het door hem aldaar geleden échec; van de expeditiën in de Lampongs en op Celebes, van het ontworpen stelsel van fortifikatiën op

Java; van het verlaten onzer etablissementen op Nieuw Guinea. Niets van dat alles. De troonrede verzekerde, dat op Sumatra geene reden was tot bezorgdheid; dat overal elders de volmaaktste orde heerschte; dat het *kultuurstelsel*, op Java ingevoerd, rijke vruchten opleverde. Dit moest voldoende zijn. Met de schaduwzijden had men niets te maken.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal was *verblijd*. In Indië was alles rustig. Indië zou voortaan geld geven. Handel en scheepvaart in Nederland zouden bloeijen. Wat wilde men meer! Zie hier het

Adres van antwoord van 29 *October* 1834.

„Wij verblijden ons, zoowel over de verzekering van U. M. dat rust en orde in schier alle onze Koloniën heerschen, als over de voldoende uitkomsten, welke de maatregelen, in de Oost-Indische bezittingen genomen, opleveren. De vermeerdering van derzelver voortbrengsels, waardoor de kwijting harer geldelijke verpligtingen aan het moederland thans mogelijk is, en deszelfs handel en scheepvaart worden verlevendigd, konden door ons niet dan met de grootste belangstelling vernomen worden; terwijl de voortduring en bevestiging van rust, orde en tevredenheid onder de talrijke bevolking onzer overzeesche bezittingen, en derzelver gunstige gesteldheid, onder onze vurigste wenschen blijven behooren."

Wij, die zelven Nederlanders zijn, deelen natuurlijk in de *blijdschap* der toenmalige Tweede Kamer, dat Nederland rijke vruchten inoogsten zou van zijne overzeesche Koloniën en bezittingen; maar hetgeen ons in dit adres van antwoord niet minder *verblijdt*, is de eindelijke slot-betuiging der Tweede Kamer, *dat de voortduring en bevordering van rust, orde en tevredenheid onder de talrijke bevolking onzer overzeesche bezittingen en derzelver gunstige gesteldheid, tot hare vurigste wenschen zal blijven behooren*. Had de Tweede Kamer reden om te twijfelen, of alles wel inderdaad zoo fraai was?

Wij zouden hier kunnen eindigen met dit vervolg van onze beschouwingen, omdat het jaar 1834 het laatste was van het aanwezen in Indië van den heer VAN DEN BOSCH. Maar wij voegen hier nog bij de troonrede van 1835 en het daarop gediend adres van antwoord der Tweede Kamer, omdat die staatsstukken bijna gelijk luiden als die van 1834; ook omdat 1835 het laatste jaar was van het bestuur in Indië van den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD, die het bewind in Februarij 1836 aan zijnen ovolger overgaf.

Troonrede 19 *October* 1835.

„De openingen, welke in de tegenwoordige zitting mijnentwege aan uwe vergadering zullen worden gedaan, zullen U. E. M. bekend maken met de aanvankelijke uitkomsten der nieuwe inrigtingen, welke in Ned. Indië in werking zijn gebragt; de vooruitzigten ten deze blijven gunstig voor de toekomst.

„De maatregelen op een gedeelte van het eiland Sumatra, ter oorzake

van de vroegere storing der rust genomen, zijn geschikt om alle bezorgdheid in dit opzigt te doen verdwijnen.

„In al de overige Oost-Indische bezittingen heerscht volkomene rust.

„De voorspoedige gang van vele takken van volkswelvaart, geschraagd door den gunstigen toestand der overzeesche bezittingen, werkt in ruime mate en weldadig op de inkomsten van het rijk."

Adres van antwoord 20 *October* 1835.

„Tevens ontvingen wij met genoegen U. M. mededeelingen omtrent de in onze overzeesche bezittingen heerschende rust; terwijl wij met de meeste belangstelling de aangekondigde openingen omtrent Nederl. Indië te gemoet zien."

De opvolger van den heer BAUD in het bewind over Nederlandsch Indië, was de luitenant-generaal D. J. DE EERENS, daartoe in 1835 op Java gekomen onder den titel van Luitenant Gouverneur-Generaal. Geen woord daarover in de troonrede. Geen woord over de openbaar gemaakte bedenkingen van den lateren Gouverneur-Generaal MERKUS, destijds raad van Indie, tegen het kultuurstelsel van den heer VAN DEN BOSCH, waartegen deze zich in 1835 in openbaren druk verdedigde. Geen woord over den voortdurenden oorlog tegen de Padaris op Sumatra's Westkust, die zelfs noodig deed zijn, dat een aanzienlijk hulpkorps van den sulthan van Sumanap derwaarts gezonden werd. Geen woord ook over de vijandelijkheden, in Mei 1835, der bevolking van de binnenlanden van Benkoelen, die den adsistent resident DE PEREZ en het hem vergezellende detachement troepen noodzaakte, om af te zien van het voornemen, om te Kaban eene sterkte op te werpen, overeenkomstig eenen last, in 1833 door den heer VAN DEN BOSCH gegeven. In tegendeel de troonrede verzekerde, dat overal eene *volkomene rust* heerschte.

Wij zullen, in een volgend gedeelte onzer beschouwingen, zien dat in 1836 ernstige beroerten plaats hadden in de residentie Bantam; dat die bleven voortduren op Sumatra; dat de Palembangsche bevolking aan het muiten was geslagen, na den adsistent-resident BOGAARDS in de binnenlanden vermoord te hebben. Wij zullen zien, dat BROOKE zich in 1838 op Borneo vestigde en dat wij het bezit van dat eiland sedert met Engeland deelen. Wij zullen in 1839 den heer VAN DEN BOSCH zien vallen als Minister van Koloniën en zien opvolgen door den heer BAUD, die zoo veel jaren later aan den dag bragt, hoe hij denkelijk altoos gedacht heeft over diens kultuur-stelsel op Java; die, zijne overtuiging verloochenende, slechts zocht te plooijen en te schikken, in plaats van te bewijzen dat hij den zeldzamen moed bezat, om het verkeerde weg te nemen en den grond te leggen tot eenen duurzaam goeden staat van zaken. Dit had het vaderland, dit had Indië van *hem* mogen verwachten. Had hij daaraan beantwoordt, zijn naam zou in 's lands geschiedenis met dankbaarheid zijn opgeteekend. Hij zou dan de oppositie tegen de koloniale regerings begin-

selen, welke onder het ministerie VAN DEN BOSCH ontkiemde, hebben gesmoord. Hij zou hare ontwikkeling hebben voorgekomen, in stede van die aan te wakkeren en te doen toenemen in kracht; want dit moest het noodzakelijk gevolg zijn van de hoe langer zoo meer zigtbaar wordende schaduwzijden van een stelsel, waarvan de troonreden en de adressen van antwoord der Staten-Generaal slechts enkele gedeelten lieten zien, dikwerf zelfs zonder het kenmerk van waarheid; terwijl tot radikaal herstel of verbetering niets blijkbaars werd uitgerigt.

(*Ingezonden.*)

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

1. Het stelsel van kultuur en handel voor rekening van den Staat, vergeleken met een stelsel van vrijen arbeid en vrijen handel op Java, door J. KRUSEMAN, Oud-Directeur-Generaal van financiën in Nederlandsch Indië. (Onderzoekt alle dingen en behoudt het goede). 's Hage 1854.

Dit boekje van den heer KRUSEMAN komt te laat. De strekking is, om het „stelsel van kultuur en handel voor rekening van den Staat" in zijne bescherming te nemen en tegen het „stelsel van vrijen arbeid en vrijen handel" te verdedigen. Maar dat zal hem nu niet meer baten. In art. 56 van het, in 't vorige jaar vastgestelde, regeringsreglement is de zaak beslist. Daarin is bepaald, dat de Gouverneur-Generaal moet zorgen, in overeenstemming met de bevelen des Konings, „dat worde voorbereid eene „regeling, steunende op *vrijwillige* overeenkomsten met de betrokken ge„meenten en personen, als overgang tot eenen toestand, *waarbij de tus„schenkomst des bestuurs zal kunnen worden ontbeerd.*" De vermaning, om nu nog de zaak te onderzoeken, die hij in zijn motto het algemeen op het hart drukt, kan tot geene uitkomst meer leiden. Nu moet niet meer onderzocht worden *of* het stelsel van *dwang* behoort vervangen te worden door dat van *vrijheid*, maar *hoe* dit op de beste wijze, zonder schokken, geleidelijk zal kunnen geschieden.

De heer KRUSEMAN heeft in tweeërlei opzigt eene hopelooze taak op zich genomen; hopeloos, omdat hij strijdt voor eene, door de wetgevende magt tegen zijn verlangen, besliste en dus afgedane zaak; maar ook hopeloos, omdat hij in dezen strijd, gelijk hij dien voert, genoegzaam alléén staat. Hij wil de voortreffelijkheid van het kultuur- en konsignatie-stelsel betoogen, niet met betrekking tot de omstandigheden, waaronder het in 't leven werd geroepen, niet als een in zijnen aard afkeuringwaardig, en slechts door den nood van het vaderland gewettigd middel, om de Nederlandsche schatkist te schragen, — maar als goed en deugdelijk in zich zelf. Het moet voor goed bestendigd en behouden blijven, en met zwarte kleuren worden de gevolgen geschetst van het los laten van die eenige rots des heils.

Zóó spreekt zelfs de heer J. C. BAUD niet meer. Wij denken hier aan de merkwaardige belijdenis door hem, den 28 Junij l. l., in de Tweede Kamer afgelegd: „Ik zal slechts kortelijk herinneren," zoo sprak hij, „dat ik de direkte inmenging met de industrie der ingezetenen, welke in het kultuurstelsel opgesloten ligt, niet overeenkomstig acht met gezonde regeringsbeginselen; dat ik meer dan eens heb gezegd, dat wanneer de nood van

het moederland het Indisch bestuur er niet toe gedwongen had, het naar mijn inzien wenschelijk en pligtmatig zou geweest zijn, in Indië het regerings-stelsel te volgen, dat onder alle hemelstreken, onder alle omstandigheden, het beste is, dat namelijk, waaronder de regering zich bepaalt tot het verleenen van bescherming, tot het maken van wijze wetten, tot het openen van middelen van gemeenschap, tot het maken van wegen, kortom tot bevordering *middelijk* van de welvaart en de industrie der ingezetenen; met onthouding van alle *onmiddelijke* bemoeijingen daarmede, onder wat vorm of benaming ook. Omstandigheden, naar mijn inzien van overwegenden aard, hebben de Nederlandsche regering gedwongen, om van die heilzame beginselen af te gaan en om op het produktief vermogen van Nederlandsch Indië dien invloed uit te oefenen, dien men gewoonlijk begrijpt onder den naam van het *stelsel van kultures.*"

Aldus denkt de heer KRUSEMAN er niet over. Het Gouvernement trekt, volgens hem, betrekkelijk slechts geringe voordeelen uit het kultuurstelsel; maar 't is geheel in 't belang van 't Javaansche volk! De grootste rampen zijn voor dat goede volk te gemoet te zien, als men het kultuurstelsel opgeeft. Hij heeft, naar zijne meening, bewezen: „dat de overgang van verpligten arbeid tot vrijen arbeid, met betrekking tot het kultuurstelsel, niets anders zijn zou en zijn kan, dan de zaak op den bestaanden voet te doen uitoefenen door partikuliere ondernemers, ten hunnen behoeve en voor hunne rekening; dat in het wezen der zaak dus geene verandering zoude worden gebragt; dat de inlandsche bevolking geene betere bezoldiging voor haren arbeid zoude genieten; dat de inlandsche hoofden en ondernemers voordeelen zouden erlangen, die thans, door de bemoeijenis en de tusschenkomst van de Europesche ambtenaren, voor zoo veel daarvoòr kan worden gezorgd, in handen van den Javaanschen arbeider komen; dat de produktie voor het buitenland niet zoude toenemen, dat de zedelijke en stoffelijke toestand van den Javaanschen arbeider niet zoude verbeteren; dat verwikkelingen en moeijelijkheden van allerlei aard te voorzien zijn, en dat de algemeene rust gevaar zou loopen verstoord te worden."

Zoodanig zijn, in de oogen van den heer KRUSEMAN, de gevolgen van den overgang van verpligten arbeid tot vrijen arbeid op Java. Ik kan 't mij voorstellen, hoe 't hem als een donderslag in de ooren moet geklonken hebben, toen de wetgever in art. 56 van het regeringsreglement vaststelde: „De Gouverneur-Generaal zorgt, dat worde voorbereid eene regeling, steunende op *vrijwillige* overeenkomsten met de betrokken gemeenten en personen, als overgang tot eenen toestand, waarbij de tusschenkomst des bestuurs zal kunnen worden ontbeerd." Juist datgene, waarvan hij „vertrouwt het verderfelijke te hebben bewezen", zal nu voortaan geschieden. Ik gevoel geheel en al de teleurstelling van den heer KRUSEMAN, en ik kan er hem niet hard om vallen, dat hij, ofschoon een nutteloos werk verrigtende, toch aan zijn gemoed lucht heeft willen geven, door 't schrijven van deze brochure. Desniettemin geloof ik, mij te kunnen onthouden van eene breedvoerige beschouwing dezer bladzijden, te meer dewijl het dagblad

de Indiër de moeite heeft genomen het geschrift op den voet te volgen, en de stellingen, cijfers en berekeningen, die er in voorkomen, met groote zorgvuldigheid maar tevens met groote onbarmhartigheid, te beoordeelen en te analyseren.

Het lust mij echter, op een paar bijzonderheden opmerkzaam te maken, en wel in de eerste plaats op de zucht van den heer KRUSEMAN, om, met behoud van 't kultuurstelsel, toch verbeteringen in te voeren. Hij is niet zulk een lofredenaar van het bestaande, dat hij ongenegen zou zijn, er iets in te veranderen. De billijkheid eischt, dat wij dit erkennen. Hij wil bij voorbeeld aan de kontraktanten meer invloed geven op de keuze en de bereiding der velden. Gij weet, dat de Javaansche landbouwer verpligt is, om een gedeelte zijner akkers, die hij anders voor zijnen eigen landbouw bezigt, af te staan en om die zelf met suikerriet voor de fabrikanten te beplanten. Thans geschiedt dit op aanwijzing en onder de leiding en het toezigt van gouvernements-beambten (Europeanen), die geen direkt belang bij de zaak hebben en die dus in zeker opzigt onzijdige scheidsregters kunnen zijn tusschen de fabrikanten en de bevolking, wier belangen, blijkens deze brochure, lijnregt tegen elkander over staan. Maar nu verlangt onze schrijver, dat „het opzigt over de keuze en bereiding der velden aan den ondernemer worde opgedragen." Thans mag zich de ondernemer met den aanplant en het onderhoud van het riet niet bemoeijen. Te regt zegt de heer KRUSEMAN, dat deze bepaling is daargesteld, om de bevolking niet aan willekeurige handelingen en bemoeijingen der kontraktanten bloot te stellen. Maar nu vraagt hij: „zou men de *inlandsche* ambtenaren, die met de surveillance belast zijn, niet kunnen verpligten deswege in gemeenschappelijk overleg met de kontraktanten te treden en hunne teregtwijzingen te volgen, met de magt, om, in geval van verschil van opinie, de zaak aan de beslissing der bevoegde autoriteit te onderwerpen?" Ons antwoord is: wel ja! waarom niet? Die „*inlandsche* ambtenaren" zijn zulke zelfstandige, onkreukbare, voor elken vreemden invloed onvatbare mannen, dat men hen veilig „in overleg kan doen treden" met de kontraktanten over de keuze en het onderhoud der velden voor de onderneming. Al was er ook de een of andere kontraktant, die hun de schatten van Golconda bood, om zijne belangen daarbij op den voorgrond te stellen, ten koste van die der bevolking — zij zouden doof zijn voor die stem der verleiding!

Al verder verlangt de heer KRUSEMAN de oprigting van eene kommissie in elke residentie, op den voet en met het doel, uitgedrukt in het besluit van 27 Mei 1826 (*Indisch Staatsblad* n°. 29), waarbij de, later weder ingetrokken, zoogenaamde „kommissiën van landbouw" werden ingesteld. „Al wat betrekking heeft tot de teelt en de bereiding van produkten zou „dan," volgens de meening van den heer KRUSEMAN, „niet worden geregeld naar de eigendunkelijke zienswijze van den resident, zijn assistent „en de kontroleurs der landelijke inkomsten, maar tot grondslag hebben „de kennis en de ondervinding van bevoegde personen; *het spreekt van* „*zelve, dat wij met de laatsten voornamelijk bedoelen de kontraktanten*

„*met het Gouvernement, waarvan alzoo de kundigsten een deel der kom-„missie zouden behooren uit te maken.*" Ik geloof, dat het voor vele kontraktanten eene onaangename verrassing zoude zijn, indien zulke kommissiën werden opgerigt, en „de kundigsten" onder hen „een deel der kommissie zouden *behooren* uit to maken." Hoe velen van die „kundigste kontraktanten" wonen niet in Nederland! Daar hebt gij bij voorbeeld den heer KRUSEMAN zelven! Hij behoort, blijkens dit boekje, ongetwijfeld tot de „kundigste" — en als hij nu een deel dier kommissie *behoorde* uit te maken, dan zou hij verpligt wezen zijne aangename woning in 't Noordeinde met zijne suikerfabrijk *Waroe* op Java te verwisselen. En deed men dit niet; dwong men de „kundigste" kontraktanten niet, om naar Java terug te keeren, hoe zou men dan de kommissiën uit hen kunnen zamenstellen; immers langzamerhand verhuren zij allen hunne kontrakten en verteeren de inkomsten in Europa.

Overigens laten wij deze hervormingsplannen van den heer KRUSEMAN voor 't geen ze zijn. Maar wij kunnen den wensch niet onderdrukken, dat de Minister van Koloniën, bij de overweging dezer voorstellen, nimmer zal vergeten wat hij op blz. 64 der brochure kan lezen: „*wij zijn zelve suikerfabrikant en kontraktant met het Gouvernement*," en daarbij altoos zal denken aan het: „*Vous êtes orfèvre Monsieur Josse!*"

De heer KRUSEMAN behoort klaarblijkelijk nog altoos tot de oppositie, echter thans in „tegenovergestelde rigting." Vroeger, vooral toen hij direkteur-generaal van financiën was, verzette hij zich tegen de handelingen van den Minister van Koloniën, den heer J. C. BAUD, op zulk eene krachtige wijze, dat deze zich verpligt gevoelde, hem tot „de klasse der gepensioneerden" terug te brengen. Thans bestrijdt hij eene, eerst onlangs uitgevaardigde wet, die den overgang van het kultuurstelsel beveelt tot eenen toestand, waarbij de tusschenkomst des bestuurs zal kunnen worden ontbeerd. Vroeger verdedigde hij, tegen den heer BAUD, stellingen, waarmede de bladzijden van dit boekje weinig schijnen te strooken. Hij heeft dit zelf gevoeld en daaraan heeft men de volgende phrase te danken: „Men „zal ons waarschijnlijk voorhouden, dat wij ons vroeger hebben doen ken-„nen als een voorstander van het partikulier landbezit op Java, en dat „de beschouwingen, in deze bladen geschreven, een beginsel voorstaan, „in strijd met ons over dat landbezit kennelijk gemaakt gevoelen. Wij „zullen ons daarop verdedigen, zoo wij deswege worden aangevallen, en „trachten te bewijzen, dat onze in deze gedane beschouwingen met onze „vroegere niet strijdig zijn." Inderdaad, hoe ongeloofiijk het moge schijnen, 't is best mogelijk, dat het den heer KRUSEMAN gelukt! Er zijn menschen, die tot alles in staat zijn! Meer nieuwsgierig echter, dan naar dit kunstgewrocht, ben ik naar de oplossing van het volgende raadsel.

De heer KRUSEMAN, ofschoon nog altoos in de oppositie, en nu zelfs tegen een bij de wet vastgesteld beginsel, meent zich echter te moeten onderwerpen aan het fameuse besluit van 13 Januarij 1854. Ja! hij legt dit kurieuse stuk van den heer PAHUD in dien zin uit, dat men zelfs geene

reeds door de Staten-Generaal gepubliceerde officiële bescheiden mag overnemen, zonder voorafgaand verlof. Daarom vroeg hij zeer eerbiedig de vergunning, om „te mogen laten drukken een extrakt uit het rapport van den Commissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES aan den Minister van Koloniën van 10 Mei 1827." En de Minister van Koloniën nam dat verzoek in allen ernst op, en gaf, in een ministeriëel besluit, in alle deftigheid den heer KRUSEMAN te kennen, „dat er geene bedenkingen bestaan tegen het openbaar maken van het door hem bedoeld extrakt." En de minister vergat, dat dit rapport op eene allezins regelmatige wijze reeds openbaar gemaakt was! De minister vergat, dat hij door de Tweede Kamer is gedwongen geworden, in weerwil van den tegenstand van den heer BAUD, om dat rapport over te leggen, en dat diezelfde Tweede Kamer het heeft laten drukken en voor ieder verkrijgbaar gesteld! Waarom heeft de minister den heer KRUSEMAN niet te kennen gegeven, dat hij voor 't geen hij verzocht, geen verlof van 't Gouvernement noodig had?

Maar nu komt er in dit boekje een stuk voor, tot welks openbaarmaking de heer KRUSEMAN, zich aan 't besluit van 13 Januarij onderwerpende, wel degelijk dat verlof behoefde. Ik bedoel den, op blz. 72 enz. afgedrukten, den 9den December 1843 door hem aan den Minister van Koloniën geschreven brief. Waarom heeft hij daarvoor geene toestemming gevraagd? Waarom roept de minister, die hem tot het publiceren van een reeds gedrukt stuk autoriseerde, hem niet ter verantwoording wegens het drukken van dit stuk, dat nog niet publiek was gemaakt?

---

2. Rapport aan Zijne Majesteit den Koning over de Japansche aangelegenheden, uitgebragt door Zijne Excellentie den Minister van Koloniën, onder dagteekening van 12 Februarij 1855 N°. 23.

Van dit rapport, dat in de *Staats-Courant* werd opgenomen, is een afzonderlijke uitgave verschenen, met eene plaat, voorstellende een *Gezigt op de haven en de baai van Nagasaki*, en 't is deze uitgave, waarmede wij onze lezers bekend maken. Zij onderscheidt zich, gelijk alles wat door den heer MIELING te 's Gravenhage wordt bezorgd, door eene keurige uitvoering.

Over den inhoud van het rapport willen wij thans geen oordeel vellen. Opzettelijk hopen wij den tegenwoordigen stand onzer Japansche aangelegenheden, in een artikel van dit Tijdschrift, te behandelen.

Alleen meenen wij nu reeds den Minister van Koloniën opmerkzaam te mogen maken op den rusteloozen ijver, waarmede de Engelsche en Amerikaansche regeringen hunnen invloed in Japan schijnen te willen uitbreiden. Zoo is onlangs aan het parlement medegedeeld, dat een stoomjagt gereed wordt gemaakt, om namens het Engelsche Gouvernement, als een geschenk aan den Keizer van Japan te worden aangeboden. Zoo vernemen wij, dat Amerika aan dienzelfden vorst een spoorweg en locomotief zal zenden. Volgens de berigten der nieuwsbladen zou eerstdaags een adju-

dant van onzen Koning naar Japan vertrekken, om het portret van Z. M. voor het hof van Jedo over te brengen. Dat is een schoon bewijs van de persoonlijke belangstelling des Konings in deze gewigtige aangelegenheid, maar 't is geene handeling van het Gouvernement. Bij ons is de vraag gerezen, of wij niet moesten trachten, aan de Japanners de *kennis* te brengen van die uitvindingen dezer eeuw, waarvan door Amerika en Engeland een paar proeven derwaarts worden gezonden? Wij moesten hun personen bezorgen, die hun konden leeren, al die voorwerpen te vervaardigen, waardoor Europa zoo verre Japan en andere Aziatische staten vooruit is. Wij moesten hun de wetenschappen brengen, wier praktische toepassing aan het, door de natuur zoo gezegende, Japansche rijk, binnen weinige jaren, een geheel nieuw leven en eene krachtige ontwikkeling zou schenken.

---

8. Het Oost- en West-Indische Archief te Amsterdam, door Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK. Voorkomende in de *Algemeene Konst- en Letterbode*, N°. 2, 5 en 8 van 1855.

Op het voetspoor van mijnen geachten ambtgenoot, den heer HEEMSKERK, heb ik, bij de behandeling van het V^{de} hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1855, er op aangedrongen, dat beter zorg worde gedragen voor het Oost- en West-Indische Archief te Amsterdam, dat het worde overgebragt bij het algemeene rijks-archief waartoe het behoort, en dat het publiek in de gelegenheid worde gesteld, om van deze, voor de geschiedenis van Indië en het vaderland niet genoeg gewaardeerde, verzameling een onbelemmerd gebruik te maken.

De hoogleeraar LAUTS kwam weldra in de *Amsterdamsche Courant* op met de leer, dat al die klagten, zoo al niet geheel ongegrond, althans overdreven waren. Niet weinig verheug ik mij over dit geschrijf van den professor; want daaraan zijn wij de hoogst belangrijke artikelen verschuldigd, die aan 't hoofd dezer aankondiging vermeld zijn en waarmede ik thans de lezers van dit Tijdschrift bekend wil maken. Zij behandelen: den toestand van het Archief, de toegankelijkheid van het Archief en de faciliteit voor de bezoekers.

De heer LAUTS had geloochend, dat de toestand van het Archief der Oost- en West-Indische Maatschappij niet zoo betreurenswaardig zou zijn, als de heer HEEMSKERK en ik beweerden. Zie hier het tafereel, dat de heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, in de *Konst- en Letterbode*, er van ophangt:

„Uit het standpunt van de localiteit is de toestand van een archief dan betreurenswaardig, wanneer er ruimte en licht, wanneer er veiligheid, wanneer er toegankelijkheid ontbeerd wordt.

„Ik neem ruimte en licht te zamen, omdat gebrek aan het eene gewoonlijk gebrek aan het andere ten gevolge heeft. Gesteld, de uitbreidingen, welke het rijks-archief sedert zijne verplaatsing heeft ondergaan, waren daaraan in het vroeger verblijf ten deele gevallen. Zij hadden niet anders kunnen opgenomen worden dan door het optimmeren van hooge middelkasten en door het drie dubbel zetten van rijen, die reeds dubbel stonden. Wie dan in zulk een bajert licht zou hebben willen scheppen, zou brand hebben moeten stichten. Voorts uit te leggen, hoe ruimte en licht tot het schiften, het leeren kennen, het inventariseeren van

archieven behoeften zijn, zal wel voor niemand noodig wezen. Pas het toe op het archief van de O. en W. I. maatschappij te Amsterdam. Voorzeker heeft de heer LAUTS meer waarheid gesproken dan hij zelf wilde, toen hij verzekerde, daar twintig jaren *gewroet* te hebben. Dat *wroeten* doet aan Souterrains denken, waarin meer ongedierte dan licht huist. Nu zal zich de heer L. voorzeker uit zijne twintigjarige ondervinding weten te herinneren, dat de zolders, waarin thans het archief der Kamer van Middelburg geplaatst is, ten eenemale van licht verstoken waren, en dat het aan den ijver van den nieuwen met het archief belasten ambtenaar is dank te weten, dat de zolders van het schraalste hulpmiddel, van lichtkokers voorzien zijn. Maar onder die zolders zijn twee andere, waarnaar men, ik weet niet te zeggen òf meer langs een touw òf meer langs een ladder afdaalt. Behalve uit het zolderluik ontvangen die van de zijramen het licht: zijramen breed genoeg om, wanneer slechts de wanden bezet waren, de opschriften der registers leesbaar te maken. Maar die zolders zijn juist met tot aan de zoldering opgetimmerde kasten gevuld: wat er in die kasten staat is op vele plaatsen even onzigtbaar als waarmede de muurzijde gevuld is, en zoo ik een bewijs wilde geven, van wat ik straks beweerde, dat licht en ruimte hoedanigheden zijn, die elkander de hand geven, dan zou ik juist naar de zolders verwijzen, waarop het Archief der Oost-Indische maatschappij, Kamer Amsterdam, geplaatst is.

„Nog zou ik een vraag moeten opperen: er zijn meer Kamers geweest, dan die van Amsterdam en Middelburg, en niemand zal het wenschelijke ontkennen, dat ook elders opgespoord worde, welke overblijfselen van de oude Compagnie in andere steden nog aanwezig zijn. Slaagden die opsporingen gelukkig, wij gelooven, dat men het dan bij de tevredenheid over dien uitslag zou moeten laten: want de aanwinst met het reeds aanwezige te vereenigen, zou geen ander gevolg hebben, dan al de vier zolders in eene gelijkmatige schemering te dompelen.

„Het punt van veiligheid kan ik slechts ten deele beoordeelen. Het gebouw, waarin het Archief is opgeslagen, staat, ik ontken het niet, op zich zelf, maar in dat lokaal wordt door sjouwers en pakkers den geheelen dag door gearbeid. Ik weet niet of vele der daar opgeslagen goederen niet van dien aard kunnen zijn, dat zij òf aanleiding tot brand geven òf een uitgebroken brand onbluschbaar maken kunnen. Ik weet niet, welke ten opzigte van het gebruik van vuur de verordeningen voor de overige bewoners of gebruikers van het lokaal zijn; maar ik wil hopen dat zij de beste zijn. Doch er is nog eene andere veiligheid, welke voor Archieven gevorderd wordt: het is deze dat zij op gezette tijden voor onbevoegden behoorlijk afgesloten kunnen worden en dat het inwendige daarvan voor niemand toegankelijk zij, dan op de verantwoordelijkheid van den daarmede belasten ambtenaar. Zijn wij wel onderrigt, dan ontbreekt die veiligheid ten eenemale: zijn wij wel onderrigt dan heeft in die overtuiging de ambtenaar, met het beheer der Archieven belast, steeds moeten weigeren zoodanige verantwoordelijkheid, als wij bedoelden, op zich te nemen. Wij hebben hooren spreken van ongeoorloofde toelatingen van vreemden op ongeschikte uren, en dat dan hetzelfde gebrek aan licht en ruimte verdonkering gemakkelijk maakt, ligt zoo in de aard der zaak, dat de uitdrukking er tevens voor gevonden is. Verzekert ons echter de heer L. dat er in de duisternis en opeenstapeling orde heerscht, dan moeten wij het gelooven, omdat wij het niet zien kunnen, en het gelooven juist daar aanvangt, waar het aanschouwen ophoudt."

In twee volgende artikels handelt de heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK over de toegankelijkheid, openbaarheid en bruikbaarheid van hetzelfde Archief; maar daarin komen tevens zulke gewigtige beschouwingen voor over het gebruik van Rijks-archieven in 't algemeen, dat wij de vrijheid zullen nemen, die beide artikelen hier woordelijk te laten volgen.

„Thans overgegaan tot dat vervullen mijner belofte, met het artikel van de *Amsterdamsche Courant* van 1 Januarij in de hand, moet prof. LAUTS het mij niet euvel duiden dat ik hem met oogen van verbazing aanstaar, wanneer hij zegt niet te begrijpen welke faciliteit men verlangt, en dat hij voor zich zulk eene faciliteit niet begeert, als men in sommige bibliotheken enz. aantreft, waar het publiek onderscheidene malen 's weeks gedurende drie of vier uren wordt toegelaten om zelf te zoeken.

„Publiciteit — want dit is hetgeen met het meer vreemde woord faciliteit wordt bedoeld, — is een dier dingen, die zelve uitwijzen, wat zij zijn. Te vragen wat publiciteit is, het is als of u iemand op den vollen middag vroeg wat of licht is. Wat zou men zeggen van hem die den eisch deed dat de aarde kwart voor tienen de beweging om haren eigenen as staakte, omdat hij voor zich met zulk eene helderheid *niet gediend* is, als wanneer de zon de middaghoogte heeft bereikt?

„Nu echter de vraag gedaan is welke publiciteit er verlangd wordt, zal ik zeggen dat het die is, welke bij het ministeriëel besluit van 4 Augustus 1829 voor de Rijks-Archieven werd omschreven. Eerst thans is het op het Rijks-Archief mogelijk geworden die voorschriften in al hun omvang ten uitvoer te brengen. Dagelijks wordt daar het publiek in eene behoorlijk van het inwendige des archiefs afgezonderde leeskamer ontvangen; de gedane vragen worden zooveel mogelijk beantwoord; wordt de mededeeling van stukken verlangd, die stukken worden behoorlijk gestempeld onder de oogen der vragers gelegd; betreft de vraag een onderwerp van algemeenen aard, omtrent welks bouwstoffen de onderzoeker zich wil vergewissen, men legt hem, voor zoo verre die aanwezig zijn, de daartoe betrekkelijke inventarissen voor en hij kiest wat hij wil raadplegen. Het aanvullen der oude, het maken van nieuwe inventarissen is de aanhoudende bezigheid der ambtenaren en het doel dier bezigheid is dit: bevordering van publiciteit.

„Wordt nu eene dergelijke publiciteit voor het archief der O. en W. Indische Kompagnie verlangd er is voor dat verlangen nog al het een en ander te zeggen, onder anderen dit:

„Nog voor de ontbindig van ons staatswezen in 1795 was dit het lot geweest der beide vermaarde compagniën; in hunne bezittingen, baten en lasten was de staat reeds in 1791 opgevolgd; hunne archieven waren regtens de archieven der Staten-Generaal geworden. Onder het besluit van het staatsbewind van 17 Junij 1802, waarbij de lands-archivarius met de visie, inspectie en inventarisatie van 's lands charters belast werd, waren zij dus begrepen en voorzeker was dit het geval met het besluit van den souvereinen vorst van 11 Maart 1814, waarbij voorgeschreven werd dat alle oudere en latere archieven van den staat tot aan het jaar 1794 ingesloten op het rijks-archief zouden worden bijeengebragt. Wat sedert bij het aangehaalde ministrieel besluit van 1829 wegens de openbaarheid en het gebruik der rijks-archieven bepaald is schijnt mij ook op het archief der O. en West-Indische maatschappij van toepassing.

„Het is zoo, het besluit van den souvereinen vorst van 1814 heeft niet in allen deele het doel bereikt. De verplaatsing der archieven van de departementen waartoe zij behoorden bij het besluit van het staatsbewind verboden, bij het souverein besluit van 1814 daarentegen, zoo het schijnt, gelast, heeft eerst dezer dagen plaats gehad, omdat het rijks-archief tot dusverre geene ruimte voor de opneming voor die archieven had opgeleverd. De plaatsing dier archieven bij de departementen waartoe zij behoord hadden, maakte het gebruik daarvan voor het publiek minder gemakkelijk en vergde de inachtneming van zekere belemmerende vormen voor hem noodzakelijk die van enkele stukken mededeeling verlangde. Dit volgde uit de inrigting der bureaux dier departementen; uit de menigte van andere werkzaamheden, waarmede de ambtenaren daar overhoopt waren. Ik heb echter nimmer gehoord, dat men die oude archieven niet als een publiek goed beschouwde en zoo er een bewijs noodig ware ik zou het volgende aanvoeren. Tusschen het aijks-archief en het archief der domeinen, vroeger geheel en nog voor een gedeelte te Amsterdam bij de archieven van het voormalig amortisatie syndikaat, later van het agentschap van finantiën geplaatst, hebben herhaaldelijk uitwisselingen van stukken en registers plaats gehad. Het is echter bij die uitwisselingen geenszins de vraag geweest of de uitgewisselde stukken voor publiciteit al of niet vatbaar waren, maar alleen welke voor de dagelijksche dienst der ambtenaren van het domein al of niet konden worden gemist? Wederkeerig waar stukken uit het rijks-archief naar andere depots zijn verplaatst, is de regel gehandhaafd, dat zoo die stukken in het wettig bezit van het rijks-archief waren geweest en als zoodanig gestempeld, hun karakter wat de openbaarheid betreft door de verplaatsing onverminderd bleef.

„Wanneer nu beweerd wordt, dat het archief der O. en W. Indische maatschappij te Amsterdam nimmer als een openbaar archief beschouwd is, dan komt ons die beweering in strijd voor met alle wetten en bepalingen omtrent het archiefwezen. Het departement van koloniën

zou daardoor uitzondering maken op den stelregel zoozeer door alle overige ministerieele departementen omhelsd, dat zij zelfs alle hunne archieven tot 1818 aan het rijks-archief ter overneming hebben aangeboden.

»Geenszins behoor ik tot dezulken, die het den redenaar der Fransche conventie nazeggen: périssent les colonies plutot qu'un principe: zoo het lot van eene enkele onzer koloniën door de openbaarheid van het O. en W. Indisch archief in de waagschaal werd gesteld, zou ik de eerste zijn om die te wraken; maar ik moet erkennen voor zulk eene bewering nimmer duchtige gronden te hebben hooren aanvoeren.

»Waarin dat gevaar zou bestaan, werd door een van de sprekers in de Tweede Kamer met een enkel woord aangewezen. Dat door ons in onze overzeesche bezittingen hier en daar regt en gezag zou worden uitgeoefend in strijd met en verder dan hetgeen ons geslotene overeenkomsten zouden toelaten is eene onderstelling weinig eervol voor de spreekwoordelijke Hollandsche trouw en die *wij* althans best doen niet te opperen. Geven wij echter toe, dat de tekst van zulke overeenkomsten met onze handelwijze en de uitoefening van onze magt in strijd zou kunnen zijn, wij zouden niet zoo onbescheiden zijn de vraag te stellen, welke die overeenkomsten zijn; maar wij zouden mogen vergen, dat het bestuur der koloniën of slechts zeer weinigen van dat bestuur, daarin het diepst ingewijd, die met name en dagteekening kenden, dat zoo mogelijk door nieuwe overeenkomsten ons uti possidemus van heden werd bevestigd of — wij geven hier eenen raad, die welligt aan den geest van dit opstel vreemd zal schijnen — of dat die comprommettante traktaten werden vernietigd. Vernietiging is, waar het staatsbelang tegen het beginsel der publiciteit opkomt, het eenig afdoende middel: eenvoudige geheimhouding reikt niet toe; waar men weet dat iets geheimgehouden wordt, vindt zich de nieuwsgierigheid geprikkeld en wanneer deze al de krachten van een schrander hoofd in het werk zet, zijn de middelen om achter het geheim te komen, wanneer zij tot het laatste met geduld worden uitgeput, zoo talrijk dat geene instructie zoo hecht gesloten kan zijn of de onbescheidenheid dringt door eene reet, geene argusoogen van den bewaarder zoo wakend, of de booze vijand doet, zoodra een enkel zich luikt, zijnen greep.

»Ik heb het barbaarsche woord vernietiging uitgesproken, niet omdat ik voorstander van een dergelijk vandalisme ben, maar omdat, ware de veronderstelling welke in de Kamer werd aangeduid waar, ik in de vernietiging de naaste overgang tot eene wenschelijke openbaarheid zou aanschouwen, omdat ik dan zou kunnen meenen, dat enkele verloren gingen op dat het geheel behouden werd. Geheimhouding is de naaste weg tot verwaarloozing: wie stelt er prijs op dingen, die men niet gebruiken, op rijkdommen die men niet vertoonen mag? de in de aarde begraven schat, wanneer zij in harde specien bestaat, wordt misschien na jaren opgedolven, door wie hare waarde niet kent; maar perkamenten en papieren, al zijn deze uit de beste stoffen van het Indische plantenrijk zamengesteld, worden de prooi van mot en roest. Geheimhouding, zal zij haar doel bereiken, moet door de hardnekkigheid der afsluiting over het ongeduld van het onderzoek zegevieren, en, behaalt zij die zege, dan is het op eene voorwaarde, die het allernaast leidt tot den ondergang van het bewaarde; dan is het ten koste van de algemeene belangstelling. Het is eene waarheid die ik niet luide genoeg weet te verkondigen: van de Rijks-Archieven, sedert dat zij ten algemeenen gebruike gesteld zijn, weet ik geen enkel voorbeeld aan te halen, dat eenig stuk door verwaarloozing verloren gegaan of met boos opzet ontvreemd is; daarentegen geven ons vroegere inventarissen telkens het bewijs, dat er in den tijd der geheimhouding gestolen, verstrooid, verscheurd, weggegeven en verdonkerd is; de staatsstukken die ons op openbare handschriften-veilingen zoo dikwijls voor het hoofd springen en die nimmer in handen van bijzondere personen hadden mogen komen, zijn juist aan die verzamelingen ontvreemd, waarvan de toegang voor het algemeen afgesloten was en die aan de trouw en zorg van een enkel persoon waren overgelaten. Ik heb den diepsten eerbied voor den ijver waarmede het tegenwoordig hoofd van het Departement van Koloniën ook in de details en de geschiedenis van het onderwerp zijner administratie is doorgedrongen; ik heb de innigste overtuiging van den ijver waarmede de ambtenaar met het beheer van het archief der O. en W. Indische belast de hem toebetrouwde schat bestudeert en die bewaakt, maar zoo het stelsel van geheimhouding moet blijven voortduren, dan zal het gevolg der geheimhouding, verflaauwing van belangstelling, niet uitblijven. Waarom moet hier reeds het verledene voor de toekomst waarschuwen? Waarom moet zich onder mijne pen de naam eens staatsmans

opdoen, wien ik persoonlijk heb leeren hoogachten, eens mans van wetenschappelijken zin, uitgebreide studie en vrij van alle bekrompenheid? en toch was hij het die van datzelfde O. en W. Indische archief eene verkooping van scheurpapier gelast heeft, waarvan het onzeker is, hoeveel belangrijks hoeveel gevaarlijks, zoo gij wilt, in onbevoegde handen kwam. Ik weet het niet; maar men wijst nog hier in de residentie de zolder aan waar toen vele stukken zijn ondergebragt en jaren lang dooreen gelegen hebben — daaronder, zoo de overlevering waarheid spreekt, het journaal van ABEL TASMAN.

„Vernietig derhalve, — zoo de tijd het medebrengt dat de reden van staat over de regtvaardigheid zegevieren moet — vernietig het stuk dat tegen u getuigt; op die wijze alleen kan uw onregt wel vermoed maar nimmer ontdekt worden; maar vernietig met volkomene wetenschap dat het gevaarlijk is; en vernietig alleen dan, wanneer gij de zekerheid hebt, dat het dubbeld daarvan niet reeds of nog in handen is van hem dien gij vreest. En hoevele zullen dan wel die stukken zijn? Voor misdrijven door de voormalige Compagnien gepleegd zal ons niemand aansprakelijk stellen, wel misschien voor uitoefening van regten waar de titel dier regten daarmede in strijd is. Laat ons echter openhartig zijn. De bestrijders van het koloniaal bestuur in vroegeren en lateren tijd hebben daaraan minder verweten dat het zijne regten te streng heeft gehandhaafd, dan wel dat het door zorgeloosheid die verzuimd heeft uit te oefenen, toen het nog tijd was, dat het belangrijke posten aan vreemden heeft ingeruimd, dat het door verwaarloozing van onderzoek hulpbronnen heeft doen opdroogen die vroeger hadden gevloeid of toegelaten dat die naar elders afgeleid zijn. Zij hebben het betreurd dat vreemden de studie van den Indischen Archipel beter hebben gedreven dan wij; dat wij aan de Engelschen onze naauwkeuriger kennis van Java, van Borneo hebben te danken. Het past mij niet over de gegrondheid dier verwijten uitspraak te doen; maar de vernietiging zoo als ik die voorstel en waarop ik alleen op grond van het geuite vermoeden aandring, zal een arbeid van onderzoek vorderen, die wel aan het licht zal brengen wat niet vernietigd mag worden. Het is mij een aangenaam denkbeeld dat tegen een enkel stuk dat tegen ons spreekt er vele zullen zijn die den grond onzer regten in helderder licht stellen, die ons regtmatige aanspraken herinneren te lang verwaarloosd of de aandacht vestigen op ontdekkingen, ondernemingen, inrigtingen, waarvan wij verzuimen de vruchten te blijven plukken in kloeker eeuw reeds door onze vaderen ingeoogst.

„Geene stukken verdelgen, maar ze bewaren" werd mij na de lezing van mijn vorig artikel toegevoegd door iemand die overigens een voorstander bleek te zijn van het stelsel — zal ik zeggen van wantrouwen? Mij werd als eene barbaarschheid aangewreven, wat ik als de uiterste gevolgtrekking van dat stelsel beschouwde; en toen ik mij tegen die beschuldiging juist op dien grond verdedigde, bleek het dat er na die uiterste gevolgtrekking van vernietiging der verdachte stukken, slechts ééne andere gevolgtrekking overbleef, die van hermetische afsluiting van het geheele archief.

„Maar die gevolgtrekking, ofschoon zij de laatste waarborg van volstrekte onschadelijkheid is, wil niemand, en te regt; want zulk eene afsluiting staat met vernietiging gelijk en leidt regelregt tot vernietiging. Afsluiting dus met uitzondering. Zal echter die uitzondering beperkt zijn, of ruim genomen worden? — daar ligt de vraag.

„In het algemeen zij dit aangemerkt: waar uitzondering plaats heeft, vindt gunst plaats; en waar gunst plaats vindt, is misbruik voor de deur. De gunst is eene onbepaalde grootheid, aan wet noch regel gebonden, eene vloeibare zelfstandigheid, die langs onderscheidene kanalen tot den begunstiger opklimt en tot den al of niet begunstigde afdaalt. Waar het hoofd van het departement naar gunst handelt, verspreidt zich die onbepaalbare hoedanigheid langs alle vertakkingen tot op den bontefeu, die de kagchel aanlegt in het vertrek waar gij toegelaten wordt. En op die lange wandeling die gunst of ongunst te maken heeft, hoeveel gelegenheid tot misbruik of tot misleiding? Beter daarom de regel: voor niemand iets of alles voor allen.

„Is de uitzondering beperkt, dan is het wiskunstig waar, dat de gunst te grooter is. Hoe beperkt de uitzonderingen zijn, zij blijven gevaarlijk. Wij hebben hier te doen met hetgeen meest gunst en bijgevolg meest uitzondering verdient: wetenschappelijk onderzoek. Maar dat

rust nimmer: daarvoor is niets onbeduidend wanneer het op den weg ligt: dat verliest nimmer het spoor, dat het eenmaal gevolgd heeft: dat gluurt door de reten of klimt over de heining, waar men zegt: tot hiertoe en niet verder. De bewaker die gesteld is om het onderzoek tegen te houden, waar het eenmaal doorgedrongen is, vindt zich in een voortdurenden staat van beleg: van parallel tot parallel nadert het onderzoek de gezochte waarheid: en, beweert de krijgskunde onzer dagen, dat geene vesting onneembaar is, het zou de eerste keer moeten zijn dat schrander onderzoek door storm of verschalking — wij willen niet zeggen, door verraad, — niet achter de waarheid kwam.

„Ik zeg het ronduit, in al het bovenstaande heb ik tegen eene schaduw gevochten, tegen iets dat niet bestaat; maar ik achtte het noodig dit punt af te handelen, ten einde niet iemand aan het einde mijner redenering, tot het onwetenschappelijke, tot het antediluviaansche: „Welnu, dan liever geheele afsluiting!" zou terugkeeren.

„Ruime uitzondering derhalve! het ligt in den geest van den tijd, de wetenschap vordert het: het geachte hoofd van het departement van koloniën stemt met die vordering in, en hoe dat verlichte stelsel bij het archief van de O. en W.-I. Maatschappij in praktijk wordt gebragt, bewijst, om een voorbeeld uit vele te nemen, de verzekering van prof. LAUTS, die sedert twintig jaren op alle vragen, die hij aan het beheer van dat archief rigtte — wij weten dat wij met die uitdrukking der waarheid nader zijn, dan prof. LAUTS met zijne bewering van zelfwroeten — antwoorden bekomen heeft, zoo volledig, dat hij daaruit niet meer dan eene bloemlezing in zijne uitgegevene schriften heeft kunnen opnemen.

„Uitzondering echter moet uitzondering blijven: de regel houdt op en wordt zelf uitzondering, wanneer de uitzonderingen talrijker zijn dan de gevallen waarop de regel toegepast wordt. Wanneer de vrijgevigheid ten gevolge harer natuurlijke en noodzakelijke ontwikkeling zoo verre gaat, dat de uitzonderingen regel zouden worden, dan zouden wij aanraden van nu af aan de betrekking om te keeren. Wij zullen straks ontwikkelen welke heilzame uitzonderingen op den regel van openbaarheid kunnen worden gemaakt. Voorshands willen wij slechts aanwijzen dat de gevreesde vrijgevigheid nog niet bij het O. en W.-I. archief bestaat. Want:

„1°. Krijgt men niets dan hetgeen men vraagt.

„2°. Krijgt men niet alles wat men vraagt, ook wanneer het aanwezig is.

„Wij zijn gereed op het eerste punt eene uitzondering toe te laten. Wij weten dat de zucht voor wetenschap bij den ambtenaar, met het beheer van het archief der O. en W.-I. Maatschappij belast, groot is, dat men op een naauwkeurig, een veelomvattend, een uitvoerig antwoord rekenen kan, wanneer men de vragen zoo algemeen mogelijk inrigt en zich door zijne schranderheid en kunde laat te regt wijzen. Maar wij bestrijden juist het stelsel, dat van de kunde en welwillendheid eens ambtenaars, het wel slagen van het onderzoek afhankelijk maakt. Wij bestrijden het stelsel dat juist eene gespecificeerde aanvrage tot voorwaarde stelt, waar het bij de bestaande geheimhouding zoo moeijelijk is te weten wat men vragen moet. Art. 8 van het ministeriëel reglement van 1829 schrijft allen opzigters van archieven voor, de bezoekers in hunne nasporingen behulpzaam te zijn, bijv. door hun de bestaande registers en inventarissen voor te leggen enz. Wij weten niet, welke en hoe vele inventarissen er op het archief der O. en W. maatschappij bestaan; helaas weten wij, dat er daar buiten bestaan en dat niet zeer lang geleden een register op de ingekomen stukken bij het kasteel van Batavia op eene openbare veiling voor eene hooge som door het departement van koloniën is aangekocht geworden. Zoo intusschen die inventarissen en indices op het archief der O. en W. I. maatschappij onvolledig zijn of ontbreken, dan ligt het zeker in den geest der wetgeving, welke sedert 1802 het archiefwezen van den staat heeft geregeld, dat die inventarissen gemaakt of aangevuld worden. Teregt toch werd in het reglement van 1829 aangenomen, dat de krachtigste ondersteuning voor het geregeld en omvattend nasporen in het voorleggen van inventarissen gelegen is. De beste proeve, dat het reglement voor het O. en W. I. archief even vrijzinnig is als dat voor de archieven in het algemeen, zou zeker zijn indien eene aanvrage om mededeeling der bestaande inventarissen toestemmend werd beantwoord.

„Waar in een archief geene inventarissen aanwezig zijn of kunnen vertoond worden, heeft het onbekrompen en wetenschappelijk onderzoek slechts één waarborg, en die waarborg is in de jongste debatten der Kamer ter sprake gebragt. Ook ons bevalt het gebezigde woord: snuffelen even min als den Minister van Binnenlandsche Zaken: het heeft iets onbescheidens,

iets hondsch, waarbij men al ligt eene onwillekeurige trekking in het regterbeen ondervindt. De Minister kon met regt zeggen, dat snuffelen ook in het rijks-archief niet geoorloofd was. Waarom? omdat daar inventarissen en registers worden voorgelegd en waar die inventarissen ontbreken en zoo lang zij ontbreken, wordt in nog niet geïnventariseerde verzamelingen, wanneer die geacht worden tot het onderwerp des onderzoeks betrekking te hebben, eene vrije onbelemmerde nasporing toegestaan, die men des noods snuffelen zou kunnen noemen. Het kan niet genoeg herhaald worden: het reglement van 1829 was bestemd om in de behoefte te voorzien, die door het vervallen van het ambt van een landsgeschiedschrijver ontstaan was. Dat ambt met zijn voorregten en voordeelen lag niet meer in den geest eener verlichte eeuw. Voor alle kundigen onder de natie werden de griffiën en charterkamers ontsloten, waartoe vroeger slechts een enkel bevoorregte onder eede werd toegelaten. Het doel dier veranderde orde van zaken was verspreiding van de kennis onzer geschiedenis onder de natie, oproeping aan de natie, om zelve mede te werken aan het voltooijen, aan het zuiveren harer geschiedenis. Men zou moeten beweren óf dat de geschiedenis onzer O. en W. I. bezittingen volkomen bekend is, óf dat die geschiedenis geen belangrijk deel van die onzes vaderlands uitmaakt, om voor het O. en W. Indisch archief den slagboom te laten bestaan, dien het besluit van 1829 zoo kordaat heeft opgeheven.

„Ik vraag dus in naam der wetenschap, voor den wetenschappelijken onderzoeker in het archief van koloniën, ó overlegging van inventaris óf de vergunning om — zoo het dan heeten moet — te snuffelen. Het kan toch niet wenschelijk heeten dat de geschiedenis der koloniën alleen bij gedeelten behandeld wordt; — menigeen bovendien heeft zich, door een onbelemmerd onderzoek van enkele gedeelten, opgewekt gevoeld om met goed gevolg tot de zamenstelling eens grooten geheels over te gaan; — maar het kan boven alles wenschelijk heeten, dat VALENTIJN aangevuld en VAN KAMPEN verbeterd worde. Eene geschiedenis van onze koloniën op groote schaal aangelegd, wie zou de onderneming niet toejuichen als eene eerzuil misschien voor onze vroegere grootheid, maar stellig als een gedenkteeken voor den geest van onderzoek en wetenschap in onze dagen? Moge ook die wensch nog verre zijn van zijne verwezenlijking, de geschiedschrijvers van grootere onderdeelen onzer geschiedenis, van onzen handel, van onze scheepvaart, van ons zendelingswerk, van onze O. of W. Indische Compagnie, van onze voormalige bezittingen op het vasteland van Indië, zullen zich dan eerst bevredigd kunnen achten, wanneer zij, in het archief toegelaten, kunnen zeggen: Toon mij wat er is, opdat ik wete wat ik hebben moet.

„Ik besluit mijne artikels met de behandeling van het tweede punt, in het vertrouwen dat hier het gehandhaafde stelsel van afsluiting en het mijne elkander op een neutraal, zoo niet vriendschappelijk, terrein zullen ontmoeten. Openbaarheid is geene absolute deugd: het is eene eigenschap die misbruikt kan worden en waar het misbruik de overhand heeft staan de grenzen der openbaarheid. Wie mij tegenwerpt: ook op het Rijks-archief krijgt men niet wat men vraagt, ook wanneer het aanwezig is, ik zal hem de zaak toestemmen. Art. 2 en 10 van het reglement van 1829 wettigen die uitzondering op openbaarheid, maar enkel als uitzondering. Een staat zoowel als eene familie heeft zijne geheimen, die hij slechts in *vertrouwen* kan mededeelen. Er zijn er die van dat vertrouwen misbruik maken, schoon het wel tot het einde der wereld eene kwaal zal blijven, waarvoor het middel nog niet gevonden is, dat de zoodanigen te laat worden gekend. Zooveel mogelijk tegen zoodanig misbruik te waken is de pligt van den bewaarder ook van een openbaar archief.

„Bij het rijks-archief, afdeeling regterlijke collegiën, is eene verzameling criminele processtukken, die de scherpste logenstraffing zijn van hetgeen onlangs door mijnen ambtgenoot voor Noord-Holland omtrent de eenvoudige leefwijze onzer voorvaderen beweerd werd. Een Nederlandsche Pitaval ligt in den schoot dier verzameling en een buitenlandsche Archivaris, die meer dan eenig ander voor openbaarheid en goede regeling van het archiefwezen heeft geijverd, zeide, toen hij die verzameling zag: verbrand die in het belang van den goeden naam van vele achtenswaardige familiën. Ik antwoordde, dat de eerbied welke de nakomelingschap aan het voorgeslacht schuldig is, geen anderen maatstaf kon hebben dan den eerbied, dien zij zich zelve toedraagt; dat onze regtspleging openbaar is en dat wij het een voordeel moeten achten, die van het voorgeslacht te kennen; dat die criminele verzameling belangrijke bouwstoffen voor de geschiedenis van het regtswezen van vorige dagen

bevat en dat die geschiedenis niet alleen op zich zelve maar ook in verband tot de geschiedenis des vaderlands de hoogste waarde heeft; dat nergens beter bron voor de kennis der zeden te vinden was en nuttiger bouwstof ter vergelijking van de zedelijke vooruitgang of verslimmering der natie. Wie met zulke bedoelingen dat archief komt raadplegen, zal toelating, zal behulpzaamheid ondervinden; maar van wien het blijkt, dat hij slechts komt om de „parties honteuses" van gevestigde familiën bloot te leggen of anekdoten op te zamelen die in onze regtszalen slechts bij gesloten deuren kunnen worden verteld, hij kan verzekerd zijn, dat hij, na ons eens of tweemalen te hebben bezocht, de deuren zal gesloten vinden.

„Ik heb in het rijks-archief van België kennis gemaakt met eene andere soort van industrie, die gelukkig in ons vaderland zeldzaam is, maar waarvan de slagtoffers toch van tijd tot tijd ook tot ons overwaaijen. Het zijn opstooters van erfenissen en kraaijers van verzwegen bezittingen. Meestal zijn het menschen zonder beginsel, zonder opvoeding en dikwijls zonder het minste regtsbegrip; maar het is hun genoeg onervarene lieden in processen te wikkelen, waarbij beide partijen verliezen en zij alleen als zoogenaamde raadslieden een eerloos stuk broods verdienen. Ondanks de groote openbaarheid, die in België ten opzigte der archieven heerscht, heb ik gezien hoe men die bezoekers afscheepte en wanneer zij het rijks-archief met hunne tegenwoordigheid overlast doen, zal ik het voorbeeld weten te volgen.

„Er is een derde ras van lieden, die niet vragen naar hetgeen zij zoeken, maar naar hetgeen er juist naast ligt. Tegen zulke lieden weet ik geen waarborg, evenmin als ik een middel tegen strikvragen weet. Loopt men er, om de juiste uitdrukking voor de zaak te bezigen, — loopt men er niet in, het is geen bewijs voor eigene schranderheid, maar alleen daarvoor dat de strik niet fijn genoeg is gelegd. Gelukkig echter verraadt dit geslacht zich dikwijls, door juist dààr te snuffelen waar openlijk nasporen en navragen aan de orde ware geweest. In allen gevalle eerst door aanhoudend toezigt, door nadere kennismaking, door met hen mede te werken, leert men hen kennen en ik geloof, — met alle eerbied zij het gezegd — dat de archivaris tegen alle die kwaadwilligen meer in zijn voordeel is dan de minister zelf.

„Wie zijn de kwaadwilligen, waarvoor het archief der O. en W. Indische maatschappij moet afgesloten blijven? Z. Exc. de minister van koloniën heeft naar aanleiding der jongste debatten verklaringen afgelegd, die zijne vrijzinnigheid eer aandoen maar tevens het getal der uitgeslotenen uiterst beperken. Hij heeft verzekerd dat het voorstaan eener andere rigting dan die welke hij in zijn beheer volgde geen reden van uitsluiting was; en er zijn daarbij namen genoemd, welke ik onvoegzaam acht te herhalen. Ik durf dan ook verzekeren dat zelfs zeer luidruchtige tegenstanders der regering niet van het archief zijn geweerd geworden. Oppositie is dus geene reden van uitsluiting even min als — het zij ter eere van de bij het departement heerschende regtvaardigheid gezegd — bijzonder belang, ook zelfs waar het met de belangen van de schatkist in strijd zou kunnen komen. De bekende nalatenschap van DUBOIS is te zeer in alle dagbladen besproken, dan dat het onbescheidenheid zou zijn te verzekeren, dat nog onlangs aan een vertegenwoordiger der vermeende geregtigden de mededeeling verleend is van stukken, door hem gevraagd.

„De gevaarlijke bezoekers zouden dus vreemdelingen moeten zijn, maar vreemdelingen (men veroorloove ons het vraagstuk tot in de fijnste bijzonderheden te ontleden) komen óf regtstreeks gedekt door openbaar gezag, óf langs zijwegen met list. Openbaar gezag, wanneer een vertegenwoordiger eens aanzienlijken staats voor zijnen landgenoot toegang vraagt, en bij belangrijke onderzoekingen is dat veelal het geval. Zoodanig verzoek wordt meestal regtstreeks tot den minister gerigt en de archivaris ontvangt de aanschrijving, die hij eerbiedig gehoorzaamt. Komt iemand zonder zulk gezag, niemand zal zeggen dat de archivaris de regten van gastvrijheid schendt, wanneer hij, bij bedenkelijke vragen, eenigen waarborg vordert van vreemden welke hij buitendien niet kent. Meestal echter komt de vreemdeling in zaken van bijzonder belang niet zelf, maar laat de vraag door andere gemagtigden hier te lande doen; zoo lang er advokaten zijn, wien het: „fiat justitia, pereat mundus" dierbaar is, even lang kan het regt of schijnregt van den vreemdeling ook in het inwendige onzer archieven behartigd worden. Zal zelfs de minister aan een geacht advokaat kennisneming weigeren? Men denke aan de zaak der koninklijke paleizen. Zoo voor den vreemdeling de beroemdste regtsgeleerde van het land, om niet te zeggen een der beroemdste regtsgeleerden van Europa, Mr. J. D. MEIJER,

in zijne betrekking inzage van stukken had gevraagd, welk minister zou die openlijk hebben geweigerd zonder eene kreet van verontwaardiging over zijne partijdigheid uit te lokken.

„Ik neem aan, dat in elk archief zaken zijn kunnen, die niet voor allen toegankelijk, niet voor allen openbaar mogen zijn; maar het standpunt van den archivaris is — ik herhaal het, — in geval van weigering, voordeeliger dan dat van den minister.

„Dien aanzienlijken staatsdienaar wensche ik op eene hoogte, waarop de blaam van eenzijdigheid, bekrompenheid of partijdigheid hem niet bereiken kan. De archivaris kan zich met een goed geweten troosten en het behoort zelfs tot zijn ambtspligt, de onaangenaamheid te verduren, wanneer hij norsch, bekrompen, onopregt of grillig heet, zoodra hij in het belang des lands terughoudend is met hetgeen men hem vraagt. Het is waar, het schild, waarachter hij zich bergt, is de minister, maar eer de klagt over zijn onwil tot den minister gekomen is, eer hij zijne gronden heeft doen kennen, eer de zaak onderzocht en beslist is, is de gelegenheid daar, om zich te vergewissen over de bedoeling der vraag en over de middelen om die onschadelijk te maken.

„Bij al den lof dien ik aan het reglement van 1829 heb toegezwaaid heb ik niet gesproken van eenen anderen waarborg, dien art. 7 oplevert: volgens dat artikel mogen geene onuitgegevene stukken door den druk worden bekend gemaakt, zonder voorafgaande toestemming. Ik weet echter niet welk middel er bestaat om de goede trouw des bezoekers van het archief te binden. Menigeen schrijft af, wien het eerst later invalt het afgeschrevene te drukken. Verbindt het artikel alleen den afschrijver, of ook hem die na hem in het bezit zijner papieren komt? Welk middel bestaat er voor de regering, om het zonder die toestemming gedrukte ongedrukt te maken? Schoon zij zoolang zij bestaat gehandhaafd wordt, reken ik echter eene verordening overtollig, waarvan de uitvoering door niets verzekerd is en ik acht het wenschelijk, dat bij eene gehoopte nadere regeling van het archiefwezen ook dit punt van het reglement herzien of opgeheven worde.

„Alles wat ik over het archief der O. en W.-Indische maatschappij schreef, schreef ik met het oog op zoodanig eene herziening van de wetten op het archiefwezen. Door de vereeniging van dat archief met het Rijks-archief zou welligt eene schrede gedaan zijn tot zoodanig eene wetgeving, waarbij openbaarheid de regel en de uitzondering naauwkeurig omschreven en beperkt wordt tot zulke gevallen, waarin openbaarheid een onheil zou zijn.”

Varia.

In het naamlooze stuk, voorkomende in de *Amsterdamsche Courant* van 22 Januarij j. l. n°. 19, 't welk de strekking heeft om de diensten en verdiensten van den, onlangs tot lid in den raad van Nederlandsch Indië benoemden, heer baron DE KOCK te schetsen, treft men deze zinsnede aan:

„ Na den ongelukkigen afloop der *eerste* Balische expeditie, was aan den „ heer DE KOCK de zorg opgedragen, om, als resident van Bezoekie en kom„ missaris van het Gouvernement, de tweede te leiden enz."

Uit de woorden „*ongelukkige afloop*," moet ieder, die met de Indische gebeurtenissen minder bekend is, natuurlijk besluiten: dat de *eerste* Balische expeditie (in 1846) hare taak niet vervuld — of met andere woorden, dat zij de neerlaag geleden heeft. — Dit is nogthans geenszins het geval geweest; het tegendeel is waar, zoo als ik straks zal aantoonen. — Als gewezen chef van den staf dier expeditie, acht ik mij bevoegd deze aantooning te leveren.

Wanneer men zich de vraag voorstelt, of eene militaire expeditie de haar opgedragen taak al of niet vervuld heeft, dan dient men vooraf te weten waarin die taak bestaan heeft.

De eerste Balische expeditie nu had in last, om de overmoedige vorsten van Beliling en Karang-Assam te bestraffen wegens hunne weigering om de onderteekende overeenkomsten, waarin hunne verhouding jegens het Nederlandsch Indisch Gouvernement was omschreven, te handhaven; wegens plundering van onder de Nederlandsche vlag varende schepen; wegens het kwalijk bejegenen der afgevaardigden en het onbeantwoord laten der brieven van den Gouverneur-Generaal; en in het algemeen wegens den hoon der Nederlandsche vlag aangedaan.

En de bestraffing zou bestaan: in het verwoesten en vernielen van hunne verblijven en wat daartoe behoort, en zoo mogelijk hunne gevankelijke wegvoering naar Java. — Voor zoo veel Beliling betreft, zouden de troepen het vijandelijk land niet verder mogen indringen dan tot Singa-radja, het verblijf van den vorst.

Deze in weinige woorden beschrevene bestraffing bevatte nogtans eene voor de *eerste* expeditie zeer moeijelijke taak, vermits men destijds weinig of niets van de weerbare magt en versterkingen der Balinezen en even weinig van de gesteldheid des lands kende.

Niettegenstaande de onbekendheid met dit alles, en niettegenstaande later bleek dat Beliling geducht versterkt en bewapend was en dat de Balinezen ons eene twintig-voudige magt tegenoverstelden, zegevierde nogtans de

expeditie, welke uit niet meer dan 1750 man en eenige oorlogschepen bestond.

Dank zij de goede en overeenstemmende maatregelen door de kommandanten der land- en zeemagt (Luit.-Kol. BAKKER en Kapt.-Luit. ter zee DE SMIT VAN DEN BROEKE) genomen; dank zij de dapperheid door land- en zeemagt betoond, den 28sten Junij werd het hardnekkig verdedigd Beliling met een zestigtal stukken geschut van verschillende kaliber en vele draagbare wapenen veroverd, terwijl de vijand — volgens eigen verklaring — ruim vijf honderd dooden en gekwetsten telde.

Het binnen 's lands gelegen Singa-radja onderging den volgenden dag hetzelfde lot; het wierd even als Beliling genomen en vernield en de vorst vlugtte in het gebergte, waar hij voor onze magt niet meer te bereiken was.

's Vijands neerlaag en de schrik daardoor te weeg gebragt moeten wel groot geweest zijn, want de vorst van Karang-assan wachtte een bezoek der expeditie niet af om zijne onderwerping aan te bieden. Eveneens onderwierp zich de vorst van Beliling. Deze ware voorstelling der gebeurtenissen zal wel voldoende wezen om te bewijzen, dat de *eerste* Balische expeditie *niet* mislukt is, gelijk de schrijver van het bewuste stuk in de *A. Ct.*, ten onregte aanvoert.

Het moge waar wezen, dat latere verwikkelingen tot eene tweede en, na de mislukking van deze, tot eene derde expeditie hebben doen besluiten, doch er kan niet ontkend worden, dat de *eerste* expeditie hare taak met glans volbragt heeft. Dit zou de oud Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, ROCHUSSEN, op wiens getuigenis meerbedoelde schrijver zich beroept, voorzeker ook wel willen getuigen, indien Zijne Excell. niet reeds door de in der tijd gepromulgeerde dag-order aan de expeditie regt had laten wedervaren.

Welligt zal de vraag geopperd worden, waarom ik niet eerder de pen opgevat heb, om de onjuiste bewering, waarvan hierboven de rede is, te wederleggen. Hierop antwoord ik, dat het geenszins mijn voornemen was op het naamlooze stuk te repliceren. Ik beschouwde de onjuiste voorstelling der verrigtingen van de *eerste* Balische expeditie als voortvloeijende uit onwetendheid en geene wederlegging waardig.

Maar toen ik, in een volgend nummer der *Amsterdamsche Courant* ontwaarde, dat de heer baron DE KOCK, direkteur van 's Konings kabinet, de schrijver van het stuk scheen te zijn, kreeg de bewuste zinsnede voor mij eene andere beteekenis; en terwijl de persoon, die *in de eerste plaats* de onjuiste voorstelling had behooren te bestrijden, het stilzwijgen bewaarde, begreep ik aan het Indisch leger, waartoe ik de eer heb te behooren, verschuldigd te zijn, een wapenfeit, waarop het roem draagt, bij het publiek in het ware daglicht te stellen. Immers het Nederlandsch publiek laat zich bijzonder weinig aan de koloniale zaken gelegen liggen, inzonderheid aan het Indische leger, dat zoo veel voor het moederland doet! ja zelfs bestaat er eene aan miskenning grenzende kleinachting voor de verrigtingen van dat leger! Zou het publiek niet nog onverschilliger voor hetzelve worden,

indien het, door het schrijven van een hoog geplaatst persoon, die ambtshalve in de gelegenheid is, om uit officiële bronnen te putten, in erreur geleid wordt?

Wanneer ik mij evenwel de vleijende bewoordingen herinner, welke Z. M. de Koning, blijkens de publieke papieren, in het laatste kamp van Zeijst, ten opzigte van het Indische leger geuit heeft, dan kan ik moeijelijk gelooven, dat de direkteur van H. D. kabinet, willens en wetens in openbare geschriften der waarheid te kort zou doen, omtrent de vermelding van een roemrijk wapenfeit, door een gedeelte van dat leger verrigt. Veeleer geloof ik, dat de heer baron DE KOCK zijne meening verkeerdelijk uitgedrukt heeft, toen hij van de *mislukking der eerste Balische expeditie* sprak.

Aan Zijn Hoog Geboren zij het alsnu overgelaten, het publiek omtrent zijne eigenlijke bedoeling voor te lichten.

Arnhem den
13 Februarij 1855.

C. P. SCHIMPF,
Kolonel van den generalen staf
bij het Indisch leger.

Aan de Redaktie van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië.*

Mijnheer de Redakteur!

In de „Varia" van uw Tijdschrift voor de maand Februarij jl. vind ik eenen brief van een jong militair geneesheer uit Oost-Indië, die mij voorkomt, zooveel *ongegronde* beschuldigingen, zoowel tegen de regering als tegen personen te bevatten, en die tevens vervuld is met zoodanig, naar het mij voorkomt, *ongegronde* klagten, dat ik de vrijheid nemen moet, U een plaatsje in uw Tijdschrift te verzoeken voor de bedenkingen, die ik daartegen vermeen te moeten opperen.

In het algemeen loopen de klagten van den jongen geneesheer over de omstandigheid, dat onder de superieure officieren bij de geneeskundige dienst zoo vele *vreemdelingen* zijn. Hier is dus eene *beschuldiging* tegen de regering, dat zij zoo vele vreemdelingen in dienst heeft genomen.

Zij is naauwelijks waardig *wederlegd* te worden, wanneer men slechts in het oog houdt, dat al de officieren van gezondheid, in Indië dienende, van Nederland daar heen gezonden zijn; dat ook *al* die officieren van gezondheid, zonder exceptie, in Nederland zijn geëxamineerd door den heer KERST, een Nederlander, thans Direkteur der militaire geneeskundige school te Utrecht, aan wien de klager zijne geneeskundige opvoeding te danken heeft, en dien wel evenmin *hij* als een ander zal beschuldigen geen *echt Nederlander* te zijn.

Indien dus zoo vele vreemdelingen gevonden worden onder de geneesheeren in Indië, moet dan de oorzaak wel in iets anders gezocht worden, dan in de omstandigheid, dat in vroegere tijden zeer weinig Nederlanders zich voor die dienst hebben aangemeld? En *omdat* zij dit niet hebben gedaan, moest

de regering daarom het Indische leger *onvoorzien* laten van het noodige aantal geneesheeren, al kwamen die uit vreemde landen?

Indien de jonge man er eens aan had gedacht, hoe die vreemdelingen in de bloedige oorlogen op Sumatra, Borneo, Bali en elders, in de hospitalen en op het slagveld, zich onverschrokken van hunne verpligtingen gekweten, duizende Nederlanders van een zekeren dood gered, en zich zoodoende niet alleen den dank der geredden, maar ook dien van Nederland verworven hebben, en daardoor inderdaad *Nederlanders* geworden zijn; indien hij daaraan had gedacht, alvorens te schrijven, dan had hij misschien gezwegen, of de regering te regt *geprezen*, die in hare bezorgdheid voor het Indische leger de geneesheeren niet in *Nederland* kunnende vinden, die nam, waar zij ze maar kon krijgen, en niet op den oorsprong maar alleen op de geschiktheid zag.

Maar de beschuldiging, daarop volgende, is van veel gewigtigeren aard. Zij behelst namelijk, dat de *stoffelijke toekomst*, dat is, het *avancement* der Hollandsche officieren van gezondheid benadeeld wordt door de omstandigheid, dat zij *achter moeten staan* bij de *Duitsche* officieren van die dienst, waarvan de *bekwaamheid* bovendien door hem betwijfeld wordt.

Weet de jonge geneesheer wel, dat hij hier eene zware beschuldiging uit tegen de *drie* chefs van de geneeskundige dienst, die sedert *zestien* jaren tot het avancement hebben voorgedragen en daarvoor aansprakelijk zijn? Acht hij Dr. BOSCH, den echten Nederlander, in staat, immer een vreemdeling den Nederlander te hebben voorgetrokken om eene *andere* reden, dan *grootere geschiktheid?* Of acht hij daartoe in staat den tegenwoordigen chef, Dr. WASSINK?

Mij dunkt, de schrijver heeft beschuldigingen geuit, zonder te bedenken, op *welke personen* die nederkwamen. En wat zijn twijfel aangaat omtrent *bekwaamheden*, die zijn aan een jong mensch, die pas van de school komt, wel te vergeven. Wanneer hij eens eenige jaren meer in Indië heeft doorgebragt, dan zal hij waarschijnlijk voor de bekwaamheden van Dr. VOIGT, WASKLEWIECZ enz. meer eerbied hebben dan thans.

Hij zal dan ook begrijpen, dat de wetenschap niet *nationaal* maar *kosmopolitisch* is, en zich dan niet verongelijkt noch vernederd vinden, onder de bevelen te staan van, en zijne verdere opleiding te danken aan geneesheeren, die niet met hem in hetzelfde land geboren zijn; dan zal hij ook zijne positie niet als *onderdanig*, maar alleen volgens de militaire hierarchie als *ondergeschikt* beschouwen.

Dat bij de examens vreemdelingen beter zouden beoordeeld worden ten opzigte der uitkomsten, die het examen oplevert, dan vreemdelingen, is eene nieuwe beschuldiging tegen de waakzaamheid van den chef, behalve eene tegen de onpardigheid van de personen, die het examen afnemen. Deze heeren zullen, geloof ik, in hun geweten de kracht vinden, zich boven deze beschuldiging verheven te achten; maar langdurige ondervinding in Indië noopt mij, de jonge geneesheeren aldaar, vooral Hollandsche, aan te raden, geen geloof te hechten aan die gedurige klagten over partijdig-

heid, die ik van Duitsche officieren van gezondheid even sterk heb hooren uiten, wanneer zij het examen voor een hoogeren rang afgelegd, en *niet* ten genoege der kommissie hadden afgelegd. Dan zochten zij de oorzaak in partijdigheid, en niet in eigen gebrek aan kennis, die vooral was toe te schrijven aan een, door het klimaat zoo begunstigd, vadzig leven en daardoor vernalatigde voorbereidende studie.

Nog erger was het gesteld met die geneesheeren, die *a priori* (*gelijk de schrijver*) over partijdigheid klaagden, en er daardoor eens voor al van afzagen een examen te ondergaan, waardoor zij natuurlijk van elke bevordering uitgesloten bleven. Soms kwam dit voort uit eigene overtuiging van ongeschiktheid, meesttijds echter uit *vooroordeelen*, van anderen aangenomen, en die ontmoediging, vernalatiging der studie en achterblijving in de dienst ten gevolge hadden.

Dat vreemdelingen, die voor een groot gedeelte op Duitsche en andere akademiën reeds belangrijke kennis verworven hadden, en meer volharding bezaten in het voortzetten hunner studie in Indië, tot hoogere rangen bevorderd zijn door vergelijkende examens, is niet dan billijk en regtvaardig, en strekt hunne Nederlandsche chefs tot eer. Dat echter de toekomst der jonge Hollandsche geneesheeren daardoor zoude bedreigd worden, ook omdat zij de dienst weder zouden verlaten hebben, alvorens hunne beurt komt om tot hoogere rangen bevorderd te worden, is ten zachtste genomen eene paradoxale stelling.

De regering geeft thans aan jonge lieden, die zich aan de militaire geneeskunpige dienst in Indië willen toewijden, niet alleen de gelegenheid, aan de geneeskundige school te Utrecht *gratis* opgeleid te worden in de geneeskunde, maar ook door mannen, gelijk KERST, V. HASSELT, BAUDUIN enz., die tot waarborg strekken, dat die geneesheeren, indien zij met ijver en volharding hunne studiën vervolgen, voor alle rangen op hun tijd een behoorlijk examen kunnen ondergaan.

Aan hen zelven zal het dus zijn te wijten, indien zij de hoogere rangen niet bereiken.

Maar de regering geeft ook nog aan die elèves voor de Indische dienst eene jaarlijksche ondersteuning van *f* 400, (waardoor zij onafhankelijk worden van het fortuin hunner ouders of verzorgers), benevens eene som voor eerste uitrusting, wanneer zij het eind-examen behoorlijk afgelegd, en den rang van officier van gezondheid der derde klasse verkregen hebben.

De gelegenheid tot konkurrentie is dus met voordeel opengesteld voor jonge *Hollanders*, en kan binnen weinige jaren de aanneming van *vreemdelingen* voor de geneeskundige dienst in Indië geheel overbodig maken. Geen twijfel dan, dat de *vreemde geneesheeren*, die ook niet onsterfelijk zijn, spoedig uit dat gedeelte van de dienst zullen verdwijnen; even goed, als uit de korpsen artillerie en genie de vreemde officieren *verdwenen zijn.*

De laatste *vreemde officier* bij het korps der genie is thans de *chef*, en ik heb nog geen officier van dat korps zich daarover hooren beklagen,

omdat hij tot dien rang door ancienniteit en verdienste is opgeklommen, de eenige weg, die daartoe moet *kunnen* leiden.

Zoo moest de schrijver van den brief er ook over denken, en door studie en ijverige pligtsbetrachting zich voor hoogere rangen voorbereiden, zonder te hopen, dat men zijne tegenwoordige superieuren aan de zijde zal zetten, omdat *zij vreemdelingen* zijn, en *hij* Hollander is; zijne hoop daaromtrent op den *tegenwoordigen chef*, die hij in den brief uitdrukt, zal voorzeker *ijdel* zijn. De tegenwoordige chef van de geneeskundige dienst is veel te verlicht en regtvaardig, dan dat hij om *nationale* redenen zich van de diensten van *geschikte vreemde* geneesheeren berooven, en het welzijn van het Indische leger in gevaar zal brengen, alvorens die diensten door voldoende *Nederlandsche* elementen *vervangen*, en daardoor *overbodig* worden kunnen.

Een oud officier van het Indisch leger.

Er bestond op Java in 1825 eene kommissie *tot het opsporen, verzamelen en bewaren van oudheidkundige voorwerpen.* Zij was zamengesteld uit de heeren D. W. PINKET VAN HAAK, A. J. BIK en den kunstschilder A. J. A. PAIJEN. In 1834 was de kommissie nog in wezen. Het is ons niet bekend of zij nu nog bestaat, doch wij gelooven het niet; het personeel althans is op Java niet meer aanwezig; ook weten wij niet welke instruktie deze kommissie had en op welke wijze daaraan voldaan is. Voor de geschiedenis zou het nogtans hoogst belangrijk zijn, dat deswege inlichtingen mogten kunnen gegeven worden. Bovendien opperen wij de vraag: of het weder instellen eener dusdanige kommissie ook nuttig zijn zou? De werken van den heer BRUMUND, onder den titel van „*Indiana*," bewijzen op nieuw, dat de oudheden op Java zeer belangwekkend zijn, en meermalen hebben wij en anderen gewezen op de wenschelijkheid, om hetgeen daaromtrent nog bestaat onder toezigt te stellen en, hetgeen vereenigd kan worden, te verzamelen en voor algeheele vernietiging of vervreemding te behoeden. De heer CORNETS DE GROOT, bij voorbeeld, zeide in zijne „*Aanmerkingen op het ontwerp regerings-reglement voor Nederlandsch Indië*," bladzijde 73: „Ten aanzien der Javasche oudheden en gedenkteekenen zou eene verklaring van landseigendom nuttig zijn, ter voorkoming van verdere schending en vervreemding." Zoodanige verklaring is door de wetgevende magt, in het vastgestelde reglement op het beleid der Indische regering, nogtans niet gegeven. Het schijnt daarom nuttig te zijn, dat de regering maatregelen neme, zoo deze nog niet voldoende bestaan, ten einde het oogmerk zoo veel mogelijk worde bereikt. Wij herinneren, dat het onderwerp onder anderen behandeld werd in een uitmuntend geschreven stuk, dat onder den titel van: „*Eenige bijdragen tot het onderzoek der oudheden op Java*" door den heer J. MUNNICH geplaatst is in het „*Indisch Magazijn*" van het jaar 1851. Daaruit nemen wij het volgende over, omdat het in deze zoo bijzonder toepasselijk is:

„Veel, onnoemelijk veel is er beschadigd en verloren geraakt van het vroegere Hindoeïsme op Java, — van dat tijdperk, toen waarschijnlijk dit eiland in zijnen volsten bloei, zijne bewoners op hun hoogste standpunt zich vertoonden. Niet alleen hebben aschregen en lavastroom de kostbare reliquien dier eeuwen bedolven en vernield, maar ook in latere tijden liet de alles aantastende menschenhand Java's oudheden niet ongeschonden. Vele stukken, voor het onderzoek en de wetenschap van hooge waarde, indien zij bij het geheel waren gebleven, dwaalden wijd en zijd de wereld door en vielen in geheel verkeerde handen. Ik meen dat, na zekere plundering van dien aard, ons geëerbiedigd gouvernement het uitvoeren van antiquiteiten buiten Java ten eenenmale verboden heeft. Een zeer nuttig verbod; maar daarenboven ware het wenschelijk, dat de vervoerbare voorwerpen, die er nu nog overig zijn, ook zij, welke zich in partikuliere handen bevinden, door den eenen of anderen maatregel op ééne of meerdere, onder toezigt staande punten wierden verzameld, en dat de Brahminsche tempels geheel wierden ontgraven en gezuiverd en, even als andere lands eigendommen, in hunnen staat moesten worden onderhouden en bewaakt. Zoo zullen deze oudheden het eiland Java tot een blijvend sieraad verstrekken; elke reiziger zal daarbij eene wijle met aandacht en bewondering vertoeven, en dan bezitten ze welligt, voor de wetenschap en voor de geschiedkunde der volkeren van het Oosten, dezelfde waarde als de zuilen van Rome en de opdelfselen van Pompeï voor de kennis van het oude Westen."

Wij bevelen de zaak bijzonder aan de aandacht van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Het komt ons voor, dat het de roeping van dat genootschap is, om bij de regering op afdoende maatregelen van voorziening aan te dringen.

(*Ingezonden.*)

Onze aandacht is gevallen op eene *aankondiging* en *beoordeeling* in n°. 49 der *algemeene Konst- en Letterbode* van 9 December 1854, van het werk van N. J. ANDERSSON, „*Reis om de wereld met het Zweedsch oorlogsfregat Eugenie* (1851—1853), uit het Zweedsch vertaald door J. J. A. GOUVERNEUR. Groningen J. B. WOLTERS 1854. In die beoordeeling wordt het volgende gezegd:

„Eindelijk merkten wij op bl. 329 eene beschuldiging van onmenschelijkheid tegen de Nederlanders op, waar de schrijver, sprekende van den grooten weg, die Java van het Oosten naar het Westen doorkruist, er op laat volgen: „*doch niettegenstaande de Javanen deze baan met hun zweet en bloed besproeid hebben, vergunt men hun toch zelven niet, dien vrijelijk te gebruiken, maar moeten zij met hunne zware, plompe karren die kleine huizen gelijken en waarvan de raden doorgaans uit eene enkele ronde houten schijf bestaan, en met hunne forsche buffels een nevens de chaussée loopenden en voor andere menschen naauwelijks bruikbaren zijweg houden.*" De schrijver zelf heeft in de naauwkeurige beschrijving van deze gebrekkige voertuigen der

Javanen, die elken goeden weg zouden bederven, de ware reden van dit verbod opgegeven. Het verbod bestaat niet omdat de voerlieden Javanen zijn, maar omdat de voertuigen den weg bederven; een Europeaan, met eenen dergelijken wagen rijdende, zoude evenmin den grooten weg mogen houden. Dergelijke bepalingen zijn zelfs in Europa niet vreemd."

Wij stemmen volmondig toe, dat de groote postweg over Java, en welligt ook andere wegen op dat eiland, die tot het bevorderen der gemeenschap in goeden staat behooren te blijven, niet moeten kunnen vernield of gehavend worden door de zoogenaamde *pedatti's*, bespannen met buffels, althans de zoodanige die niet van gewone wielen, maar van houten schijven voorzien zijn. Doch de klagt van ANDERSSON betreft niet alleen het verbod om den grooten postweg te berijden, maar ook dat de inlanders verpligt worden om voor hunne *pedatti's* gebruik te maken van eenen nevens de chaussée loopenden weg. Met dit gedeelte der klagt stemmen wij in en zeker elk die op Java gereisd heeft. Het is voor den Javaan een zeer groot bezwaar, dat hij gebruik moet maken van wegen, welke in de hoogste mate slecht zijn, en het pleit niet voor de zorg der regering dat daarin niet reeds lang is voorzien. Onlangs werd de aandacht daarop gevestigd in eens stuk dat in dit Tijdschrift van April 1854 geplaatst werd, onder het opschrift: „*Eenige aanmerkingen op het tweede ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië.*" Daarbij werden bedenkingen geopperd omtrent art. 54 van het ontwerp reglement, betreffende de *heerendiensten*, en het was bij die gelegenheid dat geheel naar waarheid gezegd werd:

„Er zijn op Java zeer fraaije wegen, ten dienste hoofdzakelijk van de reizende Europeanen, aangelegd en onderhouden wordende door de bevolking, als heerendienst; maar die bevolking, ofschoon zij van die wegen ook gebruik maakt voor allerlei vervoer, is nogtans gedoemd om, vermits het voorname vervoer harer produkten geschiedt met eene soort van karren, getrokken door buffels, bekend onder den naam van *pedatti*, dat vervoer te doen plaats hebben langs andere wegen, slecht aangelegd, hotsende en stootende, diep door den modder, door stevige klei, tot soms over de as der wielen, een schouwspel dat het hart toenijpt bij het zien hoe de buffel daardoor mishandeld wordt en lijdt. En zou men dan niet verlangen, dat de wetgevende magt het oog vestige op deze gruwzame verwaarloozing van het belang der bevolking?"

De recensent van het werk van ANDERSON duide het ons ten goede, zoo wij ons leedwezen uitdrukken dat deze zinsnede van ons Tijdschrift zijne aandacht ontgaan is. Ware hij er mede bekend geweest, hij zou vermoedelijk ingezien hebben, dat de klagt van den *vreemdeling*, ofschoon minder naauwkeurig beschreven, nogtans niet van grond ontbloot is. Hij zou de overtuiging hebben verkregen, dat in dit opzigt volstrekt niet wordt gewaakt en gezorgd in het belang van den Javaan, en hij zou misschien hebben medegewerkt, om voor eene afdoende voorziening met kracht en ernst te ijveren, in plaats van de zaak te kleuren en de waarheid te bedekken.

Wij meenen van onzen kant bij de regering ernstig te moeten aandringen op maatregelen tot verbetering. Wij zouden zelfs het denkbeeld van den heer KRUSEMAN, in zijne dezer dagen verschenen brochure, *tot herstelling der in* 1833 *ingetrokkene „kommissiën van landbouw op Java*," toejuichen, wanneer het te voorzien ware dat die kommissiën het zoo ver zouden brengen, dat de tegenwoordige *pedatti's* vervangen werden door voertuigen die op de groote rijwegen kunnen worden toegelaten, of dat de tegenwoordige *pedatti-wegen*, overal zeer aanmerkelijk werden verbeterd.

'tIs waar dergelijke verbeteringen eischen in den aanvang *groote uitgaven*, te meer dewijl het schijnt, dat men van het verderfelijke stelsel van „heerendiensten" thans zulk een schroomelijk misbruik niet meer wil maken, als vroeger. Toen werden zelfs de meest nuttelooze verfraaijingen aan de rijwegen aangebragt; daar zag men niet tegen op — want het kostte niets, de bevolking deed het, bij wijze van heerendiensten. Die tijd schijnt voorbij te zijn, en wat wij nu, in 't belang der Javaansche bevolking, aanraden zal geld kosten. Maar moge dat de regering niet terughouden, want niet alleen eischt het de regtvaardigheid, ook de schatkist zal er op den duur nog voordeel van trekken.

(*Ingezonden.*)

Indien ik wel onderrigt ben, wordt, bij de historiele afdeeling der algemeene sekretarie te Batavia, ieder jaar, een zoogenaamd *politiek verslag* van 't geen er in Nederlandsch Indië is voorgevallen, met zeer veel zorg en naauwkeurigheid bewerkt. Wanneer men echter de verslagen inziet, die de Minister van Koloniën jaarlijks der Tweede Kamer aanbiedt ter voldoening aan het voorschrift van art. 60 der Grondwet, dan blijkt, dat hij dat politieke gedeelte geheel ter zijde stelt, en van meening is, dat de Kamer daarmede niet te maken heeft. Ik vraag: is dat juist? en zoo het juist is, wat is van dat volumineuse werk ter algemeene sekretarie dan toch eigenlijk de bestemming?

Mij dunkt, als men art. 60 der Grondwet niet wil verwringen, dan is het antwoord gereed. Dat artikel verlangt „een *omstandig* verslag van *het beheer*" der Koloniën en bezittingen van den Staat in andere werelddeelen, en tevens „van *den Staat* waarin zij zich bevinden." Kan het voldoende geacht worden, daaronder alleen het administratief, oekonomisch beheer te verstaan? of behoort daartoe ook wel degelijk de *staatkundige* leiding der zaken? Ik zou, met de meeste bescheidenheid, het laatste vermeenen. Ik geloof, dat de wetgever met het woord „omstandig" in den ruimsten zin bedoeld heeft: 1°. den politieken, 2°. den oekonomischen, 3°. den justicielen, en 4°. den morelen toestand der koloniën. „Omstandig" is dunkt mij zoo wat synoniem met „volledig." Daarop nu mogen de Verslagen van den Minister van Koloniën geen aanspraak maken, al beslaan zij ook nog zoo veel vellen druks, en al hebben zij ook voor de oekonomische kennis nog zoo veel waarde. De Volksvertegenwoordiging

moet, volgens 't voorschrift der Grondwet, niet alleen de administratieve feiten en gevolgen leeren kennen, maar ook de oorzaken en invloeden, die daaraan deze deze of gene rigting heeft kunnen geven, en dat zijn de politieke verhoudingen.

Veroorloof mij een enkel voorbeeld. In welke verhouding kan de produktie en algemeene inkomst staan met de staatkundige gebeurtenissen op Borneo? Het een grijpt in het ander en hangt daarmede zamen. Die eene zaak slechts van ééne zijde ziet, beschouwt haar altoos verkeerd. Wanneer de Staten-Generaal ook het politieke verslag bekwamen — al was het ook onder verpligting van geheimhouding, alleen ter inzage der leden — dan zouden, dunkt mij, de interpellatiën niet vermeerderd maar veeleer verminderd worden. Men zou het verband van oorzaak en gevolg aanstonds veel beter doorzien en begrijpen — en zelfs de vrienden van waarheid, openbaarheid en vrijheid zouden in menig geval beseffen, dat het zoo heeft moeten zijn en niet anders heeft kunnen wezen, en zij zouden in de zaken berusten.

(*Ingezonden.*)

Van de onderscheiden Gouverneurs-Generaal van Nederlandsch Indië zijn *vijftien* naar Nederland teruggekeerd en *zes-en-twintig* in Indië overleden.

Tot de teruggekeerden hebben behoord: BOTH, na vier jaren dienst, REAAL, na drie jaren dienst; CARPENTIER, na vier jaren dienst; SPECX, na drie jaren dienst; BROUWER, na drie jaren dienst; VAN DER LIJN, na vijf jaren dienst; VAN GOENS, na vier jaren dienst; VAN HOORN, na vijf jaren dienst; DURVEN, na vijf jaren dienst; VALCKENIER, na vier jaren dienst; DAENDELS, na drie jaren dienst; VAN DER CAPELLEN, na tien jaren dienst; VAN DEN BOSCH, na drie jaren dienst; BAUD, na drie jaren dienst, en ROCHUSSEN, na zes jaren dienst.

Tot de in Indië overledenen behooren: REIJNST, na een jaar dienst; KOEN, na zeven jaren dienst; VAN DIEMEN, na negen jaren dienst; REINIERSZ, na twee jaren dienst; MAATSUIJKER, na vijf-en-twintig jaren dienst; SPEELMAN, na drie jaren dienst; CAMPHUIS, na acht jaren dienst; VAN OUTHOORN, na dertien jaren dienst; VAN RIEBEEK, na vier jaren dienst; VAN ZWOLL, na vier jaren dienst; ZWAARDEKROON, na zeven jaren dienst; DE HAAN, na vier jaren dienst; VAN CLOON, na vier jaren dienst; PATRAS, na twee jaren dienst; THEDENS, na één jaar dienst; VAN IMHOFF, na zeven jaren dienst; MOSSEL, na tien jaren dienst; VAN DER PARRA, na twaalf jaren dienst; VAN RIEMSDIJK, na twee jaren dienst; DE KLERK, na drie jaren dienst; ALTING, na zestien jaren dienst; VAN OVERSTRATEN na vijf jaren dienst; SIBERG, na drie jaren dienst; WIESE, na vier jaren dienst; DE EERENS, na vier jaren dienst; MERKUS, na drie jaren dienst.

Opmerkelijk is hetgeen de Minister van Koloniën in de zitting der

Tweede Kamer van 18 December l. l. gezegd heeft, betrekkelijk de exploitatie van kopermijnen op het eiland Timor. Nadat de heer SLOET hem daaromtrent geïnterpelleerd had, antwoordde hij:

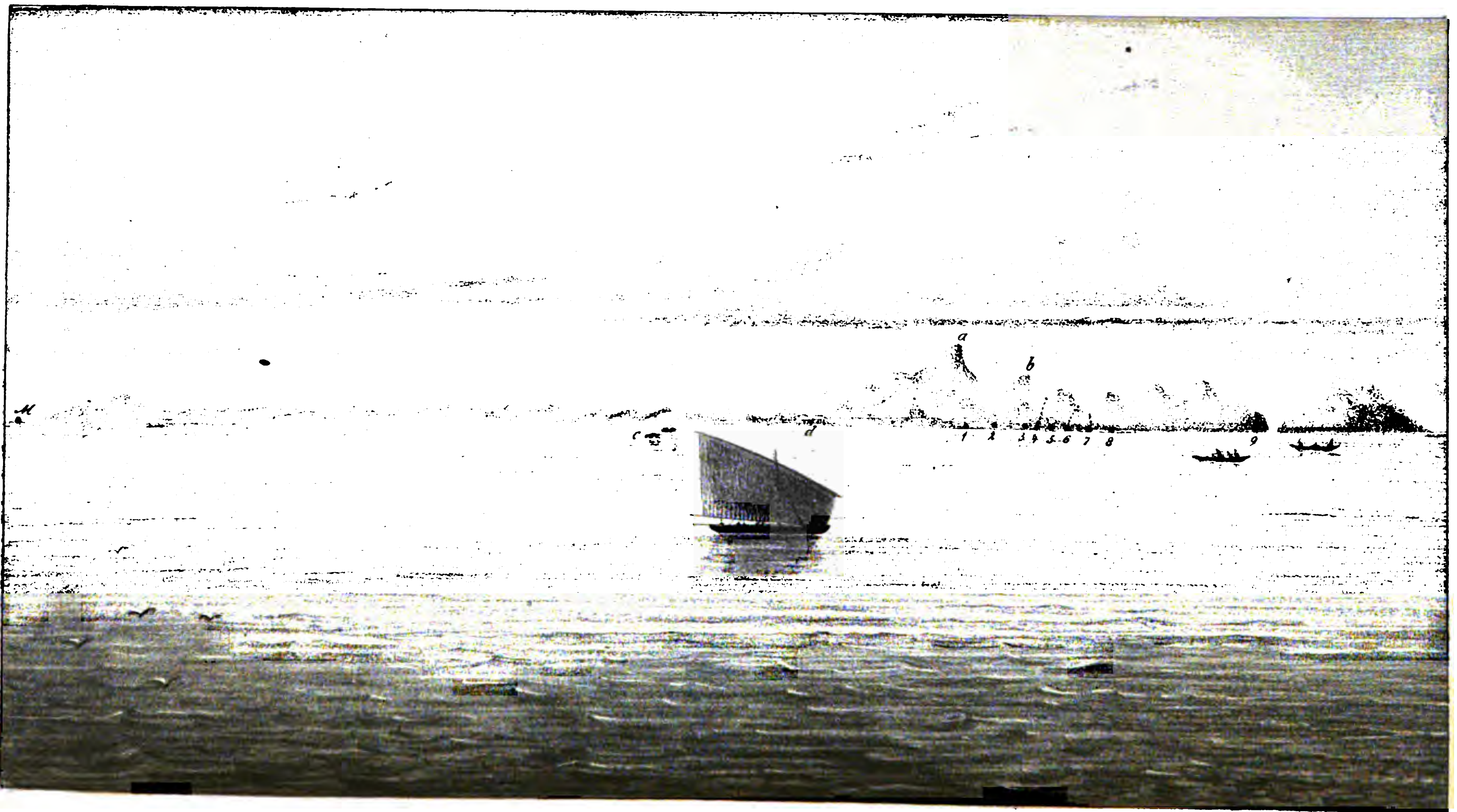
„Mij is niet bekend, dat er bezwaren tegen het verleenen eener concessie te dier zake bestaan; integendeel ben ik onderrigt, dat de gevraagde concessie aan den heer BROUWER is toegezegd, onder het eigenaardig voorbehoud, dat hij zou voldoen aan de bepalingen van het koninklijk besluit van 24 October 1850, en het schijnt dat *daarin* bezwaar gevonden is; althans de heer BROUWER heeft daartoe uitstel verlangd, en hij is sedert overleden, zonder dat de vereischte aanwijzing was geschied van de wijze van exploitatie, waarop alleen de concessie kan worden gegrond. Dat is, indien ik wel onderrigt ben, de stand der zaak; maar het is mij volstrekt niet bekend, dat van de zijde der regering bezwaren zouden zijn gemaakt tegen het verleenen der concessie, die zelfs reeds voorloopig en voorwaardelijk was ingewilligd."

Het schijnt dus, dat er geene bezwaren bij de regering bestaan tegen eene exploitatie der rijke kopermijnen van Timor en tegen het verleenen eener concessie voor zulk eene onderneming.

Zouden er nu, na den dood van den heer BROUWER, in Nederland of in Nederlandsch Indië, geene mannen gevonden worden, die lust hebben, om deze schoone en, naar 't zich laat aanzien, hoogst voordeelige taak op zich te nemen?

Of zou men zich, in weerwil dezer *woorden* van den Minister, laten afschrikken door de tegenwerking, die anderen op dien weg ondervingen, bij voorbeeld door 't geen met opzigt tot de exploitatie der Karimon-eilanden geschiedt?

a
b
M
c
d
1
2
3
4
5
6
7
8
9

Onderzoek naar de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Nederlandsch-Indië.

IV.

Een schrijver, die zich de taak heeft gesteld, *Indische* aangelegenheden te behandelen, heeft, zelfs nog in onze dagen, met eigenaardige zwarigheden te kampen.

Hij heeft daar, *waar* hij schrijft, nagenoeg geen publiek, dat wezenlijk belang stelt in de zaak, *waarover* hij schrijft, en hij mag niet rekenen op de hulp van andere schrijvers, die slechts *Nederland* in het oog hebben, en de openlijke behandeling van zaken, Indië aangaande, voor te weinig belangrijk achten, om zich daarmede bezig te houden. Hij moet *alleen* werken, geene hulp verwachten door wrijving van gevoelen, en voor de onverschilligheid der tijdgenooten vergoeding zoeken in de overtuiging, niet dan goeds te beoogen en de zuiverheid van zijn streven later erkend te zien.

In spijt van het hoogst gewigtige der zaak, in spijt der diskussiën daarover in de Tweede Kaner bij de behandeling der staatsbegrooting, heeft de drukpers in Nederland zich in den laatsten tijd niet doen hooren over de organisatie van hetgeen noodig wordt geacht voor de opleiding, het examen en de benoeming van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Indië.

De regering, anders zoo vasthoudend aan haar stelsel, anders telkens het onverbeterlijke van hare maatregelen bewerende, of, bij gebreke daarvan, de inkompetentie der wetgeving, prerogatieven der Kroon en andere voorwendselen bezigende, om de inmenging der wetgeving in Indische zaken zoo veel maar mogelijk te beperken, heeft echter bij de behandeling der staatsbegrooting voor 1855 dat optimisme niet volgehouden ten opzigte van het onderwerp, waarover wij in de twee laatste nummers van dit Tijdschrift onze denkbeelden ontwikkeld hebben. Bij monde van hare verdedigers is op eene regeling aangedrongen, zelfs bij monde van den heer J. C. BAUD, van wien de vroegere regeling geheel en al afkomstig was.

En indien wij, bij het nagaan van hetgeen daarover gezegd is, ontwaren dat door die leden der Kamer naauwelijks een wenk gegeven is omtrent hetgeen zij zouden wenschen voor de regeling van enkele ondergeschikte punten, maar over algemeene regeling ook zelfs geene meening, veel minder eene *bepaalde* meening is geuit, dan moeten wij de oplossing van dat

raadsel zoeken in de woorden, dezer dagen door een nieuw gecreëerd dagblad geuit:

„dat hunne staatkundige inzigten onder anderen medebrengen onthouding „van elke aan het wettig gezag *vijandige handeling.*"

Vijandige handeling noemt die zoogenaamde *konservatieve* partij in *Indische zaken*, elke meening, die niet overeenkomt met de beginselen der regering, die zij daarom bestempelt met den naam van *Anti-gouvernementale politiek*, en die quand même bij haar de hevigste oppositie en afkeuring ondervindt.

Van die partij verwachten wij geen beter oordeel over hetgeen wij over de regeling van het onderwijs en de benoeming der ambtenaren voor de Indische dienst reeds gepubliceerd hebben. Desniettemin zijn wij te zeker van de verkeerdheid van het bestaande, van de gegrondheid onzer opmerkingen en bedenkingen, en van de eindelijke aanneming onzer beginselen, dan dat wij daarbij niet zouden voegen de korte wenschen, die wij nog in het midden hebben te brengen omtrent eene regeling, waarop algemeen is aangedrongen, en die voor de toekomst van Indië van zoo gewigtige gevolgen zijn moet.

Indien wij geroepen waren, een wetsontwerp tot regeling van het onderwerp, dat wij behandelen, aan te bieden, wij zouden gevoegelijk kunnen zeggen, dat het tot nu toe in het midden gebragte daarbij kan dienen als memorie van toelichting. Wij vermeenen dus ons te moeten beperken tot drie punten:

Ten eerste: Rekapitulatie van hetgeen uit het verhandelde blijkt als onze meening omtrent de *inrigting* van het onderwijs;

Ten tweede: De inrigting van het af te nemen examen; en

Ten derde: De benoeming tot ambtenaar voor de Indische dienst.

Omtrent het eerste punt: *inrigting van het onderwijs*, verwijzen wij kortheidshalve naar de vroeger opgegevene schema's van kundigheden, in verband met het onderzoek naar het examen te Delft; men zal daaruit dadelijk de konklusie trekken, dat wij van oordeel zijn: dat het eigenlijke *Indisch gedeelte* der opvoeding voor de burgerlijke dienst nergens beter dan *in Indië zelf* kan plaats hebben, en dat wij daarom verlangen, dat het dáár, zoo al niet begonnen, dan toch voleindigd zal worden.

Onder dat „Indische gedeelte" begrijpen wij vooral de kennis van het inwendig bestuur, de huishouding van het volk, de administratieve-, policie- en straf-wetten van het land, en de *talen*, waarin die genoemde gedeelten der dienst ten uitvoer gelegd worden. Wij komen hierdoor van zelf tot de ontegenzeggelijke konklusie, dat de tijd, die thans te Delft toegewijd is aan het verkrijgen van deze kundigheden, bijna geheel verloren is, en dat, zelfs afgezien van andere redenen, die wij hebben aangevoerd, het gezond verstand niet anders leeren kan, dan dat die tijd gebruikt worde tot het verkrijgen van die kundigheden, die eigenaardig in Europa moeten en kunnen worden aangeleerd en die later niet meer aangeleerd kunnen

worden, omdat de ambtenaar in Indië er geen tijd toe heeft wanneer hij eens in werkelijke dienst is overgegaan.

Indien geen verwijt de regering sterker getroffen, en geen verwijt minder kan tegengesproken worden, dan dat zij menschen gezonden en benoemd heeft tot ambten, waarvoor zij de noodige kunde niet *konden* bezitten; indien dit verwijt vooral betrekking had op de kundigheden, die wij in Indië zelf wenschen te doen aanleeren, dan volgt daaruit ook van zelf, dat, op grond van ondervinding, als eerste beginsel moet vastgesteld worden, bij eene regeling dezer zaak:

dat, voor de „Europesche *studiën*" *ter voorbereiding tot de burgerlijke dienst in* Nederland, *en voor dat gedeelte der voorbereiding, 't welk wij* „Indische *studiën*", *genoemd hebben, in* Indië *zelf gelegenheid worde gegeven.*

Wij weten het, er is weinig hoop, dat dit denkbeeld in den eersten tijd bij de regering ingang zal vinden, en wel om twee redenen. Vooreerst verkeeren de voorstanders der oude koloniale politiek in de meening, dat men, door de algeheele opleiding voor de Indische dienst aan de akademie te Delft te verbinden, de denkbeelden der jonge ambtenaren beter in den geest der regering plooijen en wringen kan. Maar bovendien zijn zij ook van oordeel, dat in Nederland *wezenlijk veel* en *genoeg* kan gedaan worden tot het leggen van voldoende grondslagen voor de eigenlijk Oostersche opvoeding der aspiranten. Wij erkennen het, de tijd, die reeds verloopen is, sedert Indische talen, Mohammedaansch regt, enz. aan de Delftsche akademie zijn onderwezen, heeft dat onderwijs daar als het ware traditioneel gemaakt. Daarbij verliezen wij niet uit het oog de uitstekende kennis en geleerdheid der leeraren, juist in die vakken, en hunne onafhankelijke positie.

Desniettemin gelooven wij, dat niemand, die de zaak onbevooroordeeld beschouwt, het nut en de noodzakelijkheid eener inrigting voor die studiën op *Java* zal ontkennen, geheel afgezien zelfs van de konsideratiën, die met het oog op alle ingezetenen van Nederlansch Indië in het algemeen, en op minder gefortuneerde ouders in het bijzonder, voor die instelling moeten pleiten.

Op de *geldelijke* konsideratiën hebben wij natuurlijk niet gelet, en wij houden ons overtuigd, dat de regering van dien kant nimmer eenig bezwaar zal opperen; want Indië, dat zoovele millioenen schats jaarlijks aan Nederland opbrengt, zal wel niet mogen verstoken blijven van eenige inrigting, al kost die ook geld en veel geld, indien het nut en de noodzakelijkheid daarvan eens in beginsel is bewezen.

Van vele kanten is beweerd, dat de inrigting voor de opleiding van burgerlijke ambtenaren *in Indië zelf* zoo uitgebreid en zoo voortreffelijk moest wezen, dat daardoor de opvoeding in Nederland geheel overbodig wordt. Dat is niet hetgeen wij verlangen. Indien wij, even als vroeger aan het instituut te Soerakarta, in Indië de gelegenheid wenschen opengesteld te zien, om alles, wat voor het examen noodig is, te *kunnen* leeren, wij zijn het echter niet eens met degenen, die beweren, dat daardoor het zenden van kinderen ter opvoeding naar Nederland, of eene inrigting in het moederland gelijk thans te Delft bestaat, *overbodig* zouden worden.

Om dezelfde redenen, die het beoefenen van Indische studiën *in Indië* wenschelijk maken, achten wij de opvoeding in al het overige voordeeliger en vollediger *in Europa.* De groote tegenwerping is het scheiden der kinderen van hunne ouders of bloedverwanten; maar dit groote bezwaar achten wij een wel groot, maar tevens een noodzakelijk kwaad te zijn, waaraan zich Indische ouders met smart, echter gewillig onderwerpen moeten, indien zij het oog houden op redenen van gezondheid en het grootere gemak tot onderwijs, dat in Nederland, zoowel door het geschiktere klimaat als bovenal ook door de *aanschouwing*, gevonden wordt; een gemak en een voordeel, die door niets bij de geheele opvoeding in Indië kunnen vervangen noch vergoed worden.

Wij zouden ten dien opzigte nog verder gaan, en een prikkel zoowel als eene betere mogelijkheid willen scheppen voor het zenden van kinderen naar Nederland, ten einde die aldaar te doen opvoeden. Wij zouden op de Indische begrooting een jaarlijksche som van b. v. *f* 25,000 wenschen te zien uitgetrokken, gedeeld in vijf en twintig beurzen van *f* 1000 elk, en naar vaste en onmisbaar te stellen regelen te begeven aan kinderen van geringere ambtenaren of andere ingezetenen van Indië, en dat wel zonder eenige bezwarende bepaling en alleen met *deze* voorwaarde, dat zij verpligt zijn hunne kinderen in Nederland te doen opvoeden op zoodanige wijze, dat het goed besteden dezer som door de regering kan gekontroleerd worden.

Mogt men bij eene eindregeling besluiten, in spijt der oprigting van een instituut op Java, ook in Nederland de gelegenheid te laten bestaan tot het aanleeren van Indische talen, Indisch regt en Indische land en volkenkunde, wij zouden er veel eer een voordeel dan een nadeel in zien, indien vooral het examen zoodanig werd ingerigt, dat daardoor van de *wezenlijke kunde* in die vakken *moest* blijken.

Men zoude zelfs die studiën in Nederland kunnen aanmoedigen, door te bepalen, dat degenen, die daar een voldoend examen in het theoretisch gedeelte der Indische studiën hebben afgelegd, bij hunne aankomst in Indië, of dadelijk of later bij het daar bestaande instituut, voor eenigen tijd zullen gedetacheerd worden, onder genot van vooraf te bepalen voordeelen, die degenen niet zullen genieten, die, na het in Nederland afgelegd algemeen examen, naar Indië vertrekken, en daar verlangen, aan het onderwijs in de Indische studiën deel te nemen, ten einde zich voor alle betrekkingen te bekwamen en daarop aanspraak te verwerven.

Het zenden omgekeerd van jongelieden, die een voldoend Indisch examen in Indië hebben afgelegd naar Nederland, ter verdere opleiding aan de akademie te Delft, zouden wij hoogelijk afkeuren, daar wij de algemeene kunde voor de primitieve opvoeding noodzakelijk achten, en eene latere opleiding daarin onzes inziens geene andere dan gebrekkige uitkomsten zoude opleveren.

Wij vermeenen thans voldaan te hebben aan de taak, om in algemeene trekken op te geven, wat wij wenschelijk achten voor de *inrigting* van het onderwijs voor de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Indië.

Mogt door de regering eene staatskommissie benoemd worden, ten einde de noodige maatregelen voor dit onderwerp te beramen en voor te stellen (en ofschoon wij in den regel van dergelijke kommissiën niet veel verwachting hebben, zou zij in dit geval misschien niet zonder nut werkzaam kunnen zijn), dan zouden wij die kommissie niet geheel wenschen zamengesteld te zien uit mannen, die alleen op lokale Indische ondervinding bogen kunnen, maar wel verlangen dat enkele diergelijke mannen daarin zitting namen.

De voorstellen zouden dan evenmin van een geheel Indisch standpunt uitgaan, als alleen Nederlandsche denkbeelden ten grondslag hebben. Indien daardoor waarschijnlijk dat gedeelte van het onderwijs, 't welk wij *Europeesch* en *algemeen* genoemd hebben, aan Nederland zou blijven, wij zijn er zeker van dat het *Indische gedeelte* daarvan wederom zou worden overgelaten aan het toezigt der lokale Indische regering, die zich, tijdens het instituut te Soerakarta betoond, van dat toezigt zoo voortreffelijk gekweten en voor de Indische dienst daaruit zoo rijke vruchten getrokken heeft.

Levert, met het oog op de vereischten over de verschillende takken van de dienst in onze Indische bezittingen, en de billijke aanspraken van alle ingezetenen van Nederland binnen en buiten Europa, de inrigting van het onderwijs voor de aspiranten op Indische ambten hare eigenaardige en zeker niet geringe zwarigheden op, eene doeltreffende inrigting van het examen komt ons voor niet minder moeijelijk te zijn.

De eerste moeijelijkheid bestaat hierin, dat de inrigting zoodanig moet wezen, dat daardoor geheel voldaan worde aan den geest van art. 6 der Grondwet. Wanneer wij toch in dat artikel lezen: „elk Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar", dan heeft de wetgever voorzeker bedoelt te kennen te geven, dat elk Nederlander op elke landsbediening gelijke aanspraak heeft.

En nu moge men over de toepassing van art. 59 der Grondwet verschillend denken; men moge onder anderen van gevoelen zijn, dat het Opperbestuur over de Koloniën uitsluitend is opgedragen aan den Koning; dit brengt niet de minste verandering in art. 6, waardoor aan elkeen op de ambten in de Koloniën, even goed als in Nederland, gelijke aanspraak wordt verzekerd.

Indien de taak aan de regering moet verblijven, om de kundigheden te bepalen, die zij voor de verschillende betrekkingen noodzakelijk acht en dus verlangt, dan moet natuurlijk het examen zoodanig zijn ingerigt, dat het waarborgen oplevert, dat die personen tot de betrekkingen worden benoemd, die de *meeste geschiktheid* daartoe door het examen blijken te bezitten; en dat tevens die personen, die daarvoor na afgelegd examen niet in aanmerking komen, de overtuiging verkrijgen, dat hunne afwijzing door geene andere reden gemotiveerd is, dan alleen door hunne *mindere geschiktheid.*

Reeds vroeger hebben wij onze denkbeelden ontwikkeld omtrent de voorwaarden van gezondheid, ouderdom en dergelijken, die wij noodig achten voor de toelating tot het examen; hier stippen wij alleen nog aan, dat daarbij natuurlijk ook behoort het bewijs der kwaliteit van Nederlander door geboorte of wetduiding, waarvan ook ten behoeve van jonge lieden in Indië geene afwijking noodig is wegens de bevoegdheid, om zich te doen naturaliseren.

Bij de inrigting van het examen hebben wij *drie* punten in het oog te houden: de keuze der examinatoren; de plaats en den tijd, waar en wanneer de examens zullen gehouden worden; en eindelijk den aard van, en de wijze waarop die examens zullen worden afgenomen.

Wij wenschten tot examinatoren voor den tijd van drie of vijf jaren, en onder aflegging van een hiervoor vast te stellen eed, benoemd te zien de meest geleerde en door hunne positie meest onafhankelijke mannen, waarover de regering kan beschikken, met een plaatsvervanger voor elk lid in onvoorziene gevallen.

Wanneer geene inrigting het uitsluitend privilegie heeft voor de opleiding van ambtenaren voor de Indische dienst, maar alleen de noodige kunde gevergd wordt, zonder onderzoek naar de plaats, waar die kunde verkregen is, dan bestaat ook geene zwarigheid, om in vakken, waarvoor de keuze beperkt is, bij voorbeeld in de Javaansche taal, die personen tot examinatoren te benoemen, die bekend zijn, daarin de meeste kunde te bezitten, daar de invloed, daardoor op de uitkomst uitgeoefend, slechts bestaat in het aantal punten, bij het examen in die speciale vakken te verkrijgen.

Ten einde het examen niet eenen geheel wetenschappelijken, of ten minste geheel abstrakten tint verkrijge, wenschten wij bij de leden der Kommissie van examen ook eenige mannen benoemd te zien, die de Indische dienst van het praktische standpunt kennen, zonder van wetenschappelijke opleiding verstoken geweest te zijn. Het nut, dat het examen voor de waardering der geschiktheid van de aspiranten oplevert, zal daardoor grootelijks verhoogd worden.

Mogt de regeling van het onderwijs en van de voorwaarden van benoeming tot Indische ambtenaren geschieden door de wet, dan zoude, indien dit de bevoegdheid der Tweede Kamer niet te buiten ging, die Tweede Kamer voor elk lid der Kommissie een drietal aan den Koning ter keuze kunnen aanbieden; bij eene administratieve regeling der zaak zoude die voordragt van den Minister van Koloniën kunnen uitgaan; in dit geval zou de zitting in de Kommissie van *een* lid uit elke der Kamers verpligtend kunnen zijn.

Als de plaats voor de afneming van het examen zouden wij evenmin eene akademiestad als de residentie wenschen. Wij zouden hiertoe liefst de hoofdstad van het Rijk zien kiezen, waardoor elk denkbeeld van vreemden invloed het beste geweerd wordt.

De tijd voor het examen zal waarschijnlijk als meest geschikt worden bevonden in die maanden, waarin de vakantiën voor de akademiën en de wetgeving vallen.

Voor dezelfde behoeften, ten opzigte der kommissie van examen in Indië,

zoude natuurlijk door den Gouverneur Generaal, in overeenstemming met den raad van Indië, met het oog op de plaatselijke gesteldheid, moeten beslist worden, waarbij, omtrent de keuze der personen, evenmin bij uitsluiting Gouvernements ambtenaren, als alleen aan de regering vreemde personen in aanmerking dienden te komen.

Als de plaats voor het examen zouden wij wel Salatiga, als de meest geschikte door klimaat en geographische] ligging durven aanwijzen, en den tijd voor het examen na den afloop van den rijstoogst; zoodat ook de processen-verbaal van het gehouden examen in Indië, te gelijker tijd met die in Europa opgemaakt, onder de oogen komen van den Minister van Koloniën.

Wij staan ten sterkste het *schriftelijk* examen voor, waarvoor wij onze gronden in den loop dezer verhandeling reeds zoodanig hebben ontwikkeld, dat wij het overbodig achten, hier daarop terug te komen.

Indien de voorwaarden van ouderdom, gezondheid en gedrag vooraf vervuld zijn, dan zien wij in het schriftelijk examen den besten waarborg voor de regering ten opzigte der geschiktheid, en den zekersten waarborg voor de aspiranten ten opzigte der onpartijdigheid.

Wij zullen hier niet komen in de details der te doene vragen, der beoordeeling daarvan, der op te maken processen-verbaal en dergelijken. Alleen geven wij als onzen wensch te kennen:

Dat elke te doene vraag voor al de aspiranten een geheim blijft, tot op het oogenblik der mededeeling.

Dat die mededeeling schriftelijk geschiede.

Dat daarin het *maximum punten* voor de beantwoording is bekend gesteld.

Dat de kandidaten niet in de mogelijkheid zijn, zich van hulpmiddelen, welke ook, te bedienen, noch van *onderlinge* mondelingsche gesprekken gebruik te maken, tot beantwoording der vragen.

Dat al de antwoorden niet van naamteekeneningen, maar van *nommers* zijn voorzien, aan de kandidaten door de regering gegeven; en

Dat elke kandidaat, eveneens als elke examinator, na den afloop van het examen, een proces verbaal ontvangt van de geheele uitkomst, waaruit gezien kan worden de opvolging, waarin de kandidaten door het aantal behaalde punten gerangschikt zijn.

Door de regeling op deze grondslagen te doen plaats vinden, achten wij dat aan alle eischen van billijkheid en onpartijdigheid voor de kandidaten even goed voldaan is, als aan de waarborgen van geschiktheid, die de regering als uitkomst van het examen moet verkrijgen.

Wij zijn genaderd tot het laatste punt, dat wij ons ter behandeling hebben voorgesteld, namelijk de benoeming tot Indische ambten.

Wanneer bij de regering in Nederland een voor goed vastgesteld schema bestaat van de kundigheden, die voor de verschillende takken van de dienst in Indië vereischt en gevergd worden; en wanneer, met de processen-ver-

baal van het in Indië afgenomen examen, door den Gouverneur-Generaal tevens wordt ingezonden een staat van de vermoedelijke behoefte aan ambtenaren voor de verschillende diensten van het dienstjaar, — dan leveren de keuze en benoeming zelve geene zwarigheid op.

Wij vreezen voor de eerste jaren niet, dat te veel aspiranten, die een voldoend examen hebben afgelegd, voorhanden zijn zullen, ook met het oog op de uitbreiding, die het personeel der Europesche ambtenaren op Java, maar vooral op Sumatra, Borneo en andere buitenbezittingen, zal moeten ondergaan. Maar al mogten er ook te veel aspiranten zijn, dan zou men die, bij hunne aankomst op Java, met zeker te bepalen wachtgeld, of ter beschikking van de gewestelijke besturen ter praktische oefening, of bij bijzondere geschiktheid op het instituut voor inlandsche talen ter verdere opleiding kunnen plaatsen, en daardoor de noodzakelijkheid vermijden, bij grootere vakatures dan voorzien zijn, zich van ambtenaren te moeten bedienen, die in het geheel geen examen hebben afgelegd.

Wanneer eens wettig als grondbeginsel uitgemaakt is, dat bij de regterlijke magt in Indië niemand mag benoemd worden, dan die het diploma van doctor in beide regten bezit, dan is eene graduëring bij de algemeene benoeming tot Indisch ambtenaar overbodig.

De benoeming tot ambtenaar in het algemeen is de conditio sine qua non, en het diploma van meester in de regten geeft de zelfde preferentie voor de benoeming tot regterlijk ambtenaar, als bijvoorbeeld de kennis der Javaansche taal een uitsluitend regt geeft op de benoeming tot die ambten, waarbij de kennis dezer taal door de regering tot voorwaarde gemaakt is.

Dat ambtenaren, die zich door eigene studie de kennis hebben eigen gemaakt van vakken, waarin zij vroeger geen examen hadden afgelegd, daarin later, voor zoover dit zonder benadeeling van de dienst kan geschieden, nog tot een examen moeten worden toegelaten, en indien zij daarin slagen, in eene andere rubriek bij de leggers der regering worden overgebragt, is niet alleen billijk, maar voor de mededinging, en daardoor voor de dienst, zeer nuttig.

Eveneens moet aan de regering in Indië het regt blijven voorbehouden, jonge lieden, waarin zij eene bijzondere geschiktheid voor vakken opmerkt, waarvoor zij het examen nog niet hebben afgelegd, tot het aanleeren van die vakken in Indië in de gelegenheid te stellen, hetzij door hen tijdelijk te detacheren bij de inrigting van onderwijs aldaar, hetzij door plaatsing in eene betrekking, waarbij zij de kwestieuse vakken als bijzaak kunnen beoefenen.

Wij hebben eindelijk nog te spreken over de benoeming tot betrekkingen, die tot nu toe begrepen waren onder de benaming van ambten van de 3de klasse, en waarvoor dus het radikaal van ambtenaar der 3de klasse werd verleend.

Wij houden ons vastelijk overtuigd, dat het belang van de dienst gebiedend vergt, aan de benoeming tot die ambten voortaan geen radikaal te verbinden, en de keuze der personen aan de Indische regering bij uitsluiting over te laten.

Zoolang personen in Nederland door invloedrijke menschen bewerken kunnen, dat zij zonder examen tot een Indisch ambt, al is het dan ook voor de 3de klasse, benoemd, en daardoor het Indisch bestuur als het ware opgedrongen worden, zoolang zal ook het streven van die personen in Indië altijd daarheen gaan, van de vroegere protektie gebruik te maken, om, eveneens zonder examen, dus alleen door protektie (waarvan de „opgedane ondervinding" meesttijds alleen het voorwendsel zal blijven), tot hoogere rangen op te klimmen.

Wanneer personen uit Nederland met aanbevelingen naar Indië vertrekken, echter zonder aanspraak op eenige betrekking of wachtgeld; wanneer daarbij de regel onwrikbaar vast staat, dat *niemand* immer *zonder* examen de grens kan overschrijden, die juist dat examen heeft getrokken tusschen de verschillende betrekkingen, dan zal de aandrang daartoe van zelf ophouden, en zullen de meesten dezer funktiën spoedig bekleed worden door personen, die een voldoend examen voor hoogere betrekkingen hebben afgelegd, en waarvoor dan die geringere betrekkingen te regt als praktische oefenschool dienen kunnen.

Zij zullen bovendien door menig in Indië geboren en daar opgeleid persoon, die zijne verwachtingen niet hoog spant, als een gewenscht doel beschouwd worden; en die personen zullen in diergelijke betrekkingen, waartoe meesttijds alleen praktische of plaatselijke kennis noodig is, beter dienen en veel nuttiger kunnen zijn, dan uit Europa met diergelijke benoemingen aangekomen personen, die hunne funktie als eene voetbank tot hoogere opklimming beschouwen, daarvoor geene kennis bezitten, en nog minder geneigdheid, om zich die kennis te verwerven.

Wij zijn aan het einde van ons betoog. Wij hebben getracht, niet alleen de meeningen, maar ook de belangen van alle, in die zoo gewigtige kwestie betrokken, autoriteiten en individuën overeen te brengen.

De bedenking, die men veelal hoort uiten, dat de eigenschappen, welke men thans vergt voor de Indische dienst, te veel van *afgetrokken* aard zijn, zal, vreezen wij, ook tegen *onze* denkbeelden worden gemaakt.

Men zal zeggen, dat het bezit der eigenschappen, die wij wenschen voor de toelating tot de Indische dienst, meer bewijst voor iemand, die tot onderwijzer bestemd is, dan voor iemand, die bestemd is, om in Indië administratieve en meesttijds zeer aktieve dienstverrigtingen te vervullen. Men zal bij voorbeeld, en niet zonder grond, beweren, dat *paardrijden* eene eigenschap is, die voor een kontroleur bij de landelijke inkomsten en kultures van meer nut kan zijn voor de dienst, dan de kennis der Fransche taal.

Wij bekennen, dat die redenering niet zonder gewigt is. Wij bekennen, dat het eene der meest moeijelijk op te lossen kwestiën is, om bepaaldelijk te beslissen, wat eigenlijk het onderwerp van het examen moet zijn voor eene dienst, die in zoo vele verschillende takken geplitst is, en zoo verschillende eigenschappen vereischt.

In 1836 had voorts eene ernstige rustverstoring plaats in de residentie Bantam, die slechts door eene sterke magtsontwikkeling van troepen te bedwingen was. In de wateren van Rio veroorloofde zich een Engelsch oorlogschip, de *Andromaché*, om het aan ons onderhoorige eiland Galang, wegens zeerooverij, eigenmagtig te tuchtigen en daar alles te vernielen, en met moeite werd het weêrhouden om naar Lingga te stoomen. Met zulke feiten voor oogen, kan men weinig waarde hechten aan de gegeven verzekering, dat in de overzeesche bezittingen rust en orde heerschten.

Maar ook in een ander opzigt was de troonrede onbeteekenend en bezijden de waarheid. Er was in Nederlandsch Indië een nieuwe Gouverneur Generaal opgetreden, en er was een nieuw reglement op het beleid der regering in werking gebragt, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 20 Februarij 1836, waardoor, wat de inrigting van het bestuur betreft, eene geheel nieuwe orde van zaken werd daargesteld. Indien men iets anders had gewild, dan het goede volk met zoete praatjes in slaap wiegen, had men dan niet van zulk eene gewigtige gebeurtenis, althans met een enkel woord, gewag gemaakt? De kultuur van produkten voor de Europesche markt, werd op Java zeer sterk opgedreven; de opbrengst der bevolking, bijzonderlijk der landrente, even zoo; bovendien werd die bevolking bezwaard met drukkende diensten voor den aanbouw van nieuwe vestingwerken, volgens het ontwerp van den heer VAN DEN BOSCH. Geen spoor van dit een of ander is in de troonrede te ontdekken!

In Nederlandsch Indië was, op vele punten, de boog zeer sterk gespannen, en er bestond op Java, zelfs onder 's lands dienaren, gemor en afkeuring over de handelingen van het opperbestuur in het moederland, die de kolonie meer en meer scheen te beschouwen als eene melkgevende koe, voor welke het onnoodig geoordeeld werd goede zorg te dragen. De beantwoording in 1835 door den heer VAN DEN BOSCH, of namens hem door den heer VAN ELTEN, van de tegen zijn stelsel door den heer MERKUS geschrevene brochures, en het daarop in 1836 gevolgde ontslag van den heer MERKUS als raad van Indië, terwijl gelijktijdig de remises naar het moederland, door aanwending van de meest mogelijke overdrijving, als met stoom werden opgevoerd, maakten vooral in Indië een allerongunstigsten indruk. Aldus werd door den heer VAN DEN BOSCH zelven de kiem gelegd van de toen meer algemeen wortel schietende oppositie tegen zijn stelsel. Wat eindelijk de slotwoorden der troonrede betreft, reeds vroeger toonden wij aan, dat zij eene verbloemde mededeeling bevatten van of liever eene zinspeling waren op de voortgaande resultaten van het op Java ingevoerde dwang-kultuur stelsel. Alleen daarover werd gesproken, doch slechts in mijsterieuse uitdrukkingen en halve woorden, als vreesde men *de geheele waarheid* te zeggen.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal gaf weder een weêrklank op de troonrede, maar toch kwam zij tot eene verklaring, in lateren tijd zoo dikwerf in openbare geschriften aangevoerd, *dat de band naauw is, welke de welvaart der overzeesche bezittingen aan die van het moederland*

hecht. Die verklaring is te opmerkelijker, daar zij gegeven werd toen, zoo als wij zeiden, op Java gemor en misnoegen ontstaan was over de voortgaande rigting der handelingen van de regering in het moederland. Het was als begreep de Tweede Kamer iets van de afkeuring, welke het stelsel der regering meer en meer begon te treffen. Men leze het:

Adres van antwoord van 26 *October* 1836.

„Met de meeste belangstelling ontvingen wij Uwer Majesteits mededeelingen omtrent de rust en orde in onze overzeesche bezittingen en omtrent de goede gevolgen der nieuwe inrigtingen in Nederlandsch Indië. Naauw is de band welke de welvaart dier bezittingen aan die van het moederland hecht. Wij hopen dat, waar vroegere rustverstoring plaats had, dezelve spoedig voor de genomene maatregelen geheel zal wijken."

Wij zijn genaderd tot het jaar 1837 en zullen, ter waardeering der in dat jaar uitgesprokene troonrede, weder laten voorafgaan een overzigt van den toenmaligen staat van zaken in Nederlandsch Indië.

De Generaal-Majoor CLEERENS was van Sumatra terug geroepen, en de Generaal-Majoor COCHIUS, kommandant van het Indisch leger, werd zelf daarheen gezonden om Bonjol te veroveren. Die verovering had plaats in Augustus 1837, door aanwending van aanzienlijke strijdkrachten. Daarmede was echter het oorlogen op andere punten van Sumatra's Westkust nog niet ten einde, zoo als later blijken zal. Ook op de Oostkust van Sumatra, met name te Palembang, was de staat van zaken ver van rustig. De adsistent-resident BOGAARDT werd er, zoo als wij reeds vermeld hebben, in de binnenlanden vermoord, en die binnenlanden kwamen in vollen opstand. Op Java bleef de spanning bestaan, van welke hierboven gewag is gemaakt, bij het behandelen der troonrede van 1836. De maatregelen der regering gaven er voortdurend aanleiding toe. De opbrengst van de landelijke inkomsten, belastingen en verpachtingen werd in 1837, in vergelijking met 1836, vermeerderd met ruim *vier millioen* gulden; de remises naar Nederland beliepen in 1836 en 1837 eene waarde van *tien millioen* gulden meer dan geraamd was; tot dus ver had de regering nog eenige produkten op Java zelf aan de markt gebragt, doch dit had nu geheel opgehouden; de uitzending van koperen munt of duiten plaatjes, die op Java gestempeld moesten worden, en er als min wigtig geld in circulatie werden gebragt, nam hand over hand toe en verdreef de zilveren munt; men zag de bevolking van Java bezwaard met overdreven arbeid voor kultures en fortifikatiën; men zag overal en bij elke gelegenheid overdrevene spaarzaamheid, eigenlijk karigheid, zoodat het een spreekwoord was geworden, dat elke uitgaaf moest worden getoetst aan de vraag, of daarvoor *periculum in mora* bestond.

Leest men echter de troonrede van 1837, dan zou men moeten gelooven, dat dit alles geene waarheid was; dan zou men moeten denken, dat op Sumatra de volmaaktste rust heerschte, dat er geen kwestie was van dien

dien langdurigen en moeijelijken krijg tegen Bonjol; dat in het Palembangsche niets was voorgevallen; dat in geheel Nederlandsch Indië, en op Java in het bijzonder, er alles opperbest uitzag. De Minister VAN DEN BOSCH en zijn adviseur, de staatsraad J. C. BAUD, wisten wel beter! De troonrede nogtans luidde als volgt:

Troonrede van 16 *October* 1837.

„In onze overzeesche bezittingen *heerschen voortdurend rust en orde.*

„De voortbrengselen van Nederlandsch Indië *nemen toe.*

„*Voordeelig* is de werking van de gesteldheid dier gewesten en van *onze* volkswelvaart *op 's Rijks geldmiddelen.*"

En het antwoord der Tweede Kamer van de Staten-Generaal klonk even aangenaam:

Adres van antwoord 28 *October* 1837.

„Wij *verheugen* ons over de in onze overzeesche bezittingen heerschende rust en orde, *inzonderheid* over het toenemen der voortbrengselen van Nederlandsch Indië, hetwelk van zoo grooten invoed op de welvaart van het moederland is."

Het komt ons niet noodig voor deze staatstukken meer bijzonder toe te lichten. Na hetgeen vooraf gegaan is, blijkt zonnekaar dat de schildering niet getrouw was; dat ook ditmaal weder veel vernis was gebruikt. Daardoor bleef dan ook voortdurend bedekt, dat de Oost-Indische millioenen bijzonder te stade kwamen tot bevordering van het volharding-stelsel ten opzigte van België.

Het jaar 1838 was in Nederlandsch Indië rijk aan gebeurtenissen. Het dwang-kultuurstelsel op Java gaf aanleiding, dat er vrees ontstond voor onrustige bewegingen in Cheribon. De bevolking der distrikten Koeningan en Sindang Laut bezwaarden zich over de drukkende diensten voor den aanplant van suiker en indigo. Dit werd gelukkig gesust, daar zoo wel als elders, waar zich voor en na eenig misnoegen vertoonde. De direktie der kultures had men in andere handen doen overgaan, tot wegneming van den tegenstand, die bij de besturende Europesche ambtenaren op Java waargenomen werd, ten aanzien der stipte kontrôle, welke over dezen tak van de dienst werd uitgeoefend, aan den eenen kant tot verzekering eener ruime produktie, en aan den anderen kant tot vermindering der lasten voor de bevolking. Aan dien tegenstand liet men dus verder vrij spel. Het streng toezigt van de inspekteurs der kultures, waartegen de residenten waren opgekomen, verslapte weder. De regering besloot daarentegen tot matiging der voordeelen, welke het dwang-kultuurstelsel voor de Europesche ambtenaren, onder den naam van kultuur-percenten, opleverde. Er was geraamd dat eene waarde van ruim 22 millioen gulden aan produkten naar Nederland zou kunnen worden gezonden, maar de Minister VAN DEN BOSCH verlangde 25 millioenen. De landelijke inkomsten, verpachtingen en belastin-

tingen werden in 1838, in vergelijk tot 1837, weder met 4½ millioen gulden meer uitgeschreven. De meerdere uitgifte van kopergeld deed gebrek aan zilveren munt hoe langer zoo meer ontstaan, hetgeen vooral zigtbaar werd bij de Javasche bank, wier papier niet meer gedekt was door het in kas voorhandene. De algemeene handel en wisseltrekking waren onder zulke omstandigheden gedrukt en in lijdenden toestand. Op Sumatra hadden militaire expeditiën plaats, om de Battalanden en andere distrikten aan ons gezag te onderwerpen; daartoe werden merkwaardige gevechten geleverd te Pertibie en Daloe Daloe. De regering begreep eindelijk te regt, dat er een einde komen moest aan het bloedvergieten, en de heer MERKUS, door den heer VAN DEN BOSCH weder in genade aangenomen, werd als Kommissaris naar Sumatra gezonden. Op de Oostkust breidde men zich nogtans uit; de Nederlandsche vlag werd te Indragiri geplant; men bouwde er een fort en er lag een vaartuig ter verzekering van de rivier; en ten einde de rust te herstellen in de binnenlanden van Palembang, werd, onder den Luit. Kolonel SCHWARTZ, militaire versterking derwaarts gezonden, waarvan het gevolg was dat de post Tebing Tingi in die binnenlanden gesticht werd.

Ten aanzien van Bali koesterde men beduchtheid voor Engelsche vestiging; ook waren de vorsten daar in onderlingen oorlog. De majoor der artillerie WETTERS werd er heen gezonden, om onderzoekingen te doen en zoo mogelijk de souvereiniteit van Nederland te doen erkennen, 't geen vruchteloos beproefd werd.

Op Borneo was het jaar 1838 noodlottig. Al de voorstellen, door den Kommissaris DE LINGE en door de plaatselijke autoriteiten gedaan, tot bevestiging van het Nederlandsche gezag, leden schipbreuk op de voorschriften van den heer VAN DEN BOSCH om zich aan de buitenbezittingen niet te laten gelegen liggen. Het was de oorzaak der Engelsche vestiging op de Noordkust, en van den onlangs, misschien slechts tijdelijk, geëindigden vijfjarigen krijg tegen de Chinezen op de Westkust.

In 1829 zeide de troonrede nogtans, dat de benoeming van den heer VAN DEN BOSCH tot Gouverneur-Generaal *aan Neêrlands magt in Oost-Indië eene kracht verzekeren zou, welke vertrouwen zou inboezemen!* Van de Molukkos zullen wij niet bijzonder gewagen, daar het overbekend is, dat die bezittingen zich in hoogst treurigen toestand bevonden, en van Timor herinneren wij slechts in het voorbijgaan, dat Larantoeka en Ende, wegens gepleegde zeeroof, door ons getuchtigd werden en dat dit ernstige verwikkelingen met het Portugeesch Gouvernement deed ontstaan.

Laat ons nu zien wat de troonrede van 1838 aan den volke verkondigde.

Troonrede van 15 *October* 1838.

„Voldoende is de staat van zaken in onze overzeesche bezittingen.

„Werden vroeger onze West-Indische koloniën door mijnen beminden derden kleinzoon bezocht, sedert ontving hem ook Nederlandsch Indië met

bewijzen van die verknochtheid, waarmede de bewoners dier gewesten, niet minder dan die van West-Indië, aan mijn huis en aan het moederland verbonden zijn.

„De nieuwe inrigtingen aldaar blijven aan de verwachting beantwoorden.

„Door de overmeestering van Bonjol is ons gezag op Sumatra meer en meer bevestigd. Het Indische leger heeft bij die gelegenheid vernieuwde blijken gegeven van moed en volharding."

Wij kunnen, 't is tastbaar, niet toegeven, en zeker niemand, dat in Nederlandsch Indië *de staat van zaken voldoende was*, dat is, *bevredigend*. Die staat van zaken was veeleer zorgwekkend. Zij had, later, ten gevolge 1°. dat op Java het kultuurstelsel zoogenaamd gezuiverd moest worden van meer en meer toegenomen gebreken en overdrijving. 2°. Dat allerlei maatregelen genomen moesten worden, om de Javasche bank en een aantal handelshuizen voor ondergang te behoeden. 3°. Dat, tot verbetering der geldcirculatie, toevlugt genomen moest worden tot het bekende *recepissen*-stelsel van den heer ROCHUSSEN en eindelijk tot intrekking van het kopergeld, door den heer VAN DEN BOSCH naar Java gezonden, bij eenen maatregel van de wetgevende magt, die eene opoffering eischt van 25 millioen guldens. 4°. Dat oorlogen gevoerd moesten worden op Bali en op Borneo, die millioenen schats hebben verslonden. 5°. Dat BROOKE zich op de noordkust van Borneo vestigde en op dat eiland mitsdien Engelsche invloed ontstond, geschraagd door erkende Britsche vestiging op het naburige Laboan. 6°. Dat de wetgevende magt moest tusschen beide treden, om een einde te maken aan de verwaarloozing van de Molukkos. En 7°. dat de wetgevende magt het reglement vaststelde, waarnaar de Indische bezittingen voortaan zouden worden bestuurd. Dit was het resultaat der aankondiging in 1829, dat de benoeming van den heer VAN DEN BOSCH *aan Neêrlands magt in Oost-Indië eene kracht verzekeren zou, welke vertrouwen zou inboezemen.* Dit was het resultaat van het bestuur onzer Indische bezittingen door de heeren VAN DEN BOSCH en J. C. BAUD. En, ofschoon men *in Indie* den waren staat van zaken in 1838 zeer wel doorzag, en ofschoon men daaronder leed, en ofschoon men er doordrongen was van leedgevoel, desniettemin, de troonrede van dat jaar sprak hier de waarheid, *gaven de bewoners dier gewesten bewijzen van verknochtheid aan den Koning en aan het moederland, en gaf het Indische leger vernieuwde blijken van moed en volharding.*

De Tweede Kamer der Staten-Generaal gaf het navolgende antwoord op de koninklijke troonrede. Wij zullen het niet in bijzondere beoordeeling nemen, omdat de lezer, zelf denkende, buitendien gevoelen zal, dat de Kamer niet toonde te bevroeden, dat het belang van Nederlandsch Indië volstrekt vorderde, dat zij hare stem verhief, in plaats van lijdelijk te berusten in hetgeen men haar geliefde te zeggen. Even als in het antwoord van 1836 herinnert de Kamer ook nu, wel is waar, *dat de bloei der overzeesche bezittingen in naauw verband staat met dien des vaderlands;* doch was deze zinsnede, in 1836 misschien voldoende, zij kon het in 1838 niet meer zijn.

Adres van antwoord van 25 October 1838.

„Wij verblijden ons over den voldoenden staat onzer overzeesche bezittingen, wier bloei in zoo naauw verband staat met dien des vaderlands, en dat de nieuwe inrigtingen aldaar aan de verwachting blijven beantwoorden.

„Eere zij aan het Indische leger, dat, onder vele bezwaren, met vernieuwden moed en volharding, ook door de vermeestering van Bonjol, medewerkte om het gezag van Nederland in die gewesten meer en meer te bevestigen.

„Die verwijderde bezittingen des rijks deelen mede in de gezindheid, waardoor al wat zich Nederlandsch noemt, aan Uwe Majesteit en Zijn Huis is verknocht. Geenzins betwijfelden wij, of de jonge Prins, Uwer Majesteits derde kleinzoon, zou daarvan, in het Oosten, gelijk in het Westen, de streelende blijken ondervinden."

De troonrede van 1839 en het adres van antwoord daarop waren ten aanzien van Nederlandsch Indië zeer kort. Zij luidden aldus:

Troonrede van 21 October 1839.

„De voorspoed der Oost-Indische bezittingen is steeds toenemende."

Adres van antwoord van 30 October 1839.

„Wij verheugen ons over den toenemenden voorspoed der Oost-Indische bezittingen."

Deze verklaring omtrent den voorspoed der Oost-Indische bezittingen wordt bij een onderzoek der waarheid niet bevestigd. Op Java was het Gouvernement in de grootst mogelijke verlegenheid. De Javasche bank had opgehouden haar papier te verzilveren; haar specie-kas was uitgeput en dit was bij de landskassen evenzeer het geval. Het geldgebrek was zoo groot, dat men van de hand in de tand leefde en niet meer wist, hoe de dagelijksche betalingen zouden worden gaande gehouden. Dit was het gevolg der overdrijving van de eischen van het Ministerie VAN DEN BOSCH. Er was berekend, dat voor 24 millioen geremitteerd zou kunnen worden, doch men begeerde 28 millioen. Bovendien moesten nog aan de Handelmaatschappij betaald worden, ook in produkten, 17 millioen, volgens allerlei schikkingen van het Ministerie. Om die eischen te bevredigen, werd in Indië alles ten offer gebragt, en had men zelf zoo groot gebrek, dat men onder anderen de gewone traktementen naauwelijks meer betalen kon, en in overweging genomen werd, om eenige millioenen tegen 6 pCt. bij de Handelmaatschappij op te nemen. De leden van den raad van Indië VAN SEVENHOVEN, REIJNST en NAHUIJS, hadden zich van verloven naar Nederland voorzien en waren vertrokken. De vice-president van den raad GOLDMAN was gepensioneerd. De raad van Indië bestond slechts uit de heeren VAN HOGENDORP en VAN SCHOOR, schoonzoon van den heer VAN DEN BOSCH.

Dezen werden door den Gouverneur-Generaal in kommissie gesteld, om, in overleg met den Direkteur-Generaal van financiën, de dienst gaande te houden. Dit alles zijn openbaar bekende zaken; wilde men den sluijer geheel opligten, er zou veel meer gezegd kunnen worden. Wij verzoeken onze lezers om nateslaan hetgeen, onder het opschrift „*Een verondersteld deficit*", geschreven is op bl. 219—222 van dit Tijdschrift, XVI jaargang, 1e deel 1854, want het geeft een goed denkbeeld omtrent den financielen staat van zaken op Java in 1839 en een helder begrip der gevolgen van het *stelsel* VAN DEN BOSCH, waaromtrent in datzelfde artikel gezegd wordt: „*Eens zal de tijd komen, dat door onloochenbare bewijzen zonneklaar zal aangetoond worden, dat Indië is prijs gegeven aan de meest onberedeneerde geldeischen van eenen naar vorstengunst strevenden minister.*" Wij kunnen ons niet weêrhouden, om er de navolgende zinsneden uit af te schrijven.

„De heer VAN DEN BOSCH, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië van 1830—1834, behield, als Minister van Koloniën, de zucht om Indië te besturen als ware hij nog op de plaats zelve. Van uit zijn ministeriëel kabinet te 's Gravenhage bleef bij Gouverneur-Generaal. Het regeringsreglement voor Nederlandsch Indië werd in overeenstemming daarmede gewijzigd, in dier voege, dat de Gouverneur-Generaal DE EERENS werd losgemaakt van den raad van Indië, en daarentegen geheel en uitsluitend werd onderworpen aan den wil van den minister VAN DEN BOSCH. Hoedanig het kultuurstelsel op Java werken moest, werd in Nederland geregeld; hoeveel koffij, suiker en indigo Java opbrengen kon, werd niet dáár, maar in Nederland vastgesteld; of er nieuwe kontrakten voor suikerfabrikatie toegewezen konden worden, werd niet op Java, maar in Nederland beoordeeld; of de Javaan nog meer belasting kon opbrengen, was een punt van overweging en beslissing, niet in Indië, maar in Nederland; of er gronden waren, om op Java eenen hoogen ambtenaar te verplaatsen, of dáár inlandsche regenten mogten worden vervangen, het waren onderwerpen van beslissing, niet voor den Gouverneur-Generaal in Indië maar voor den Minister in Nederland; of men in Indië handelen kon als er gehandeld moest worden, kwam in geene aanmerking. De Gouverneur-Generaal durfde niets zonder den minister. Daaraan is het onder anderen toe te schrijven, dat BROOKE zich op de Noordkust van Borneo nestelde. Bij den Minister bestond algeheele centralisatie van bestuur. Niet in Indië, maar in Nederland werden alle becijferingen gemaakt tot bepaling van het „batig slot." Al wat daaromtrent in Indië geschiedde deugde niet; men wist het te 's Gravenhage beter."

De Nederlandsche Handelmaatschappij had voortdurend in Nederland aanzienlijke voorschotten gegeven op de produkten van Java. Ettelijke millioenen werden in 's rijks kas gestort. „Het middel was gevonden", zegt een ander artikel van dit Tijdschrift, XVI jaargang, 1e deel bl. 172:" „tot voeding van het volharding-stelsel van wijlen Koning WILLEM I, met opzigt tot België. Het verkrijgen van de verlangde geldelijke hulp deed den heer VAN DEN BOSCH verheffen tot Ridder Grootkruis; het maakte hem Minister

van Koloniën, baron en graaf. Maar bij de eindregeling met België, in 1839, eindigde alles met het bestaan van een beklagenswaardigen staat van zaken op Java en in onze verdere Indische bezittingen; met eene schuld van 39 millioen aan de Handelmaatschappij; met den val van den Minister VAN DEN BOSCH; en bijna gelijktijdig met de abdikatie van Koning WILLEM I."

Op Sumatra waren de zaken in 1839 tot een status quo gekomen, ofschoon Baros bezet werd en Singkel en Tapoes geblokkeerd werden en het voornemen ontstond, om zich door kracht van wapenen ook van die plaatsen meester te maken. Daardoor ontstonden de vertoogen van Engeland tegen onze uitbreiding van magt op Sumatra; eerst betrof het Singkel, en later Indragiri, dat vervolgens, zoo als bekend is, ten gevolge eener laakbare en geheimzinnige toegevendheid aan Engeland, door ons weder ontruimd werd. Op Celebes had eene militaire expeditie plaats in de noorder-distrikten van Makassar, het gevolg der vijandige gezindheid van den Koning van Tanette. Op Banka hadden oproerige bewegingen plaats in de distrikten Toboali, Koba en Pankal-Pinang. Overigens bleek meer en meer de uitbreiding van den Engelschen invloed in den archipel. Hun azen op de noordkust van Borneo begon door te schemeren door de reizen VAN BROOKE. Op de noordkust van Nieuw-Holland hadden zij Port-Essington gesticht. Zij knoopten handels-verkeer aan met de, tot de Molukko's behoorende, zuidooster- en zuidwester-eilanden, en bezochten de kust van Nieuw-Guinea en de eilanden behoorende tot Timor. Ook bestond beduchtheid voor hunnen invloed op Bali en Lombok.

Kan men, wij vragen het vrijmoedig, onder al deze omstandigheden, eenige waarde hechten aan de troonrede, welke den volke verzekerde: „*de voorspoed der Oost-Indische bezittingen is steeds toenemende?*" Het bestaan van dien voorspoed in het jaar 1839, ontkennen wij ten sterkste. Wij zouden niet weten, hoe die bij mogelijkheid aan te wijzen.

Het jaar 1840 is daar. De heer VAN DEN BOSCH had opgehouden Minister van Koloniën te zijn, en was vervangen door den heer J. C. BAUD. De Gouverneur-Generaal DE EERENS was overleden. Van de drie aanwezige leden van den raad van Indië VAN HOGENDORP, VAN SCHOOR en ELOUT, had eerstgenoemde het bestuur aanvaard, en hij behield zulks het geheele jaar. Wij zullen nu niet stilstaan bij zoo vele bijzonderheden, welke omtrent den staat van zaken in Nederlandsch Indië vermeld zouden kunnen worden. Wij herinneren slechts, dat de regering in Indië eindelijk toevlugt nam tot den openbaren verkoop van produkten, om te voorzien in de meest dringende behoefte van 's lands kassen. En slechts even maken wij er melding van, dat in het volgende jaar de heer MERKUS optrad als waarnemend Gouverneur-Generaal, dat de heer KRUSEMAN als Direkteur-Generaal van financiën naar Java gezonden werd, en dat toen door dezen ambtenaar een hevige strijd tegen den Minister BAUD, over de bestaande koloniale regeringsbeginselen, werd aangevangen. Dit een en ander behoort echter tot een volgend tijdvak, hetwelk ons brengen zal tot de *palliativen* van den Gou-

verneur-Generaal ROCHUSSEN. Maar wij herinneren tevens, dat in Nederland de oppositie tegen het stelsel van VAN DEN BOSCH in 1840 aanmerkelijk veld won; zij dagteekende van 1834, door de openbare geschriften van den heer MERKUS en het tegenschrift in 1835 van den heer VAN DEN BOSCH, en was in 1839 reeds zoo ontwikkeld, dat deze minister moest ophouden Indië te besturen.

Wij geven nu lezing van de twee volgende staatsstukken.

Troonrede van 19 *October* 1840.

„De voorspoed der Oost-Indische bezittingen geeft bij voortduring *stof* tot dankbaarheid. Op het eiland Sumatra gaan zee- en landmagt eendragtelijk en met roem voort het Nederlandsch gezag te bevestigen."

Adres van antwoord van 31 *October* 1840.

„Gaarne doen wij hulde aan de dapperheid der krijgsmagt, welke het Nederlandsch gezag op Sumatra voortdurend bevestigt. Dankbaar erkennen wij den gunstigen staat van verschillende takken van nijverheid en volkswelvaart en den voorspoed onzer Oost-Indische bezittingen. Wij mogen vertrouwen, dat ruime bijdragen uit dezelve, steeds in haar geheel ten dienste van het moederland aangewend, onze geldelijke behoeften zullen helpen vervullen."

Het komt ons onnoodig voor, om deze staatsstukken nog nader ter toetse te brengen, en er bij voorbeeld op te wijzen, dat in Februarij 1840 een bedenkelijke opstand in het Djokjokartasche, tusschen de rivieren Progo en Bogowonto, was uitgebroken. Gewis is het eene gezegende waarheid, en wij erkennen dit feit gaarne, dat het Javasche kultuurstelsel rijke vruchten afwierp voor het moederland. Maar dat er zeer veel tegen over staat, is ook een feit, dat echter van de andere zijde *niet* wordt erkend. Dit andere feit, die andere waarheid is deze: dat het bekomen dier rijke vruchten al het ovige in Indië schandelijk deed verwaarloozen en bederven. Om dit, ten slotte van dit gedeelte van ons overzigt, nog eenigzins te verduidelijken, lasschen wij hier de volgende zinsnede in, uit bl. 158 en volgenden van dit Tijdschrift XVI jaargang, 1ste deel.

„Naar gelang der reusachtige ontwikkeling en uitbreiding van het kultuurstelsel, door den heer VAN DEN BOSCH ingevoerd *door de kracht van 's Gouvernements gezag over de bevolking van Java*, ontstond dáár in 's lands kassen van lieverlede zeer groote behoefte aan geld, en in die behoefte werd voorzien door de uitgifte van nog grootere massa's, uit Nederland ontboden en op Java geslagen, min wigtige *koperen duiten* en van representerend *papier*. De nadeelige gevolgen van dat stelsel bleven voor Indië niet achter en deden zich op Java vooral gevoelen, toen, eerst de heer VAN DEN BOSCH, en daarna in 1836 de heer BAUD naar het vaderland waren terug gekeerd, en de regering in Indië, *op hun bevel*, geheel moest ophouden met het verkoopen van produkten op Java en alles moest verzenden naar Nederland.

De handel in Indië was vernietigd. Amerikaansche specie werd er niet meer aangevoerd. In 's lands kassen ontstond zóó groot gebrek, dat men, als de oogst daar was, niet meer wist hoe men de bevolking voor de geleverde produkten betalen zou. Gedurende 1837 en 1838 verdween ook al het zilver dér Javasche bank, en deze moest in 1839 ophouden hare billetten te honoreren. Toen ontstond groote belemmering bij het Gouvernement, bij de Javasche bank, bij den handel. De ontevredenheid over het zoo ongehoord opofferen der Indische belangen was algemeen, en men vreesde hevige terugwerking van die veronachtzaming op de belangen van het moederland. Desniettemin werd voortgegaan met het meer en meer uitbreiden van het kultuur-systeem van den heer VAN DEN BOSCH, en de oorzaak van den neteligen staat van zaken in Indië dus verergd. Drie leden van den raad van Indië, de heeren VAN SEVENHOVEN, REIJNST en NAHUIJS VAN BURGST, volgden het voorbeeld van den heer MERKUS. Zij ontrokken zich aan de zaken. Andere hooge ambtenaren volgden. Het was ook in dezen tijd, dat in Indië zich deden gevoelen de uitsluitingen, door het in werking brengen van, door den heer BAUD uitgedachte, nieuwe regelen omtrent het ambtenaars radikaal. Elk officieel stuk, hetzij van de bank-direktie, hetzij van den raad van Indië, zelfs de brieven van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën, droegen, op de een of andere wijze, in meer of min sterke bewoordingen, blijken van afkeuring. De dagbladen in Nederland gaven er de weerklank van. In den boezem van het departement van koloniën openbaarde zich dezelfde geest, nadat de Minister VAN DEN BOSCH afgetreden en door den Minister BAUD vervangen was. Ook in de Tweede Kamer der Staten-Generaal begonnen zich stemmem te verheffen. De heer BRUCE was in 1840 een der eerste tegenstanders van het Ministerie van Koloniën, met opzigt tot de uitlegging, welke aan art. 60 der toenmalige grondwet gegeven werd."

En toch, de troonrede riep bij herhaling den volke toe: *de voorspoed der Oost-Indische bezittingen geeft bij voortduring stof tot dankbaarheid.* Maar *in Indië* zocht men naar dien voorspoed te vergeefs; integendeel, wij zeggen het bl. 161 van dit Tijdschrift, 1854, 1e dl. na: „Het is een bewijs van groote trouw der Indische ambtenaren, dat zij zoo lijdelijk gebleven zijn de werktuigen van het alles overtreffende stelsel van uitputting en uitzuiging. Zij gehoorzaamden, *maar waren vervuld met wrevel en weemoed.*"

En in Nederland heeft dat stelsel van uitputting, van uitzuiniging van Indië, tot gevolg gehad een bedroevend en overwigtig bezwaar, dat is: de afhankelijkheid van het financiewezen van den Staat van die onzalige koloniale baten. Deze opmerking, dikwerf gemaakt en herhaald, als waarschuwing voor het altijd denkbare en mogelijke geval van stremming van regtstreeksche gemeenschap in oorlogstijd, geschiedde dezer dagen op nieuw in een uitmuntend geschreven werkje: „*Gedachten over maritieme onderwerpen, Utrecht* 1854, bl. 21." Wij laten hier volgen hetgeen daar op bl. 22 verder gezegd wordt, omdat het zoo volledig bevestigt, dat het stelsel der regering ondeugdelijk was en is:

„Onzalige baten — zeg ik, — want deze hebben ons doen volharden tegen België. Zonder die volharding zouden wij voordeelige termen van afscheiding hebben verkregen; zonder die volharding zou de schuldenlast niet zoo schrikbarend zijn vermeerderd; zonder die schuldenlast zouden wij niet onder de zuinigheidswoede hebben geleden; zonder die zuinigheidswoede hadden de groote belangen van 's lands welvaart behartigd kunnen worden. En zonder den zamenloop van alle die omstandigheden, zou Oost-Indië zich zelf beter hebben kunnen ontwikkelen, en zouden de eigene inkomsten van het land de eigene uitgaven hebben kunnen dekken.

„Waarlijk! de *indirekte* voordeelen van Indië waren heilzaam voor het land, *doch de zoo hoog geroemde* 240 *millioenen* . . . ."

(Ingezonden.)

Sympathie voor het Indische leger.

Onder het gesprokene door den heer J. C. BAUD, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, bij de beraadslagingen over het wetsontwerp tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, zijn vooral ook de woorden opmerkenswaardig, die hem gediend hebben als inleiding zijner redevoering over het artikel, dat nu geworden is art. 42 van dat reglement. Die inleiding luidt als volgt:

„Toen dit wetsontwerp in onze afdeeling werd behandeld, was ik het in beginsel eens met den Britschen staatsman, zoo even door ons geacht medelid uit Alkmaar (den heer ROCHUSSEN) aangehaald. Ook Nederlandsch Indië is, meen ik, grootendeels gewonnen door het zwaard; het moet door het zwaard worden behouden. Ik achtte daarom het woord *wingewest*, waarover zoo veel in de gewisselde stukken is voorgevallen (naar mijn inzien zonder groot nut), niet ongepast. Maar wanneer ik zeg, dat Nederlandsch Indië is gewonnen door het zwaard, en moet behouden worden door het zwaard, dan behoef ik geen protestatiën af te leggen van bewondering en achting voor het Indische leger van vroegeren en lateren en van den tegenwoordigen tijd. Ik behoef van mijne gehechtheid aan de ware belangen van dat leger te minder hier te gewagen, omdat ik meen, dat menige daad van mijn openbaar leven daarvan het getuigenis heeft geleverd. Wanneer ik op eenige van die daden met eenige zelfvoldoening mag terugzien, dan is het op die, welke ten doel hadden, om voor goed een einde te maken aan den stand van zaken, waaronder het Indische leger dreigde te worden het *receptacle* van personen, die men van hier wilde verwijderen; dan is het wanneer ik zie op de maatregelen door den Koning, op mijne voordragt, genomen, om aan dat leger te bezorgen een gestadigen toevoer van wetenschappelijk opgeleide mannen, in alle vakken, die daaraan behoefte hebben, en om uit dien toevoer te weeren alles wat aan de regtmatige aanspraken op bevordering van hen, die in Indië dienden, konde in den weg staan; dan is het omdat ik meen, door die en meer andere maatregelen, de ware belangen van dat leger te hebben bevorderd, en er toe te hebben bijgedragen, dat de kleine magt, die thans daar ons gezag handhaaft, zich mag meten met elk leger van dezelfde sterkte in de geheele wereld."

Deze verrassende betuiging zal het leger van Indië tot andere gedachten gebragt hebben! Tot dusverre beschouwde het den heer J. C. BAUD als sterk anti-militair. Thans zal men van dat oordeel zijn teruggekomen. Wie had ooit die bezorgdheid, die bewondering, die hoogachting, die sympathie voor het Indische leger bij den heer J. C. BAUD verondersteld? Wie

had ooit gedacht, dat hij er zoo veel voor heeft gedaan? Goed, dat hij dit nu zelf, en zoo openlijk, ten aanhoore van land en volk, heeft gezegd; anders zou het waarlijk niemand gelooven!

Evenwel zij het ons vergund, in alle bescheidenheid te vragen, of die sympathie bestaan heeft, toen hij was direkteur voor de zaken der koloniën, Gouverneur-Generaal ad interim, of staatsraad-adviseur bij het Departement van Koloniën; dan wel toen hij was Minister van Koloniën? In de drie eerste betrekkingen moet zijn invloed zekerlijk groot zijn geweest, en in de laatste beslissend.

En dit leidt ons tot eenige vragen, die wij de vrijheid zullen nemen, hier in geregelde orde te laten volgen:

1°. Of zich die sympathie heeft ontwikkeld in het behartigen der stoffelijke belangen van het leger, zoodat de klagten ongegrond zijn, die daarover nog ten huidigen dage gehoord worden?

2°. Of die sympathie gebleken is uit de verblijven der troepen? Waren die niet steeds ellendig gehuisvest, zoodat het kazerne- en kasematten-leven in vredestijd schrik aanjoeg? Waren de officieren niet voor het meerendeel, althans de luitenants, armzalig gelogeerd, zonder vrijheid, en in bouwvallige woningen, „waar de eene steen tot den anderen riep: hou vast!" te meer gevaarlijk in een land van aardbevingen?

3°. Of die sympathie zich geopenbaard heeft in de „*bescherming*" (!) der militaire pensioenfondsen?

4°. Of het uit sympathie was, dat aan den Gouverneur-Generaal DE EERENS het verbod werden gezonden om, door eene direktie van officieren, voor de behoefte van officiers-kleeding in Indië te kontrakteren; met de bepaling, dat de benoodigdheden aan het Ministerie moesten worden aangevraagd, opdat de leverantie langs dat kanaal zoude geschieden?! — een maatregel, waarover zoo veel klagten zijn ingebragt, die eerst opgehouden hebben, toen de bestellingen in handen van den heer DE STUERS (thans Luitenant-Generaal, kommandant van het Indische leger) zijn overgegaan. Waarom mogen de officieren hierin hun eigen belang niet verzorgen? Waarom moet het ministerie ook zelfs deze aangelegenheid monopoliseren?

5°. Is die sympathie gebleken uit de organisatie van het leger, waarin de rang van kolonel de hoogste was, die men bereiken kon, tenzij antiorganieke bevorderingen daarop uitzonderingen maakten, en dan nog met het voor Indië, bij uitzondering, uitgevondene „*titulair*"; waarvan de beteekenis door den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD verklaard is eeniglijk te bestaan in de vergunning van het dragen der onderscheidingsteekenen, zonder dat het overigens regten gaf hoegenaamd, zelfs bij bevordering tot den effektiven rang? Is daardoor de loopbaan en de toekomst van verdienstelijke mannen niet verstoord geworden, en heeft 's Konings dienst daaronder niet geleden? Sedert kort schijnt dat „*titulair*" afgeschaft.

6°. Heeft zich die sympathie doen kennen in de verordening, met hand en tand door den heer J. C. BAUD vastgehouden, en zoo in tegenstelling van hetgeen bij het civiel departement tot regel was aangenomen, dat offi-

cieren, die met verlof naar Europa gingen, niet mogten worden vervangen? iets, waarvan het gevolg was (en dat wel in een leger, dat te velde stond of er steeds voor gereed moest zijn, in een land „*dat door het zwaard moet worden behouden*"), dat er een ledig in de gelederen ontstond; alzoo tot groot nadeel voor de dienst en tot groot bezwaar voor de blijvenden. Dit kwaad heeft thans almede opgehouden, doch ook al eerst nadat de heer J. C. BAUD het ministerie heeft verlaten.

7°. Was het uit sympathie, dat de soldaat op zijne soldij aanzienlijk verlies heeft geleden en gevaar heeft geloopen van nog sterker beknibbeld te worden, en dat hij slecht en ongenoegzaam gekleed en gewapend was? Was het uit sympathie, dat de Luitenant-Generaal COCHIUS moest opschuiven, om plaats te maken voor individuële leden van den raad van Indië; eene gebeurtenis, waarin het leger eene beleediging heeft gezien, zijnen Generaal aangedaan, en die de onttrekking aan 's lands dienst van dezen officier ten gevolge heeft gehad?

8°. Wij vragen al verder, daar de heer J. C. BAUD nu zelf beweert, dat Nederlandsch Indië door het zwaard moet worden behouden (slechts eene waarheid onder het nog altoos gehuldigde koloniale stelsel en in den tegenwoordigen stand van zaken), hoe het zich laat verklaren, dat de legerorganisatie zoo onvoldoende is geweest, en dat een geheel bataillon infanterie jaren lang slechts op het papier heeft gefigureerd, hetgeen eerst in 1851, dus lang na het aftreden van den minister J. C. BAUD, is veranderd?

9°. Wij vragen, of het bestaan hebbende zoogenaamde „approvisionements-fonds," door ontoereikendheid, geen aanleiding heeft gegeven, dat de oorlogsmagazijnen slecht voorzien waren, zoodanig dat er zelfs gebrek aan artillerie-buskruid te Batavia was ontstaan, en de marine met hare aanvragen is afgewezen moeten worden?

10°. Wij vragen, hoe het zich laat verklaren, dat het gevaarvolle jaar 1848 onze Oost-Indische bezittingen in eenen staat van moedeloosheid heeft gevonden; hetgeen van de noodlottigste gevolgen had kunnen zijn, indien een Europesche oorlog was uitgebarsten?

11°. Wij vragen, of het uit sympathie voor het Oost-Indische leger geschiedde, dat daarin vreemdelingen van allerlei natien d'emblée als *officieren*, en in onderscheiden rangen, werden opgenomen? Dat was ergerlijk voor de „*landskinderen*." En waarom hadden die heeren van kokarde verwisseld? Dat kwam men niet te weten! 't Is waar, het waren allen edellieden, baronnen en graven, kamerheeren en diergelijken; doch dit vergrootte slechts de verbazing, dat zij zoo „in partibus infidelium" toevlugt kwamen zoeken. En de bescherming, die zij uit 's Gravenhage medebragten, veroorzaakte, dat zij veeltijds nog in exceptionele gunstige positie gesteld werden. De voorbeelden zijn nog aanwezig.

12°. Het moge waar zijn, en wij wederspreken het niet, dat, op voordragt van den heer J. C. BAUD, de Koning heeft besloten, om ook aan het Oost-Indische leger officieren, afkomstig van de militaire akademie, te bezorgen; doch wij merken op, dat reeds in het jaar 1839 drie tweede lui-

tenants van daar zijn verkregen, en toen was de heer J. C. BAUD nog geen Minister van Koloniën.

13°. Het wordt erkend, dat onder zijn ministerie voor goed een einde is gemaakt aan het overplaatsen van officieren naar het Oost-Indische leger, die men in het vaderlandsche niet wilde behouden; maar wij vragen nogtans, of dat niet met den meesten nadruk uit Indië was geprovoceerd? Men leest in eene brochure, getiteld: *De landmagt van Nederlandsch Indië vrijmoedig beschouwd*, reeds voor bijna een vierde van eene eeuw geschreven, op blz. 46 het volgende *):

„Maar laat ik mij bij het uitzenden van slechte *soldaten* niet bepalen. Te dikwerf hoort men ook van *officieren*, dat zij om slecht gedrag naar Java zijn gekomen. En hoezeer dit in de laatste jaren ook verminderd is, vordert nogtans het belang der zaak, dat ik mijne stem verheffe tegen de schandelijke gewoonte, om den officier, die in de vaderlandsche armée niet meer deugt, de keuze te laten tusschen demissie en overgang in het Indische leger. Dient men zijn Vaderland en Koning in Indië minder dan in Holland? Men beseffe toch, dat dit middel van zuivering, besmetting aanbrengt in 's Koning's overzeesche leger. Aan erge gevolgen stelt het Gouvernement zich door deze handeling bloot. In Europa dient bij voorbeeld de luitenant (als ik het zoo eens noemen mag) werktuigelijk bij zijn bataillon; de grenzen zijner dienstpligten zijn er naauw afgebakend; hij is er altoos onder de oogen zijner chefs; het kwaad dat hij doet is terstond bekend, hij wordt gestraft en een ander is daar om zijne dienst over te nemen. In Indië daarentegen wordt de luitenant dikwijls geïsoleerd aan zich zelven overgelaten, en aan de vervulling zijner pligten worden zeer belangrijke uitkomsten verbonden. Men geloove het toch: de officier, die in Holland niet deugt, deugt nog minder in Hollandsch Indië.

„De uitzending van zoodanige sujetten heeft nog daarenboven het schadelijke, dat zij jeugdige officieren demoraliseren, de anciënniteit van verdienstelijke jongere officieren benadeelen, en de ontmoedigende beledigende denkwijze ontmaskeren van de vaderlandsche armée ten opzigte der Indische.

„Eindigt toch, mannen in Europa, met Java te doen strekken tot een groot verbeterhuis; herdenkt wat Hollandsch Indië geworden was onder de heillooze en weder veld winnende begrippen, welke de generaal DAENDELS had uitgedelgd. Gaat niet langer voort met de Indische armée te beschouwen als een poel, om er de onreinheden der vaderlandsche korpsen in over te storten; zij verdient die behandeling niet. Heeft zij niet, in weerwil der opgesomde grieven, terwijl de vaderlandsche armée, in de gelukkige jaren van 1815 tot 1830, rustig in hare garnisoenen het geluk des vaderlands genoot, met duizend en duizend jammeren te worstelen gehad? Heeft zij niet de eer der Hollandsche wapenen in Nederlandsch In-

*) 't Is deze brochure, waarover de generaal-majoor PENNING NIEUWLAND, destijds luitenant-kolonel, zoo vele onaangenaamheden heeft te verduren gehad. Voor alles is vergeving — maar niet voor het zeggen der waarheid!

dië gehandhaafd? Is Holland niet aan het Indische leger het behoud van Java verschuldigd? Vecht niet een gedeelte van dat leger nog heden ten dage in de brandende velden van Sumatra? „Ja, dat eerbiedwaardig ko- „loniale leger, hetwelk gedurende vijftien jaren zoo vele gevaren te trot- „seren heeft gehad, heeft altijd onvermoeid en dapper den roem der Ne- „derlandsche wapenen, overal waar het tot den strijd geroepen werd, met „waardigheid gehandhaafd. Saparoea, Palembang, Celebes, Borneo, Java „en Sumatra zijn achtervolgens van de heerlijkste wapenfeiten getuigen „geweest *).

14°. Reeds in 1835 was het denkbeeld bij het Indische Gouvernement gebragt (de heer BAUD was toen Gouverneur Generaal ad interim), om een pupillen-korps op te rigten. Het beval zich in alle opzigten aan. Zoons van Europeanen, bij inlandsche vrouwen verwekt, gingen onder de inlandsche bevolking verloren en groeiden daarin op, hunner afkomst bewust, als zoogenaamde „signo's", in ledigheid en luiheid, zoodat zij tot last en schade waren der bevolking. Naarmate zij in getal toenamen (en dat doden zij met den dag, 't geen ligt valt te begrijpen) konden zij een gevaarlijk element worden voor het Nederlandsche gezag. De ondervinding leert, dat zij, in dien toestand zich ontwikkelende, al de ondeugden bezitten van den Europeaan en van den inlander te gader, en niet één hunner goede hoedanigheden. Eene militaire opvoeding kon hen tot nuttige leden der maatschappij vormen, mits zij vroegtijdig aan het slechte voorbeeld hunner ouders (door vrijwilligen afstand natuurlijk) onttrokken werden, waartoe de vader (de moeder is hier meestal lijdelijk) te ligter besluit, omdat hij daardoor van de zorg voor zijn kind wordt ontslagen en hij het toch eerlang aan zijn lot moet overlaten. Het zou ook strekken, om eene milde bron te verkrijgen van korporaals en onderofficiers, en van ambachtslieden, zoo zeer benoodigd vooral bij gestremde kommunikatie met het moederland. Deze inrigting beloofde goede uitkomsten en zou aan het Gouvernement tot blijvende eer verstrekken.

Het denkbeeld bleef echter zonder gewenscht gevolg; het werd jaar op jaar bij het ministerie herhaald, doch om telkens afgewezen te worden, niet om reden van het beginsel, maar uit zoogenaamde spaarzaamheid. Eindelijk toch, in 1849, is de toestemming verkregen, alzoo al weder nadat de heer BAUD het ministerie had verlaten. Men leze nu, wat over die pupillen-school geschreven staat in het *Algemeen verslag van het schoolwezen in Nederlandsch Indië* op 't laatst van 1849 blz. 55 en 120, dus kort na hare stichting. Daar vindt men onderanderen de belangrijke opmerking, „dat de militaire pupillen-school te Kedong Kebo behoort tot de merkwaardigste en weldadigste inrigtingen dezer gewesten." En in het verslag van 't laatst van 1852, bl. 149, zegt Dr. BUDDINGH, belast met eene inspektie over het schoolwezen, „dat deze instelling te roemen is als eene der weldadigste, welke men zich denken kan."

*) *Coup d'oeil sur l'île de Java*, par le comte DE HOGENDORP.

Hieruit volgt, dat, als de oprigting dezer instelling niet jaren lang was tegengehouden door den heer J. C. BAUD, het Indische leger daarvan reeds sedert geruimen tijd de vruchten zou hebben geplukt, en dat vele kinderen zouden zijn gespaard gebleven van onder Mohamedanen verloren te gaan.

Wij vragen, na dit alles, of er bij den heer BAUD niet veel meer sympathie heeft bestaan voor het „batig slot," dan voor het Indische leger? En wij komen alzoo tot het vermoeden, dat de goede gezindheid des Konings voor dat leger, bij vele gelegenheden zoo schoon aan den dag gelegd, de woorden den heer BAUD heeft in den mond doen komen, waarmede hij zijne rede begon.

Ziedaar wat wij meenden in herinnering te moeten brengen. Dat men intusschen akte neme, dat ook de heer BAUD thans den roem bazuint van het Oost-Indische leger, en alzoo is teruggekomen van zijne vrees, *dat het daardoor pretentieus zoude worden.*

1854. ***

Bijdrage tot de kennis der Zuid-wester-eilanden, door eenen Zendeling.

De zoogenaamde Zuid-wester eilanden worden ook wel „de kleine Oost" genaamd, en liggen ten oosten van Timor. Behalve vele kleinere bestaan zij uit tien grootere en bewoonde eilanden, namelijk Kisser, Wetter, Roma, Letti, Moa, Lakor, Damma, Loean, Serematang en Baber.

In den tijd der Oost-Indische kompagnie liet het Nederlandsche Gouvernement zich aan deze eilanden zeer veel gelegen liggen. Scholen en kerken werden er gesticht en de inboorlingen, die heidenen waren, werden gedoopt en tot Christenen verklaard. Op elk der eilanden werd een fort aangelegd en eene bezetting gehouden. Nog in 't begin dezer eeuw had een resident, op Kisser gevestigd, het bestuur over dit gedeelte van de Nederlandsche bezittingen en waren op elk der eilanden een korporaal met twee soldaten gelegerd, terwijl Kisser eene bezetting had van een sergeant, twee korporaals en 16 of 18 soldaten. Maar in 't jaar 1816, toen de resident N. VAN EIJPEREN overleed, werden deze posten ingetrokken. Sedert dien tijd heeft het Gouvernement zich aan deze eilanden niet meer laten gelegen liggen; slechts twee malen werden ze door Gouvernements-kommissarissen bezocht, die echter niet veel sporen van hun bezoek hebben nagelaten.

Het Nederlandsch zendeling-genootschap vestigde in 1825 zijne aandacht op deze Zuid-wester-eilanden. In dat jaar plaatste het eenen zendeling op Kisser en in 1827 plaatste het een ander op Moa. Met veel ijver en met afwisselenden uitslag waren deze evangelieboden er werkzaam — maar in 1841 werden beide posten weder verlaten, en sedert dat tijdstip zijn de arme eilanders, en ook de Christenen, die zich onder hen in vrij aanzienlijke hoeveelheid bevinden, weder geheel aan zich zelf overgelaten, zonder eenig onderwijs, zonder eenige herderlijke verzorging.

Zou het Gouvernement, dat tegenwoordig meer dan vroeger zijne verpligtingen schijnt te begrijpen, om voor het onderwijs der inboorlingen in den Indischen archipel te zorgen, zich ook niet geroepen gevoelen, om op deze eilanden scholen te stichten en onderwijzers te plaatsen? Van een zendeling-genootschap kan niet verwacht worden, dat het overal in de behoeften van de Christen-inboorlingen in onze Indische bezittingen zal voorzien. De roeping dezer instelling is, om onder de Heidenen en Mohamedanen te werken, niet om te zorgen voor het onderwijs van hen, die, al is het dan ook slechts in naam, reeds Christenen zijn; en in dat geval verkeeren de talrijke Christenen op de Zuid-wester-eilanden. Moge de aan-

dacht van het Gouvernement op deze bevolking, ook door dit opstel, worden gevestigd, dan zal het doel er van bereikt zijn!

Kisser.

Het eiland Kisser of Makisser is het kleinste van al deze eilanden. Het heeft niet meer dan twee ankerplaatsen, de eene aan de westkust en de andere aan de zuid-oostkust. De stranden zijn steil afloopende en met vele rotsen bedekt, waarop de branding der zee dikwijls met hevige woede staat. Hier en daar ziet men kloven of inhammen, in welke slechts kleine praauwen kunnen binnenloopen. In vroeger tijd was hier, gelijk wij reeds verhaalden, de zetel der residentie der Zuid-wester-eilanden, en het is thans nog het meest bevolkt. Men rekent dat er 7000 inwoners zijn, waaronder 1450 Christenen, terwijl de overige nog Heidenen of Alfoeren zijn.

Onder die inwoners zijn eenige afstammelingen van Nederlanders. De overige inboorlingen bestaan uit drie soorten, die men met eene Nederduitsche uitdrukking „heeren, boeren en slaven" zou kunnen noemen.

In de negeri Wenreli wonen de Koning en de overige heeren. Deze negeri is in het jaar 1833, met de kerk, bijkans geheel afgebrand en was in 1848 nog niet geheel herbouwd.

De Koning en de andere heeren hebben veel boeren en slaven onder zich; de eerste heeft meer dan 300 slaven. Maar zij hebben die slaven niet in hunne huizen; zij geven hun land, om dat te bearbeiden waardoor zij in hunne behoeften moeten voorzien; alleen zijn zij verpligt, om den Koning en de andere heeren, als deze iets noodig hebben, bij voorbeeld beesten of arbeid, te helpen en te ondersteunen; iets dat in het bijzonder plaats heeft bij het opbouwen van huizen, bij bruiloften, bij sterfgevallen en dergelijken. Deze slaven worden nooit verkocht maar behooren altoos aan den oudsten zoon van een huisgezin, waarom zij ook „stamslaven" genoemd worden. Er zijn eenige onder hen, die het beter hebben dan hunne heeren.

Het eiland is zeer bergachtig, rijk aan steenen, maar arm aan hout, zoowel timmerhout als brandhout. Men vindt echter vele plaatsen met zeer goeden grond, die door de inboorlingen bebouwd worden met djagong (turksche tarwe), rijst, obis, katjang enz. De djagong is het hoofdprodukt, en indien deze door de hitte en gebrek aan regen verdort, is er hooge nood, iets dat aldaar meermalen plaats heeft. Zij hebben een bijzonderen soort van drank, dien zij tappen van zekeren boom, die de koli-boom genoemd wordt. Deze drank heeft veel overeenkomst met de bekende Ambonsche saguweer; hij is wit als melk; als hij versch uit de boom komt is hij zoet; maar indien men daarin wat van het Ambonsche bitterhout doet, dan heeft hij een zeer aangename smaak. Vooral in de maanden Augustus, September en October is hij in overvloed; zoodat de inboorlingen bijkans dagelijks daarvan een overmatig gebruik maken en er zich in bedrinken. Zij gebruiken dat sap ook als voeder voor de varkens en vervaardigen er almede azijn uit en eene soort van arak.

Onder de boomvruchten munten uit de kokos chinas-appelen manga's, soekan's, pisang enz.

Tot het dierenrijk van Kisser behooren de buffels, schapen, geiten en varkens, ook paarden, voorts zeer veel kippen. Vele varkens, schapen en kippen verruilen zij aan de walvischvangers, die hier dikwijls aankomen, om ververschingen op te doen.

Wilde beesten vindt men niet, maar alleen twee soorten van kleine slangen, de eene groen en de andere zwart met witte vlekken; zij zijn zeer vergiftig, de beet van de laatste is zelfs doodelijk.

De inwoners zijn zeer sterk van ligchaam en naarstig in het bebouwen hunner tuinen. Ook vervaardigt het vrouwelijke geslacht eene soort van lijnwaden van katoen, die hier veel gevonden wordt. Zij maken daaruit almede sarong's, die zeer sterk zijn, en die voor eigen gebruik dienen, terwijl zij de overigen naar Wetter en Roma brengen, waar zij was daarvoor inruilen. Over 't algemeen leggen de inboorlingen zich veel op den handel met de naburige eilanden toe, en mogen zij daarom voor de vermogendsten van de gezamenlijke Zuid-Wester-eilanden gehouden worden. Ook weten zij potten te bakken en eene goede soort van zout te bereiden. Zij maken voorts vischnetten, vischlijnen en hoeden.

Er bevinden zich onder hen eenige smeden, die parang's, messen en andere kleinigheden weten te vervaardigen. Sommigen hunner hebben 't in hun ambacht vrij ver gebragt.

Voor hunne kleeding besteden zij echter zeer weinig. De christenen zijn, als zij ter kerk komen, gekleed in eene zwarte kabaija en broeken, maar eenige van de Hollansche afstammelingen kleeden zich thans beter. In de overige dagen der week dragen de mannen slechts tjidaki en de vrouwen en kinderen sarong's.

Op dit eiland vindt men een getal van 250 Hollandsche afstammelingen, waarvan eenige nog zeer blank zijn en zich wel gedragen. Zij hebben ook hunne eigen tuinen, en vinden overigens hun onderhoud in den ruilhandel.

Op dit eiland worden twee, zeer van elkander onderscheidene, talen gesproken, maar de Maleische wordt in kerk en school gesproken en geleerd.

Wat hunne gewoonten, zeden en wijze van Godsdienst-oefening aanbelangt, deze zijn bijkans op alle deze eilanden eenerlei.

De Christenen, die zich op deze eilanden bevinden, onderscheiden zich meer in naam dan in de wijze van Godsdienst-oefening. De zendelingen, die daar eenige jaren lang geweest zijn, hebben wel eenige gezegende sporen van hunnen arbeid achtergelaten, maar 't is natuurlijk, dat de bevolking, die thans weder zonder herderlijke verzorging en zonder onderwijs is, niet zeer in beschaving en Christenzin toeneemt. Bovendien zijn de opperhoofden, hoewel zij den Christen naam dragen, meer de Heidensche dan de Christelijke Godsdienst toegedaan.

Hunne bijgeloovigheden zijn talrijk en dikwijls zeer belagchelijk. Hunne Heidensche feesten vieren zij op de bergen, waar vroeger hunne voorouderen gewoond hebben; daar hebben zij hunne afgodsbeelden en zoeken zij

hulp van de afgestorvenen, door het doen van offerhanden, dansen, eten en drinken. Zij maken daarvoor zeer veel onkosten, en meenen hierdoor gezond en sterk te zullen blijven.

Wat het huwelijk betreft verbinden zij zich alleen in hunne eigene familie of bloedverwanten, zoowel de heeren en boeren als de slaven. De Christenen, voornamelijk die, welke tot de grooten des lands behooren, wilden zich, toen er nog zendelingen waren en ook thans nog als de gelegenheid zich aanbiedt, niet in de kerk in het huwelijk laten inzegenen tot dat zij een kind hebben. Indien dit een zoon is, beginnen zij een groot feest; waarop zij den jonggeborene de haren scheren. Bij die gelegenheid worden zeer veel varkens, schapen en geiten geslagt. Heeft dit feest plaats gehad, dan eerst laten zij aan het kind den doop toedienen. Ook bij het begraven van hunne overledenen maken zij zeer veel omslag. Zoodra iemand gestorven is, heffen zij een jammerlijk geschreeuw aan, en brengen eten en drinken bijeen, tot dat zij het schreeuwen vergeten. Bij de begrafenis slagten zij veel buffels en verdeelen het vleesch onder elkander; ook worden er groote hoeveelheden rijst rondgedeeld. Dan roepen zij den overledene toe, dat zij deze uitdeelingen gedaan hebben en verhalen hem, aan wie zij iets gegeven hebben en hoe veel zij gegeven hebben. Ook geven zij aan het lijk kleederen, eten en drinken in de kist mede. Niet zelden laten zij op het graf eten en drinken plaatsen, om daarmede den overledene te voeden. Dit heeft ook nog plaats onder de Christenen, hoezeer de zendelingen zich daar tegen ook verzetten en hun de onbetamelijkheid daarvan op het hart drukten. Zij blijven dikwijls, na het begraven van den doode, drie weken lang te zamen in het huis van den afgestorvene, waar zij dadelijks eten en drinken. Al wat er gebruikt wordt moeten de boeren en slaven bijeenbrengen. Al die plegtigheden worden besloten met het eten van „katoepas", eene soort van gebak, en hondenvleesch. Dan gaan zij in zee om zich te baden. En eindelijk komen zij drie zondagen achter elkander, als er gelegenheid toe is, met groote rouwstatie in de kerk.

Hunne krankheden schrijven zij meestal aan booze geesten en toovenaars toe; van daar dat zij kippen en schapen slagten, om daarmede den boozen geest te voeden opdat hij hen zelven niet zal opeten.

Verongelukt iemand op de zee, hetwelk veelmaal plaats heeft bij het oversteken van het eene eiland naar het andere, dan handelen zij evenoens als wanneer zij het ligchaam in hun bezit hadden. Zij nemen òf een stuk van een pisangboom òf ook een ander stuk hout, doen het in de kist en begraven het met dezelfde plegtigheid als of het lijk werkelijk in de kist lag.

Bij het opbouwen van hunne huizen, die uit kokos-hout, koli-hout en bamboe bestaan, en die bedekt worden met kokos-bladeren, verspillen zij zeer veel varkens, schapen en buffels, die voor de feestelijke maaltijden dienen moeten, welke bij zulk eene gelegenheid gehouden worden. Die maaltijden gaan de waarde van het huis dat gebouwd wordt dikwijls tienmaal te boven. Zij laten bovendien het huis inwijden door het branden van kippen en andere Heidensche plegtigheden.

Wij hebben reeds gezegd, dat zij zeer veel handel drijven. Daarvoor zijn zij dan ook bijzonder geschikt, maar men moet zeer op zijne hoede zijn, om niet door hen bedrogen te worden. Zij hebben almede veel vaardigheid in het oversteken van het eene eiland naar het andere.

Hunne lijnwaden, ijzer en andere benoodigdheden ruilen zij in van de Bandanezen en Makassaren, die jaarlijks hier aankomen, de eersten in de maanden October en November en de laatsten in de maand Januarij.

Hunne wapenen zijn parang's, klewang's, tombak's en werpspiezen; ook bezitten zij eenige geweren, maar daar zij gebrek aan buskruid hebben zoo verkoopen zij ze meestal op groot Timor.

De inboorlingen van Kisser zijn zeer vaardig in het werpen van steenen, zoodat zij een vogel in de vlugt treffen. Als er oproer of oorlog onder hen ontstaat vechten zij met elkander met steenen. Wij moeten echter, tot hunnen lof, zeggen dat dit niet dikwerf geschiedt, want zij leven den meesten tijd in vriendschap met elkander. Indien er maar betere opperhoofden waren zouden zij gemakkelijk te regeren zijn en alles veel meer naar wensch gaan.

Op dit eiland bevinden zich twee fortjes het eerste, „Vollenhoven" genaamd, ligt aan het strand van de westkust. Het is omringd door een vlak terrein en zal omtrent 90 voeten in 't vierkant groot zijn. 't Heeft eene poort aan de oost-zijde en twee bastions, het eene aan den zuidwesten het andere aan den noord-oosthoek, ieder met vier schietgaten. De gemetselde klipsteenen muur is tien voet hoog en drie voet dik. Dit fort en 't geschut worden door de inwoners beschouwd als de eigendom der voormalige Oost-Indische kompagnie. Sedert het terugtrekken der Nederlandsche bezetting is daarom alles als een heiligdom onaangeroerd gebleven. Alles is echter tegenwoordig in eenen ellendigen staat. Er bevinden zich nog twee vier ponders op, doch zonder affuiten en toebehooren. Het vroegere woonhuis van den resident, een weinig meer landwaarts in gelegen, met eenen goeden tuin, is met weinig onkosten weder bewoonbaar te maken.

Een ander klein fortje, mede meer landwaarts in gelegen, genaamd „Delfshaven," is nog meer in verval. Het muurwerk is nog maar te zien. Het is door het Gouvernement verlaten, zoodra het fort Vollenhoven was opgebouwd. De Hollandsche afstammelingen hebben thans nog hunne huizen en tuinen om dit fortje. Het wordt genaamd „Kota-Lama", dat is „de oude vesting."

Niet ver van het fort Vollenhoven vloeit een klein riviertje tot in de zee, hetwelk, bij sterken regen, hevig aanloopt, maar anders weinig maar goed welwater heeft. Het eiland Kisser is het gezondste van alle Zuid-Wester eilanden wegens het goed water dat er gevonden wordt. Een bewijs voor deze waarheid is te vinden in de groote vermenigvuldiging van de Hollandsche afstammelingen, die nog gedurig in aantal toenemen.

De ankerplaatsen, zoowel op den west- als oost-hoek, zijn niet zeer veilig om reden zich zeer veel rotsen in het water bevinden. Kleine brikken en schoeners kunnen zich echter, indien men de plaats goed weet, hier wel ophouden.

Wetter.

Dit groote en belangrijke eiland ligt ten westen van het eiland Kisser en noordwaarts van Timor. Het is zeer bergachtig maar vruchtbaar. Ook de kust is zeer bergachtig en steil, doch welig begroeid. Het eiland is tamelijk groot en strekt zich oost en west uit. Het levert buffels, yarkens, geiten en schapen op, eene menigte van was en honig, ook sandelhout, hetwelk door de inboorlingen aan de Bandanezen, Makassaren en de inwoners van Kisser bij wijze van verruiling verkocht wordt, want muntspeciën zijn hier niet in gebruik.

In vroegere jaren was op de zuid-oostkust van het eiland, in het dorp Saun, eene Nederlandsche bezetting. Daar was een fortje, eene kerk en een schoolhuis; maar dat alles is door de inwoners van Letti in een tijd van onlusten verbrand. Er bevinden zich tegenwoordig nog eenige Christenen aan de stranden, die echter van alle onderwijs en opleiding verstoken zijn. De bergbewoners, die onder den naam van Alfoeren bekend zijn, zijn allen Heidenen, die zich, in hunne onnozelheid, als onderdanen van de strandvolken beschouwen, ofschoon er onder dezen een groote verwarring en regeringloosheid en geen de minste kracht bestaat. Het getal der bevolking van het eiland is dan ook niet aan te geven, zelfs niet bij raming, te meer dewijl de Alfoeren zich, bij het zoeken van was, van den eenen berg naar den anderen begeven, en dus geene vaste woonplaats hebben.

Hunne wapenen zijn klewang's, parang's, bijlen en eene soort van vorken, die zij uit hout vervaardigen, met welke zij hunne tegenstanders naar zich toetrekken, om hen dan met de bijl het hoofd af te hakken. Deze Alfoeren zijn meestal zeer wreed; zij schijnen dat echter van nature niet te zijn, maar door anderen zoo wreed gemaakt te worden. Immers trokken in vroegere jaren dikwijls de inwoners van Letti en Kisser, en trekken zelfs thans nog wel eens de inwoners van Dammer tegen hen op, om hoofden te halen, die zij bij hunne bijgeloovigheden gebruiken. Daarom denken de arme Alfoeren, wanneer zij iemand zien aan land komen, dat hij weder komt om hen aan te vallen en te vermoorden en hunne hoofden mede te nemen. Dat is de reden, waarom zij zich zoo wantrouwend en wreed betoonen jegens ieder, die daar aankomt of bij ongeluk door wind en zee tot hen gedreven wordt.

De plaats, waar het fortje ligt, is wegens het slechte, salpeterachtige water zeer ongezond, zoodat de soldaten, die daar geplaatst werden, in korten tijd ziek zijn geworden.

De inwoners van Kisser, die in de maanden October en November daar heen stevenen, om ruilhandel te drijven, komen bijkans allen ziek terug.

Het eiland is overigens rijk aan rijst, djagong, sago en vele soorten van boomvruchten, doch de inwoners maken van dien rijkdom geen gebruik en zoeken bijkans alles, wat zij noodig hebben, voor was in te ruilen. Het eiland levert in een jaar meer dan 200 pikols was op.

Roma.

Dit eiland ligt ten noorden van het eiland Kisser. Het is hoog en zeer

bergachtig, en veel grooter dan Kisser; het heeft een omtrek van ongeveer zes mijlen. Het is door verscheidene kleinere en onbewoonde eilandjes omringd. De bevolking is niet zeer talrijk; want er bevinden zich niet meer dan 1300 inwoners, onder welken ongeveer 250 Christenen. De bewoners zijn meer beschaafd dan op verscheidene andere naburige eilanden, en wedijveren in arbeidzaamheid en nijverheid met de inboorlingen van Kisser. Voor bijna de helft bestaat de bevolking dan ook uit emigranten van dit laatste eiland, die zich op de Westkust van Roma hebben nedergezet, wegens gebrek aan levensmiddelen, dat zij in hun eigen land ondervonden.

De hoofd-negeri draagt den naam van Djeroesi. Er is eene kerk en een schoolhuis en er wordt door een Ambonees aan een vijftigtal kinderen onderwijs gegeven. Overal ziet men blijken van eenen ongemeenen werklust der inwoners. Zij maken een goed gebruik van den grond, die uit zijnen aard zeer vruchtbaar is en, onder eene goede behandeling, aan deze eilanders ruime middelen van bestaan oplevert. Ten westen van het dorp Djeroesi strekt zich midden in het gebergte eene zeer schoone groote vallei uit, die vooral met Turksche tarwe (djagong), aardvruchten en rijst beplant is.

Zoowel op Roma als op bijna alle omliggende kleine eilanden vindt men was en honig. Het inzamelen daarvan kost de inboorlingen weinig moeite. De bijennesten hangen aan de takken der boomen. Als nu de bijen uit een vol nest verjaagd zijn, komen zij doorgaans weder op denzelfden boom een nieuw nest maken. Het was is een voornaam handels-artikel; zoo ook tripang en karret (schildpad).

Men vindt hier ook buffels, paarden en geiten en zeer veel wilde varkens. De schapen gedijen op dit eiland niet. Er worden vele soorten van boomvruchten gevonden, als kokos, kanarie, kamirie, sago, doekon en zeer veel pisang. Ook komen hier ebbenhout en veel andere soorten van hout veelvuldig voor.

Er zijn vrij groote rivieren of beeken, waarin zich echter eene menigte krokodillen ophouden, die niet zelden menschen verslinden.

Op de zuid- en noordkust zijn tamelijk goede ankerplaatsen, de eerste bij Roema-koeda en de tweede bij Hila, eene kleine negerie.

Op de noordkust vindt men ook eene warme wel.

Het fortje bij de negerie Djeroesi, aan den zuidkant liggende, ziet er nog tamelijk wel uit. De inwoners wenschen zeer, dat het door het Gouvernement weder bezet zal worden, als in vroegere jaren.

De zeden en gewoonten der inboorlingen zijn gelijk aan die der inwoners van Kisser. Zij drijven een ruilhandel met de Bandanezen en Makassaren en de inwoners van Kisser. Zij hebben gebrek aan potten en zout, welke zij van de Kisseranen en Lettinezen inruilen.

De taal is zeer verschillend van die der Kisseranen, maar 't Maleisch werd in de school geleerd en gesproken.

Er bevinden zich ook op dit land nog eenige Hollandsche afstammelingen,

die hun eigen kampong hebben. Het bestuur van het geheele eiland is opgedragen aan een hoofd, „orang-kaja" genaamd, die te Djeroesi zijn verblijf houdt. De overige dorpen worden, onder zijn oppertoezigt, door afzonderlijke hoofden, „orang-toeah" of oudsten genaamd, bestuurd. Intusschen oefent de orang-kaja een zeer beperkte magt uit. Bij elk geschil verzamelen zich de onderscheiden orang-toeah's en beslissen de zaak volgens meerderheid van stemmen.

Letti.

Letti ligt ten oosten van Kisser. Het is overal met droogvallende klippen bezet; aan de oost- en westkust zijn ankerplaatsen, waar echter groote vaartuigen geene volkomen veiligheid vinden. De grond is hoog en bergachtig, maar de bevolking woont meest aan het vlakke strand; zij was vroeger vrij talrijk, maar in het jaar 1823 hebben haar zware rampen geteisterd, onder anderen de pokken en hongersnood; toen is haar aantal aanzienlijk verminderd. Bovendien had er datzelfde jaar een hevige orkaan plaats, die er verschrikkelijke vernielingen aanrigtte. In geheele landstreken waren de vruchtboomen tot den grond afgebroken. De schade, toen aangerigt, is niet te beschrijven. Daarbij komt dat in de twee jaren, die op dit rampspoedige jaar 1823 volgden, de regen bijna geheel uitbleef, waardoor het voeder voor het vee vernield werd, terwijl bijna alle veldgewassen verdorden en verloren gingen. Ten gevolge van al deze gebeurtenissen namen velen de wijk naar Roma en Kisser, zoodat, ook door die landverhuizingen, de bevolking sedert dien tijd zeer is verminderd. Anders is het eiland met produkten rijk gezegend. Men vindt er buffels, varkens, schapen en geiten. In vruchten munt het zeer uit. Rijst, djagong en de zoogenoemde katjang-djagong tiert er welig. Maar aan goed water is veelmaal gebrek; het moet van de bergen gehaald worden. Even als de inwoners van Kisser tappen zij een drank van het sap van den koliboom, waarin zij zich dikwijls te buiten gaan.

In sommige tijden van het jaar vangen zij veel visch, vooral eene soort die zij „niper" of „djoelong" noemen, en die zij gedroogd op andere eilanden verkoopen; want met hunne vaartuigen (kora-kora) zijn zij zeer vaardig op zee; zij steken daarmede over naar Timor en Kisser, zonder eenig gevaar te duchten.

Het getal der inboorlingen wordt begroot op omstreeks 600 zielen, waarvan de meesten nog Heidenen zijn en op den laagsten trap van beschaving staan. Zij gaan geheel naakt met uitzondering van een stukje boombast, tot eene soort van ruwe stoffaadje bewerkt, waarmede zij de schaamdeelen bedekken. Zij zijn groot en forsch van gestalte, zeer wel gemaakt, licht bruin van kleur, hebben een spitsen neus, een hoog voorhoofd en zwart haar, dat door aanhoudend inwrijven met kalk geel is geworden en met een ruwen kam van bamboe opgestoken wordt. Zij dragen nimmer een hoofddeksel. De vrouwen dragen een kleedje om de lendenen, en somtijds eene soort van kabaai daar over. De veelwijverij is bij hen

onbekend. Hunne afgodendienst bestaat in het aanbidden van een beeld van menschelijke gedaante uit een ruw stuk hout vervaardigd. Het beeld is in eene zittende houding, op een opgehoogd vierkant van steenen, in het midden van het dorp geplaatst, onder de schaduw van een zwaren boom. Bij een sterfgeval, een huwelijk of andere merkwaardige gebeurtenis, offeren zij aan dit beeld een groot varken of buffel, welke dieren tot dat oogmerk opzettelijk worden gefokt of vet gemest.

De Christenen van Letti hebben in zeden en gebruiken veel overeenkomst met de Christenen van Kisser. Zij hebben op het eiland twee kerken en twee scholen; terwijl sedert het jaar 1828 twee zendelingen onder hen gevestigd zijn geweest, die met zegen, maar ook met tegenspoed werkzaam waren, en dit laatste te meer, omdat de inwoners van Letti zeer tot oproerigheid, onrust en tweedragt genegen zijn, en dikwijls de eene negerie met de andere aan het vechten raakt. Zoo hebben ook in het jaar 1838 de menschen van de negerie Tombra hun eigen opperhoofd op eene wreedaardige wijze vermoord. Om de minste kleinigheid geraken zij in twist; en hunne halstarrigheid is zoo groot, dat zij liever jaren lang in oorlog met elkander leven, dan dat een van beiden een enkelen stap zou doen tot verzoening. Menigmaal getroosten zij zich de zwaarste opofferingen, alleen maar om den twist te kunnen volhouden.

Het voornaamste dorp heet Batoe-meauw en ligt op de oostzijde van het eiland. Niet verre van daar was eertijds een fortje of versterkt blokhuis voor de bezetting der voormalige Oost-Indische kompagnie. Maar dit fortje is in het jaar 1823, met de kerken en schoolhuizen, door den hevigen stormwind, waarvan wij reeds spraken, omver geworpen en verwoest. Even als op de meeste andere Zuid-Wester eilanden, zouden de inboorlingen ook hier gaarne weder eene Nederlandsche bezetting hebben, en een gezag, waaraan zij de beslissing hunner geschillen konden onderwerpen.

Moa.

Dit tamelijk groote en vruchtbare eiland ligt aan den noordkant van het eiland Letti. Het levert buffels en schapen op, ook varkens en eenige paarden. Volgens een aloud gebruik mogen echter de vaartuigen, die hier ten handel komen, niet regtstreeks naar Moa steven. Zij zijn verpligt om onder de kust van het eiland Letti te blijven liggen en daar het vee te ontvangen, dat de inwoners van Letti op Moa gaan opkoopen. Maar de inwoners van Moa brengen dat vee nimmer met hunne eigen vaartuigen op zee, omdat zij, volgens eene aloude overlevering, in het bijgeloovige denkbeeld verkeeren, dat zulk eene onderneming hun onfeilbaar een groot ongeluk zou berokkenen. Daarom gaan de veekoopers van Letti zelve met hunne praauwen het vee van Moa afhalen.

De veeteelt is het voornaamste bedrijf der inboorlingen van Moa. Zij planten echter ook rijst en djagong, maar aan vruchtboomen, buiten kokospalmen, is gebrek. Bouwhout, als ijzerhout, djati en vele andere soorten, wordt er in overvloed gevonden. Aan goed water is, op on-

derscheidene plaatsen bijzonder ook bij het fortje waarvan wij zoo straks zullen spreken, groot gebrek.

Het eiland heeft één' vrij hoogen berg; hij ligt op den noord-oosthoek en wordt *de Karbaupiek* genoemd. Ook heeft het, aan de oostzijde, maar ééne goede en gemakkelijke ankerplaats: overigens staat er bijna overal een zware branding, vooral in de kwade moeson, veroorzaakt door de riffen, die zeer steil afloopen. De grond van het eiland is veelal koraalachtig en in het zuidelijke en zuidoostelijke gedeelte schaars bebouwd. De uitgestrekte vlakten, waar niets dan alang-alang groeit, worden echter door de inboorlingen zeer gemakkelijk in weilanden hervormd. Als deze alang-alang, door de langdurige hitte en droogte, die op deze eilanden allerverschrikkelijkst kan wezen, bijna overal is verdroogd en verdord, steken zij haar in den brand, zoodat de oppervlakte geheel kaal en met asch bedekt wordt. De stortregens, die kort daarna het land overstroomen, maken gezamenlijk met de onafgebroken zonnehitte, in eene week tijds, den grond vet en vruchtbaar, terwijl de asch van de alang-alang eene goede mest-specie vormt. Dan ontspruit het jonge gras, dat voor het vee een uitmuntend voedsel is.

Het eiland levert ook eene vrij aanzienlijke hoeveelheid was op. Verscheurend gedierte vindt men er niet, maar wel eene zeer groote soort van slangen.

De inboorlingen wonen in zeven negeriën; elke negerie heeft haar eigen hoofd, die ook hier den naam van „orang-kaja" draagt. De bevolking wordt op 8000 zielen geschat. In de jaren 1823 en 1825 zijn er velen van honger en aan de pokken overleden, terwijl nog dikwijls, als de regens uitblijven, gebrek aan voedsel heerscht. De bevolking is ook op dit eiland in twee groote afdeelingen gesplitst, namelijk in Christenen en Heidenen. De laatsten zijn aan de eersten, ofschoon zij de minderheid uitmaken, ondergeschikt.

Bij de voornaamste negerie van het eiland is een blokhuis of fortje, dat eertijds het verblijf was van de bezetting der Oost-Indische kompagnie. Ook is daar eene kerk. Beiden, het fortje en de kerk, hebben tot het jaar 1823 zeer uitgemunt door soliditeit, daar zij in de vorige eeuw, door eenen Europeschen korporaal, van ijzerhout waren opgebouwd. De naam van dien korporaal was DUIF, en er zijn thans nog afstammelingen van hem, met dienzelfden naam, onder de christen-inboorlingen aanwezig. Maar het fortje zoowel als de kerk zijn in het jaar 1823 door eenen hevigen stormwind gedeeltelijk omver geworpen. Thans echter bevinden zij zich weder in eenen beteren staat, omdat de zendelingen, die hier sedert het jaar 1828 gevestigd waren, voor de herstelling en het onderhoud zorg hebben gedragen.

Daar de inwoners hun onderhoud op het eiland zelf vinden, verlaten zij het bijkans nooit. Slechts sommigen begeven zich met hunne korakora's nu en dan naar Letti; zij zijn echter voor 't grootste gedeelte ongeoefend op de zee.

De zeden en gewoonten zijn grootendeels als die der inboorlingen van Kisser en Letti; ofschoon zij in de beschaving zelfs bij dezen nog achterlijk

zijn, omdat zij bijkans met geene andere eilanders in aanraking komen. Ook hunne taal wijkt weder zeer van die der Lettinezen af.

Lakor.

Dit eiland ligt ten zuid-oosten van het eiland Moa, is niet groot, en heeft noch bergen noch zwaar geboomte. 't Is niet veel meer dan een droog gevallen koraalbank, die zich omtrent twintig voet boven de oppervlakte der zee verheft. Slechts op weinige plaatsen is zandgrond en hier en daar tuinaarde. Op de zandplekken zijn kokosboomen geplant. Struikgewas en wilde heesters zijn de algemeene physionomie van het land.

En toch wonen op dit onherbergzaam plekje gronds nog ongeveer 2000 menschen. Geiten en schapen zijn de voornaamste produkten van 't land; buffels zijn er ook, maar niet veel. De zoogenaamde obi's, van eene bijzonder groote soort, zijn de voornaamste voortbrengselen van den landbouw; ook teelt men er veel zeer goede tabak.

Gedurende den tijd der Oost-Indische kompagnie stond het eiland onder het bestuur der hoofden van Moa, want op Moa zelf is nimmer eene bezetting geweest. Daarom moesten zij ook het fortje en de kerk te Moa, gezamenlijk met de inwoners van Moa, opbouwen en onderhouden.

De inboorlingen zijn bijna allen nog Heidenen. In het jaar 1837 zijn echter door een zendeling twee scholen opgerigt, waarin een paar jongelingen van Moa als schoolmeesters onderwijs gaven.

Damma.

Ten noorden van Lakor ligt het eiland Damma. 't Is zeer bergachtig. Op den noordoostelijken uithoek verheft zich een vuurberg, waarvan de krater aanhoudend rookkolommen uitbraakt. Aan den voet van den vulkaan zijn warme zwavelbronnen.

De bevolking wordt op 1500 zielen begroot, die grootendeels nog Heidenen zijn. Het getal van de Christenen is omtrent 250 zielen. Op dit eiland was een zendeling werkzaam van het jaar 1830 tot 1834, toen hij wegens gedurige ongesteldheid van daar naar Moa is overgeplaatst.

Als men nu nagaat, dat de bevolking sedert dien tijd weder geheel aan haar eigen lot is overgelaten, zal het wel geen verwondering baren, dat zij op eenen zeer lagen trap van ontwikkeling staat, ook de Christenen niet uitgezonderd. Overigens heeft de natuur dit eiland niet misdeeld. 't Is rijk aan varkens, maar heeft bijkans geene buffels en schapen. Djagong en rijst planten de inboorlingen weinig, maar veel katjang. Er groeit zeer veel pisang, kanarie en inzonderheid sago, die zij jaarlijks naar andere eilanden brengen en verruilen. Damma is ook rijk aan alle soorten van timmerhout en brandhout. Op twee, niet ver van daar liggende, onbewoonde eilanden wordt veel karet gevonden. Maar de bevolking is, te midden van een vrij vruchtbaar land, door hare onbeschaafdheid nog zeer ongelukkig. Hare bijgeloovigheden zijn nog zoo groot, dat zij bijkans elk jaar naar het eiland Wetter gaan, om menschenhoofden te halen, ten einde

daarmede de booze geesten te bezweren. Ook onderling hebben zij gedurige veten; die van den Oostkant zijn dikwijls in oorlog met die van de Westkust.

Loean.

Het eiland Loean is niet groot en ook niet bijzonder vruchtbaar. 't Is niet veel meer dan één groote berg, die ongeveer vier of vijf mijlen in den omtrek heeft. De inwoners leven meest van 't visschen en den ruilhandel. Zij zullen een getal van ongeveer 1000 of 1200 zielen uitmaken, die allen aan de noord-oostzijde van den berg, in verscheiden zeer nabij elkander liggende dorpen wonen.

Op dit eiland wordt veel karet en tripang gevonden, die zij aan de Makassaren verruilen voor lijnwaden en andere goederen. Met deze goederen drijven zij dan in de maanden September tot November op andere eilanden weder een ruilhandel. De tripang is hier van zeer goede hoedanigheid en verschaft aan de inboorlingen een rijke bron van inkomsten. Varkens en geiten worden insgelijks tot den verkoop door de bewoners van Loean aangeteeld. Het vetmesten van de eersten geschiedt zeer gemakkelijk met het merg van den sagoboom en de bast van jonge kokosnoten. Weinig houden de inwoners zich met de vischvangst bezig, ofschoon de wateren om het eiland zeer vischrijk zijn.

Onder de inboorlingen bevinden zich ongeveer 250 Christenen, die echter wat hunne kennis van de godsdienst betreft op geen zeer hoogen trap staan. Zij hebben geene kerk en geen schoolhuis. In het jaar 1829 is een schoolmeester van Amboina op Loean geplaatst geworden, maar de man heeft zeer weinig uitgevoerd en is in het jaar 1838 overleden. Sedert dien tijd is er weder geen onderwijs geweest.

Tot het eiland Loean behoort ook het eiland Serematang of Sermatte, want de inboorlingen van dit laatste zijn aan die van het eerste ondergeschikt. Op Serematang worden door de bevolking zeer vele inlandsche vaartuigen gemaakt, die zij naar andere eilanden brengt, om te verkoopen voor gouden versierselen en andere goederen. Overigens zijn de inboorlingen zeer woest en wreed en maken zich dikwijls meester van de kleine vaartuigen, die er aankomen of die door tegenspoed op de kusten vervallen. Zij zijn allen nog heidenen; Christenen worden er niet gevonden.

Niet zonder droefheid en ontroering heeft de redaktie deze berigten omtrent de zuid-westereilanden, afkomstig van eenen zendeling, gelezen. De vele honderden Christenen, die daar leven, zoo geheel aan hun eigen lot overgelaten te zien, zonder onderwijs, zonder godsdienstige opleiding, zonder eenige zorg en bemoeijenis van het Nederlandsche Gouvernement — dat is onverantwoordelijk. En zij zijn de eenigen niet. Duizenden op de Aroe-eilanden, duizenden anderen op de Sangir-eilanden, dragen eveneens den naam van Christenen, zijn door onze voorouders tot het Christendom

gebragt, maar worden door ons geheel en al verwaarloosd; ook daar — noch onderwijs, noch evangelieprediking!

Reeds negen jaren geleden is op deze droevige en voor Nederland beschamende omstandigheid gewezen *). Vruchteloos is toen het volgende denkbeeld geopperd. „Zou het niet wenschelijk zijn, dat er zich in het vaderland eene *vereeniging* vormde *tot opvoeding van de Christen-inboorlingen in Nederlands Indië?* Zulk eene vereeniging zou ook middelijker wijze op de uitbreiding van het Euangelie onder de Heidensche en Mohammedaansche bevolkingen van den archipel eenen weldadigen invloed uitoefenen. Immers geen beter aanbeveling kan er voor het Christendom zijn, geen sterker ook naar buiten werkende kracht bezit het, dan het *Christelijk leven* in de kerk zelve. Dat verovert meer harten, dan de pogingen van enkele individu's, zoo als die der zendelingen, meer dan redeneringen en vertogen en predikatiën."

Wij wagen het, thans met dit denkbeeld nog eens voor den dag te komen. Men kan het 't Zendelinggenootschap niet ten kwade duiden, dat het een ander terrein dan de Zuid-Wester-eilanden voor zijnen arbeid heeft gekozen. Maar voor zulk eene vereeniging, die de zorg voor het onderwijs en de euangelieprediking onder de verwaarloosde inlandsche Christenen als hare taak op zich nam, zouden deze arme eilanders een vruchtbare akker zijn.

---

*) Zie *De Bijbel in Indië, door* Dr. W. R. VAN HOËVELL. Batavia 1846. blz. 24.

De Karimon-eilanden.

II.

Niet alleen Karimon maar vele andere eilanden van de residentie Rio zijn rijk aan voortbrengselen van het delfstoffenrijk. Ze liggen echter sedert eeuwen onaangeroerd in den schoot der aarde, en indien nog eenige ontginning plaats greep, gelijk de steenkolenlagen aan de Reteh-rivier, het tin op Singkep en de steengroeven op Sengarang, dan waren het vreemdelingen, Chinezen of Engelschen van Singapoera, die zich aan deze ondernemingen waagden. Ook op Groot-Karimon is, ettelijke jaren geleden, eene exploitatie begonnen maar op kleine schaal en zonder groote resultaten, uit gebrek aan middelen en een behoorlijk beheer. 't Was de onderkoning van Rio zelf, die hier als ondernemer optrad. Zijne werklieden waren geen Chinezen, gelijk op Bangka en Malakka, maar Maleijers of andere inlanders. Daar hij echter weinig rekening bij die exploitatie vond, verpachtte hij haar weldra aan wijlen den kapitein der Emoi-Chinezen te Rio, OEI BANHOK, die daarbij de volgende uitkomsten heeft verkregen:

In	1828	verkreeg	hij	aan	tin	186,91	pikols
„	1829	„	„	„	„	235,45	„
„	1830	„	„	„	„	183,07	„
„	1831	„	„	„	„	215,89	„
				Te zamen		820,32	pikols

Van deze hoeveelheid moest hij aan den onderkoning van Rio als pachtschat eene som van 3 Sp. matten voor elken pikol betalen.

Gelijk uit deze opgave blijkt, was de onderneming niet van gewigt, en daar OEI BANHOK ondervond, dat zijne uitgaven, bij eene exploitatie op zulk eene kleine schaal, en den lagen prijs van het tin, niet door de winsten gedekt werden, bedankte hij in 1831 voor de pacht. Nu kwam de ontginning al meer en meer in verval. Het toezigt werd al minder en zwakker, de arbeiders verhuisden, eindelijk hield het graven geheel op, en sedert de laatste veertien jaren is geen enkele pikol tin meer van het eiland verkregen.

In het jaar 1852 werd de aandacht van den onderkoning van Rio op nieuw op Groot-Karimon gevestigd. Het was een Nederlander, ingezeten van Rio, de heer A. N. VAN DEN BERGH, die dezen tak van nijverheid wenschte te beproeven en een open oor vond bij den vorst, met wien hij het voorregt had zeer bevriend te zijn. Den 23 September 1852 werd tusschen hen beiden een kontrakt gesloten, en den resident van Rio aangeboden, ten einde daarop de goedkeuring van het Gouvernement te verzoeken. Het werd echter den 15 Februarij 1853, door eene andere

overeenkomst vervangen, die almede, in eenen brief van 11 April 1853, aan den resident van Rio werd toegezonden. Van beide deze stukken, het kontrakt en den brief, laten wij hier een afschrift volgen.

Wij RADJA ALI, Onderkoning van Rio en AREND NICOLAAS VAN DEN BERG, partikulier, komen thans overeen, het tusschen ons op den eersten dag der maand dzoe 'l-hadji des Mahomedaanschen jaars Twaalf honderd acht en zestig, dat is den 23sten September 1852, gesloten kontrakt in te trekken en te verbreken, en daarvoor het tegenwoordige in de plaats te stellen.

ART. 1. Ik RADJA ALI, Onderkoning van Rio, sta af aan den heer A. N. VAN DEN BERG het regt en de magt, om op de eilanden Groot- en Klein-Karimon, gelegen ten zuiden van de straat Malakka en sorterende onder mijn gebied, *tin* of andere metalen, te delven of in te zamelen.

ART. 2. Die afstand geschiedt bij uitsluiting; namelijk: dat het aan niemand anders dan aan den heer A. N. VAN DEN BERG, zijne gemagtigden of regtverkrijgenden, gedurende den duur dezer overeenkomst, zal zijn geoorloofd, op gemelde beide eilanden *tin* of andere metalen te delven of in te zamelen.

ART. 3. Die afstand geschiedt voor den tijd van 40 jaren.

ART. 4. Die 40 jaren zullen echter eerst een aanvang nemen *drie* jaren nadat deze overeenkomst door het Nederlandsch Indisch Gouvernement zal zijn goedgekeurd.

ART. 5. Binnen die drie jaren geen aanvang gemaakt zijnde met het delven van *tin* of andere metalen, zal deze overeenkomst als geheel nietig en vervallen worden beschouwd, zullende het uitsluitend regt van exploitatie, hierboven in art. 2 bedoeld, almede aan die *drie* jaren zijn verbonden, maar niet eer ingaan dan met den dag, waarop die exploitatie een aanvang zal hebben genomen.

ART. 6. Ik, Onderkoning, verzeker bescherming van personen en eigendom aan den heer A. N. VAN DEN BERG en aan alle plaatselijk bij zijne onderneming geinteresseerde personen, zoo verre mijne magt en middelen zich uitstrekken.

ART. 7. De heer VAN DEN BERG zal zich geen gezag hoegenaamd over de in- of opgezetenen van de eilanden mogen aanmatigen.

ART. 8. De heer VAN DEN BERG of de personen, plaatselijk in zijne onderneming betrokken, zullen geen meer hout mogen laten kappen of steengroeven aanleggen of den steen laten zagen of verwerken, dan tot de onderneming of tot eigen gebruik zal noodig zijn.

ART. 9. De heer A. N. VAN DEN BERG of zijne regtverkrijgenden zullen deze overeenkomst, mits met goedkeuring van het Nederlandsch Indisch Gouvernement, mogen overdoen aan anderen, die evenwel zullen moeten zijn Nederlanders, gevestigd in het moederland, of Nederlanders, inwoners zijnde van Nederlandsch Indië, of personen, in het genot verkerende van de regten aan die beide titels verbonden. Plaatselijke deelgenooten, gemagtigden of administrateurs moeten dezelfde vereischten bezitten. (De laatste zin is in den Maleischen tekst duidelijkheidshalve aldus herhaald. „Insgelijks zullen de heer VAN DEN BERG, of zijne regtverkrijgenden, *plaatselijk* geen aandeel aan deelgenooten of gemagtigden of administrateurs, noch „hunne medewerking kunnen verleenen, tenzij aan Nederlanders, in voege zoo even hier vermeld)."

ART. 10. Voor dezen afstand of koncessie beloof ik A. N. VAN DEN BERG een recognitiegeld aan den Onderkoning te betalen van *één* Spaansche daalder voor elke pikol *tin*, en *zes* percent op de waarde van andere metalen, bij den uitvoer. Die waarde zal worden bepaald naar de jongste Singapoera-prijscourant.

ART. 11. Ik, Onderkoning, beloof en verbind mij geene andere belasting of heffing van welken aard ook, dan de in het vorige artikel genoemde, ten nadeele van den heer VAN DEN BERG, of welke op zijne onderneming een nadeeligen invloed zoude kunnen uitoefenen, te zullen invoeren of daarstellen.

ART. 12. De betaling der voormelde recognitiegelden zal geschieden, drie (3) maanden na den uitvoer, in gangbare munt, zullende het aan mij, Onderkoning, vrijstaan, *tin* of andere metalen tot het beloop der verschuldigde recognitiegelden bij den uitvoer aan te houden.

ART. 13. Het verschuldigde na die drie maanden niet dadelijk voldaan wordende, zal ik,

Onderkoning, het regt hebben, mij het alzoo aangehoudene toe te eigenen in voldoening van het aan mij verschuldigde.

ART. 14. Ik, Onderkoning, zal het regt hebben, mij bij den uitvoer van het gewigt te verzekeren, door het plaatsen van iemand van mijnentwege bij het afwegen.

ART. 15. Alvorens eenig vervoer van tin of andere metalen zal mogen plaats hebben, zal daarvan aangifte moeten geschieden aan den vertegenwoordiger van mij, Onderkoning, op het eiland, die gehouden zal zijn dadelijk een bewijs in duplo te verleenen, ten blijke dat de aangifte behoorlijk heeft plaats gevonden en aan de bepaling voorkomende in art. 10 en 12 is voldaan.

ART. 16. Aan den heer VAN DEN BERG zal het geoorloofd zijn, alle wettige middelen in zijn bereik aan te wenden tot het erlangen van arbeiders of ander volk, benoodigd voor zijne onderneming, en zal van de zijde van mij, Onderkoning, alle mogelijke aanmoediging en hulp tot vestiging van zoodanige personen op die beide eilanden worden verleend.

ART. 17. Mitsdien beloof ik, Onderkoning, zoodanige arbeiders of volk, als in het voorgaande artikel bedoeld, aan geene belastingen of heerendiensten van welken aard ook te onderwerpen, dan met overleg en toestemming van den heer VAN DEN BERG, zijne gevolmatigden of regtverkrijgenden.

ART. 18. In alle zaken, behoorende tot de kompetentie van den regter, zullen de heer VAN DEN BERG en allen behoorende tot zijne onderneming zich hebben te gedragen naar de op de hoofdplaats der residentie vigerende wetten en bepalingen.

ART. 19. Ingeval van verschil tusschen mij, Onderkoning, en den heer VAN DEN BERG, zijne gevolmagtigden of regtverkrijgenden, ter zake van deze overeenkomst, zal hetzelve worden onderworpen aan de beslissing van den resident van Rio, behoudens het regt van hooger beroep op den Gouverneur-Generaal te Batavia.

ART. 20. Ingeval de heer VAN DEN BERG zich een of meer deelgenooten mogt toevoegen, en daardoor zich in staat zal gesteld zien de exploitatie der mijnen op een onbekrompen schaal te bewerkstelligen, zal hij gehouden zijn, in de tweede maand nadat een aanvang met zoodanige exploitatie zal zijn gemaakt, aan mij, Onderkoning, een voorschot van *één duizend* Spaansche matten op de recognitie gelden te geven, om nader te worden verrekend en vereffend, door inhouding van een derde gedeelte van het beloop der recognitie gelden, door hem te voldoen bij den uitvoer.

ART. 20. Deze nadere of verbeterde overeenkomst, in quadruplo eensluidend opgemaakt, zal, na behoorlijk van het groot zegel van mij, Onderkoning, en de handteekening van den heer A. N. VAN DEN BERG te zijn voorzien, door laatstgenoemden aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië ter goedkeuring en bekrachtiging worden aangeboden.

Aldus is deze overeenkomst opgemaakt op het eiland Penjingat, de zetel van het bestuur van Ons Onderkoning van Rio, op heden den 15 Februarij des jaars 1853.

De brief aan den resident van Rio, waarbij hem dit kontrakt ter goedkeuring door het Gouvernement werd aangeboden, was van den volgenden inhoud:

Aan den heer resident van Rio.

Geeft met eerbied te kennen, A. N. V. D. B., ingezeten van Rio:

dat Z. H. de Onderkoning van Rio en de adressant het, zoo wel in 't algemeen belang der zaak als in hun bijzonder belang, noodig en wenschelijk hebben geoordeeld, eenige wijziging en uitbreiding te geven aan het tusschen hen den 23 September 1852 gesloten kontrakt;

dat zij daarom een nieuw kontrakt hebben ontworpen, hetwelk den 15 Februarij 1853 behoorlijk, onder nadere goedkeuring van Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, is bevestigd door het rijks zegel van den vermelden Z. H. den Onderkoning en de naamteekening van den adressant, en bestemd is het vorige, hier boven bedoeld, te vervangen.

De adressant neemt mitsdien de vrijheid, UWED. Gestr. het hierboven bedoelde, nader door Z. H. den Onderkoning van Rio en hem, behoudens de goedkeuring van Z. E. den Gouver-

neur-Generaal van Nederlandsch Indië, gesloten kontrakt, in duplo, te doen toekomen, met eerbiedig verzoek, dat het UWED. Gestr. behage het Z. Exc. ter goedkeuring en bekrachtiging te willen aanbieden.

RIO, Hetwelk doende etc.
11 April 1853. (*w. g.*) A. N. V. D. B.

Korten tijd nadat de eerste overeenkomst tusschen den onderkoning van Rio en den heer VAN DEN BERG gesloten was, ontvingen wij daarvan berigt, en deelden wij het aan onze lezers mede, als een in vele opzigten merkwaardig verschijnsel *). Wij kunnen ons niet bedwingen de woorden te herinneren, die wij daarbij voegden, vooral met het oog op hetgeen later heeft plaats gegrepen.

„'t Is ongetwijfeld eene zeer schoone zaak," zoo schreven wij, „die aan dat gedeelte van den archipel nieuw leven en ontwikkeling kan schenken, en tevens het Nederlandsche element tegenover het Engelsche, dat in deze eeuw hier vooral onze mededinger is geworden, krachtdadig kan bevorderen. Door de nabijheid van de Oostkust van Sumatra, van Malaka en vooral van Singapoera, is de ligging vooral in dat opzigt bijzonder gunstig.

„En wat is nu de pligt van het gouvernement? Het antwoord ligt voor de hand. De onderneming zoo veel mogelijk te begunstigen. En toch, als wij denken aan den geest, die zoo vele hooggeplaatste personen in Indië nog altoos bezielt, aan de doorgaande strekking van ons koloniaal regeringstelsel, aan de moeijelijkheden en tegenkantingen, die eene dergelijke onderneming op Biliton heeft ondervonden, ofschoon Z. K. H prins HENDRIK nog wel aan 't hoofd van die onderneming stond, — dan zijn wij verre van gerust. Daarom rekenen wij ons verpligt, hier nog met een enkel woord te gewagen van het hooge belang, dat in den uitslag van deze zaak is gelegen.

„In de eerste plaats zal de exploitatie van tin op Groot-Karimon door eenen Nederlander verhinderen, dat ze door een vreemdeling, en vooral door een Engelschman, plaats grijpe. Toen de Minister van Koloniën, eenige maanden geleden, geïnterpelleerd werd over de wijze, waarop tegenwoordig, *voor Engelsche rekening*, door den sulthan van Lingga, op het eiland Singkep, tin wordt gegraven, zeide hij onder anderen: „Het is niet „meer dan natuurlijk, dat dit opperhoofd met zijn tin doet, wat hij ver„kiest, want het bewerken van tinmijnen is geen monopolie, en dáár, „waar een inlandsch hoofd gelegenheid heeft, om in zijne aan het Gou„vernement cijnsbare bezittingen tin te doen graven, is dit niet verboden." Wij zullen de eerste wezen, die dit stelsel toejuichen, maar wij nemen de vrijheid te vragen, waarom dan het kontrakt, door den onderkoning van Rio met den heer VAN DEN BERG gesloten, aan de goedkeuring van het Gouvernement moest onderworpen worden? Is dit ook het geval geweest met de overeenkomst, die de sulthan van Lingga met kooplieden te Singapoera heeft aangegaan? Al die belemmeringen, al die formaliteiten, al

*) Zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* 15de jaargang I, 72, 73 (aflevering van Januarij 1853).

volgt ook de goedkeuring, maken de inlandsche vorsten afkeering van te onderhandelen met Nederlanders en doen hen liever de oogen wenden naar Singapoera. Wat is de reden, dat zij tot dus verre de bronnen van welvaart en rijkdom, die hunne landen bezitten en die in den schoot van hun grondgebied verborgen zijn, aan de kennis van het Gouvernement hebben trachten te onttrekken? Alleen de vrees, dat zij, bij afstand, door het Gouvernement in hunne regten zullen worden te kort gedaan, een vrees, die van den kant der Engelschen zooveel mogelijk wordt gevoed. Laat de regering daarentegen de industrie vrij, geeft zij zich niet af met transaktiën, die Nederlandsche partikulieren met Indische voesten omtrent het exploiteren der schatten van hunnen grond willen aangaan, dan zal die vrees verdwijnen, en dan zullen eindelijk rijkdommen aan het licht komen, die nu maar al te lang onaangeroerd zijn blijven liggen.

„In de tweede plaats zal deze onderneming op Groot-Karimon weder andere ten gevolge hebben. Immers niet alleen zal, door dit voorbeeld, de zucht daartoe in 't vaderland en in Indië worden opgewekt, maar ook nieuwe gelegenheden zullen worden aangeboden; want de inlandsche vorsten, die nu de schatten van hunnen grond verbergen, zullen dan, daartoe genoopt door de voordeelen die zij zelve ondervinden, die gaarne aan den dag brengen.

„En eindelijk zullen de ambtenaren van het Gouvernement overtuigd worden, dat de tijd voorbij is, waarin partikulieren, als gevaarlijke personen, zooveel mogelijk moesten worden geweerd. Zij zullen het voorbeeld volgen van den resident van Rio, den heer DE LANNOY, wiens onbekrompen en loyale medewerking in deze aangelegenheid is ondervonden.

„Wij houden ons overtuigd, dat, wanneer op deze wijze de ontwikkeling der krachten van de Nederlandsche natie aan hare vrije onbelemmerde werking wordt overgelaten, de belangen dier natie in vrij wat beter overeenstemming zullen worden gebragt met die der inlandsche volkeren, dan thans onder een stelsel, dat alles alleen door het Gouvernement wil verrigt hebben."

Zoo schreven wij in de maand Januarij 1853, en thans, meer dan twee jaren later, is de belanghebbende niet alleen nog altoos wachtende op de verzochte goedkeuring, maar werd hij ook gedurende al dien tijd, tot op dit oogenblik, met geene beschikking hoegenaamd op zijn verzoek vereerd. Indien men het met de ontwikkeling van Indië door partikuliere industrie ernstig meende, dan zou men geene twee jaren nutteloos hebben laten voorbijgaan, dan zou men zich gehaast hebben, om de verlangde toestemming te geven, en de bezwaren, die zich daartegen mogten voordoen, zoo mogelijk uit den weg te ruimen. Maar juist het tegendeel is geschied; men is, met eene voorbeeldelooze traagheid en onverschilligheid, in deze gewigtige aangelegenheid te werk gegaan; men heeft allerlei moeijelijkheden opgeworpen en allerlei ongegronde en uit de lucht gegrepen bedenkingen in 't midden gebragt; men heeft tegengewerkt en tegengehouden, waar men had moeten bevorderen en aansporen. En indien de onderkoning van

Rio niet een man was van buitengewone geestkracht en zelfstandigheid, gelijk men die onder de inboorlingen zelden aantreft, dan zou de geheele onderneming reeds lang zijn afgesprongen.

Nadat gedurende anderhalf jaar niets naders van de exploitatie der Karimon-eilanden vernomen was, werd de zaak, in de zitting van 31 Julij 1854 der Tweede Kamer van de Staten-Generaal, ter sprake gebragt. Ik zeide toen het volgende:

„Eenigen tijd geleden is een Nederlander, te Rio woonachtig, op het denkbeeld gekomen, om op de Karimon-eilanden tin te graven. Hij heeft zich tot den Gouverneur-Generaal gewend, om daartoe de noodige koncessie te verkrijgen. De Karimon-eilanden behooren tot het leen van den sulthan van Lingga. Tot dus verre heeft hij die koncessie niet kunnen verkrijgen, zoodat zijne onderneming nog geene uitvoering heeft gehad. Maar wat geschiedt er? In dienzelfden Linggaschen archipel wordt thans tin gegraven, op een ander eiland, voor Engelsche rekening; op Sumatra te Reteh, hetwelk behoort tot hetzelfde leen, worden steenkolen-mijnen geëxploiteerd, mede voor Engelsche rekening. Nu vraag ik, of dat wenschelijk is? Wanneer voor Engelsche rekening zulk eene onderneming geschiedt, wordt er geen verlof gevraagd, maar wanneer een Nederlander hetzelfde wil doen, dan moet hij verlof hebben van den Gouverneur-Generaal."

De Minister van Koloniën meende, dat deze voorstelling niet juist was, en deelde, om dit te bewijzen, eenige bijzonderheden mede omtrent de ontginning der Karimon-eilanden, die wij thans laten volgen:

„De spreker uit Almelo heeft gewezen op eene exploitatie van gronden, behoorende tot het gebied van den Sulthan van Lingga; volgens hem zijn Engelschen daar in de gelegenheid, om steenkolen te doen graven en om tinerts te doen bewerken, Nederlanders daatentegen daarvan uitgesloten. Hij heeft melding gemaakt van eene omstandigheid, waaruit dit laatste zou blijken; immers, heeft hij gezegd, een Nederlander, op het eiland Rio gevestigd, heeft van het Gouvernement eene toestemming verzocht, welke hem nog niet is verleend. In tegenstelling daarvan, zijn Engelsche ondernemers werkzaam en worden niet te keer gegaan. Maar wat is de werkelijke toedragt der zaak? Die Engelschen, die niet worden te keer gegaan, hebben van den Sulthan van Lingga of van zijne onderhoorigen vergunning erlangd, om tin of steenkool te doen graven. Wanneer geene bijzondere omstandigheden daartoe aanleiding geven, laat de regering zich daarmede niet in; althans zij heeft niet vermeend tusschen beide te moeten treden. *Maar hetgeen de bedoelde Nederlandsche ingezeten van Rio wenscht, is geheel wat anders. Hij heeft aan den Gouverneur-Generaal gevraagd, om door eene uitdrukkelijke toetreding te worden gesteld in het genot van de voorregten, bij het koninklijk besluit van October* 1850 *bedoeld;* en wat zijn die voorregten onder meer anderen? Dat ondernemingen van dien aard door het koloniaal *bestuur beschermd en bevorderd* zullen worden. Hij wenscht dus iets, dat de Engelsche ondernemers, waarop gewezen is, niet schijnen noodig te achten.

„Ik ben in de gelegenheid omtrent die zaak de volgende bijzonderheden mede te deelen. De Nederlander, waarvan sprake is, heeft van den onderkoning van Rio toestemming verkregen, om op de Karimon-eilanden tin te doen graven; sedert heeft hij zich gewend tot het Indisch bestuur, en ook tot het opperbestuur, *tot verkrijging van eene koncessie gelijk in het Koninklijk besluit van October* 1850 *wordt bedoeld.* Een onderzoek in Indië ingesteld heeft aangetoond, dat de inwilliging van dat verzoek afhankelijk behoorde te worden gemaakt van de toestemming en goedkeuring van den Sulthàn van Lingga. Die toestemming was, volgens de laatst ontvangen berigten, nog niet verkregen, en dien ten gevolge is door den Gouverneur-Generaal nog niet verleend *de koncessie, waaraan verbonden zijn de waarborgen in het genoemd Koninklijk besluit omschreven.* Ziedaar de zaak zoo als zij werkelijk is.”

Het antwoord, dat ik aan den minister gaf, kon uit den aard der zaak niet volledig zijn. De kwestie werd besproken in 't voorbijgaan, als een voorbeeld, waaruit de noodzakelijkheid moest blijken van het stellen van vaste regelen, waarnaar voortaan gronden in huur of erfpacht zullen worden afgestaan. Maar bovendien kon ik niet weten, dat de bijzonderheden, die de minister mededeelde, gedeeltelijk onnaauwkeurig, gedeeltelijk geheel onjuist en onwaarachtig waren. Uit hetgeen ik thans laat volgen zal dit ten duidelijkste blijken.

De geheele tegenspraak van den minister komt op de volgende twee punten neer. *Vooreerst:* de heer VAN DEN BERG heeft aan den Gouverneur-Generaal gevraagd, om door eene uitdrukkelijke toetreding te worden gesteld in het genot van de voorregten, bij het Koninklijk besluit van October 1850 bedoeld. *Ten tweede:* de inwilliging van dit verzoek behoort afhankelijk te worden gemaakt van de toestemming en goedkeuring van den Sulthan van Lingga. En die toestemming was tot dat oogenblik nog niet verkregen.

Beide deze tegenwerpingen van den minister zullen wij thans aan een naauwkeurig onderzoek onderwerpen.

I. In het adres van den heer VAN DEN BERG van 11 April 1853 aan den resident van Rio, hierboven medegedeeld, is het eenige verzoek vervat, dat hij aan het Gouvernement heeft gerigt, maar daarin wordt van het Koninklijk besluit van 24 October 1850 n°. 45 zelfs met geen enkel woord gesproken. Al wat de adressant verlangt is: de goedkeuring en bekrachtiging, door den Gouverneur-Generaal, van het tusschen den Onderkoning en hem gesloten kontrakt. Hij vraagt geene voorregten, die in dat Koninklijk besluit worden toegezegd; hij wil alleen een waarborg hebben, dat het Gouvernement later zijne ontginning van Karimon niet verstore of verbiede. In Indië is ieder partikulier overgegeven aan de willekeur van hoogere en lagere ambtenaren, en elke onderneming, die zonder uitdrukkelijke vergunning van het Gouvernement wordt begonnen, loopt gevaar vroeg of laat op die willekeur schipbreuk te lijden. De Engelschen van Singapoera, die in den Lingga-archipel met de

vorsten en inboorlingen overeenkomsten aangaan of exploitatiën beproeven, behoeven haar minder te vreezen, want zij hebben hun Gouvernement achter zich. Maar geen Nederlander is het geraden, zich daaraan te wagen, want hij is weerloos tegenover eene magt, die tot dusverre nog nimmer is bedwongen. Dat schijnt ook de heer VAN DEN BERG begrepen te hebben, want anders had hij het voorbeeld der Engelschen hebben kunnen volgen, en zijn kontrakt met den onderkoning van Rio ten uitvoer leggen, zonder de tusschenkomst van het Gouvernement in te roepen.

Maar hoe komt nu de Minister van Koloniën op het zonderlinge denkbeeld, dat de heer VAN DEN BERG van het Gouvernement eene koncessie zou gevraagd hebben, „*gelijk in het Koninklijk besluit van Oktober* 1850 *wordt bedoeld.*" Reeds eene oppervlakkige beschouwing van dat besluit, door hem zelven onderteekend, moest hem doen zien, dat een dergelijk verzoek onmogelijk *voor deze onderneming* kan zijn gedaan. Wij zullen hier slechts de beide eerste artikelen van het besluit overschrijven, om ook den eenvoudigsten lezer te overtuigen, dat, zoo de heer VAN DEN BERG de toepassing van dat besluit had ingeroepen, men den onderkoning moest aanraden, met zulk een kortzigtig, bekrompen en onverstandig wezen geene overeenkomsten aan te gaan. Art. 1 van het besluit luidt aldus: „Aan Nederlanders, in Nederland of in Nederlandsch Indië gevestigd, en die ten genoege van het Gouvernement bewijzen daartoe de middelen te bezitten, wordt toegestaan de ontginning van delfstoffen bevattende gronden in Nelandsch Indië, volgens de algemeene grondslagen in de volgende artikelen vastgesteld. De eilanden Java en Banka blijven hiervan voorloopig uitgezonderd." En art. 2 is van den volgenden inhoud: „De overeenkomsten betreffende de te verleenen koncessiën worden gesloten met den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie, met wiens overleg de bijzondere voorwaarden der koncessie worden geregeld. De aanvrage wordt gerigt, hetzij aan den Gouverneur-Generaal, hetzij aan het Departement van Koloniën."

Uit deze artikelen blijkt duidelijk, dat het koninklijk besluit alleen betrekking heeft op die gedeelten van Nederlandsch Indië, waarover het Gouvernement onvoorwaardelijk te beschikken heeft, en niet op zulke landen, welke als leenen aan inlandsche vorsten behooren. Of is het de bedoeling van den Minister geweest, toen hij dat besluit aan den Koning voordroeg, om de traktaten met die inlandsche vorsten en de regten, die hun daarbij gewaarborgd zijn, plotseling op te heffen en te vernietigen en over geheel Nederlandsch Indië, als eene onbeperkte bezitting van Nederland, te bèschikken? En zoo hij dit ontkennend beantwoordt, hoe heeft hij dan een oogenblik kunnen veronderstellen, dat de Karimon-eilanden, die tot het leen van den sulthan van Lingga behooren, zouden vallen onder die gedeelten van den archipel, waarvan de exploitatie *door het Gouvernement* kan worden afgestaan, zoodat „de overeenkomsten betreffende de te verleenen koncessie *met den Gouverneur-Generaal* zouden kunnen

worden gesloten", en zoo dat „*met overleg van den Gouverneur-Generaal* de bijzondere voorwaarden der koncessie moeten worden geregeld."

Het is eene groote leemte in het koninklijk besluit van 24 October 1850 n°. 45, dat het geene regelen bevat omtrent de verpligtingen van het Gouvernement ten aanzien der exploitatie van gronden, die aan inlandsche vorsten behooren; maar nu dit er in ontbreekt en het besluit slechts regelen stelt omtrent de exploitatie van gronden, die alleen het Gouvernement kan afstaan, nu zou het eene dwaasheid zijn dat besluit interoepen, wanneer men eene overeenkomst sluit met een inlandschen vorst over de ontginning van een eiland, waarover hij alleen te beschikken heeft. De heer VAN DEN BERG heeft zich aan die dwaasheid niet schuldig gemaakt, gelijk de Minister het deed voorkomen; hij heeft niet anders gevraagd dan de goedkeuring van den Gouverneur-Generaal op een door hem met den onderkoning gesloten kontrakt. Die goedkeuring had hij noodig als een waarborg tegen de handelingen van Gouvernements-ambtenaren. Die goedkeuring heeft hij thans te meer noodig, nu art. 84 van het onlangs vastgestelde regerings-reglement voorschrijft: „Het verlof van den Gouverneur-Generaal, of buiten Java en Madura van den hoogsten gewestelijken gezaghebber, is noodig tot het instellen van burgerlijke regtsvorderingen en van vervolgingen tot straf tegen inlandsche vorsten en hoofden, bij algemeene verordening aangeduid."

Korten tijd, nadat de woordenwisseling tusschen den Minister en mij in Indië bekend was geworden, in de maand December 1854, heeft men echter werkelijk voor het eerst het koninklijk besluit met de voorgenomen exploitatie van Karimon in verband gebragt. Maar de heer VAN DEN BERG riep het niet in voor zijne onderneming; 't was het Gouvernement zelf, dat, door tusschenkomst van den resident van Rio, bij den onderkoning aanzoek deed, om dat besluit ook bij de ondernemingen, die op zijn grondgebied mogten plaats hebben, in werking te brengen. De uitslag was gelijk men voorzien kon. De onderkoning gaf te kennen, dat dit besluit alléén van toepassing was op het grondgebied van 't Gouvernement, en wees het aanzoek beleefdelijk van de hand.

Indien er nog iets meer noodig was, om de dwaling aan te wijzen, waarin de Minister verkeerde, toen hij beweerde, dat de heer VAN DEN BERG eene koncessie zou gevraagd hebben, „gelijk in het koninklijk besluit van Oktober 1850 wordt bedoeld," dan is door dit aanzoek van den resident bij den onderkoning voorzeker alle twijfel daaromtrent weggenomen.

De heer BAUD vergiste zich evenzeer als de Minister toen hij veronderstelde, dat de heer VAN DEN BERG iets anders zou verlangd hebben, dan alleen de toestemming van het Gouvernement, om zijne overeenkomst met den onderkoning van Rio ten uitvoer te leggen. Overigens zijn de bewoordingen, waarin die veronderstelling werd uitgedrukt, zoo opmerkelijk en karakteristiek, dat wij ze hier laten volgen: „De spreker uit Almelo," zoo zeide de heer BAUD, „heeft gewaagd van tin en steenkolen, die, op Lingga of op aan den Sulthan leenroerige eilanden, zouden te vinden zijn. Te dien aanzien heeft hij gezegd, dat aan een Nederlander de koncessie

tot ontginning is geweigerd *) en dat thans die takken van industrie door Engelschen worden benuttigd. De omstandigheden zijn mij niet bekend, maar wanneer ik mij eene gissing mag veroorloven, dan geloof ik dat de zaak zich dus heeft toegedragen. De *Nederlander* zal van onze regering gevraagd hebben, dat hem bepaalde regten werden toegekend, met terzijdestelling van die van den Sulthan van Lingga, en dit zal van de hand gewezen zijn. De *Engelschman* daarentegen zal zich regtstreeks met den Sulthan van Lingga verstaan hebben, en zal nu tin en steenkolen graven met toestemming van den vorst, die alleen, zoo lang hij het regt van zelfbestuur heeft, bevoegd is, om daartoe verlof te verleenen."

De heer BAUD zal nu, na het hierboven medegedeelde adres van den heer VAN DEN BERG aan den resident van Rio gelezen te hebben, wel willen erkennen, dat hij in zijne veronderstelling gedwaald heeft; dat de Nederlander „geene bepaalde regten" gevraagd heeft, en dat hij alleen de toestemming verlangde van het Gouvernement, om gebruik te maken van het verlof, hem door den vorst verleend, die daartoe alleen de bevoegdheid heeft. Of die vorst werkelijk de Sulthan van Lingga is, gelijk de heer BAUD beweert, zullen wij thans onderzoeken.

II. De tweede tegenwerping, die de Minister maakte, heeft niet meer kracht dan de eerste. De inwilliging van het verzoek van den heer VAN DEN BERG behoort, volgens hem, afhankelijk te worden gemaakt van de toestemming en goedkeuring van den sulthan van Lingga!

Zonder de zaak zelve aan een naauwkeurig onderzoek te onderwerpen, iets waartoe de beraadslagingen toen geene geschikte gelegenheid aanboden, nam ik toch de vrijheid onmiddellijk den Minister te antwoorden: „De Minister zegt: Karimon is het eigendom van den Sulthan van Lingga. Ik neem de vrijheid den Minister naar de traktaten te verwijzen, die door het Nederlandsche Gouvernement met dien Sulthan zijn gesloten. Hij zal daarin vinden, dat de onderkoning van Rio *regten* bezit; dat die onderkoning geen gewone vasal is van den Sulthan van Lingga, maar dat hij *regten* bezit, en dat hij krachtens die regten met den bewusten partikulier eene overeenkomst heeft willen sluiten."

Deze opmerking werd mij door den Minister zeer ten kwade geduid en had eene teregtwijzing en mededeeling ten gevolge, waarop wij de bijzondere aandacht van onze lezers moeten vestigen.

„De afgevaardigde uit Almelo" zoo sprak de Minister „heeft gezegd, dat hij mij moest herinneren aan het bestaande traktaat met den sulthan van Lingga. Ik blijf den geachten spreker zeer dankbaar voor die herinnering, maar ik heb ze niet noodig. Dat traktaat is mij — misschien niet beter — maar toch even goed bekend als aan den spreker; *maar mij is*

*) Dit had ik volstrekt niet gezegd. Ik had alleen te kennen gegeven, dat hij die koncessie nog niet had kunnen verkrijgen. Zij was niet van de hand gewezen — maar men had het verzoek eenvoudig laten liggen en er niet op beschikt. Men had het stelsel van vertraging, verlamming en uitputting van den verzoeker gevolgd, dat zoo dikwijls in praktijk wordt gebragt. Door de vis inertiae doet men in Indië wonderen.

ook bekend, *dat*, niettegenstaande dat traktaat — waarover ik nu niet zal spreken — en niettegenstaande de regten aan den onderkoning van Rio toegekend, *deze zelf zich tot den sulthan gewend heeft om goedkeuring op de door hem verleende vergunning*, *terwijl ook de koncessionaris denzelfden stap heeft gedaan.* Indien de onderkoning overtuigd was, dat hij de toestemming of goedkeuring van den sulthan op deze zijne handeling niet noodig had, *waarom heeft hij zich dan tot den sulthan gewend?* Intusschen heeft de sulthan voor zoo ver ik weet de gevraagde goedkeuring nog niet verleend, en dit is de oorzaak, waarom de Gouverneur-Generaal de koncessie ook nog niet gegeven heeft."

In twee dwalingen is de Minister hier klaarblijkelijk vervallen. Vooreerst dwaalt hij, als hij beweert, dat de toestemming van den sulthan van Lingga vereischt wordt op het kontrakt, gesloten tusschen den onderkoning van Rio en den heer VAN DEN BERG; en in de tweede plaats dwaalt hij, als hij beweert, dat beiden zich tot den sulthan gewend hebben, om die toestemming te verkrijgen.

De onderkoning van Rio is rijksbestierder van het Linggasche rijk; maar bovendien heeft hij regten, die hem van sommige gedeelten van dat rijk een bezit verzekeren, 't geen geheel onafhankelijk is van den sulthan. Deze regten zijn, in algemeene trekken, in het traktaat van 29 Oktober 1830 opgenomen. Zij hebben hunnen oorsprong in de zonderlinge verhouding, waarin voorheen de Boeginezen, die zich in het Maleische rijk hadden nedergezet, tot de Maleische vorsten gestaan hebben, en in het overwigt, dat de rijksbestierders of onderkoningen uit de Boeginezen dikwijls op de sulthans uitoefenden. Die rijksbestierders waren niet zelden zoo zelfstandig en onafhankelijk van de sulthans, dat zij oorlogen voerden op eigen gezag en voor eigen rekening en risiko, en de veroverde landen voor zich en hunne nakomelingen als eigen bezittingen en erflaten behielden. En dat alles is door opvolgende gebeurtenissen bevestigd en zelfs door bepaalde overeenkomsten tusschen de onderkoningen en de sulthans bekrachtigd.

Er bestaat eene beschreven oorkonde over de verhouding tusschen de onderkoningen en de sulthans, welke door beide partijen wordt erkend als de oude „adats" te bevatten, die heilig moeten worden nageleefd. Plegtig zijn deze „adats" door den sulthan en den onderkoning bezworen, en bij ieder te beslissen vraagstuk worden zij ingeroepen, als een onwraakbare regter. Die oorkonde heet:

تواريخ الوسطي يڠ دڤربوت اوله انتار راج ٢ ملايو دڠن راج
بوڬس يعني انتاريڠ دڤرتون بسر دڠن يڠ دڤرتون مود

dat is: *Geschiedenis der verhouding tusschen de Maleische en Boeginesche vorsten*, *of tusschen de sulthans en de onderkoningen.*

In dit merkwaardig werk komt onder anderen voor, dat de grootvader van den tegenwoordigen onderkoning, radja HADJI, menigmalen tegen inlandsche vorsten oorlog voerde, om zijn eigen gezag uit te breiden. Gelijk bekend is, was hij in 1765 onderkoning geworden, en aanvankelijk zeer

vriendschappelijk gezind jegens de Oost-Indische Kompagnie; maar door hoogst onvoorzigtige en laakbare handelingen van eenige harer dienaren, werd hij na het jaar 1781 een harer bitterste vijanden. In 1782 verklaarde hij haar den oorlog. Het geheele Maleische rijk wist hij tegen haar te wapenen. Meer dan eene expeditie van verscheiden oorlogschepen werd zonder gevolg tegen hem uitgerust. Maar eindelijk snelde, in 1784, een eskader van zeven schepen, onder den kapitein ter zee J. P. VAN BRAAM, het door hem reeds bijna ten val gebragte Malaka ter hulp. Met onbezweken heldenmoed bood hij ook aan deze magt wederstand, maar bij het verdedigen eener sterkte sneuvelde hij — en weinige maanden na zijnen dood, nam de krijg een einde met de onderwerping der Maleische vorsten.

Hij vooral bragt, door zijn geestkracht, moed en ondernemingszucht, zeer veel toe, om den invloed en de magt zijner familie in den Rio-archipel uit te breiden en te bevestigen. Zoo verhaalt onder anderen de zoo even vermelde oorkonde, op welk eene wijze hij Karimon veroverde en als eene eigen bezitting aan zijne nakomelingen achterliet. Eenige landen op de kust van Sumatra, gelijk bij voorbeeld Reteh, en sommige eilanden niet ver van die kust gelegen, tot Karimon ingesloten, behoorden toen aan het beroemde Menangkabausche rijk op Sumatra. Zij werden bestuurd door zekeren radja HIDJOE, uit datzelfde Menangkabausche vorstengeslacht, terwijl een ander hoofd, DANI genaamd, en die zich zelven den titel van „datoe Melaikat" had gegeven, een gedeeelte der eilanden, waaronder ook Karimon, aan zich had cijnsbaar gemaakt. Beiden werden door radja HADJI beoorloogd en overwonnen, en hunne landen maakte hij tot eene erfelijke bezitting voor zich en zijne afstammelingen. Wij zullen de woorden laten volgen, waarmede dit feit in de oorkonde vermeld staat.

ادڤون رنتو توكڠ ڤولو مك كامي مولاكن چرتاڤ ايت
درڤد فيهق سبله ڤولو ڤرچ يائيت سڤرت رتيه دان باتين
انم سوك اداله اصلڤ يڠ ڤوڤ تمڤت ايت راج منڠكابو
يائيت راج هيجو كمدين دڤوكل دان دڤرڠيڤ اوله يڠ
دڤرتون مود راج حج دالهكنڤ سكال جاد دمليكڤاله هڠك
سمڤيله كڤد انق چچوڤ سكارڠ اين ادڤون داني سات
كڤال يڠ مڠكلر دريڤ داتو ملايكت بڤس منڠكابو اداله
تعلق دايرهڤ هڠك شمڤي ككريمن مك دڤوكل اوله يڠ
دڤرتون مود راج حج ايت الله ڤول تمڤت ايت جاد
مليكله هڠك سمڤي سكارڠ كڤد انق چچوڤ

Op grond van deze „adat" behoort, gelijk meer andere eilanden, ook Karimon aan den onderkoning van Rio. Nimmer is dan ook over deze zaak eenig verschil van gevoelen geweest; nimmer is, noch door den sulthan van Lingga noch door het Gouvernement, aan den onderkoning de bevoegdheid betwist, om met die landen te handelen gelijk hem goed dacht, zelfs om den eigendom daarvan aan een ander over te dragen. Tot

bewijs zullen wij eenige feiten herinneren, die van veel gewigt zijn tot regt verstand der kwestie en ter beoordeeling van de waarde der tegenwerping van den Minister van Koloniën, dat de goedkeuring van den sulthan van Lingga vereischt wordt op het kontrakt tusschen den onderkoning en den heer VAN DEN BERG gesloten.

In het jaar 1828 gaf de onderkoning van Rio aan den toenmaligen resident van Rio, den heer C. P. J. ELOUT, ten geschenke het eiland Loz, niet ver van Rio gelegen. Daarbij was geene sprake van goedkeuring van den sulthan van Lingga; en, ofschoon het Gouvernement afkeurde dat de heer ELOUT dit geschenk had aangenomen, geschiedde dit toch volstrekt niet, dewijl hij niet vooraf de toestemming van den sulthan gevraagd had. Integendeel, de bevoegdheid van den onderkoning werd onbewimpeld erkend. Immers aan den heer ELOUT werd te kennen gegeven, dat het Gouvernement den door den onderkoning aan hem gedanen afstand van het eiland Loz niet kon goedkeuren, „vermits 's Gouvernements ambtenaren zich steeds behooren te onthouden van zich onder verpligtingen van eenigen belangrijken aard jegens inlandsche vorsten of grooten te brengen, en die afstand den onderkoning te eeniger tijd zou kunnen aanleiding geven, *om aan andere personen, op voordeelige voorwaarden, afstand van een gedeelte zijner bezittingen te doen*, hetgeen als hoogst schadelijk voor 's Gouvernements belangen moet worden geacht."

Ging het stelsel van den Minister van Koloniën door, dan had de onderkoning ook deze afstand aan de goedkeuring van den sulthan moeten onderwerpen, en dan had men niet verondersteld, dat hij „afstand van een gedeelte zijner bezittingen" zou kunnen doen; want dan behoorde 't geheele rijk aan den Sulthan en had de onderkoning geene „bezittingen." Maar mogt het Gouvernement, en in ons oog zeer te regt, afkeuren, dat de heer ELOUT het eiland Loz als een geschenk van den onderkoning aannam, het betwistte aan laatstgenoemden in geenen deele het regt, om van dat eiland afstand te doen; gelijk het dan ook *goedkeurde* den wederafstand van het eiland Loz door den heer ELOUT aan het zendelinggenootschap te Rotterdam.

Een tweede opmerkelijk feit is de ontginning van steenkolen aan de rivier Reteh, dezelfde plaats op de kust van Sumatra, die, blijkens het zoo even medegedeelde uittreksel uit de bovenvermelde oorkonde, mede door den grootvader van den onderkoning, radja HADJI, werd veroverd, en die dus in dezelfde betrekking tot hem staat als Karimon. Toen Engelsche kooplieden van Singapoera bij den sulthan aanzoek deden, om aldaar eene exploitatie van steenkolen te mogen beproeven, kon hij daartoe zijne toestemming niet geven, want Reteh behoorde den onderkoning. Hij verzocht daarom aan dezen vorst, hem die plaats te willen afstaan. De onderkoning gaf aan dat verlangen gehoor, eene overeenkomst betrekkelijk den afstand werd gesloten, en toen eerst kon de sulthan aan de Engelsche kooplieden de vergunning geven.

Maar het krachtigste bewijs voor het regt van den onderkoning op die

eilanden, welke de adat als hem toebehoorende aanwijst, levert het gegebeurde met de Natuna-eilanden. Wij hebben dit reeds vroeger medegedeeld; om 't gewigt der zaak zullen wij het hier herhalen *).

In het jaar 1852 werd door den sulthan van Lingga aan de heeren READ en CURSEDJEE, kooplieden te Singapoera, bij schriftelijde akte aldaar verleden en bekrachtigd door des sulthans rijkszegel, koncessie verleend, om op de Natuna-eilanden tin te graven en op het eiland Karimon een monopolie-handel te drijven. Dit alles geschiedde buiten de voorkennis van den onderkoning van Rio. Maar zoodra het hem ter ooren kwam, verzette hij zich daartegen met nadruk, omdat deze eilanden zijn eigendom waren en hij alleen daarover mogt beschikken. En toen de door den sulthan verleende koncessie toch scheen te zullen worden ten uitvoer gelegd, noodzaakte hij zoo wel met eigen middelen als met de gewapende hulp van het plaatselijk bestuur van Rio, dat hem met een oorlogschoener en kruisboot bijstond, den heer READ, die zich reeds op Karimon begon te vestigen, om van daar te vertrekken en aan zijne voornemens geen gevolg te geven.

Hoe is het nu mogelijk, dat hetzelfde Gouvernement, 't welk in 1852 de regten van den onderkoning op het eiland Karimon tegenover den sulthan handhaafde, in 1854 beweeren kan, dat de goedkeuring van den sulthan vereischt wordt op het tusschen den onderkoning en den heer VAN DEN BERG gesloten kontrakt tot ontginning van hetzelfde eiland Karimon? Hoe is dat mogelijk, nadat de sulthan zelf lijdelijk heeft aangezien, dat de tusschen hem en den heer READ gesloten overeenkomst verbroken werd, en alzoo stilzwijgend de regten van den onderkoning erkend heeft?

Wij mogen het alzoo met het volste regt eene dwaling noemen, wanneer de Minister beweert, dat de toestemming van den sulthan van Lingga vereischt wordt op het door den onderkoning met den heer VAN DEN BERG gesloten kontrakt. Maar even groot is de dwaling, als de Minister beweert, dat beiden zich tot den sulthan gewend hebben, om die toestemming te verkrijgen.

Wat is gebeurd? Niet de sulthan van Lingga maar de resident van Rio heeft van den onderkoning verlangd, dat hij die toestemming zou vragen. Dit heeft hij echter volstandig geweigerd, juist om de gevolgtrekking te vermijden, die de Minister gemaakt heeft: indien de goedkeuring van den sulthan niet noodig was, waarom heeft de onderkoning haar dan gevraagd? Maar om zoo veel mogelijk aan 't verlangen van den resident te gemoet te komen, heeft hij het kontrakt aan den sulthan toegezonden, en verzocht, dat deze zou verklaren, dat de zaak geheel volgens de adat tot stand was gebragt.

Toen dan ook de diskussie in de Tweede Kamer van 31 Julij 1854 te Rio bekend was geworden, gevoelde de onderkoning zich zeer gekrenkt door hetgeen men daar beweerd had, en gaf hij den 8sten October aan den resident zijne verwondering te kennen, dat het Gouvernement de

---

*) Zie dezen zelfden jaargang van het Tijdschrift, blz. 58.

goedkeuring nog niet verleend had op het kontrakt, 't welk hij, toen reeds anderhalf jaar geleden, met den heer VAN DEN BERG had gesloten; terwijl hij tevens met kracht zijne regten handhaafde op het eiland Karimon en zijne bevoegdheid, om, zonder toestemming van den sulthan, dat eiland ter ontginning af te staan.

De sulthan heeft aan het verlangen van den onderkoning gevolg gegeven en hem eene schriftelijke verklaring doen toekomen, dat alles geschied was volgens de adat. Tevens *verzocht* hij, als de ontginning tot stand kwam, iets te mogen hebben van de voordeelen, die zij voor den onderkoning zal afwerpen.

Den 31 Julij 1854 heeft de Minister in de Tweede Kamer verklaard, „dat de inwilliging van het verzoek van den heer VAN DEN BERG door het Gouvernement afhankelijk was gemaakt van de toestemming en goedkeuring van den sulthan van Lingga." Ziedaar de eenige voorwaarde! Aan die voorwaarde is thans voldaan. Meer dan twee jaren geleden heeft de heer VAN DEN BERG het verzoek ingediend, dat wij hierboven mededeelden. Nog heeft hij daarop geene beschikking. Zal zij thans eindelijk volgen? Of zal men weer nieuwe zwarigheden en belemmeringen in den weg leggen aan eene onderneming, die niet alleen voor de ondernemers maar ook in het algemeen belang zulke rijke vruchten belooft?

Inderdaad, het ontbreekt niet aan betuigingen, dat men zeer gezind is om de partikuliere industrie in Indië te bevorderen; maar tot beantwoording der vraag: in hoe verre met die woorden de handelingen overeenstemmen? kan de bijdrage strekken, die wij thans weder geleverd hebben. Men klaagt, dat er in Nederland en in Nederlandsch Indië zoo weinig ondernemingzucht is; maar zijn zulke handelingen van 't Gouvernement wel zeer geschikt, om die zucht op te wekken en aan te moedigen?

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

I.

Het zendelinghuis van het Nederlandsche zendelinggenootschap in 1855, door H. HIEBINK, direktor van het zendelinghuis. Rotterdam 1855.

In 't begin van 1837 kwam ik in Indië, maar ik was er nog niet lang geweest, of het werd mij duidelijk, dat de opleiding der zendelingen van het zendelinggenootschap te Rotterdam zeer veel te wenschen overliet. Ofschoon gedreven door warme liefde en een onwrikbaar geloof, ontbrak het de meesten aan die kundigheden, welke voor den arbeid op zulk een moeijelijk terrein volstrekt worden vereischt. In eenen brief aan den hoogleeraar N. C. KIST te Leijden, zette ik mijne meening over dat gewigtig onderwerp uiteen; ik schreef daarin onder anderen het volgende: „Het denkbeeld, dat tot het bekeeren en hervormen van Heidenen, onbeschaafde en ruwe volkeren, niet veel wetenschappelijke opvoeding zou vereischt worden, is geheel verkeerd; immers daartoe behoort meer, dan tot het voorgaan en opbouwen van eene reeds gevestigde gemeente. Of is volkenkunde in het algemeen en de studie van het karakter der natie, waaronder de zendeling zal werken, in het bijzonder niet onmisbaar? Moet hij daarbij geene opgeklaarde en heldere denkbeelden hebben van den aard en het wezen des Christendoms, ten einde, op het voetspoor van den grooten PAULUS, uit de denkbeelden en begrippen, die onder het volk in omloop zijn, zijn Christelijk onderwijs af te leiden en op te bouwen?"

Deze brief werd, zonder mijn voorweten, geplaatst in het „*Archief voor kerkelijke geschiedenis, inzonderheid van Nederland; verzameld door* N. C. KIST *en* H. J. ROOIJAARDS 10de *deel*, blz. 330." Gelijk reeds zoo dikwijls in mijn leven, ontmoetten ook nu weder mijne denkbeelden grooten tegenstand en verwekten zelfs vrij wat antipathie, zoo niet erger, tegen den schrijver van den brief, — maar de uitkomst is geweest, dat mijn doel althans gedeeltelijk werd bereikt en de opleiding der zendelingen aanmerkelijk is verbeterd.

Kort nadat mijn geschrijf bekend was geworden, lokte het eene scherpe beoordeeling uit van den heer P. H. HUGENHOLTZ theol. doct. en pred. te Rotterdam, geplaatst in het volgende deel van hetzelfde *archief*, onder den titel van: „De werkzaamheden van het Nederlandsch zendelinggenootschap in Oost-Indië." Ofschoon mijn brief niet voor de uitgave bestemd was geweest, dewijl ik dien in dat geval anders ingerigt en met meer

bewijzen zou hebben gestaafd, kon ik toch den hoogleeraar KIST die uitgave niet ten kwade duiden; maar toen ik dezer dagen het geschrift ontving, waarvan ik thans een kort verslag onder de oogen der lezers van dit Tijdschrift wil brengen, gevoelde ik mij gedrongen den hoogleeraar te danken, dat hij aan den brief in der tijd publiciteit heeft gegeven. Daardoor is toen de aandacht gevestigd op een kardinaal gebrek van de Rotterdamsche instelling tot verkondiging van het euangelie onder Heidenen en Mohamedanen, en al wie het geschrift van den heer HIEBINK onbevooroordeeld leest, zal moeten erkennen, dat thans in dit gebrek op eene doeltreffende wijze grootendeels is voorzien. Juist de beschouwingen, die mij, zeventien jaren geleden, er toe bragten, om op eene betere opleiding der zendelingen aan te dringen, zijn, blijkens dat boek, thans de beginselen, waarop het zendelinggenootschap die opleiding heeft gegrond. Men is er te Rotterdam van overtuigd, dat „in den zendeling het geloof niet enkel ervaring mag zijn, maar dat het in hem tot levendige en heldere bewustheid moet komen." Zie hier de woorden, waarmede de heer HIEBINK deze denkbeelden helder en krachtig uiteenzet: „De zendeling moet volwassen worden in het verstand, en behoort te verstaan wat het zegt, en bevestigd en bereid te zijn tot verantwoording aan een iegenlijk, die hem rekenschap afeischt van de hoop, die in hem is. Daarom is voor alle dingen noodig, dat hij den inhoud der blijde boodschap van CHRISTUS wel kenne, opdat men van zijne dienst ten volle verzekerd zij. Voorts moet hij zijne prediking naar de behoefte en vatbaarheid van hen, tot wie hij gezonden wordt, weten in te rigten. Dit vordert niet alleen een welgeoefend verstand, maar ook kennis van den maatschappelijken, zedelijken en godsdienstigen toestand dier volken, van hunne gewoonten en gebruiken. Bovendien heeft hij zich toe te leggen op de kennis hunner talen, opdat zij hem in hunne eigene talen de groote werken Gods hooren spreken. Te midden dier volken wonende moet hij in alles hun zijne deelneming betoonen, zooveel in hem is, hun tot raad en hulp zijn, en door velerlei dienstbetoon hunne liefde en hun vertrouwen winnen, opdat het blijke dat hij niet het hunne, maar hen zoekt, en zijn woord te gereeder toegang tot hunne harten vinde. Niet enkel de volwassenen moet hij zich aantrekken, maar ook aan de kinderen zijne zorg en zijn arbeid wijden. Waar het bederf der zonde zoo groot is, en hij zooveel te bestrijden heeft, kan hij, zonder eene christelijke vorming der jeugd, op het welslagen zijner pogingen geene gegronde hoop hebben. Hij moet dus ook scholen oprigten, voor die scholen onderwijzers uit de inboorlingen opleiden, over die scholen bestendig toezigt hebben en ze van geschikte leermiddelen en boeken voorzien, met welker zamenstelling hij zich moet bezig houden. Zal nu de zendeling tot dit alles bekwaam zijn, dan moet hij wèl onderwezen worden. Hij behoort een wèl ontwikkeld man te zijn, met de noodige kennis tot zijn werk toegerust. Daartoe verlangt het genootschap, dat het zendelinghuis hem opleide."

In het jaar 1838 maakte ik opmerkzaam op de zeer gebrekkige opleiding der zendelingen — en reeds in 1841 werd eene nieuwe inrigting, *het zen-*

delinghuis, tot stand gebragt, waarin de aanstaande zendelingen voortaan zouden worden gevormd. Gedurende de veertien jaren, dat het thans bestaan heeft, zijn in deze instelling gedurig verbeteringen aangebragt. „Op kleine schaal hadden Bestuurderen met haar aangevangen, omdat zij het raadzaam achtten eerst eene proeve te nemen, of zij op deze wijze beter het doel, dat zij zich met de opleiding der kweekelingen voorstellen, zouden bereiken, dan waarop zij dit tot dien tijd toe getracht hadden te doen. Daarom hadden zij bij het zoeken van het huis, waarin zij de kweekschool openden, op niet meer dan een getal van zes of acht kweekelingen gerekend. Bij het toenemen echter van het getal kweekelingen was dat huis weldra te bekrompen. Zelfs werden zij in 1851 genoodzaakt voor een drietal kweekelingen buiten het zendelinghuis woning te zoeken. De behoefte aan een meer doelmatig gebouw werd door bestuurders steeds levendiger gevoeld. Zij mogten niet langer aarzelen maatregelen tot het beter huisvesten hunner kweekelingen te nemen. Tot hunne blijdschap slaagden zij daarin op het einde van 1852, door het aankoopen van een gebouw met een' ruimen hof."

Het is dit zendelinghuis, waarover het geschrift van den heer HIEBINK handelt. Hij deelt ons mede: waarom het genootschap een zendelinghuis heeft opgerigt; — wat het voor dat huis heeft gedaan; — wat het door dat huis heeft verkregen; — en wat het voor dat huis nog moet verlangen. In deze vier afdeelingen, waarin hij zijn werk heeft verdeeld, leert hij het zendelinghuis kennen in zijn *ontstaan*, in zijne *inrigting*, in zijn *werken* en in zijne *behoefte;* en hij doet het op eene wijze, die getuigt van de heldere inzigten, de veelzijdige kennis, de warme liefde voor de zendelingzaak en vele andere voortreffelijke eigenschappen, welke den direktor van het zendelinghuis onderscheiden.

De eerste afdeeling bevat een geschiedkundig overzigt van de opleiding der zendelingen, sedert de oprigting van het genootschap in 1797, en daarin wordt de noodzakelijkheid der oprigting van het zendelinghuis aangetoond.

In de tweede afdeeling wordt de geschiedenis der oprigting van deze instelling medegedeeld. Toen men tot die oprigting had besloten, zag men naar een huis uit, waarin de inrigting zou gevestigd zijn en naar een man, aan wien de leiding zou worden toevertrouwd, en toen men beiden verkregen had, werd in 1841 de inrigting geopend. Men had toen reeds eenige beginselen vastgesteld omtrent het onderwijs, dat gegeven zou worden. Ernstig had men de vraag overwogen: of het verkieslijk was, naar het voorbeeld van Bazel en Berlijn, de kweekelingen van het genootschap langs den weg der oude letteren, het Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch, te leiden, dan of op den meer eenvoudigen weg, die tot nu toe was gevolgd, zou worden voortgegaan? En men besloot tot het laatste. Wij zullen de gronden, die de heer HIEBINK daarvoor opgeeft, niet bestrijden; wij zullen alleen verklaren, dat wij ons daarmede niet vereenigen en het betreuren, dat men het voorbeeld van Bazel en Berlijn niet heeft gevolgd. Misschien biedt zich de gelegenheid nog wel eens aan, om dit gewigtig

onderwerp te behandelen en om de redenen op te geven, waarom wij hopen, dat, gelijk een groote vooruitgang in het onderwijs sedert 1838 niet valt te miskennen, men binnen eenige jaren ook op dit beginsel zal terugkomen.

Het onderwijs is thans verdeeld in *voorbereidend* en *voltooijend.* — Tot het eerste wordt gebragt: Oefening in goed schrijven en rekenen, voor zoo veel dit noodig mogt zijn. Eenvoudig wetenschappelijke taalleer, afgeleid uit de bijzondere beoefening van het Nederduitsch. Eenvoudige behandeling van de Christelijke geloofs- en zedeleer. Eenvoudige Bijbeluitlegging, bijzonder van historische boeken. Beknopt overzigt van het zendingswerk en de hoedanigheden en werkzaamheden van den waren zendeling. Algemeene begrippen van Heiden- en Mohammedanendom. Beginselen van aardrijkskunde, tijdrekening en algemeene geschiedenis. — Tot het voltooijend onderwijs behoort: Voortgezette taalstudie, bijzonder door middel van onze moedertaal. Daarenboven zoo veel mogelijk het Maleisch en Javaansch. Voorts het Engelsch, Fransch en Hoogduitsch. Opleiding tot de kennis, de uitlegging en het gebruik van den Bijbel in 't algemeen. Uitlegging van gedeelten des Ouden Verbonds, inzonderheid poëtische en profetische boeken. Uitlegging van gedeelten van het Nieuwe Verbond, inzonderheid de brieven. Uitlegkundige en praktische bijbeloefeningen, bepaaldelijk ook om daarbij schriftelijke opstellen te vervaardigen over den inhoud en geest, de leer en de strekking van de behandelde stukken of van sommige gedeelten. Christelijke geloofs- en zedeleer. Meer ontwikkelde voorstelling van Heiden- en Mohammedanendom, en de geschiedenis van het zendingswerk in betrekking hiermede. Geschiedenis der Christelijke kerk. Theoretisch en praktisch onderwijs in hetgeen vooral den zendeling kan te stade komen in het katechiseren, prediken, schoolonderwijs en de herderlijke bediening van gemeenten. Aan dit onderwijs kunnen, naar den aanleg, den lust en de behoefte der kweekelingen, nog worden toegevoegd oefeningen in de heelkunde, in zang en muzijk, in ligchaamsoefeningen, of eenige andere kunst of wetenschap.

Omtrent de verdere inrigting van het zendelinghuis, den omgang van den direktor met de kweekelingen, de aanstelling van eenen sub-direktor en onderwijzer, en andere bijzonderheden meer, worden in deze afdeeling zeer belangrijke berigten gevonden, die een duidelijk denkbeeld geven van de geheele werking van het gesticht.

In de derde afdeeling toont de heer HIEBINK aan, hoe het genootschap door dit zendelinghuis thans in staat is gesteld, om goede zendelingen te kiezen; hen te vormen voor hunne bestemming; hen te bekwamen voor hun werk; en in dat werk te ondersteunen en te leiden, omdat zij vaster aan het genootschap verbonden worden, beter aan het genootschap bekend zijn, en het door naauwkeuriger berigten inlichten.

Eindelijk wordt in de laatste afdeeling uiteengezet, wat het genootschap nog voor het zendelinghuis moet verlangen. In de eerste plaats behoort daartoe, dat er meer kweekelingen, dan het tot nu toe had, in

mogen worden opgenomen. Hoe veel er ook reeds gedaan is, nog is de behoefte aan euangelieboden in Indië uitermate groot. Wilt gij een bewijs, dat het genootschap van deze waarheid diep doorgedrongen is? Lees dan wat de heer HIEBINK er over schrijft. Zie hier eene enkele proeve.

„Toen in 1816 de koloniën weder onder Nederlandsch gezag kwamen, lag de geheele Oost daar voor de verbeelding des genootschaps als een terrein, waarvan de Christelijke bodem en de velden des Heidendoms weder voor het eerst door den Nederlander zouden betreden worden. Weinig bekend met den staat dier bezittingen, waarvan wij zoo lang waren gescheiden geweest, wist het niet, waar het zijn arbeid zou aanvangen. Het verlangde slechts voor zijn doel een' werkkring, waar het dien ook mogt vinden. Daartoe zouden het de zendelingen BRUCKNER, SUPPER en KAM, die in 1812, toen de koloniën voor ons nog gesloten waren, aan het Londensche zendelinggenootschap waren overgegeven en door hetzelve naar Java gezonden, den weg banen. Die broeders handelden bij hunne komst in Indië ieder naar zijn' toestand en zijne keuze. De Duitschers, BRUCKNER en SUPPER, namen Java in, waar de eerste weldra door Engelschen invloed van ons genootschap werd afgetrokken, en de laatste reeds in 1816 overleed. Maar de Nederlander KAM bleef niet op Java. Hij zocht de oude standplaatsen, het werk der vaderen in de Molukken, weder op. Dáár in het midden eener geheele eilandenwereld, waar zij zooveel voor de verbreiding van het Christendom hadden gedaan, was hij onvermoeid bezig, om alles te zien en het vervallene weder op te rigten. Zoo werd Amboina de eerste zending van het genootschap, van waar KAM, die er zich had gevestigd, naar alle zijden heen zag, en berigt, aanwijzing en raad gaf. Krachtig en bij herhaling klonk zijne roepstem naar het vaderland: *Kom over en help ons!* Maar buiten de zijne werd geene andere roepstem vernomen. Amboina was het eenige punt in den zoo uitgebreiden Archipel, waar het genootschap leven en beweging vond. Zoo werd het wel naar Amboina getrokken, en kwamen zijne eerste zendelingen ter beschikking van KAM, die er steeds meer vroeg, en later ook van LE BRUIJN, die Timor tot middenpunt van werkzaamheid verhief, gelijk KAM Amboina had gedaan. En zoo werd het genootschap er toe gebragt, om steeds naar dat gedeelte van den Indischen Archipel zijne zendelingen af te vaardigen. Wel verloor het niet uit het oog, welk een schoon veld er bovendien nog voor zijne werkzaamheid open lag, en nam het bij herhaling in overweging, om ook de bevolking van Java, Sumatra en Zuid Celebes in den zegen der evangelieverkondiging te doen deelen. Maar er was daar weinig aandrang. De betrekkingen, die het daar trachtte aan te knoopen, braken telkens weder af. Het zag er geen leven en beweging. Geene roepstem kwam van daar als van Amboina en Timor. Zelfs wees men ook van daar naar de Molukken heen. Tot het oostelijk deel van den Indischen Archipel bleef dan ook langen tijd het werk des genootschaps bepaald. En de behoefte der zendingen, die het daar had opgerigt, zoowel als de geringe middelen, waarover het kon beschikken wegens de beperkte deelneming,

die het werk der zending nog onder de Christenen in het vaderland ondervond, verhinderden het elders werkzaam te zijn.

„Wat het genootschap vroeger niet kon doen, daartoe verblijdde het zich in de laatste jaren door de toenemende belangstelling der Christenen in het vaderland te worden in staat gesteld. In de verwachting toch, dat het zendelinghuis zou medewerken, om de aandacht meer op de zending te vestigen, werd het niet te leur gesteld. Ook in dit opzigt heeft de Heer de oprigting van dat huis gezegend. Velen werden opgewekt, om de pogingen des genootschaps door hunne bijdragen te ondersteunen. Het eerste gebruik, dat het genootschap meende van de meerdere middelen, waarover het beschikken kon, te moeten maken, was: een onderzoek te laten doen zoowel naar den staat der reeds gevestigde zendingen, als naar hetgeen verder ter uitbreiding van het euangelie in Indië behoorde te geschieden, waarbij het vooral het oog had op Java, Bali, Borneo en Zuid-Celebes. In 1845 werd tot dat onderzoek besloten, dat werd opgedragen aan den heer L. J. VAN RHIJN, toen predikant bij de Remonstrantsch Gereformeerde gemeente te Frederikstad aan den Eider. De vrucht daarvan was de oprigting der zending op Java in 1848. Terwijl alzoo het genootschap de uitbreiding van zijn werk in Indië voorbereidde, was ook het Nederlandsche bijbelgenootschap daarop bedacht. Tot dus verre had het alleen de verspreiding der Heilige Schrift in het Maleisch en hare vertaling in het Javaansch, benevens het ondersteunen van de scholen der zendelingen ter harte genomen. Het wenschte nu ook het woord des levens toegankelijk te maken voor vele millioenen in den Indischen archipel, die daarvan nog verstoken waren. Dit deed het in 1847 besluiten afgevaardigden naar Makassar en de Batta-landen te zenden, om den bijbel in het Boegineesch en de Batta-taal over te brengen, en in 1850 de zorg voor de vertaling der schrift in het Dajaksch op zich te nemen. Hierdoor werd ook aan het zendelinggenootschap de weg aangewezen, dien het bij de uitbreiding van zijn werk had inteslaan, waardoor het tevens de zoo gewenschte zamenwerking van beide genootschappen kon bevorderen. De subdirektor van het zendelinghuis, de heer B. F. MATTHES, werd door het Bijbelgenootschap tot zijn afgevaardigde naar Makassar gekozen. Van niemand beter dan van hem, die met zooveel ijver voor het zendelinggenootschap was werkzaam geweest, kon het de inlichtingen verwachten, die het behoefde. Het droeg hem dus, met goedkeuring van het bijbelgenootschap, bij zijn vertrek in 1848 op, om onderzoek te doen naar de beste wijze, waarop de Evangelieverkondiging onder de Boeginezen en Makassaren kon worden aangevangen, en naar de plaats, waar eene zending met de meeste hoop op goeden uitslag kon worden gevestigd. Het gevolg daarvan was, dat het genootschap in 1851 tot de oprigting eener zending op Zuid-Celebes overging.

„Zoo heeft dan nu het genootschap zijne zendingen op Amboina, Timor, in de Menahasse van Menado, op Java, en op Zuid-Celebes in het Gouvernement van Makassar. Hoe vurig het zou wenschen aan zijn werk meer uitbreiding te geven, het is daartoe niet in staat, zoo het aan het

getal zendelingen, dat het heeft, niet velen kan toevoegen. Op Amboina waren in de laatste jaren alleen de broeders LUIJKE en ROSKOTT. Maar wat vermogten deze onder eene Christenbevolking van ruim 30,000 zielen, in meer dan 60 gemeenten over verschillende eilanden verdeeld? Het genootschap had daarmede ook geen vrede, doch het was sedert 1842 door de schikkingen der regering ter verzorging dier gemeenten belemmerd geworden er meer zendelingen te plaatsen. Het verblijdde zich dus, dat het in 1853 door de regering werd uitgenoodigd, er weder een zestal zendelingen te doen werkzaam zijn, en het achtte het zoo noodig in de behoefte dier gemeenten zoo veel het kon spoedig te voorzien, dat het daarom één zijner zendelingen uit de Menahasse van Menado en één van Timor naar Amboina verplaatste. Behalve de vier zendelingen, die er nu nog gevorderd worden, zou het er nog even zoo veel te zijner beschikking moeten hebben, om zijn werk ook tot Ceram uit te strekken, op welks zuidkust vroeger de zendelingen STARINK, AKERSLOOT en VONK werkzaam waren, en op welks noordkust de zendeling JELLESMA korten tijd met zegen arbeidde. Ook naar Boero en de Aroë-eilanden zou het wenschen zendelingen te kunnen afvaardigen, om het Christendom, dat daar bij duizenden nog in naam bestaat, voor geheele verdwijning te bewaren In de Menahasse van Menado had het genootschap in 1851 elf zendelingen. Sedert heeft het er drie door den dood verloren, wier ledige plaatsen het niet heeft kunnen aanvullen, terwijl het alleen het gemis van den broeder, dien het naar Amboina verplaatst heeft, door de zending van een ander heeft kunnen vergoeden. Er bevinden zich dus thans in de Menahasse, waar de Heer zoo rijken zegen op het werk schenkt, slechts acht zendelingen, die met groot verlangen naar nieuwe medearbeiders uitzien. Niet minder dringend wordt de hulp des genootschaps ingeroepen voor de Sangir eilanden, ten noorden van de Menahasse, met eene bevolking van ruim 30,000 zielen, ook door onze vaderen tot het Christendom gebragt, maar thans van alle herderlijke zorg en leiding geheel verstoken, en voor Gorontalo ten zuiden van de Menahasse, waar bij de bevolking de begeerte, om zendelingen in haar midden te hebben, meer en meer levendig wordt. Hoe weinig hoopgevend het werk des genootschaps op Timor nog is, het moet het toch betreuren, dat het den zendeling HEYMERING geene hulp kan toevoegen. Voor een man, die bijna dertig jaren in Indië met ijver heeft gearbeid, is de taak te zwaar, om alleen de zorg voor de op dat eiland en op Rotti bestaande gemeenten en scholen te dragen. Bovendien houdt het nog steeds met belangstelling het oog op de zuid-wester eilanden, ten oosten van Timor, geslagen, die het in 1841 moest verlaten, omdat het zijne zendelingen er niet kon verzorgen, en zij er dikwijls gebrek aan het noodige levensonderhoud moesten lijden. Op Java zijn thans vijf zendelingen. Maar Java heeft eene bevolking van tien millioenen. Java heeft bovenal regtmatige aanspraak op de hulp van de Christenen uit Nederland. Voor Java hebben zij nog zoo weinig gedaan. Meer dan twee eeuwen zijn verloopen, eer zij er aan dachten op Java het euangelie te brengen. Zou het genootschap dan te veel verlangen, als het

wenscht het getal zijner zendelingen op Java te verdubbelen? Heeft het ook voor de pas aangevangene zendingen in het Gouvernement van Makassar reeds genoeg gedaan, zoo het de beide zendelingen, die er thans zijn, alleen laat, zonder de ledig geworden plaats van den derden, dien het in de Menahasse van Menado een werkkring heeft aangewezen, weder aan te vullen? Moet het ook niet het bijbelgenootschap naar Sumatra volgen, en zijne zendelingen met den afgevaardigde van dat genootschap doen zamenwerken? Zou het de Redjang- en Lampong-volken op dat belangrijk eiland mogen voorbijgaan? Zou het vergeten dat reeds in 1846 de stem der christelijke liefde het voor Balie opriep? Zou het ....? Maar waartoe meer genoemd? O! als het genootschap het oog laat gaan over den werkkring, die in Indië voor hetzelve open ligt, en het ziet dan op het gering getal arbeiders, die het daar heeft, dan moet het diepe smart gevoelen, dat nog zoo weinig Nederlandsche jongelingen zich aanbieden, dan roept het den Christenen in Nederland toe: wat vertoeft gij? waakt op, en laat uwe zonen zich toerusten, om tot de dienst des euangelie's uit te gaan."

Krachtig worden nu die Nederlandsche jonge lieden door den heer HIEBINK aangespoord, om deze roepstem te volgen; terwijl hij opgeeft, welke eigenschappen in hen verlangd worden, die zich aan den zendelingarbeid toewijden.

Wij wenschen dit werk in veler handen! Het is geschreven in eenen geest, dien wij van ganscher harte toejuichen. Liefde voor de zaak van CHRISTUS, warmte voor de uitbreiding van het euangelie, maar tevens eene verstandige beschouwing van de middelen, die daartoe kunnen leiden, zonder dien mystieken nevel, die anders zoo dikwijls den arbeid van zendelinggenootschappen ontsieren, — ziedaar wat bijna op elke bladzijde in de oogen springt. Moge de heer HIEBINK nog langen tijd zijne krachten aan de schoone taak toewijden, die hij op zich heeft genomen!

II.

Handelingen en geschriften van het Indisch-Genootschap, te 's Gravenhage, onder de zinspreuk: „Onderzoek leidt tot waarheid". *Derde* en *vierde* Aflevering. Zalt-Bommel, bij JOH. NOMAN EN ZOON.

In 't begin van dit jaar gaven wij een verslag van de tweede aflevering der geschriften van dit genootschap. Het is waarlijk verrassend, en getuigt van den ijver der leden, dat wij nu reeds een overzigt kunnen mededeelen van de derde en vierde Afleveringen, terwijl tevens spoedig eene belangrijke vijfde aflevering wordt verwacht.

De derde aflevering begint met een kort verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering van den 9den December 1854. Ofschoon besloten werd, de beraadslaging uit te stellen over art. 55 van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, handelende over de bescherming der inlandsche bevolking van de kolonie tegen willekeur, in verband met art. 56, regelingen bevattende van het kultuurstelsel, werd in die vergadering evenwel eene zeer belangrijke bijdrage geleverd, die in de derde aflevering voorkomt (bladz. 159—168).

De redenaar hangt in die verhandeling met levendige kleuren het droevige tafereel op van den toestand van het „inlandsche kind op Java," zeer verergerd, bij vergelijking met vroegere tijden, door de bepalingen omtrent het radikaal van ambtenaar en de invoering van het kultuurstelsel, die het vinden van een bestaan in landbouw-ondernemingen zonder groot eigen kapitaal of gunst der regering onmogelijk gemaakt heeft.

Zedelijke en zelfs stoffelijke ontwikkeling worden daardoor tegengewerkt, en meesttijds is een klerken-betrekking de *baton de maréchal* van het inlandsche kind. Spreker acht het in het belang der regering en van deze inboorlingen, indien naar verbetering ten deze gestreefd wordt. Hij ziet onder anderen eene verbetering in het bezigen dezer inlandsche kinderen als translateurs voor de inlandsche en Chinesche talen. Hij betoogt het groote nut, dat de Indische regering van de meerdere verspreiding van de kennis der Chinesche taal zou trekken en wijst op de leerstoelen voor inlandsche en Chinesche talen in Britsch-Indië. preker deelt niet in het verlangen, door den heer SLOET TOT OLDHUIS in de Tweede Kamer geuit, dat te Leijden een leerstoel voor de Chinesche en Japansche talen worde opgerigt. Hij gelooft, dat het praktisch ondoelmatig is, hier te lande de Chinesche taal te laten onderwijzen met het oogmerk, om daarvan op Java nut te trekken; geld en tijd, daarvoor b...ed, zouden verloren zijn. Als de beste leerschool voor de Oostersche talen ... het algemeen beschouwt hij onze koloniën zelve; dit blijkt zijns inziens ... door de hoogst gebrekkige uitkomsten der studie van de Javaansche en ...che talen te Delft.

Wij zijn het met den spreker nog niet geheel eens, dat de beoefening der Chinesche en Japansche talen in Nederland hoegenaamd geen nut zoude kunnen hebben. Waar is het, dat onze ambtenaren op Decima van de Japansche taal geen gebruik maken voor hunne aanrakingen met de Japansche autoriteiten, en dat, gelijk de spreker zegt, de Japansche regering in het Nederduitsch ervarene tolken heeft. Maar wanneer men het oog houdt op den sedert kort veranderden toestand van Japan, waardoor dit rijk voortaan in kommunikatie zal komen met verschillende beschaafde Europesche volken, die op meer dan een punt van dat land handel drijven, en zich dus met de taal van dat land bekend moeten maken; wanneer men bedenkt, dat na korten tijd reeds naijver zal bestaan over de verkrijging van den meesten invloed in dat land; wanneer men niet vergeet, dat daartoe zeer dienstig kan zijn de kennis der taal, en dat Nederland geen middel mag verzuimen, om voldoende mede te dingen naar dien invloed, die de uitgebreidheid van aanteknoopen handelsbetrekkingen bevorderen kan, — dan voorzeker mag de beoefening der Japansche taal niet als van geringe waarde beschouwd worden.

Wij houden het overigens met den spreker voor wenschelijk, eene school voor die talen op Java te bezitten, waar, bij eventuële regeling van het onderwijs voor burgerlijke ambtenaren in Indië, ook de andere inlandsche talen moesten onderwezen worden.

Het genootschap, beamende het gewigt van dit onderwerp, heeft als *zijne konklusie* verklaard:

„In een algemeenen zin den wensch te deelen, dat de Indische regering

„ de zedelijke en intellektuële ontwikkeling der op Java geboren kinderen „ van Europeanen, en ook bijzonder van die van gemengd ras, krachtiger „ moge ter harte nemen."

In verband met dit onderwerp werd de vraag gedaan, of het pupillenkorps te Kedong-Kebo niet in den geest van zijne instelling vatbaar zijn zou voor aanmerkelijke uitbreiding, zoowel in het belang der bedoelde volksklassen van de Europesche maatschappij op Java, als in dat eener doeltreffende en minder kostbare aanvulling van het Indische leger? Ook kwam hierbij ter sprake het invoeren op Java eener soort van militaire dienstpligtigheid, meer of min naar het model der in Nederland bestaande instelling der nationale militie.

Het grootere gedeelte der beide Afleveringen wordt ingenomen door eene schriftelijke bijdrage van een der leden, getiteld:

„ Kritische beschouwing van art. 42 van het reglement op het beleid der „ regering van Nederlandsch Indië en van hetgeen daarover in de Tweede „ Kamer der Staten-Generaal is verhandeld."

Indien ooit de naam van *kritische beschouwing* te regt aan eenig geschrift is gegeven, dan mag dat wel van deze bijdrage gezegd worden. Blijkbaar afkomstig van eene hoogst bevoegde hand, bevat dit stuk eene volledige *beoordeeling*, en ten gevolge daarvan eene *veroordeeling* der beginselen, waarop dat artikel van het regerings-reglement steunt.

Wij gelooven, dat het vooral voor het Indische leger van blijvende waarde zijn zal, en durven beweren, dat de schrijver voor de moeite, aan dezen uitvoerigen en merkwaardigen arbeid besteed, zich beloond zal zien door de dankbare erkenning, die aan de waarde daarvan door het Indische leger zal ten deel vallen.

Wij kunnen door gebrek aan ruimte geene analyse dezer verhandeling geven, en moeten den belangstellenden lezer daarheen verwijzen. Voor de persoonlijk daarbij geïnteresseerden is het bezit van dat stuk, met het oog op de toekomst, voorzeker onmisbaar.

Na de lezing en herlezing van dat geschrift zal gewis een ieder, die voor overtuiging vatbaar is, met den kundigen schrijver overeenstemmen in den wensch, waarmede hij zijne verhandeling besluit:

„ Mogen de algemeene verordeningen, die nu zijn toegezegd, spoedig „ volgen, en daardoor het lot der officieren van het Oost-Indische leger in „ billijkheid gewaarborgd worden!"

Het Indisch-Genootschap zal zijne leus op eene waardige wijze handhaven, wanneer het voortgaat met het opnemen in zijne geschriften van zulke mededeelingen en beschouwingen.

De vierde Aflevering bevat voorts nog levensschetsen van de heeren NEDERBURGH, DAENDELS, VAN DEN BOSCH, MICHIELS, CHAMBRY en BEZIER, benevens nadere aanteekeningen omtrent de levensschetsen van MAJOR en SCHWANER.

De eerste jaargang der *Handelingen en Geschriften van het Indisch-Genootschap* is met die vierde Aflevering gesloten.

Varia.

Aan
den heer Mr. S. KEIJZER, redakteur van
de Mail-courant *Tjaraka Welanda.*

Toen mij op den 8sten Maart jl. het eerste nummer van een blad, getiteld *Tjeraka Welanda*, werd toegezonden, met beleefd verzoek, de uitgave van dit blad door een abonnement te ondersteunen, heb ik geen oogenblik geaarzeld, aan dit verlangen te voldoen, te meer, daar ik geïnformeerd was, dat het genoemde blad zoude geredigeerd worden door leeraren van de akademie te Delft. Daardoor mogt men verwachten, dat daarin niet alleen conform aan het programma *zaken*, maar die zaken ook *zaakkundig* zouden behandeld worden.

Hoedanig nu de zaken reeds in de twee eerste nummers van dat blad behandeld zijn, heeft het dagblad *de Indiër* in zijn N°. 21 van den 14den en N°. 25 van den 28sten Maart aangewezen.

Daaruit blijkt onder anderen dat de redakteur, de heer Mr. S. KEIJZER, het onnoodig acht, in zijne beschouwingen over het nieuwe regerings-reglement voor Nederlandsch Indië, de verklaringen der regering, de memoriën van toelichting, de antwoorden op de verslagen der Kamers, noch de diskussiën over dat reglement na te gaan. Al die stukken werpt hij, gelijk ballast die bij het eindigen der reis van een schip onnoodig geworden is, over boord, en nu gaat hij in het ledige hol op ontdekkingsreizen uit, waardoor hij onder anderen tot de merkwaardige vinding is gekomen, dat, ofschoon de reglementen op het beleid der regering van Nederlandsch Indië volgens art. 59 der grondwet bij de *wet* moeten vastgesteld worden, de Koning desniettemin doen kan, wat bij die wet uitdrukkelijk blijkt verboden te zijn, onder anderen het zenden van een Kommissaris-Generaal naar Indië.

Ik kan, hoezeer geen regtsgeleerde zijnde, en misschien ook *omdat* ik geen regtsgeleerde ben, den Delftschen Mr. leeraar met die nieuwe ontdekking geen geluk wenschen. Voor de beoefenaren van het staatsregt moet zij bespottelijk, voor degenen, die slechts een eenvoudig gezond verstand bezitten, onverklaarbaar zijn. Indien die ontdekking echter is te berde gebragt, als een hefboom, om de regering tot onwettige daden ten opzigte van het bestuur over Nederlandsch Indië aan te sporen, dan geloof ik, dat zij haar doel nog minder bereiken zal.

De heer Mr. S. KEIJZER heeft mij de eer aangedaan, een door mij in het alom geachte *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* geplaatst stuk „On-

„ derzoek naar de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Ne-
„ derlandsch Indië" een kordiaal te noemen, om dit Tijdschrift, waarvan hij verklaart, dat het aan verval van krachten lijdt, nog wat adem te doen halen.

Dit is weder eene nieuwe ontdekking; immers nog nimmer heeft een binnen- noch buitenlandsch geschrift, van welken aard ook, eene enkele aanduiding gegeven van die gevaarlijke ziekte van het, eerst 16 jaargangen oude, dagelijks in belangrijkheid toenemende Tijdschrift, waarvan de inhoud voor Indië en Nederland van zoo hoog gewigt schijnt, dat zelfs het *Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië* het noodig geacht heeft, zijne leden door een register in staat te stellen, van dien inhoud meer gemakkelijk het noodige gebruik te kunnen maken.

Niets is dus natuurlijker, dan dat ik voor het genoemde stuk eene plaatsing in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* verzocht, en die plaatsing beschouwde als eene aanbeveling van mijn geschrift en van zijne argumenten; en toch wordt mijn werk door den redakteur van de *Tjaraka* zoo hoog gewaardeerd, dat hij die plaatsing in het Tijdschrift, als aan verval van krachten lijdende, afkeurt, hoezeer hij wel kon begrijpen, dat hij mijne bescheidenheid, die hij erkent, daardoor hoogelijk zoude kwetsen.

Misschien heeft hij mij echter die onderscheiding bewezen als eene verzachting voor het releveren van eene verkeerde uitdrukking, *vonnissen* in plaats van *arresten!* en voor het oordeel over *mijn persoon*, dat hij, als leeraar aan de akademie te Delft, natuurlijk het regt heeft, ook zonder bijgevoegde bewijsgronden, ex tripode te vellen, onder gehoudenis voor het publiek, om dit oordeel als een axioma aan te nemen, of zich zijnen keizerlijken toorn op den hals te halen.

Beklagen mag ik mij niet over dit arrest, wanneer ik daarbij vergelijk zijne oordeelvelling over den redakteur van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, hoezeer *die oordeelvelling* dan ook wel door menigeen met den naam van *schaamteloos* zal bestempeld worden.

Ik beloof den heer KEIJZER, indien ik wederom iets mogt schrijven over *landrente* of over *regtstreeksche* en *kollaterale* erfgenamen, mij zijne wenken ten nutte te maken, ten einde niet meer, gelijk thans, door menschen van gezond verstand, maar alleen door regtsgeleerden *de la force du redakteur du Tjaraka*, gelijk *de Indiër* zegt, begrepen te worden.

Maar, in ernst gesproken, ik merk in dit oordeel van den heer KEIJZER over mijne verhandeling eene groote leemte, juist omdat zij geschreven is door een man, die zich noemt (zie de advertentie in de *Tjaraka*): „Leeraar in de *Taal-*, *Land-* en *Volkenkunde* van Nederlandsch Indië aan de koninklijke akademie te Delft."

Mogten er nu al eens gevonden worden (alles is mogelijk!), die zoo ongeloovig zijn, dat zij de taalkunde van dezen heer niet zeer hoog schatten en die beweeren, dat hij van Land- en Volkenkunde niet meer weet, dan van het Mohammedaansche regt gelijk het in Indië werkelijk wordt aangetroffen, dan is het toch nog altoos volkomen zeker, dat hij *een* der leeraren aan de Delftsche akademie is.

En nu heeft mijne verhandeling voornamelijk ten doel, aan te wijzen, dat de opleiding van ambtenaren voor de burgerlijke dienst in Nederlandsch Indië door de akademie van Delft niet doeltreffend, maar voor het belang van die dienst zeer schadelijk is; dat die opleiding dus op geheel andere grondslagen moet gevestigd worden.

Daar ik niet, gelijk de heer KEIJZER, de eer heb regtsgeleerde of leeraar te Delft te zijn, heb ik mij evenmin durven wagen aan het doen van zoo stoute ontdekkingen, als ZEd. ten opzigte van het regerings-reglement gedaan heeft; noch ook heb ik bij mijne door ZEd. erkende nederigheid mij, gelijk *hij* doet, op den drievoet durven plaatsen, en onbegrijpelijke stellingen als godspraak verkondigen.

Ik heb getracht eenvoudige, voor elkeen begrijpelijke, beschouwingen over dit gewigtige onderwerp in het midden te brengen; die beschouwingen heb ik door *feiten* gestaafd, en daarop heb ik *mijne denkbeelden* gegrond omtrent de te leggen grondslagen; denkbeelden, die men eerst in dit nummer van het Tijdschrift zal vinden, maar die de geleerde redakteur van de *Tjaraka* natuurlijk niet eens behoefde te lezen, om over het geheel zijn arrest uit te spreken. Ik zeg met voordacht „*arrest*" en niet „*vonnis*," omdat ik de uitspraak van Mr. KEIJZER als voor geen hooger beroep vatbaar acht, en het bewijs wil leveren, dat ik, hoezeer geen elève van Delft, mij toch de lessen van den Delftschen leeraar ten nutte verlang te maken.

Gesteld nu eens (ik herhaal, in deze wereld is alles mogelijk!), dat na den heer PAHUD aan het hoofd der koloniale regering een Minister kwam, die, bij het ontwerpen van wetten, een *wezenlijk* onderzoek deed naar hetgeen daaromtrent door de drukpers is bekend gemaakt, en die daarbij de denkbeelden niet goed- noch afkeurde, *omdat* zij van dezen of genen afkomstig zijn; gesteld, hij vond, vooral door gebrek aan tegenspraak, mijne denkbeelden, die volgens den heer KEIJZER volstrekt niet deugen, aanbevelenswaardig, hij grondde daarop een wetsontwerp of een gedeelte daarvan, en hij deed dit aannemen. Wat zoude daarvan volgens den heer Mr. KEIJZER het gevolg zijn?

Niets anders, dan benadeeling van 's lands belang!

Maar dan kom ik tot de bescheidene konklusie: dat de heer KEIJZER, in het belang van 's lands dienst, in plaats eener eenvoudige veroordeeling (die zonder opgave van redenen immers door de wet verboden is? Ik ben geen regtsgeleerde!), beter deed, mijne verhandeling te ontleden; het ongegronde der beschouwingen aan te wijzen, en ten opzigte der *feiten* aan te toonen, dat die of *niet waar* zijn, of voor mijne beschouwingen niets bewijzen.

De aannemelijkheid mijner wenschen, alleen op die beschouwingen en feiten gegrond, maar die de heer KEIJZER niet eens heeft gelezen, zoude daardoor van zelve vervallen, en de lektuure dus ook overbodig worden.

Hierdoor nu zoude de leeraar van Delft niet alleen zijne verpligting vervullen en van zijne betere inzigten een nuttig gebruik maken, maar ook aan het publiek en misschien zelfs aan de regering eene dienst bewijzen.

Mogt echter de heer Mr. S. KEIJZER zoo bescheiden zijn, om te geloo-

ven, dat zijn oordeel over mijn gebrek aan kennis, en zijn *arrest*, waarbij mijne verhandeling veroordeeld wordt, voor iedereen voldoende zijn, om mijn geschrift zonder verder onderzoek ter zijde te leggen, dan wil ik aan *die* bescheidenheid, die eene zijner uitstekendste eigenschappen schijnt te zijn, gaarne hulde doen, en mij rangschikken onder degenen, waarvan HORATIUS zegt:

Nos numerus sumus et fruges consumere nati.

Maar ik wil toch ook aan den heer KEIJZER en zijne vrienden, die thans zoo uit de hoogte spreken, eene waarschuwing van onzen ouden HORATIUS in het geheugen terugroepen:

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatum
Laetitia, moriture Delli!

'S HAGE, April 1855. H. J. LION.

Volgens een bij ons ontvangen berigt, zullen weldra door de Indische regering twee jonge lieden naar China worden gezonden, ten einde aldaar de Chinesche taal aan te leeren, om later als translateurs op Java gebezigd te worden.

Indien het bevreemdend is, dat de jonge lieden, voor de burgerlijke dienst in Indië bestemd, de *daar* in gebruik zijnde talen in *Nederland* moeten aanleeren, niet minder bevreemdend schijnt die zending naar China, daar men op Java duizende Chinezen vindt, waaronder zeer geleerde, en waarvan velen met de Hollandsche en eenigen zelfs met de Fransche taal bekend zijn. Het aanleeren der Chinesche taal op Java moet dus, althans voor jongelieden op Java geboren en opgevoed, niet alleen gemakkelijker gaan, maar ook veel spoediger, dan in China, waarbij nog komt, dat men op Java inlandsche kinderen vindt (onder anderen den heer CARVALHO), die in de Chinesche taal reeds eenige vorderingen hebben gemaakt.

Zullen het *inlandsche* kinderen zijn, die men tot het aanleeren van die taal naar China wil zenden, of jonge Europeanen, misschien zonen van hooge ambtenaren, die daardoor een aanvankelijk bestaan en later misschien een consulaat vinden?

Wij hopen, dat onze vrees daaromtrent zal blijken ongegrond te zijn. Er wordt, helaas! zoo weinig voor de inlandsche kinderen gedaan, en van hun aanleg zoo weinig partij getrokken. Wij hopen, dat men deze gelegenheid ten minste niet zal laten voorbijgaan, om te bewijzen, dat men hun lot niet geheel uit het oog verliest.

Aan den heer Redakteur van het
Tijdschrift voor Nederlandsch Indië.

MIJNHEER DE REDAKTEUR.

Ter gelegenheid van de dezer dagen in de dagbladen gevoerde polemiek over de begunstiging

welke de familie DE KOCK ondervindt, zijn onder anderen in een *anonijm* geschrift, de diensten van den Generaal Majoor J. PENNING NIEUWLAND grovelijk miskend geworden. Daar Uw Tijdschrift meermalen hulde deed aan de, in onze Koloniën door uitstekende mannen bewezen, diensten aan den Staat, vertrouw ik, dat er geene zwarigheid bestaan zal, om ook aan het hieronder volgende opstel eene plaats in te ruimen. Daartoe heb ik de eer U het verzoek te doen.

Ik heb de eer te zijn
UEd. Geb. Dw. Dienaar.
N. N.

's GRAVENHAGE
den 20sten Maart 1855.

Een persoon, zich noemende „ridder der militaire Willemsorde", heeft in een *anonijm* geschrift eene vergelijking gemaakt tusschen de diensten van twee generaal-officieren van het Indische leger, de heeren Jhr. F. V. H. ridder DE STUERS en J. PENNING NIEUWLAND.

Zoo deze vergelijking op eenen goeden grondslag rustte, zou men kunnen vragen: cui bono? Maar nu is bovendien de grondslag verwerpelijk en aan de waarheid te kort gedaan. Men heeft zich daaraan schuldig gemaakt, omdat men *wilde* komen tot eene uitkomst, uitsluitend voordeelig voor den eersten en uitsluitend nadeelig voor den laatsten. De regtvaardigheid eischt teregtwijzing, opdat beiden naar waarde gekend en geschat worden. Mijn oogmerk is geenszins om de verdiensten van den heer DE STUERS weg te cijferen. Maar kunnen die alleen schitteren, wanneer de verdiensten van den heer PENNING NIEUWLAND, zoo als in het anonijm geschrift gedaan is, opzettelijk in de schaduw worden gesteld? Wij zullen op beiden een helder licht doen schijnen.

Het is een feit, dat de heer DE STUERS in April 1816 2e luitenant werd bij de *infanterie*, en de heer PENNING NIEUWLAND, ruim twee jaren vroeger, Januarij 1814, *tweede*, en omstreeks een jaar eerder, Maart 1815, *eerste* luitenant bij de *artillerie*.

De anonijme schrijver zegt omtrent den heer DE STUERS: „Hij trad, bij de herstelling van oud Nederland, als vrijwillig jager te paard in dienst en maakte den veldtogt van 1816 in Brabant en Frankrijk mede; en hij vertrok in 1820 naar Java, met zijn broeder." En van den heer PENNING NIEUWLAND zegt hij dit: „Hij was aspirant der marine in Frankrijk, trad in Januarij 1814 in Nederland als 2de luitenant der artillerie weder in dienst, vertrok in 1819 als 1ste luitenant naar Indië en werd als ondergeschikt officier bij de konstruktie-winkel te Soerabaija geplaatst."

Hier is teregtwijzing onvermijdelijk. Toen de heer DE STUERS in 1815, als vrijwillig jager *begon* te dienen, had de heer PENNING NIEUWLAND reeds den officiersrang. In het jaar 1808 was hij *kadet* bij de mariniers; zijn korps behoorde tot de *Hollandsche* flotille, bestemd om deel te nemen aan de landing, die toen in Engeland zou plaats hebben. In Mei 1809 deed hij een examen, waarin hij, volgens de woorden der dispositie van het Ministerie van Marine, „bijzonder had uitgemunt," en hij werd benoemd tot vlaggejonker bij de *Hollandsche* marine. Daarop werd Nederland bij Frankrijk ingelijfd en in December 1810 werd hij aangesteld tot aspirant der 1ste klasse bij de marine, rang hebbende van 2den luitenant, zoo als

ieder weet. Alles was destijds Fransche dienst. Toen dus de heer DE STUERS als vrijwillig jager te paard begon, was de heer PENNING NIEUWLAND reeds zeven jaren in militaire dienst. En zoo de heer DE STUERS in 1815 als onder-officier den veldtogt in Frankrijk *bijwoonde*, de heer PENNING NIEUWLAND was in 1814 reeds als officier *tegenwoordig* bij de belegering van Naarden. In Maart 1815, tot *eersten* luitenant der artillerie aangesteld (de heer DE STUERS werd in diezelfde maand jager te paard), werd de heer PENNING NIEUWLAND overgeplaatst van het 3e bataillon artillerie naar het 2de bataillon veldartillerie destijds. Het gedeelte van dit bataillon waarbij de heer PENNING NIEUWLAND behoorde, nam geen deel aan den veldtogt van 1815; maar uit dit alles blijkt toch duidelijk, dat, toen de heer DE STUERS in 1816 de epauletten bekwam, de generaal PENNING NIEUWLAND in dienstjaren, in ondervinding en in rang reeds verre boven hem stond.

De heer PENNING NIEUWLAND bleef in Nederland dienen bij de *veldartillerie*, en toen hij in Julij 1819 naar Java vertrok, werd hij daar in Januarij 1820 op nieuw bij het *personeel* der artillerie geplaatst. In dat zelfde jaar, Julij 1820, werd hij bevorderd tot kapitein der artillerie, en bekwam hij het bevel eener kompagnie *veldartillerie*, eerst te Batavia, en toen te Soerabaja. Dit duurde tot Februarij 1822. Het is dus niet waar, wat de anonijme schrijver zegt, dat hij in 1819 „als ondergeschikt officier bij konstruktie-winkel te Soerabaja geplaatst werd." De heer DE STUERS werd naar Java overgeplaatst in 1820; hij werd 1ste luitenant in Oktober 1821.

Maar nu blijkt meer merkbare uiteenlooping van loopbaan, voordeelig nogtans voor den heer DE STUERS, nadeelig voor den heer PENNING NIEUWLAND, — destijds niet voorzien, later echter van grooten invloed. De heer PENNING NIEUWLAND was kapitein kommandant eener kompagnie veldartillerie, toen de tweede luitenant DE STUERS op Java kwam. De expeditie naar Palembang werd in den aanvang van 1821 te Batavia uitgerust, toen de heer PENNING NIEUWLAND te Soerabaja in garnizoen was, van waar geene artillerie werd opontboden. Hij *moest* daar met zijne kompagnie blijven, terwijl de 2e luitenant DE STUERS, geplaatst bij den algemeenen staf, gelegenheid bekwam, om mede te gaan en zich te onderscheiden. Het is een feit, dat *niets* bewijst tegen den heer PENNING NIEUWLAND.

Nu verder. De heer DE STUERS kwam te Batavia terug, werd 1e luitenant en adjudant bij den generaal DE KOCK, kommandant van het Indische leger. Als zoodanig werd hij den 7 Januarij 1824 bevorderd tot kapitein. De kapitein der artillerie PENNING NIEUWLAND, daarentegen, werd in Februarij 1822, zonder eenige aanvraag zijner zijds, benoemd tot konstrukteur bij 's lands konstruktie-winkel te Soerabaja, en dit was hij nog toen in Julij 1825 de Javasche oorlog uitbrak. De een verrigtte sedert 1821 adjudants-dienst te Batavia; de andere was sedert 1820 bij de veldartillerie, en sedert 1822 de ziel van den konstruktie-winkel; zijne plaatsing bij dat attelier was eene onderscheiding. De zaken waren er in de war. Men verzocht den heer PENNING NIEUWLAND, om eene betere leiding in te voeren

en den konstruktie-winkel te doen worden wat hij zijn moest. Geenszins was hij, zoo als de anonijme schrijver zegt, *toegevoegd* aan den direkteur den kolonel DE FREES. Ook hier is de paralel niet ten nadeele van den heer PENNING NIEUWLAND; het tegendeel is meer aannemelijk. De heer DE STUERS kon welligt niet gebezigd worden als artillerie konstrukteur, maar de heer PENNING NIEUWLAND zeker wel als adjudant bij eenen generaal!

Wij stappen er overheen, dat de anonijme schrijver verhaalt, dat in 1824 beiden kapitein waren, de een als jongste bij den staf, de ander als jongste van het 2e bataillon 5e regement artillerie. Reeds is aangetoond, dat, terwijl de heer DE STUERS kapitein werd in 1824, de heer PENNING NIEUWLAND zulks reeds was in Julij 1820. De anonijme schrijver geeft ook hier eene onjuiste voorstelling, met het kennelijk doel, om den een op den voorgrond en den ander' op den achtergrond te schuiven.

De Javasche oorlog ving aan, Julij 1825. De Luitenant Gouverneur-Generaal DE KOCK begaf zich naar de Javasche vorstenlanden. De heer DE STUERS vergezelde hem als adjudant; niets natuurlijker. Hij muntte vooral uit bij de bestorming van den ouden kraton Pleret, in April en in Junij 1826, werd er zwaar gewond, en onbekwaam om aan den oorlog verder deel te nemen, op andere wijze dan als gewoon adjudant ter residentieplaats van zijnen chef. Maar zoo deze gebeurtenis eervol is voor den heer DE STUERS, zij bewijst niets ten nadeele van den heer PENNING NIEUWLAND. Deze had eene andere roeping. Het Gouvernement had evenzeer behoefte aan krijgsmateriëel, als aan adjudanten en vrijwillige *combattants*. De zorg voor de voorziening in dat krijgsmateriëel was opgedragen en toevertrouwd aan den heer PENNING NIEUWLAND, als kapitein konstrukteur en waarnemend direkteur van den Soerabajaschen konstruktie-winkel. Die taak was *ook* hoogst gewigtig, en daarvan kweet de heer PENNING NIEUWLAND zich bij uitstek. De direkteur DE FREES was in 1824 afgetreden en alles rustte nu alleen op den heer PENNING NIEUWLAND, het technische zoowel als het administrative, tot dat hij in April 1828 weder tot de *aktive* artillerie-dienst werd teruggeroepen. Gerust laten wij van elken onbevooroordeelde over, om te beslissen of de heer PENNING NIEUWLAND zich, in zijne stelling, niet even verdienstelijk kon maken, als de heer DE STUERS in de zijne? En aan die vraag verbinden wij nog deze, of omgekeerd de heer DE STUERS in staat zou geweest zijn, bij den konstruktie-winkel zulke goede diensten te bewijzen als de heer PENNING NIEUWLAND? Elke stand, elke positie in de maatschappij heeft zijne eigenaardige voorwaarden. In elk dier positiën kan men nuttig en verdienstelijk zijn. Vergelijkingen daaromtrent zijn gewoonlijk bewijzen van kortzigtigheid of zucht om te krenken.

In April 1828 werd de heer PENNING NIEUWLAND van de dienst bij den konstruktie-winkel ontheven, omdat hij werd aangesteld tot Majoor der artillerie en belast met de onder-direktie van dat wapen in de derde Javasche afdeeling, en tevens met het kommandement van een bataillon artillerie en met de direktie van de kogelgieterij te Soerabaja.

De anonijme schrijver heeft twee zinsneden gebezigd, om te doen gelooven, dat, terwijl de heer DE STUERS zich verdienstelijk maakte bij de Palembangsche expeditie en bij den Javaschen oorlog, de heer PENNING NIEUWLAND niets deed. Zij luiden als volgt.

1°. „De heer PENNING NIEUWLAND was intusschen vreedzaam werkzaam gebleven op den konstruktie-winkel" (tijdens de Palembangsche expeditie).

2°. „De Generaal PENNING NIEUWLAND werd intusschen ook Majoor, maar was steeds in den konstruktie-winkel werkzaam gebleven" (tijdens den Javaschen oorlog).

De eerste zinsnede, wij hebben het aangetoond, behelst geene waarheid. De tweede zinsnede, wij hebben het ook bewezen, heeft geenerlei kracht of waarde, daargelaten dat hare inkleeding minstens eene mijstificatie is.

De heer PENNING NIEUWLAND werd Majoor in April 1828, en de heer DE STUERS in Augustus 1829. Dit bewijst, dat de laatste sneller bevordering maakte dan de eerste; anders niets. Voorbij gestreeft was hij hem echter niet. Nog was de heer PENNING NIEUWLAND zijn meerdere.

De heer DE STUERS vertrok in den aanvang van 1830 naar Nederland, te zamen met den Generaal DE KOCK, sedert 1827 zijn schoonvader. De heer PENNING NIEUWLAND bleef op Java. De eerste volgde den Generaal DE KOCK naar Zeeland en was bij hem chef van den staf; niets natuurlijker. Er is geene bijzondere mérite uit te ontleenen. De laatste was nog altoos onder-direkteur der artillerie te Soerabaja.

In Junij 1832 werd de heer PENNING NIEUWLAND bevorderd tot Luitenant-kolonel. Toen verkreeg hij een tijdelijk verlof naar Nederland, werd door den Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH, bij zijn vertrek in Augustus van dat jaar, belast met het overbrengen van hoogst belangrijke depêches, en bood, in Nederland komende, uit hoofde der voortduring van de toenmalige algemeene wapening, zijne dienst den Direkteur-Generaal van oorlog aan. Dat er geen gebruik van gemaakt werd, lag niet aan hem. Er bestond geene behoefte aan hoofd-officieren van zijn wapen. Na achttien maanden afwezigheid, was hij op Java terug in Februarij 1834.

De heer DE STUERS werd in Julij 1833 bevorderd tot Luitenant-kolonel, steeds in Nederland dienst doende bij den Generaal DE KOCK. De heer PENNING NIEUWLAND, reeds een jaar te voren Luitenant-kolonel geworden zijnde, was dus nog altoos boven hem.

Toen de heer PENNING NIEUWLAND op Java terug kwam, werd hij belast met het bevel over het personeel der artillerie in Nederlandsch Indië, en in Junij 1834 werd hem bovendien opgedragen de *waarneming* der betrekking van chef van den generalen staf van het Indische leger. In Mei 1835 werd hij van die *waarneming* ontheven. Hij had in 1832 een stuk geschreven, waarin onder anderen de gebreken der organisatie van het leger van den heer VAN DEN BOSCH werden aangewezen; dat stuk werd buiten zijn voorkennis in Nederland gedrukt en daarvoor moest hij boeten. Eenige maanden later, Maart 1836, werd hem die *waarneming* echter op

nieuw opgedragen. Toen eerst werd hij op zijn verlangen los van het kommandement der artillerie. De anonyme schrijver draagt dit alles verward en partijdig voor. Hij zegt: „De Generaal PENNING NIEUWLAND, in „1832 tot Luit.-kolonel bevorderd, kwam naar Nederland met verlof, bleef „*twee jaren werkeloos* en keerde in 1834 terug naar Indië, doch bij zijne „terugkomst werd hij als chef van den generalen staf ontslagen, en als „kommandant van het personeel der artillerie te *Weltevreden* geplaatst." Wie gevoelt niet dat deze zinsnede voorbedachtelijk zoo deklinerend gesteld is?

In November 1836 werd de heer PENNING NIEUWLAND bevorderd tot kolonel, en bevestigd als chef van den generalen staf van het Indische leger. De heer DE STUERS was in Julij te voren uit Nederland teruggekeerd, en werd ter beschikking gesteld van het militaire departement. In Januarij 1837 werd hem het bevel opgedragen van het algemeen depôt te Weltevreden, en in Maart van dat jaar werd hij aangesteld tot waarnemende Gouverneur der Moluksche eilanden, waarbij in Januarij 1839 gevoegd werd eene benoeming tot militairen kommandant aldaar. Hij bleef in de Molukko's, tot dat hem in November 1841 werd toegestaan om weder, met verlof, naar Nederland terug te keeren. Intusschen was de heer DE STUERS in Augustus 1837 *buitengewoon* bevorderd tot kolonel, ter belooning van zijn gedrag bij de schipbreuk op de *Lucipara's*. De heer PENNING NIEUWLAND was inmiddels van Maart tot Oktober 1837 belast geweest met het beheer van het militair departement, gedurende de afwezigheid naar Sumatra's Westkust van den toenmaligen kommandant van het Indische leger, en zijne veelvoudige diensten werden door den Koning beloond door hem in Maart 1838 te benoemen tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij had inmiddels in Januarij van dat jaar een verlof naar Nederland bekomen, waarvan hij in Januarij 1840 terug keerde, om terstond de funktiën van chef van den generalen staf weder op te vatten.

Het blijkt aldus: dat de heer PENNING NIEUWLAND kolonel werd in November 1836 en de heer DE STUERS in Augustus 1837; en dat beiden zich verdienstelijk gemaakt hadden; de eerste als chef van den algemeenen staf waardoor hij grooten invloed had op de vorming en de belangen van het Indische leger, en de tweede door de schipbreuk op de Lucipara's. Deze uitkomst, die nogtans zuivere waarheid behelst, verkrijgt men echter niet wanneer men leest hetgeen de anonijme schrijver er van zegt. Het klinkt vrij wat flatteuser voor den heer DE STUERS en vrij wat minder flatteus voor den heer PENNING NIEUWLAND. Dat is te kort doen aan de waarheid; dat is niet edel.

De heer DE STUERS bleef in Nederland; hij werd in er in 1843 aangesteld tot administrateur voor de koloniale bestellingen bij het ministerie van koloniën, en zijn verlof werd aldus verlengd tot in 1853. Sedert 1819 diende de heer DE STUERS dus gezamenlijk slechts 16 jaren in Indië, en de heer PENNING NIEUWLAND omtrent 26 jaren, en terwijl er maar ééne stem is over de verdienstvolle wijze, waarop de heer PENNING NIEUWLAND

zich van zijne pligten in een zoo langs tijdverloop kweet, is het niet bekend dat de heer DE STUERS., na het jaar 1830, iets van belang *in Indië* uitvoerde, wanneer men uitzondert het gebeurde in 1837 op de Lucipara's, dat voorzeker met het *Indische leger* niets gemeen heeft. Men bewijze het tegendeel indien het mogelijk is. Wij zeggen dit, zonder te willen te kort doen aan zijne waarschijnlijk goede diesten in Nederland.

Gedurende het verblijf van beide heeren in het moederland, verkregen zij den rang van generaal-majoor titulair, de heer PENNING NIEUWLAND in Julij 1848 en de heer DE STUERS in April 1849. Beiden bleven in dezelfde stelling als chef van den staf van het Indische leger en als administrateur der koloniale bestellingen. Blijkbaar was ook nu de heer PENNING NIEUWLAND als Generaal-Majoor in anciënniteit boven den heer DE STUERS. Eerstgenoemde werd in Maart 1848 door den Koning benoemd tot kommandeur der orde van de Eikenkroon, *„als een uitstekend blijk van Z. M. tevredenheid over zijne diensten in Indië,"* en in hetzelfde jaar, toen allerwege in Europa de troonen der vorsten bedreigd werden en er vrees bestond voor een algemeenen vredebreuk, zoodat ook aan de verdediging van Java ernstig gedacht werd, werd hem eene zending opgedragen en kwam hij in aanraking met Z. M. den Koning van Zweden, die hem tot kommandeur der Zwaardorde benoemde. Het was staande die zending, dat de Koning hem den rang van Generaal-Majoor verleende. Zeer zeker deelde de heer PENNING NIEUWLAND destijds, *op grond van zijne verdiensten*, in de hooge gunst van zijnen vorst, en het bevreemdt niet, dat hij in 1849 bestemd werd, om met Z. D. H. den Hertog VAN SAXEN WEIMAR, die het bevel over het Indische leger zou gaan op zich nemen, naar Java terug te keeren, en er weder als chef van den generalen staf te dienen, en dat hij het voorregt genoot der meeste onderscheiding en goedkeuring van dezen met roem bekenden veldheer.

Na dit vermeld te hebben, laten wij het aan den belangstellenden lezer over, om het geschrijf van den anonijmen ridder, ook over deze episode uit het leven der heeren DE STUERS en PENNING NIEUWLAND, naar waarde te beoordeelen. Vermoedelijk zal hij het met verachting ter zijde leggen en inzien, dat daarin alleen verregaande partijdigheid de drijfveer was.

Het is ons bekend, dat de heer PENNING NIEUWLAND zeer gezien was bij den Generaal DE KOCK, die hem daarvan dikwerf de meest vereerende betuiging gaf.

Onder den indruk van die gunstige oordeelvelling van dezen achtingswaardigen Generaal, kan het voor den heer PENNING NIEUWLAND niet aangenaam zijn, dat hij door derden betrokken wordt in beschouwingen over hetgeen zijne zoons of zijnen aangehuwden zoon wedervaart.

Wij weten, dat ook de Hertog VAN SAXEN WEIMAR herhaaldelijk zeer vereerende voordragten omtrent den Generaal-Majoor PENNING NIEUWLAND gedaan heeft. Wij weten insgelijks, dat hij bij den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN hoogelijk werd gewaardeerd. En bekend is het, dat de heer PENNING NIEUWLAND nogtans gemeend heeft, in het laatst van 1852, ter

voorkoming van een *passe-droit*, pensioen te moeten vragen, waarna de Koning den heer DE STUERS benoemd heeft tot kommandant van het Indische leger. De heer PENNING NIEUWLAND heeft 's Konings welbehagen geëerbiedigd.

Intusschen hebben wij gemeend openlijk te moeten opkomen tegen de ongunstige oordeelvellingen, welke de anonijme ridder der Militaire Willemsorde zich veroorloofd heeft, quasi in het belang van den generaal DE STUERS, die daarmede hoogst waarschijnlijk evenmin gediend zal zijn, en tegen wien althans de heer PENNING NIEUWLAND niet in het strijdperk getreden is, blijkens zijne navolgende verklaring in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 23 Februarij jl.

„De indruk, ten mijnen opzigte, welken de artikelen van *de Indiër* en van de *Amsterdamsche Courant*, over de benoeming van den heer baron DE KOCK tot raad van Indië, bij sommige personen in het vaderland heeft verwekt, en de dwaling, welke zij op Java verwekken kunnen, leiden mij er toe, om daarover het navolgende te zeggen.

„In het No. van 22 Januarij ll. van de *Amsterdamsche Courant* is een artikel opgenomen, waarin de schrijver, *de Indiër* bestrijdende, zich bedient van het middel van verdachtmaking, dat, zoo het eenigen grond had, nog altijd onedel zoude zijn, omdat hij zich verschuilt achter het masker der anonymiteit; doch vermits het van grond is ontbloot, den naam verdient van logen, waarmede te gelijk de schrijver is gequalificeerd.

„Hij zegt: „*Wij zullen niet onderzoeken, in hoeverre het bedoelde artikel* (van *de Indiër*) *een geest ademt, die ongevoelig doet denken aan een gepensionneerden ambtenaar of generaal, die de positie* (van raad van Indië) *welligt voor zich zelven zou hebben begeerd.*"

„Wie hier de bedoelde generaal is, lijdt geen twijfel, gelet op de gepensionneerde (Indische) generaals. Bovendien is het geen geheim, dat ik, een geruimen tijd geleden, om de betrekking van raad van Indië heb gerequestreerd, hetgeen niemand bevreemdt die met mijne omstandigheden bekend is. Ik verwijs den lezer, die er belang in mogt stellen, naar mijn brief aan den kommandant van het O. I. leger, te vinden in het *Tijdschrift voor Neêrlandsch Indië*, van de maand September 1853, bladz. 203. Meer zal ik daarover niet zeggen. Tot heden heb ik over mijne persoonlijke belangen of hetgeen mij is wedervaren, geen woord in tijdschrift of dagblad geplaatst. Aan al wat men daarover van tijd tot tijd hier en daar leest, ben ik vreemd. Het is dan ook veelal oppervlakkig of onnaauwkeurig, waarvan *de Indiër* in zijn No. van 10 dezer, hoe goed zijn spoor ook schijnt te wezen, weder blijk geeft.

„Ter zake:

„Ik verklaar *in den volstrekten zin* vreemd te zijn aan de artikelen van *de Indiër*, betreffende de benoeming van den heer baron DE KOCK tot raad van Indië, en dat ik *nimmer* een woord in eenige brochure, dagblad of tijdschrift heb geplaatst over iemand die mij was voorgetrokken; het is eene armzalige voldoening te bijten in den steen, waarmede men gesmeten is.

„Bovendien, naar mijne meening is de regering in haar volle bevoegdheid, als zij ambten en waardigheden verleent aan wien zij goed acht, met eerbiediging nogtans van de regten van derden. Indien het anders ware, hoe zou het regeren mogelijk zijn? Echter rust op haar, bij het begeven van hooge staatsbetrekkingen, bij de zedelijke verantwoordelijkheid, de verantwoordelijkheid voor de gevolgen en de kracht der wet.

„Ik wensch mij hierbij te bepalen, om dat het mij onaangenaam is van mij zelven te spreken: maar dat men mij dan ten minste niet met verfoeijelijke insinuatiën kome verstooren."

't Is niet te ontkennen, dat de wetgevende magt jaarlijks, met de meeste zorg en naauwkeurigheid, de begrooting van ontvangsten en uitgaven voor het rijk onderzoekt en vaststelt. Dan twist en strijdt men zelfs over zeer

geringe sommen, over posten van eenige honderden guldens, met een ijver en eene warmte, die 't bewijs leveren, hoezeer men van de noodzakelijkheid overtuigd is van een zuinig beheer en een naauwgezet toezigt.

Maar terwijl men met al die zorg het budget van het rijk in Europa onderzoekt, een budget van 70 millioen, waarvan de helft voor rente van den schuldenlast; terwijl men hier elke uitgaaf onder een mikroskoop legt en van alle kanten bekijkt en beoordeelt; terwijl de Staten-Generaal met de Ministers loven en bieden en de eersten het onmogelijke beproeven, om de laatsten binnen de naauwste grenzen van spaarzaamheid te houden — is in een ander deel van het rijk, in Nederlandsch Indië, eene begrooting van 80 millioen aan alle toezigt van 's lands vertegenwoordiging onttrokken en aan het goedvinden van den Minister van Koloniën overgelaten.

Toen in het jaar 1848 onze staatsinstellingen werden herzien, heeft men ook op deze ongehoorde tegenstrijdigheid het oog gevestigd. Wèl was men in de regeling van koloniale aangelegenheden huiverig en schroomvallig; wèl durfde men geen krachtige hand slaan in de grondslagen van het stelsel, waarnaar Indië bestuurd wordt, en verschoof men daarom bijna elke regeling op de toekomst; maar één zaak stond vast: de wijze, waarop de koloniale geldmiddelen beheerd en verantwoord werden, was niet in overeenstemming met de waarborgen, waarmede de ontvangsten en uitgaven van 't moederland waren omgeven. Al was men het nog niet eens over de regeling zelve; al wilde men haar daarom aan den volgenden wetgever overlaten — dat er eene betere kontrole noodig was, erkende iedereen; en daarom werd in art. 60 van de Grondwet geschreven: „De wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen."

Eindelijk heeft de Minister van Koloniën dezer dagen, op zijne manier, aan dit voorschrift der Grondwet voldaan. Hij heeft aan de Tweede Kamer ingediend een ontwerp van wet, regelende de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen.

Zullen er, als dit ontwerp wet mogt worden, althans eenige meerdere waarborgen zijn voor een zuinig en eerlijk beheer? Zal de wetgevende magt voortaan inzage verkrijgen in dat beheer en bij magte zijn, om, wanneer zij dergelijke schromelijke misbruiken en geldverspillingen ziet als tot heden plaats grijpen, tusschen beide te komen en te verhinderen? Zullen die 80 millioenen thans als ontvangsten en uitgaven van den Nederlandschen staat beschouwd worden, waarvan het beheer door de wetgevende moet worden gekontroleerd?

Op deze vragen zullen wij, voor het oogenblik, alleen antwoorden door op de volgende twee voorschriften van het ontwerp opmerkzaam te maken.

Vooreerst. De Minister van Koloniën zal voortaan, even als vroeger, de magt hebben om de begrooting voor de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen vast te stellen. Hij is alleen verpligt, den Raad van State te hooren, maar is bevoegd, de begrooting zoo hoog en zoo laag te maken als hij goedvindt. De Staten-Generaal vernemen er *niets* van.

Ten tweede. Evenmin wordt de koloniale rekening aan het oordeel der Kamers onderworpen. De goedgekeurde rekening, met het verslag van de algemeene rekenkamer, worden slechts aan de vertegenwoordiging ter kennisneming medegedeeld. Aanmerkingen kunnen er niet op gemaakt worden. De Kamers zullen haar voor notifikatie moeten aannemen.

Zoo wordt aan de wetgevende magt van Nederland elke inmenging ontzegd in het beheer der koloniale financiën, in een budget van 80 millioen!

De Minister van Koloniën zal van alle verantwoording ontslagen zijn. Hij verantwoordt zich aan den Koning! Maar de besluiten des Konings, tot goedkeuring van begrootingen en rekeningen, worden geprovoceerd en gekontrasigneerd door den Minister! Alzoo verantwoordt de Minister zijn beheer van 80 millioen gulden — aan zich zelven!

En op die wijze is voldaan aan het voorschrift van de Grondwet: „de wet regelt de wijze van beheer en verantwoording der koloniale geldmiddelen!"

De voorstanders van het tegenwoordige koloniale stelsel zijn tegenstanders van de vaststelling der pensioenreglementen voor burgerlijke ambtenaren *bij de wet.*

Waarom?

De vraag is moeijelijk te beantwoorden. Indien men de redenen hoort, die wij opgeven, dan ontzeggen zij aan de Staten-Generaal de noodige kennis, om zulk een gewigtig werk tot stand te brengen, en dan vreezen zij, dat de uitkomst van dat werk zeer nadeelig zou zijn voor de gepensioneerden, dewijl het doel is van hen, die op eene vaststelling bij de wet aandringen, *om de pensioenen der ambtenaren te verminderen.*

Maar zou dit de ware reden zijn?

Reeds meermalen is van deze zijde verzekerd, dat het doel *niet* is, om de pensioenen te verminderen; dat men alleen eene betere verhouding verlangt tusschen de verschillende klassen van gepensioneerden; dat over 't algemeen de hoogste ambtenaren een te hoog en de lageren een te gering pensioen hebben; dat men daarom de eersten wil kortwieken en de laatsten wil verhoogen; dat men bovendien waarborgen wil geven aan de gepensioneerden, opdat geene ministeriële willekeur hun het zuur verdiende pensioen kan ontnemen, gelijk tegenwoordig geschiedt. Maar al die verzekeringen baten niet — de tegenpartij gaat voort met hare insinuatiën.

Wij mogen ons dan ook wel eene vraag veroorloven omtrent de eigenlijke bedoeling van den tegenstand.

Zou daarop het eigenbelang geen invloed hebben? Zouden zij, die thans tot de hoogste klassen der gepensioneerden behooren, niet het algemeen belang opofferen aan hunne zelfzucht? Zouden zij niet de regeling der pensioenen aan den Minister bij voortduring willen opdragen, omdat hun invloed, ten nadeele der ondergeschikte ambtenaren, op dien Minister meer kracht heeft dan op de Staten-Generaal?

Deze vraag klemt te meer, als men de jongste regeling der pensioenen

van weduwen en weezen inziet. Het zou niet moeijelijk zijn te bewijzen, dat de ongunstige en drukkende bepalingen dier regeling het meest de weduwen en weezen der lagere ambtenaren treffen. En is het wel te verwonderen? Ligt het niet in de menschelijke natuur, dat zij, die geroepen worden, om een advies uit te brengen over het bedrag der pensioenen, 't eerst van allen het voorstel toetsen aan hunne eigen positie?

De wetgevende magt is de eenige onpartijdige, en ook daarom voor dezen arbeid de eenige geschikte autoriteit.

Beschrijving van het eiland Soemba of Sandelhout.

§ 1. *Algemeene beschouwing van het eiland.*

Tot die gedeelten van den Indischen archipel, welke tot dus verre grootendeels onbekend zijn gebleven, behooren verscheiden eilanden van de zoogenaamde „residentie Timor". In het *Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, tweede jaargang, blz. 317 enz. heeft de voormalige, te vroeg aan de dienst ontvallen, resident van Timor, de heer Mr. D. W. C. baron VAN LIJNDEN, eene bijdrage geleverd tot de kennis van eenige dier eilanden, namelijk Solor, Allor, Roti, Savoe enz. Wij zijn in het 't bezit van, naar 't ons voorkomt, niet onbelangrijke bouwstoffen voor de kennis van een ander niet minder gewigtig eiland dierzelfde residentie, en wij zullen daaruit thans eene beschrijving trachten zamen te stellen, die, gelijk wij hopen, kan strekken, om dit gedeelte der land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië aan te vullen. Deze bouwstoffen hebben wij grootendeels te danken aan wijlen den heer D. J. VAN DEN DUNGEN GRONOVIUS, die, terwijl hij resident van Timor was en ook later, eenige maanden op het eiland Soemba doorgebragt, en zijne aanteekeningen aan ons heeft afgestaan. Wij behoeven zijnen naam, als zoodanig, te minder te verzwijgen, omdat die aanteekeningen nimmer op eene officiële wijze door hem aan 't Gouvernement zijn aangeboden en alzoo niet vallen onder 't berugte besluit van 13 Januarij 1853. Maar bovendien is hij niet meer in de magt van den Minister van Koloniën; verder dan het graf kan een despoot de menschen niet vervolgen.

Het eiland Soemba, ook wel Tanah Tjoemba genaamd, door anderen Tjendana geheeten, en bij de Europeanen meer bekend onder den naam van Sandelhout-eiland of Sandelbosch-eiland, is gelegen in den Indischen Oceaan, ten zuiden van straat Sapi en het eiland Floris, van waar het 32 Engelsche mijlen verwijderd is; ten noord-westen van Savoe, op een afstand van 76 mijlen; en ten zuid-oosten van Soembawa op een afstand van 30 mijlen.

Volgens den heer TEMMINCK heeft het eiland eene lengte van 55 mijlen en eene breedte van 12 mijlen *); volgens de berekening van den baron MELVILL VAN CARNEBÉE heeft het eene oppervlakte van 251.8 vierkante

*) Zie C. J. TEMMINCK, *Coup d'oeil général sur les possessions Neerlandaises dans l'Inde archipélagique* III, 199.

mijlen; en volgens een berigt van den heer FRANCIS is het gelegen op 10° Z. B. en 120° O. L. Deze laatste opgave is echter zeer onbestemd. Van sommige punten hebben wij dan ook naauwkeuriger aanwijzing van de ligging, die wij straks zullen mededeelen.

Aan zeevarenden doet zich dit eiland als een middelmatig hoog land voor, waarvan het tafelland in 't midden van het eiland eene hoogte kan hebben van ongeveer 3000 voet. Met uitzondering van de west en zuidoost hoeken kan men het met schepen tot zeer digt naderen. Op vele plaatsen vindt men ankergrond, ofschoon die niet overal veilige ankerplaatsen oplevert en dikwerf om te stoppen kan dienen. Zoo is er bij voorbeeld eene vrij goede ankerplaats bij Ketoemba, waar men tot digt bij den wal kan ankeren, en die bevonden is te liggen in 9° 40' Z. B. en 120° 34' O. L. Zoo is er almede eene goede ankerplaats in 16 tot 18 vademen water voor kampong Taimano.

Het eiland Soemba heeft twee zeer goede havens. De eene is te Nangamessi op de noordkust, in een bogt tusschen tandjong (kaap) Batoe Atta en tandjong Mandelo, een vrij steil afloopend voorgebergte. De haven is echter niet veel meer dan een paar kabellengten breed en dus niet zeer ruim. 't Is een tusschen twee reven gevormd bassin, waarin zich het riviertje Nangamessi uitstort; wanneer deze reven waren afgebakend ('t geen des te noodzakelijker is, dewijl er voor het inkomen geen ankergrond bestaat) zou de haven, wat veiligheid betreft tegen alle winden en in ieder jaargetij, niets te wenschen overlaten.

De tweede veilige haven wordt op het midden der zuidkust gevonden, tegenover de volkrijke kampong Tida. Zij bestaat uit een kom, geheel door koraalreven gevormd, en waar ruimte genoeg is voor 15 of 20 schepen, die hier veilig zijn tegen alle winden.

Bovendien vinden kleine vaartuigen nog veilige wijkplaatsen in de veelvuldige rivieren die zich in zee ontlasten. Eenigen daarvan zullen wij opgeven, namelijk: de Katewe, Karinde, Momboro, Palmedo, Kadessa, Kapoendoe, Kanatta, Nangamessi, Kambera, Wai-ambedi, Kadoemboe, Betawa, Maloeloe, Mandjéli, Wai-jeloe, Teraba, Wasa, Tarimba, Tida, Manoekaka, Riwoe, Lomboja, Langaroe, Lambalawa en Kodi. Van deze allen zijn de Mandjéli, Momboro en Kambera de voornaamsten.

Al deze rivieren, en nog verscheiden anderen van mindere grootte, ontspringen uit het tafelland, dat het midden van het eiland uitmaakt en 't welk in vier afdeelingen is verdeeld, die de namen dragen van: Tanah Maringoe (het koude land), Anakala, Prewatanah en Lewa. Ofschoon deze vier afdeelingen allen zeer vruchtbaar zijn, spant toch Anakala de kroon in schoonheid en rijkdom van den grond; immers er is daar een meer, waarvan men het water heeft weten te leiden in verschillende rigtingen over de geheele oppervlakte van het plateau, zoodat het eene onafzienbare uitgestrektheid rijstvelden besproeit en alzoo dit landschap tot het vruchtbaarste maakt van het eiland.

Daar dit eiland tegen over de straat Sapi ligt, moet het natuurlijk den stroom breken, die uit deze straat in volle hevigheid aanstuit. Die

stroom heeft aan het eiland vele bogten en voorgebergten gegeven. Over 't algemeen is de kust dan ook zeer steil en bestaat hoofdzakelijk uit een reeks van ver uitstekende hoeken, die verscheiden open baaijen vormen, onveilig tegen eenige winden. Op meer verwijderden afstand is het strand door een keten van platvormige kalkaardige heuvelen omzoomd.

De voornaamste voorgebergten zijn de tandjong's (kapen) Sasar, Ngaroewoe, Wanda, Wai Babie, Amboekoe-biroe, Batoe-mera, en Roewoe. Gelijk meestal het geval is, heeft de stroom bij deze hoeken de meeste kracht. De vaart langs die hoeken is echter veilig, daar geene reven of klippen de nadering met schepen gevaarlijk maken.

Tusschen de rivieren Maloeloe en Mandjéli, aan den zuid-oosthoek van dit eiland, is een uitstekend rif op eenen verren afstand in zee gelegen, alwaar eenige jaren geleden een Engelsch visschersschip is gebleven. Tusschen het bolwerk van rotsen en de kust is echter een veilige doortogt voor kleine vaartuigen, die in deze pasage tegen den zwaren golfslag zijn beveiligd en zonder gevaar kunnen ten anker komen. Op den westhoek van het eiland, bij de plaats Kodie genaamd, maakt almede een uitstekend bolwerk van onzigtbare klippen de nadering met schepen gevaarlijk. Deze westhoek ligt in 9° 42' Z. B. en 119° 3' O. L. Digt daarbij verheft zich eene hooge piek, welke op 15 mijlen afstand zigtbaar is. Van de zuidoosthoek of Mandjéli, de oost- en geheele noordkust volgende tot aan Kodie, is de kustzoom bij afwisseling heuvelachtig en vlak; hij bestaat geheel uit onafzienbare grasvelden, zonder boomen of struiken.

Slechts in de valeijen of lage gronden treft men eenige tamarinde, toeak, klapper of sandelboomen aan. Met zeer weinig moeite, zouden alle deze lage gronden in de schoonste rijstvelden kunnen worden herschapen, daar men overal eenen overvloed van water, in sterk afwaterende rivieren en spruitjes, aantreft, dat door het plaatsen van dammen over de oppervlakte zou kunnen worden geleid.

De zuidpunt van Soemba ligt in 10° 19' 50" Z. B. en 120° 32' O. L.; zij wordt gevormd door een schiereiland, 't welk zoo hoog en even ongenaakbaar schijnt als Gibraltar en door eene lage landengte verbonden is. Ter weerszijden zijn ruime baaijen, en die aan de west-zijde schijnt door de voorliggende eilandjes goed gedekt te wezen tegen de oost-moeson. Voorts vindt men ten zuiden van Teraba drie kleine onbewoonde eilandjes, slechts belangrijk doordien men onder de kust aldaar eene veilige ankerplaats voor schepen aantreft. Het eiland heeft eene aangename en gezonde luchtstreek. De heer VAN MALDEGHEM, die als kommandant van Z. M. schoener *Egmond* in 1845 op Soemba eenigen tijd vertoefde, verhaalt, dat hij er zeer veel oude lieden aantrof en de equipage van zijn schip, gedurende zijn verblijf van zes weken, er met een voortreffelijke gezondheid begunstigd werd.

§ 2. *De bevolking en hare hoofden.*

De bevolking die dit eiland bewoont is een dom, bijgeloovig en lui, maar overigens gastvrij en goedaardig menschenras, verre den Timorees

in schoonheid overtreffende. Doorgaans zijn de mannen van eene kloeke gestalte, ook de vrouwen hebben een gunstig uitzigt en het kroesige haar, aan de bewoners van Timor eigen, ziet men niet bij den Soembanees. De inboorlingen staan nog op een zeer lagen trap van beschaving. Vreesachtig en wantrouwend, leven zij veelal van de kust verwijderd en schijnen zij niet zeer genegen om met vreemdelingen in aanraking te komen. De stranden zijn schaars bebouwd en bewoond, en nergens heeft men blijken gevonden, dat de Soembanees zich op zee begeeft, want nimmer heeft men eene enkele praauw of kano bij de kust gezien.

Het bestuur van het eiland berust bij onderscheiden radja's of regenten, die allen op zich zelve staan en wier waardigheid in hunne familie erfelijk is. Vroeger waren deze radja's ondergeschikt aan de Nederlandsch Oost-Indische kompagnie, die een ambtenaar of kommandant op het eiland had, om hare belangen waar te nemen. Hij was gevestigd te Labaja en had eene militaire post tot zijne bescherming; er was ook eene school met een Ambonschen onderwijzer voor de kinderen van eenige inboorlingen, die zich hadden laten doopen. Later hebben zij zich echter genoegzaam geheel aan het gezag van Timor onttrokken, waartoe welligt niet weinig heeft bijgedragen de in 1833 aldaar gepleegde moord op den broeder van den toenmaligen resident van Timor, den heer HAZARD, die op Soemba eenige handelsbetrekkingen had aangeknoopt. Niet zeer lang geleden, hebben deze kleine radja's echter weder overeenkomsten met den resident van Timor gesloten, waarbij zij zich op nieuw verbonden hebben tot onderwerping en cijnsbaarheid. Zij beschouwen zich als geheiligde menschen en de voortreffelijkste wezens van den aardbol, en hoewel veelwijverij bij hen is toegestaan en algemeen in zwang is, mag echter geen radja zich met eene vrouw van geringe geboorte vermengen, zelfs niet met eene, die slechts zeer weinig in geboorterang met hem verschilt. Hebben zij nu vele huwbare dochters, die niet zoo gemakkelijk zijn uit te huwen, dan worden de schoonste jongelingen van de negeri door den radja uitgekozen, om zijne dochters te begeleiden en te dienen. Is het te verwonderen, dat dit een zeer gevaarlijke toestand wordt voor beide partijen, en dat de dochters al hare tooverkrachten der verleiding aanwenden, om de jongelingen aan zich door andere banden dan die der dienstbaarheid te verbinden? Maar wee de ongelukkigen, als zij aan die verleiding geen weerstand bieden. Worden zij betrapt, dan worden ze gedood en wordt hunne geheele familie als slaaf verkocht. En biedt de jongeling wederstand, dan wacht hem de wraak der jaloezij. Wordt hij door vrees of door kieschheid weerhouden, aan het verlangen van de dochter van den radja te voldoen, dan maakt zij zelve gebruik van hare parang, om hem het hoofd te doorkloven. Zoo valt hij altoos van den Scylla in den Charibdis.

Om de geschillen, die uit eene onwettige vereeniging ontstaan, te kunnen beslissen, is de bevolking in verschillende stammen verdeeld, die zij „kabissoe" noemt. De stammen, die tot den hoogen adel behooren en als zoodanig uitsluitend als radja's mogen regeren, zijn de navolgende, als:

Amboe tarim (de stamboom der radja's), loko tana, araberreh, prai karassa, laba karoekoe, amba loera, patoe pilit, palmedoe, palie malamba, ana maerie, makatejan, karinding, prai madjanga, mataloe, bara dita, kadoemboel, pajetie, lamoeroe en loekoe waloe.

De stammen kesie en kaboeroe zijn de landheeren van Soemba.

Tot den kleinen adel behooren de stammen katénas, dapie, soering, matola en boeroe palla.

Tot de stammen andang, maritoe, mardawetoe, ambarrah papah, prai kawain, prai nabakkal, ana poerah, miengiep, patorrah, ana majawak, makerie, pariekiet, pajiena, ana dewa, pada en poepoediri behooren de vrije burgers. En tot de stammen wiki, badjo, komboe, malajikoe, matolang, ana kareoe, kameloe, karamboe, soedoe, watoe manok, karongoh watoe, nioeroe, wai jeloe, watoe soeloe, ana indoen, nipa, mara patie, manjelie en wai talorah behoort de slavenstand; allen die uit een van deze stammen zijn kunnen opgevat en verkocht worden, al naar goeddunken der radja's.

Alle deze stammen zijn door elkander woonachtig over het geheele eiland en spreken zeven, geheel van elkander verschillende, talen, als: in het oostelijke gedeelte de Soembasche taal en in 't westelijke gedeelte de talen van Manoekaka, van Lombojo, van Kodi, van Laura, van Momboro, en van Tanah maringoe.

De bevolking woont in geregelde kampongs of negerien. Over ieder van deze negerien regeert een radja geheel onafhankelijk, zoodat men ieder negeri als een afzonderlijk rijkje moet beschouwen. Zoowel omtrent het getal dezer negerien als omtrent de hoegrootheid van 't cijfer der bevolking heerscht de meeste onzekerheid. De opgaven loopen zoodanig uiteen, dat het niet mogelijk is daaruit eenige vaste resultaten te trekken.

Volgens den gewezen resident van Timor, den heer SLUIJTER, die in 1845 in kommissie naar Soemba gezonden werd, zou de bevolking niet meer dan 42,000 zielen bedragen. Op de volgende wijze komt hij tot dit getal. „De bekende weerbare mannen der noordkust," zegt hij, „worden opgegeven te zijn van 40 tot 500 voor ieder radja; makende een gezamenlijk getal van 2800 wapendragende personen. Neemt men nu voor de zuidkust en binnenlanden voor ieder een gelijk getal, en beschouwt men deze tevens als de hoofden der huisgezinnen, zoodat men voor de vrouw en kinderen daar nog vier personen bijvoegt, — dan zou men voor het geheele eiland eene bevolking van ruim 42,000 zielen kunnen stellen" *).

De heer FRANCIS, vroeger kommissaris voor Timor, heeft twee verschillende opgaven. Volgens de eene, voorkomende in een door hem in dit Tijdschrift gepubliceerd artikel †), heeft Soemba eene bevolking van ongeveer 400,000 zielen. Maar in een aan het Gouvernement ingediend advies zegt hij: „Soemba heeft eene bevolking van ongeveer 225,000 zielen op het bekende gedeelte, en bijna tweemaal zoo veel nog onbekend."

*) Zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 15de jaargang, I, 49.
†) Zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 1ste jaargang, I, 366.

In het *Verslag van het beheer en den staat der koloniën over* 1850 deelt de Minister van Koloniën eene opgave mede van de bevolking van Timor en omliggende eilanden, gelijk de toenmalige resident van Timor die berekende. Volgens die opgave heeft Soemba 1,000,000 menschen.

Volgens den heer SLUIJTER, zijn er op Soemba 35 radja's of regenten en dus even zoo veel afzonderlijke staten. Hij voegt er echter bij, dat hij vroeger vernomen had, dat het eiland Soemba wel door 130 of 170 radja's geregeerd wordt. Ook dit wordt, bij nader onderzoek, door hem niet geheel en al verworpen, maar hij meent, dat de door hem opgegeven 35 radja's de voornaamsten zijn en dat de overigen onmiddelijk van hen afhangen, tot hunne familie behooren en aan hen ondergeschikt zijn.

Door deze laatste opmerking is met zijne opgave die van den heer VAN DEN DUNGEN GRONOVIUS waarschijnlijk in overeenstemming te brengen. Immers deze kent 148 rijken of negerien, die door even zoo veel radja's worden bestuurd, en hij geeft de namen van al deze negerien op, tevens met het aantal huizen, waaruit ze bestaan. Ofschoon er niet bijzonder veel waarde aan deze statistiek is te hechten, te meer dewijl de heer GRONOVIUS zelf er van verklaart, dat zij „geheel op gissing steunt," zullen wij haar echter laten volgen, na eerst die van den heer SLUIJTER te hebben medegedeeld.

Volgens den heer SLUIJTER zijn de namen der 35 rijken van Soemba:

Aan de Noordkust: Mandjeli, Malolo, Patawang, Kadoembo], Kambera, Toi-manoe, Kanatta, Kapoendo, Palmedo, Monboro en Ketewer of Kodi; dus *elf* in getal.

Aan de Zuidkust: Lamboeja, Roewa, Manoekaka, Panda, Tida, Tarimba, Wasa, Laritoe, Taboeri, Wajeloe en Taraba; dus mede *elf* in getal.

In de binnenlanden of het gebergte: Soembi, Taboende, Karita, Mandar, Lewa-koenda-mara, Lewa-pakoe, Lewa-laudoet, Lakoeka, Pariwatoena, Anakala, Loerada, Lawoenda en Raroeka; dus *dertien* in getal.

De 148 negeriën, die de heer GRONOVIUS vermeldt, zijn de volgenden:

De negeri	Kodi.	60 huizen.		Per transport	815	huizen.
»	Kodi-kitjil.	20 »	De negeri	Ngado-noma	10	»
»	Ratingara.	25 »	»	Lomba-kokies.	15	»
»	Laura	200 »	»	Prai-kamberoe.	10	»
»	Tanah-riwoe	150 »	»	Wini-endole	40	»
»	Amboro-mere.	100 »	»	Ongolo tossie.	30	»
»	Tanah-kadoengi	50 »	»	Paletie.	20	»
»	Palende.	40 »	»	Karamie	50	»
»	Sang-matta.	70 »	»	Kandarang.	10	»
»	Woenga.	20 »	»	Soro.	60	»
»	Rara-mauw.	20 »	»	Penda watoe	40	»
»	Woebi	10 »	»	Tinganah	20	»
»	Warongo	20 »	»	Woenga	15	»
»	Lena.	30 »	«	Kadessa.	25	»
	Transpotere	815 huizen.		Transportere	1150	huizen.

	Per transport	1150	huizen.
De negeri	Kapoendoe	60	»
»	Kanatta	40	»
»	Sama paringoe	40	»
»	Klamba	60	»
»	Tai manoe	60	»
»	Nangamessi	25	»
»	Prai kameroe	60	»
»	Andatta	40	»
»	Ambatta kapidoe	140	»
»	Serie	60	»
»	Lambenaffoe	60	»
»	Wai ambedie	90	»
»	Kadoemboe	25	»
»	Betawa	15	»
»	Maloeloe	200	»
»	Massoe	30	»
»	Mandjelie	70	»
»	Wai seloe	50	»
»	Karèrè	20	»
»	Teraba	30	»
»	Lawatoe	15	»
»	Tawooi	20	»
»	Melango	25	»
»	Wasa	25	»
»	Lepat bondo	15	»
»	Tadoelang janga	15	»
»	Koero manok	15	»
»	Rioe	10	»
»	Tapie	10	»
»	Tabondo	100	»
»	Prai karessa	20	»
»	Okka tanah	20	»
»	Lapouw	40	»
»	Taping	30	»
»	Goesar	40	»
»	Lakoker	50	»
»	Lapalindie	30	»
»	Lakalo	60	»
»	La atoe	50	»
»	Janga mangoe	20	»
»	Prai Saie	20	»
»	Poelo panjang	20	»
»	Kasimbie	30	»
»	Wai Kadingie	20	»
»	Wai Kasoeloer	30	»
»	Maka mingie	50	»
»	Lewa pakkoe	70	»
»	Woentoe	60	»
	Transportere	2235	huizen.

	Per transport	2235	huizen.
De negeri	Lewa Kondomara	120	»
»	Tanga madata	50	»
»	Lewa Ledio	30	»
»	Prai passa	60	»
»	Kanedie	40	»
»	Loemba	30	»
»	Amboekoe biroe	40	»
»	Wai Jewang	50	»
»	Kambela Woenoe	200	»
»	Anakala besar	60	»
»	Anakala ketjiel	100	»
»	Pandiengie rowa	200	»
»	Patendang	70	»
»	Pandede watoe	50	»
»	Redah	35	»
»	Passoengah	40	»
»	Wai rassa	40	»
»	Wai manoe	70	»
»	Wai laba	60	»
»	N. N. 5 negerien	400	»
»	Prai manikongo	30	»
»	Prai kaloeboe	40	»
»	Prai sasak	50	»
»	Bondo tira	100	»
»	Pamela	100	»
»	Kambajawa	100	»
»	Toeboe rara	100	»
»	Balie matta	100	»
»	Njindoe laut	20	»
»	Prai kanierie	15	»
»	Litie lawoe	25	»
»	Woeloe manoe	30	»
»	Prai karoekoe	15	»
»	Wai kaloe	20	»
»	Angaloe nanga	20	»
»	Woeloe aloe	20	»
»	Prai maroeroe	15	»
»	Lakoka	15	»
»	Kaloeanga	15	»
»	Prai merada	20	»
»	Prai maninga	15	»
»	Prai moetoe	15	»
»	Waroeké	20	»
»	Terangie	30	»
»	Soesoe rara	20	»
»	Taoedie	15	»
»	Kata saoe	15	»
»	Angaloe dòrè	15	»
	Transportere	6475	huizen.

	Per transport	6475 huizen.
De negeri	Helenina . . .	10 »
»	Tomandoka . .	15 »
»	Prai kamima . .	20 »
	Transportere	6525 huizen.
	Per transport	6525 huizen.
Het distrikt	manoekaka.	260 »
»	Roewa . .	100 »
»	Lamboja .	300 »
	Generaal totaal . .	7185 huizen.

Wanneer men nu op deze opgave mede eene berekening grondt omtrent het cijfer der bevolking, dan zou zij, volgens die berekening, zeer gering zijn. Gesteld, dat ieder huis vijf en twintig personen bevat, iets dat men vrijelijk mag aannemen, dewijl verscheidene gezinnen een en hetzelfde huis bewonen, dan verkrijgt men niet meer dan 167,500 zielen voor de geheele bevolking van Soemba.

De regering, die deze radja's uitoefenen, is als zoodanig niet zeer drukkend. Wetten of adat's zijn er bijna geene en het wedervergeldings-regt is er in volle kracht. Is echter een moordenaar of dief bevreesd van ontdekt te zullen worden, dan begeeft hij zich tot zijn radja en wordt diens slaaf, waardoor zijn leven gered is, zonder dat de radja bevoegdheid heeft, hem later te mogen verkoopen. Door de bevolking wordt overigens niets bijgedragen, om in het onderhoud harer radja's te voorzien. Maar dezen vinden niet te min menig voorwendsel om hunne onderdanen te beknevelen en uit te zuigen. Zoo leggen zij hun voor onbeduidende redenen boeten op, en ofschoon daartoe geen regt hebbende, verkoopen zij hen als slaaf, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt. Op die wijze verzekeren zij zich inkomsten, al brengt de bevolking ook geene geregelde belastingen op. En deze verdraagt dit alles geduldig en onderworpen. Daaruit blijkt, hoe lijdelijk, onverschillig en krachteloos de Soembanees is.

Daar het echter somtijds gebeurt, dat de ingezetenen van de eene negeri zich bij de andere aan diefstallen schuldig maken, ontstaan daaruit zeer dikwerf oorlogen, die door hen gevoerd worden op de wijze als wij thans zullen beschrijven.

§ 3. *Zeden en gewoonten.*

Indien de bevolking van de eene negeri grieven tegen die eener andere heeft, vergaderen de mannen zich, en rukken des avonds gezamenlijk uit, gewapend met lansen van 12 voeten lengte, met een rond schild van gedroogde buffelhuid gemaakt en ongeveer 30 duimen middellijn hebbende, en met een parang. Zoo trekken zij naar de negeri waartegen zij het gemunt hebben. Bovenal zorgen zij van hoegenaamd geene daden van geweld te plegen; den nacht brengen zij al zingende door, en al zingende noemen zij al de grieven op, die hen bewogen hebben te velde te trekken, terwijl zij de ingezetenen der vijandelijke negeri uitdagen, den volgenden morgen, of op eenen nader te bepalen dag, het feit te komen beslissen. Indien de tegenpartij daartoe niet genegen mogt zijn, tracht zij de twisten bij te leggen door het betalen van eene boete, bestaande in eenige slaven, paarden, buffels, varkens enz.; doch in het tegenovergestelde geval, als de uitdaging wordt aangenomen, rukken ook hare mannen gewapend uit, en scharen zich op een vlak

terrein in één gelid tegen over hunne tegenpartij. Zij stellen zich in tegenweer, om de lanssteek van den uitdager af te keeren, 't geen zij doen, door met de linkerhand en met uitgestrekten arm, het schild voor zich uit te houden. De tegenpartij mag nu op niets anders dan op het schild zijne lanssteek rigten; wordt deze goed aangewend en dringt de lans door het schild in het ligchaam van den verweerder, dan is dit de eenige gelegenheid, waarbij er bloed kan stroomen en wonden kunnen worden toegebragt, doch zelden valt dit voor. Nadat de partij de lanssteken der uitdagers heeft afgeweerd, komt hare beurt om te steken, terwijl de andere partij zich moet verweren gelijk de vorige gedaan heeft. Is deze schermutseling eenige malen herhaald, dan geeft meestal een der partijen, die gewonde handen of armen bekomen heeft, zich als overwonnen over, betaalt de boeten die geëischt worden, en zijn de partijen bevredigd.

Ook wel eens gebeurt het, dat men elkander te paard den oorlog aandoet en de aanval door ruiters geschiedt. Heeft dit plaats, dan worden ook daarbij de regelen in acht genomen, die wij beschreven hebben; maar dan wordt de strijd gevoerd met een veel minder groot aantal strijdknechten, daar er goed gedresseerde paarden vereischt worden, om voor- en achterwaartsche bewegingen te maken, ten einde de lanssteken met mindere hevigheid te ontvangen, en deze zijn natuurlijk niet zoo algemeen.

Zijn alle beproefde middelen vruchteloos, en verkiest de tegenpartij niet aan de uitdaging noch aan het betalen der boeten te voldoen, dan worden er waaghalzen uitgezonden, die de vijandelijke negeri in brand moeten steken. Zoodra dit gelukt is, maken de aanvallers van de verwarring gebruik, rukken aan en nemen zoó velen van de tegenpartij als mogelijk is gevangen, terwijl zij dezulken die zich verdedigen en niet willen overgeven dood slaan. Eene algemeene plundering is het gevolg eener zoodanige halstarrige verzetting.

Na het sluiten van den vrede worden groote feesten gevierd. Deze vinden tevens plaats bij huwelijken, geboorten en sterfgevallen. De plegtigheden, daarbij in acht genomen, verdienen wel eene nadere beschouwing.

De huwelijken worden onder de Soembanezen door de ouders van den jongeling met de ouders van het meisje vooraf gesloten. Indien men overeengekomen is omtrent den prijs, dien de bruidegom te betalen heeft, wordt hem gelast, om op eene bepaalde plaats in het bosch de wacht te houden met eenige zijner vrienden. Derwaarts wordt dan de aanstaande bruid door hare ouders gezonden, om eenige kruiden te zoeken of water te halen. Van deze gelegenheid moet de bruidegom gebruik maken. Hij moet trachten zijne bruid te vatten en, met behulp zijner hem vergezellende vrienden, achter zich op het paard te nemen en naar zijn huis te vervoeren. Dadelijk echter, op het eerste gerucht van het vervoeren van het meisje, wapenen zich hare aanverwanten en vervolgen den vervoerder wel gewapend. Zij ontmoeten hem echter nimmer anders (natuurlijk omdat zij het niet willen) dan ten zijnen huize. Daar eischen zij het meisje terug, maar hij wei-

gert, om haar uit te leveren, en voldoet, in plaats daarvan, den vooraf bepaalden prijs voor haar bezit. Het gebruik brengt verder mede, dat alle de volgelingen voor hunne moeite worden betaald; doch wederkeerig rust op hen de verpligting, deze betaling door tegengeschenken te vergoeden, gelijk mede de ouders van de bruid verpligt zijn, aan hare dochter een uitzet te geven. Neemt men dit alzoo in aanmerking, dan wordt er niet zulk eene groote som voor de bruid betaald als men oppervlakkig wel zou meenen.

Na het vertrek der aanverwanten en omstanders is de bruidegom de onbepaalde bezitter van zijne bruid, die hij des verkiezende kan vervoeren of verkoopen, zonder dat het door de ouders daartegen ingebragte de minste verandering in zijn voorgenomen plan zoude te weeg kunnen brengen.

Deze huwelijken gaan gepaard met het vieren van feesten, die eenige achtereenvolgende dagen aanhouden en waarbij de gasten rijkelijk onthaald worden op paarden-, buffel- en varkensvleesch, dat hun met rijst gekookt wordt toegediend, en van welke dieren dikwijls eene zeer groote menigte geslagt wordt.

Op den vierden dag van het huwelijk slagt men altoos een buffel. Het vulsel der pens van dit dier wordt zorgvuldig opgegaard, en daarmede gaan de vrouwen in processie om het huis van den bruidegom. Dan werpen zij het vulsel, onder het uitspreken van allerlei scheldwoorden tegen den bruidegom, tegen zijne woning aan.

Gedurende het aanwezen der gasten wordt de tijd doorgebragt met dansen en het bespelen van de gong en de inlandsche guitar.

Het gezang der vrouwen, dat nachten achtereenvolgende duurt, behelst eene waarschuwing aan de bruid van vooral zorg te dragen, steeds siri en pinang in 't geheim te bewaren, ten einde hare familie en goede kennissen daarop te kunnen onthalen.

De dans verschilt in allen deele van die der overige eilanders. Een der oudsten, en tevens een der beste zangers, noodigt de vrouwen al zingende uit, om den dans te openen op het open plein voor het huis van den gastheer. Aan deze uitnoodiging wordt weldra voldaan. De vrouwen plaatsen zich achter elkander in een lange rij; de achterste houdt de beide handen op de schouders harer voorgangster, eene houding, die door de geheele troep wordt aangenomen. In die lange rij beginnen ze al zingende eenen trippeldans, waarbij zij eene rondloopende beweging in acht nemen, terwijl de gong en de inlandsche trom met kracht worden geroerd. Na een uur geduurd te hebben eindigt deze dans, om door eene andere even zonderlinge vertooning te worden afgewisseld, want al gillende dagen dan de vrouwen de mannen uit tot het geven van proeven hunner dapperheid. 't Kost niet veel moeite, om de heeren tot deze ridderlijke bedrijven te brengen. Maar waarin bestaan zij? In eene voorstelling waarbij de dapperheid, volgens onze begrippen, juist geene zeer mooije figuur maakt. Immers met een piek in de hand begeeft zich een der dansers naar de trom, vat met zijne linkerhand den trommelstok en begint daarmede uit al zijne magt op dat instrument te slaan, terwijl hij met gekromde knieën op den

grond trapt en door de schielijke bewegingen weldra buiten adem geraakt. Onder deze helden-bedrijven speelt de gong onophoudelijk, en al harder en harder en woester en woester, tot de danser zijn trommelstok nederlegt, en zich onder de menigte omstanders schuil maakt. Dan wordt hij, wegens zijne stoute bedrijven, door een daverend gegil begroet, 't welk de vrouwen ter zijner eere aanheffen.

Soms wordt ook de nacht met zingen doorgebragt; dan bespeelt de zanger eene inlandsche guitar met twee koperen snaren bespannen. Dit gezang behelst meestal een verhaal van de daden der afgestorvene voorvaderen; de melodie is niet onwelluidend, en wordt bij tusschenpozen door de vrouwen beantwoord.

Bij de geboorte van een kind wordt al zeer weinig in acht genomen. Gaat de verlossing met moeijelijkheden gepaard, dan ontbiedt men een priester, die de kwade geesten bezweert, door gedurende den barensnood hun al zingende en neuriënde toe te roepen. Bezwijkt de kraamvrouw, dan schrijven zij dit toe aan den invloed der kwade geesten, die zij niet hebben kunnen bevredigen.

Drie volle maanden lang, wordt de kraamvrouw dagelijks naast een vuur gelegd, om goed uit te dampen en de vloeijing na de kraam te bevorderen. Gedurende den tijd, dat zij haren zuigeling de borst geeft, mag zij haar kind in den morgen geen melk toedienen, maar is zij verpligt hare borsten, bij haar ontwaken, vooraf te ledigen, en met de melk de aarde te bevochtigen. Als het kind begint te loopen, geven zij eenen maaltijd; dan wordt er op de gong gespeeld. Daarmede nemen alle plegtigheden een einde. De verdere groei en de geheele vorming en opvoeding van het kind worden geheel aan de natuur overgelaten.

De begrafenis der Soembanezen gaat met velerlei plegtigheden vergezeld. Wanneer een gegoede inboorling overleden is, worden alle aanverwanten aan het sterfhuis genoodigd; de afgestorvene wordt niet ter aarde besteld alvorens de geheele familie vergaderd is. Gewoonlijk verloopen daarmede eenige dagen; gedurende dien tijd plaatst men het lijk bij de stookplaats in eene zittende houding, met den rug naar het vuur gekeerd. De stookplaats bevindt zich altoos in het binnenste gedeelte van het huis en de gasten, die binnenkomen, moeten onwillekeurig den afgestorvenen voorbijgaan; en dan geeft ieder hem iets mede voor de groote reis, die hij te ondernemen heeft. De een geeft hem een stuk geld in den mond, een ander een kleedje, een derde een parang, een vierde wat siri en dergelijken. Al die voorwerpen worden in den zak gestoken, waarin hij gewikkeld is. Inmiddels brengen de gasten den dag en den nacht al weder met zingen door. De inhoud dier liederen bestaat in vermaningen aan den doode, om zich gedurende de reis niet op de achterblijvenden te wreken, en vooral van tijd tot tijd ten hunnent te verschijnen.

Wanneer al de gasten vergaderd zijn, wordt het lijk naar de begraaf-

plaats gedragen, gevolgd door het beste paard van den overledenen, waarop een slaaf gezeten is, die gedurende den togt roerloos moet blijven zitten en geen zijner ledematen mag bewegen. Hij vertegenwoordigt den afgestorvenen. Ter grafplaats gekomen, wordt het lijk in een kuil nedergelaten en in eene zittende houding geplaatst. Onder het lijk ligt een koperen gong, en daar de kuil niet zeer diep is, ligt het bovengedeelte van het hoofd ongeveer met den beganen grond gelijk. Op het hoofd wordt almede een koperen gong geplaatst, en het geheel met eene groote dikke steenen zerk gedekt, die aan de vier hoeken op daar onder geschoven steenen rust, zoo dat er eene opening overblijft voor den overledenen, om daardoor, als hij 't noodig heeft, te kunnen ademhalen.

De slaaf, die den afgestorvenen heeft voorgesteld, is verpligt het graf te bewaken. Voor de vervulling van dezen pligt heeft hij zijne vrijheid uit den band der slavernij reeds bij voorraad verkregen. Hij moet bovendien den overledenen van betel voorzien en deze ingrediënten tusschen de opengelatene reten in den grafkuil steken. Aan het paard wordt mede zijne vrijheid gegeven.

Een jaar na het overlijden van den afgestorvenen, worden deze ceremoniën herhaald; de vrijgegeven slaaf moet dan, in dezelfde houding, waarin hij den overledenen naar de begraafplaats is gevolgd, in de negeri wederkeeren, en een breedvoerig verslag geven van de wederwaardigheden, die den dooden op zijne groote reis zijn te beurt gevallen. Des anderen daags begeven zich alle bewoners der negeri naar het kerkhof en voorzien den dooden van eenen nieuwen voorraad voor zijnen togt, meestal bestaande in eetwaren en siri. Men besluit al deze plegtigheden met het slagten van een of meer paarden, die, onder het zingen van lofzangen ter eere van den afgestorvenen, op zijn graf worden genuttigd. Gedurende den geheelen tijd der ceremoniën, van het begin van het sterfgeval, worden er herhaaldelijk maaltijden ter nagedachtenis van den overledenen aan het sterfhuis gegeven, meestal bestaande in paardenvleesch en rijst, welk eten als het uitgezochtste door de bevolking wordt gehouden.

De huizen der Soembanezen zijn zeer groot en hoog uit den grond gebouwd; het midden gedeelte van het dak is langwerpig verheven, en een rondgaand afdak bepaalt de grootte van de woning, die soms 12 vademen diep en 15 en meer vademen breed is. In het vierkante midden gedeelte, waarvan het dak hooger is dan het afdak, is de stookplaats. Om die stookplaats maakt zich ieder bewoner een kamertje, dat aan den buitenkant geheel digt is en zijnen uitgang heeft binnenshuis. In twintig en meer zulke kamertjes is het huis soms verdeeld. Het inwendige dier vertrekken is vrij morsig en met veel buffelhoorns en varkenskinnebakken behangen. Het geheele huisraad bestaat in eenige potten en pannen, matten en manden van inlandsch maaksel, en eenige weefgetouwen en vischnetten die zij zeer veel vervaardigen.

De kleeding der Soembanezen is eenvoudig maar morsig. Een zwart kleedje, een soort van surband van zwart, wit of rood katoen, en eenige strengen touw, die zij als buikgordels dragen, maken hun gansche gewaad uit. Jaar in jaar uit wordt dit kostuum gedragen, zoo lang het duurt; nooit wordt het gewassen; men kan zich dus voorstellen, hoe het er moet uitzien.

De vrouwen dragen slechts ééne lange, zwarte, zeer naauwe sarong van inlandsch weefsel, die meestal aan den benedenkant met kleine koralen of zeeschelpjes van verschillende kleuren bestikt is en op eenen afstand geene onaardige vertooning maakt. De mannen dragen ivoren armbanden, doch de vrouwen veelal koralen, die hoe grooter in soort ze zijn des te schooner zich in hunne oogen vertoonen. De gegoeden dragen veelal eene snoer gele koralen, die zij „salak” of „boeboe” of ook wel „kailolo” noemen en van de Endenezen inruilen. Dezen halen ze van de bevolking van de negeri Kotta-djogo, eene plaats in de binnenlanden van het eiland Floris, ten noorden van Noessa Ende en van de Panté Kongaroro, in de baai van Ende gelegen, waar men zegt, dat nog de bouwvallen van een oud Portugeesch fort aanwezig zijn.

Wij moeten omtrent deze plaats eene bijzonderheid uit de verhalen in die streken in omloop mededeelen. De bevolking van Kotta-djogo, zegt men, is veel blanker dan de overige bevolking dezer eilanden. Men wil, dat zij, hoezeer thans geheel verwilderd, echter de wezenlijke afstammelingen zijn der eerste Portugesche Europeanen, die aldaar hebben gewoond. Zij zouden zich, onvermengd met inlanders, hebben voortgeplant, gelijk zulks mede het geval moet zijn met de afstammelingen der Nederlanders op het eiland Kisser. Uit deze omstandigheid maakt men al verder op, dat de koralen, die thans uit den schoot der aarde worden opgedolven en zelfs, bij sterke regens, voor het oog zigtbaar worden, en die bij de inlanders van Timor, Savoe, Roti, Soemba en Floris boven goud en edelgesteenten worden geschat, door de eerste Europeanen zijn aangebragt. De kleur dezer koralen is hoog geel.

De mannen van Soemba baden zich zeer zelden, de vrouwen echter zeer dikwerf; zij dragen daarbij alle lang haar, dat dagelijks met de gekaauwde klappernoot wordt gesmeerd, om daaraan, even als aan de huid, een olieachtige tint te geven; het geheel ziet er, gelijk men denken kan, vrij morsig en smerig uit. De mannen zoowel als de vrouwen vijlen daarenboven hunne tanden af, en nuttigen onophoudelijk op eene zeer walgelijke wijze den betel.

De geaardheid der bevolking is zachtaardig, gastvrij, lijdelijk en onderworpen; doch zij zijn zeer lui, 't geen zij met de overige eilanders in dezen omtrek gemeen hebben. Zij zijn echter schrander van begrip en voor eene spoedige ontwikkeling vatbaar. Mogt het gebeuren, dat zij te veel onderdrukt worden, dan zullen zij eerder de handen aan zich zelf slaan, door zich aan een boom te verhangen, dan zich aan hunne meesters te vergrijpen.

Groote liefhebbers zijn zij van het geven van feesten en de nachten met dansen door te brengen, 't geen ons uit de ceremoniën bij geboorten, begravenissen enz. reeds gebleken is. Het geluid van een gong maakt hen zinneloos en zij bedenken zich geen oogenblik, om er dadelijk op af te snellen, en dagen en nachten onbezorgd in de feestvreugde door te brengen.

De schrijfkunst kennen zij niet; de overlevering van vorige tijden gaat, van mond tot mond, van den vader op den zoon over en is gevolgelijk zeer gebrekkig.

§ 4. *De taal.*

Hunne taal is zacht en welluidend, echter zeer arm en onbeschaafd. Zij is niet moeijelijk aan te leeren. Wij zullen hier eene korte woordenlijst laten volgen van de taal, die door de oostelijke Soembanezen gesproken wordt. Daarbij voegen wij, tot vergelijking, de woorden in het Timoreesch en in de taal van Ende op het eiland Floris.

Nederduitsch.	*Taal van Timor.*	*Ende.*	*Soemba.*
God.	Oessie Nino.	Allah.	Mara-apoe.
De zon.	Nèno.	Ròra.	Matta loedoe.
De maan.	Toena.	Boera.	Woela.
De sterren.	Fafie nomé.	Endara.	Kandoenoe.
De wolken.	Kimoe.		
De zee.	Tassi.	Aei missie.	Tassie.
De aarde.	Nai jana.	Doenia.	Tana.
Water.	Oe.	Aei.	Waai.
Steenen.	Fattoe.	Battoe.	Watoe.
Vuur.	Aai.	Apie.	Epie.
Rivier.	Nóó éé.	Rowo.	Nanga.
Berg.	Kanéte.	Kirie.	Tendoela.
Bosch.	Nassie.	Roenie benie.	Oemang.
Wit.	Moetie.	Barra.	Barra.
Zwart.	Mèta.	Mieting.	Mieting.
Rood.	Matassa.	Toro.	Rara.
Groen.	Mollo.	Mèta.	Moeroe.
Blaauw.	Kiena.	Oengoe.	Moeroe mieting.
Grijs.	Aboe aboe.	Aboe.	Aboe.
Bont.	Saloepa.	Kira.	Blang.
Dag.	Nèno.	Rapetoe.	Loedoe.
Nacht.	Faai.	Kombé.	Roedoe.
Licht.	Meoe siné.	Sika.	Serie.
Donker.	Misi oko.	Miera.	Kapetang.
Paard.	Bekassie.	Jara.	Jara.
Buffel.	Bedjail.	Kamba.	Karambouw.
Hertenbeest.	Loessa.	Roesa.	Roesa.
Varken.	Fafie.	Babie.	Wéé.
Hond.	Assoe.	Rakouw.	Assoe.
Rat.	Nafoe.	Tikoe.	Koelouw.
Vogel.	Kollo.	Naké.	Massa oeroe.
Bij.	Onie.		
Slang.	Kaoena.	Oelar.	Oelar.
Spin.	Pané.	Gargia.	Garagia.
Vlieg.	Akwéo.	Arrée.	Walebouw.

Nederduitsch.	*Taal van Timor.*	*Ende.*	*Soemba.*
Geit.	Bibie.	Rongo.	Kamambie.
Schaap.	Bibie-kassé.	Romboe.	
Een haan.	Manaik.	Manok raroe.	Manok menie.
„ [illegible]a.	Mana-ina.	Manok-metoe.	Baai manok.
Hoenders.	Manok.	Manok-rewo.	
Kraaijen.	Kokkeleo.	Manok kako.	Sekoekoe.
Neen.	Kaha.	Iwa.	Dangingoe.
Ik.	Auw.	Iouw.	Laai njoeta.
Gij.	Ho.	Kouw.	Njoemoe.
Wij.	Hai nan fouw.	Kita.	Laai njoema.
Gillen.	Boei.	Kraa.	Kandagnoe.
Slapen.	Toepaai.	Iroe.	Messoeroe.
Droomen.	Namaai.	Miepia.	Maka dipa.
Woelen.	Isbaai.		Katoeda sada.
Springen.	Saai.	Moedie.	Kakadjak.
Kruipen.	Nanama.	Raga.	Beé.
Zuigen.	Isap.	Moko.	Lamoedjie.
Afgaan.	Nakataai.		Lakoe petaai.
Wateren.	Nakamie.		Paliendjoe.
Een wind.	Naka soei.		Kapiesoe.
Een boer.	Loo-a.		Langoné.
Slaan.	Wieso.	Ponga.	Paloe.
Schoppen.	Natiek.	Kinda.	Tila.
Schelden.	Nakankouw.	Embatoe.	Mainitoe.
Krabben.	Aauw aauw.	Nassé.	Kaauw.
Knijpen.	Itie.	Koebiet.	Poewietjil.
Wrijven.	Nossé.	Koesoe.	Padas.
Duwen.	Fonat.	Roeka.	Jokar.
Stooten.	Toefoe.		Patakil.
Ziek.	Namèna.	Ròo.	Sidoe.
Dood.	Matté.	Mattie.	Mattie.
Gewond.	Pappa.	Nêka.	Manoea.
Blind.	Matta follo.	Matta giebie.	Kapoké matta.
Loopen.	Naauw.	Ràra.	Melakoe.
Vragen.	Matané.	Arè-è.	Keraai.
De koorts.	Manienie.	Petoe.	Embanas iesie.
Man.	Atoonie.	Atakie.	Minie.
Vrouw.	Buffé.	Atafaai.	Kawènie.
Jongen.	Atoonie moné.	Anak atakie.	Anak minie.
Meisje.	Lia buffé.	Anak atafaai.	Amak kawenie.
Oom.	Ama kaliko.	Baba soesoe.	
Tante.	Ina kaliko.	Ina soesoe.	
Broeder.	Olie.	Kaéé.	
Zuster.	Aufèto.	Kaéé atafaai.	
Het hoofd.	Nakka.	Oeroe.	Katikoe.
Neus.	Panna.	Iroe.	Oerong
Oog.	Matta.	Matta.	Matta.
Oor.	Loeké.	Ienga.	Kaseloe.
Kin.	Timie.	Waréé.	Ngora.
Wang.	Soei.	Pipie.	Pipie.
Haar.	Nafoe.	Foé.	Longie.
Knevels.	Koemies menano.	Koemie.	Woeloe ngora.
Mond.	Fèfa.	Biebie.	Ngaroe.
Tanden.	Niesie.	Ngi-ie.	Ngandoe.

Nederduitsch.	*Taal van Timor.*	*Ende.*	*Soemba.*
Tong.	Mana.	Rema.	Lema.
Hals.	Tooa.	Tongoe.	Goeroe.
Schouders.	Léna.	Wara.	Koendoe.
Elleboog.	Sioe.	Fiekoe.	Kalèka.
Arm.	Manoekoe.	Liema.	Liema.
Hand.	Nima.	Rima.	Taba liema.
Vinger.	Kaloeloe.	Kanga.	Waliema.
Duim.	Kaloeloe naik.	Kanga mèrè.	Waliema baai.
Borst.	Antzouw.	Kassa.	Koeroe.
Rug.	Kotie.	Rombo.	Kedja.
Buik.	Taai.	Toeka.	Kamboe.
Navel.	Oesa.	Possé.	Poesé.
Billen.	Boe-oe.	Rodé.	Kalielie..
Dijen.	Haai.	Angga.	Indjoe.
Knie.	Toek.	Omboekoe.	Kambakkoe.
Beenen.	Fetie.	Omboekoe.	Konda-kalèra.
Voet.	Haibèna.	A-ie.	Wiesie.
Toonen.	Kaloeloe haik.	Kangnaie.	Wawiesie.
Voetzool.	Nainana.	Toeka a-ie.	Taba wiesie.
Hart.	Attee.	Attie.	Etie.
Darmen.	Taai kaliko.		Tenaai.
Bloed.	Na-a.	Ra.	Ra.
Aren.	Kéo.	Oera.	Kaloetoe.
Beenderen.	Nooi moetie.	Tòko.	Rie.
Lippen.	Fèfa loeloe.	Bibie.	Ngaroe.
Borsten.	Soesoe.	Soesoe.	Soesoe.
Tepels.	Anak soesoe.		
Vader.	Ama.	Baba.	Ama.
Moeder.	Ina.	Inie.	Ina.
Zwanger.	Na-apoe.	Toetoeka.	Pakamboe.
Kramen.	Nahosie.	Dadie anak.	Biedie sadie.
Oud.	Namenassie.	Atamboepoe.	Matoea.
Jong.	Makoeké.	Moera.	Magnoeroe.
Zitten.	Tòko.	Ngambé.	Mandapoe.
Staan.	Haké.	Daréé.	Oediengier.
Liggen.	Toepa.	Iroe iroe.	Katoeda.
Opstaan.	Fina.	Too-óo.	Sada.
Kaauwen.	Mama naka looi.	Ngadjoo.	Menjama.
Slikken.	Olloh.	Werée.	
Spuwen.	Happé.	Aer roeda.	Pangadjie.
Weenen.	Nakaai.	Rita.	Sie.
Lagchen.	Manie.	Tetauwa.	Rieké.
Schreeuwen.	Ko-a.	Wou.	Kaijakka.
Een.	Messé.	Sambokko.	Disa.
Twee.	Noea.	Seroea.	Doea.
Drie.	Tenoe.	Seteroe.	Teloe.
Vier.	Ha.	Sewoetoe.	Pat.
Vijf.	Nima.	Lima.	Lima.
Zes.	Néé.	Sademassa.	Nom.
Zeven.	Hiet	Rima roea.	Pitoe.
Acht.	Fanoe.	Saroea samboetoe.	Waloe.
Negen.	Sieouw.	Terassa.	Siwa.
Tien.	Boea messé.	Samboeroe.	Sekam boeloe.
Elf.	Boea messé messé.	Samboeroe sasa.	Sekan boeloe souw.

Nederduitsch.	*Taal van Timor.*	*Ende.*	*Soemba.*
Twaalf.	Boea messe noea.	Samboeroe seroea.	Sekanboeloe doea.
Twintig.	Boea noea.	Amboeroe roea.	Doea komboeloe.
Dertig.	Boea tenoe.	Amboeroe teroe.	Teloe komboeloe.
Veertig.	Boea ha.	Amboeroe woetoe.	Pat komboeloe.
Honderd.	Natoe messé.	Singassoe.	Sengassoe.
Twee honderd.	Natoe noea.		Doea ngassoe.
Duizend.	Nieffoe messe.	Sariboe.	Seratta.
Pisang.	Ockie.	Moekoe.	Kelocrara.
Sirie-kaya.	Attah.	Ana nona.	
Sandelhout.	Houw minie.	Kajoe attah.	Jai nitoe.
Brandhout.	Houw notto.	Kajoe apie.	Jai patoenoe.
Bamboes.	Kaka.	Aouw.	Aouw.
Lontar-bladeren.	Noa toeak.	Woenoe koeri.	Roemangieat.
Gras.	Hoë.	Anbenie.	Roemba.
Visch.	Ikan.	Ikan.	I-ang.
Was.	Nieniet.	Rierie.	Ririe.
Vlag.	Pènè pènè.	Tatoengoe.	Papandjie
Radja.	Nai-joefa.	Atangaai wanga.	Maramba.
Heer.	Oessie.	Amboe toea.	Oemboe.
Vreemdeling.	Keefie.		
Gisteren.	Mawé.	Nomaai.	Kenioe.
Morgen.	Affinèno.	Bosia.	Seroemoe.
Niet meer.	Okkée.	Embeja.	Dangingoe.
Zoete appel.	Lèno.	Moendé.	Jerie langang.
Groenten.	Oeta.	Oeta.	Rie.
Rotting.	Osé.	Oewa.	Iwie.
Touw.	Tanie.	Tarie.	Lekoe.
Lemmetjes.	Moeké.	Engeroe tèró.	Jerikoe.
Huis.	Oemé.	Saóó.	Oema.
Brits.	Hala.	Pada.	Gala.
Mat.	Nahé.	Tè éé.	Tepoe.
Bord.	Pika.	Piring.	Kawigna.
Rijstblok.	Nessoe.	Ngessoe.	Ngossong.
Kom.	Manko.	Makò.	Kawie gnarie.
Sierie zak.	Aloe.	Oropoesé weté.	Kaloemboe.
Tabak.	Sawotto.	Bako.	Tabako.
Kalk.	Aauw.	Oeka.	Kappoe.
Gambier.	Kamé.	Gambier.	Moeroe mangissie.
Sirie.	Manoes.	Natta.	Koeta.
Pinang.	Poea.	Heoe foedja.	Winoe.
Klapper.	Noeah.	Nior.	Koekoer.
Olie.	Mina.	Ringnie.	Wai lonas.
Eijeren.	Tèno.	Teròò.	Tèloe.
Padie.	Anè.	Parieoi.	Parèe.
Rijst.	Mènè.	Parie iessie.	Karoesoe.
Djagong.	Pèna.	Ojawa.	Water.
Pompoen.	Woko.	Biesie.	Karoemboe.
Suiker.	Onie.	Goela.	Toea nassoe.
Koken.	Nahana.	Amboetoe.	Menassoe.
Slagten.	Helie sesie.	Ròòrè.	Roepoe.
Braaden.	Hèkè mina.	Rinda.	Rendang.
Poffen.	Naka sisie.	Toenoe.	Dara.
Tamarinde.	Kiouw.	Nangie.	Kamaroe.
Oebies.	Lakoe.	Oebie.	Ketabie.

Nederduitsch.	*Taal van Timor.*	*Endd.*	*Soemba.*
Manga's.	Oepoe.	Pouw.	Pouw.
Komkommers.	Okka.	Dakandemoe.	Kadiengier.
Kist.	Pana boea.	Petie.	Petie.
Mand.	Kissa.	Watie.	Tangambola.
Doek.	Piloe.	Risoe.	Tera linsoe.
Slimoet.	Bètie.	Senaai.	Siengie.
Vrouwen sarong.	Tai féo.	Rawoo.	Laauw.
Roode doek.	Piloe méé.		
Geweer.	Kenat.	Bendé batoe apie.	Bandiel.
Kruid.	Opat.	Aroo.	Ombat.
Kruidhoorn.	Polblioe.	Saroepa.	
Parang.	Benas.	Topo.	Kadèla.
Mes.	Bissie.	Piso.	Kasiedie.
Zadel.	Pènie bekassie.		Selapa jara.
Toom.	Kala.	Koemie jara.	Rapa.
Bijl.	Fanè.	Taka.	Ketaka.
Kogel.	Foea.	Ana bendil.	Anak bendil.
Kussen.	Aka noenoe.	Ranie.	Noela.
Lombong.	Lòpò.		
Spaansche peper.	Oenoe.	Kòrò.	Boekoe souw.
Een ring.	Kalenie.	Angoeroe.	Ta oerong.
Oorbellen.	Falo.	Sobo.	Mamoelie.
Armbanden.	Boekoe lèo.	Gera.	Kara.
Halsketting.	Mitie.		Sada langoeroe.
Koralen.	Inoek.	Emboetoe.	Sada.
Koperdraad.	Nitie foena.	Gera.	Oera kawa.
IJzer.	Bissie.	Soeá.	Bassie.
Veel.	Nangfouw.	Boesóó.	Dangoe.
Weinig.	Kalèo.	Sidikit.	Andapa dangoe.
Duur.	Matanie lèo.	Werie.	Welie dangnierie.
Goedkoop.	Oepa maloelé.	Moera.	Andapa dangoe welie.
Dik.	Naik.	Rombo.	Kobombo.
Dun.	Mania.	Nokka	Melakka.
Hard.	Matanie.	Negie.	Selatta.
Zacht.	Maloelé.	Oekoe.	Maliedja.
Mooi.	Nalèko.	Saré.	Menanda
Leelijk.	Melafoe.	Reé reé.	Dessamoe.
Rond.	Namnèo.	Embodé.	Kawoerie.
Vierkant.	Manoea.	Wara.	Wara.
Goed.	Nalèko.	Ria.	Gamoe.
Slecht.	Naleioe.	Reé reé.	Dassa moe.
Zout.	Massie.	Messie.	Ambaroe.
Zuur.	Manèno.	Ngieroe.	Majeloe.
Borgen.	Senoeko.	Sepoe.	Karaai.
Verkoopen.	Sossa.	Tika.	Danga.
Koopen.	Auw sossa.	Embeta.	Keeka.
Nemen.	Naka mana.	Mara.	Teeké.
Steelen.	Nawakka.	Nakka.	Mengawa.
Vervoeren.	Metie kouw lala.	Mendèwèe.	
Dragen.	Naka looi.	Wanga.	Pededong.
Aanpakken.	Nakaai.	Tekée.	Appa.
Vastbinden.	Foetoe.	Reke.	Paai.
Geven.	Naka féé.	Pattie.	Oenda.
Losmaken.	Sefie.	Toba.	Wakka.

Nederduitsch.	*Taal van Timor.*	*Ende.*	*Soemba.*
Schrappen.	Eeuw.	Seka seka.	Koré.
Gelukkig.	Auw nenosé.	Oetoe.	
Beschaamd.	Maai.	Méa.	Makéa.
Onbeschaamd.	Oka maai.	Iwa méa.	Damakéa.
Zoeken.	Mamé.	Engaai.	Siemboe.
Vinden.	Ami ita.	Ngara.	Ita.
Zoet.	Lamida.	Mie.	Langa.
Hoeveel.	Fouw.	Pira.	Pira.
Hoelang.	Nama fouw.	Seapa rewa kere.	Pira damita.
Lang.	Lalaloe.	Rewa.	Madita.
Breed.	Manoea.	Mèrè.	Ambelar.
Smal.	Malèna.	Dekie.	Dabelar.
Hoog.	Mananoe.	Janga.	Janga.
Laag.	Palla.	Bokko.	Pandak.
Groot.	Naik.	Mèrè.	Bokkol.
Klein.	Kaliko.	Dekie.	Maras.
Braaf.	Nèka leko.		Touw samoe.
Ondeugend.	Neka lioe.		Touw dasamoe.
Verschrikken.	Maskeke kouw.	Gedoe.	Ketatak.
Dapper.	Mataniko.	Banie.	Benie.
Laf.	Namtouw.	Takoet.	Magnadat.
Hongerig.	Nammenaha.	Ambapoe.	Mendjoe.
Dorstig.	Meno matté.	Moa.	Madoe.
Lui.	Mafena.	Ora bara.	Oera bara.
Vlijtig.	Makoeoe.	Pesa mewia.	Merana etie.
Sterk.	Matanie leo.	Negie.	Mime parie.
Zwak.	Maloelé.	Iwa negie.	Mime datel.
Warm.	Mapoetoe.	Petoe.	Banas.
Koud.	Maniekie.	Keté.	Maringoe.

Wij laten thans nog eenige volzinnen volgen in 't Nederduitsch en in de talen van Timor en Soemba. Men kan daaruit zien, hoe eenvoudig de zamenstelling is, en hoe weinig meer dan eene zamenvoeging der woorden, zonder eenige flektie, de geheele konstruktie uitmaakt.

Nederduitsch.	*Timor.*	*Soemba.*
Hoe is uw naam.	Hokana sekouw.	Geratoe moe moe.
Van waar komt gij.	Ho wikoméé.	Ge wielie.
Kom hier.	Oema wihie.	Maai laai issoe.
Blijf daar.	Hona maai winaai.	Dingir laai sena.
Gaat spoedig.	Naauw laba laba.	Lakoe ringang.
Gaat weg.	Hona loo.	Lakoe merouw.
Rijdt langzaam.	Naauw kaleo noka bikassie.	Ngirie kalikie jara.
Ik heb honger.	Aumèna.	Njoenga menjeou.
Ik wil drinken.	Auw mino oeu.	Koemboesa pa oenoe waai.
Ik wil eeten.	Auw naha.	Njoenga kamboesa ngangoe.
Ik wil slapen.	Auw loemie toepe.	Njoenga kamboesa masoeroe.
Ik wil mij wasschen.	Auw safé fèfa.	Njoenga kamboesa nabassa matta.
Ik ga wandelen.	Auw fèna naauw.	Njoenga kamboesa melakoe.
Het is warm.	Manas mapoetoe.	Laloe banas.
Het is koud.	Maniekie matté.	Laloe maringoe.
Geeft mij pisang.	Téé auw oekie.	Oenda kaloerara.
Geeft mij uw hand.	Mena nima.	Oenda kaloe.
Gaat daar zitten.	Kies omtok in binanie.	Mendapoe sena.

Nederduitsch.	*Timor.*	*Soemba.*
Blijft wat praten.	Toko hita wa kalèo.	Napa ta panie.
Haalt mij melk.	Naauw mana soesoe.	Tekiè soesoe.
Zijt niet boos.	Kaisa matoea.	Amboe kerouw.
Ik ben boos.	Auw matoea.	Njoenga kerouw etie.
Vreest niet.	Naika namtouw.	Amboe mengadat.
Waarom niet?	Nasa kemooi.	Ingekie inda.
Vat mijn paard.	Hèkè auw bekassie.	Apa jara njoenga.
Steekt de kaars aan.	Tounou pakkoe ninie.	Toenoe ririe.
Droogt mijne kussens.	Hooi aka noenoe.	Pendingi noela.
Maakt warm water.	Malala oloe mapoetoe.	Woloe wai papana.
Raapt dat op.	Balck moffoe.	Sillie.
Hangt het op het touw.	Bonie bi tanie.	Teo lalikoe.

§ 5. *Takken van bedrijf en nijverheid.*

De luiheid van de mannen op Soemba gaat vrij wat verder dan die der vrouwen, ja 't zou eene groote onregtvaardigheid zijn, ook haar van luiheid te beschuldigen. Immers aan haar wordt al het werk overgelaten, terwijl de mannen onbezorgd hun vermaak najagen, te paard rondslenteren, dezen of genen handelaar trachten te bedriegen en zelfs op diefstal uitgaan. Hebben zij een hongerige maag, dan treden zij het eerste het beste huis, dat zij op hunnen weg ontmoeten, onbeschroomd binnen om er hunnen honger te stillen. 't Gebruik brengt mede, dat hij, die dit verlangt, ook ongenoodigd zijn intrek neemt, de guitar bespeelt en daarbij zoo lang blijft zingen, tot hem zijn maaltijd is voorgezet geworden.

De vrouwen doen bijna alles wat gedaan moet worden. Zij planten katoen, weven lijnwaden voor de kleeding van haar zelven en het huisgezin, verbouwen rijst, djagong, pompoenen, oebies enz., en zorgen dat de oogst ingezameld en huiswaarts wordt gebragt. Zij branden kalk voor 't gebruik bij den betel. Zij koken het eten en zorgen voor de voeding van het gezin, terwijl de man haar mishandelt en slaat, en desverkiezende aan den eerst aankomenden handelaar verkoopt.

De mannen breiden netten, maken touw, zoeken kamoeninghout, vogelnestjes en karet, en trachten deze produkten aan de handelaren te verkoopen. 't Bijgeloof staat hun echter dikwerf in den weg, om hunne uiterste pogingen aan te wenden tot het verkrijgen van de meest gezochte handelsartikelen. Zoo mogen zij, hoezeer de vogelnestjes zoekende en plukkende, ze echter nimmer binnenshuis bewaren; zij moeten ze in het bosch verbergen tot zij eenen kooper er voor vinden. Maar vooral omtrent het sandelhout, hetgeen in menigte op dit eiland groeit, is het bijgeloof buitensporig. Immers zij mogen dien boom niet vellen en het hout zelfs niet aanraken. De oorzaak hiervan schrijven zij toe aan den goddelijken oorsprong van dien boom. Wij zullen dat sprookje kortelijk mededeelen. Toen hunne godheid AMBOE WOLLOH MANDONKOE genaamd, die zijn verblijf houdt boven de wolken, het eiland van buffels wilde voorzien, werden twee Soembanezen, AMBOE PALLA en AMBOE LAPPOE genaamd, naar boven ontboden, en met een paar buffels terug gezonden. Daar deze dieren

onwillig waren, om de steile afdaling uit de wolken naar de aarde te beproeven, vereerde de godheid aan AMBOE PALLA een stok, om daarmede de buffels te slaan en tot loopen aan te zetten; met dit hulpmiddel leiden de dieren, zonder verdere tegensparteling, den weg benedenwaarts af. Zij landdden te Palmedo, op de noordkust van het eiland, waar AMBOE PALLA kwam te overlijden, en om een teeken te hebben, waardoor men zijn graf kon herkennen en wedervinden, werd de stok, dien hij van de godheid had ontvangen, daarop geplant. Deze stok schoot wortels en groeide weelig op tot eenen sandelboom, en van dezen boom zijn de veelvuldige boomen voortgesproten, die thans op Soemba aanwezig zijn; maar dewijl zij zulk eenen verheven oorsprong hebben, is het niet geoorloofd, ze te kappen en gebruiken. Dat dit bijgeloovig volkssprookje invloed heeft op den uitvoer van dat produkt, laat zich veronderstellen. Straks zullen wij zien in welke mate dit het geval is.

Soemba ligt in het gezigt van Ende op het eiland Floris ten noordoosten, en Sapie op Sumbawa ten noordwesten; beide deze plaatsen zijn zeer volkrijk en door Boeginezen en hunne afstammelingen bewoond, die zich, met uitzondering van het artikel paarden, uitsluitend van den handel hebben meester gemaakt. Geene middelen ontzien zij, om zich in 't bezit van dezen handel te handhaven; zelfs berooven zij alle andere kooplieden, die zich met hetzelfde doel derwaarts begeven, niet alleen van hun eigendom maar ook van het leven. Zij voeren dezen handel met ongeveer vijftig praauwen. Bevinden zij zich op kusten van Soemba, en worden zij door slecht weder overvallen, dan laten zij hunne vaartuigen, op de daartoe meest geschikte plaatsen van het strand, op 't drooge vallen, of gaan liggen achter klippen, hoeken of riviertjes, waar de kusten rijkelijk van voorzien zijn, en houden zich daar ook met de tripang-visscherij onledig.

De Boeginezen van Ende ruilen overigens van de inboorlingen van Soemba: karet, vogelnestjes, touw, vischnetten, djagong, padie, kamoeninghout en slaven. Tien of vijftien padoeakans van Lombok, Bali, de bogt van Boni, Makassar en Bima deelen in dezen handel, voornamelijk om zich slaven aan te schaffen, die naar Ende, Sapie, Soembawa, Lombok, Bali, de bogt van Boni en de Oostkust van Borneo worden vervoerd en aldaar gereede koopers vinden. Een dertigtal Badjoe-laut of tripangvisschers deelen mede in dien handel van slaven, en zeer weinigen verlaten de Soembasche kust zonder eenige slaven met zich te voeren.

Eindelijk doen de zeeroovers uit de straat Komodo van tijd tot tijd de kust van Soemba aan, en rooven zoo vele menschen als zij magtig kunnen worden, die zij als slaven met zich voeren. Alle deze vaartuigen werken krachtdadig mede om de noordkust van het eiland te ontvolken, in stede van door hunnen handel bloei en welvaart onder de bewoners van Soemba aan te brengen.

Het getal der jaarlijks van Soemba uitgevoerde slaven te bepalen, is niet wel mogelijk, dewijl de handelaren aan geene restriktie hoegenaamd

onderworpen zijn en als zoo vele onafhankelijke vorstjes hun gezag op de domme en lijdelijke bevolking uitoefenen.

Zigtbaar is de schaarste van bevolking op Soemba aan het noorderstrand. Men mag vrijelijk aannemen, dat zij alleen veroorzaakt is door den veelvuldigen onophoudelijken slavenhandel, die jaren geduurd heeft en tot heden nog geen einde heeft genomen.

Immers nog slechts weinig jaren geleden, werden door den radja van Prai Kameron, in het bijzijn van wijlen kapitein DEUNE, op eenen morgen zeventig slaven aan drie Bimanesche vaartuigen verkocht, voor den nietigen prijs van een pikol gedroogde betelnoten voor elken slaaf, of 4 koperen bokkors, of 5 kapmessen, of 3 gebloemde tjindeés. Dit vond plaats bij het openstellen van den handel in paarden, en 't zal volstrekt niet overdreven zijn, als men veronderstelt, dat ter dier tijde en bevorens niet minder dan een duizend slaven van Soemba naar de verschillende opgenoemde plaatsen werden vervoerd, en gelijk op Bali en Lombok gretig werden verkocht voor veertig pikols rijst per hoofd.

Voorheen, en wel tot in 1830, werden de slaven van Ende door vaartuigen van Bourbon gekocht; het laatste schip is ter dier reede, met 170 slaven aan boord, door een der slaven in brand gestoken, waarbij de geheele lading is omgekomen.

Dat deze menschenhandel tot heden nog gedreven wordt, daarvan was de heer GRONOVIUS, gedurende zijn verblijf van zeven maanden op Soemba in 1846, meer dan eens oor- en ooggetuige. BABA LAJA, woonachtig op Nangamessi, verhaalde hem onder anderen, dat hij drie jaren geleden met eene padoeakan naar Samarang was geweest, en tijdens zijn verblijf aldaar een veertigtal slaven had verkocht aan een inlandschen kapitein. Dezelfde BABA LAJA verhaalde hem al verder, dat men op een vaartuig, waarmede hij, toen twee jaren geleden en dus in 1844, naar Lombok gestevend was, door eenen storm beloopen werd. Men was de straten Lombok en Bali voorbij gevaren, en had, bij het binnen komen van straat Soenda, zeventig slaven vermoord en over boord geworpen, uit vrees van door de kruisers achterhaald en opgebragt te zullen worden.

De heer GRONOVIUS geeft de namen van nog vele andere personen op, die ongelukkige Soembanezen uit hun land als slaven vervoerd hebben. Zoo verhaalt hij, dat zekere BABA ROEPIA naar Ende vertrok met 5 slavinnen aan boord; zekere KODJAMA naar Pedjoe met eene lading slaven, die hij te Mombora had ingenomen; de zoon van INTJE LATOE van Pedjoe stevende van Ende naar Pedjoe met 80 slaven aan boord. Het is zeker, dat er geen vaartuig, aan inlanders behoorende, van Soemba vertrekt, of er worden eenige arme slaven mede vervoerd.

Desniettemin is deze uitvoer, in vergelijk met vorige tijden, betrekkelijk gering. Men bedriegt zich echter, indien men gelooft, dat deze verminderde uitvoer moet worden toegeschreven aan de vrees der handelaren, om dien onmenschelijken handel voort te zetten. Men vestige slechts het oog op Ende, eene plaats voor weinige jaren geheel door de onzen verwoest, en thans

vindt men daar geen man, die slechts een tamelijk, ja een gering vermogen heeft, of hij is bezitter van een twintigtal slaven, die allen van Soemba afkomstig zijn.

En geloof niet, dat al die slaven, welke op Ende aanwezig, en van Soemba afkomstig zijn, door de Endenezen op Soemba zijn *ingekocht*. Daar deze Boeginezen van Ende zich als de regtmatige bezitters van Soemba beschouwen, hebben zij, door gestadige oorlogen te voeren, de bevolking aan zich onderworpen. Die plaatsen, welke door hen beoorloogd zijn, worden door hen van bevolking beroofd; duizenden ongelukkigen hebben zij als slaven met zich gevoerd, en vele vogelnestklippen, zoo als die te Teraba en Kodie, hebben zij zich toegeeigend.

In de maand Mei 1838 is Ende door Z. M. korvet *Boreas* zwaar getuchtigd. Die tuchtiging heeft de hoofden van Ende bewogen, om met het Nederlandsche Gouvernement een kontrakt aan te gaan. Zonder eene voortdurende kontrole was het echter te voorzien, dat zij zich daaraan niet zouden houden; en dit is ook werkelijk het geval geweest. Toen de heer GRONOVIUS zich in 1846 op Soemba bevond, zag hij niet veel verbetering in den toestand, gelijk die vóór de tuchtiging en het kontrakt van 1838 was. Door zijnen invloed, door geschenken en overredingen, heeft hij de Endenezen er evenwel toegebragt, om onze scheepvaart op Soemba ten handel toe te laten tot het inkoopen van paarden. Voornamelijk werden zij hiertoe overgehaald, omdat zij zelf geen handel in paarden drijven. Dit heeft op den prijs der slaven grooten invloed gehad. Immers dewijl de inboorlingen van Soemba nu door dezen paardenhandel ruimschoots van al het benoodigde werden voorzien, tegen zeer verminderde prijzen, en zij voor een paard meer verkregen dan zij vroeger voor den verkoop van twee of drie slaven van de handelaren konden bedingen, steeg natuurlijk de prijs der slaven, die voorheen gelijk stond aan de waarde van tien paarden, daardoor zeer aanmerkelijk. Zij vroegen toen tien dukaten voor een slaaf, dien zij, drie of vier jaren vroeger, voor vijf kapmessen aan de handelaren afstonden. 't Is ons echter niet bekend of dit later zoo gebleven is, toen de Endenezen inzagen, welk eene uitkomst voor hen de vrijheid opleverde, die zij aan onze schepen hadden vergund. Zeker is het, dat deze geheele omkeering in den handel aan de mindere klasse van handelaren op Soemba in den beginne onbegrijpelijk voorkwam. Zij die van de Boeginesche handelaren van Ende goederen op krediet hadden gekocht, onder voorwaarde dat zij daarvoor slaven zouden leveren, vonden zich bitter te leur gesteld. En wij zouden niet durven beweren, dat zij in die teleurstelling geen toevlugt namen tot het rooven van menschen, op eene nog uitgebreider schaal; iets 't welk niet kan worden tegengegaan, zoolang op Soemba geene kontrôle door een Gouvernements-oorlogsvaartuig wordt uitgeoefend.

In het jaar 1845 zijn ook met eenige radjas, namens het Nederlandsche Gouvernement, overeenkomsten gesloten; maar deze maken eveneens geen den minsten indruk op de radjas, en zijn evenmin voldoende, om den slavenhandel tegen te gaan; immers in weerwil dier overeenkomsten blijven

zij de voornaamste handlangers der handelaren tot het verkrijgen van slaven. Onbewimpeld geven zij te kennen, dat hun, bij het sluiten van die kontrakten, volstrekt niet is voorgehouden, dat zij eenige beperkingen ondergaan moesten in de handelingen, die zij tot dat oogenblik hadden gepleegd; niets was hun te kennen gegeven, dan de begeerte van het Nederlandsche Gouvernement, om de oude vriendschap weder met hen aanteknopen. Toen, beweeren zij, werd hunne hand vastgehouden tot het stellen van een kruisje op een stuk geschreven papier. En nadat zij dit hadden verrigt, vielen er eenige kanonschoten en werden aan hen als belooning uitgereikt: een rotting met zilveren knop, een kleine olyphants-tant, twee koperen talams, twee koperen bokkors, een en een kwart vadem geele voering-zijde, een en een kwart vadem rood grein en een kleine Nederlandsche vlag. Te Momboro werden deze geschenken bij vergissing aan den broeder van den vorst gegeven, dewijl hij zelf weigerachtig was, om den kommissaris te ontmoeten, terwijl de broeder die geschenken thans niet wil afgeven, maar voor zich zelf behouden.

§ 6. *Voortbrengselen.*

Gewis vindt men geen eiland in den ganschen Indischen Archipel, waar *de vogelnestklippen* zoo algemeen zijn als op Soemba. Men weet dat onder den naam van „volgelnesten" in den handel aangeduid worden de nestjes van eene zwaluwsoort (Hirundo esculento), op de Oost-Indische eilanden te huis behoorende, welke als voedsel bij de Chinezen in hooge achting staan, vooral wegens de daarin veronderstelde prikkelende en tonische eigenschappen. Bijna iedere negeri bezit een of meer holen diep landwaarts in 't bosch of 't gebergte, waar deze produkten voor de Chinesche markt gevonden worden. Zeer zelden vindt men deze aan het strand; ons zijn als zoodanig slechts de holen te Teraba, aan de zuidkust van het eiland bekend. Het getal holen te bepalen is niet doenlijk, daar men er nog dagelijks nieuwen ontdekt.

De opbrengst der gezamenlijke holen is onbeduidend in gewigt, daar er geen de minste toezigt op is en de nesten, als ze naauwelijks eenige dagen oud zijn, door dezen of genen worden geplukt. Dan zijn ze dikwijls niet meer dan ¾ duim breed, en wegen een honderd en meer stuks van deze ontijdig geplukte nesten ter naauwernood een kati. Zij zijn echter bijna zonder uitzondering buitengewoon wit, en zouden, indien zij ter gezette tijden geplukt werden, onder de eerste soort gesorteerd worden.

Daar de inboorlingen, ook al ten gevolge van het bijgeloof, deze nesten niet in hunne huizen mogen bewaren, verwaarloozen zij de klippen en holen, en veroorzaken zelfs dikwijls dat de vogels worden uitgeroeid en verjaagd.

De hoeveelheid, die jaarlijks naar Ende wordt overgebragt, is tusschen de zes en acht pikols, terwijl ongeveer twee pikols door andere vaartuigen worden gekocht en vervoerd.

Daar de nesten niet het vijfde gedeelte hunner natuurlijke grootte verkregen hebben als zij geplukt worden, zou de hoeveelheid natuurlijk merkelijk vermeerderen en ongeveer veertig pikols bedragen, indien de ware

tijd van plukken werd in acht genomen. En die hoeveelheid zou jaarlijks nog weer aanmerkelijk toenemen onder een behoorlijk en regelmatig bestuur.

De voornaamste klippen en holen van het eiland zijn te Palmedo, Kodie en Teraba; beide eerstgenoemden leveren verschwater- en laatstgenoemde zoutwater-nesten, daar de laatstgenoemde klip aan het strand en de anderen binnenslands gelegen zijn.

Thans levert de klip te Teraba en die te Palmedo twee pikols bij ieder pluk, en die te Kodie ongeveer een pikol. De vadzigheid der eigenaren, veroorzaakt door het veelvuldig gebruik van opium, is echter oorzaak, dat er, behalve de reeds opgegeven belemmeringen tegen een overvloedigen oogst, bovendien nog veelvuldige rooverijen van nesten plaats hebben.

De overige veelvuldige klippen hebben geene bepaalde eigenaren. De opbrengst verschilt van 2, 3 tot 15 katis ieder pluk. Zij worden, als een algemeen eigendom van de bevolking, door de eerstkomenden van hare nesten geledigd; daardoor wordt dikwijls geen tijd aan de vogels gegund, om te broeijen of hunne jongen groot te brengen.

De hoeveelheid *karet* (schildpad), door de handelaren van dit eiland getrokken, is zeer onregelmatig en dus moeijelijk op te geven. Dat gedeelte, 't welk naar Ende zijnen uitweg vindt, bedraagt ongeveer twee of twee en een halven pikol. Daar de veelvuldige tripang-visschers, die de kusten van het eiland gedurende vele maanden van het jaar aandoen, ook den schildpad trachten te vangen, en de op die wijze verkregen karet nimmer aan anderen afstaan maar met zich vervoeren, kan de juiste hoeveelheid die het eiland oplevert niet worden bepaald; doch vrijelijk mogen wij die stellen op vijf pikols 's jaars.

Over het geheele eiland wordt door de bevolking *padi* voor eigen gebruik geplant. De uitvoer, die er van plaats heeft, bepaalt zich slechts tot eene hoeveelheid, die noodig is om in de behoefte der bevolking van Ende te voorzien; en daar de bevolking van deze laatste plaats geschat kan worden uit 3000 zielen te bestaan, kan men stellen, dat er niet minder dan 300 kojangs padi naar Ende wordt uitgevoerd. Deze padi wordt veelal ingeruild tegen messen, doeken, sarong's en kokosnoten, welke drie laatste artikelen op Ende vervaardigd en gewonnen worden.

Ook een gedeelte van de *djagong* die Soemba voortbrengt vindt eenen uitweg naar Ende, en hoe weinig de uitvoer ook moge schijnen, kan bij echter gelijk gesteld worden aan die van de padi. De djagong wordt het geheele jaar door geplant en meestal nog jong zijnde geoogst.

De *ruwe katoen* wordt zeer veel aangeplant voor eigen gebruik, tot het weven van de weinige lijnwaden, die de inboorlingen gebruiken, bestaande in vrouwen-sarongs, kleedjes, buikgordels, omslag-mantels en hoofddoeken voor de mannen; alle deze lijnwaden zijn zeer zwaar en dikwerf gebloemd

geweven. De gebloemd geweven omslag-mantels worden door de handelaren ingeruild, en als een artikel van handel uitgevoerd, doch het getal bedraagt niet meer dan twee honderd stuks; de prijs daarvan is doorgaans twee guldens het stuk.

Vele soorten van *touwwerk* en *garens* worden op Soemba gemaakt van boombast. In hoedanigheid staat dit touwwerk gelijk aan de vlaggelijnen en 't zeilgaren. De uitvoer van dit zeer gezochte artikel is aanmerkelijk. Het garen is veel sterker dan het Europesche zeilgaren, zoodat men er de voorkeur aan geeft voor het vervaardigen van vischnetten. De uitvoer van het geheele eiland kan gesteld worden op 50 pikols lijnen en 10 pikols zeilgaren jaarlijks.

Ook *vischnetten* worden in menigte door de inboorlingen van Soemba te koop aangeboden, en veel door de handelaren opgekocht. Zij bestaan in zeer regelmatig en net geknoopte werpnetten. De prijs is ƒ 2,00 het stuk, en men kan stellen dat er ongeveer 300 stuks uitgevoerd worden.

Sandelhout is het voornaamste produkt, dat het eiland oplevert. Het hout, dat onder dezen naam in den handel bekend is, wordt genomen uit het hart van de Santalum Album, een boom, die op vele eilanden van den Indischen archipel en in het westelijk gedeelte van het vasteland van Indië in 't wild wordt aangetroffen. Als de boom oud wordt, verkrijgt het binnenste gedeelte eene groote vastheid van draad, eene schoone gele kleur en een zeer aangename reuk, terwijl de buitendeelen van den stam wit, grofdradig en reukeloos blijven. Men zegt, dat er drie verscheidenheden van den sandelboom zijn, namelijk de witte, de gele en de roode, waarvan slechts een, de gele, het bekende sandelhout zou opleveren. Hoe dit zij, zeker is het dat het sandelhout, 't welk in den handel gewild is, dikwijls te vergeefs in den sandelboom gezocht wordt. Volgens MILBURNE *Oriental commerce* wordt de boom, na gekapt te zijn, van den bast ontdaan, in stukken gekloofd en daarna, gedurende een paar maanden, onder den grond gelegd, in welken tijd de witte mieren het buitenste reukelooze hout verteeren, zonder het hart te beschadigen. Het wordt dan opgegraven en gesorteerd naar de grootte der stukken. Hoe donkerder de kleur is en hoe nader het stuk zich bij den wortel bevindt, des te sterker is de geur. Bleekkleurige stukken, of dezulken die klein of vergaan zijn, of die wit hout aan zich hebben, bezitten geene waarde, en men dient vooral te waken tegen de inmenging van hout, in kleur op sandelhout gelijkende, doch verstoken van de geur, die er de waarde aan geeft.

De Hindoe's gebruiken sandelhout als reukwerk bij hunne begrafenissen; maar de voornaamste verbruikers zijn de Chinezen, die er waaijers, doosjes en andere voorwerpen van die soort uit vervaardigen en het poeder bezigen bij de zamenstelling van kosmetiek. De invoer van dit hout in Canton, onder Engelsche vlag alleen, bedroeg van 1 Julij 1837 tot 30 Junij

1838, niet minder dan 6,166 pikols, voor eene waarde van 147,984 dollars, en de invoeren van sommige jaren bedroegen somtijds meer dan tweemaal dat bedrag.

Op Soemba heeft men geheele bosschen sandelboomen, zoodat het daaraan zijnen naam van „*Sandeleiland*" of „*Sandelbosch*" bij de zeevarenden te danken heeft. En toch zijn er die beweren, „dat deze naam er zeer oneigenaardig aan gegeven is, omdat het sandelhout er schaarsch is en van eene veel mindere hoedanigheid dan dat van Timor" *). Deze dwaling is toe te schrijven aan het feit, dat de uitvoer van sandelhout er zeer gering is als een gevolg van 't bijgeloof der bevolking. Zij zijn, gelijk wij reeds zeiden, in den waan, dat zij het niet mogen vellen of zelfs aanraken. Dat alleen is de oorzaak, dat dit rijke produkt voor als nog voor den handel verloren is. Toenadering dezer eilanders tot de Europeanen, door vermenigvuldigde gemeenschap, zou echter spoedig hierin verandering te weeg brengen en hen van hunne dwaze begrippen terug doen komen. Zulks is thans reeds zigtbaar, daar zij het kappen van sandelhout aan de Endenezen toestaan, te Maloeloe en Mandjelie zich laten vinden, en voor de vergunning tot het aankappen een schadeloosstelling vragen. Zoo verre men dit kan nagaan, heeft de uitvoer van sandelhout sedert 1838 tot en met 1848 dus in tien jaren bedragen: als

van Palmedo	ongeveer	900	pikols
„ Andatta	„	98	„
„ Mendjelie	„	150	„
„ Meloeloe	„	80	„
	Totaal. .	1228	pikols.

Mogt het aankappen eens geheel opengesteld worden, zou Soemba ongetwijfeld jaarlijks wel 6000 pikols voor den uitvoer aan den handel kunnen leveren.

De broeder van den heer HAZARD, resident van Timor, over wien wij vroeger reeds spraken, had een klein sandelhoutbosch op Soemba gekocht voor eenen prijs van 700 rijksdaalders. Daaruit kon hij 200 pikols hout verkrijgen. De dood heeft deze vooruitzigten echter vernietigd. Men zegt, dat als men den grond voor eenige jaren koopt, om dien te ontginnen, men meester van het daarop staande sandelhout kan worden; om de boomen te mogen vellen schijnen er echter altoos eerst eenige geweerschoten te moeten vallen. Dan eerst beschouwt zich de Soembanees als overwonnen, en meent hij genoeg voor de geesten zijner voorvaderen, die in de sandelbosschen wonen, gedaan te hebben.

Kamoeninghout wordt er zeer veel op dit eiland gevonden en voor den uitvoer door de bevolking aangekapt. Daar het gebruik van dit hout zich echter bepaalt tot het maken van gevesten en scheden van krissen, is de afzet daardoor binnen zeer enge palen besloten. Geen der inlandsche

*) Zoo spreekt onder anderen de heer C. J. TEMMINCK *Coup-d'oeil général sur les possessions Neerlandaises dans l'Inde Archipélagique* III, 199.

vaartuigen, die Soemba bezoeken, vertrekt immer, zonder zich zoo veel mogelijk van kamoeninghout te hebben voorzien, waarvoor zij eene goede markt vinden, door den geheelen Indischen archipel.

De stukken, die ter verkoop worden aangeboden, hebben de grootte van een en een half voet en minder, en de dikte en breedte van eenige duimen. Zij worden aan den wortel gekapt. De prijs van zulk een stuk hout op Soemba is van een tot twee guldens, en het wordt tegen *f* 4 tot *f* 12 verkocht, al naar mate de vlam is, die zich in het hout bevindt.

De geheele uitvoer kan gesteld worden, ten minsten drie of vier duizend stukken 's jaars te bedragen.

Hoezeer er op Soemba veel *ebbenhout* is, wordt het echter niet gekapt, doordien het geen aftrek in den handel heeft en moeijelijk kan worden verkocht. Mogt het weder meer gezocht worden, dan kan men van dit eiland zeker 2000 pikols 's jaars trekken.

De *wilde kaneel* is mede een produkt van Soemba en er overvloedig voorhanden; de inlandsche praauwen drijven echter geen handel in dit voortbrengsel, zoodat men het voor als nog tot geen artikel van uitvoer heeft gemaakt.

Het groot aantal *lontarboomen*, dat op Soembawa gevonden wordt, maar waarvan de bevolking niet het geringste nut trekt, dient niet weinig om de emigratie van eenige naburige eilanden naar Soemba te bevorderen. Immers op Roti en Savoe dienen deze boomen als een voornaam levensonderhoud der bevolking. Daar wordt de palmwijn van dien boom onder anderen tot siroop of suiker verkookt, een artikel dat zeer gezocht is en door de inlandsche handelaren voor den uitvoer wordt opgekocht. Is het te Soemba te verkrijgen, dan zullen deze er de voorkeur aan geven, om zich daarvan aldaar te voorzien, in stede van op Roti of op Savoe, waar zij aan moeijelijkheden zijn bloot gesteld, dewijl zij bevorens passen van Koepang moeten halen, en van hunne medegebragte goederen regten te betalen hebben, waarvan zij te Soemba zijn vrijgesteld. Dit gevoegd bij de veel gemakkelijker vaart en den minderen afstand, dien zij af te leggen hebben, moet krachtig werken, om den handel, die van Boeton en andere eilanden op Roti en Savoe wordt gedreven, naar Soemba te doen verloopen. In 1848 zijn dan ook de eerste verhuizers van Savoe te Kadoemboe op Soemba geland; zij hebben hunne vrouwen en kinderen medegebragt. Van jaar tot jaar zullen deze verhuizingen vermeerderen, en er is geen twijfel of binnen zeer korten tijd zal door deze Savoenezen de lontarboom van Soemba een belangrijk uitvoer-artikel aan den handel leveren.

Eindelijk vermelden wij nog, dat het eiland zeer goede zwarte, gele en roode *verfstoffen* oplevert voor het verwen van lijnwaden, als: de kajoe kedereng, de bast van de kajoe loba, de bladeren van de passa oera, en

de bast van de tada pamoesoe; allen Soembanesche namen der onderscheidene boomsoorten, waaruit die verfstoffen vervaardigd worden.

§ 7. *Veeteelt.*

Omtrent de veeteelt en den handel, die daarin gedreven wordt, zijn wij in de gelegenheid het volgende mede te deelen.

In de eerste plaats is er op Soemba een overvloed van *paarden* van een schoon ras, grooter en sterker dan die van Timor, Roti en Savoe. Het fokken van paarden, hoezeer door niets aangemoedigd, is de eenige liefhebberij der bevolking, vooral thans, nu zij gereede koopers voor hare paarden vindt door de schepen, die van Java tot dat einde overkomen.

Sedert het jaar 1841 tot en met 1847 zijn, met de volgende schepen, van Soemba uitgevoerd:

in 1841.	met	de *Union*	98	paarden.
„	„	„ *Auguste*	14	„
„	„	„ *Cecile.*	254	„
„	„	Z. Ms. korvet *Argo* . .	3	„
„	„	de *Diana*	100	„
1842.	„	„ *Diana*	62	„
„	„	„ *Hawalhair*	118	„
„	„	„ *Diana*	101	„
„	„	„ *Hawalhair*	120	„
„	„	„ *Ahat toerachman* . .	52	„
„	„	„ *Diana.*	104	„
1843.	„	„ *Diana.*	60	„
„	„	„ *Blora.*	120	„
„	„	„ *Eleonora.*	153	„
1844.	„	„ *Jenour*	200	„
„	„	„ *Blora*	120	„
„	„	„ *Abiel hassin* . . .	235	„
„	„	„ *Blora*	120	„
„	„	„ *Wadie atoel rachman.*	297	„
„	„	„ *Abiet hasin*	211	„
„	„	„ *Cecile*	64	„
1845.	„	„ *Alhamoedee*	175	„
„	„	„ *Idroes*	211	„
„	„	„ *Joesoor*	100	„
„	„	„ *Princes roijal* . . .	112	„
„	„	„ *Almasoehoor* . . .	136	„
„	„	„ *Molkokahar* . . .	170	„
„	„	„ *Princes roijal* . . .	114	„
1846.	„	„ *Blora*	120	„
„	„	„ *E. Mary*	30	„
		Transportere . . .	3774	paarden.

		Per transport . . .	3714	paarden.
in 1846.	met de	*Princes roijal* . . .	98	„
„	„ „	*Zoutman*	104	„
„	„ „	*Atal Rachman* . . .	103	„
1847.	„ „	*Dorothea Henriëtte* .	120	„
„	„ „	*Mary*	88	„
„	„ „	*Kapitein Prins* . .	220	„
„	„ „	*Almoeklarie* . . .	170	„
„	„ „	*J. de Rooy* . . .	80	„
		Te zamen . .	4757	paarden.

Deze opgave komt niet geheel overeen met die van den heer SLUIJTER *); immers deze zegt er van:

„Daar het hoofd-voortbrengsel des lands paarden zijn, zoo worden deze ook in eene tamelijke hoeveelheid uitgevoerd, hetwelk in de maanden Maart en April 1841 met schepen van Java een aanvang heeft genomen en zich heeft bepaald tot:

in 1841 —	359	stuks.	
in 1842 —	406	id.	
in 1843 —	787	id.	
in 1844 —	1043	id.	en tot met
Mei 1845 —	379	id.	

„Dus ruim in 4 jaren 2978 stuks paarden, en alzoo gemiddeld 743 per jaar; welke gemiddelde uitvoer voorzeker wel zal kunnen stand houden, wegens het groot aantal dier dieren, hetwelk zich op het eiland bevindt."

Wij hebben echter geene reden om de cijfers van den heer GRONOVIUS in twijfel te trekken, te meer dewijl deze de verschillende schepen opgeeft, waarmede de paarden verzonden zijn, en dus in zijne opgave naauwkeuriger is.

Daar de handelaren den minsten prijs voor de paarden besteden, heeft de uitvoer van de beste en grootste soort nog weinig plaats. De inboorlingen trachten, zich onder verschillende voorwendsels, het eerst van die dieren te ontdoen, die voor hen de minste waarde hebben.

Onder de beste paarden worden door den Soembanees gerangschikt dezulken, die hij aan den mara-apoe (godheid) heeft overgedragen, en die daarom nimmer door hem worden verkocht, maar waarvoor hij, omdat zij geheiligd zijn, de meeste zorg draagt. Zij verdienen met regt den naam van schoon en voortreffelijk, maar onbegrijpelijk is de eerbied, dien de Soembanees aan zulk een dier bewijst, en onbegrensd is het vertrouwen, dat hij in deze geheiligde paarden stelt. Wordt de ruiter op reis vermoord, en de tijding daarvan ten zijnen huize gebragt, zijne familie zal 't niet gelooven, en 't is onmogelijk het haar te doen gelooven. Het paard zou den ruiter beveiligd hebben, tegen elken aanval op zijn leven; die overtuiging is niet weg te nemen; het ros zou door zijne snelheid den ruiter gered

*) Zie *Bijdrage tot de kennis van het eiland Soemba of Sandelhout*, in dit Tijdschrift. 15de Jaargang I, 50.

hebben, voor geen afgrond zou het hebben blijven staan, moedig en fier zou het zelfs de gevaarlijkste sprongen met behendigheid volbragt hebben, daardoor ook de meest deigende aanvallen met zekerheid ontweken zijn, en aan de vervolgers zou 't niet mogelijk zijn geweest het dier te achterhalen. Men is er zeker van, de ruiter kan niet vermoord wezen!

Dat een paard, waar zoo veel vertrouwen op gesteld wordt, van den eigenaar voor geen geld te bekomen is, laat zich begrijpen. De Soembanees leeft en sterft te paard; het te voet gaan is bij hem eene zeldzaamheid.

De voortteling der paarden gaat in het wild voort, zonder dat de eigenaars zich omtrent de vermenging bekommeren, of de gezochtste dieren afzonderen, om eene veredeling van ras te bevorderen. Daar bijna geheel Soemba een weiland is, en de paarden meestal los in het wild grazen, vermeerderen zij zeer spoedig; niets is daarin hinderlijk, want verscheurende dieren of vergiftigde slangen vindt men op Soemba bijna niet.

De prijs, waarvoor de paarden door de handelaren in de eerste jaren sedert 1841 zijn ingekocht geworden, kan men stellen op *f* 10; doch die is langzamerhand vermeerderd tot op *f* 20 en *f* 25. Die prijs wordt niet betaald in specie, maar in goederen, als koperen gong's, koperen bokkors, rood katoen, wit en blaauw linnen, olyphants-tanden, en soms enkele guldens zilvergeld tot het verevenen van den koopprijs.

Daar er geene merries van Soemba worden uitgevoerd, kan de uitvoer van paarden jaren lang voortduren, al legt de bevolking zich ook niet op het fokken toe. Zonder bezwaar kan het eiland jaarlijks twee duizend paarden voor den uitvoer leveren, indien de handelaren eenen redelijken prijs willen besteden. Daar de Arabieren te zuinig zijn, om eenen billijken prijs te betalen, moeten hunne schepen dikwijls langen tijd wachten, alvorens de lading bijeen verzameld is.

De handel in paarden op Soemba heeft ook nog deze gezegende uitkomst opgeleverd, dat hij den handel in slaven heeft verminderd, dewijl de inboorlingen nu rijkelijk voorzien worden van hetgeen vroeger voor hen niet te verkrijgen was, ten ware daarvoor slaven werden geleverd. Om deze redenen verdient deze handel, van Gouvernementswege, de meeste aanmoediging.

Buffels zijn er in groot aantal en van eene zeer groote soort. Maar zij zijn van weinig nut voor de inboorlingen, dewijl de ploeg op Soemba onbekend is, en de buffels slechts gebruikt worden, om den grond, voor het beplanten van rijst bestemd, fijn te trappen.

Uitvoer vindt geen plaats, en de Soembanezen slagten geen buffels dan in den uitersten nood, bij het geven van maaltijden, waaraan zij zich niet kunnen onttrekken.

In September 1846 zijn van Savoe en Lombok eenige *koeijen* en *stieren* ingevoerd; zij zijn te Kadoemboe en Kambera aangebragt. Oorspronkelijk is er geen rundvee. Daarentegen vindt men bij ieder Soembaneesch huisgezin vele *varkens*; bij de meeste feesten worden er geslagt en gegeten

Uitgevoerd worden er geen, doch zij zijn tegen zeer billijke prijzen te bekomen. *Schapen* zijn onlangs op Soemba van Savoe ingevoerd; *geiten* vindt men doch in gering aantal. *Honden* zijn er in menigte. De Soembanees is een groot liefhebber van deze dieren en geeft volgaarne voor een grooten hond een paard in ruiling. De Soembasche hond gelijkt volkomen op het gemeene Javasche ras.

§ 8. *Ontginning en ontwikkeling van Soemba.*

Indien onze lezers, bij de beschouwing van Soemba, denzelfden indruk ontvingen als wij, dan betreuren zij het, dat een land, zoo rijk door de natuur gezegend, sedert eeuwen nutteloos is voor de menschelijke maatschappij. Immers de weinige vruchten, die de bevolking van den weelderigen bodem trekt, komen niet in aanmerking bij den overvloed van produkten van allerlei aard, tot wier voortbrenging het eiland vatbaar is.

Zoo dacht er ook de heer GRONOVIUS over, en hij werd in die meening versterkt, nadat hij er eenige maanden had doorgebragt. Reeds in 1838 maakte hij het Gouvernement met een plan bekend, om Soemba door de partikuliere industrie te ontwikkelen. Hij werd toen tot dit denkbeeld voornamelijk geleid door het besef der noodzakelijkheid, om een krachtig Nederlandsch element in dit gedeelte van den Indischen Archipel te stellen tegenover den meer en meer zich uitbreidenden Engelschen invloed in Australië. 't Was geene eigenlijke Europesche kolonisatie, die hij voorstelde, maar eene ontwikkeling van het eiland door Nederlanders, als hoofden der onderneming, en door inboorlingen van den Indischen Archipel en Chinezen, als werklieden en arbeiders.

Zijn plan was, om aan Nederlandsche planters gronden in eigendommen uit te geven tegen *f* 5.00 de bouw, op een krediet van een bepaald getal jaren, ten einde daar zich bezig te houden:

1°. Met het aanleggen van koffij-, suiker-, katoen-, kakao-, peper-, tabak-, kaneel- en kokos-plantagiën.

2°. Met het fokken van paarden voor den uitvoer naar Java en omliggende plaatsen.

3°. Met het aankappen van sandelhout, het verzamelen van vogelnestjes, karet en tripang, voor den handel met China.

4°. Met den handel met de omliggende eilanden, het opkoopen van de wilde kaneel, het sapanhout, ebbenhout, kamoeninghout enz. voor den handel met Java.

Ook later, toen hij niet meer in 's Gouvernements dienst was, kwam hij bij de regering menigmaal op dit voorstel terug, en verzocht zelfs vergunning, om zelf eene dergelijke onderneming te mogen beproeven. Al deze pogingen zijn echter vruchteloos geweest; de heer GRONOVIUS is ten grave gedaald, zonder dat men eenig gevolg aan zijne mededeelingen en plannen heeft gegeven, en tot op dit oogenblik is Soemba nog altoos het door de natuur rijk gezegende, maar door het Nederlandsche Gouvernement, tot welks bezittingen het behoort, gering geachte en verwaarloosde eiland.

Wij gelooven gaarne, dat er op de voorstellen van den heer GRONOVIUS, in hunne bijzonderheden, gegronde aanmerkingen waren te maken; maar waarom dan geen onderzoek ingesteld, om aan te vullen en te verbeteren, waar zijne kennis en doorzigt te kort schoten? Immers het hoofddenkbeeld, waar het op aankwam, het ontginnen van Soemba door partikuliere industrie, was voortreffelijk. Het Gouvernement is niet bij magte zelf al de eilanden te exploiteren, die het in den archipel bezit; als Soemba dus moet wachten tot de regering die taak op zich neemt, dan zal het nog jaren lang blijven wat het nu is. Alléén door, gelijk de heer GRONOVIUS wilde, de partikuliere industrie daarvoor in te roepen, zal Nederland aan zijne roeping kunnen beantwoorden.

De heer GRONOVIUS schreef ons nog weinige maanden voor zijnen dood: „Het denkbeeld, om Sandelhout-eiland te koloniseren, blijf ik nog geheel toegedaan. Mijn verblijf aldaar en mijne reizen, over het eiland gemaakt, geven mij de overtuiging, dat zulk eene onderneming met eenen gelukkigen uitslag zou worden bekroond. Groot zouden de zegeningen daarvan zijn voor de ontwikkeling, beschaving en bescherming der domme maar goedaardige bevolking, die thans een prooi is van woekerende handelaren, zeeroovers en niets beduidende maar kwelzuchtige radja's. Wenschelijk zou 't mij voorkomen, dat, indien het Gouvernement tot zulk eene onderneming mogt besluiten, eene kolonie van Rottinezen en Savoenezen op Soemba werd overgeplaatst."

Maar waarom besluit het Gouvernement dan niet tot zulk eene onderneming? Waarom wil het Soemba, en zoo vele andere eilanden der bezittingen van Nederland in den Indischen Archipel, liever in den tegenwoordigen toestand, zonder eenig voordeel voor den staat, behouden, dan aan de ontginning en ontwikkeling door bijzondere krachten overgeven? Bij de behandeling van het wets-ontwerp tot vaststelling van een *Reglement op het beleid der regering van Nederlandsch-Indië*, hebben diskussiën plaats gehad, die zeer opmerkenswaardige bouwstoffen tot beantwoording dezer vragen opleveren.

„In het stelsel, dat ik voorsta," zoo sprak ik bij die gelegenheid *) „zijn Nederlandsche industrielen, kooplieden, onderwijzers, godsdienstleeraren, zendelingen geene hinderlijke elementen, maar onmisbaar. Volgens mijne meening is het onmogelijk, dat een Gouvernement *alles* doet en heeft het de medewerking van bijzondere krachtig noodig; volgens mijne meening moet het die krachten inroepen, ten einde in Indië de zending te *kunnen* vervullen, die door de Voorzienigheid aan Nederland is opgedragen. Partikulieren kunnen daar doen hetgeen het Gouvernement bij geene mogelijkheid vermag. Ik zal u op drie bijzonderheden opmerkzaam maken.

„In het belang van de industrie, tot ontginning der rijkdommen, die in Indië aanwezig zijn en daar ongebruikt liggen, heeft het Gouvernement de hulp van partikulieren noodig. Men wijst altoos op Java; ik wijs op

*) Zie *Bijblad tot de Nederlandsche Staats-Courant* 1853—1854, blz. 1226.

de buitenbezittingen, op zoo vele eilanden waar de schatten, in den grond bedolven of die de natuur in eene weelderige en prachtige vegetatie aanbiedt, sedert eeuwen door ons onaangeroerd worden gelaten.

„Ik verlang, in de tweede plaats, dergelijke stelling aan de Nederlanders in Indië te geven, *in het belang van onze nijverheid hier te lande.* Ik geloof dat, voor ons opkomend fabriekwezen, in Indië nog een onafzienbaar veld ter bearbeiding ligt. Maar ik geloof, dat juist *partikulieren* alleen in staat zijn, om de kanalen op te sporen, waar langs het débouché kan plaats hebben, dat hier nog millioenen weefgetouwen in beweging kan houden. Maar roept men daartoe niet de krachten van partikulieren in, dan zullen nog langen tijd die débouchés gesloten blijven.

„Eindelijk meen ik, dat het vermeerderen en versterken van partikuliere krachten in Indië noodig is, met het oog op de gebeurtenissen, die zich thans in de nabijheid onzer bezittingen voorbereiden. Om die bezittingen beginnen meer en meer de Europesche natiën zich te vestigen en uit te breiden. Australië is een land, dat, naar mijn inzien, voor ons gevaarlijk kan worden in den archipel. En wat zal nu voor die toekomst onze sterkste kracht zijn? Het zal zijn dat wij in Indië hebben Nederlandsche elementen, Nederlanders, gehecht aan den grond waar zij wonen, maar ook gehecht aan *ons* land en aan *ons* bestuur. Met het oog op die gebeurtenissen is het te meer wenschelijk, om niet te doen hetgeen onze tegenstanders verlangen, om niet zoo veel mogelijk Nederlandsche elementen uit Indië te weren, maar ze aan te moedigen en te lokken."

Wanneer men tot het stelsel, dat in zijne weldadige strekking hier met korte woorden is ontwikkeld, toepast op den tegenwoordigen toestand van Soemba, dan valt het in 't oog, dat vooral ook daar de uitkomst niet twijfelachtig kan zijn. Maar evenwel wil men noch daar noch elders, hoe schoon ook de vooruitzigten mogen zijn, de vestiging van partikulieren mogelijk maken en bevorderen. Men geeft allerlei gezochte redenen voor, maar de eigenlijke drijfveeren zijn, in diezelfde diskussie, door den heer J. C. BAUD uiteengezet. Immers hij antwoordde mij onder anderen het volgende:

„De spreker heeft gewezen op de merkwaardige hervorming, die thans in Australië plaats heeft, waar de ontdekking van rijke goudlagen eene kolonisatie, die vroeger niets te beduiden had, op eenmaal op groote schaal heeft doen toenemen. Hij meent, dat deze gebeurtenis ons moest nopen, om een soortgelijk stelsel aan te moedigen in onze eigen bezittingen, als een tegenwigt der mogelijke gevaren, die ons uit Australië zouden kunnen bedreigen. In de eerste plaats moet ik aanmerken, dat ik niet kan toegeven, dat in Nederlandsch Indië gelegenheid voor kolonisatie bestaat, en dat al wilde de regering die antidotale maatregelen nemen, zij toch niets zouden uitwerken. Maar wanneer ik ook aanneem, dat zij een goed gevolg hadden, en dat zich daar die Nederlandsche elementen vestigden, waarin de spreker een zoo groot heil ziet, wat zou dan daarvan, wanneer wij de geschiedenis raadplegen, het gevolg zijn. Ik geloof, dat de toe-

komst van Australië dezelfde zal zijn als van alle Britsche koloniën. Ik maak onderscheid tusschen *bezittingen* en *koloniën*. Engeland voedt al die koloniën voor de onafhankelijkheid op. Zoodra een zeker getal kolonisten zich gevestigd heeft, schenkt het moederland hun het regt van zelfbestuur, en krijgen zij die politieke opvoeding, waarvan wij de vruchten zien in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, namelijk, dat die koloniën, na zich van het moederland te hebben losgescheurd, bewezen hebben volkomen in staat te zijn om zich zelf te regeren, in tegenoverstelling van de voormalige Spaansche koloniën, die niet dezelfde opvoeding hebbende ontvangen, gebleken zijn nog kinderen te wezen in de kunst van zelfbestuur."

Uit deze woorden blijkt, dat men geenen werkkring aan partikulieren in Indië *wil* geven. In Nederlandsch Indië is geene gelegenheid voor kolonisatie! meent de heer BAUD. Wij verstaan nu onder kolonisatie het vestigen van Nederlanders als hoofden van ondernemingen met arbeiders uit de inboorlingen en Chinezen. Maar denkt hij dan, dat men met zulk eene magtspreuk kan uit den weg ruimen 't geen voor elken onpartijdige duidelijk is. Op de tallooze eilanden van den Archipel is zoo veel gelegenheid voor kolonisatie, dat men verlegen is wat het eerst te kiezen. Meent de heer BAUD, dat men zijne verklaring, zonder eenig bewijs, liever zal aannemen, dan bij voorbeeld het betoog van den heer GRONOVIUS, die de uitstekende geschiktheid van Soemba voor eene exploitatie door Nederlandsche ondernemers heeft aangetoond?

Maar de eigenlijke reden, waarom men geene partikuliere krachten inroept tot ontwikkeling van Indië, blijkt duidelijk uit deze redevoering van den heer BAUD. Men vreest, dat Indië zich van het moederland zal losscheuren! Wij noemen dat eene kortzigtige vrees. Indien wij Indië regeren, volgens de voorschriften van eerlijkheid en regtvaardigheid, waarom zou het zich dan losscheuren van het moederland? En al deed het dat eindelijk, nadat Nederland zijne zonen op die eilanden heeft overgeplant, nadat de banden van wederzijdsch belang, van handel en onderling verkeer, die sterker zijn dan de staatkunde, zich hoe langer zoo hechter hebben bevestigd; dan nog zal Nederland groote voordeelen van die koloniën blijven trekken, grooter dan thans de direkte baten zijn, die zij afwerpen. Nooit heeft Engeland meer voordeel gehad van Noord-Amerika, dan na de afscheiding.

Maar bestaat die vrees voor afscheuring, die den heer BAUD door ons stelsel wordt ingeboezemd, onder het tegenwoordig koloniaal beheer dan in 't geheel niet? Meent men, dat, als men maar daaraan getrouw blijft, de eilanden van den Indischen archipel altoos in denzelfden toestand van onderhoorigheid en onderworpenheid zullen blijven? Meent men, dat de Voorzienigheid die volkeren geschapen heeft, om altoos voor ons te arbeiden, om ons de vruchten van dien arbeid te schenken? Zal die afscheuring van Engeland, welke hij in het naburige Australië voorziet, zonder eenigen invloed blijven op onze bezittingen in den archipel? Daaromtrent schijnt de heer BAUD althans niet zeer gerust te zijn. „Wat leert ons verder de ge-

schiedenis?" vraagt hij in dezelfde redevoering. „Dat wanneer in eene kolonie de geest om zich los te scheuren van het moederland zegeviert, hij zich dan ook mededeelt aan nabijzijnde koloniën, al behooren ze aan eene andere mogendheid."

En als dan nu die tijd eens komt, en in onze Indische bezittingen plaats grijpt wat de heer BAUD zoo zeer vreest, nadat tot dat oogenblik het tegenwoordige stelsel heeft geheerscht; verwacht men, dat die banden van wederzijdsch belang en genegenheid, welke dan het voordeel voor het moederland waarborgen, in dat geval zullen blijven? Dan zal het ons niet baten, dat wij, uit vrees voor afscheuring, voorbedachtelijk den grond van tallooze eilanden onbenut en de bevolkingen in eenen staat van halve barbaarschheid hebben gelaten. Integendeel, dan zullen wij boeten voor het kwaad dat wij hebben bedreven, verblind door eene kortzigtige politiek!

Beschouwing der *troonreden* sedert 1814, in betrekking tot Nederlandsch Indië.

VI.

(Slot.)

De voorafgegane toetsing der jaarlijksche troonreden, aan geschiedkundige feiten, heeft voor onze lezers zeker in helder daglicht gesteld, hoe karig het departement van koloniën bijdroeg om de waarheid te doen kenbaar worden, wanneer het geroepen werd uit eigen beweging iets omtrent den toestand der koloniën te zeggen. Wij deden tevens opmerken, dat die toestand hoogst ongunstig was, en dat, zoo in de troonreden, van jaar tot jaar, het tegendeel werd verzekerd, daaraan geene waarde hoegenaamd gehecht moest worden. Tot bewijs van ons beweren, voerden wij feiten aan, onvatbaar voor wederlegging. Men moge er tegen inbrengen dat in alle landen en ook bij ons de troonreden gewoonlijk oppervlakkig zijn, wij stellen er tegen over dat zij in allen gevalle *waarheid* behelzen moeten, en dat de Staten-Generaal, meer dan eens, door den inhoud der adressen van antwoord, het bewijs geleverd hebben dat die staatsstukken bij hen, te regt, beschouwd worden als van groote beteekenis.

Wij gaan voort met onze taak van toetsing.

Troonrede van 14 *Oktober* 1841.

„De berigten uit onze overzeesche bezittingen zijn gunstig.

„De rust, tijdelijk op Sumatra gestoord, is gelukkig hersteld geworden door het beleid van den bevelvoerenden officier en door de dappere medewerking der onder zijne bevelen geplaatste land- en zeemagt."

Eene belangrijke omstandigheid had in dit jaar plaats. De Gouverneur-Generaal DE EERENS was in 1840 overleden en het bestuur van Nederlandsch Indië was tijdelijk opgevat door den waarnemenden vice-president van den raad van Indië, graaf VAN HOGENDORP. De Minister van Koloniën J. C. BAUD schonk daaraan zijne goedkeuring niet, maar deed het bestuur overgaan op het lid van dien raad Mr. P. MERKUS, niet bij definitive benoeming, maar bij waarneming. Eene bepaalde aanstelling als Gouverneur-Generaal liet men hem echter in de verte zien. De heer MERKUS was voorzeker de man, dien men in Indië algemeen als landvoogd wenschte, maar hij was de openlijke tegenstander geweest van het kultuurstelsel van den heer VAN DEN BOSCH, nog zoo kort geleden als Minister van Koloniën afgetreden. Die beschikking omtrent de voorziening in het oppergezag over

Nederlandsch Indië, werd door eene andere gevolgd, welke niet minder opzien baarde. De Inspekteur bij het Ministerie van Koloniën KRUSEMAN, destijds insgelijks een tegenstander van den heer VAN DEN BOSCH, werd in 1841 naar Indië gezonden om daar op te treden als Direkteur-Generaal van Financiën. Men verloor zich natuurlijk in gissingen en veronderstelde te regt, dat de oppositie tegen de gevestigde regeringsbeginselen, door zulke maatregelen, *in Indië zelve* zeer sterk zoude worden aangevuurd. 't Is bekend dat dit inderdaad het geval was. De heer MERKUS leende er zich nogtans niet openlijk toe; de ondervinding had hem voorzigtig gemaakt. De heer KRUSEMAN daarentegen moest nog ervaring opdoen. Het zaad der oppositie *in Indië* schoot diepe wortelen, al werd ook later, in 1844, de heer KRUSEMAN terug geroepen.

De troonrede gewaagt niet van dezen toestand in Nederlandsch Indië, welke daar luide kreten en geroep om herstel ten gevolge had. Zij spreekt slechts van eene tijdelijke rustverstoring op Sumatra. Het was de opstand van den regent van Batipo, in de Padangsche bovenlanden, welke hier bedoeld wordt. Van de verovering van Sinkel in Mei 1840 wordt echter niet gesproken, en even min van het, op Engelands aandrang, opgeven van alle bezit of vestiging onzerzijds op de Oostkust van Sumatra, bepaaldelijk te Indragiri, waarover later zulke belangrijke stukken door de drukpers zijn openbaar gemaakt. Overigens behelst de troonrede de gewone verklaring: „*de berigten uit onze overzeesche bezittingen zijn gunstig.*" Wij hebben echter aangetoond dat in Indië de algemeene toestand hoogst zorgvol was. De heer VAN HOGENDORP was onder anderen in het laatst van 1840 verpligt geweest, om tot den verkoop op Java van produkten, voor de Nederlandsche markt bestemd, toevlugt te nemen, omdat anders het staken van alle betalingen te voorzien was. In Nederland gaven de dagbladen duidelijke wenken en in de Staten-Generaal ontstonden bedenkingen omtrent de toepassing, welke aan art. 60 der Grondwet gegeven werd. Men begon de noodzakelijkheid in te zien van meer regtstreeksche bemoeijenis met de koloniale administratie, en van dezen tijd dagteekent de vergelijking van het departement van koloniën met een huis, dat voorzien is van vensters met *mat glas.* Dit een en ander is van openbare bekendheid. Bevreemdend is het daarom, dat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal desniettemin vastgesteld werd het navolgende in zoo verre hoogst onbeduidende

Adres van antwoord van 27 Oktober 1841.

„'s Lands welzijn is te naauw verbonden aan den bloei der overzeesche bezittingen, dan dat wij ons niet zouden verblijden over de ontvangene gunstige berigten uit Oost Indië.

„Ook wij brengen onzen lof toe aan het beleid en de dapperheid, bij de demping der onlusten op een der eilanden van den Indischen Archipel, onlangs weder zoo schitterend ten toon gespreid, waardoor een vernieuwd bewijs is geleverd van den prijzenswaardigen geest die èn de zee- èn de landmagt bezielt.

. . . . . De doelmatigheid eener doelmatige inrigting van het zeewezen, wordt niet minder allerwege gevoeld, zoo tot bescherming van den handel als van onze belangrijke overzeesche bezittingen."

Hetgeen nader volgt, zal doen zien dat het door ons aangevoerde allezins juist is. Reeds blijkt dit uit de tweede alinea der

Troonrede van 17 *Oktober* 1842.

„In onze overzeesche bezitting heerscht eene gewenschte rust.

„Landbouw en nijverheid ontwikkelen zich gestadig in Nederlandsch Oost-Indië, in weerwil dat het geschokt krediet-stelsel de hulpmiddelen daartoe heeft doen inkrimpen."

Hier wordt gesproken van het „geschokte krediet-stelsel in Nederlandsch Indië", en van inkrimping dientengevolge der hulpmiddelen tot ontwikkeling van landbouw en nijverheid. Wel was het krediet-stelsel geschokt, maar dit was niet alleen in 1842 het geval. Reeds vroeger, in 1839, zoo als wij vermeld hebben, was door te groote emissie van kopergeld, door het wegvoeren der produkten zonder evenredige terugvloeijingen, door het regerings-stelsel in het algemeen, de zilveren munt verdwenen; had de Javasche bank opgehouden haar papier te honoreren, waren handels huizen gefailleerd, bestond overal, in al de deelen der Gouvernements en bijzondere administratiën, gebrek aan cirkulerend kapitaal en bovendien groot gebrek aan remises, zoodat de wisselkoers op Nederland gedaald was op 75 pCt., waardoor velen in Indië en in Nederland zeer gevoelige verliezen kwamen te lijden en de bestaande oppositie als van dag tot dag aanwakkerde en krachtiger werd. De regering erkende eindelijk zelve, dat in Indië *het kredietstelsel geschokt was.* Wij behoeven naauwelijks te zeggen dat de toestand wel *zeer erg* moest zijn, om de regering te nopen er gewag van te maken *in de Troonrede*, en haar te bewegen bij diezelfde gelegenheid te belijden, dat daardoor *de hulpmiddelen ingekrompen waren tot ontwikkeling van landbouw en nijverheid.* Het is dan ook bekend, dat zij er toe overging, om geene verdere uitzendingen van kopergeld te doen en om geene meerdere suiker kontrakten op Java uittegeven. Waarschijnlijk zijn ook andere middelen beraamd of voorgeschreven, om de schadelijke uitwerking van het overdrijvings-stelsel der regering te temperen en daardoor het dreigend verval van landbouw en nijverheid te verhoeden. Genoeg dat wij hier wijzen kunnen op de *erkenning door de regering* van den door ons beweerden treurigen staat van zaken in Nederlandsch Indië, in het hier bedoelde tijdvak, *gevolgen van het regeringstelsel zelf* en van niets anders. Wij zullen nu de Tweede Kamer der Staten Generaal verder laten spreken:

Adres van antwoord van 31 *Oktober* 1842.

„Het verheugt ons, dat er eene gewenschte rust in Nederlandsch Oost-Indië heerscht. Wij vleijen ons, dat de regering door gepaste maatregelen de

nadeelen zal kunnen herstellen, die het schokken van het krediet-stelsel aldaar heeft veroorzaakt. Wij hopen, dat eene verbetering van de prijzen der produkten bijdragen tot de middelen van het moederland uit het Oost-Indisch batig slot zal veroorloven, zonder dat dit batig slot worde opgevoerd door het nalaten van uitgaven, in het welbegrepen belang der kolonie noodzakelijk."

De Staten-Generaal drukten hier den wensch uit, dat *de regering de nadeelen zou herstellen, die het krediet-stelsel in Oost-Indië had veroorzaakt*, en dat het „*batig slot*" *niet wierde opgevoerd door het nalaten van uitgaven in het wel begrepen belang der kolonie noodzakelijk*. Behoeven wij hier nog iets bij te voegen, om de waarheid duidelijker te maken van onze beweringen? Is het noodig nog nader aan te toonen, dat de troonreden tot dus ver den waren staat van zaken hadden verzwegen? Moeten wij er van gewagen, dat zelfs de troonrede van 1842 daarvan spreekt op eene allezins verbloemende wijze? Daarin toch heet het „*landbouw en nijverheid ontwikkelen zich gestadig*," en zulks, zegt het stuk, *in weerwil dat het geschokt krediet-stelsel de hulpmiddelen daartoe heeft doen inkrimpen*. Het is als lazen wij er: „*alles gaat goed*, *alles gaat vooruit*, *en toch is alles bedroevend slecht*". Het zijn stellingen die elkander uitsluiten. De regering trachtte het min goede weg te cijferen! Zij sprak slechts halve waarheid.
En dit blijkt tastbaar uit de troonreden der twee volgende jaren. Die van 1842 sprak van een „*geschokt krediet-stelsel*." Die van 1843 spreekt daarentegen van „*den invloed der lage prijzen van koloniale produkten*;" en die van 1844 spreekt van „*misgewassen*." De twee laatstbedoelde troonreden zijn overigens zoo kort, zoo raadselachtig, dat het der moeite bijna niet waardig is, ze in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* aan de vergetelheid te ontrukken, ware het niet dat ze juist *daarom* verdienen te worden opgemerkt. Zij luiden aldus:

Troonrede van 16 *Oktober* 1843.

„De overzeesche bezittingen genieten eene volkomene rust, doch ondervinden den invloed van de lage prijzen harer voortbrengselen."

Troonrede van 21 *Oktober* 1844.

„De Oost-Indische bezittingen genieten inwendige rust en voorspoed, in weerwil van gedeeltelijke misgewassen door welke zij bezocht zijn."

De Tweede Kamer der Staten-Generaal gaf een antwoord op de troonrede van 1843; niet op die van 1844, dewijl het ontwerp daarvan in portefeuille bleef, vermits er eene zinsnede in voorkwam tot herziening van de grondwet. Het antwoord van 1843 luidde aldus:

Adres van antwoord van 28 *Oktober* 1843.

„Wij betreuren dat de lage prijzen der koloniale voortbrengselen, welke op den geldelijken toestand van het moederland zoo nadeelig hebben gewerkt,

mede niet buiten invloed zijn gebleven op de welvaart onzer overzeesche bezittingen. Indien het aldaar reeds geschokte krediet-stelsel op nieuw mogt hebben geleden, achten wij het wenschelijk, dat de regering er in slagen moge, om door gepaste maatregelen daaraan te gemoet te komen."

De Tweede Kamer kwam hier terug op haren in 1842 te kennen gegeven wensch. „*Indien*," zegt zij, „het in Oost-Indië *geschokte krediet-stelsel* op nieuw mogt hebben geleden, achten wij het wenschelijk, *dat de regering er in slagen moge om door gepaste maatregelen daaraan te gemoet te komen*."

En nu komen wij tot de troonrede van 1845 en het daarop gegeven antwoord door de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Troonrede van 20 *Oktober* 1845.

„Aan de overzeesche bezittingen valt het genot eener gewenschte rust ten deel. Zij ondervinden den gunstigen invloed van de hoogere prijzen harer voortbrengselen."

Adres van antwoord van 5 *November* 1845.

„Terwijl wij dankbaar het voorregt waarderen, dat aan de overzeesche bezittingen voortdurend het genot eener gewenschte rust ten deel valt, vernamen wij tevens met genoegen, dat de hoogere prijzen der koloniale voortbrengselen op den toestand dier bezittingen eenen gunstigen invloed uitoefenen. Van de maatregelen, die zoowel in de Oost-Indische als in de West-Indische volkplantingen des rijks, tot verbetering van derzelver inwendigen toestand, in den laatsten tijd genomen zijn en verder genomen zullen worden, zal het ons aangenaam wezen nadere mededeelingen van U. M. te ontvangen."

De Tweede Kamer was blijkbaar niet overtuigd, dat de toestand der overzeesche bezitttingen zoo gunstig was als de regering verklaarde. Zij liet zich niet in slaap wiegen door het met een enkel woord gewag maken van „*geschokt krediet-stelsel*," van „*misgewassen*" en van „*invloed van lagere en hoogere prijzen der koloniale produkten*." Het bleek haar ook niet, dat de regering maatregelen had genomen tot verbetering van den staat van zaken in de koloniën. Van daar de zinsnede in het adres van antwoord: „van de maatregelen, die zoo wel in de Oost-Indische als in de West-Indische volkplantingen des rijks, *tot verbetering van derzelver toestand*, in den laatsten tijd genomen zijn *en verder genomen zullen worden*, zal het ons aangenaam zijn *nadere mededeelingen van Uwe Majesteit te ontvangen*." Opmerkelijk is deze zinsnede gewis in tegenstelling met de woorden der troonrede van 1844: „*De Oost-Indische bezittingen genieten inwendige rust* e n *v o o r s p o e d*." De regering en de Staten-Generaal stonden hier regtstreeks tegen elkander over. Terwijl de regering verzekerde, dat in Nederlandsch Indië *inwendige voorspoed* heerschte, werd door de Tweede Kamer gewezen op de *noodzakelijkheid van den inwendigen toestand te verbeteren.*

Wij zullen bij dien toestand een oogenblik stilstaan. Op *Java* was de algemeene staat van zaken ellendig, als regtstreeksch gevolg van het het stel-

sel om, door de magt der regering, een overvloed van produkten voor de Europesche markt te bekomen. Daaraan toch werd alles voorbeeldeloos opgeofferd. De Gouverneur Generaal MERKUS had moeten tusschen beiden treden, om faillerende handelshuizen staande te houden en de Javasche bank te redden. Voorstellen van den Direkteur Generaal KRUSEMAN noopten dien landvoogd eindelijk tot eene uitgebreide voordragt in April 1844, om het muntstelsel, dat door en ten gevolge van het produkten-stelsel bedorven was en op den algemeenen toestand zoo verderfelijk had ingewerkt, te verbeteren, door intrekking van het minwigtig kopergeld en in de plaats stelling van zilveren spetie. De heer KRUSEMAN bleef niet achter in herhaalde aantooningen, regtstreeks aan den Koning, der gebiedende noodzakelijkheid van krachtige voorzieningen, die voor hem het gevolg hadden, dat hij beschouwd werd als *remuant* en *ongeschikt* en dat hij werd *teruggebragt tot de klasse der gepensioneerden*, beladen met eene *onvoorwaardelijke afkeuring van zijn gehouden gedrag*, — later opgewogen door het schenken van een winstgevend *suiker-kontrakt*. De heer MERKUS overleed in Augustus 1844 en het bestuur ging tijdelijk over in handen van Jhr. J. C. REIJNST, vice-president van den Raad van Indië, die de beruchte publikatie uitvaardigde, waarbij aan de Javasche bank verboden werd om haar papier te verzilveren; die den heer L. VAN VLIET de kolonie deed ruimen; en die den in den aanvang van 1845 benoemden Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, in het geval bragt van een' gelijken maatregel te nemen ten aanzien van den bisschop GROOFF. Wij herinneren deze feiten, welke zoo veel gerucht gemaakt hebben, omdat ze van eene verwarde huishouding in Indië getuigen en omdat van geen dier gewigtige gebeurtenissen eenig gewag gemaakt werd in de Koninklijke troonreden. Zoo geheimzinnig als die waren met betrekking tot hetgeen in Indië voorviel, zoo geheimzinnig waren ze ook ten aanzien van hetgeen in Nederland bij het ministerie van koloniën ten opzigte van Indië plaats had, zoo als: het bij een roepen van staats-kommissiën om de jaarlijksche remise-rekeningen te verifiëren, het zamenstellen van nieuwe wetboeken voor Indië en het voorbereiden van nieuwe regelingen omtrent het muntstelsel aldaar, door der Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN bij zijne komst op Java ingevoerd, en bekend onder den naam van *recepissen-stelsel*. Van zulke gewigtige maatregelen spreken de troonreden niet. Ook hier blijkt derhalve duidelijk, dat de regering de waarheid zoo veel mogelijk ontdook en zich behielp met eenige onbeteekenende phrasen, waar rondborstige opening van zaken voegzaam zou geweest zijn tegenover de vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk en troostrijk tevens voor de ingezetenen van Nederlandsch Indië.

Ten aanzien van Bali bestond reeds in dit tijdvak een gespannen staat van zaken. Sedert 1819 was vruchteloos gepoogd, om door tusschenkomst van eenen Gouvernements-Kommissaris kontrakten met de vorsten tot stand te brengen. Even vruchteloos was het pogen, om, door eene vestiging van de zijde der Nederlandsche Handelmaatschappij, handelsbetrekkingen aldaar aan te knoopen. Toen eindelijk het stranden en plunderen van het Ne-

derlandsche schip *Overijssel*, in 1841, aanleiding gaf tot nadere betoogen bij de vorsten en er eindelijk kontrakten gesloten werden, die erkenning der souvereiniteit van Nederland en de uitsluiting van Engelschen invloed zouden waarborgen, werden die kontrakten door de vorsten verklaard als door kunstmiddelen verkregen te zijn, en aldus ontstond de eerste Balische expeditie in 1846. Op Sumatra ontruimden wij de Oostkust, bepaaldelijk onze vestiging te Indragiri, en zelfs was er sprake van, om onze betrekking met Djambi op te geven, een en ander ten believe der Engelschen, die onze vestiging op dat gedeelte van het eiland niet verkozen, iets waaraan de regering zich lijdelijk onderwierp. Op Celebes hadden in 1840 vijandelijkheden plaats in het landschap Sidinring en in 1841 in het landschap Tanette. Men verliet in 1842, op de Oostkust van dat eiland, ons etablissement in de Vosmaers-baai. Een zeer ernstig oproer brak in 1842 op Banka uit onder de Chinesche bevolking der mijndistrikten, waarbij onzerzijds toevlugt genomen werd tot handelingen, nog niet tot de publiciteit doorgedrongen, doch hoogst betreurenswaardig. De vestiging van Engelschen invloed op de Noordkust van Borneo werd voorts in dit tijdvak een *fait-accompli*, dat Nederland zich liet welgevallen, ongeacht de hevigste betoogen tegen de regering van de zijde der volksvertegenwoordiging en der openbare drukpers. Naar de Westkust van Borneo, werd in 1841 op nieuw een kommissaris gezonden (de heer DONKER); daar hadden de Chinezen het hoofd opgestoken, den spot drijvende met onze oppermagt. 't Was het begin der verwikkeling, toen niet begrepen, welke vervolgens eenen kostbaren vijfjarigen oorlog hebben na zich gesleept. Vermoedelijk heeft Engelsche invloed daarin ook eene rol gespeeld. Op de Oostkust deden de Engelschen meer regtstreeksche pogingen. Twee Engelsche schepen drongen in 1844 de Koeti-rivier binnen en deden bij den sulthan aanzoek tot vestiging; door dezen werd dat aanzoek gelukkig afgeslagen, met het gevolg nogtans van dadelijke vijandelijkheden, waarbij een der gezagvoerders, MURRAY, het leven liet.

Het laat zich alzoo verklaren, dat de volksverwoordiging ongerust was en meer en meer *mistrouwen* stelde in de beginselen, welke de regering aankleefde en in de verzekering, die zij geeft van hare uitmuntendheid. Het behoeft zeker niet duidelijker uit een gezet te worden, *waarom* de volksvertegenwoordiging meende te moeten wijzen op de *noodzakelijkheid van maatregelen tot verbetering van den inwendigen toestand van Nederlandsch Indië.*

Hoogst opmerkelijk zijn derhalve de beide volgende staatstukken:

Troonrede van 20 *Oktober* 1846.

„Mijne bijzondere zorg blijft gewijd aan de welvaart der overzeesche bezittingen. Er hebben daar misgewassen plaats gehad, doch de uitzigten voor den nieuwen oogst waren gunstig.

„Twee vorsten van het eiland Bali hadden onze vlag beleedigd en de traktaten geschonden. De dapperheid onzer zee- en landmagt heeft dien euvelmoed beteugeld, het miskend gezag hersteld en de belangen van scheepvaart en handel verzekerd.”

Adres van antwoord van 31 *Oktober* 1846.

„Wij hopen dat de nieuwe oogst in onze koloniën de misgewassen, welke aldaar hebben plaats gehad, mogen vergoeden.

„Die bezittingen zijn voor ons van het hoogste belang; wij stellen er prijs op, dat niets worde verzuimd wat strekken kan, om haren inwendigen toestand te verbeteren, hare betrekkingen tot het moederland in goede verhouding te brengen en het onschatbaar bezit derzelve voor Nederland ongeschonden te bewaren.

„Het heeft ons daarom verheugd, dat ten opzigte van het eiland Bali, de beleediging onzer vlag en de schending der traktaten niet lijdelijk zijn aangezien, maar het miskend gezag hersteld is en tevens de belangen van scheepvaart en handel zijn verzekerd. Aan de krijgsmagt, zoo te lande als ter zee, welke tot die uitkomst op eene zoo roemrijke wijze heeft medegewerkt, brengen wij gaarne onze hulde en onzen dank."

Aan de eene zijde zien wij hier de verklaring des Konings, dat *de bijzondere zorg der regering gewijd blijft aan de welvaart der overzeesche bezittingen;* en aan den anderen kant, zien wij de Staten-Generaal op nieuw getuigen: *Die bezittingen zijn voor ons van het hoogste belang; wij stellen er prijs op, dat* n i e t s w o r d e v e r z u i m d *wat strekken kan, om haren* i n w e n d i g e n t o e s t a n d t e v e r b e t e r e n, *hare betrekkingen tot het moederland in* g o e d e v e r h o u d i n g t e b r e n g e n *en het onschatbaar bezit derzelve voor Nederland* o n g e s c h o n d e n t e b e w a r e n.

En hier eindigen wij, voor het tegenwoordige, ons overzigt. Wij zijn genaderd tot het tijdvak des bestuurs van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, 't welk tot 1851 liep. Dat tijdvak willen wij liefst nog niet aanroeren. Bovendien kwam het ons voor, dat wij genoeg gezegd hebben, om het verledene in herinnering te brengen ter aantooning, eensdeels, dat de jaarlijksche troonreden, wat Nederlands Indië betreft, geen maatstaf kunnen zijn voor de kennis der waarheid van den toestand aldaar, en anderdeels, dat die toestand zoodanig was, dat men er zich niet over behoeft te verwonderen, dat de regering zich bemoeijelijkt zag door oppositie in en buiten de Staten-Generaal, — in Nederland en in Indië. Het jaar 1847 was het laatste voor de toen bestaande koloniale regering. 't Is slechts ter aanvulling van de serie dezer staatsstukken, tot aan het ook voor Nederlandsch Indië merkwaardige jaar 1848, — dat wij hier thans nog laten volgen, ofschoon zonder eenige kommentaria, de

Troonrede van 18 *Oktober* 1847.

„De rust in de overzeesche bezittingen is ongestoord gebleven. In Oost-Indië hebben de maatregelen tot het invoeren van eene nieuwe wetgeving, zoo veel mogelijk overeenstemmende met die van het moederland, een begin genomen. De aldaar afgekondigde wetboeken zullen aan UEdel Mogenden worden medegedeeld."

Daarop luidde het

Adres van antwoord van 31 *Oktober* 1847.

„Het algemeene welzijn van 's lands koloniën wekt steeds te regt de hoogste belangstelling der natie op. Wij hebben ons dus verheugd van Uwe Majesteit te mogen vernemen, dat de rust aldaar ongestoord is gebleven."

De bestaande regering had voor het laatst gesproken. Zij viel in Maart 1848.

Toen werd de grondwet herzien en bepaald, dat de beginselen van bestuur voor Nederlandsch Indië zouden worden vastgesteld bij de *wet*.

Sedert waakt de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de belangen van Nederlandsch Indië, hoezeer in haar boezem nog strijd bestaat, tusschen de voorstanders van de gevallen koloniale regering en hen die betere regelingen voorstaan.

Wij, van onzen kant, verliezen de gebeurtenissen in — en ten aanzien van — Nederlandsch Indië, niet uit het oog, en blijven derhalve, in verband daarmede, ook letten op den inhoud der troonreden, welke sedert 1848 jaarlijks in de Staten-Generaal zijn uitgesproken, en op die welke in het vervolg uitgesproken zullen worden.

(*Ingezonden.*)

De discipline aan boord bij de supletie-troepen voor de koloniën.

Eenigen tijd geleden, deelden de dagbladen mede, dat spoedig aan de Staten-Generaal een wets-ontwerp zal worden ingediend, regelende de tucht aan boord van de koopvaardijschepen.

Deze mededeeling riep mij een onderwerp in het geheugen terug, waarop ik reeds vroeger de aandacht had willen vestigen, en dat voorzeker even dringend regeling vereischt; ik bedoel de discipline bij de suppletie-troepen, die aan boord van koopvaardijschepen naar Oost- of West-Indië worden overgevoerd.

Het is waarlijk onbegrijpelijk, dat, na den overvoer van zoo veel duizend soldaten naar Indië, tot heden toe de kommandanten der detachementen slechts eene instruktie ontvangen, waarin eenige regelen zijn gesteld voor de voeding en verpleging der troepen en de verantwoording der soldijen en kleeding bij de aankomst te Batavia, maar geen woord over de regten en verpligtingen der kommandanten en soldaten ten opzigte der discipline, de verhouding omtrent dit punt tusschen den kommandant en den gezagvoerder, den officier der troepen en de scheeps-officieren, de manschappen en matrozen.

Zijn de troepen aan boord onderworpen aan de wetten, voor het krijgsvolk te lande in Nederland bepaald?

Maar ten eerste maken lokale omstandigheden de toepassing der disciplinaire straffen moeijelijk, zoo niet onmogelijk, bij voorbeeld provoost- of cachot-straffen, en in de heete luchtstreken, ook om redenen van gezondheid, ondoenlijk.

Zijn zij onderworpen aan de wetten van het krijgsvolk te water? Maar die wetten zijn veel te streng voor troepen, waarvan een gedeelte telkens uit nieuw aangeworvenen bestaat, die nog weinig begrip hebben van het gewigt en de noodzakelijkheid der subordinatie.

Maar de voornaamste objektie is, dat de wetten voor het krijgsvolk te lande en te water gemaakt werden voor troepen, die *gewapend* zijn, en dus moeijelijk kunnen toegepast worden op *manschappen*, die naar Indië worden overgevoerd, en wel *ongewapend*.

Deze onzekerheid voor officieren en manschappen *moet* niet alleen aanleiding *geven*, maar *heeft* aanleiding *gegeven* tot vele ongeregeldheden, zoowel van den kant der manschappen, als van dien der officieren. Detachements-kommandanten hebben manschappen maanden lang in het kabelgat doen opsluiten, met voetijzers aan de planken als het ware gespijkerd, en

dat voor geringe vergrijpen, uit vrees voor oproer, om een streng voorbeeld te geven. Anderen hebben voor belangrijke feiten van insubordinatie slechts geringe of geene straffen opgelegd, ook uit vrees voor oproer aan boord, of uit weifelachtigheid, omdat zij voor hun gedrag geene voorschriften bezaten, en dus niet wisten, of hunne handelwijze al dan niet zoude goedgekeurd worden.

Weder andere kommandanten hebben de soldaten bij de geringste aanleiding met riet- of stokslagen doen afstraffen; soldaten, die zich niet in de tweede klasse van den soldatenstand bevonden, en dus in geen geval aan ligchamelijke tuchtiging mogten onderworpen worden.

Hoe veelvuldig nu ook de voorvallen van dien aard aan boord zijn; hoe verschillend de middelen, waarvan de kommandanten, tot verzekering hunner autoriteit, zich bedienen; hoe onregelmatig, ondoelmatig, soms hoogst onregtvaardig die middelen werken, — de militaire autoriteiten worden bij de aankomst der troepen daar zelden iets van gewaar. De kommandanten zwijgen, omdat zij niet weten, hoe hunne handelingen zullen opgenomen en beoordeeld worden, de soldaat zwijgt, uit vrees voor nog grootere straf; en wordt eene klagte ingediend door den kommandant, het gebrek aan vaste voorschriften heeft nagenoeg altijd ten gevolge, dat de zaken gesmoord worden.

Bij een detachement, dat in 1834 naar Indië vertrok, hadden verscheidene soldaten zich feitelijk aan een onderofficier vergrepen. De eene werd met 50 rietslagen afgestraft. Vier werden geboeid in het kabelgat opgesloten, om bij de aankomst te Batavia aan een krijgsraad overgeleverd te worden. Maar bij de aankomst in straat Sunda achtte de kommandant, een van verlof terugkeerend officier, die Indië kende, het beter, de manschappen los te laten, en het proces-verbaal over die zaak niet in te dienen. De onderofficier, die een broeder had, in hoogen militairen rang in Indië geplaatst, beklaagde zich bij dezen, en wilde de zaak doen vervolgen. Hem werd echter te kennen gegeven, dat hij in het belang van zijne bevordering maar beter deed, de zaak te laten loopen. En dus bleef het er bij, en een soldaat beroemde zich openlijk, dat hij aan boord dien onderofficier in het gezigt had geslagen.

In dat zelfde jaar kwam een detachement te Batavia aan, dat zich over slechte voeding en bedriegelijk gewigt bij het uitdeelen der vivres beklaagde. Den klagers werd het zwijgen opgelegd.

In 1837 werden twee soldaten als arrestanten aan den wal gebragt, die zich aan boord aan insubordinatie hadden schuldig gemaakt. Twee dagen later waren zij op vrije voeten, en vertrokken met een detachement naar de West-kust van Sumatra, waar men voor het beleg van Bondjol veel volk noodig had.

Dat dus officieren en soldaten maar liever zwijgen, indien het slechts mogelijk is, is zeer natuurlijk, omdat gebrek aan vaste voorschriften eene beoordeeling van het aan boord voorgevallene nagenoeg onmogelijk maakt, en het dus voor de autoriteiten te Batavia maar beter is, alle klag-

ten te onderdrukken, waarbij echter klagers en beklaagden zich gewoonlijk aan een ongunstig oordeel blootstellen, want — er bestaan geene voorschriften, en dus — er mag ook niets voorvallen.

Zijn de konflikten gewigtiger, dan hebben zij, ook al door gebrek aan voorschriften, gewoonlijk ongunstige uitkomsten voor beide partijen.

Vervolging van onaangename voorvallen aan boord met het detachement, althans wanneer dat regterlijk geschiedde, zou te weeg brengen, dat meesttijds het schip wierd aangehouden, omdat de equipage geroepen kon worden om getuigenis der waarheid af te leggen, zoo deze niet zelve als schuldig wordt aangegeven. Dat zou groot nadeel wezen voor de reederijen en den handel, daarom wordt het gebeurde meesttijds afgedaan zonder éclat of gesusd of gesmoord.

In 1825 kwam een detachement uit Europa, gekommandeerd door een kapitein, die spoedig blijken gaf, niet geheel en al bij zijn gezond verstand te zijn. Hij had twee zeer geschikte luitenants bij zich, die al het mogelijke deden, om den overtogt goed te doen afloopen.

Maar op een dag, dat een soldaat bij den kapitein kwam klagen, en dit op eene eenigzins oneerbiedige wijze deed, haalde die kapitein een pistool en schoot den soldaat dood.

Hij werd door de officieren gearresteerd, en misschien uit vrees voor een opstand, of ook uit verontwaardiging over zijne onverantwoordelijke daad, niet zoo behandeld, als de ondergeschiktheid verlangde.

Op de reede van Batavia aangekomen, werd hem het bevel weder overgegeven. Hij diende na aankomst van het detachement eene klagte in, en het gevolg was, dat de beide officieren *gekasseerd* werden. Hij zelf stierf spoedig; een der officieren trad als soldaat weder in dienst, en men scheen zoo overtuigd van de gestrengheid van het vonnis, dat hij binnen vijf jaren zijnen rang, en wat meer is, zijne ancienniteit terug had verkregen.

In 1837 kwam een detachement van 200 manschappen met 5 tweede luitenants, waarvan de oudste het bevel voerde, te Batavia aan. Gedurende de reis had de kommandant zich zoodanig zwak en ongeschikt betoond, dat daaruit de grootste ongeregeldheden, bij de troepen zelve, en gedurige vechtpartijen met het scheepsvolk ontstaan waren. De gezagvoerder van het schip was ook een zeeofficier, tijdelijk met verlof en ter koopvaardij varende; in gemeenschappelijk overleg met hem besloten de officieren, het bevel den kommandant af te nemen, en aan den officier, hem in rang volgende, op te dragen. De reis werd van toen af aan zonder stoornis vervolgd en ten einde gebragt.

Maar er bestond geene instruktie, die deze handelwijze wettigen kon. Al de officieren werden gestraft. De kommandant, omdat hij het bevel niet behoorlijk had waargenomen, de andere officieren, omdat zij, indien ook in het belang der dienst, zich regten aangematigd hadden, die door geene voorschriften gewettigd waren.

Wij zouden honderd voorbeelden van gelijken aard kunnen aanhalen, waaronder zeker een der niet minst gewigtige de reis naar Java van den

Generaal-Majoor VAN GEEN aan boord van het schip *Betsy en Carolina*, kapt. SCHRÖDER, met een detachement, waarbij eene zamenzwering werd ontdekt, om al de officieren te vermoorden, en dan naar Brazilië te stevenen, waardoor zeven soldaten in boeijen gezet, en als arrestanten te Batavia werden aangebragt, die er echter ook met eene geringe disciplinaire straf afkwamen.

Wij zullen ons beperken tot het verhaal van nog een enkel voorbeeld, waaruit men zal ontwaren, in welke hagchelijke omstandigheden een kommandant van een detachement zich bevinden kan, zonder voorschriften, hoe zich te gedragen.

Wij hebben er alleen bij mede te deelen, dat zijne vastberadenheid in het gevaar, en zijne maatregelen tot voorkoming van verdere onheilen, zoowel door de militaire als hoogste burgerlijke regtsgeleerde autoriteiten, werden goedgekeurd.

Dit kan echter niets af nemen van de kracht van ons betoog, dat eene wettige regeling van de discipline aan boord wenschelijk en noodzakelijk is. De magt, die een kommandant in gewigtige of gevaarlijke oogenblikken aan zijne eigene energie moet ontleenen, en de handelingen, die hij op zijne eigene verantwoording volbrengt, zullen versterkt en gemakkelijker gemaakt worden door de kracht, die eene geschrevene wet daaraan zal bijzetten.

Op den 10den Oktober 1819 zeilde van de reede van Texel het koopvaardijschip *Ida Aleida*, gezagvoerder SIPKES, tot overbrenging van een detachement supplétie-troepen naar Java, sterk 50 man, en gekommandeerd door een 1sten luitenant der artillerie, mede bestemd voor het Indische leger.

Het leger van Neêrlandsch Indië was nog niet hetgeen het thans is, vooral ten opzigte der Europesche manschappen. De in vergelijking met vroegere tijden zoo belangrijke verbeteringen in hun lot, die men aan latere bevelhebbers, aan een DE STUERS, COCHIUS en SAXEN-WEIMAR, met PENNING-NIEUWLAND als chef van de staf, te danken heeft, bestonden toen nog niet; en het was niet de geringste bekende grief, dat de straf van *slagen* nog geheel willekeurig, zelfs op onder-officieren, die men vooraf de strepen deed afleggen, om ze, na de straf, weder op te doen, werd toegepast. Daarom was het leger wel uit dappere, maar in zedelijk opzigt slechte soldaten zaamgesteld, en de 50 man, die door de *Ida Aleida* werden overgevoerd, vormden geen beter element in dien bajert van vreemdelingen, soms het schuim van Europa, waardoor het Indische leger voltallig gehouden werd, en waarbij de afgedankte, of van tijd tot tijd uit het Fransche leger deserterende soldaten van NAPOLEON eene groote rol speelden.

Hier speelden zij de grootste rol; want, de officieren en een onder-officier uitgezonderd, bestond het geheele detachement uit vreemdelingen, waarvan verre het grootste gedeelte Fransche deserteurs. Het was gespuis, dat of, niet meer door geduringen oorlog bezig gehouden, in het garnizoen uitgespat, of in de onrustige laatste jaren misdaden van elk soort had uitgevoerd, en nu, om de gevolgen daarvan te ontvlugten, in Neder-

land voor Indië dienst had genomen, en daardoor onder de vanen van Nederland een eervol karakter herkreeg, met behoud van al de slechte eigenschappen, waarmede het zich onder die vaan had geschaard.

Bij het detachement waren soldaten, die nagenoeg al de veldtogten van NAPOLEON hadden bijgewoond.

Vreemd aan Hollandschen militairen geest, en vreemd aan Hollandsche gewoonten in de behandeling van den soldaat en de wijze van dienen, hadden zij bij het werfdepôt te Harderwijk bovendien weinig reden tot eerbied en ontzag opgedaan voor Hollandsche officieren. Het laat zich dus begrijpen, dat met die menschen, in een zoo naauw bestek, zonder wettige en voldoende middelen van bedwang, moeijelijk huishouden was.

De detachements-kommandant maakte voor het eerst kennis met hen bij zijne komst aan boord. Zelf in Fransche dienst gestaan hebbende, en daardoor bekend met de geaardheid van den Franschen, en vooral van den Napoleontischen soldaat, begreep hij dadelijk, in welken geest hij met die menschen zoude moeten omgaan, om de reis met goeden uitslag te volbrengen, waarbij hem groote gemakkelijkheid in het doeltreffend aanwenden der Fransche taal en van de daarin gebruikelijke militaire termen zeer te stade kwam.

Eene naauwkeurige kennis van het scheepsleven bragt hem niet alleen spoedig in de beste verstandhouding met den gezagvoerder, de scheeps-officieren, schepelingen en passagiers, maar gaf ook een zedelijk overwigt aan zijne zienswijze in de behandeling van het detachement; een overwigt, dat zeer spoedig op eene zware proef zou gesteld worden.

De afkomst, opvoeding en geaardheid der individuën, waaruit zijn detachement bestond, waren voor hem onderwerpen van nasporing, om daarmede zijn voordeel te doen, ten einde elkeen bij de aankomst te Batavia zoo veel mogelijk volgens zijne geschiktheid te doen plaatsen.

Een der soldaten, genaamd JEAN ROUX, trok zijne oplettendheid dadelijk. Hij was, zeide men, de zoon van een advocaat, en met NAPOLEON in Egypte geweest. Met de gestalte van een Herkules, koolzwart haar, 't gelaat met zware baard begroeid, en vonkelende oogen, was hij maitre d'armes, groot raisonneur, en oefende een groot overwigt uit op zijne kameraden, waarvan hij tevens de schrik was.

Zijn eenig tegenwigt waren een soldaat LEROUX genaamd, die waarschijnlijk, gelijk JEAN ROUX, in hoogere rangen gediend had, meer gevorderd in jaren en meer bezadigd was, en een ander soldaat THOMAS, met wie men een verstandig woord kon spreken, om hun vertrouwen in te boezemen, en ongemerkt door hunnen invloed een goeden geest onder het detachement te brengen, althans onder degenen, die er vatbaar voor waren.

Door dat middel werd dan ook spoedig die verdeeldheid onder de gevaarlijke menigte bewerkt, die zeer noodig was, om meester van het geheel te blijven.

Alles ging goed tot men genaderd was tot den 20° zuider-breedte, en zich dus in de nabijheid bevond van Brazilië.

Brazilië was destijds en nog vele jaren later het tooverland voor den Europeaan, het Eldorado voor den fortuinzoeker. Militairen en burgerlijken, ambachtslieden en boeren, schelmen en eerlijke menschen, alles stroomde naar Brazilië, waar de regering de kolonisatie aanmoedigde, en door hare agenten in de zeehavens van Europa beloften liet doen, die zij nimmer van plan, noch ook in staat was, te vervullen.

Het gewone thema der gesprekken onder de detachementen suppletie-troepen, die naar Java werden overgevoerd, was in dien tijd de wenschelijkheid, om onafhankelijk in Brazilië te zijn; dikwerf waren de slotsom daarvan onzinnige plannen tot opstand, moord, en bemagtiging van het schip, ten einde naar Brazilië te stevenen, en daar als vrije menschen, of beter gezegd, als vrijbuiters te leven. Nog in latere jaren was dit het geval, tot dat Californië en Australië aan den stroom der landverhuizers en avonturiers van elke soort eene andere rigting gegeven hebben.

Ook onder dit detachement was, onder den aanhang van JEAN ROUX, landing in Brazilië, des noods door opstand en moord, het lievelingsgesprek en verlangen, dat gebalanceerd werd door THOMAS, LEROUX en andere beter gezinden, en eindelijk in een konflikt uitbrak.

Op zekeren dag zat de detachements-kommandant met zijnen medeofficier, den luitenant E. V. B., in de hut te praten, toen plotseling een hevig geschreeuw en beweging gehoord werd, dat uit het tusschendek voortkwam.

Een houten beschot scheidde het verblijf der soldaten van de hutten der officieren, en men hoorde duidelijk, dat er eene vechtpartij ontstaan was.

Wij moeten nog doen opmerkten, dat de detachements-kommandant, op bekomen informatiën, kort geleden, de naaigereedschappen der manschappen nagezien, en bevonden had, dat sommigen de scharen gescheiden en puntig en scherp geslepen hadden. Van deze geslepene halve scharen kon een gevaarlijk gebruik gemaakt worden, omdat zij, aan een stok gebonden, een soort van dolk, en een zeer geducht wapen in de handen van oproerlingen vormden. De zoodanig gevormde wapens werden weggenomen en overboord geworpen, en daardoor is men waarschijnlijk een verschrikkelijk moordtooneel voorgekomen, waarvan JEAN ROUX dien dag een voorbeeld gaf.

De kommandant sprong op, greep een pistool, dat tegen het beschot hing maar *ongeladen* was, vloog naar het dek, en zag vrees en schrik op aller gelaat verspreid. Naar het groot luik komende, zag hij tusschendeks niet ver van de trap LEROUX op den grond liggen, sterk bloedende, en naast hem JEAN ROUX, de hemdsmouwen opgestroopt, met verwilderd gelaat, een bebloed mes in de opgeheven hand, en gereed, ieder te treffen, die hem mogt naderen.

De kommandant liep met zijn pistool in de hand den trap af, zonder door iemand gevolgd te worden. Terstond werd hij door een tiental manschappen omsingeld, die hem in een hoek drongen; hij spande den haan, en dreigde te schieten. „Non, non, mon lieutenant, nous voulons vous sau-„ver, nous ne sommes pas de son parti!"

De haan werd in de rust geplaatst, en in dat oogenblik kwam een man

met een mes op hem toe loopen. Weder hield hij het pistool voor; maar het was het mes van ROUX, een groot knipmes, dat hem ontvallen of ontwrongen was; 't werd door een soldaat digt gedaan en aan den kommandant overhandigd, die toen uitriep:

— „Laissez moi passer, et que tous les braves me suivent!"

— „Prenez garde, lieutenant, il a encore d'autres armes!"

— „C'est égal!" en de kommandant trad voor den booswicht, dien het schuim voor den mond stond; en den haan weder spannende, en de tromp op hem gerigt, riep hij hem toe:

— „Monts sur le pont!"

— „Quoi faire?"

— „Monts, ou je te brule la cervelle!"

De booswicht was verrast en overwonnen; hij ging den trap op, gevolgd door den kommandant, die omringd was van de soldaten, welke hem ook beneden hadden bijgestaan.

— „Passe derrière!"

— „Je ne veux pas!"

— „Passe derrière!" en andermaal bragt het dreigende pistool hem naar het achterdek. De stuurman, die in den haast door den kommandant daartoe was aangewezen, had intusschen de voet- en handboeijen aangebragt.

Op het achterdek maakte het hem altijd voorgehouden pistool JEAN ROUX gedwee, om zich de boeijen te laten aanleggen; de oproeling was nu weerloos!

Gelukkige omstandigheid, dat het pistool *ongeladen* was; in den drift ware het misschien afgeschoten en de kommandant weerloos geworden. Nu bleef het middel tot intimidatie altijd aanwezig, waartoe het telkens spannen en ontspannen niet weinig bijdroeg.

In den tusschentijd hadden de passagiers stuurlieden en matrozen zich zoo veel doenlijk met handspaken, marlpriemen en diergelijke middelen gewapend, en hierdoor wordt het verklaarbaar, waarom het oproer in de geboorte gesmoord werd, en de verbondenen JEAN ROUX voor alles lieten optornen.

De schepelingen hadden zich volgens de bestaande instruktie buiten de zaak gehouden, maar waren op het dek verzameld, om ingeval van aanranding te handelen.

De gezagvoerder SIPKES, een achtenswaardig zeeman van ver gevorderde jaren, was bij de geheele zaak volkomen bedaard gebleven; hij had de lange pijp, waarmede hij altijd gewapend was, niet laten uitgaan, en zeide nu tegen den kommandant, telkens eene lange teug halende:

— „Wat dunkt u, mijnheer, als wij dien oproermaker maar dadelijk ophingen?"

— „Kapitein," was het antwoord, „hij is nu in onze magt; zeker zou de nacht door zijne aanhangers gebruikt kunnen worden, om hem vrij te maken en verder geweld te plegen. Maar ik zal mijne maatregelen van voorzorg wel nemen als ik maar op de matrozen kan rekenen; wij zijn voor het oogenblik meester, morgen zullen wij zien! De nacht brengt raad!"

— „Goed, mijn heer!"

Intusschen was de arrestant aan 't brullen en uitbraken van allerlei scheldwoorden en opruijende taal, en riep eensklaps:

— „Lieutenant, detache moi, ou je brise mes fers!" en te gelijk deed hij aan de ijzers een ruk, die de mogelijkheid, om zich los te rukken, tot eene waarschijnlijkheid maakte.

Dat ware erger geweest. Voet- en handboeijen werden vaster gesloten; maar dat belette hem niet, voort te gaan met opruijende taal te uiten, die door het detachement niet mogt gehoord worden. Aan afzondering was niet te denken; daarvoor bevond zich geen geschikt lokaal aan boord; er bleef dus geen ander middel over, dan het aan boord bekende, onfeilbare middel tègen zoogenaamde raisonneurs en parlementsprekers; men bond hem een konfijnagel in den mond.

Nu werd zijne houding spoedig ter neder geslagen.

De kommandant liet hem toen aanzeggen dat, zoo hij zwijgen wilde, men hem van den nagel zoude verlossen. Hij gaf een toestemmend teeken, werd er van bevrijd, en zweeg voortaan, waarna men zijne boeijen ook eenigermate losser maakte.

Voor den nacht werden tot verzekering der rust de noodige maatregelen genomen; van de aan boord zich bevindende, echter defekte geweren, dienden de bajonetten met scheepssabels, handspaken en wat er anders voor doelmatig was, om de onderofficieren, de passagiers en matrozen te wapenen; het gedeelte van het detachement, dat op het dek moest blijven, werd verminderd, en aan de beneden blijvenden werd verboden, anders dan om dringende redenen, naar boven te gaan, en dan hoogstens een of twee te gelijk; iedereen was op zijne hoede, en de matrozen, die de wacht in de kooi hadden, sliepen, gelijk men zegt, op stootgaren.

Zoo ging de nacht in bezorgdheid, echter rustig voorbij.

De ongelukkige LEROUX, die door vele wonden aan hoofd en borst met den dood lag te worstelen, werd door de goede behandeling van den officier van gezondheid M., die tevens de dienst van scheepsdoktor waarnam, nog in het leven gehouden tot Batavia, waar hij aan de gevolgen der wonden spoedig overleed.

Genomen informatiën leverden dadelijk de bewijzen voor het vermoeden, dat, gelijk zulks aan boord van andere schepen ook reeds was beproefd, eene partij, aan welker hoofd de misdadiger stond, het plan had gevormd, zich van het schip meester te maken, en daarmede naar Braziliö te stevenen. Eene andere geringere partij, die LEROUX tot hoofd had, verzette zich daar tegen; hierdoor was het gevecht ontstaan, dat door de komst van den kommandant in hun midden was afgebroken en geëindigd.

Den volgenden ochtend belegde de detachements-kommandant een krijgsraad, zamengesteld uit hem zelven, als voorzitter; den 1sten luitenant E. V. B. den eenigen officier, die aan boord was; den sergeant-majoor, een sergeant, een korporaal en twee soldaten.

De beschuldigde en getuigen werden gehoord en gekonfronteerd, en de bewijzen zijner schuld als moordenaar en oproermaker zoo duidelijk, even-

eens als zijn gevaarlijke, alles trotserende inborst, dat door den krijgsraad, in het belang der veiligheid zoo wel als tot geregte bestraffing van den misdadiger, eenparig het besluit genomen werd, den beschuldigde JEAN ROUX te doen fusilleren.

Van dit besluit werd aan den gezagvoerder van het schip kennis gegeven, met verzoek, de volvoering van het vonnis toe te staan, en daartoe de noodige wapens te verschaffen.

De gezagvoerder belegde een' scheepsraad, en in dezen werd eenparig besloten, de gevraagde toestemming te geven, onder dankbetuiging aan den kommandant der troepen voor zijn bedaard en kordaat gedrag, waaraan men de redding van het schip verschuldigd was.

Een vijftal geweren waren in bruikbaren staat gebragt.

De krijgsraad vergaderde weder, om kennis te nemen van het besluit van den scheepsraad; daarna werden de 1ste luitenant E. V. B. en de soldaat THOMAS uit den raad afgezonden, om aan JEAN ROUX het vonnis mede te deelen, waarbij hij veroordeeld was, binnen *twee uren* gefussilleerd te worden.

De aanzegging beantwoordde hij met den uitroep:

— „*Moi*, *mourir?*"

De verschansing aan stuurboord, digt bij de valreep, werd weggenomen, en op het bepaalde uur het detachement boven geroepen, dat zich op de barring plaatste. De schepelingen waren op de loopplanken vergaderd.

Een kanonschot werd gelost, de vlag geheschen, en de krijgsraad kwam op het dek, en begaf zich naar de rigtplaats, ter hoogte van het gesloten grootluik.

En nu werd door een onderofficier en vier man, met de executie belast, JEAN ROUX voorgebragt, ontdaan van de voetboeijen, maar in de handboeijen gesloten, daar men hem niet vertrouwen kon.

De sterke man was zwak geworden voor de wet en de eeuwigheid, en hoorde stil de voorlezing aan van het vonnis.

Daarna vroeg hij verlof, eenige woorden aan zijne kameraden te mogen rigten, hetgeen hem, mits kort zijnde, werd toegestaan.

Hij zeide: dat hij schuldig was; dat zij een voorbeeld aan hem nemen, en zich naar behooren moesten gedragen; en eindigde met de woorden:

— „Allons, THOMAS, bande moi les yeux; ton mouchoir ira avec moi!"

— „'A genoux!"

Hij knielde; het schot viel, en de straf was volbragt.

De kommandant rigtte nu het woord aan het detachement:

— „Vous êtes soldats; de vieux soldats de l'Empire; vous ne craignez pas la mort; mais vous ne voudriez pas mourir la mort du criminel, comme des revoltés, comme des meurtriers! Eh bien, je vous le dis, le premier, qui se rendra coupable, sera fusillé comme lui! Faites votre dévoir, je ferai le mien!"

Het kwam er nu op aan, het detachement aan de aandoening en duistere denkbeelden te onttrekken — een *extra oorlam* werd aan de klok geslagen. Iedereen liep naar het tapvaatje, en ondertusschen werd de geëxe

kuteerde in eene reeds gereed gemaakte hangmat verder ingenaaid, en met gewigt aan de voeten aan de onmetelijke diepte overgegeven.

Die exekutie had indruk gemaakt; mannen, zoo lang voorbedacht en gereed om kwaad te stichten, en welk voornemen zij bij eene zwakke houding van den kommandant spoedig ofschoon met meer voorzigtigheid weder zouden hebben opgevat, waren nu overtuigd, dat zij hunnen meester gevonden hadden.

De reis, die tijdens het gebeurde nog niet ter helft volbragt was, werd zonder verder verzet geëindigd, en op de reede van Batavia aangekomen, vervoegden, bij de ontscheping aan de werf, THOMAS en een drietal manschappen zich bij den kommandant, om hem te bedanken voor de wijze, waarop hij hen door zoo vele moeijelijkheden en gevaren had geleid; tevens boden zij hunne getuigenis aan, indien de kommandant die voor zijne verantwoording mogt begeren.

Ik heb reeds in de inleiding te kennen gegeven, dat het rapport van den kommandant met de noodige stukken bij het militaire departement ingediend, door een lid van den raad van Indië onderzocht werd, en de handelwijze van den nog jeugdigen kommandant de volle goedkeuring der regering wegdroeg. Gewag is er nimmer van gemaakt.

Maar waarom door dit en andere voorvallen de noodzakelijkheid niet erkend, en eene behoorlijke instruktie voor de kommandanten der suppletietroepen is opgesteld, om ten opzigte der discipline en op te leggen straffen tot vasten leiddraad te dienen, — dit behoort tot die anomaliën, die men, bij het onderzoek naar koloniale instellingen, op elke schrede ontmoet, en die een bajert vormen, waarin orde te brengen, de spreekwoordelijke koloniale nonchalance wel nog langen tijd zal beletten.

G.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

I.

Een en twintigste jaarlijksch verslag van het Parapatan-weezen-gesticht. Batavia 1854.

Wanneer men, in spijt van langdurige wisseling van denkbeelden omtrent het staatkundig en huishoudelijk bestuur der Koloniën, in spijt van de onomstootbare lessen der geschiedenis en wetenschap, nog altijd weinig toenadering bespeurt tusschen de voorstanders van vooruitgang en die van den goeden ouden tijd; wanneer dit feit bij de opregte voorstanders van den voorspoed van Indië pijnlijke gevoelens opwekt, dan zal men met genoegen zijn oog laten rusten op eene instelling van zuivere menschenliefde, die, sedert 21 jaren bestaande, door mannen van verschillende godsdienstige en staatkundige gevoelens gesticht, gedurig ondersteund wordt door de geheele Indische maatschappij, zonder verschil van afkomst, rang, geloof of politieke beginselen.

Tracht men, in Nederland, de Europeesch-Indische maatschappij in een verkeerd daglicht te plaatsen, haar als lui, onverschillig omtrent hoogere verpligtingen, en als in den hoogsten graad zelfzuchtig te doen voorkomen, in het *Verslag*, dat wij aankondigen, vinden wij een schoon en zielroerend protest van wezenlijk *christelijke* gevoelens tegenover het donkere, dogmatisch fanatisme in Europa, dat, in geen opzigt tot algemeen welzijn bijdragende, meer en meer de hechte banden van familie-geluk dreigt te vernielen.

Wij moesten dit doen uitkomen, want het grootste gedeelte der kinderen sedert 20 jaren in het Parapatan-weezen-gesticht tot nuttige leden der maatschappij opgevoed, en daar nog aanwezig, bestond en bestaat uit zoogenaamde „*inlandsche kinderen.*"

Wanneer men nu die menschen-klasse als *door geboorte* aan onzedelijke en gevaarlijke hebbelijkheden overgegeven, en als voor hoogere beschaving en daardoor voor nuttig gebruik in 's lands dienst ongeschikt afschildert, zelfs in officiele geschriften en besluiten; wanneer men dus in Europa het maatschappijk raadsel, om hen tot wezenlijk beschaafde menschen te hervormen door opvoeding in Indië, voor onoplosbaar verklaart; wanneer men in Europa, op goed geloof, dit uit zuiver scepticisme voortgekomen denkbeeld aanneemt, en daarom lafhartig genoeg is, aan de verheffing der „inlandsche kinderen" tot gelijke hoogte van ontwikkeling te wanhopen, omdat men daardoor zijne voorgewende philanthropie aan den man brengt,

en toch de gelijkstelling in regten van die „inlandsche kinderen" zoo veel gemakkelijker kan wegcijferen, dan stellen wij tegenover al dat egoisme het edele en toejuichenswaardige feit, dat de stichters van het Parapatan-weezen-gesticht door handelingen niet alleen geprotesteerd, niet alleen het onhoudbare van al die beweringen en beschouwingen aangetoond, maar ook bewezen hebben, wat, bij eene goede en doelmatige, door ware christelijke menschenliefde en niet door autokratische denkbeelden bestuurde opvoeding, uit „*inlandsche kinderen*" kan gemaakt worden.

Indien men in Nederland wezenlijk verlangt overtuigd te zijn, men ga de werking na van het genoemde weezen-gesticht, en zij zal eene onweerstaanbare getuigenis afleggen, zoowel om de openbare meening te overtuigen, als om de wetgeving omtrent dit gewigtig punt, bij toekomstige regeling van het onderwijs en de opleiding van ambtenaren voor de Indische dienst, voor te lichten; hoezeer de direktie te regt begrepen heeft, dat de opleiding der weezen zooveel doenlijk bij uitsluiting ten doel hebben moet, om hen voor nijverheidsbedrijven bekwaam te maken.

Hoe eenvoudig, hoe weinig omvangrijk dit *Verslag* ook zijn moge, wij raden de lezing en het onderzoek daarvan iedereen aan, die in de koloniën belang stelt. Is men in Nederland beter bekend met de maatschappelijke positie der Mormonen of Oregon-Indianen, dan met die der „inlandsche kinderen" op Java; moeten de handelingen der regering daaromtrent verkeerde denkbeelden inboezemen en vooroordeelen voeden, een naauwkeurig onderzoek der verslagen van het Parapatan-weezen-gesticht zal die denkbeelden en vooroordeelen op de regte waarde doen schatten.

Onder de weldoeners van het gesticht vinden wij, buiten de gewone bijdragen, een geschenk van *f* 5000, door wijlen den heer G. T. STIEHAAS als legaat, en nog een geschenk van *f* 2000 van een onbekende, terwijl de heeren J. J. MIJNSSEN als notaris, en de geneesheer D. PEEREBOOM VOLLER hunne diensten belangloos verleenden, en de apothekar N. LANGE voortdurend de medikamenten *gratis* verstrekte.

Wij vereenigen ons ten volle met de betuiging der ongeveinsde erkentelijkheid van wege de direktie aan al de menschenvrienden, die in het belang der weezen zich opofferingen van elken aard hebben willen getroosten.

Wij maken vooral ook nog oplettend op de bladzijden 15, 16 en 17 van het *Verslag*, mededeelingen behelzende over de plaatsing en werkzaamheden van weezen, die het gesticht hebben verlaten.

En ten volle vereenigen wij ons met den wensch der direktie: „Dat „deze inrigting leve en bloeije door de Goddelijke Voorzienigheid, die ge„nadig op haar nederzie, haar bewake en bescherme!"

II.

Handelingen en geschriften van het Indisch-Genootschap te 's Gravenhage. Tweede jaargang, eerste aflevering. Zalt-Bommel, bij JOH. NOMAN EN ZOON, 1855.

Met genoegen deelen wij onzen lezers de verschijning van dit geschrift

mede, omdat het onderwerp, waarover het voornamelijk handelt, van den meest gewigtigen aard is voor de toekomst van Indië.

Wij juichen het zeer toe, dat het Genootschap zijne belangstelling getoond heeft in de te Soerabaja opgerigte *ambachts-school* voor zoogenaamde „inlandsche kinderen," en de direktie dezer school met raad en daad in haar nuttig pogen wil ondersteunen. Het behoort eigenaardig tot den werkkring van het Indisch-Genootschap, zich het lot der door de regering zoo zeer vernalatigde en verongelijkte inlandsche kinderen aan te trekken, en dit zoo veel doenlijk te helpen verbeteren.

Maar het gewigtigste onderwerp, waarover in de diskussie der bijeenkomst gehandeld is, was de bescherming der inlandsche bevolking tegen willekeur. Die diskussie was op het einde der zitting nog niet afgeloopen, en zoude in de eerstkomende vergadering vervolgd worden, ten einde daardoor tot bepaalde konklusiën te komen, als uitdrukking van het kollektieve gevoelen des Genootschaps, zonder welke konklusiën, gelijk een der leden deed opmerken, de diskussiën niets zouden behelzen, dan het individuëele gevoelen van enkele leden, hetgeen niet gunstig naar buiten zoude kunnen werken.

Hetgeen in de diskussie van dien avond was ter berde gebragt, kwam overigens eenparig daarop neder, dat, door de werking van het nieuwe Regeringsreglement in Indië, besc erming van den inlander tegen willekeur in een algemeenen zin onmogelijk is, en dat die woorden moeten begrepen worden in den geest der regering, die *hare willekeur* bescherming noemt, en zich daarbij weinig bekreunt om de regten van den inlander op den grond, dien hij bebouwt, en op zijnen tijd, waarover zij willekeurig beschikt, voor die beschikking eene willekeurige vergoeding geeft, en daarnaast uitdrukkelijk regten aan den inlander toekent, geheel strijdig met hare eigen handelingen.

Op nieuw nemen wij de vrijheid te wijzen op het ondoelmatige, om de sprekers niet bij hunnen naam, maar met de letters A en B enz. aan te duiden. Dat maakt het nagaan der diskussie moeijelijk, en zelfs soms onmogelijk. Waarom deze vreemde aanwijzing? Zouden de sprekers niet den moed van hunne meening hebben, en daarom hunne namen niet willen bekend zien worden? Wij mogen dit niet veronderstellen. Maar waarom dan de personen niet genoemd?

Wij meenen in *de Indiër* een berigt over deze bijeenkomst gelezen, en daarin gezien te hebben, dat ook gehandeld is over het instituut tot opleiding van inlandsche vroedvrouwen te Batavia, en over de aanvankelijke gunstige uitkomsten, daar verkregen. Indien dit berigt juist was, dan moeten wij ons leedwezen betuigen, dat wij bij de notulen over deze diskussie geen gewag zien gemaakt. De zaak is belangrijk genoeg, om de volle aandacht van het genootschap tot zich te trekken; geene gelegenheid moet men laten voorbijgaan, om inrigtingen bekend te maken, die en der regering, en vooral den stichters tot eer verstrekken.

In deze aflevering vinden wij almede het vervolg der levensschetsen van Indische personen. Wij achten die schetsen zeer nuttig, maar kunnen den inhoud niet in alle opzigten goedkeuren. Zou die niet wat oppervlakkig

zijn? Zou men zich niet wat te veel bij minder gewigtige bijzonderheden bepalen en te weinig bij het intellektueele leven der mannen, waarover de schetsen loopen?

Zoo vinden wij bij voorbeeld van den heer PIETERMAAT eenige „faits et gestes" als ambtenaar vermeld en de meeste hulde toegebragt aan zijn edel onbaatzuchtig en regtschapen karakter; maar wij hadden verwacht, dat men meer zou gezegd hebben over den gewigtigen tienjarigen werkkring van dezen voortreffelijken man als resident van Soerabaja, dat men dieper zou hebben doorgedrongen in de beginselen die hem daarbij bestuurden. Te veel is daarvan bekend, dan dat het aan bouwstoffen daartoe zoude ontbreken. Van algemeene bekendheid is onder anderen dat, toen in de residentie Cheribon het beruchte rijstkontrakt van de heeren VAN BRAAM c. s. tot stand was gekomen, men er over dacht, om een diergelijk kontrakt in de residentie Soerabaja daartestellen. Door de betrekking, waarin de heer PIETERMAAT stond tot den persoon, die deze onderneming op het oog had, kon men veronderstellen, dat door hem geene zwarigheid zoude gemaakt worden haar te ondersteunen. Maar men had zich ten zijnen opzigte vergist. Even goed, als bij het stelsel omtrent de werklieden bij den konstruktiewinkel te Soerabaja, hield hij vóór alles de belangen der bevolking in het oog, en behartigde die tegenover iedereen, ook tegenover de regering. Hij verklaarde het beginsel der rijstkontrakten voor verderfelijk voor de bevolking, en weigerde bepaaldelijk, een diergelijk kontrakt in de residentie Soerabaja te dulden, zoo lang *hij* daar met het gewestelijk gezag zoude bekleed zijn. Het plan werd dan ook opgegeven, en vele onbillijkheden op Java zouden zijn voorgekomen, indien al de gewestelijke bestuurders altijd zoo gereed geweest waren, hunne *betrekkingen* aan hunne *overtuiging* op te offeren.

Wij deelen geheel in de beschouwingen, die in de levensschets van den heer PRAETORIUS voorkomen, over het kultuurstelsel. Die beschouwingen hebben te meer gewigt, daar zij afkomstig zijn van den hoogsten ambtenaar bij het departement der kultures. Maar in zijne denkbeelden omtrent het binnenlandsch bestuur op Java en omtrent de aanraking van den Europeaan met den inlander, vinden wij geheel den traditionelen Indischen ambtenaar terug. Deze denkbeelden, in 1842 gepubliceerd, zijn overigens door de geschiedenis der laatste 14 jaren, juist door de werking van het kultuurstelsel, gebleken geheel ongegrond te zijn.

Indien dergelijke details, als in sommige dezer levensschetsen al noodig zijn, zouden wij daarin hier en daar meer naauwkeurigheid wenschen. Zoo werd in de vorige aflevering gezegd, dat de generaal-majoor MICHIELS met eene *Engelsche* dame gehuwd was, en *twee* dochters had nagelaten. Maar de generaal-majoor MICHIELS was met een zoogenaamd „inlandsch kind" van Pakalongan gehuwd, en liet *drie* dochters na. Van den heer PIETERMAAT wordt gezegd, dat hij uit zijn tweede huwelijk slechts *een* zoon naliet. Hij liet uit dat huwelijk twee zoons en eene dochter na, allen nog in leven.

Varia.

„Toen de nieuwe wetgeving voor Nederlandsch Indië stond ingevoerd te worden, en dientengevolge meer regterlijk personeel op Java noodig was, werd in 1846 aan den Gouverneur-Generaal, in afwijking der in 1842 vastgestelde bepalingen omtrent het ambtenaars-radikaal, de bevoegdheid verleend om eenige, bij name aangeduide, gegradueerde personen te beschouwen als in het bezit van het radikaal der eerste klasse te zijn, al hadden zij dan ook de cursus aan de Delftsche akademie niet doorloopen.

Onder die gegradueerden telde men den heer Mr. JAMES LOUDON. Dientengevolge werd ook aan hem eene plaatsing bij het regtswezen aangeboden; maar hij bedankte en associëerde zich met den advokaat CREMER, voor de uitoefening der advokatie te Batavia en het exploiteren eener suikeronderneming in den oosthoek van Java.

„Intusschen werd de nieuwe wetgeving in het jaar 1848 ingevoerd. De heer LOUDON had alle aanspraak verloren, om als ambtenaar der eerste klasse geplaatst te worden. Nu een paar jaren geleden deed hij daartoe echter onverwacht eene poging. Te regt werd dit beantwoord met eene afwijzing.

„Een hernieuwd aanzoek zijnerzijds had evenwel eene opzettelijke voordragt van den Gouverneur-generaal ten gevolge, strekkende om aan den heer LOUDON, alsnog, het radikaal der eerste klasse toe te kennen. In dat voorstel werd door den Minister van Koloniën *ten regte* gedifficulteerd.

„Bij die beschikking werd echter als beweegreden aangevoerd „dat de heer LOUDON zich niet in 's lands dienst bevond." Dit bezwaar werd door den Gouvernenur-Generaal uit den weg geruimd. De heer LOUDON werd aangesteld tot amanuensis der kommissie, die belast was met het ontwerpen van wettelijke verordeningen voor de buitenbezittingen. Eene nieuwe voordragt tot toekenning van het radikaal der eerste klasse werd nu aan het opperbestuur gedaan — en ditmaal *aangenomen*. Het geschiedde, *omdat er beweerd werd, dat zich op Java weder gebrek aan personeel voor het regtswezen openbaarde*.

„Het schijnt, dat dit motief onderhevig was aan tegenspraak; onder de aanwezige regterlijke ambtenaren op Java althans, vond de bevoorregting van den heer LOUDON luide afkeuring. De Gouverneur-Generaal plaatste hem dan ook *niet* onder het personeel der regterlijke magt; *maar benoemde hem tot Referendaris der Algemeene Sekretarie, op eene bezoldiging, naar men zegt, van ƒ7200.*

„In Indië wordt beweerd, dat hier alleen rede is van *persoonlijke begunstiging;* dat het gebrek aan regterlijke ambtenaren slechts werd voorgewend en dienen moest als dekmantel voor de plaats gehad hebbende inbreuk op de vastgestelde bepalingen, dat eene opleiding aan de akademie te Delft

vereischt wordt, om het ambtenaars-radikaal der eerste of tweede klasse te kunnen bekomen."

Het bovenstaande werd ons ter plaatsing toegezonden. Wij aarzelen geen oogenblik, om aan dat verlangen te voldoen. 't Is eene gewigtige bijdrage tot bevestiging van 't geen zoo dikwijls is beweerd, dat het stelsel van 't radikaal van Indisch ambtenaar gelijk het door 't Gouvernement is ingesteld en wordt ten uitvoer gelegd, alléén strekt om gunsten te verleenen. Die het geluk heeft de zoon of pupil van een Minister van Koloniën, of de neef van eenig hooggeplaatst en invloedrijk persoon te zijn, wordt tot ambtenaar benoemd, al heeft hij ook aan de Delftsche akademie geen diploma verkregen, en wordt voorgetrokken aan jongelieden, die aldaar met lof hunne studiën hebben volbragt. Er zijn op dit oogenblik nog vele ambtenaren der 1ste klasse, ten gevolge van een afgelegd examen benoemd, die zeer verre achterstaan, in bezoldiging en betrekking, bij den heer LOUDON, die, zonder eenige proeven van bekwaamheid te hebben afgelegd, plotseling met een zeer gewigtig ambt is bekleed, omdat hij de protektie van hen geniet, die Nederlandsch Indië in hun belang en dat hunner familie en betrekkingen exploiteren.

De residentie 's Gravenhage bezit een uitmuntend kabinet van medailles en gedenkpenningen. Het bevindt zich in het gebouw der Koninklijke bibliotheek in het voorhout. Toen wij daar onlangs een bezoek bragten en onder anderen ook eenige gedenkpenningen zagen, bestemd om gewigtige gebeurtenissen in onze overzeesche bezittingen te vereeuwigen, trof het ons, dat het getal daarvan zoo hoogst onbeduidend was. Van deze eeuw werd niets gevonden, dan de gedenkpenning der overwinning van Palembang in 1821; de gewone bronzen medaille, welke in der tijd is uitgereikt aan degenen, die den Javaschen oorlog van 1825—1830 hebben bijgewoond en eene zilveren gedenkpenning ter eere van den Gouverneur-Generaal J. VAN DEN BOSCH. Wij weten niet, of er, met betrekking tot Nederlandsch-Indië, misschien niet nog medailles en gedenkpenningen bestaan, welke eene plaats in het kabinet zouden verdienen; een onderzoek daaromtrent schijnt wel aanbevelingswaardig. Maar bovenal achten wij het wenschelijk, dat iets gedaan worde, om de herinnering van gewigtige gebeurtenissen of van merkwaardige personen in onze koloniën door gedenkpenningen te bevorderen. Daaronder kan, ten aanzien van Oost-Indië, worden gerangschikt:

1°. De Gouverneur-Generaal baron VAN DER CAPELLEN.
2°. De Kommissaris-Generaal DU BUS DE GISIGNIES.
3°. De Luitenant-Gouverneur-Generaal H. MERKUS DE KOCK.
4°. De invoering op Java van het zoogenoemde stelsel van kultures.
5°. De overwinning van Bondjol op Sumatra.
6°. De overwinningen op Bali, en het sneuvelen van den Generaal-Majoor MICHIELS.
7°. De overwinning op de Westkust van Borneo.
8°. De invoering in Nederlandsch Indië, eener nieuwe wetgeving.

9°. De vaststelling van het regeringsreglement van Nederlandsch-Indië, door de wetgevende magt.

10°. De invoering van schoolonderwijs onder de Javanen.

Misschien zijn er nog meer gewigtige onderwerpen; maar deze komen ons thans het eerst voor den geest. Men zal uit onze opgave ontwaren, dat wij niet alleen gewigtige gebeurtenissen op het oog hebben, die heilrijk waren in hare gevolgen, maar ook dezulke die wij betreuren.

(Ingezonden).

Met leedwezen zagen wij uit het *Maandschrift van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, betrekkelijk de uitbreiding van het Christendom, bijzonder onder de Heidenen*, n°. 3 van 1853, dat er zoo weinig opgewektheid bestaat, om als zendelingen het euangelie te brengen onder de Heidenen en Mohamedanen van den Indischen archipel. Ofschoon den 29sten Junij l. l. het zendelinghuis werd ingewijd en er fondsen in overvloed aanwezig zijn, om een aanzienlijk getal zendelingen op te leiden en in onze Indische bezittingen te plaatsen, schijnt de lust tot die edele taak bij de jonge lieden in Nederland niet groot te zijn. „Er komen niet velen tot ons, zoo klaagt men te Rotterdem, „die zich tot den zendingsarbeid aanbieden, althans niet velen, die na bedachtzaam onderzoek door ons kunnen worden aangenomen. Dien ten gevolge heeft ons zendelinghuis slechts elf kweekelingen, van welke één door de Doopsgezinde vereeniging ter bevordering der euangelieverbreiding in de Nederlandsche overzeesche bezittingen ons ter opleiding is toevertrouwd."

En toch wordt de behoefte aan zendelingen gedurig grooter, vooral ook dewijl de werkkring van 't Genootschap zich meer en meer uitbreidt. „Wij komen," zoo zeggen bestuurderen, „in onze reeds bestaande zendingen arbeiders te kort. Nog onlangs moesten wij onze jeugdige zending nabij Makassar op Zuid-Celebes van eenen naauwelijks gevestigden zendeling berooven, en op Noord-Celebes moesten wij meer dan éénen zendingspost, die er open staat, onvervuld laten, en de elders gevestigde broeders met de zorg er voor belasten. Daarbij komen gedurig nieuwe roepstemmen tot ons, en worden euangelieboden gevraagd, nu voor het eene, dan voor het andere eiland in de Indische zee, dat aan het gezag van Nederland is onderworpen. Niet weinig worden wij ook aangespoord, om den akker uit te breiden, door den rijken zegen, die in onze dagen op den zendingsarbeid rust. Er is overal in de Christelijke gemeente een groote ijver ontwaakt om het euangelie, gelijk aan Joden en Mohamedanen, zoo ook vooral aan de vele Heidenen te brengen. Gansche scharen van zendelingen gaan er vooral van Engeland, Duitschland en Noord-Amerika uit. Reeds is hun werk in menig heidenland zoo gezegend, dat vele medehelpers uit de inboorlingen zich aan hen aansluiten. Ook in onze zendingen ontbreekt Gods zegen niet. In Noord-Celebes is reeds een groot gedeelte der Heidensche bevolking voor het Euangelie gewonnen, en er worden sporen van een waarachtig leven uit God gezien in de nieuwe gemeenten.

Op Java groeit het getal der bekeerlingen gestadig aan, en menige Javaan wordt weder een zendeling voor zijne volksgenooten. Daarenboven is er gebeurd, wat in zoo hooge mate wenschelijk was, onder de Europesche Christenen op Java is lust en ijver ontwaakt, om mede te werken aan de uitbreiding van Gods koningrijk."

Op grond van al deze omstandigheden roepen de bestuurderen aan de leden en voorstanders van 't genootschap toe: „Helpt ons om jongelingen en mannen te vinden, die wij kunnen uitzenden!"

Wij hebben gemeend deze roepstem ook in Indië te moeten doen hooren. Onder de miskende „inlandsche kinderen" aldaar zijn er misschien, die, indien de gelegenheid hun daartoe werd aangeboden, aan deze roepstem gehoor zouden geven. Immers, wat ongunstigs en onloffelijks men hun ook moge te laste leggen, het ontbreekt hun niet aan godsdienstzin en eerbied en liefde voor het Euangelie. De verbetering van het lager onderwijs in Indië stelt hen thans op vele plaatsen in staat, om hunne zonen die kundigheden te doen verkrijgen, welke de direktie van het zendelinggenootschap te regt in de jongelieden verlangt, welke zij in haar zendelinghuis opneemt. Staan zij in dat opzigt gelijk met jongelieden in Nederland geboren en opgevoed, dan hebben zij voor hunnen aanstaanden werkkring veel vooruit. Zij kennen de zeden en gewoonten, zelfs voor een gedeelte, althans praktisch, de taal van 't volk, waaronder zij zullen arbeiden; zij zijn gewoon aan de maatschappij, het luchtgestel, de leefwijze van het land, waar hunne loopbaan zal wezen. Menigvuldige kennis, denkbeelden en begrippen, die anderen met moeite moeten aanleeren, hebben zij ongemerkt, door hunne eerste opvoeding, zich eigen gemaakt. En behalve de liefde tot CHRISTUS en de daaruit voortvloeijende algemeene menschenliefde, dringt hen nog de hartelijke toegenegenheid en warme symphatie, die men voor zijn geboorteland koestert.

't Zij ons vergund, door deze vlugtige wenken, de aandacht der bestuurderen van 't Zendelinggenootschap op dit gewigtig onderwerp te vestigen, en aan hunne ernstige overweging de vraag te onderwerpen: zouden onder de inlandsche kinderen van Indië er geene gevonden kunnen worden, geschikt voor het Zendelinghuis te Rotterdam?

Wij vernemen, dat er, tusschen het Gouvernement en de ondernemers der tin-ontginning van het eiland Biliton (Z. K. H. prins HENDRIK en de baron VAN TUIJLL) verwikkelingen zijn ontstaan, die van ernstigen aard dreigen te worden.

Men herinnert zich, dat het plan der exploitatie eerst schipbreuk scheen te zullen lijden op een officieel verslag van Dr. J. H. CROOCKEWIT aan den Gouverneur-Generaal, die, op last van den heer ROCHUSSEN, een onderzoek had ingesteld naar de geschiktheid van Biliton voor eene tin-ontginning, en terugkwam met het berigt, dat op het gansche eiland geen tin te vinden was. Had men in den heer VAN TUIJLL niet een man aangetroffen van buitengewone geestkracht, die in weerwil van dit rapport van een

deskundige, zelf naar Biliton ging en vier uren na zijne aankomst tin in overvloed vond, dan zou het den tegenstanders der partikuliere industrie in Indië gelukt zijn, de exploitatie voor goed te hebben verhinderd.

Maar de tegenstand hield niet op, toen de exploitatie beproefd werd. Zij had met allerlei openlijke en bedekte tegenwerking te worstelen. De gelegenheid zal zich nog wel eens aanbieden, om daarvan 't een en ander mede te deelen.

Thans doet die tegenstand zich voor in den vorm van eenen ongehoorden eisch, die getuigt, hoe vindingrijk men is, om de ontwikkeling van het goede te verstoren.

In het kontrakt tusschen het Gouvernement en de ondernemers was onder anderen bepaald, dat zij, behalve den afstand van $^1/_{16}$ der zuivere winst aan den staat, ook nog verpligt zouden wezen om de onkosten te bestrijden, die de bescherming dezer onderneming den lande zou veroorzaken. Deze bescherming bestaat thans in de vestiging op het eiland van eenige beambten, een detachement van 40 militairen enz. en kost ongeveer *f* 20,000 's jaars. Maar door het vertier, dat op Biliton onstaan is, als een gevolg der onderneming, vloeijen ook inkomsten (in- en uitgaande regten, verpachtingen van sommige middelen enz.) in de schatkist, die mede reeds eenige duizende guldens bedragen.

Nu is, dunkt ons, niets natuurlijker, dan dat die inkomsten eerst van de uitgaven worden afgetrokken, om te kunnen konstateren, welke onkosten uit de bescherming dezer onderneming voor den staat voortvloeijen. En toch denkt de regering er anders over, en verlangt de vergoeding van alle uitgaven, zonder deze inkomsten in aanmerking te nemen!

Wij komen later op deze gewigtige aangelegenheid terug, maar uit dit weinige blijkt reeds, hoezeer het de regering ernst is, wanneer zij verklaart genegen te zijn, om de partikuliere industrie in Indië te bevorderen.

Als eene zeer gewigtige gebeurtenis beschouwen wij de uitgave van eene courant en van een tijdschrift, beiden in de Javaansche taal. Het zijn de heeren gebroeders HARTEVELD te Soerakarta, aan wie men deze onderneming verschuldigd is, terwijl de heeren C. F. WINTER, de beroemde Javaansche taal- en letterkundige, en zijn zoon G. WINTER zich met de zamenstelling van beide periodieke geschriften hebben belast.

Onberekenbaar zijn de gevolgen van deze eerste schrede op het veld der publiciteit onder de Javanen; en zij zijn dan ook door den Minister van Koloniën en den heer J. C. BAUD niet berekend, want anders hadden zij ongetwijfeld de toestemming tot de uitgave niet gegeven.

Of zouden wij hier eene zelfstandige handeling zien van den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal? Zou 't gerugt waar zijn, dat de verleende toestemming bij de voorstanders van het tegenwoordige koloniale stelsel groote sensatie heeft verwekt?

Herinneringen eener reis van Soerabaja naar Ambon.

AAN DE REDAKTIE VAN HET TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

Met bijzonder genoegen las ik in de vierde Aflevering van Uw Tijdschrift (maand April 1855) de „Bijdrage tot de kennis der Zuid-westereilanden, door eenen zendeling."

In het jaar 1836 heb ik die eilanden bezocht, en mijne herinneringen daarvan zijn door eene bijzondere omstandigheid zeer levendig gebleven. Ik had van mijne reizen twee journalen aangelegd; het eene was een eenvoudig dagboek van gebeurtenissen; het andere eene aanteekening over geographische en natuurhistorische onderwerpen. Het laatste is tot mijne groote spijt in 1849, op reis naar Europa, zoek geraakt. Uit het eerste heb ik het ondervolgende verhaal zamengesteld, dat ik hierbij de eer heb, der redaktie aan te bieden.

Mogt zij het geschikt achten, in het Tijdschrift eene plaats in te nemen, dan zal het tevens dienen, om mij in het vriendelijke aandenken terug te roepen van sommige personen, die deze reis met mij aan boord van het zelfde schip hebben volbragt; de meesten zijn helaas! reeds overleden.

Het voorname doel, waarmede ik dit opstel wensch te doen publiceren, is uitgedrukt in de woorden, aan het einde der inleiding van de „Bijdrage" voorkomende, en die aldus luiden: „*Moge de aandacht van het Gouvernement op deze bevolking worden gevestigd.*" Ik voeg er bij: zij is talrijk, goedaardig, voor ontwikkeling vatbaar en reeds eenigzins boven het peil der oorspronkelijke volken van den Indischen Archipel; zij is, zoowel in zedelijk opzigt, als op staathuishoudkundige gronden, de zorg van de Indische regering overwaardig.

'sHage, Mei 1855. H. J. LION.

I.

'tGeen ik verhalen zal is nu negentien jaren geleden. In Oost-Indië bestond nog de *de oude goede* tijd. De moesons regeerden in volle heerlijkheid, want de regering had slechts ééne stoomboot, *Willem I*, die bestemd was, spoedig met de Lucipara's kennis te maken, en daar hare ribben te laten; en voor het publiek bestond, in plaats van stoombooten, eene enkele groote slak, de *Van der Capellen*, die geregeld, als een uurwerk, van Batavia naar Samarang en van Samarang naar Batavia stoomde; wel te begrijpen indien stroom en wind het wel wilden veroorlooven, want dikwijls bragt zij vier dagen door op die reis, en soms geleek zij op een zwemmer, die met alle kracht tegen den stroom op zwemmende, er echter langzaam afdrijft. 't Was het echte toonbeeld der koloniale regering van destijds die, zich in diep ingesnedene sporen bewegende, elke afwijking vermeed, en niet minder alles, wat naar *spoed* zweemde, uit vrees van te struikelen. Eene reis van Batavia naar de Molukko's gedurende den Oost-moeson

stond gelijk aan eene reis naar Europa, en duurde soms langer, vooral met een zoogenaamden „kustvaarder;" en voor andere schepen waren de Molukko's een gesloten land.

Maar Amboina was toen nog de gezondste plaats van den Indischen Archipel, en lijders met slepende ziekten werden tot herstel van gezondheid daarheen gezonden. Met die bedoeling was ik van Batavia op reis gegaan, en wel sedert nagenoeg twee maanden, zonder nog verder dan tot Soerabaja gevorderd te zijn. Negentien dagen had ik aan boord van een Nederlandsch schip doorgebragt, om Soerabaja te bereiken. Daar had ik tien dagen moeten wachten, alvorens eene scheepsgelegenheid naar Amboina te vinden. Toen was ik vertrokken met het Nederlandsch-Indisch schip *Anna Augustina*, kapitein MAC COLLUM, die, na achttien dagen worstelens tegen een stijven Oostewind, op de hoogte van Lombok lek sprong, en na drie dagen lang zeewater, suiker en meel gepompt te hebben, eindelijk de pomp brak, en blij was, met eene half bedorvene lading weder op de reede van Soerabaja te regt te komen. De arme AGRETTI, die als supercargo zoo veel hoop op die reis had gevestigd, spon er evenmin zijde bij, als de eigenaar de heer BESCHADE, die nog edelmoedig genoeg was mij de vracht kwijt te schelden.

Nu zoude het beter gaan. Bij gebrek aan partikuliere scheepsgelegenheid was mij passage aangewezen aan boord van de koloniale oorlogsbrik *Nautilus*, luitenant ter zee 1e klasse MULLER, die, ook eene maand te voren reeds naar Amboina onder zeil gegaan, op de hoogte van Banjoewangie eene steng gebroken, de schade te Soerabaja hersteld had, en nu weer zeilvaardig was. Met den kommandant had ik reeds aan wal kennis gemaakt, en in hem een zeer hupsch officier en hartelijken kameraad gevonden, die mij den avond voor het vertrek zelf in zijne sloep naar boord bragt, en mij mijne hut aanwees.

Daar lag ik 's morgens om 5 uur te slapen, toen ik, door een geschuifel op het dek wakker gemaakt, mij naar boven spoedde, en de manschappen aan 't spil bezig vond. Juist toen ik boven kwam, was de ketting regt over eind — en een oogenblik daarna werd ook reeds het anker gekat, en dreef de stevige brik voor wind en stroom straat Madura af.

Aangenamer morgen, dan wij troffen, om zee te kiezen, kon naauwlijks gedacht worden. De oevers van Java en Madura lagen regt en links van ons met hunne lange lijnen van donkergroen laag geboomte, afgewisseld door boschjes van klapper- (kokos-) boomen, die hunne elegante toppen bogen voor den landwind, en van ons gescheiden waren door eenen breeden stroom grijze moeras, dat nu bij laag water droog lag, en door den kijker niet weinig op het drooge liggende boomstammen vertoonde; maar als wij naderbij gekomen waren, zouden wij ze voor even zooveel enorme kaaimannen erkend hebben. Verder op stuitte het oog op den schilderachtigen bergtop de Penangoengan; daar achter rezen de Ardjoeno en Welierang tot eene hoogte van 11000 voeten, en in het verre verschiet vertoonde

zich, boven een langen 7 of 8000 voeten hoogen bergketen (het Tengersche gebergte), de reus van Java, de meer dan 12000 voeten hooge volkaan, Semiroe, dien wij eenige dagen later van de andere zijde in zijne volle pracht zouden aanschouwen. Het is een overheerlijk gezigt, dat een heldere Junij-morgen in Straat-Madura aanbiedt.

Het gezelschap, dat langzamerhand op het achterdek vergaderde, was nog al talrijk bij vergelijking met met de grootte van de brik, die ongeveer 100 lasten bedroeg. De kommandant MULLER, luitenant ter zee 1e klasse, een man met een van die gezigten, die onmiddellijk vertrouwen inboezemen, en met manieren en een karakter, die over dat vertrouwen nimmer berouw deden gevoelen, was, met den kijker onder den arm, in een druk gesprek met den loods, een zoogenaamd *inlandsch kind*, die, hoezeer zijn vak volkomen meester, en zijne regten als loods kennende, echter de natuurlijke beschroomdheid van het inlandsche kind niet kon overwinnen; veeljarige onderdrukking en een gedurig van uit de hoogte op hem nederzien, door den geboren Europeaan, hadden hem die beschroomdheid tot eene tweede natuur gemaakt. Hier ten minste kon hij van deze aanmatiging niets bespeuren. De kommandant en de eerste officier, luitenant VIEWEG, waren te voortreffelijke menschen, en hadden te vele jaren in Indië doorgebragt, om niet de *eigenschappen* boven den *oorsprong* te stellen, en de geringste wenk werd door den 1sten officier met even veel spoed en oplettendheid ten uitvoer gebragt, als ware hij door den kommandant gegeven.

Een elève (zoogenaamde „jonker") voor de koloniale marine stond bij het kompas, een nog zeer jong mensch, die, volgens mijne opmerkingen nu en ook later, het daar aan boord „opperbest" had; ik beken tot mijne schande, dat het ook in *mijne* oogen (destijds die van een tweeden luitenant) slechts een „jonker" was, en ik nooit naar zijnen naam gevraagd, en dien dus ook niet heb onthouden.

Den langen, vrolijken, soms al te vrolijken officier van gezondheid der tweede klasse VAN DER HOEVEN zullen zich velen in Indië nog herinneren. Hij was tijdelijk bij de marine geplaatst, hoezeer tot de Indische landmagt behoorende, daar de koloniale marine geene officieren van gezondheid bezat; en deze alzoo van de landmagt moest leenen; eene anomalie, gelijk de geheele, thans verdwenen koloniale marine een nondescript was, waarvan onder anderen de officieren, allen zeeofficieren, sedert 20 jaren den titel voerden van „officieren bij het *op te rigten* korps mariniers", een korps, dat echter nimmer is opgerigt.

Gelijk de brave kommandant, heeft ook de arme VAN DER HOEVEN, het goedhartigste en gewilligste schepsel ter wereld, reeds het tijdelijke met het eeuwige verwisseld; beiden waren toen in de kracht van hun leven, en gezond als de visschen in de zee; ik was zwaar sukkelende — en ik leef nog! Hoe dikwijls heb ik hun hunne rust benijd, hoe dikwijls gewenscht, hen te volgen!

Ook zij is reeds, ten grave gedaald, die dezen morgen, in het volle

genot van jeugd, schoonheid en gezondheid prijkende, met haren echtgenoot het dek op en neer wandelde. Hij ging eveneens als passagier mede, ten einde op Amboina het bevel over een schoener op zich te nemen; indien dit verhaal hem onder de oogen komt, dan hoop ik, dat hij zich met genoegen de aangename dagen zal herinneren, die wij gedurende die reis gesleten hebben.

En nu wij met het reisgezelschap kennis gemaakt hebben, zeggen wij nog een enkel woord over het schip. Het was op Java gebouwd, zag er *stevig* genoeg uit, en betoonde zich ook weldra als zoodanig. Maar evenmin de romp, als het tuig gaven hoop op *spoed;* eene *zeven* mijls vaart was al heel mooi; en toen ik later inlandsche vaartuigen door pagaaijen zag voortspoeden, begreep ik gemakkelijk, dat zulke koloniale schepen wel geschikt waren, om jagt op de roovers te maken, maar weinig geschikt om ze te achterhalen.

De equipage bestond uit een bootsman en 70 manschappen, waarvan de meesten inlanders — „Orang Soerabaja". 't Waren vlugge Javanen, die den kommandant en den 1sten officier reeds van vroeger schenen te kennen, en daarom, bij het vooruitzigt op eene goede behandeling, hun werk gewillig en met genoegen deden.

Zoo gleden wij heen met „zeven streken in het zeil" en een vrij harden stroom, en in onze kleine wereld was dus — tout au mieux dans le meilleur des mondes — tot elf uur, wanneer de stroom omliep, de landwind ophield, en een stijve oostewind ons begon tegen te waaijen. Toen hoorde ik den loods zeggen: „*Kommandant, wil wij ankeren?*" Waaraan dadelijk gevolg werd gegeven.

Een heete dag aan boord van een schip voor anker is in Europa niet aangenaam, maar in een tropisch klimaat hoogst onaangenaam, vooral de eerste dagen, wanneer men nog geene vaste gewoonten, om den tijd te verdrijven, aangenomen heeft. Ik deed na het dejeuner eene poging, om te slapen, maar ondervond reeds, dat de kakkerlakken, die in menigte aan boord waren, een grooten hinderpaal zouden daarstellen tegen het slapen in de hut, waarvoor ik dan ook spoedig als slaapplaats de ruimte tusschen twee stukken op het dek koos, en tot aan het einde der reis gratis gebruikte. Bij de grootste verveling gaat de tijd toch ook om; de avond kwam en met dezen de koelte en rust, die aan boord ten minste niet door *al te veel* muskieten werd gestoord.

Wij waren zoo ver gevorderd, dat wij, 's morgens om 5 uur anker op, tegen 11 uur buiten de straat waren, en Poeloe-kambing (Bokken eiland) in het gezigt hadden.

De loods ging van boord, na dat hij het een en ander voor zijn huishouden (een stuk kaas, wat scheepsbeschuit, en een zakje met erwten) ontvangen had, hetwelk hem zeer welkom was, daar deze zoo nuttige menschen, voor hun vermoeijend en soms gevaarlijk werk, bij vergelijking met al de andere Indische betrekkingen, hoogst karig beloond worden.

Wij bevonden ons op omtrent eene mijl van den wal, en regt westelijk van

Poeloe-Kambing. Om de rotsen te mijden, die Z. en Z. W. van Poeloe-Kambing liggen, zette men koers tusschen dat eiland en den Madurawal, waar de kaart 11 vademen water aanwees. Juist waren wij op het dek in een druk gesprek over de partijtjes, die wij zouden aanleggen, om de avonden te passeren; juist behandelden wij de gewigtige kwestie of whisten of omberen verkieslijker ware, toen — ik in eens, zoo lang ik was, op den rug lag.

Het schip, met 13 voet diepgang, had op eene plaats gestoten, die op de kaart *elf vadem* aanwees, hetgeen waarschijnlijk zal beteekend hebben: *elf voet bij hóog water*. In spijt der onbeschrijfelijke verwarring in het eerste oogenblik, heerschte reeds na verloop van eenige seconden eene doodelijke stilte, en trachtte men te voldoen aan het bevel van den kommandant, toen hij de woorden uitriep: „Op je roer! aan denzelfden kant moeten wij er af, waar wij er op gekomen zijn?" Maar het was niet te doen. Het vaartuig stiet eerst verschrikkelijk, zoodat iedereen, die er niets bij te doen had, zich borg, uit vrees, dat de mast uit het schip gestoten zoude worden; maar het water verliep zoo snel, dat de brik spoedig gerust op de zijde lag, met eene helling op het dek van 27 graden.

In een oogenblik was de eerste officier met eene sloep in zee, en aan het zoeken naar den weg, die het beste vaarwater konde aanbieden, om weder in diep water te komen.

Er was niets aan te doen; spoedig viel het water op zes voet, en na een paar uren kon men reeds digt bij het vaartuig krang (mosselen) zoeken. Een treurige toestand; wel geheel zonder wezenlijk gevaar, maar met het vooruitzigt van hier, gelijk een visch op den drooge, misschien eenige dagen te zitten, en dan weder in opene booten naar Soerabaja te vertrekken, om vervolgens, de hemel weet wanneer! de reis van voren af aan te beginnen.

Een in de nabijheid liggend wrak van eene groote prauw, die zich half in het zand gewoeld had, gaf ook niet veel hoop, om van de bank af te komen.

De kommandant nam intusschen zijne maatregelen. Hij liet, om het schip te verligten, de groote boot uitzetten, en er de ijzeren ballast inbrengen; hij liet bovendien een groot gedeelte van het drinkwater over boord pompen; daarna liet hij den afstand opnemen, waar bij laag water 10 voet staan bleef, en die bleek omtrent 200 ellen ver te zijn. En nu beval hij alles in gereedheid te brengen, om, bij het opkomen van den vloed, door het uitbrengen van een anker en daarnaar toe te winden, ten minste van plaats te veranderen, ten einde niet in het zand gewoeld te worden.

Vijf doodelijk vervelende uren verliepen; het water begon een weinig te wassen; wij stelden ons allen mede aan het spil, om de ter neêr geslagene manschap voor te gaan, vorderden echter weinig, en waren, toen het water weder begon te vallen, naauwelijks eene scheepslengte, of 34 el, vooruit gekomen.

Dood vermoeid, bragt ik mijn boeltje bij elkander, om gereed te zijn, indien, na het volgend hoog water, geene uitkomst kwam, wanneer, gelijk de kommandant zeïde, de passagiers te Madura aan wal zouden worden gebragt. Toen zaten wij op het dek, bij maneschijn, een treurig maal te verteren, in de eene hand het bord, en met de andere hand de trapleuning vasthoudende.

Zoodra het water begon te rijzen, was het weder: „*spilzoeken.*" Wij hadden weder acht voet water; het schip begon zich op te rigten, en de loodlijn wees een vrij goeden vooruitgang aan. Dat gaf moed; een tweede anker was reeds op grooteren afstand uitgebragt; het eerste werd binnen een uur ingehaald, en „hoerrah voor 13 voet water!" werd aan het spil geroepen. Men werkte door met alle krachten, dat de spilboomen kraakten; nog een angstvol uur van zwaren arbeid en de *Nautilus* was in zijn element teruggekeerd. Met een ligt gemoed nam ik mijn nachtleger in, en ontwaakte — met eene ontsteking aan de oogen, die mij na weinige uren geheel en al van het gezigt beroofd had, en van pijn deed ineenkrimpen.

II.

De brik moest nu den Java-wal halen, ten eerste om de watervaten weder te vullen, en ook om met den landwind op te werken, daar de Oostewind reeds den eersten morgen, die ons buiten de Straat en in diep water vond, zoo sterk woei, dat wij met moeite tegen den avond de reede van Pasoeroean bereikten, en ook den volgenden nacht den afstand tusschen Pasoeroean en Probolingo niet ter helft opwerkten. De kommandant was van plan tot naar Panaroekan, oostelijk van Bezoekie, te gaan, waar hij wist, goed water te zullen vinden, en zonder de moeite die men daaromtrent te Pasoeroean, Probolingo en Bezoekie ondervindt, waar de banken voor de rivier het inkomen lastig maken, en het water ook niet zoo goed is.

Eerst den derden dag na onze quasi schipbreuk, passeerden wij het kalkachtige eilandje Katapang benoorden de reede van Probolingo gelegen. Eenige bloedzuigers onder de oogen hadden de ontsteking zoodanig doen verminderen, dat ik dien avond reeds weder op het dek zitten, en in de koele avondlucht het onbeschrijfelijk liefelijk gezigt van eenen tropischen nacht kon genieten.

Een koele, pas opkomende, landwind waaide uit het zuiden, en brak de stilte van den avond af door dat eigenaardige zachte ruisschen, dat de beweging van het water alleen dan doet hooren, wanneer de geheele natuur doodstil is; dat ruisschen werd van tijd tot tijd afgebroken door een klossend geluid uit de verte, veroorzaakt door de branding, die, hoezeer eene mijl van ons af, evenwel duidelijk gehoord werd. Met deze zachte geluiden waren de geuren, die de landwind ons toevoerde, geheel in overeenstemming, maar meer nog de eigenaardige, soms naar rood, dan naar geel zwemende, tinten, die de nog hoog staande maan over het land verspreidde.

Men zal het misschien moeijelijk gelooven, en toch is het volkomen waar, dat bij deze nog zwakke maan (in het eerste kwartier) niet alleen het geheele Tengersche gebergte volkomen zigtbaar was, maar dat wij ook in het zuid-zuidwesten den top van de Semiroe (volgens de berekening van den kommandant op 18 geographische mijlen afstands) volkomen duidelijk zagen, en even duidelijk ver in het oosten den Goenoeng Ringit, dien wij voorbij moesten, om Panaroekan te bereiken.

Men kan zich echter in Europa ook geen denkbeeld vormen van die diep grijze schaduwen, die in een tropischen nacht op het land liggen, en de kruinen der gebergten zoo duidelijk doen uitkomen, dat men zelfs op ongeloofelijke afstanden de boomvormen kan onderscheiden, waarmede die lange bergreijen gekroond zijn.

Maar verassender nog werd het tooneel, kort nadat de maan aan de westerkim was verdwenen. Reeds toen zijn licht nog twijfelachtige schaduwen over het landschap wierp, hadden wij van tijd tot tijd vuur gezien, dat wij voor kampongsvuur in het gebergte hielden. Maar naauwelijks was de maan weg, of wij zagen, dat het niets anders was, dan eene eruptie in het klein uit een der toppen van den dubbelen vulkaan Lemmongan, dien wij regt om de zuid hadden, en wiens toppunt van tijd tot tijd eene hoog opgaande vlam vertoonde, die de kruin verlichtte, en na haar verdwijnen eene bruine lichte streep aan de westelijke helling naliet, namelijk een stroom brandende lava.

Destijds was dit grootsche tooneel nog nieuw voor mij, en boeide den geheelen nacht mijne vermoeide en nog pijnlijke oogen. Toen ik later in de nabijheid dezer bergen mijne verblijfplaats vestigde, zag ik in de maanden Junij en Julij dikwijls, bij het aanbreken van den dag, uit de drie vulkanen, de Lemmongan, de Bromo en Semiroe te gelijker tijd rookkolommen opstijgen, die den vorm van reusachtige, duizende voeten hooge pijnboomen aannamen, en van een dof gebulder vergezeld gingen. En 's nachts werd de rook niet gezien, maar wel de flikkerende vonken, die in den rook opstegen en over dag door het zonlicht kleurloos gemaakt waren. Men wordt aan alles gewoon, en dat grootsche schouwspel boezemde mij ook later minder belang in, dan het teeken van regen of goed weder, dat ik 's morgens aan den top van den Ardjoeno kon waarnemen, wanneer deze met eene zware wolk, „eene slaapmuts" noemden wij het, bedekt was, of wanneer die wolk eene lange streep vertoonde aan de westelijke helling, en het waaijen van een stijven oostewind in de hoogere luchtstreek te kennen gaf. De uitkomst was dan altijd, dat de streep goed weder, de „slaapmuts" regen gaf, juist het tegenovergestelde van den „Pilatus" in de nabijheid van den Vierwaldställer-zee in Zwitserland, waarvan een oud versje bestaat, dat in het Hollandsch zeggen wil:

Heeft de Pilatus een hoed
Dan wordt het weder goed,
Maar draagt de Pilatus een degen
Dan teistert hij u met regen.

Eindelijk hadden wij den Goenoeng Ringit achter ons, en leiden zuidelijk aan op de reede van Panaroekan, die wij tegen den avond bereikten. Gedurende den nacht werden de groote boot en de groote sloep te water gelaten en met ledige watervaten geladen; en naauwelijks brak de morgen aan, of men vertrok naar den wal, om zoo mogelijk met den landwind 's avonds de reede weder te kunnen verlaten. De kommandant liet zijne sloep strijken, en bragt mij in persoon naar de rivier, om mij tot gerief van mijne oogen een koel bad van zoetwater te laten gebruiken. Het was maar eene geringe attentie van den goeden MULLER; maar het oogenblik wanneer, en de wijze hoe zij bewezen werd, hebben haar altijd in een levendig en dankbaar aandenken bij mij gehouden.

Na twee dagen verlieten wij 's avonds om tien uur, met frisschen landwind, de reede van Panaroekan, te gelijkertijd met eene menigte ledige praauwen, die zout naar Java gebragt hadden, en naar Sumanap terugkeerden, om daar weder nieuwe ladingen te halen. Zij hadden zich allen gehaast om den overtogt dezen nacht te beginnen, daar zij de aanwezigheid van een oorlogschip als eene, ten minste oogenblikkelijke, bescherming beschouwden tegen de zeeroovers, die destijds nog geregeld jaarlijks op de oostkust van Java verschenen, en niet alleen inlandsche praauwen plunderden, maar in 1837 zelfs den schoener *Frederica*, gezagvoerder GREGORY, afliepen, en den kapitein vermoordden. Zij zijn later door de stoomschepen *Hekla* en anderen getuchtigd en van daar verjaagd, maar tot heden toe niet geheel uitgeroeid, omdat men het kwaad nimmer bij den wortel aangetast heeft, door de zeerooversvolken in hunne nesten te bestoken, en tevens hun middelen aan de hand te doen, om eervoller en voordeeliger beroepen, dan de zeerooverijen, te kunnen kiezen.

Mijne oogen waren geheel hersteld, maar gedurende nagenoeg eene maand viel er weinig te zien. Altijd met eenen sterken oostenwind worstelende, werkte de brik langzaam op, langs den oostelijken uithoek van Java, de eilanden Bali, Lombok en Sumbawa, waar wij den oever dikwijls zoodanig naderden, dat wij huizen en plantsoen met bloote oogen onderscheiden konden. Toen wij het oostelijkste gedeelte van Sumbawa, het rijk Bima, voorbij waren, kregen wij de Goenoeng Api in het gezigt, ook een dubbele uitgebrande vulkaan, regt benoorden straat Sapi gelegen, die Sumbawa van het eiland Comodo scheidt, en van waar de schepen, die naar Makassar bestemd zijn, gewoonlijk den oversteek doen, ten einde de Pater-noster-eilanden oostelijk voorbij to kunnen geraken.

Het was juist Zondag, en stiller, misschien ook vervelender, Zondag herinner ik mij niet, ooit beleefd te hebben. De wind was geheel en al gaan liggen. Zuidelijk van ons lag de Goenoeng-Api en evenmin daar, als op de toppen van het Bimasche gebergte, was het kleinste wolkje te bespeuren. De zee was glad als een spiegel, geen enkel praauwtje te zien; de geheele natuur zag er uit, of het laatste levende wezen er uit verdwenen was. Bij die diepe stilte zoude een insekt voor zijn eigen geluid geschrokken zijn. Daarbij eene warmte van 94° Fahrenheit in de schaduw!

Natuurlijk liep het gesprek over zee en landwinden, over de oorzaken daarvan, en over de zekerheid, dat na een zoo heeten dag, in spijt der wisselvalligheid daarvan tusschen deze kleine en smalle eilanden, dezen avond zonder falen een fiksche landwind moest opkomen, hetgeen ook door den kommandant bevestigd werd, die door een twintigjarig gedurig kruisen in de zoogenaamde „groote Oost" zoo veel ondervinding bezat, dat zijne verwachting voor ons eene zekerheid was.

Zijne voorspelling deed de hitte dus minder gevoelen, en onze hoop werd ook vervuld; s'avonds kregen wij landwind, en waren spoedig benoorden Flores, waar de matrozen zich op een morgen met het vangen van een haai onledig hielden. Hij was door zijnen loods (men weet dat een kleinere visch hem altijd vergezelt en daarom van het scheepsvolk den naam van loods ontvangen heeft) regt naar het spek gebragt, waarin de hoek verborgen zat, en spartelde een oogenblik later op het dek, waar hij, hoezeer naauwlijks drie voeten lang, zulke geweldige slagen deed, dat men dacht, hij zoude het dek inslaan. Hij werd afgemaakt en schoongemaakt en in een tobbetje gedaan, en ik verklaar dat wij een stuk van den staart op de officierstafel gehad, en in den smaak geen groot verschil gevonden hebben met de „kakap", hetwelk echter wel aan zijne jeugd zal toe te schrijven zijn, daar ik later vernomen heb, dat zelfs de matrozen het vleesch van een grooten haai versmaden. Deze had eerst twee dubbele rijen tanden, zoo scherp en zoo puntig, dat men gemakkelijk de onaangename uitwerking kan gissen, die eene ontmoeting met die instrumenten te weeg brengen moet.

In de instruktie van den kommandant was hem de fakulteit gelaten, om op de reis naar Amboina de Zuidwester-eilanden te bekruisen; hij was daar reeds vroeger eens heen geweest met eene lading rijst, die juist te regter tijd aankwam, om de bevolking van Makisser, een dezer eilanden, waar gedurende vier jaren geen droppel regen gevallen was, van den hongerdood te redden. Hij nam dus het besluit, dat eiland en, als de gelegenheid zich opdeed, nog eenige andere der Zuidwester-eilanden te bezoeken. Iedereen was daarmede in zijn schik, aangezien wij daar versch vleesch en overheerlijke vruchten zouden opdoen. Voor diegenen, die nog andere dingen, dan versch vleesch en lekkere vruchten, belangrijk achten, beloofde het bezoek van zoo lang reeds bekende en toch nog primitive eilanden en volken eene gewenschte episode op onzen reistogt.

Op een vroegen morgen liepen wij Poeloe Babi (Varkens-eiland) voorbij en straat Timor binnen.

Straat Timor is een vaarwater, dat op de eene zijde gevormd wordt door het eiland Timor, waarvan onze bezitting Koepang den zuidelijken uithoek vormt, en dat op de andere zijde de eilanden Ombai, Poeloe-Babi en Wetter heeft. Tusschen Poeloe-Babi en Ombai is het gewone vaarwater, om die straat van de Java- en Moluksche zee binnen te komen, en tot heden toe wordt Poeloe-Babi gehouden voor een geliefkoosd verblijf van zeeroovers, die daar, gelijk de arend in zijn rots-nest, het geheele ooste-

lijke en westelijke vaarwater overzien, en de gelegenheid afwachten kunnen, dat de kans tot veiligen zeeroof zich opdoet. Maar het behoort aan de Portugezen, en de kommandant betreurde dit, daar deze natie wel haar hoofdetablissement Delhi regt tegenover Poeloe-Babi heeft, maar evenmin lust bezit, als bij hare armoede in staat is, om het geringste tot stuiting der zeerooverij bij te dragen.

De kommandant en ook de luitenant VIEWEG waren vroeger te Delhi geweest, en deelden ons, onder andere bijzonderheden, ook mede, dat daar nog slavenhandel wordt gedreven, en dat zij vroeger langen tijd op een slavenhandelaar, die te Delhi voor anker lag, geloerd hadden, zonder hem echter te kunnen pakken, dewijl zij geene schuilplaats in de nabijheid hadden, en hij dus voor anker bleef, zoo lang hij hunne nabijheid bespeurde, maar verdwenen was toen zij, na een korten kruistogt naar Kisser, weder de straat afkwamen. Het ontkomen is gemakkelijk, bij de vele uitwegen, en omdat men ook onder de schaduw der bergen digt langs den wal kan loopen, waar het zoo diep en veilig is, dat een schip als het ware met den boegspriet op den wal kan staan, en dan nog meer dan genoegzaam water onder de kiel heeft.

De groote steng was, bij het harde opwerken tegen den Oost-moeson, gespleten; de kommandant had eene nieuwe laten klaar maken, en besloot nu van de stilte en veiligheid in de straat gebruik te maken, om die nieuwe steng te laten opbrengen.

Wij waren daar juist mede bezig. Geen enkel zuchtje in den dampkring, geen rimpeltje, hoe klein ook, op het water. Men was druk aan het heischen. Oostelijk bij Poeloe Kambing sprong eene bries op, die men aan de wimpels in het water nader zag komen, en met haar eene groote bark, die men aan hare menigte in de davids hangende sloepen spoedig voor een Amerikaanschen „whaler" erkende, die in deze zeeën in menigte rond zwerven en jagt maken op den spermacetie-visch.

Nader komende zag men een man in den top van de groote mast op den uitkijk. Gelijk de heer VIEWEG zeide, is dit aan boord van de whalers de doktor, de eenige, niet werkende man aan boord. Maar de bark kwam met eene frissche bries al nader en nader, den boeg regt op het midden der brik gerigt, die geen wind had en nog dwars en onbewegelijk lag. Eindelijk kwam de wind den Amerikaan een weinig vooruit, en maakte het roer eventjes werkzaam; maar toen de Amerikaan al nader en nader bij, en regt op ons af kwam, zag men algemeene ontstentenis op ieders gezigt. De anders zoo bedaarde MULLER riep in eens woedend: „Laadt „de stukken! wij zullen den hond in den grond schieten, als hij ons raakt!" Maar in hetzelfde oogenblik kwam het statige vaartuig aan, en gleed digt achter ons roer heen. De kapitein stond op het dek, en wenkte met zijnen blinkenden hoed; het scheen, dat hij, niet vermoedende, dat die logge brik een oorlogschip was, met ons eene grap had willen maken, die hem bijna duur te staan was gekomen.

Denzelfden middag was de groote steng opgebragt, het tuig weder in

orde, en kruisde de brik in de straat op, om het eiland Kisser of Makisser te bereiken, het westelijke van de Zuid-wester eilanden, dat straat Timor als het ware sluit, daar het juist aan het oostelijk uiteinde dezer straat, en op gelijken afstand van Timor en Wetter, gelegen is. Wij verlangden zeer, eens aan wal te komen, want wij hadden gedurende eene maand zoo veel gezigten gehad op vulkanen, tafelland, zee-engten en wat dies meer zij, dat wij het gezigt op Wetter en Timor naauwelijks opmerkten, hoezeer het voor geen ander behoeft onder te doen.

Maar dat gezigt op Timor wekte bij mij herinneringen, even levendig als ernstig. Sedert de vroegste jeugd had ik mij met historische studiën ijverig bezig gehouden, en met bijzondere voorliefde het tijdperk nagegaan, toen, door de ontdekkingen der Portugezen en Spanjaarden, de wereldgeschiedenis eene geheel nieuwe phase in was getreden. De neiging voor die studiën bij mij was zeer natuurlijk. Mijne eerste levensjaren vielen in het tijdperk der groote beweging in Europa. Ik had op den schoot gezeten van bevriende soldaten, die naar Rusland trokken en de baardmannen, die twee jaren later Frankrijk inrukten, hadden mij ook geen kwaad gedaan. Maar beide partijen hadden mij het groote beeld van den modernen veroveraar in de ziel geprent, met de vraag: *waarom is hij gevallen?*

En het antwoord, waarom alle mannen en alle volken gevallen zijn, die meer hunne eigene grootheid, dan het algemeene welzijn beoogden, — dat had ik in THUCYDIDES zoowel als in CURTIUS, in PHILLIPPE DE COMINES en in SCHILLERS „Abfall der Niederlände", en later in WAGENAAR en RAYNAL gevonden. Ik had mijnen eersten prijs op het gijmnasium behaald door eene verhandeling over den opstand der Grieken, met het motto: „dulce pro patria mori." Later had ik een nieuw vaderland gekozen, dat door de vrijheid van denken en spreken, die zijne wetten waarborgen, een wezenlijk vaderland zijn kan; ik had er mij met lijf en ziel aan gehecht. En het onderzoek, dat ik gedurende zes jaren naar zijne geschiedenis en zijnen vooruitgang rusteloos had vervolgd, deed mij nu met weinig opbeurende gedachten de steile kusten van oostelijk Timor beschouwen, een der laatste overblijfselen van de heerschappij der Portugezen in den Indischen Archipel. Mijn geheugen liet de grootsche beelden van de VASCO DE GAMA's, de ALBUQUERQUE's, de TRISTAN D'ACUNHA's en andere Portugesche veroveraars aan mijn inwendig gezigt voorbijtrekken.

Nog geene twee eeuwen geleden, was in de geheele uitgestrektheid van den Indischen Archipel de wil der Portugezen de hoogste wet. Hunne vlag woei overal; hunne generaals kommandeerden overal; hunne schepen vergaderden overal de kostbaarste voortbrengselen van het land, en bragten ze naar Europa. Maar zij wilden ze daar *alleen* heen brengen; want zij hadden de veroveringen niet gemaakt, om de onder het juk gebragte volken gelukkiger te maken, dan zij onder hunne vroegere vorsten geweest waren; zij hadden de veroveringen alleen gemaakt, om hunne eer- en vooral hunne hebzucht bot te vieren; daarom hadden zij alles gemonopoliseerd, en aan de volken in elk opzigt slechts zooveel vrijheid van beweging ge-

laten, als die hebzucht het meest kan bevorderen. In hun monopoliestelsel lag ook hun val opgesloten. Want dat kleine volk stond plotseling aan het hoofd van de rijkste bezittingen en den rijksten handel van de geheele wereld. Het putte zich uit in kooplieden, matrozen en soldaten, die, door den geheelen Archipel verspreid, door het klimaat en oorlogen gedecimeerd, gedurige aanvulling noodzakelijk maakten, en daardoor de evenredigheid vernielden tusschen het benoodigde personeel en de middelen, om het voltallig te houden. Daarbij belette zijn fanatisme aanvulling door vreemde huurlingen, die een ander dan het katholijke geloof waren toegedaan, en verwekte bovendien gedurige moordtooneelen, gedurige onderdrukking en natuurlijk gedurige opstanden.

Is het te verwonderen, dat dit volk zijne veroveringen nog spoediger verloor dan ze gemaakt waren, toen het in konflikt kwam met eene natie, die zich eerst kortelings in Europa had vrijgevochten, en met niet minder zucht naar rijkdom en grootheid dan de Portugezen, echter het koelere overleg en geduld van een strenger klimaat medebragt, vergezeld van religieuse verdraagzaamheid, die zijn geloof gebood, en zijne staatkunde later zelfs tot een middel van heerschappij bezigde?

PHILIPPUS II, die tijdelijk Portugal had bemagtigd, verbood in 1594 aan al zijne onderdanen, elke relatie met zijne vijanden de Hollanders. Hij voorzag niet, dat dit verbod, waardoor hij Nederland hoopte te verzwakken en uit te putten, den grondslag zoude leggen tot zijne magt. Indien men de Hollanders niet van de havens van Spanje, en vooral van de haven van Lissabon, had uitgesloten, waar zij hunne grootste handelsbelangen hadden, zij hadden er misschien nooit aan gedacht, hunne kleine schepen, waarvan de hechtheid alleen gelegen was in de stoutheid der bemanningen, rond de Kaap tot naar Oost-Indië te zenden. Maar toen men hen beletten wilde, de produkten van Indië uit de groote depôts in Europa te nemen, toen besloten zij die op de plaats van voortbrenging te bemagtigen, en met CORNELIS HOUTMAN begon de reeks der Nederlandsche helden, die binnen korten tijd den Indischen Archipel aan de Portugezen ontweldigden, en reeds in 1613 het zuidelijke punt van Timor, de stad Koepang met de veiligste reede van het geheele eiland, in bezit namen, en aan de Portugezen Delhi en het Noordelijke gedeelte als eene aalmoes lieten, omdat zij zelven daarvan geen gebruik wisten te maken.

Sedert twee dagen had mijn oog op dit gedeelte van het eiland gezworven, en had ik in mijnen geest de geschiedenis der Nederlandsche heerschappij in den Indischen Archipel doorloopen; en daar, bij de feiten, die ik vroeger kende, gedurende een tweejarig verblijf in Indië een onderzoek gekomen was naar den staatkundigen en wijsgeerigen grondslag, waarop die heerschappij rust, had ik mij dikwijls en ook nu weder afgevraagd: *zal Nederland in Indië eindigen gelijk Portugal?* Het antwoord op die vraag had mij nacht en dag bezig gehouden en zelfs den onrustigen slaap, tusschen de twee achtponders op het dek van de *Nautilus*, dikwijls verjaagd.

Toen mij die slaap op den 20sten Julij 1834, 's morgens om 5 uur, ver-

liet, en ik opstond, en mijne blikken over de verschansing heen liet zwerven, ontdekte ik regt ten oosten van het schip eene donkere, lage wolk, die bij het opkomen van den dag eene grijze en kale rots bleek te zijn. Een oogenblik daarna kwam de kommandant op het dek, en toen ik na een hartelijken handdruk en een even hartelijk „goeden morgen" vroeg, wat dat voor eene rots was, antwoordde hij: „Wel, dat is Kisser!"

III.

De eerste morgenuren zijn de aangenaamsten van den geheelen dag in een tropisch klimaat. De warmte hindert nog niet; de lucht is zuiver; het oog rust met genoegen op het donkere blaauw van den hemel, en met nog grooter genoegen op het water, waar het hemelblaauw in weerkaatst, en het ligtste windje, dat de oppervlakte rimpelt, alle kleuren van de regenboog vertoont. De morgenlucht in een tropisch klimaat is een verfrisschend bad, vooral op zee, waar een zoet waterbad tot de vrome wenschen behoort.

Die aangename morgenuren waren lang voorbij, en nog hadden wij Makisser niet bereikt; want de wind, die met den morgen was opgestoken, woei ons regt tegen, zoodat wij bij elke slagboog weinig gevorderd waren. Het was twee uur 's namiddags, toen wij ons op een kwart mijl afstands van het eiland bevonden. Altijd dezelfde rotsen, altijd datzelfde barre gezigt, zoodat iedereen, die hier nooit geweest was, zich vroeg: wonen daar menschen? Wij liepen over bakboord noordwaarts, en zagen toen eindelijk een klein, driehoekig voorlandje, waar omheen de rotsen steil afliepen, die het eiland tegen elken indringer schenen te verdedigen, geholpen door de gladde rotswallen regts en links van het voorland; zij hadden hunne basis in zee en het voorkomen van een paar reusachtige bastions, die bij hunne hoogte en gladheid geene kanonnen noodig schenen te hebben, om zich te verdedigen.

Nog nader komende, zagen wij eenige inlandsche vaartuigen op den oever gehaald, en kort daarna stiet een klein vaartuigje van den wal, en kwam regt op de brik af. Het was met vijf personen bemand, waarvan één Europesche kleeding droeg, en drie pagaaiden. Naauwelijks had de kommandant den kijker op het vaartuig gerigt, of hij riep uit: „Ik dacht het wel, het is BÄR." Hij liep in persoon naar de valreep, om zijn oude kennis te verwelkomen.

Een klein mannetje trad op het dek, gekleed in een blaauwen pantalon, een grijs katoenen buis, met een los om den hals geknoopten bonten doek, en een strooheod op. Hij scheen den ouderdom van 50 jaren bereikt te hebben, en vertoonde, nader komende, eene van die nederige, men zoude zeggen, onderworpene physiognomiën, die zoo zij niet den PAULUS, den strijdenden apostel, vertoonen, echter een denkbeeld geven van den zachten, lijdzamen, en des noods duldenden JOHANNES, het ware toonbeeld van den echten zendeling onder wilde volken; en dit was BÄR sedert elf jaren op dit eilandje, dit verlorene plekje op den aardbol, sedert elf jaren *zijne* wereld.

Weinige dagen daarna, en ook later heb ik andere zendelingen ontmoet; ik heb goedhartigheid, behulpzaamheid, apostolischen ijver, soms ook égoïsme, bij hen gevonden; maar bij BÄR heb ik drie dagen doorgebragt, en elk oogenblik eene nieuwe deugd in hem ontdekt; ik zag in hem een Christen in den waren zin van het woord. Hij was vroeger maar een bakkersknecht geweest in Basel in Zwitserland, waar hij te huis behoorde.

Het eiland Makisser heeft niet (gelijk het verslag in het Tijdschrift over April zegt) eene *ankerplaats* aan de westkust van het eiland. Op eene kabellengte afstands van den oever bevindt zich, op vijf vademen diepte, eene kleine, platte rots, en juist daar moet een schip het anker uitwerpen, om te *stoppen;* want voor anker liggen kan men het niet noemen, daar het vaartuig zich niet alleen tot beveiliging vertuien, maar ook altijd met losgegooide bramzeilen liggen moet, gereed om bij de geringste verandering van wind zee te kiezen. In de West-moeson vindt men eene iets betere ligplaats aan de oostkust. De heer MULLER had daar vroeger rijst gebragt, en kende de plaats naauwkeurig; maar door de nabijheid van den oever moest hij gang in het schip houden, en daardoor viel het anker telkens naast de rots, waar meer dan 50 vadem water stond, en dan moest men weder afhouden, het anker opwinden en weder over stag gaan. Bij de vierde keer gelukte het; het anker hield, en wel zoodanig, dat het bij het verlaten van de plaats er eene hand liet zitten.

Het was reeds 4 uur; wij gingen dadelijk aan tafel; de oude BÄR, naast den kommandant gezeten, liet zich het zoute vleesch heerlijk smaken, hoezeer het eiland overvloed heeft aan versch vleesch. Afwisseling is een „*péché mignon*", waarvan zich wel niemand vrij zal kennen.

Men kwam tot het besluit, dat de passagiers, namelijk de heer en mevrouw DE M. en ik, naar den wal gaan en bij den heer BÄR logeren zouden; de kommandant en zijne officieren konden op eene zoo gevaarlijke plaats het schip 's nachts niet verlaten, maar zouden den volgenden morgen, een zondag, aan wal komen, om de godsdienstoefening bij te wonen, en bij den radja te eten; maandag zoude eene bijeenkomst der hoofden plaats vinden; men wilde dien dag de noodige ververschingen inkoopen, en maandag avond naar Letti, het naast bijgelegene eiland, vertrekken.

Toen wij om half vijf uur aan den wal kwamen, vonden wij het kleine voorlandje zwart van inlanders. Meer dan 4000 menschen, nagenoeg de geheele bevolking die loopen kon, was aan den oever gekomen, om het *Kapal Compagnie* (Kompagnie-schip) te zien, dat men van vroeger kende, toen het de bevolking gedurende den hongersnood te hulp was gekomen.

Voor mevrouw DE M. en hare twee kleine kinderen was een groote draagstoel (cadeira) gereed gemaakt, met eene tent van atapbladeren er over; voor den heer DE M. en mij had men kleine, maar fraaije en sterke Timoresche paarden gebragt; ook de heer BÄR besteeg zijn klein, levendig paardje, toen de togt begon.

Het was een vreemd gezigt, die togt naar het binnenste van het eiland,

naar de hoofdplaats. Wenreli, waar de radja (vorst) van Makisser woont met zijn broeder, eenige andere hoofden en den zendeling.

Voor, op zijde en achter ons een onafzienbare troep inlanders, Alfoeren, waarvan het grootste gedeelte, de mannen, met niets dan den schaamgordel (kandjoet-an) bekleed waren, behalve een smallen van stroo gevlochten krans om het hoofd, die de ongekamde haren omhoog hield, en aan de forsche en groote mannen een wezenlijk wild aanzien gaf. Ik bevond mij te paard voor den draagstoel, de heer DE M. er achter, zijnde de heer BÄR vooruitgereden, om ten zijnent alles voor onze ontvangst gereed te hebben.

De togt ging regt op eene smalle kloof af, die aan het uiteinde van het voorland door de rotsen naar het binnenste van het eiland voert, en vroeger door een klein fort, „Vollenhoven" genaamd, verdedigd werd. De toestand van dit fortje is in de beschrijving van Makisser juist zoo opgegeven, als ik hem vond; in goeden staat kan het dit eiland van deze zijde tegen een geheel leger verdedigen.

Toen wij in de kloof kwamen, begon de voorste man aan den draagstoel al loopende een lang gerekt geluid uittestoten, dat met „*ha*" beginnende, in een gillend „*i*" eindigde, en door al de duizende inlanders met een drievoudig en kort afgebroken „*hoe*, *hoe*, *hoe*" werd beantwoord, en tusschen de rotsen donderend weerkaatste. Er behoorde al onze overtuiging van volkomene veiligheid toe, om van dat geluid niet te schrikken. Onze dame was bij dat al toch een weinig bleek geworden; maar toen dat gehuil telkens weder gehoord werd, was zij er ook spoedig aan gewend, en na een paar minuten schreeuwde de kleine CONSTANT dapper *hoe*, *hoe*, *hoe*, met de Alfoeren mede.

Wij zagen weinig aanlokkends op onzen togt; nergens water, behalve eene bijna uitgedroogde bronwel en weinig geboomte, dat meer in het Oostelijk gedeelte van het eiland voorkomt. Na een groot half uur rijdens waren wij dan ook zeer tevreden, toen de draagstoel voor het huis van den heer BÄR stil hield, en wij door hem en zijne vrouw op de meest hartelijke wijze verwelkomd werden. Ik zal van die vrouw maar *een* woord zeggen; zij was even braaf en even goedhartig, als mijn onvergetelijke oude Zwitser.

Warm door het togtje door de naauwe kloof, met eenige duizend menschen, en vermoeid gingen wij naar onze kamers, die met even veel goedwilligheid als gulheid in de haast door mevrouw BÄR gereed gemaakt waren, en er niet brillant konden uitzien bij menschen, die, gelijk ik mij spoedig overtuigde, niet op Kisser woonden, om daar naar de „goederen dezer aarde" te haken, maar in den letterlijken zin van het woord van de „twee rokken" altijd eenen, en wel den besten, hadden weggegeven. Het geraamte van het huis was van houten balken zamengesteld, aangevuld door de ribben van den sago-boom (gaba-gaba), die door de tusschenruimten eenig gezigt van buiten toelieten; al die reten waren dadelijk vol van nieuwsgierige Alfoeren-oogen, die zich nog niet hadden verzadigd aan

de schoone Europesche dame, de eerste, die deze oogen aanschouwd hadden. Voor mevrouw DE M., die zich ontkleeden wilde, was dit wat al te natuurlijk, en de goede BÄR moest er eindelijk toch een weinig beerachtig uitzien, om de nieuwsgierigen te doen heengaan.

Wij maakten nog eene kleine wandeling, waarbij wij de pas weder opgebouwde, thans geheel van steen opgetrokken, kerk van buiten bezigtigden, en bragten toen den avond door met langdurige en levendige gesprekken over het zendelingsleven, het eiland en zijne bewoners, en hunnen stoffelijken, zedelijken en staatkundigen toestand. Mijne aanteekeningen daarover zijn grootelijks verloren, maar nu ook overbodig geworden door de beschrijving van Makisser, die tot dit reisverhaal aanleiding gaf.

De stoffelijke welvaart dezer eilanden had in de laatste 25 jaren veel geleden, door dat de Nederlandsche regering zich aan de zorg daarvoor geheel en al onttrokken had. Vroeger was een resident op Kisser en een klein garnizoen zoowel daar, als op de andere eilanden; dit bragt veiligheid van handel en daardoor veel handel, waarin vooral de stoute zeelieden van Kisser deel namen. Gedurende het Engelsche tusschenbestuur had niemand zich om deze eilanden bekommerd, en na de wederinbezitneming was ook maar van tijd tot tijd een oorlogsvaartuig komen kijken. Hierdoor gedurige strijd, en gedurige oorlogen tusschen de menigte kleine vorstjes der verschillende eilanden, die even zoo vele tyrannen als vorsten opleveren; oorlogen, die zelfs in den laatsten tijd, door het vermoorden van een bewoner van Kisser door een orang-kaja van Letti, de kommunikatie tusschen deze eilanden tijdelijk geheel en al had gestremd. Daarbij was men roekeloos te werk gegaan met de bestaande bosschen; men had gaande weg al het zware hout gekapt, en met de boomen, de porien der aarde, was ook het sap daarvan verdwenen, en leden al de eilanden, bovenal Makisser, gebrek aan water. Daarbij waren in de laatste jaren zware orkanen gekomen, die, alweder door gebrek aan tegenstand door de bosschen, in volle woede over de Zuid-wester eilanden en ook over Wetter en Ombai losgebroken, de voornaamste bron van het bestaan namelijk de bijen vernield, en daarmede de opbrengst aan was bijna tot niets gereduceerd hadden.

Een ander kwaad, zeide de heer BÄR, was een zeer aktieve slavenhandel, die op deze eilanden, vooral in de laatste jaren, gedreven werd, en waaraan de Chinezen van Banda groot aandeel namen. Onder voorwendsel van hier uijen, was, en andere voortbrengselen op te koopen, zochten zij vooral slaven, die zij naar de Aroe-eilanden bragten en daar tegen tripang, karet, paradijsvogelen en andere voortbrengselen van dat land verruilden. Hierdoor bestond groot wantrouwen bij jonge lieden, die zich vroeger gaarne tijdelijk als matrozen verhuurden en als de besten van den geheelen Archipel bekend waren, ook, gelijk de heer MULLER mij later verhaalde, bij de koloniale marine, waar zij zeer gezien, echter zeldzaam waren, omdat men er geen werk van maakte en zich te Soerabaja altijd kompleteerde.

Met het zedelijke scheen het niet veel beter. De heer BÄR was nu elf

jaren op Kisser, en kende de bevolking door en door. Zij was overgegeven aan al de droevige gevolgen van het bijgeloof en de zedeloosheid van het heidendom, en men vond ook bij dat gedeelte der bevolking, 't welk het Christendom belijdt, bij eenig onderzoek dadelijk, dat het Christendom slechts als een dun alluvium over het heidendom heen gespreid was.

De heer BÄR had vele kinderen gedoopt, waartoe hij zich als Christen leeraar verpligt rekende; maar gedurende een elfjarig verblijf had hij slechts 23 volwassen personen in het lidmaatschap der christelijke kerk opgenomen, omdat hij dit alleen deed, wanneer hij zich overtuigd had, dat hij wezenlijke Christenen voor zich had.

Een onderzoek naar dit verschijnsel deed spoedig de ware oorzaak ontdekken. Men kon toch niemand met de grondbeginselen van het Christendom bekend maken zonder hem te doen begrijpen, dat die beginselen, in hunne zedelijke en staatkundige opvatting van zuiver democratischen aard, de gelijkheid van alle menschen leeren. Maar die gelijkheid werd hun niet toegestaan. Zij konden Christenen zijn, maar bleven slaven van hunne vorstjes, die zich het beste van hunnen arbeid toeëigenden, en in het Christelijk geloof hunner onderdanen wel een nieuw middel van gehoorzaamheid en lijdzaamheid vonden, maar geene verpligting hoegenaamd, om tegenover die onderdanen het beginsel in praktijk te brengen, waarop het Christelijk geloof vooral steunt en dat geen ander is dan: *„hetgeen gij wilt, dat anderen u doen, doe dat aan anderen ook!"*

Is het te verwonderen, dat men hier zoo weinige Christenen vond? Zal men slagen in de uitbreiding van het Christendom onder de bevolking, waar men haar dat geloof alleen wil geven, als een troost in het lijden, en niet als eene verhooging van het levensgenot?

Zondag morgen om 9 uur kwam de kommandant met zijn etat-major in volle uniform aan, waarna wij dadelijk naar de kerk vertrokken. Voor de deur werden wij door den radja van Kisser ontvangen, die denzelfden zwarten rok met lange, smalle panden droeg, dien hij drie jaren geleden van den heer MULLER ten geschenk had ontvangen.

Een misselijk figuur, die radja. Hij scheen ongeveer 36 jaren oud, en had met zijne holle wangen, hooge schouders en gebogen rug veel van een opiumschuiver op Java. De domheid was in de duidelijkste trekken op zijn gelaat geteekend. Zijn broeder zag er krachtiger en ook een weinig verstandiger uit. Volgens den heer BÄR was hij echter even kinderachtig als deze, en om mij in eens een bewijs te geven, wat bij deze vorsten groot gewigt had, en door hen voor iets bijzonder roemrijks werd gehouden, verhaalde de heer BÄR mij s' middags een gesprek tusschen de twee broeders, waarbij hij tegenwoordig was geweest. Zij streden er over, wie van hen beiden de grootste verdiensten had, en de meeste ondervinding bezat. De radja riep eindelijk uit: „Wat beduidt gij toch tegen over *mij?* Ik ben op Ambon geweest, en heb den Gouverneur gezien!" Daarop antwoordde de broeder met een lach van versmading: „Dat is ook wat bijzonders! *ik* ben op Koepang geweest, en daar heb ik een Engelsch

generaal (tjindral ingris) gezien!" Tegen dien roem had de radja niets meer over te stellen, en hij zweeg.

Wij traden de kerk in; een statig gebouw, geheel van steen opgetrokken, en hoe nieuw ook (eerst een jaar oud) toch met een zweem van antiquiteit, daar het van binnen niet aangewit en, behalve ouderwetsche banken, van eene menigte gesculpteerde stoelen voorzien was, het grootste gedeelte van eiken hout, eenigen zeer fraai en van ebben hout. Er waren stoelen bij van meer dan honderdjarigen ouderdom.

De aanwezige gemeente mag uit ongeveer 500 personen bestaan hebben, allen in zwarte „badjoe's" gekleed, met uitzondering van eenige vrouwen, die de gewone kleeding der inlandsche vrouwen (saja-kabaja) droegen, en bijna zoo blank waren als geborene Europeanen. Dit waren de sommiteiten der afstammelingen van Europeanen, die op Kisser in eene afzonderlijke dessa wonen en meer dan honderd personen sterk zijn. Het hoofd van die dessa, een geboren Europeaan, zat in een zeer fraai gebeeldhouwden stoel, en had met zijne sneeuwwitte haren, tamelijk gezet ligchaam en hoog voorhoofd een wezenlijk statig voorkomen. Ik heb generaals gezien, die eene vrij wat minder voorname vertooning maakten. En toch hoorde ik, bij nadere informatie, dat het slechts een korporaal was, met name CONRADI, geboren te Nijmegen, en sedert 1794, dus sedert 45 jaren, op dit eiland gevestigd, waar hij, bij de intrekking van den post, maar gebleven en gehuwd was, kinderen en kleinkinderen bezat, en zijne moedertaal tot op eenige woorden na totaal had vergeten.

Onze goede zendeling verscheen, in spijt van zijne armoede, echter zeer decent gekleed, en de godsdienst begon. De gezangen werden, zonder orgel, zacht gevolgd. Met de grootste oplettendheid werd geluisterd naar de preek, die, hoezeer waarschijnlijk door het grootste gedeelte der gemeente niet veel beter dan door mij (het was hoog-Maleisch) begrepen, echter op allen een even gunstigen diepen indruk scheen te maken, als op mij en al de aanwezige vreemdelingen. Voor zoo ver ik haar begreep kan ik mij van die preek, waarvan de tekstwoorden genomen waren uit Mattheus XXV vers 35, herinneren, dat zij ook toepasselijk werd gemaakt op onze aanwezigheid, en er in gehandeld werd over de zorg (?) van het Nederlandsche Gouvernement (de Kompagnie), dat eenige jaren geleden de bevolking gevoed, en nu ook haren ouden vriend weder gezonden had, om naar hare behoeften te vernemen en hare belangen te behartigen.

Nimmer heeft eene godsdienstoefening op mij meer indruk gemaakt, dan die eenvoudige, zacht uitgesprokene redevoering van den heer BÄR, op dat verlorene plekje in den Indischen Oceaan, in die kerk, door de goedhartige inlanders met eigen handen gebouwd, en die gelukkig en trotsch schenen, toen zij, na het gebed, hunnen herder omringd zagen van een digten drom in goud uitgedoschte officieren, die hem om strijd de hand drukten.

Daar de kommandant weder naar boord wilde, aten wij om 12 uur bij den radja, waar zich ook de heer BÄR bevond. Het maal bestond groote-

lijks uit provisiën, die onze kommandant van boord gezonden had, behalve een heerlijk speenvarken, die daar in menigte en goedkoop te krijgen zijn, en lekkere vruchten, waaronder vooral de chinasappel uitmunt, welke, gelijk ook op Malta, vooral uit de rotsachtige gronden de zoetste sappen schijnt te putten.

Na den eten vergezelden wij den kommandant tot aan het strand, en zwierven vervolgens te paard door het geheele eilandje, dat hoogstens twee geographische mijlen in het vierkant groot is, en, gelijk op de Westkust, van buiten overal een stijlen, in zee afdalenden rotsmuur vertoont, waardoor het, gelijk St. Helena, met weinige kosten tot een onneembaar station konde gemaakt worden, indien dit niet nutteloos werd door het volslagen gebrek aan eene haven of reede.

Wij reden te paard tot boven op de wallen van het in het midden van Kisser gelegene fortje „Delfshaven". Ik begreep niet, waarom men dit fortje vroeger had gebouwd, daar het eiland bezaaid is met rotskegels, die even zoo veel natuurlijke forten daarstellen, en door de inlanders van woningen voorzien zijn, waarin zij zich, bij aanvallen van naburige eilanden, als in zoo vele ontoegankelijke arendsnesten, terugtrekken. De kampongs zagen er vrij goed uit, vooral de kampong van de Hollanders, waar de oude korporaal CONRADI woonde, wiens woning menig spoor van weelde vertoonde, en beter ingerigt was, dan die van den heer BÄR, die alles weggaf en van ons in dank een paar laarsen, een paar schoenen, en eenige provisiën aannam, toen wij maandag van mevrouw BÄR afscheid namen en, door den heer BÄR vergezeld, naar het schip terugkeerden.

Aan 't strand vonden wij den radja en al de kampongshoofden, die zich tot het houden eener vergadering (bitjara) naar boord begaven, en toen wij daar aankwamen, was het dek overdekt met Kisseranen, die allerlei te koop bragten en een drukken handel dreven. Ieder kocht wat; de eerste officier had spoedig acht kleine ossen, een twintigtal varkens en eene overgroote menigte kippen voor onze provisie en verversching voor het scheepsvolk bij elkander, waarbij nog eenige ossen zich bevonden als een geschenk van den radja. Duizende vruchten, chinasappelen en manga's, en ook soekoen (broodvrucht), werden voor eene kleinigheid verkregen; 25 chinasappelen voor een stukje koperdraad. Ik kocht eene fraaije, melkgevende geit voor een linsso (katoenen zakdoek); eene geit, die mij overal door de Molukko's van melk voorzien heeft. Ik kocht ook vischhoeken, vischlijnen, een stroohoed en andere te Kisser vervaardigde dingen, die een bewijs gaven van de handigheid der inboorlingen, maar mijn belangrijkste koop was — een jongen van twaalf jaren, ROELOF JOOSTEN. Zijn vader was in vroegeren tijd ambtenaar te Banda geweest, hoezeer te Makisser geboren, waar hij, na ontslagen te zijn, weder woonde en zijne kinderen nagenoeg naakt rondliepen, daar de vader vrij sterk aan de saguweer (men zie de beschrijving van Kisser) gehecht was. Hij bood mij dien zoon aan als bediende, en zijnen broeder aan den heer DE M., die hem ook mede nam, en later op zijn vaartuig, den schoener *Pylades*,

als matroos inlijfde. Wij gaven voor den afstand van die beide zonen aan den vader een kelder genever, waarvan hij dadelijk eene zoo sterke voorproef nam, dat hij bij het vertrek van de bevolking van achter een watervat gehaald en in de prauw moest gedragen worden.

Den aan de zorg van den heer DE M. overgeven JOOSTEN heb ik later in het hospitaal te Soerabaja als ziekenoppasser weder gevonden, en om de verdenking te ontgaan, dat ik mij door den *koop* van R. JOOSTEN aan slavenhandel zou hebben schuldig gemaakt, zij hier alleen gezegd, dat ik hem te Amboina, Saparoea en Batavia lezen en schrijven en later het kleedermakers-ambacht heb laten leeren. Hij is thans gehuwd, en meester kleedermaker te Soerabaja.

Bij de vergadering, die de kommandant van *de Nautilus* met den radja en de hoofden op het achterdek hield, namen ook de overige officieren zitting aan de tafel, waarboven de Nederlandsche vlag wapperde. Achter den stoel van elk hoofd stond een man, die een rotting in de hand hield. Die was vroeger en is nog het teeken der waardigheid van de hoofden en een bewijs hunner erkenning door het Nederlandsche Gouvernement. Hij is, volgens den rang van het hoofd, die dan eens radja, dan eens orang-kaja („een rijk man", hetgeen hier natuurlijk met hoofd synoniem is) genoemd wordt, van een gouden of zilveren knop voorzien, en versierd met het Nederlandsche wapen. Hier had alleen de stok van den radja een gouden knop. Die radja scheen niet in staat, een enkel woord te uiten, en de „speaker" was een lang en schraal oud man, die zich duidelijk en met waardigheid wist uit te drukken, en, gelijk men zien kon, dien radja geheel en al onder den duim had.

Van het verhandelde haal ik alleen aan, hetgeen betrekking had op onzen verderen togt. Een orang-kaja van Letti, bij den heer MULLER vroeger reeds bekend als een geweldenaar en een slecht voorwerp, had, na langen tijd reeds met de Kisseranen in vijandschap geleefd te hebben, eindelijk eene praauw van Kisser, die te Letti handel dreef, geplunderd en den djoeragan (kommandant of stuurman) vermoord, onder voorwendsel, dat deze een soeangie (toovenaar) was, die een jong mensch uit zijne dessa door tooverij om het leven had gebragt, hetgeen was uitgekomen door de verklaringen eener profetesse op Letti, die het lijk drie dagen bewaakt en toen van datzelfde lijk den naam van den toovenaar had vernomen. Deze orang-kaja had bovendien nog gedreigd, elk Kisseraan te zullen vermoorden, die zich op Letti kwam vertoonen. Zij vroegen nu de hulp der kompagnie, om voldoening te erlangen. Zij verlangden, dat de orang-kaja tot rust gedwongen zou worden, eene boete van twee *boelan mas* („gouden maan", men zeide mij, een dukaat zwaar) voor den moord betalen, en de geroofde goederen, voornamelijk in Kissersche kleedjes en matten bestaande, teruggeven zoude. De heer MULLER beloofde dadelijk naar Letti te gaan en de zaak in orde te maken, en hiermede waren de hoofden volkomen tevreden, en vertrokken tegen vier uur s'namiddags van boord, gevolgd door onzen vriend BÄR, dien wij voor de laatste maal de hand drukten. Hij is

later als rustend zendeling naar Amboina, waar zijne vrouw te huis behoorde, vertrokken, en daar overleden. *Hij* zeker heeft de hem op aarde opgelegde taak trouw volbragt.

Het voordek was nu vol ossen, geiten en varkens; de verschansingen waren gevuld met djagon en oebies, de kisten en alle beschikbare ruimte met vruchten; de handelaren werden zachtjes aan van boord verwijderd, en men maakte zich gereed om te vertrekken. Het ophalen van het anker kostte veel moeite; het had zich achter de rots vastgemaakt, en toen het eindelijk met een geweldigen ruk losging, toonde het bij 't bovenkomen slechts eene hand; de andere was op de „*ankerplaats*" van Kisser afgebroken.

Wij zeilden zuidwaarts, haalden digt om het eiland heen, en loefden gedurende den nacht op naar Letti, waar wij 's morgens om 9 uren het anker lieten vallen, op eene halve mijl afstands van het strand, dat van reven omringd is en eene sterke branding heeft, waardoor men enkele naauwe openingen vindt, die men met de sloep doorvaart; dan kan men in stil water tot digt aan het strand komen.

Over het eiland zal ik hier niets in het midden brengen, maar naar de beschrijving in het Tijdschrift, blz. 232 verwijzen, en alleen daarbij voegen, dat de daar gevestigde zendeling, de heer LUYKEN, ons de bevolking niet als uit 600, maar uit 6000 zielen bestaande, opgaf. Toen ik mij over de uitgestrektheid van het eiland oostwaarts verwonderde, zeide de heer MULLER mij, dat hetgeen ik voor het oostelijke gedeelte van het eiland hield, niet Letti, maar het eiland Moa was, dat, slechts door een smal kanaal van Letti gescheiden, met dit laatste een enkel eiland schijnt te vormen.

Aan wal werden wij door den heer LUYKEN en diens echtgenoot even gulhartig ontvangen, als op Kisser; bij den heer LUYKEN was ook juist de tweede zendeling van Letti gelogeerd; hij had zijne vrouw, eene Amboinesche, kortelings verloren, en vroeg en verkreeg passage, om met de *Nautilus* naar Amboina te vertrekken, ten einde de hulp in te roepen van mevrouw KAM, om eene andere echtgenoot te verkrijgen, waarin hij dan ook spoedig na zijne aankomst te Amboina geslaagd is. Mevrouw KAM heeft vele vrouwen opgevoed, die als levensgezellinnen van de zendelingen niet alleen hunne echtgenooten volgen en verzorgen, maar ook in het zendelingwerk bij de vrouwen even werkzaam zijn, als hunne echtgenooten bij de mannen.

Maar mevrouw LUYKEN was eene Hollandsche vrouw van Rotterdam. Zij was, later dan de heer LUYKEN, uit Nederland in Indië aangekomen. Hare reis van Soerabaja naar Letti in een inlandsch vaartuig, waarbij zij tweemaal schipbreuk leed, maanden lang onder Alfoeren op Wetter en andere eilanden rondzwierf, zonder met iemand te kunnen spreken, dan naar Soerabaja terugkwam, en de reis toch weder ondernam, — deze reis vulde de gesprekken van den avond, en deed mij in die vrouw een tegenhanger van IDA PFEIFFER bewonderen. En nu was zij druk bezig met haar nederig, en toch zoo verdienstelijk, beroep, meisjes tot Christenvrouwen op te voeden; zij vertoonde ons niet zonder zelfvoldoening de

schriften en handwerken van hare élèves, waarvan eene het huis hielp houden en van de inlandsche vrouw reeds niets meer had dan de kleur. Het was voor mij een ware troost, toen ik lang vergeefs nagedacht had, hoe ik die Europesche vrouw voor hare oplettendheden iets ten dank zoude aanbieden, dat ik mij herinnerde, een pot Chinesche gember aan boord te hebben, dien ik haar den volgenden morgen zond, en die haar zooveel grooter genoegen zal gedaan hebben, daar LUYKEN veel van gember hield, en zij zelve op Letti gegroeide gember geprepareerd en mij had aangeboden, die eene smaak had, waarbij tjabe rawé (kleine duivelspeper) niet halen kon. Indien de lezer zich met mij naar dat verre eiland, in dat klimaat en onder die volken verplaatsen wil, dan zal hij zich gemakkelijk de verrassing kunnen voorstellen, toen ik 's avonds door mevrouw LUYKEN onthaald werd op een kopje wezenlijk goede thee, waartoe zij het water schonk uit een sissenden ketel, die blank geschuurd op eene echte Hollandsche en uit Holland medegebragte theestoof stond. Het zijn kleinigheden die ik verhaal, maar alles is klein en alles wordt groot, bij vergelijking met den tijd en de plaats, wanneer en waar het gebeurt.

Denzelfden avond werden al de orangkaja's (een radja was op Letti niet) en ook de hoofden van Moa opgeroepen voor eene vergadering aan boord der brik, op den volgenden morgen om 12 uur, waarvan natuurlijk niemand het doel kende; en daar de *Nautilus* dadelijk na de vergadering zeilen moest, zoo verliet ik 's morgens om negen uur reeds mijne vriendelijke gastvrouw, — ook voor altoos.

Toen wij op het dek stonden, vertoonde zich aan onze oogen een der meest levendige tafereelen, die men op zee zien kan. Uit al de inhammen van Letti zagen wij praauwen komen, „korra-korra" genaamd; ze waren lang en smal, en van een hoogen voor- en achtersteven voorzien, zoodanig, dat de voorsteven, naar men stuurde, achtersteven werd. En elk dezer korra-korra's, die een orang-kaja aanbragt, was met zestig pagaaijers bemand, die in twee rijen zaten en in de maat gehouden werden door het geluid eener trom, door één man geslagen, op een stoel in het midden van het vaartuig geplaatst. Zij wisten aan dat vaartuig eene zoodanig snelle vaart te geven, dat het water voor den boeg hoog opstoof, en onze brik onder volle zeilen niet in staat zoude geweest zijn, het te overhalen. En toen die korra-korra's bij den *Nautilus* waren, manoeuvreerden zij er, onder gezang en gejuich, om heen. Dikwijls zag men in een vaartuig in volle vaart, op een gegeven teeken met de trom, al de pagaaijers regts en links omkeerd maken, en een oogenblik daarna stoof de korra-korra met denzelfden spoed in zijn eigen, vroeger kielzog, dat nog niet eens verdwenen was, weder terug. Van uit de verte zagen wij ook vele korra-korra's van Moa, de meesten uit de zeeëngte, aankomen, waarvan verscheidene veel grooter waren dan het grootste van Letti. Toen al deze vaartuigen om het schip eindelijk stil lagen, hadden wij een gezigt, in niets verschillende van de gezigten, die COOK in zijne reizen om de wereld van de

Sandwich- en Vriendschaps-eilanden beschrijft. Tot in den vorm der vaartuigen was de illusie volkomen.

Radja op radja kwam aan boord, met zijnen stokdrager achter zich en nam plaats op het achterdek. Onder hen bevond zich ook reeds de orangkaja van Letti, waarover de Kissersche hoofden geklaagd hadden; een echt schavuiten-gezigt, dat echter, niets vermoedende, alles behalve vrees vertoonde.

Nog waren niet allen gezeten, en van Moa slechts de helft aanwezig van degenen, die de heer MULLER verwacht had, toen eene kleine korra-korra naderde, met een heer aan boord, in het zwart gekleed, en wiens gezigt, toen hij de valreep over kwam, mij deed verbazen en verstommen; het was het volkomen gelijkend gezigt van mijnen 1sten luitenant-adjudant DOMMERS, onder wiens orders ik van 1830 tot 1834 in Nederland bij de eerste en twaalfde afdeelingen gediend, en altijd met het grootste genoegen gediend had. En nog zag ik hem aan met starende oogen, toen mij het raadsel werd opgelost door de begroeting van den kommandant, waardoor ik gewaar werd, dat deze zendeling DOMMERS de broeder was van den luitenant-adjudant DOMMERS, en van den in Indië beroemden, dapperen doktor DOMMERS, die later bij de infanterie overgegaan, en als hoofdofficier overleden is, eenen zoon nalatende, die thans als officier bij het instructie-bataillon te Kampen vele zijner landslieden, Indische kinderen, voor de Indische dienst helpt opleiden.

In dien zendeling lag toch ook iets van de Dommerssen. Hij verhaalde dadelijk aan den kommandant, dat het uitblijven van vele radjas veroorzaakt werd door een oorlog, waarin zij zich met de aan boord aanwezigen begeven hadden, en dat men die menschen maar eens „op hunne plaats moest zetten," waartoe de heer MULLER zijne *bemiddeling* aanbood. Op verzoek van den heer DOMMERS, die aan de groene tafel mede plaats nam, werd dat punt het eerst behandeld; de aanwezige vorsten (?) werden spoedig overgehaald om hunne grieven te laten varen, en de hand te bieden, om den vrede te herstellen, terwijl de heer MULLER beloofde s'anderen daags naar Moa te zullen komen, om dien te bevestigen.

En nu verzocht de heer MULLER om stilte, en hield een lange aanspraak, waarvan ik weinig begreep. Daarin zette hij de billijke klagten van de Kissersche hoofden uiteen, vermaande tot rust en vrede, en vroeg eindelijk den orang-kaja van Letti bepaald af, of hij genegen was, de boete te betalen en onder borgtogt der andere hoofden belooven wilde, rust te houden.

Maar die pacifikatie leed op twee klippen schipbreuk. De orang-kaja sprak veel en vrij verward, maar brutaal en duidelijk genoeg, dat men wel kon begrijpen, dat hij zich in zijn volle regt waande, en even min genegen was, boete te betalen, als beloften af te leggen. En twee andere orang-kaja's verklaarden even openhartig, dat zij voor *hem* geen borg wilden staan, want dat hij nooit en met niemand in vrede leven kon, en iedereen bang voor hem was. Toen al het toespreken niet hielp, zeide MULLER tegen ons in het Hollandsch:

— „Ik geloof, dat ze hem gaarne kwijt willen zijn, net als drie jaren „geleden de Koningin, die ik van Moa heb meegenomen. Ik zal hem „maar meenemen naar Ambon, en aan den Gouverneur overgeven!"

De kommandant zeide aan den heer VIEWEG iets in het oor; deze ging naar voren, en een oogenblik daarna zag men de inlanders, waarvan er misschien duizend op het dek, in de wevelijnen en tot in de mast zaten, over boord stuiven en naar hunne vaartuigen zwemmen. De lange bootsman stond digt bij het achterdek.

Nu stond de heer MULLER op, en zeide:

— „Radja's en orang-kaja's ik dank u voor uwe komst; de bitjara (vergadering) is uit; gij kunt naar huis gaan; de orang-kaja van — (ik ben den naam vergeten) blijft hier!"

Hij scheen zoo iets verwacht te hebben, want met een enkelen sprong was hij op het naaststaande stuk en op de verschansing gevlogen, gereed om over boord te springen en wie zoude hem dan gevat hebben? Maar de bootsman was een oude zeebonk, en ook van zessen klaar; hij was te gelijk met hem op de verschansing, en met de woorden: „*kom hier Koning!*" had hij hem in den nek gepakt, en droeg hem, meer dan hij hem geleidde, naar de trap en van daar tusschen deks, waar hij werd opgesloten, tot wij in volle zee waren, als wanneer hij weder vrij op het dek kwam, en zich geduldig aan zijn lot onderwierp.

Later, te Amboina gekomen, wilde de Gouverneur der Moluksche eilanden hem door den raad van justitie aldaar doen vervolgen, hetwelk echter, in spijt van grooten aandrang, door den fiskaal, den heer BERNHARD, werd geweigerd, op grond dat Nederland, volgens het oude kontrakt, alleen door *wezenlijke* bezetting zijne souvereiniteits-regten op de Zuid-wester-eilanden kon doen gelden, die thans echter, door het verlaten dezer eilanden, verbeurd waren. Men heeft hem toen bij „arbitraire dispositie" naar Banda gebannen, en ik weet niet, wat van hem geworden is.

Tegen drie uur kwamen wij voor Moa aan, waar het ankeren zeer gevaarlijk is. Het water was zoo helder, dat men de klippen, in vele kleuren schitterende, onder het water duidelijk zien kon. De sloep werd gestreken en roeide vooruit, om eene ankerplaats aan te wijzen, die dan ook gekozen werd; waarna wij dadelijk naar den wal gingen, omdat de heer MULLER het noodige nog denzelfden avond verrigten, en den volgenden morgen naar Amboina vertrekken wilde.

Maar wij hadden de rekening zonder den waard gemaakt. Naauwelijks waren wij eenige minuten aan den wal, toen een schot viel, en de vlag herhaalde malen op en neer werd gehaald. Dit was een teeken van *onklaar*, en wij haastten ons naar boord terug. Het anker hield niet, de brik dreef, kon elk oogenblik vast raken op de klippen, die rondom lagen, en zou dan onherstelbaar verloren zijn. De 1ste officier had reeds de groote sloep laten uitzetten; die van den kommandant was te water; „allehens" toog aan het werk, en boegseerde de brik een goed eind om de Noord, en buiten alle gevaren. En toen daarover de avond gevallen was, en

een fiksche Zuidewind opstak, toen zeide de kommandant, daar bovendien het goed van den gevangen orang-kaja ook aangekomen was, „dat hij er nu de brui van gaf," en liet koers zetten om de Noord. Denzelfden nacht passeerden wij het eiland Roma, met zijn rookenden vulkaan, en bij het aanbreken van den dag bevonden wij ons in de Bandazee, buiten het gezigt van het land, waarbij dadelijk de kaart en de passer weder voor den dag kwamen; „want" — zeide MULLER — „voorzig„ tigheid! wij moeten de Luciparas passeren, en de stroom zet sterk om „de West."

Ik werd bij dat koers zetten en observeren gewaar, dat de zoogenaamde koloniale vaartuigen al heel slecht van nautische instrumenten voorzien waren. Een chronometer was op geen enkel schip, een barometer hadden slechts zulke schepen, waarvan de kommandant er een in eigendom bezat. Het kwam er niet op aan in de Javazee, en op naauwkeuriger opnemingen en bekendwording daarvan scheen men destijds niet zeer te letten. De heer MULLER bezat eene groote kollektie kaarten van kusten, baaijen, klippen of geheele eilanden in de groote Oost, op zijne aanhoudende kruistogten en stations gedurende 20 jaren, voor het grootste gedeelte uit eigene liefhebberij door hem of zijn état majòr gemaakt, en die hem, bij gebrek aan Gouvernementskaarten, voortreffelijke diensten bewezen. Hij bezat onder anderen een bundel kaarten van de Molukko's, waarbij ik een in Engeland gedrukt kaartje der baai en reede van Wahaai op de Noordkust van het eiland Groot-Ceram (ten noorden van Amboina, Saparoea en de Banda-eilanden gelegen) opmerkte, en waarvan hij mij eene kurieuse geschiedenis verhaalde.

In 1824 zond de Nederlandsche regering een ambtenaar, die vroeger als officier bij het Indische leger gediend had, (een élève der militaire school van Samarang) naar het eiland Groot-Ceram als gezaghebber. Hij bleef daar zes jaren, nam het land op, vond vele edele houtsoorten en andere produkten voor exploitatie geschikt, een vrij talrijk en geschikt volk, vruchtbaar land, vele rivieren en de beste baaijen en havens van de groote Oost. Zijne voorstellen daaromtrent moesten echter den weg (niet van alle vleesch) maar van alle voorstellen in Indië gegaan zijn, want de heer MULLER kende op Ceram in dat jaar 1836 geen enkel Europeesch établissement (*ik* ken er heden nog geen), dan het établissement Wahaai, waarvan hij mij de kaart had vertoond; en dit établissement had die ambtenaar, de heer ENGELHARD, nagenoeg eigenmagtig daargesteld. Hij had namelijk verblijf gehouden in de hoofdplaats van den zoogenaamden sulthan van Groot-Ceram, eene vuile kampong, in een moerassig, ongezond oord, en zonder kommunikatie met de zee. Toen was hij aan het zoeken gegaan, had eene heerlijke, voor alle winden veilige baai, met eene even veilige reede gevonden, met een droog, zacht glooijend strand en vruchtbare gronden in de buurt. Daar heen, naar Wahaai, had hij den sulthan verplaatst, die zich daarbij zeer wel bevond en bijzonder tevreden was. Maar om nu ook het hoogst nuttige van dit établissement voor de regering aan

te wijzen, had hij van de baai en den ingang eene zeer naauwkeurige kaart vervaardigd, en deze aan den heer MERKUS, destijds Gouverneur der Molukko's, ter hand gesteld. En om eindelijk de naauwkeurigheid dezer kaart en de geschiktheid der baai voor grootere vaartuigen proefondervindelijk te bewijzen, had hij in persoon het eerste raaschip binnen gelootsd. Het was de oorlogsbrik *Siwa*, kommandant LIGTVOET.

De heer ENGELHARD zag nagenoeg twee jaren later een grooten Whaler regt de baai inzeilen. Hij schrikte, omdat dit vaarwater zonder kaart zeer gevaarlijk is. Hij liet signalen maken van den oever, maar de Whaler kwam nader. Nu wierp de heer ENGELHARD zich haastig in een vaartuigje, en spoedde zich naar den Whaler, die ondertusschen alle klippen gemeden en de reede bijna bereikt had. Toen de heer ENGELHARD aan boord kwam, en zijne verwondering betuigde, dat de walvischvaarder een zoo geheel onbekend en zoo gevaarlijk vaarwater had durven kiezen, toonde de kapitein hem eene in Engeland gedrukte kaart, waarop hij gezeild had. Het was — de eigene kaart van den heer ENGELHARD!

De heer MERKUS was in 1828 afgelost, naar Batavia gekomen, en daar was eene kaart van een zoo ver afgelegen punt, als de haven van Wahaai, natuurlijk slechts eene aardigheid, die, toevallig in de handen van een Engelschman geraakt, door dezen naar Engeland gezonden, en daar dadelijk gedrukt en verspreid was, dewijl de haven van Wahaai als een der beste in den archipel erkend werd, waar de Whalers zich verzamelen, repareren en van provisiën voorzien konden, aangezien Groot-Ceram overrijk is aan vruchten en vee van allerlei soort.

Die kaart had de heer MULLER gekocht, en daarop was hij verscheidene malen te Wahaai geweest, waar zich thans een klein garnizoen bevond, met een luitenant als kommandant. Nu is echter, zoo veel mij bekend is, van dat groote en schoone eiland nooit partij getrokken; het is heden nog in denzelfden toestand van 1836, en ik ben niet eens zeker, of de post van Wahaai niet, gelijk die van Merkusoord of Nieuw-Guinea, ook geheel is ingetrokken.

Wij hadden nog twee dagen noodig, om land te maken. Gedurende den tweeden nacht merkten wij het verschijnsel op, dat de geheele zee wit was als melk, hetgeen het gezigt uiterst moeijelijk maakte. De heer MULLER verhaalde mij, dat hij dit verschijnsel altijd had opgemerkt gedurende den Oost-moeson, en dat hij het wel eens had hooren toeschrijven aan eene overgroote menigte mollusken, die de stroom in dezen tijd uit de golf van Carpentaria (Noordkust van Nieuw-Holland) aanbrengt. Eene volledige verklaring van het verschijnsel had hij nimmer gehoord. Ik geloof ook niet, dat ze tot heden toe gegeven is.

Wij zagen gedurende dien overtogt ook eene soort van haai, dien men in die wateren vindt en „tijgerhaai” noemt, waarschijnlijk omdat zijne in het water groenachtig schitterende huid met eene menigte witte vlakken geschakeerd is. De heeren VIEWEG en DE MAN leven nog, om te getuigen, dat wij bij het gezigt van dit monster, dat gedurende verscheidene uren

naast het schip zwom, van meening waren, dat men ons niet zoude gelooven, wanneer wij verhalen mogten dit beest gezien te hebben. De haai zwom bedaard naast het schip, en men konde hem dus naauwkeurig observeren. Zijn kop was van eene reusachtige grootte en breedte, en zijne lengte besloeg meer dan de helft van de lengte der brik, dus meer dan *vijftig* voeten. Men wilde hem eerst aan eenen grooten, van spek voorzienen haak vangen, of ten minste spartelen laten, maar de heer MULLER verbood het, want hij was van meening, dat de haai in staat zoude zijn, de brik lek te slaan en te doen zinken.

Den derden morgen kregen wij het groene strand van Haroekoe in het zigt, en hielden toen westelijk af naar de baai van Ambon, die wij 's middags inzeilden en opwerkten. Na het doorstaan van een paar fiksche valwinden, die hier, waar men nergens ankeren kan, gevaarlijk zijn, bereikten wij tegen den avond de reede van Amboina, de hoofdplaats der Moluksche eilanden, welke door vreemdsoortigheid en verscheidenheid van voortbrengselen eene soort van tooverland vormen. Misschien vervolg ik mijn verhaal nog eens met de beschrijving daarvan.

De drukpers in Britsch-Indië en hare bestrijders.

De voorstanders der vrijheid van drukpers in Nederlandsch Indië hebben een krachtig argument, voor de deugdelijkheid van hun stelsel, in de vrijheid van drukpers in Britsch Indië. Alles wat men goed vindt in te brengen tegen hare invoering in onze koloniën en bezittingen, wordt tegengesproken en wederlegd door hare onbelemmerde werking in het uitgestrekte Indische rijk van Engeland, zonder een enkel der nadeelige gevolgen, die men ons als zoo vele schrikbeelden voorspiegelt. Onze tegenstanders hebben de kracht van dit argument gevoeld, en bij de behandeling van deze gewigtige aangelegenheid in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op den 4den en 5den Augustus 1854, wanhopige pogingen in 't werk gesteld, om dezen vasten grond onder onze voeten weg te rukken. Wij mogen hun dit niet ten kwade duiden; maar wat wij afkeuren is de wijze, waarop zij dit doel trachtten te bereiken. Zij hebben zich niet geplaatst op de hoogte van het onderwerp; zij hebben al de bezwaren, die ook in Engeland tegen de drukpers-vrijheid in Britsch Indië zijn aangevoerd, maar die daar reeds sedert lang zijn wederlegd, als nieuwe en voor geene wederlegging vatbare stellingen aangenomen. Zij hebben de magtspreuken van enkele schrijvers als zoo vele waarheden vooruitgeschoven, en eenvoudig geïgnoreerd, dat deze magtspreuken aldaar nog slechts bij enkele verstokte en onverbeterlijke lofredenaars van het oude eenigen ingang vinden, doch door de algemeene opinie reeds lang zijn veroordeeld en verworpen. Deze handelwijze heeft de toen gevoerde diskussie niet in belangrijkheid doen rijzen, en wij vreezen, dat menigeen, die haar leest, de voorgebragte stellingen op goed geloof aannemende, zich een geheel valsch denkbeeld van de invoering en werking der vrije pers in Britsch Indië zal maken; te meer omdat die stellingen door de verdedigers der vrijheid in de Kamer slechts ter loops zijn wederlegd.

De heer THORBECKE vooral gevoelde de kracht van het argument, uit de geschiedenis der drukpers in Britsch Indië geput; 't was het eenige dat hij gebruikte tegen hen, die ons gedurig toeroepen: „In Indië kan de orde met de vrijheid van drukpers niet worden bewaard; gij kent die maatschappij niet!" Ziehier wat hij tegen deze, zoo dikwijls met goed gevolg gebruikte, magtspreuk aanvoerde: „Ik heb één antwoord. In 1826 kwam het bekende, beroemde werk uit van den generaal-majoor MALCOLM: *The political history of India.* Men vindt in het tweede deel een zeer uitgewerkt betoog, een voorbeeld voor allen, die de invoering van de vrijheid der

drukpers in Indië wenschen af te raden, een schoon betoog, ten bewijze dat het *onmogelijk* is met haar Indië te besturen; dat met haar het Engelsche rijk moet te gronde gaan. Het werk van MALCOLM verscheen in 1826; zeven of acht jaar later is de vrijheid van drukpers in Britsch Indië ingevoerd, en wij zijn sedert dien tijd twintig jaar ouder geworden. Maar dat het Engelsche bestuur, de Engelsche heerschappij, hetzij in een zedelijk, hetzij in een materiëel opzigt, sedert zou zijn verzwakt, — ik geloof niet, dat iemand de taak zal aanvaarden, dat te bewijzen, daar het tegendeel blijkbaar is. Het Indische rijk is sedert dien tijd, ondanks de zoo gevreesde proef, in kracht en bloei — en veel sneller dan men toen of vroeger kon voorzien — vooruitgegaan."

En wat heeft men nu tegen dit alles afdoend feit ingebragt? De heer BAUD heeft getracht het te ontzenuwen door te wijzen op de toekomst. „Zoo MALCOLM zich bedrogen heeft", zeide hij, „dan geldt het alleen den tijd. MALCOLM heeft zich vooorgesteld, dat de drukpersvrijheid het Britsch gezag in Indië in veel korter tijd zou ondermijnen dan werkelijk het geval is geweest; hij heeft voorbijgezien, dat de ingezetenen van Hindostan geene couranten lezende natie zijn, en meer dan 20 jaren noodig waren, om ze tot courantenlezers te maken. Maar ieder bevoegd beoordeelaar, die men er thans over hoort, is van oordeel, dat nu Britsch Indië zal bedekt worden met een net van spoorwegen, de dagbladen, wier omloop zich tot dus verre bepaalde tot de groote steden, met verontrustende snelheid door gansch Britsch Indië zullen worden verspreid, en het kwaad zullen gaan stichten, dat MALCOLM heeft voorspeld."

Het verwondert ons niet, dat deze zonderlinge redenering door niemand is opgenomen, want zij verdient geene ernstige wederlegging. Nu men op het terrein van de drukpers geslagen is; nu men dit zelf moet erkennen, werpt men het, over eenen anderen boeg, op de spoorwegen. De drukpers alleen is niet voldoende om het kwaad te stichten dat men vreest, dit geeft men toe; maar nu zal zij het doen door middel van de spoorwegen! Wij zijn nieuwsgierig te vernemen, wat men er op zal uitvinden, wanneer na den aanleg der spoorwegen eenige jaren zullen zijn verloopen.

Andere leden plaatsten zich op een ander standpunt en trachtten te betogen, dat de drukpers in Britsch-Indië inderdaad het kwaad heeft gesticht, dat MALCOLM er van vreesde. „Het voorbeeld van Britsch-Indië," zeide de heer VAN GOLSTEIN," moet ons juist eene waarschuwing zijn, om niet over te gaan tot de invoering van vrijheid van drukpers in Nederlandsch Indië." En welke bewijzen brengt hij daarvoor bij? 't zijn dezelfden, die reeds menigwerf, tot vervelens toe, zijn wederlegd; maar van die wederlegging wordt geen notitie genomen.

In de *Calcutta Review* van Maart 1846, komt onder anderen een zeer merkwaardig artikel voor, waarin al de argumenten, die door den heer VAN GOLSTEIN als zoo vele axioma's worden aangevoerd, geheel en al zijn ontzenuwd. Bij gelegenheid der aankondiging van het zesde deel van *The History of the Britsch Empire in India* van EDMOND THORNTON, heeft de

steller van dat artikel, met groote uitvoerigheid en scherpzinnigheid, den aanval afgekeerd, dien THORNTON zoowel op de invoering als op de uitwerking der drukpers-vrijheid zich had veroorloofd. Wij stellen ons voor, daarvan het een en ander mede te deelen. Het zal eene niet onbelangrijke bijdrage kunnen zijn voor de kennis van een onderwerp, dat bij voortduring de aandacht behoort te trekken van allen, die den krachtigen hefboom tot ontwikkeling en beschaving van Indië verdedigen, al is hij ook voorloopig, door het onlangs vastgestelde regerings-reglement, gedeeltelijk uit ons Indië gebannen.

Over de wijze, waarop de invoering der vrijheid van drukpers in Britsch Indië heeft plaats gehad, zegt de heer VAN GOLSTEIN, op het gezag van sir GEORGE CAMPBELL, in zijn werk *Modern India*, dat zij niet zoodanig is, dat zij strekken kan, om ons eene invoering in Nederlandsch Indië aan te bevelen. „Sir CHARLES METCALFE ontsloeg op eigen gezag en toen hij enkel tijdelijk en bij toeval Gouverneur-Generaal was, wel wetende, dat zijne handelingen niet alleen hoogere goedkeuring noodig hadden, maar ook niet strookten met de inzigten van het bestuur in het moederland, — de drukpers van alle banden, zonder daarbij eenige voorziening te maken tegen schotschriften of oproerige geschriften. Zulk een maatregel kon wel worden tegengegaan, maar hij was te populair om weder ingetrokken te kunnen worden, en de drukpers werd vrijgesteld tegen den wil van het wettig gezag."

Op dezelfde wijze sprak de heer THORNTON over de wijze van invoering der drukpers-vrijheid. „Het bestuur van sir CHARLES METCALFE," zoo zegt hij, „was kort van duur en kenmerkte zich door weinig dat eene bijzondere vermelding verdient. Het zal vooral in het geheugen blijven door eene daad, die bijna onvermijdelijk veel invloed, hetzij ten goede of ten kwade, op de belangen van Indië en van het Britsche gouvernement in dat land moet hebben. Deze daad was het wegruimen van alle beperkende bepalingen, waaraan de drukpers in Indië vroeger was onderworpen." Hij gaat daarop over tot het geven van een kort verslag van de maatregelen, die door vroegere gouverneurs waren genomen, om de in hun oog te groote vrijheid van de pers te beteugelen en vervolgt dan aldus: — „Dit was de toestand van de drukpers, toen lord WILLIAM BENTINCK in Indië aankwam en ofschoon zijne lordschap hoog opgaf van zijne voorliefde voor vrijzinnige maatregelen, bragt hij echter daarin geene verandering. Gedurende zijn bestuur had wel is waar weinig of geene inmenging met de drukpers plaats, maar òf die was onnoodig, òf lord WILLIAM BENTINCK was in beginsel afkeerig van tusschenkomst, òf *welligt was de drukpers voor het grootste gedeelte gunstig gestemd voor den Gouverneur-Generaal en voor zijne maatregelen*. Er werden wel eenige pogingen aangewend, om hem over te halen een meer beslissenden stap te doen, en zijne lordschap antwoordde, dat de zaak een punt van overweging uitmaakte. 't Bleef echter bij overweging, en aan sir CHARLES METCALFE werd overgelaten de toejuichingen van

het volk in te oogsten, ten gevolge van het wegnemen van alle beperkinkingen voor het openbaar maken van meeningen en gevoelens."

In de eerste plaats bestrijdt de schrijver van het artikel in de *Calcutta Review* met ernst de beschuldigingen tegen WILLIAM BENTINCK ingebragt, als zoude hij geene belemmeringen tegen de drukpers hebben in den weg geworpen, uit min edele drijfveeren. „Geen Gouverneur-Generaal" zegt hij onder anderen, „is met meer ruwheid door de drukpers bejegend, dan juist lord WILLIAM BENTINCK; maar hij was in beginsel een voorstander van vrijheid van diskussie, en hij was niet zoo kleingeestig, dat hij afkeer zou hebben van 't geen uitmuntend is op zich zelf, zoodra het onaangenaam voor hem zelven werd. Een beginsel was bij hem een beginsel, het mogt hem schaden of niet."

Van het argument, dat dewijl sir CHARLES METCALFE slechts tijdelijk de eerste plaats in het Indisch bestuur bekleedde, hij zijne opvolgers niet moest hebben verbonden, door eene handeling, die zij niet gevoegelijk konden herroepen, zegt hij het volgende. „Ditzelfde argument kan worden toegepast op elken anderen maatregel, die van een tijdelijk Gouverneur-Generaal uitgaat, en indien men het tot de uiterste grenzen doordrijft, zouden de staatszaken gedurende elk tusschenbestuur geheel stilstaan. Maar zelfs indien het argument opging in het algemeen, dan zou het zeer weinig kracht hebben in het geval van sir CHARLES METCALFE. Die staatsman had ongetwijfeld goede reden om te gelooven, dat hij zijne betrekking niet voor zoo korten tijd vervulde, als gewoonlijk met tijdelijke Gouverneurs-Generaal het geval is. Hij wist, dat het hof der direkteuren begeerde dat hij zijne betrekking zou blijven vervullen en hij zou in die betrekking zijn gebleven, indien het ministerie zich niet daartegen had verzet. De heer ADAM (mede een tijdelijk Gouverneur-Generaal) had den korten tijd, waarin hij zijne betrekking bekleedde, niet beschouwd als een beletsel, om op eenigzins gestrenge wijze de vrijheid van de drukpers te bemoeijelijken, en wij begrijpen niet, dat zulke beschouwingen ten opzigte van eene willekeurige magt alleen van kracht zouden zijn wanneer zij aangewend wordt tegen de vrijheden van het volk. Sir CHARLES METCALFE kon niet hebben begrepen, dat er iets in zijne positie was, dat hem verhinderen kon het goede te doen. Hij geloofde, dat het zijn pligt was zooveel goeds te doen, als in zijne magt was, terwijl hij het bestuur in handen had, onverschillig of dit van langen of van korten duur zou zijn; hij geloofde dat hij door de vrijmaking van de drukpers goed handelde en daarom deed hij het. Hij, die iets verkeerds hierin kan vinden, moet vreemde denkbeelden koesteren omtrent de verpligtingen van een staatsman."

De heer THORNTON echter heeft ontdekt, dat deze handeling verkeerd was. Hij meent dat niets gemakkelijker uit te maken is, dan dat sir CHARLES METCALFE de drukpers niet had moeten vrijmaken. Hij voegt er bij: „het vraagstuk of er in een land als Indië al dan niet vrijheid van drukpers moet zijn, is welligt niet zoo gemakkelijk te beantwoorden;" maar de heer THORNTON zelf vindt zich niet zeer bezwaard, om daarop het ant-

woord te geven. Hij geeft toe, dat „de drukpers in Engeland volmaakte „vrijheid moet genieten", maar hij vraagt „of Indië in denzelfden toestand „als Engeland verkeert?" Hij schenkt ons daarna een „catalogue raisonné" van de „velerlei eigenaardigheden van onzen toestand in Indië."

Ook in dit opzigt vond de heer THORNTON, in de Nederlandsche volksvertegenwoordiging, zijne navolgers. Ook daar sprak men van „de weinige Europeanen in Indië tegenover zoo vele millioenen inboorlingen." Ook daar vond men in de „eigenaardigheden van Indië" een argument tegen de invoering eener weldaad, die men in Nederland ruimschoots geniet. Maar wij zeggen het artikel van de *Calcutta Review* gaarne na: „Ongetwijfeld is Indië niet Engeland en zijn de Hindoe's en Mahomedanen geen Engelschen. Men behoeft het ons niet vertellen, dat wij „eene handvol vreemdelingen" zijn. Maar wat beteekent dat tegenover de stelling, dat er in Indië vrijheid van drukpers behoort te wezen?"

Maar hoogst belangrijk is de verdediging tegen eenen aanval van den heer THORNTON, wat de wijze betreft, waarop de drukpers in Indië hare taak vervult, en 't zijn hoofdzakelijk deze merkwaardige redeneringen en beschouwingen, die wij onder de aandacht onzer lezers willen brengen. Wij twijfelen niet, of zij zullen met ons van meening zijn, dat de verdedigers van ons koloniaal stelsel hunne bezwaren tegen de werking der drukpers in Britsch Indië zouden hebben achterwege gelaten, indien zij met dit artikel waren bekend geweest.

De heer THORNTON had gezegd: „dat de voorstanders van eene onbeperkte vrijheid van drukpers in Indië die zelden door argumenten trachten te verdedigen, maar zich vergenoegen met deklamatiën over de natuurlijke regten van den mensch om zijne gedachten openbaar te maken, over de voordeelen van algemeen verspreide kennis, over de tyrannie om de vrije uiting van meeningen te beletten en dergelijke redeneringen meer." Daarop antwoordt het artikel." Er zijn zaken, zóó duidelijk voor het menschelijk verstand, zóó klaarblijkelijk onmiskenbaar uit zich zelf, dat het vooruitzetten van argumenten onnoodig, zoo niet ongerijmd is. Wij hebben geene argumenten noodig, om de stelling te verdedigen, dat de mensch regt heeft door zijne geboorte, om de zegeningen van het licht te genieten, om de vrije lucht in te ademen, om zijne beenen te bewegen en om van zijne fakulteiten gebruik te maken. Het *onus probandi* rust op de tegenpartij, op hem, die den mensch in donkere plaatsen zou willen opsluiten, zijne ledematen in ketenen slaan en zijn geest verstompen. De tegenstanders van de vrijheid van drukpers mogen elk onderscheid maken, dat zij goedvinden, tusschen argument en deklamatie; maar wanneer deklamatie onmiskenbare waarheden vooropzet, is zij het beste argument ter wereld. Geene sophismen zijn voldoende om een argument te bestrijden, dat gegrond is op de onvergankelijke regten van den mensch, zooals die hem door den Allerhoogste zijn geschonken. Indien gij wilt bewijzen, dat de mensch in zekere toestanden van de maatschappij geen regt heeft om zijne denkbeelden algemeen te doen kennen, dan moet gij eerst bewijzen, dat dit noodlottig is

voor de beste belangen van den mensch. God heeft zelfmoord verboden. Het is noch aan individuën, noch aan vereenigingen geoorloofd zich zelven te vernietigen; indien men dus kan aantoonen, dat vrije diskussie onder de menschen een zelfmoord is, dan volgt daaruit dat vrije diskussie door God verboden is; nu blijkt niets van dien aard in de werking der drukpers in Indië. Wij herhalen wat wij zeiden: het *onus probandi* rust op de tegenpartij en zij kan niets bewijzen. Zij kan niet opvaren tegen den stroom der feiten, die zoo krachtig tegen haar is.

„Tien *) jaren zijn verloopen, sedert sir CHARLES METCALFE aan de drukpers in Indië vrijheid verleende. In die jaren zijn hoogst belangrijke gebeurtenissen voorgevallen. Indië en de aangrenzende landen zijn het schouwtooneel geweest van belangrijke gebeurtenissen, gebeurtenissen, die men na verloop van eeuwen onder de gewigtigste zal tellen, daar zij de meest verbazende zijn in de wereldgeschiedenis. In woelige tijden is de invloed van de pers dubbel groot, dubbel magtig om goed of kwaad te doen. Hoedanig ook haar inwendig karakter moge zijn, zij houdt in zulke tijden op onbekend te blijven. Zij verkrijgt eene buitengewone belangrijkheid door de gebeurtenissen, die zij opgeroepen wordt te boekstaven, door de groote kwestiën, die zij opgeroepen wordt te beoordeelen. Nu onlangs is de aandacht van het publiek dan ook in de hoogste mate gevestigd geworden op de Indische drukpers, en het is inderdaad te betreuren dat zij die aandacht meer tot zich heeft getrokken, alleen om in een kwaden reuk te komen. Wij bedoelen hiermede het karakter dat *buiten Indië* aan de pers is toegekend. In Indië zelf namen onze dagbladen nooit eene hoogere plaats in de algemeene achting in dan thans; maar in Engeland is het sedert eenigen tijd de gewoonte geworden, van de Indische drukpers te spreken, als of zij op gelijken voet stond met het slechtste gedeelte van de drukpers in de Vereenigde Staten, alsof de redakteurs van onze plaatselijke dagbladen mannen zouden zijn, die geene eerlijkheid of schaamte bezaten, gewetenlooze kwaadsprekers van achtbare mannen, schaamtelooze en kwaadaardige leugenaars. Eenige van de meest achtingwaardige Engelsche geschriften hebben deze zeer onbillijke beweringen herhaald, die, naar wij gelooven, het eerst in het Lagerhuis haren oorsprong vonden, en het is niet onwaarschijnlijk, dat een groot gedeelte van hen, die zich wel eens de moeite geven om over de Indische drukpers te denken, de overtuiging koesteren, dat zij op een zeer lagen trap staat, alleen omdat sir JOHN HOBHOUSE, lord STANLEY, de *Morning Herald* en andere dergelijke autoriteiten het gezegd hebben †).

„Het is niet zeer moeijelijk de bron op te sporen van deze beleedigende dwaling. Het is een strik van onze eigenliefde, ons overtuigd te houden

*) Thans reeds is het bijna twintig jaren, en is alles wat wordt aangevoerd nog in hooger mate waarheid. DE REDAKTIE.

†) En zou men ook bij ons niet op denzelfden grond thans nog datzelfde beweeren? Of zouden zij, die onder anderen in de Tweede Kamer dit veroordeelend vonnis uitspraken, selve de voortbrengselen der drukpers van Britsch-Indië hebben gelezen? DE REDAKTIE.

dat de maat, waarmede onze daden gemeten en verkeerd bevonden worden, op zich zelf een onvolmaakte toetsteen is. De dief, die naar den tredmolen wordt gezonden, omdat hij gezakrold heeft, beklaagt zich over de wetten, die hem aan zulk eene ongemakkelijke straf onderwerpen, enkel en alleen omdat hij een ander van eene overtollige el zijde heeft willen ontlasten. Ongetwijfeld meent hij, dat het zeer afschuwelijke wetten zijn, en indien hij een nieuw wetboek moest ontwerpen, zou hij het wel anders doen. Het zou bijna bovenmenschelijk zijn, de uitmuntendheid van eenen maatstaf te erkennen, die onze eigene gebreken duidelijk doet uitkomen. Wanneer wij toch de juistheid van den maatstaf erkennen, erkennen wij ook de gebreken, die daardoor te voorschijn treden. Maar als wij kunnen aantoonen, dat de maatstaf onjuist is, dan kunnen wij aan de afkeuring ontsnappen, die wij anders zouden ondervinden, zoo men er blindelings op vertrouwde. Nu gebeurde het, in den tijd, toen groote gebeurtenissen in Centraal-Azië het eerst de oogen van het Britsche publiek op de Indische drukpers vestigden, dat zekere openbaarmakingen, die het karakter van hooggeplaatste mannen in een zeer ongunstig daglicht stelden, in de plaatselijke bladen van Indië werden opgenomen. Deze feiten, op onbetwistbare gronden rustende, moesten noodzakelijk onder de aandacht komen van hooggeplaatste personen in het moederland, en daar een onderzoek onvermijdelijk werd, namen de beschuldigden ter hunner verdediging het oude hulpmiddel te baat, van de geloofswaardigheid der tegen hen ingebragte getuigenissen te betwisten. Gelukkig voor hen waren de regters tevreden met bloote beweringen; er werd geen bewijs gevorderd, geene verklaring onderzocht. Het was genoeg, dat de beschuldigden uitriepen: „Hoe kunt gij dergelijke verklaringen gelooven? Wat zijn dan toch die „Indische dagbladen? Het zijn de meest gewetenlooze geschriften ter „wereld; de schrijvers zijn lasteraars. Hun hoogste genot is kwaad te „spreken van uitmuntende officieren en het Britsche leger te lasteren. „Kunt gij een Britschen generaal, een Britschen soldaat op dergelijke getui„genissen veroordeelen?" En zulke exclamatiën waren steeds afdoende en beslissend. Toen de berigten, door de Indische pers publiek gemaakt, in 't Parlement werden behandeld, sprak het ministerie ze ten stelligste tegen. Zij waren onderzocht geworden, en het onderzoek had bewezen, dat zij volslagen valsch waren. De betrokkene uitstekende officieren waren grovelijk belasterd. Het was de gewoonte van de Indische drukpers laster tegen het leger en voornamelijk op de hoofden van het leger uit te braken. Men bad de geachte leden van 't Parlement, geene notitie te nemen van de lasteringen van zulke nietswaardigen, als de redakteuren van de Indische drukpers waren.

En daar de geachte leden niets wisten van de zaak, die het gold, en er niet veel om gaven, schreven zij kort en goed op de tabletten van hunne memorieboekjes: „De Indische drukpers = nietswaardigen," en van dien tijd af kwam het in de mode, om, wanneer in het Parlement of in de voornaamste bladen van het land over de Indische drukpers werd gesproken,

er in de meest hevige taal melding van te maken, als of zij de meest gewetenloze ter wereld was. Velen hadden regtstreeksch belang bij het doen voortduren van deze dwaling. Het was niemands zaak ze tegen te spreken. De Indische pers had zich door hare niets vreezende opregtheid gehaat gemaakt zoowel bij de Whigs als bij de Torys. Zij had geene vrienden. Indien iemand wist, dat de tegen haar ingebragte beschuldigingen valsch waren, dan gaf hij zich de moeite niet, die wetenschap in duidelijke woorden uit te spreken. Het was zoo gemakkelijk de Indische drukpers te lasteren, want de schrijvers waren 10,000 mijlen ver verwijderd, en zij, die deze lasteringen lazen, waren niet in staat de waarheid te ziften uit de beschuldigingen, die tegen eene drukpers werden ingebragt, waarvan zij niets wisten en niets konden weten. Die beschuldigingen werden dus algemeen geloofd.

„En toch waren zij hoogst ongerijmd; alleen de grofste onwetenheid kon toelaten, dat zij langer bestonden dan den dag, waarop zij geuit werden. In de oogen van allen, die slechts eenigzins bekend waren met de zamenstelling van de Indische maatschappij, moesten zij het doodvonnis met zich voeren, dat haar met onuitwisbare letteren was ingegrift. Zij behoorden gelukkig tot die klasse van fiktiën, die zich zelven tegenspreken. Immers niets kan met mogelijkheid duidelijker zijn dan het feit, dat zoo lang het lezende publiek in Indië voornamelijk uit krijgslieden bestaat, geen dagblad, dat niet vast besloten had zich zelf te vernietigen, er ooit aan denken zal het leger te lasteren. Verstandige menschen doen somtijds dwaasheden en de journalisten zullen weleens, even als alle andere stervelingen, op een onstuimigen Pegasus gezeten, voortgezweept worden tot het bedrijven van handelingen, die even onwelvoegelijk als nadeelig zijn, — namelijk nadeelig voor hunne eigene belangen. Maar wanneer iemand stelselmatig aan eenen arbeid bezig is, die voor hem zelven niet anders dan nadeelige gevolgen kan hebben; wanneer hij zijne eigene vooruitzigten daarbij voortdurend vernietigt, — dan zijn wij verpligt, hem eene groote mate van eerlijkheid toe te kennen, hoe groot de dwalingen ook mogen zijn, die hij bij het verrigten van dien arbeid begaat. Er bestaat geene kleine mate van kracht toe, elk vooruitzigt van eigen voordeel onder den voet te treden. De menschelijke natuur is niet zeer geneigd tot het ondergaan van een vrijwillig martelaarschap, en de journalisten, even als alle andere stervelingen, bezitten geene groote geneigdheid, om bedaard naar den brandstapel te wandelen en ter liefde van de zaak zich te laten verbranden. Indien zij zich echter laten verbranden, is het dan in dat geval niet billijk, is het niet redelijk aan te nemen, dat zij in al hun lijden worden ondersteund door het gevoel van de regtvaardigheid der zaak, waarvoor zij zich hebben opgeofferd, en dat hunne eenige belooning gevonden wordt in het bewustzijn, dat zij hun pligt hebben volbragt? Nu levert de Indische journalist, die stelselmatig de klasse aanvalt, welke het grootste gedeelte van zijne lezers uitmaakt, geen ander schouwspel op, dan dat van een martelaar, die uit eigen wil naar den brandstapel gaat en met eigen hand de takkebossen in brand steekt, die hij zelf heeft opeengestapeld. Wat kan hem bij zijn

lijden ondersteunen dan heilige ijver, dan de verzachtende balsem van een rustig geweten? Dit is voorzeker niet een toonbeeld van laaghartigheid — of RIDLEY en LATIMER waren ook zulke laaghartigen. Dit is een beeld, dat zelfs een STANLEY of een HOBHOUSE met bewondering zullen beschouwen.

„Maar, jammer voor de heiligheid van het karakter van de Indische drukpers! is dit een schouwspel, dat die uitstekende wetgevers niet worden geroepen te aanschouwen. De geschiedboeken van de journalistiek in het oosten vloeijen niet over van voorbeelden van deze vrijwillige zelfopoffering. De Indische drukpers is, over het algemeen genomen, even moedig en onafhankelijk als eenige ter wereld, en wij spreken met genoegen de overtuiging uit, dat er in allen gevalle eenige dagbladen zijn, die voor de zaak der menschheid er in toestemmen zouden zeer groote opofferingen te doen; die, wanneer de belangen van Indië aan den eenen kant stonden en die van eene klasse, hoe invloedrijk ook, aan den anderen, zonder aarzelen de trompet voor de eerste zouden steken. Ja, er zijn omstandigheden geweest, waarin de journalisten genoopt waren hunne keuze te doen en die had spoedig plaats, ten koste van een tijdelijk verlies van populariteit. Maar dit is geheel verschillend van eene onophoudelijke en niets ontziende vijandelijkheid tegen eene klasse en eene voortdurende lastering van hare leden. Gelukkig voor den naam, gelukkig voor de beurzen van de Indische journalisten, zijn de belangen van eene klasse en die van de natie zoo dikwijls gemeen, dat, ofschoon zij oppervlakkig in strijd schijnen, een naauwkeuriger onderzoek van de kwestie zal bewijzen, dat zij onafscheidelijk zijn ineengeweven. Gelukkig ook voor de Indische journalisten, zijn er in onze maatschappij een voldoend groot aantal verstandige en helderziende lieden, om eerlijkheid en konsequentie in schrijvers op prijs te stellen, en om de bladen te ondersteunen, die openlijk, in het belang van waarheid en regt, hunne meening uitspreken, zelfs ten nadeele somtijds van bijzondere klassen; die de waarheid kunnen hooren, zelfs wanneer zij hen kwetst, en die den schrijver zouden verachten, die ze wilde verbergen uit vrees van te kwetsen. Wij herhalen: gelukkig is er een genoegzaam groot aantal mannen, die onafhankelijke dagbladen ondersteunen en die zorgen, dat het op den duur voor hen nog het beste is steeds de waarheid te spreken, welke tijden men ook mogt beleven.

„Het is tastbaar voor een ieder, die Indië bewoont, dat zooals de Indische maatschappij is zamengesteld, — wij bedoelen de dagbladlezende maatschappij, — geen „gewetenloos" dagblad eene voldoende mate van publieke ondersteuning zou vinden, om zijn bestaan een jaar lang te verlengen. Hetgeen wij hier zeggen, is zoo duidelijk voor een ieder, die Indië bewoont, dat eene toespeling zelfs op een dagblad, dat stelselmatig zou gewijd zijn aan de lage taak om het leger in Indië te lasteren, het denkbeeld eener gedrogtelijkheid opwekt, die nooit in Indië bestaan heeft en die er nooit kan bestaan, zoolang de aard van onze maatschappij geene algeheele verandering heeft ondergaan. Wij schrijven thans niet voor hen, die met den toestand bekend zijn, maar voor hen,

die ze niet kenn n. Wij wenschen, dat het duidelijk worde begrepen, dat de zamenstelling van onze maatschappij in Indië eene onoverkomelijke hinderpaal oplevert voor het bestaan van iets, dat op eene gewetenlooze pers zou gelijken. Eene gewetenlooze pers kan nergens bestaan zonder een gewetenloos publiek. Nu is er geen publiek — indien wij ons mogen veroorloven dat woord in eene zoo naauwe beteekenis te gebruiken — ter wereld, zoo uitgezocht als het dagbladlezend publiek in Indië. Het bestaat enkel uit wel opgevoede Engelsche gentlemen, officieren, burgerlijke ambtenaren van de regering en handelaren. De Indische drukpers kent geene „lagere standen", waarvoor zij zou willen optreden. Wij hebben geene politieke tinnegieters, geene letterkundige bedelaars, geene uitgezochte kringen van lasterlievende prostituées en dieven. Er is in dit gedeelte der wereld geene groote navraag naar scherp prikkelende schotels voor het verstand, hoe groot ook de lust voor gastronomisch scherp prikkelende schotels moge zijn. De Indische lezers zien het meest uit naar het panacée van den hertog VAN NORFOLK, „een snuifje currypoeder". Zij houden echter van geene intellektuële scherpe spijs of scherpen drank, en geen journalist, die zijne beurs lief heeft, zou iets anders aan zijne abonnées willen opdisschen, dan het geen hoogst ordelijk en zeer welvoegelijk is, met de meeste in achtneming van al de verfijning en de eigenschappen van het beschaafde leven. Eenige misstappen in dit opzigt hebben slagen toegebragt aan de welvaart van een Indisch dagblad, van wier gevolgen het zich nooit heeft kunnen herstellen. Indien men het karakter van de Indische drukpers met een scheldwoord bestempelt, dan bestempelt men daarmede het karakter van de geheele Indische maatschappij. Eene „laaghartige" Indische drukpers onderstelt eene „laaghartige" Indische maatschappij. Indien de eerste al geduld wordt, dan kan het alleen door het bestaan van de laatste plaats hebben. Zullen de STANLEYS, de HOBHOUSES en de *Heralds* van het Westen willen beweren, dat de Europesche maatschappij in Indië voornamelijk bestaat uit „gewetenlooze booswichten"?

In het artikel komt het antwoord voor, dat sir CHARLES METCALFE gaf op een adres van eenige inwoners van Calcutta. Wij laten dat beroemde staatstuk hier onder volgen, voor zoo verre de heer THORNTON het in zijn werk bestrijdt. Het verdient gelezen en overwogen te worden door hen, die zonder vooroordeel de kwestie der drukpers in Nederlandsch Indië wenschen te onderzoeken.

„Tot allen, die het nut van de vrijheid van drukpers betwijfelen, zeg ik, dat zij behooren aan te toonen, dat die vrijheid noodzakelijk en dringend gevaar voor de algemeene veiligheid moet veroorzaken, 't welk anders niet zou bestaan en 't welk niet kan ontweken worden door heilzame wetten; anders toch kan er geen twijfel bestaan, dat de vrijheid van publieke discussiën, die niets minder is dan de vrijheid om overluid te spreken, is een regt dat het volk toekomt, en dat geen gouvernement de bevoegdheid heeft

het te onthouden. Ook rust op hen de taak om aan te toonen, dat de verspreiding van kennis is een ramp en niet een voordeel, en dat de taak van de uitmuntendste regering daarin bestaat, dat zij het land in duisternis hulle; anders toch moet men toegeven, dat een van de heiligste pligten van eene regering medebrengt, dat zij de onmetelijke zegeningen van kennis aan het volk schenke. Door welk middel kan dit op meer afdoende wijze geschieden, dan door de onbeperkte vrijheid, om te schrijven en te drukken, en door den prikkel, dien deze vrijheid aan de krachten van den geest geeft? Indien hun argument is, dat verspreiding van kennis eenmaal noodlottig kan zijn voor onze heerschappij in Indië, dan bestrijd ik dit en houd ik vol, dat, welke ook de gevolgen mogten zijn, onze pligt is de voordeelen van de verspreiding van kennis te schenken. Indien Indië alleen een gedeelte van het Britsche rijk kon blijven door zijne inwoners in een toestand van onwetendheid te houden, dan zou onze heerschappij een vloek zijn voor het land en behooren op te houden.

„ Maar ik zie meer grond voor billijke vrees juist in onwetendheid. Ik beschouw de vermeerdering van kennis, met de hoop, dat onze heerschappij daardoor versterkt zal worden; dat daardoor vooroordeelen zullen worden weggeruimd, scherp uitkomende punten verzacht en eene rationele overtuiging gevestigd van de voordeelen van ons bestuur; dat de bevolking en hare regenten langs dien weg door dezelfde sympathie zullen verbonden worden en dat het onderscheid, dat tusschen beide bestaat, trapsgewijze verminderd en éénmaal geheel vernietigd zal worden. Welke ook de wil van de Voorzienigheid moge zijn betrekkelijk het toekomstig bestuur van Indië, het is klaarblijkelijk onze pligt, zoolang het bewind aan onze handen is toevertrouwd, deze taak naar onze beste krachten ten uitvoer te brengen tot heil van de bevolking. Het bevorderen der verspreiding van kennis, waarvan de vrijheid van drukpers een van de krachtigste hulpmiddelen is, behoort blijkbaar tot een gewigtig gedeelte van die taak. Onmogelijk kan de Goddelijke Voorzienigheid veroorloven, dat wij in Indië zijn, enkel en alleen om de inkomsten des lands in te vorderen, de noodige kosten van onze vestiging te betalen, en ons in schulden te steken om de tekorten te dekken. Wij zijn ongetwijfeld hier voor verhevener doeleinden, waarvan er een ook daarin bestaat, dat wij de door verlichting verkregene kennis en beschaving, de kunsten en de wetenschappen van Europa, over het land uitstorten en daardoor den toestand van de bevolking verbeteren. Niets is voorzeker meer geschikt om dat doel te bereiken, dan de vrijheid van drukpers.

„ Zij, die daartegen bezwaar opperen, zijn al verder verpligt aan te toonen, dat het niet heilzaam voor de regering en hare ambtenaren is, het toezigt van eene vrije drukpers over hunne handelingen te hebben, en dat de uitoefening van willekeur over eene in banden geslagen drukpers verkieslijk is, boven het toezigt van de wetten op eene vrije pers, — beweringen, die onmogelijk kunnen worden volgehouden."

Wij slaan eene groote lofrede op den heer ADAM over, door wien de beperkende bepalingen op de drukpers in het jaar 1823 werden ingevoerd;

daarna wordt de gissing geuit, — het blijkt niet op welken grond, — dat indien die heer in 1835 nog in het leven ware geweest en aan het hoofd van het bestuur stond, hij de eerste zou zijn om de intrekking van zijne eigene wet voor te stellen; sir CHARLES METCALFE maakt voorts in de volgende bewoordingen melding van de bezwaren, die verbonden zijn aan het maken van wetten op de drukpers:

„Gij hebt zeer te regt gewezen op de bezwaren, die met het maken van eene wet vergezeld gaan, om al de buitensporigheden en overtredingen te beletten, die door middel van de drukpers kunnen worden begaan. Ik vrees dat de wetgeving op dit punt vruchteloos zal zijn. Het schijnt, dat wij de vrijheid van drukpers niet kunnen genieten, zonder aan hare ongebondenheid bloot te staan. Wij moeten ons echter aan het daaraan verbondene kwaad onderwerpen, ter wille van het goede dat het slechte verre overtreft. Ofschoon de grens tusschen vrijheid en ongebondenheid duidelijk genoeg is in de praktijk, kan dit moeijelijk door de wet worden bepaald, zonder gevaar te loopen inbreuk te maken op de nuttige vrijheid. Het is de wetgeving in Engeland geheel mislukt, de ongebondenheid van de drukpers te beletten, en toch kon zij welligt moeijelijk krachtiger worden gemaakt, zonder de vrijheid in gevaar te brengen. Veel hangt dus noodzakelijk af van het verstand en de goede smaak van hen, die de magt in handen hebben, welke de drukpers geeft. De ergste vijanden van de pers zijn die schrijvers, die haren invloed vernietigen door de openbaarheid te verlagen tot het werktuig van de hartstogten. Wanneer openbare maatregelen evenwel volkomen vrij besproken worden, en 't zij goed- of afgekeurd, altijd met den geest van opregtheid en billijkheid, dan moet de invloed van de pers groot en heilzaam zijn. Als men zich het voorwerp ziet van grove persoonlijke aanrandingen, zonder eenig verband met openbare maatregelen, of als men zijn karakter en gedrag ziet aantasten, dan zal men in den beginne leed daarover gevoelen, omdat allen, die goed gezind zijn jegens hunne medemenschen, gegriefd worden, wanneer zij ontdekken, dat zij hatelijke vijanden hebben, die steeds tegen hen in de weêr zijn, maar die zich in het duister verschuilen, terwijl de reden van die vijandschap hun onbekend is en zij geene magt hebben om die haat te verzoenen. Maar dan kunnen zij ook niet het werktuig van onregtvaardige haat eerbiedigen; zij weten, dat dergelijke aanvallen voortkomen uit persoonlijke vijandschap of loutere kwaadaardigheid, en zij leeren den laster verachten, waartegen men zich niet kan vrijwaren door de heilzaamste maatregelen of het meest onberispelijke gedrag. Dan ook wordt de invloed van de pers vernietigd en hare billijke en regtmatige oordeelvellingen, die men anders zou eerbiedigen en vreezen, worden eindelijk achteloos voorbij gezien en in diskrediet gebragt; daardoor verliest zij, vermengd met de massa aanvallen, die zonder onderscheid plaats hebben, al hare kracht, die zij anders zou kunnen uitoefenen."

Ook dit schoone stuk van sir CHARLES METCALFE heeft de heer THORNTON bestreden. Wij zullen zijne eigene woorden laten volgen.

„De eerste valsche stelling, waarop wij wijzen, is, dat wetenschap, — welk woord zonder nadere verklaring of toelichting wordt gebezigd, — wordt verward met staatkundige diskussiën, staatkundige deklamatiën en staatkundige scheldwoorden of misbruiken. Het was tegen nieuwsbladen alleen, dat de beperkingen omtrent de drukpers voornamelijk van kracht waren, voor zoo ver zij staatkundige kwestiën aanraakten, waarbij het Gouvernement belang kan hebben. Hetgeen verboden was openbaar te maken, was niet de verspreiding van kennis, maar die van zekere meeningen; de eenige uitzondering, die op dit verbod was gemaakt, geschiedde gedurende den oorlog, toen verboden werd zeetijdingen openbaar te maken, die den vijand nuttig hadden kunnen zijn. In gewone gevallen was alleen verboden opiniën openbaar te maken. Men mag met vertrouwen vragen, waar bestaan de voorbeelden, dat het Gouvernement tusschenbeide is gekomen, om eenigermate te beletten hetgeen eigenlijk genoemd mag worden de verspreiding van kennis, op het historische, phijsieke of abstrakte terrein? De bestuurders van Britsch-Indië hebben veel gedaan, om de verspreiding van kennis in de hand te werken en niets om die te beletten. De warmste voorstanders van de verspreiding van kennis in Indië betwijfelen allen, of het nuttig is den geest van het volk bloot te geven aan den invloed van staatkundige warhoofden; zij zijn dus niet verpligt aan te toonen, dat de taak van de uitmuntendste regering daarin bestaat, dat zij het land in duisternis hulle, ofschoon duisternis zelfs verkieslijk is boven het valsche en gevaarlijke schijnsel, dat alleen licht geeft om te misleiden."

Dergelijke redeneringen hoort men ook zoo dikwijls bij ons. Zelfs in de Tweede Kamer zeide nog onlangs een lid: „Het staat aan ieder in onze Indische bezittingen vrij, om òf hier te lande, òf in een der te Batavia uitkomende Tijdschriften te plaatsen wat onze kennis der onderscheidene eilanden van den archipel kan verrijken, en wat tot uitbreiding van onzen handel en industrie zou kunnen strekken. Wanneer men dit in aanmerking neemt, dan zal men spoedig beseffen, dat er iets anders verlangd wordt, en wel *dat wat* tegen ons waarachtig belang aandruist. Men wil den eenen landsdienaar tegen den anderen in het harnas jagen en de millioenen inlanders onder ons gebied tegen het bestuur opruijen." Wij zullen deze redeneringen laten beantwoorden door het artikel in de *Calcutta Riview.*

„De eerste valsche stelling van den heer THORNTON is gelegen in de veronderstelling, dat de Indische dagbladen er zich geheel of voornamelijk op toeleggen om staatkundige meeningen te verspreiden, vooral betrekkelijk de maatregelen van het Indische Gouvernement. Een zeer klein gedeelte van onze Indische dagbladen slechts wordt ingenomen door artikelen, waarin staatkundige denkbeelden worden geuit. Er zijn welligt geene nieuwsbladen ter wereld, die zoovele gemengde berigten bevatten, waarin een zoo volledig overzigt wordt gegeven van de vorderingen van de letterkunde en de wetenschappen en waaruit zoovele nuttige historische en statistieke feiten kunnen worden opgezameld. De heer THORNTON wil ons vertellen, dat er nooit eenige tusschenkomst heeft plaats gehad of plaats zou gehad hebben

om dergelijke mededeelingen openbaar te maken. Wij meenen dit met regt te mogen betwijfelen. Het Gouvernement kon zijne vrijgevigheid zoover uitstrekken, dat het de openbaarmaking veroorloofde van hetgeen zuivere wetenschap was, tegen welks verspreiding het dan ook met mogelijkheid geen bezwaar kon opperen; maar het is moeijelijk te bepalen, hoever deze vrijgevigheid zou gaan, en bezwaarlijk zijn de grenzen van deze niet-inmenging aan te geven. Het moge als eene zeer schuldelooze zaak beschouwd worden, dat de kennis algemeen verspreid worde van het belangrijke feit, dat $2 \times 2 = 4$ is, of dat de aarde om de zon draait; maar in het oog van de eene of andere regering kon het gevaarlijk worden geacht, den afstand tusschen Calcutta en Allahabad bekend te maken, den loop van de rivier Houghly af te teekenen, de sterkte van het Indische leger te berekenen, of den marktprijs van de staatsschuldbrieven openbaar te maken. Er bestaan zeer weinige aardrijkskundige statistieke of financiële mededeelingen, welke niet benuttigd zouden kunnen worden door een verstandigen of listigen vijand, die feiten of cijfers wenscht bijeen te brengen, en indien een dagbladschrijver niets mag publiceren, waarvan een vijand gebruik zou kunnen maken of dat een despotisch Gouvernement mogt wenschen voor zijne eigene onderdanen geheim te houden, dan zal hij meermalen verpligt zijn een stuk wit papier uit te geven. De magt, die het Gouvernement bezat, strekte zich uit tot het verbieden van elke openbaarmaking, die het *nadeelig* mogt achten. Indien de magt zich niet zoover uitstrekte, dan was het inderdaad geene magt hoegenaamd. Indien het doel van de bestaande beperkingen alleen strekte, om de vrije uiting van de gevoelens van den redakteur te beletten, terwijl het hem veroorloofd was de meeningen openbaar te maken, die even vrij en welligt in heftiger bewoordingen door partijschrijvers in het moederland werden geuit, dan waren die beperkingen zoo gebrekkig en zoo onvolmaakt, dat het geheel nutteloos was ze te handhaven. Maar de waarheid is, dat de beperkingen zich uitstrekten tot hetgeen in overdragtelijken zin „kennis" mag worden genoemd, en wel tot die soort van kennis, waarop de bevolking van Indië het meeste regt had, — de kennis van hetgeen gezegd en gedaan werd in Engeland betrekkelijk de maatregelen van het Indische Gouvernement, in één woord de beslissingen van den grooten regter, het Britsche publiek. Er bestond inderdaad geene soort van kennis, waarvan de verspreiding niet kon worden belet door een Gouverneur van Indië, en die een tyrannisch Gouverneur van Indië ook inderdaad niet zou hebben gesmoord. Het beteekent niets, dat men beweert, dat van die magt geen gebruik is gemaakt door mannen als lord HASTINGS, lord AMHERST, lord WILLIAM BENTINCK en sir CHARLES METCALFE. Die magt moest niet hebben bestaan. Zij werd uitgeoefend gedurende een ongelukkig tusschenbestuur en kon ten allen tijde op nieuw worden uitgeoefend. Heeft de heer THORNTON wel ooit het artikel in het *Calcutta Journal* doorgebladerd, dat de algeheele vernietiging van de fortuin van den heer BUCKINGHAM veroorzaakte? Weet de heer THORNTON wel, dat kort na de bestraffing

van dien heer de staat van zaken in Indië, voor zoover betreft de vrijheid van drukpers, van dien aard was, dat toen sommige nummers van de *Quarterly Review* in Indië aankwamen en, onder de advertentiën in een hoekje verscholen, het prospektus stond van een nieuw werk over Indië, getiteld *the Oriental Herald*, de boekverkooper, die het tijdschrift ontving, zoo zeer bevreesd was dat dit prospektus van eene uitgave in Engeland de maatregelen van het Indisch bestuur op zijn hoofd zou doen nederkomen en hem onderwerpen aan de straf, bij de verordeningen bedreigd, dat alle bladen, waarin het prospektus stond, uitgesneden werden, vóórdat de *Quarterly Review* ten verkoop werd ten toon gesteld?

„Het is opmerkelijk, — zegt de heer THORNTON verder — dat sir CHAR-„LES METCALFE, die van zijne tijdelijke waarneming van de betrekking van „Gouverneur-Generaal gebruik maakte om de drukpers van alle banden te „ontslaan, weinige jaren te voren zich vrij scherp uitdrukte over het nadeel, „'t welk er in bestond, dat de handelingen van het Gouvernement in de dag-„bladen werden openbaar gemaakt. Dit geschiedde in een stuk, den 18 „October 1830 geschreven. Nog geene vijf jaren later beroofde hij het „Gouvernement van alle magt om het kwaad te beletten, waarover hij zich „beklaagd had." Grooter dwaling kan wel niet worden geuit. Daar de handelingen van de regering achter geslotene deuren plaats hebben, kan nooit iets, van hetgeen men wenscht geheim te houden, zijn weg vinden naar de openbare geschriften, dan door middel van een of ander lid van zijn eigen ligchaam. Om zulke „nadeelige bekendmakingen" te voorkomen, is het gemakkelijk (en dit is in de praktijk gebleken), beperkende wetten te maken, zonder de vrijheid van de drukpers aan te randen. Het Gouvernement moge het regt bezitten om zijne eigene ambtenaren geheimhouding op te leggen; het kan onafhankelijke journalisten niet dwingen zich te onthouden van het openbaar maken van waarheden. De magt om het kwaad te voorkomen van onbescheidene publikatiën te doen, heeft het Indische Gouvernement steeds behouden, ondanks de vrijheid van drukpers door sir CHARLES METCALFE geschonken. Indien zij in sommige gevallen niet afdoende is bevonden (want de waarheid zal uitlekken ondanks elke poging om ze te smoren), dan kunnen wij alleen zeggen, dat geenerlei beperking meer afdoende zou zijn geweest, en dat de gehoorzaamheid van de journalisten evenzeer hare grenzen heeft als de diskretie van de dienaren der regering. Beiden zullen soms te kort schieten op een zeer ongelegen tijdstip.

De heer THORNTON merkt verder op met betrekking tot de argumenten van sir CHARLES METCALFE: — „Nooit heeft men welligt een treffender „voorbeeld gehad van het ontwijken van de kwestie, dan in de bewering, „dat niets meer geschikt was om te geraken tot de verspreiding van ver-„lichting, kennis en beschaving, kunsten en wetenschappen van Europa „over Indië, *dan eene ongebondene en teugellooze drukpers.*" Hierop antwoordt de schrijver van het artikel in de *Calcutta Review*: „Wij mogen welligt opmerken, dat de heer THORNTON ons zelf een hoogst treffend voorbeeld geeft van het ontwijken van de kwestie, wanneer hij beweert

dat de drukpers in Indië is „ongebonden en teugelloos.” Wij hebben aangetoond, dat indien de Indische drukpers door niets anders werd beteugeld, dit door het eigenbelang zou geschieden, en eigenbelang is toch wel de beste teugel bij alle soorten van menschen. Indien er geen waarborg bestaat in de gevoelens van de journalisten, dan wordt die gevonden in de edeler gevoelens van de maatschappij. Wij hebben ons opzettelijk onthouden van het vooruitzetten van eenig argument, tegen de beweerde gewetenloosheid van de Indische drukpers, uit het persoonlijk karakter van hare leiders en uit de positie, die zij in de maatschappij innemen. Wij hebben veeleer getracht aan te toonen, dat indien onze journalisten uit hunnen aárd laaghartigen waren, het eigenbelang zou beletten, dat zij hunne laaghartigheid openlijk ten toon spreiden. Dit argument is welligt krachtiger, omdat het beter zal worden begrepen door de bestrijders van de Indische durkpers. Maar de heer THORNTON schijnt dit punt geheel en al voorbij te zien.

„Wij onderstellen, dat de bekendheid van den heer THORNTON met de Indische drukpers, even beperkt is als zijne overtuiging van hare onwaardigheid diep is gevestigd. Immers hij zegt van haar het volgende:

„In alle koloniale maatschappijen of in maatschappijen, die, ofschoon „niet strikt koloniaal in haren oorsprong, echter in den toestand van on„derhoorigheden verkeeren, is het karakter van de drukpers verre beneden „dat van die in het moederland, verre daar beneden in talent, kennis en „edele beginselen. Plaatselijke krakeelen — want het zou verkeerd zijn „een waardiger naam aan dergelijke geschillen te geven, — leveren een „groot gedeelte van de stof voor den inhoud op, en plaatselijke schot„schriften nemen de plaats in van betere onderwerpen om de aandacht op „te wekken. Sir CHARLES METCALFE schijnt dit verschil van karakter te „hebben voorbij gezien, want hij kon er niet onbekend mede zijn.”

„Het is zeer wel mogelijk, dat de Indische pers „verre beneden de Engelsche pers staat in talent en kennis,” want in eene zoo beperkte maatschappij vindt men daarvan natuurlijk slechts betrekkelijk weinig. Zij heeft voorzeker niet denzelfden voorraad van talenten ter beschikking, waaruit zij kan kiezen, als de pers in Groot-Brittannië, of wij willen liever zeggen als de pers in de groote Britsche hoofdstad, want onze Indische dagbladen mogen gerust mededingen met de beste provinciale bladen in het moederland. En echter is de kennis, die onze journalisten aan den dag leggen, geenzins te verachten en mag men de vraag opperen, of zij eene zoo groote onwetendheid toonen van de geschiedenis en de staatkunde van Groot-Brittannië, als de Engelsche journalisten van de geschiedenis en de staatkunde van Britsch-Indië verraden. De Engelsche dagbladen mogen over „den Punjab van Lahore” schrijven, maar het zal lang duren, voordat er een Indisch journalist zal worden gevonden, die van „Londen van het raadhuis” zal spreken, wanneer hij „den lord-major van Londen” bedoelt. Maar hoe groot ook de minderheid van de Indische pers in talent en kennis moge zijn, wij kunnen niet toegeven, dat zij in het gewigtige punt van edeler beginselen achterstaat. Welke zijn de beste bewijzen voor edele beginselen? On-

wrikbare consequentie; een zuiver zedelijke toon; afkeeer om iemand te beleedigen en bereidvaardigheid om verschooning te vragen, wanneer men onwillekeurig eene beleediging heeft aangedaan; ontoegankelijkheid voor allen verderfelijken invloed en afkeer van onbehoorlijke personaliteit. Wij zijn niet zeer geneigd tot hatelijke vergelijkingen te maken; maar wanneer wij daartoe door een schrijver worden genoodzaakt, die in het ernstige kleed van een historieschrijver is gehuld, dan is het in zekeren zin onze pligt te toonen, dat zij slechts in een geest van welwillendheid worden gemaakt. De heer THORNTON zegt in eene noot: „Vergelijkt men de koloniale „pers met die van het moederland, dan zijn natuurlijk daarvan uitge„sloten die weinige lage geschriften, die in Engeland verschijnen, even„zeer tot schande van de redactiën als tot die van de lezers. Het karak„ter, dat wij aan de pers van het Vereenigde Koningrijk toekennen, is „gegrond op dat van de dagelijksche ochtend- en avondbladen van de hoofd„stad, van de achtenswaardigste weekbladen en de groote massa provin„ciale bladen, die voor het grootste gedeelte medewerken tot handhaving „van den goeden naam der pers, door het volgen van het eervolle voor„beeld van de leiders in de hoofdstad." Wij achten dit billijk genoeg; wij hebben geenerlei bezwaar tegen den voorgestelden maatstaf. Wij willen de achtenswaardigste Indische bladen stellen tegenover het achtenswaardigste gedeelte van de drukpers in het Vereenigde Koningrijk. Wij hebben in Indië geene zoo verachtelijke publicatiën, als waarop de heer THORNTON wijst, en (ofschoon in eene redenering, over de al of niet doelmatigheid om de Indische pers uit te sluiten van de deelneming in de voorregten, die de pers in het moederland geniet, het niet zeer onbillijk zou zijn de *geheele* pers in beide landen te beschouwen, waarbij het goede en het kwade evenzeer in aanmerking zou komen en over *het geheel* eene vergelijking zou worden gemaakt) wij voor ons zetten *die* gaarne ter zijde. Wij voor ons wijzen alleen op zulke bladen als de *Hérald*, de *Times*, de *Chronicle*, de *Standard*, de *Examiner* enz., enz., en het is met het oog op die dagbladen, dat wij weigeren toe te geven, dat de Indische drukpers in „edele beginselen" achterstaat. Terwijl wij deze regelen schrijven heeft de mail te Calcutta de voornaamste Londensche nieuwspapieren aangebragt, die bevatten schilderingen van de Engelsche dagbladen, door hen zelven gemaakt, schilderingen, die wij zeer ongaarne in ons land zouden zien navolgen. Een van de voornaamste bladen (de *Times*) beschuldigt openlijk zijne confraters zich te laten omkoopen, om zekere plannen tot den aanleg van spoorwegen te ondersteunen; ja, dat blad gaat verder; het beschuldigt hen, de vraag van een gewonen roover tot de ontwerpers te rigten: „uw geld of uw leven." Het beschuldigt hen, het plan te willen vernietigen, indien dat geld niet wordt gegeven, indien de ontwerpers er niet in toestemmen den prijs van hunne advertentiën dubbel te betalen en een zeker aantal aandeelen te geven. Wij beweren niet, dat de zaak is, zooals zij wordt voorgedragen. Wij zeggen alleen, dat een Londensch blad van hooge beginselen die beschuldiging tegen zijne confraters heeft ingebragt. Wij voe-

gen er bij, dat een ander Londensch blad van „verhevene beginselen" (alles te zamen genomen welligt het achtenswaardigste blad in Engeland) op zijne beurt de *Times* beschuldigt, pogingen aan te wenden, om schrik onder de aandeelhouders van spoorwegactiën te brengen, om geene betere reden dan dat de talrijke goed betaalde spoorweg-advertentiën dat blad (de *Morning-Herald*) in staat hadden gesteld, om zijn grooten mededinger te evenaren en zelfs voorbij te streven in de uitgave van bijbladen en zijne geldelijke hulpbronnen zeer hadden vermeerderd, natuurlijk tot groot nadeel van den tegenpartijder. Deze over en weder toegeworpene beschuldigingen, waar of onwaar, zijn geen bijzonder kenteeken van „verhevene beginselen." Wij beweren, zonder vrees voor tegenspraak, dat onze achtenswaardige Indische dagbladschrijvers niets van dien aard doen, noch elkander beschuldigen het te doen. Zij lokken geene omkooping uit en zijn niet toegankelijk daarvoor, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt. Wij zijn sedert jaren naauwkeurig bekend met de Indische drukpers, en wij kunnen zonder de minste aarzeling de verklaring afleggen, dat wij geen enkel voorbeeld weten, dat een Indisch journalist zich zou hebben laten omkoopen. De schelmerij, die volgens de *Times* zoo veelvuldig is onder zijne confraters, is even weinig bekend aan de bureaux van onze nieuwsbladen, als inlandsch ijs in de maand Mei.

„Wij willen gaarne erkennen, dat onze dagbladen niet geheel vrij zijn van hetgeen de heer THORNTON noemt „plaatselijke krakeelen." Welke dagbladen waren daar ooit vrij van? De Londensche bladen met „verhevene beginselen" voorzeker niet. Indien de historieschrijver door „plaatselijke krakeelen" bedoelt die talrijke geschillen tusschen de redakteuren betrekkelijk nietige onderwerpen, die van weinig belang zijn voor den lezer in het algemeen, dan zijn dit geschillen, die, hoe weinig belangrijk ook voor het publiek en hoe goed dit bekend is bij de dagbladschrijvers zelven, geen openbaar schrijver, die toch steeds een sterveling is, nu en dan vermijden kan en waaraan hij wel eens met meerdere of mindere scherpheid moet deelnemen."

Wij hebben 't een en ander uit dit artikel medegedeeld, om te doen zien, dat de beschuldigingen tegen de pers van Britsch-Indië ingebragt, reeds tien jaren geleden wederlegd zijn. Vergelijkt men nu de produkten dier pers van den tegenwoordigen tijd met die, waartegen de heer THORNTON te velde trok, dan zal men moeten erkennen, dan, indien deze beschuldigingen toen ongegrond waren, zij het nu nog veel meer zijn. Gelijk de geheele maatschappij in dat land, zoo wel de Europesche als de inlandsche, gedurende dat tijdsverloop met reuzenschreden is vooruitgegaan heeft ook de drukpers groote vorderingen gemaakt. Wij zijn bereid dit te bewijzen, als de heer VAN GOLSTEIN en anderen, die zoo laag op haar nederzien, de goedheid willen hebben op te geven, welke dagbladen van Indië zij dan wel op het oog hebben, als zij zeggen: „Het is zeker, dat die drukpers onbeschaamd is geworden, boven alle denkbeeld, uiterst leugenachtig en lasterlijk en dat zij alleen te verduren was omdat de dagbladen zich zelve daardoor alle vertrouwen onwaardig en verachtelijk hadden gemaakt."

Iets over het overplaatsen van officieren uit het Nederlandsche in het Indische leger.

Indien het eene waarheid is — en wie zal het ontkennen? — dat de Indische militaire dienst, in vele opzigten, van de Europesche verschilt, zoodat men moet worden opgeleid, en zich geoefend hebben, alvorens geschikt te wezen om daarin eenig bevel te voeren, dan is het zeker, dat de overplaatsing uit de vaderlandsche bij de Indische armee van officieren, anders dan jonge 2e luitenants en onderofficieren, die het vereischte examen hebben afgelegd, zeer nadeelig werken moet op de dienst in het algemeen, en wel in grootere mate, als de overgeplaatste hooger rang bekleedt en met vastgewortelde Europesche begrippen en stellingen in het Indisch leger plaats neemt.

Schier alles is in Nederlandsch Indië anders dan in Nederland. Bij zijne aankomst op Java vindt de officier al aanstonds, dat de Nederlandsche garnizoens- en inwendige dienst-reglementen in Indië gewijzigd zijn. De Indische militaire administratie is in alle deelen verschillend van die in Nederland.

Den schat van organieke bepalingen, in de algemeene orders verspreid, moet hij zich eigen maken, ten einde met eene reeks van pligten bekend worden, en den geest te onderscheiden van het eigenaardige des Indischen legers.

Dit vreemde en eigenaardige in de garnizoens- inwendige- en administratieve dienst is ongetwijfeld belangrijk in de oogen van hem, wien het bekend is, dat elke onnaauwkeurigheid van eenig deel des raderwerks in de militaire machine schokken, stilstand en verwarring kan doen ontstaan, en wordt nog beter gewaardeerd, wanneer men in aanmerking neemt de verspreiding des legers in kleine deelen over den Indischen archipel, waarvan het eene eiland zeldzaam communiceert met het andere. Ten gevolge van dit isolement, waarin de onervaren officier zich bevindt, worden hem de meest verscheidene en veelsoortige diensten opgedragen. Gewoonlijk is de infanterie officier, die kommandant is van eenen post of sterkte, te gelijk belast met de militaire intendance, de artilleriedienst, het civiel bestuur, en somwijlen zelfs met het lidmaatschap in de regtbank der civile justitie! Hierbij komt nog zijne dadelijke aanraking met den resident, en boven al de verantwoordelijkheid van het hem aanvertrouwde kommandement. Bij Bij zulk eene dienst is die van den officier in Nederland, geënquadreerd in zijn bataillon, niet te vergelijken. Maar dat alles wijkt in belangrijkheid wanneer het aankomt op de velddienst, op den werkelijken oorlog in Indië. De nieuw aangekomene heeft geen denkbeeld van de zamenstel-

ling en beweging eener Indische mobile kolonne of van de pligten van den daarbij ingedeelden officier.

Aanvankelijk gevoelt zich de nieuweling, door alles wat hij ontwaart, onaangenaam getroffen, en vol van herinneringen van het vaderland en zijn gezellig garnizoen, is hij afkeerig van Indië, dat hij zich had voorgesteld als het land van belofte. Zijne illusie is verdwenen; hij voelt zich bitter te leur gesteld. Zoo maakt zijne morele gesteldheid, bij zijne vaak in den aanvang geschokte gezondheid, hem weinig geschikt, om ijverig in de dienst te zijn; en dit werkt te schadelijker, naar gelang der hoogere aangelegenheden, welke hem moeten worden aanvertrouwd. De jeugd en het prestige der epauletten worden vereischt, om hem spoedig uit de neerslagtigheid op te wekken, welke den pas aangekomen militair overweldigt.

De officier, wien de Europesche forsch gespierde soldaat, in zijne fraaije kleeding, nog voor den geest zweeft, ziet nu voor zich staan den kleinen inlander, vrij wat min kostbaar uitgedost, blootvoets en gebukt onder den last zijner wapens. Uit zijnen wrevel wordt geringschatting geboren, en wanneer hij de leefwijze ziet van den soldaat en hoe ieder krijgsman zijne vrouw en kinderen ten allen tijde, ook in den oorlog, met zich neemt, dan verwerpt hij de mogelijkheid, dat er lauweren te plukken zijn met zulke wezens; hij betwijfelt de echtheid der geschiedverhalen, en loochent in zijne verbijstering de roemrijke krijgsbedrijven. Hoeveel is er niet noodig, welk eene omkeering in zijne denkbeelden moet niet plaats grijpen, alvorens hij overtuigd geworden zij van de positive waarde en verdiensten des Indischen legers!

Gelijk men zich moet acclimateren, om ligchamelijk geschikt te zijn voor het land, moet de officier zijne denkwijze veranderen voor zoo veel die een uitvloeisel is van in Europa heerschende volksbegrippen. Hij moet zijn verstand een nieuw veld ter bearbeiding geven. Hij moet zich phijsiek, moreel en intellektueel wijzigen, alvorens geschikt te zijn voor de Indische krijgsdienst.

Voor het eerste is noodig, dat hij zijne vroegere leefwijze verlate, en zich rigte naar die van onderen in den lande; — voor het tweede moet hij afstand doen van vroegere idealen, en vooroordeelen afleggen, zeggende: „'s lands wijs 's lands eer!" Hij moet overtuigd worden, dat „moed beleid en trouw" onafhankelijk zijn van het uiterlijke voorkomen des soldaats, wiens waarde grooter is, naarmate zijn gelukstaat minder in harmonie is met de diensten en pligten, welke hem zijn opgelegd en die hij waardiglijk vervult; en voor het derde wordt vereischt dat hij de taal, de godsdienst de zeden en gewoonten van den inlander leere kennen.

En eindelijk, om onder de vanen van het Indisch leger met vrucht en roem te dienen, moet zijn afkeer van Indië veranderen in liefde voor dat land, en genegenheid voor zijne bevolking; hij moet er trotsch op zijn tot de eervolle taak geroepen te wezen, om met kleine middelen groote uitkomsten te helpen bewerken, en Nederlands materiëele heilbronnen te beschermen;

ja zijne hervorming moet zoodanig zijn, dat Java door hem als zijn tweede vaderland beschouwd wordt.

Deze wijziging in het verkrijgen dier nieuwe kennis is mogelijk bij den jongeling, omdat hij zich nog vormen moet, maar wordt te minder bereikt, naar mate men meer in jaren gevorderd is en door den invloed van hooger rang zich meer stellige begrippen heeft eigen gemaakt: — het riet buigt zich; de twijg laat zich leiden; de boom staat onwrikbaar.

De meerdere of mindere volmaaktheid van het Indisch leger staat in naauw verband met deze beschouwing.

Stel ter Sumatra's westkust in de plaats van den 2den luitenant BANZER een nieuweling uit Europa, en weg is het blad der geschiedenis, waarop de naam van *Goegoermalintang* roemvol geschreven staat *). Honderd voorbeelden zijn aan te wijzen in de krijgsgeschiedenis van Indië, ter bevestiging van de waarheid, dat de hoogste belangen van den lande kunnen worden in gevaar gebragt, door het overplaatsen in het Indisch leger van officieren, welke uithoofde van hunnen rang of anciënniteit, kort na hunne aankomst in Indië, in de positie moeten worden gesteld van bevel te voeren. Het is niet de Indische armée van 1811, maar de onervarenheid van den aangekomen bevelhebber, die de overgang der kolonie aan den Brit veroorzaakt heeft.

Er zou kunnen worden aangevoerd, dat er toch ook Europesche soldaten in het Indisch leger dienen, en de pas aangekomen officier bij eene der Europesche kompagniën kan geplaatst worden. Maar behalve dat dit niet uitvoerbaar is, zonder gedurige verplaatsing, waarin vaak eene persoonlijke onbillijkheid zoude gelegen zijn, dewijl de Europesche kompagniën als de keurbenden der armée beschouwd worden, is het eene waarheid, dat dit het kwaad slechts voor een zeer klein gedeelte onschadelijk zoude maken, ongeacht dat ook de Europesche soldaat anders behandeld moet worden in Indië dan in het vaderland: men denke slechts aan de zamenstelling van het Europesche gedeelte der ongegraduëerden van het Indische leger. Het maakt een groot onderscheid, of men den soldaat voor zich heeft van Nederland of den vreemdeling uit alle landen; den geabolleerden deugniet; den onverbeterlijken van de strafdivisie en wat dies meer zij. Er wordt om Europesche soldaten van het Indische leger te kommanderen meer vereischt, dan eertijds bij een korps „refractaires en étrangers" te zamen genomen.

En vestig ik nu mijne aandacht op den individuëlen officier, die reeds lang in Indië gediend heeft, dan zie ik zijne ambitie verflaauwen, telkens wanneer een nieuweling boven hem wordt ingeschoven, die hem alzoo het avancement komt wegnemen. Men lette wel op de omstandigheid, dat de vaderlandsche en Indische legers niet één zijn; inschuiving wederkeerig uit het Indische in het vaderlandsche leger is ten alle tijde geweerd geworden. De kwade invloed, welken ook dit heeft, is te tastbaar dan dat zulks betoog zoude behoeven. De hoop op avancement is de grootste prik-

*) Zie dagorder van den 5den Mei 1841.

kel, welke den Indischen officier levendig houdt, op zijnen weg die met doornen bezaaid is, en op welken hij zoo veel stof vindt tot treurige vergelijkingen. Men neme ook nog dezen prikkel weg, en verbroken is de magtige hefboom, die wonderen doet. Het raadselachtige, dat over de heldhaftige pligtvervulling en zelfverloochening van het Indische leger ligt uitgespreid, wordt opgelost door het tooverwoord *eer en rangverheffing.* Zoo lang men goede diensten van het leger noodig heeft, verlieze men deze spil van zedelijke beweging niet uit het oog. Dit geldt voor alle rangen.

Na deze beschouwing, die gegrond is op Indische ondervinding van bijna ¼ eeuw, zal wel niet meer noodig zijn om te bewijzen, dat het schadelijk is voor den lande, wanneer officieren bij het Indische leger worden overgeplaatst, anders dan jonge 2e luitenants, of voor de épauletten geschikte onderofficieren.

O. Z.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Statuten en verslagen van de Oost- en West-Indische opvoedings-maatschappij onder bescherming van Z. M. den Koning. 1850—1854.

Wij hebben voor ons liggen die statuten en vier verslagen, in de jaarlijksche vergaderingen tot nu toe uitgebragt. Men verkrijgt daardoor een historisch overzigt van den werkkring der maatschappij, en daardoor een grondslag voor het oordeel over het gestichte nut en de wenschelijkheid, om kinderen aan de zorg dezer maatschappij te vertrouwen. Het is daarom, dat wij over die statuten en de verslagen daarmede in verband staande eenige toelichtingen geven.

De statuten geven inlichting op de vraag: „Wat wil de maatschappij?" En de verslagen beantwoorden de vraag: „Wat heeft ze uitgevoerd?"

Volgens de circulaire (blz. 3 en 4) is de maatschappij opgerigt, om aan de kinderen van in Indië gevestigde ouders, gedurende den tijd, dien ze in Nederland ten behoeve hunner opvoeding doorbrengen, *zoo veel doenlijk de afwezigheid hunner ouders of voogden te vergoeden*, terwijl zij tevens trachten zal, *de kosten zoo weinig drukkend mogelijk te maken.*

Hierdoor zoude de maatschappij strekken *tot gerustheid der ouders*, en *tot eene gelukkige bereiking van het doel*, *waarmede de kinderen naar Holland worden overgezonden.*

Niemand kan ontkennen, dat men zich in het belang der Europesche ouders in Indië geene belangrijkere stichting kan denken, dan de oprigting dezer maatschappij, en geen gewigtiger noch edeler doel, dan dat daarmede beoogd werd. Zien wij nu, hoe zij dit doel trachtte te bereiken.

Wij vinden in art. 7 het minimum der kosten opgegeven voor de aanvankelijke verzorging, die de maatschappij zoo *min drukkend als mogelijk is* tracht te maken.

Dat minimum bedraagt volgens dit art. 7 ten eerste: jaarlijks de som van *zeven honderd* gulden Ned. Courant.

Hierdoor wordt de werkkring der maatschappij al dadelijk beperkt tot *zoodanige in Indië gevestigde ouders*, die de *f* 700, en wat daar nog bij komt, betalen kunnen. Maar geen der geringere ambtenaren in Indië, geen inlandsch kind, die van een klein burgerlijk bedrijf leeft, of als klerk op een bureau dient, geen geëmploijeerde bij de werktuigkundige etablissementen te Soerabaja, is in staat, die som op te brengen, vooral dan niet wanneer hij met *vele* kinderen, *de rijkdom der armen*, gezegend is, en ook

geen ambtenaar van eenigzins hoogeren rang zal in dat geval voor b. v. drie zonen die som kunnen opbrengen.

De maatschappij is dus alleen eene maatschappij voor *rijke* Oost-Indische ouders, en de circulaire, die de statuten vergezelt, is alzoo een uithangbord dat niet zegt, wat men binnen 's huis zal vinden; want zij wijst vooral op ouders of voogden, *die in Holland geene geschikte menschen kennen, aan wie zij de zorg over hunne kinderen of pupillen kunnen toevertrouwen.* En dit zullen wel voor het grootste gedeelte juist die menschen zijn, die door de groote kosten van de diensten der maatschappij geen gebruik kunnen maken.

Wanneer men nu echter de lijst der beschermende, honoraire en werkelijke leden ziet, waarvan geen *een* door de ouders, maar allen door de maatschappij, gekozen worden, en waartoe *niemand vrijwillig* mag toetreden, dan moet men ook bekennen, dat dit geene maatschappij kan zijn, om zich met *arme* ouders of met *arme* kinderen te bemoeijen. Het is geene maatschappij voor *Lumpengesindel.*

Maar kan men dan aan kinderen uit Indië in Nederland eene behoorlijke opvoeding laten geven voor *minder* dan *zevenhonderd* gulden 's jaars?

Vraag het aan de ouders, die hunne kinderen op de uitmuntende kostscholen te Nijmegen, te Zutphen, te Brummen en op vele andere plaatsen in Gelderland en elders geplaatst hebben, en nog geene *f* 500 's jaars voor opvoeding en kleeding *kunnen,* en ook niet *behoeven* te besteden, en waar, door de onderwijzers of andere goedhartige menschen, die zich met het toezigt en de administratie belasten, daarvoor geen cent in rekening gebragt wordt?

Maar deze maatschappij schijnt onder hare leden *niemand* te hebben, die philanthropisch genoeg is, om de administratie der maatschappij voor niet waar te nemen. Zij heeft, gelijk het eene *groote* maatschappij betaamt, eenen permanenten werkman, dien zij betaalt — ten koste der ouders. Daarom moeten die ouders van de *f* 700 en van alle opvoedingsgelden daarenboven 6 procent 's jaars voldoen tot goedmaking van de onkosten volgens art. 32, een merkwaardig artikel, waarop wij later terugkomen.

De maatschappij is voorzigtig; zij neemt geene *verpligting* op zich tot verzorging, want volgens art. 8 en 9 kan zij weigeren, de verzorging van kinderen op zich te nemen, zoowel wanneer de ouders het noodige geld beschikbaar hebben maar niemand in Nederland kennen, als wanneer zij minder gegoed zijn, en daarom de hulp der maatschappij inroepen, om hunne kinderen voor een weinig minder geld te helpen opvoeden.

De maatschappij is *zeer voorzigtig;* want volgens art. 10 mag b.v. een partikulier, die in Indië telkens over kleine sommen beschikken, maar niet in eens eene som van ten minste *f* 700 vooruit kan storten, er niet aan denken, zijne kinderen aan de maatschappij toe te vertrouwen, daar volgens dat art. die som van *f* 700 een jaar vooruit *in eens moet* gestort worden, behalve nog de 6 pCt. volgens art. 7 en eene som van *f* 100 *ter nadere verantwoording.* Later zullen wij zien, hoe de maatschappij beschikt over gelden, die haar voor een *bepaald doel* worden toevertrouwd.

De maatschappij is *uiterst voorzigtig.* De ouders moeten ook nog eene borgtogt stellen van *f* 500, om de kinderen, die zich *aanhoudend slecht* gedragen, te kunnen terugzenden.

De maatschappij wil volgens haar programma in de plaats treden van *ouders en voogden.* Ouders en voogden zenden *kinderen nooit* weg, wanneer zij zich slecht gedragen; en aan *aanhoudend slecht gedrag* van *kinderen* gelooft geen gemoedelijk mensch, zonder schuld der opvoeders.

Wij zien hier reeds een zweem van het Russische opvoedingsstelsel doorblinken: „Pas op, of naar Siberië."

Die *zweem* verandert in zekerheid door art. 12 en art. 23, waardoor aan de ouders niet alleen elk direkt toezigt, maar ook elke uiting van ouderlijke liefde onttrokken, en elke band, die ouders aan kinderen verbindt, verscheurd wordt.

De ouders mogen volgens die artikelen aan hunne kinderen geen geschenk geven, zonder den wil der maatschappij; zij mogen met die kinderen *niet korresponderen*, zonder tusschenkomst der maatschappij. Wij vragen het aan elkeen, die kinderen heeft, en die zijne kinderen bemint: is eene maatschappij, die een zoodanig stelsel omhelst, in staat, de liefde der kinderen voor hunne ouders levendig te houden? is die maatschappij in staat, te voldoen aan de belofte, in haar programma gegeven, *voor eene zedelijke opvoeding der kinderen* te zorgen?

In Indië zijn menschen, aan welker zorg door vaders op het sterfbed kinderen zijn aanbevolen. Zij hebben op de plegtigste wijze beloofd, zich aan die zorg te zullen toewijden.

Hunne *eigene* kinderen hebben zij naar Nederland gezonden, en aan de zorg der maatschappij *niet* toevertrouwd, maar wel de weezen, hunne pupillen.

Was het: om er maar van af te zijn? Was het, om hun de *protektie* te bezorgen van de zoo magtige leden der maatschappij?

Wij weten het niet; maar dat ook ouders hunne eigene kinderen aan die maatschappij hebben *overgegeven*, en er zich op die wijze van hebben ontdaan; dat is voor ons, die onze kinderen beminnen, een nog grooter raadsel.

Art. 13 zegt, dat van de vijf en twintig leden der maatschappij ten minste *vijf* in Indië moeten gevestigd zijn.

Dit was eene zeer doelmatige bepaling, want nu konden de ouders toch, zonder direkte korrespondentie met Europa, van die *in Indië gevestigde leden* dagelijks gewenschte inlichtingen ontvangen.

Maar van de 25 leden der maatschappij is *geen enkel* in Indië gevestigd. Wij vragen: waarom deze afwijking?

Men zegge niet, dat daaronder moeten verstaan worden de heeren A. BAKKER, J. VAN BRAAM, LEMANS, CLIFFORD en VAN HEEL, die in Indië gevestigde leden zijn. Zij zijn *in Nederland* gevestigd, en wij gelooven niet, dat de bedoeling geweest is, met art. 13 leden aan te duiden, die *in Nederland* hun verblijf houden.

Art. 36 schijnt weder geheel uit de statuten der officiëele opvoedingsgestichten in Rusland genomen te zijn.

Volgens dat artikel kan de maatschappij veranderingen of wijzigingen in de statuten brengen, waarop alleen de goedkeuring van den *beschermheer* noodig is, om kracht van wet te hebben. Van de ouders der kinderen wordt geene goedkeuring gevraagd, zij worden niet eens geraadpleegd. Zij hebben niets te zeggen. Zij hebben een programma en statuten ontvangen, en daaraan voldaan; zij hebben hun hart bloedigen dwang aangedaan, en de kinderen van dat hart afgescheurd, want zij vertrouwen op de statuten, de voorwaarden, waarop zij dat deden. Maar de maatschappij verandert die voorwaarden zonder hunne toestemming, en ook daaraan zijn zij gehouden zich te onderwerpen, of — art. 8 en 11 zijn daar; de kinderen worden naar Indië teruggezonden, want daarvoor heeft de maatschappij het noodige geld in handen.

Wij hebben dat kostbare reglement slechts ter loops geanaliseerd, en vragen nu aan elk gemoedelijk mensch: kan eene maatschappij, met zoodanige statuten, gezegd worden, in een redelijken zin eene wezenlijke maatschappij van *opvoeding* te zijn? Kan die maatschappij, bij het oplettend nagaan der verpligtingen die zij door het reglement op zich neemt, geacht worden, te voldoen aan het programma, dat zij voor dat reglement heeft geplaatst? Kan zij geacht worden, door haar werken, op eenige verdienste aanspraak te hebben, voor het algemeen belang van Oost- en West-Indië, of het bijzonder belang van hen die hunne kinderen in Europa laten opvoeden?

De beantwoording dezer vragen laten wij aan Indische ouders over. Wij zullen nog kortelings de verslagen der vergaderingen doorloopen.

Van het eerste verslag, gehouden te Delft den 4den Julij 1851, wijzen wij op de redevoering, bij die gelegenheid door den waarnemenden en sedert bestendigen voorzitter, den heer G. L. BAUD, gehouden, en waarvan wij de beginselen volkomen beamen, zonder echter de mogelijkheid in te zien, dat die beginselen konden gevolgd worden, wanneer volgens het reglement wordt gehandeld.

Hoe kan toch de maatschappij zorgen, dat de kosten der opvoeding zoo gering mogelijk zijn (blz. 11) wanneer zij het reglement opvolgt, waardoor die kosten veel hooger loopen, dan men elders heeft besloten?

Hoe kan zij voldoen aan de belofte van *ouderlijk toezigt* over groote jongelieden, die vooral een *vaderlijk* toezigt noodig hebben, (blz. 11) wanneer zij die jongelieden plaatst onder het huisselijk toezigt van weduwen die, met de beste inzigten ter wereld, niet in staat zijn, dat toezigt behoorlijk uit te oefenen, en misschien bij voorvallende ongeregeldheden groote redenen tot geheimhouding vinden in de volkomen wettige omstandigheid, dat zij genoodzaakt geweest zijn, ten behoeve dezer kinderen kostbare, huisselijke inrigtingen te maken?

Hoe kan zij door briefwisseling tusschen ouders en kinderen (*dit magtige middel, om vervreemding te voorkomen*) (blz. 13) den band van gehechtheid tusschen hen versterken, wanneer zij die briefwisseling, die protocollen der geheimste en innigste gedachten van ouders en kinderen, aan hare contrôle en goedkeuring onderwerpt, en de, in de Jesuïten-instituten bestaande op-

voedingsmethode ook hier volgt, door degenen, in welker familiekring de élèves geplaatst zijn, tot sociussen dezer kinderen te maken, en door, met behulp eener soort van espionnage, aan die briefwisseling, *dit magtige middel, om vervreemding te voorkomen*, al de innigheid en daardoor al het nut te ontnemen?

De tweede vergadering der leden werd gehouden op 31 Maart 1852, waarbij wij ter loops doen opmerken, dat de heer J. C. BAUD afwezig was, en dat deze heer ook later in *geene* vergadering weder verschenen is.

Merkwaardig is de discussie in deze tweede vergadering (blz. 4 en 5) over het huishoudelijk reglement, en waarbij de commissie zich niet gebonden achtte door dat reglement, indien haar eene afwijking *verkieslijk* mogt schijnen.

Men merkt, dat die meening nog al krachtig bestreden werd, maar toch bij het aristokratisch element in de maatschappij zich vrij wat deed gelden. Eene groote gerustheid voor de ouders, die nu misschien wel het huishoudelijk reglement kennen, maar niet weten, wat daarvan al of niet zal opgevolgd worden.

Uit de redevoering van den heer G. L. BAUD, bij deze gelegenheid uitgesproken, bleek het, dat de bedoelingen der maatschappij zich niet in die mate verwezenlijkten, als in verhouding staat met de wenschen der maatschappij, en dat men dit niet moest wijten aan gebrek aan ijver en deelneming van wege de maatschappij.

Zag de president niet, dat dit gebrek aan deelneming alleen moest geweten worden aan het stelsel der maatschappij? Wij zijn over dat gebrek aan deelneming niet verwonderd; meer verrast het ons, dat er nog zoo veel gebruik is gemaakt van de tusschenkomst der maatschappij, hoezeer die verwondering zich ook oplost bij een onderzoek der redenen, die tot het toevertrouwen van élèves aan haar geleid hebben.

Wij konstateren hier, dat (blz. 12) de werkzaamheden der maatschappij *onbeduidend* genoemd werden. De hoofdkommissie van onderwijs te Batavia, scheen volgens die redevoering weinig geneigdheid te bezitten, de maatschappij voor te lichten en hare uitbreiding te helpen bevorderen.

Wij vinden hier eene mededeeling (blz. 13), dat aan eene aanvrage van eenen landhuurder te Soerakarta, met naam en toenaam genoemd, om het toezigt, de verzorging en opvoeding van drie zonen, die zich hier te lande bevinden, op zich te nemen, niet was voldaan, omdat het noodige geld daarvoor niet was aangewezen, waaraan echter later, gelijk wij in eene nota zien is gevolg gegeven. Wij vragen waartoe dient die mededeeling? Om iemand in Indië misschien in opspraak te brengen? Wij achten dergelijke mededeelingen onvoorzigtig en onbehoorlijk, daar zij de openbaarmaking bevatten van bijzonderheden, die niet voor openbaarmaking bestemd waren. Zij kunnen echter zeer doelmatig zijn, om aan de Indische ouders te bewijzen, dat men niet schroomen zal, hen aan de kaak te stellen, wanneer zij eens hunne gelden eene maand te laat mogten zenden, of de brieven opgehouden werden; want zij hebben in het reglement kunnen zien, dat de maat-

schappij, volgens art. 32, geen dubbeltje voor een brief, noch een vel postpapier voor de maatschappij over heeft. Point d'argent, point de Suisse!

En waarom zoude de maatschappij de ouders niet aan de kaak stellen? Zij stelt wel de kinderen aan de kaak!

Wij vragen het u allen, ouders in Indië, die kinderen in Nederland of elders hebt geplaatst, of gij het aangenaam, of gij het gepast, of gij het geoorloofd vindt, dat in publieke geschriften de geheimen uit de ziekenkamer uwer kinderen aan Nederland en Indië kenbaar gemaakt worden. Welk regt heeft de maatschappij, algemeen bekend te maken (zie blz. 12 derde verslag): dat een harer pupillen, weder met name aangeduid, aan „klierachtige ongesteldheid des ligchaams" is lijdende, en jaren lang daaraan lijdende blijft, gelijk wij in het vierde verslag (blz. 6) wederom vermeld vinden?

Zouden dat *wezenlijke* ouders doen? Zouden zij willen, dat op hunne kinderen, wanneer zij later in de maatschappij verschijnen, met vingeren gewezen, en gevraagd wordt: is dat die man met de klieren?

Het kwaad is eens gesticht, en wij waarschuwen de ouders, om door een ernstig protest voor te komen, dat deze bijzonderheden gepubliceerd worden. Zij zijn in schijn gering, maar de menschen, die kinderen hebben, kennen zeker de wereld te goed, om niet te weten, hoe nadeelig en hoe smartelijk deze schijnbare kleinigheden op het toekomstige lot hunner kinderen kunnen influenceren.

Maar die maatschappij gaat in zedelijk, en dus in een voor de toekomst nog bedenkelijker opzigt, ook even ver. Zij publiceert, dat een pupil ook al bij name genoemd, die bij eene dame woont, wegens zijn berispelijk gedrag *verplaatst* worden moet; het is *noodzakelijk*, zegt zij, maar die pupil moet er evenwel nog blijven, omdat men *vergeefs heeft omgezien naar eene geschikte gelegenheid om hem elders te plaatsen.*

Die maatschappij kent dus geene geschikte gelegenheden, om kinderen behoorlijk te plaatsen, en zij moeten maar blijven waar zij zijn, ofschoon hunne verplaatsing als *noodzakelijk* verklaard wordt?

Eene aardigheid vinden wij ook in dit verslag. Wij hebben vroeger gezien, dat de aanneming van pupillen geweigerd werd, omdat de gelden daarvoor niet dadelijk aanwezig waren, hoezeer men die met volkomene zekerheid had te verwachten. Maar nu vinden wij (blz. 10) de mededeeling, dat de heer x (in het verslag bij zijne eigen namen aangeduid) aanzoek had gedaan, om *drie* zijner zonen van den heer CLIFFORD over te nemen. De *vierde* was in de fabriek der heeren P. VAN VLISSINGEN en DUDOK VAN HEEL werkzaam, en de heer x vond het daarom natuurlijk overbodig, dien jongeling, die reeds een *man* is, nog door de maatschappij te laten *opvoeden*. Maar de heer CLIFFORD geeft zijn verlangen te kennen, om dezen pupil ook aan de maatschappij *over te doen*, en de maatschappij heeft hem ook genomen — omdat, zegt het verslag, er geld genoeg voorhanden was, en men hem met die overneming eene dienst meende te bewijzen. Wanneer men zijn wedervaren in het volgend verslag nagaat, dan

vraagt men zich: wie was met dat *hem* bedoelt, x., of de maatschappij, wier procenten door die dienst vermeerderden?

En hier komen wij op eene zaak, die wij niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan. Wij hebben reeds vroeger aangewezen, dat die rijke en voorname maatschappij niet van plan is, zich voor de bereiking hare bedoelingen de geringste geldelijke bijdrage te getroosten, noch de noodige administrative werkzaamheden te verrigten, maar dat zij dit laat doen door iemand, aan wien zij daarvoor volgens art. 32 der statuten een inkomen van 3 pCt. over de bruto ontvangst der opvoedings gelden verzekerd heeft. De verwachtingen der maatschappij van haren werkkring schenen zoo sanguinisch te zijn, dat zij in dat art. 32 ook bepaalde, dat de sekretaris als maximum niet meer dan *f* 2,500 's jaars zoude mogen ontvangen.

Het overschot der 6 pCt. volgens art. 7, door de ouders te betalen, zoude volgen art. 32 „*worden aangewend tot verzorging van zoodanige jongelieden, welke, door den dood of het onvermogen hunner ouders, buiten staat geraken, om hunne studiën te volbrengen.*"

Dit is dus eene voorwaarde, waarop de maatschappij het geld der ouders ontving, en waaraan zij zich te houden, niet alleen *zedelijk*, maar *wettig* verpligt is. Hoe voldoet zij aan die verpligting?

De sekretaris heeft voor de administratie der jaren 1852 en 1853, blijkens het verslag, eene som ontvangen, die *jaarlijks de som van f 400 overschrijdt.* Wij voor ons willen volstrekt niet ontkennen, dat dit te veel was; wij willen zelfs gelooven, dat op den sekretaris eigenlijk alles is aangekomen, dat hij de eenige werkman was, en in dat geval erkennen wij, dat de som niet genoeg was. Maar wat deden nu de leden der direktie dezer groote opvoeding-maatschappij? gaven die rijke mannen aan den sekretaris eene belooning *uit hunne eigene beurs?*

Volstrekt niet; zij beschikten willekeurig over eene som van *f* 300, die van de ouders gevergd, en door dezen betaald is ten behoeve van *arme jongelingen, die door den dood of onvermogen hunner ouders buiten staat geraken, om hunne studiën te volbrengen*, en die som schonk zij aan den sekretaris; met welk regt, op grond van welke bepaling, vindt men met geen woord vermeld.

Wij hebben genoeg gezegd. Vier jaren hebben wij gezwegen, in de hoop, dat de maatschappij, reeds door de geringe deelneming, begrijpen zoude, op een verkeerden weg te zijn en daarom zou trachten, door verandering harer statuten, van de bescherming, die haar van hooger hand ten deele valt, een meer nuttig gebruik te maken. Nu echter aan haar werken blijkbaar de goedkeuring der regering ten deele gevallen is, nu mogten wij, in het belang der Indische ouders, niet langer zwijgen, en moesten, door openlegging van feiten, de Indische ouders in de gelegenheid stellen, over die maatschappij kompetent te oordeelen. Daarna kunnen zij besluiten, of zij voor hunne kinderen van hare zorg wezenlijk heil verwachten, waarbij zij, tot nog betere opheldering, ook het vierde verslag moeten lezen, dat een beeld geeft van het zonderlinge toezigt dezer maat-

schappij over hare pupillen, waarvan de een bij eene weduwe geplaatst is, waar hij niet deugt, de andere op een kostschool, waar hij van daan moet, de derde op kamers woont, en de vierde er niet op wonen mag, al na dat het onvermogen der maatschappij blijkt, om voor die pupillen iets beters te vinden, ook wanneer daarvan de noodzakelijkheid niet te loochenen valt.

Van een werken in den geest der beginselen, die men in het programma en in de eerste openingsrede ontwikkeld vindt, is thans bijna geen spoor meer te ontdekken, en dit is ook niet te verwonderen, want — weten die mannen, die aan het hoofd van deze maatschappij staan, wat zij eigenlijk willen? Of zijn zij met hunne beginselen over de opvoeding der Indische kinderen niet evenzeer in de war, als met hunne beginselen over het beheer der Koloniën?

H. J. LION.

Varia.

Men meldt ons uit Amboina, dat aldaar verwikkelingen zijn ontstaan tusschen het Gouvernement der Moluksche eilanden en den kommandant van het Fransche oorlogsfregat *La Sybille.* Dat vaartuig kwam aldaar ter reede, gedeeltelijk om zich van ververschingen te voorzien, gedeeltelijk om eenige zijner manschappen, die aan de cholera leden, in het hospitaal te laten verplegen. Al aanstonds werd het, bij de komst ter reede, door het fregat gegeven salut niet van den wal beantwoord. Maar bovendien maakte de Gouverneur zwarigheid, om de zieke Franschen der equipage in het hospitaal op te nemen, dewijl hij van meening was, dat de pligten der neutraliteit, die hem waren opgelegd, daartegen in den weg stonden. Hij redeneerde ongeveer aldus. Op dit oogenblik is, door de vele zieken aan boord, het Fransche oorlogschip niet in staat, de Russen afbreuk te doen; maar wanneer de epuipage hersteld is, dan zal zij *La Sybille* in staat stellen, om tegen den vijand te ageren. Werkt dus de Nederlandsche regering mede, om die herstelling te bevorderen, dan ondersteunt zij het Fransche oorlogschip tegen zijnen Russischen vijand en schendt alzoo de neutraliteit.

Wij zullen over deze redenering, evenmin als over het feit der weigering van hulp aan kranke Fransche zeelieden, een oordeel uitspreken. Alleen willen wij berigten, dat de kommandant van het fregat zich bij den Gouverneur-Generaal te Batavia moet beklaagd hebben over de behandeling, die hij van den gouverneur der Moluksche eilanden heeft ondervonden, en dat hij tevens aan zijn eigen Gouvernement daarvan kennis heeft gegeven.

Thans wordt met belangstelling gevraagd: heeft de Gouverneur-Generaal deze handeling van den Gouverneur der Molukko's goedgekeurd? of liever was zij overeenkomstig met de instruktien, die deze ambtenaar ontvangen had?

Het volgende artikel is ons door een handelshuis te Batavia ter plaatsing toegezonden. Wij voldoen gaarne aan dat verlangen, omdat het goed is het gewigtig onderwerp, dat het behandelt, van verschillende zijden te beschouwen.

„De redaktie van het dagblad „*de Indiër*" keurt, in n°. 51 van den jaargang 1854, den maatregel af, door het Gouvernement genomen bij §. 1 van art. 1 der publikatie van den 10den October 1854 (*Staatsblad van Nederlandsch Indië* n°. 76). Daarbij is bepaald, dat het minimum opium, 't welk de pachters van het Gouvernement *moeten* nemen, bedraagt 51,900 Amsterdamsche ponden, voor den prijs van *vier millioen*, *een honderd en twee en vijftig duizend gulden*, behalve den pachtschat, dien de pachters bij

opbod aannemen, maandelijks te betalen tot verkrijging der aanneming als hoogste bieders.

„Bij eene oppervlakkige beschouwing der zaak, zou men geneigd zijn te gelooven, dat het verbruik van opium door dien maatregel wordt in de hand gewerkt.

„Dit is echter het geval niet, wanneer men de vroegere en tegenwoordige bepalingen omtrent de *siram* toetst aan de omstandigheid, dat men algemeen van gevoelen is, dat het smokkelen van opium, door de gesteldheid van de Noordkust van Java, niet is tegen te gaan, vooral niet, wanneer het sluiken van opium door de pachters geschiedt, omdat deze het gesmokkelde gemakkelijk van de hand kunnen zetten.

„Dat onder de vroegere bepalingen omtrent de *siram* (zie onder anderen art. 3 van de publikatie van 16 Oktober 1853 *Staatsblad van Nederlandsch Indië* n°. 89), eene zeer belangrijke hoeveelheid opium op Java werd ingesmokkeld, is van algemeene bekendheid.

„Het spreekt van zelf, dat het cijfer daarvan moeijelijk kan worden opgegeven, maar te oordeelen naar de aanhalingen in de laatste jaren, kan men aannemen, dat, in al de strandresidentiën aan de Noordkust van Java, de smokkelhandel in opium op eene uitgebreide schaal wordt gedreven.

„Uit het bovenstaande volgt alzoo, dat het gebruik van opium op Java niet kan beperkt worden, door de te verstrekken hoeveelheid *siram* te bepalen op *een vierde* van de *tiban* — door de *siram* slechts verkrijgbaar te stellen gedurende de eerste tien maanden van het jaar — en door den prijs daarvan vast te stellen op *f* 25 per kati.

„Nu de pachters zoo veel *siram* kunnen bekomen als zij werkelijk noodig hebben, en wel tegen den prijs van *f* 12, mag men verwachten, dat de pachters niet meer zullen smokkelen, dat zij krachtiger kunnen handelen, om dit bij anderen tegen te gaan, en dat eindelijk bekend zal worden, hoeveel opium er werkelijk op Java verbruikt wordt.

„En om nu het bewijs te leveren, dat door dezen maatregel de opium voor den konsumateur niet goedkooper is geworden, kunnen wij mededeelen, dat in de kitten van de geheele residentie Batavia de opium thans nog even duur als in 1853 en 1854 wordt gedebiteerd, niettegenstaande men voor de pacht dier residentie over 1855 meer heeft geboden dan over 1854, en niettegenstaande de pachter zich nu op eene wettige wijze van goedkooper opium kan voorzien, dan vroeger, toen het meer benoodigde door hem moest worden gesmokkeld, waaraan noodwendig meer kosten en ook risico verbonden waren."

De onbillijkheid en onregtvaardigheid van het stelsel van 't radikaal voor Indisch ambtenaar, gelijk het door 't Gouvernement wordt ten uitvoer gelegd, blijkt uit de afwijkingen, die men zich veroorlooft, door dat radikaal aan sommige personen te geven, die aan de vereischten tot het ver-

krijgen van een diploma niet hebben voldaan. In ons vorig nommer deelden wij daarvan een treffend voorbeeld mede.

Maar niet minder komen die onbillijkheid en onregtvaardigheid uit, als men het oog vestigt op die gevallen, waarin het Gouvernement dat voorregt weigert aan anderen, die, ofschoon vele jaren dienst tellende, te Delft hunne studiën niet hebben volbragt en wier verzoek om 't radikaal van Indisch ambtenaar om die reden wordt van de hand gewezen.

Zoo bevinden zich op dit oogenblik twee of drie Indische ambtenaren met verlof in Nederland, die het radikaal van ambtenaar der 2de klasse niet kunnen verkrijgen, tenzij zij vooraf een diploma hebben verworven. Ofschoon zij reeds langen tijd in Indië hebben gediend en een hunner zelfs een tijd lang met de waarneming van het bestuur eener assistent-residentie is belast geweest, moeten zij zich getroosten, om het onderwijs aan de akademie te Delft bij te wonen en zich aan een examen te onderwerpen. Naar wij vernemen doen zij dat, en 't is mogelijk, dat zij langs dezen weg hun doel bereiken. Maar wij vragen: is het niet eene groote onregtvaardigheid, dat men dit van hen eischt, terwijl men aan den anderen kant dezulken, die men genegen is, van deze voorwaarde vrij stelt?

Wij verheugen ons, dat wij in dezen strijd eenen bondgenoot hebben in den heer ROCHUSSEN. Bij de diskussiën over het XIde hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1855, heeft hij dit onderwerp breedvoerig behandeld, en toen onder anderen deze merkwaardige woorden gesproken:

„Het eene punt betreft de meening van den minister, als of ik zou hebben erkend, dat de uitzonderingen, gemaakt op de bestaande bepalingen (betrekkelijk het radikaal van Indisch ambtenaar), zouden zijn geschied in het belang van de dienst. Wanneer ik dit mogt gezegd hebben — 't geen ik niet geloof — dan heb ik mijne meening niet goed uitgedrukt. Mijne meening is, *dat er slechts éénmaal in het belang van de dienst eene uitzondering is gemaakt, bepaaldelijk toen het volstrekt noodig was voor de invoering der nieuwe regtspleging van Nederlandsch Indië op den eersten Mei* 1848."

Indien alzoo de talrijke uitzonderingen, die bovendien hebben plaats gehad, *niet* zijn geschied *in 't belang van de dienst*, hoe onbillijk is het dan, mannen, vaders, hoofden van huisgezinnen, die vele jaren gediend en goed gediend hebben, niet onder die uitzonderingen te begrijpen, maar hen te noodzaken naar Nederland te gaan en te Delft te studeren en zich aan een examen te onderwerpen, vóór zij tot ambtenaar der 2de klasse kunnen benoemd worden.

't Wordt hoe langer zoo duidelijker, dat althans eene wijziging van dit onregtvaardige stelsel hoogst noodzakelijk is.

't Is ons altijd een genoegen, bij bekende schrijvers in 't vaderland, denkbeelden omtrent Indië aan te treffen, die met de onze overeenkomen. Zoo lazen wij onlang in de *Snippers van mijn schrijftafel* door C. E. VAN

KOETSVELD, voorkomende in het werk *Nederland onder redaktie van* H. J. SCHIMMEL, *met de medewerking van eenige letterkundigen*, de volgende merkwaardige opmerkingen.

„De groote vraag, wat onze buitenlandsche bezittingen aangaat, is deze: willen wij provinciën (wingewesten) of koloniën (volkplantingen)?

„Wil men het laatste, dan brenge men er een kern van bewoners en eenige meerdere vrijheid. *Het is* — schoon dit in de staatkunde weinig in aanmerking wordt genomen — *het eenige Christelijke beginsel*, zoo ik wel zie. Eene provincie is de vrucht van het regt des sterksten, en zedelijke onderdrukking is hiervan onafscheidelijk. Daarbij barst ons land van zijne inwoners, en wint het meer, met ze goed voort te helpen over de aarde, dan door er een millioen meer voor af te persen van anderen. Eene kolonie — het is waar — maakt zich in den regel onafhankelijk; echter op verre na niet zoo ligt en zoo spoedig onder de verzengde luchtstreek, waar zoo veel minder veerkracht is. En daar tegenover staat, dat eene provincie bij het eerste kanonschot verloren kan gaan, want dwang is de slechtste band."

Wij hadden wel lust deze woorden, op het titelblad van dit Tijdschrift, in gouden letteren, te plaatsen; want daarin is het stelsel uitgedrukt, dat wij sedert vele jaren verdedigen, en waarvan wij hopen, dat het zal zegevieren eer het te laat is.

Het zal onzen lezers uit de volgende stukken blijken, dat men thans een nieuw middel schijnt te baat te nemen, om de waarheid te bedekken en ons tot zwijgen te brengen.

Den 13 Mei l. l. werd mij door Jhr. H. MOLLERUS en baron KEVERBERG VAN KESSEL de volgende brief gebragt.

'S HAGE, 13 Mei 1855.

HOOG WELGEBOREN HEER,

In het laatste nommer van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, waarvan gij de redakteur zijt, komt voor eene lasterlijke en beleedigende insinuatie tegen mijn broeder den heer Mr. JAMES LOUDON, waarbij gij het ten onregte doet voorkomen, als of hij zoude zijn de pupil van een Minister van Koloniën of de neef van een hooggeplaatst ambtenaar, en hij aan deze omstandigheid de toekenning van het radikaal van Indisch ambtenaar en zijne plaatsing als referendaris ter algemeene sekretarie zoude te danken hebben.

Aan verscheiden zijdelingsche en ongeteekende aanrandingen heb ik niet meer aandacht geschonken, dan ze waardig zijn.

Maar wanneer een man van Uwen stand in de maatschappij, en die tevens een eervollen naam draagt, openlijk en zonder provocatie eens anderen naam aanrandt en belastert, dan mag men verwachten, dat hij ook bereid is voldoening te geven, dan wel om bij eene schriftelijke apologie tevens zijne dwaling te erkennen.

De heeren Jonkheer H. MOLLERUS en baron KEVERBERG VAN KESSEL zijn door mij verzocht, om dezen brief aan U te overhandigen en tevens Uw schiftelijk antwoord te ontvangen.

Ik heb de eer mij te teekenen.

Uwen Dienstw. Dienaar,
(*W. G.*) HOPE LOUDON.

Op dezen brief heb ik een schriftelijk antwoord voor den heer LOUDON aan de heeren MOLLERUS en KEVERBERG VAN KESSEL toegezonden van den volgenden inhoud *).

'S GRAVENHAGE, 13 Mei 1855.

WEL EDEL GEBOREN HEER,

Op Uw brief van 13 Mei l. l., mij overhandigd door de heeren Jhr. H. MOLLERUS en baron KEVERBERG VAN KESSEL, verlangt gij een schriftelijk antwoord. Ik heb de eer daaraan te voldoen.

't Is duidelijk, dat Gij in een dwaling verkeert. Noch in mijne bedoeling, noch in de bewoording van het artikel, waartegen Gij bezwaren hebt, ligt eene beleediging voor uwen broeder. Ik heb zijne benoeming aan protektie toegeschreven, omdat zij niet volgens de bepalingen omtrent het radikaal van Indisch embtenaar is geschied; iets, dat noch door U, noch door iemand kan worden tegengesproken. Dat Uw broeder de pupil van een Minister van Koloniën of de neef van een hooggeplaatst ambtenaar zou wezen, heb ik niet beweerd. In de weinige regelen, die ik gevoegd heb bij den brief, mij ter plaatsing toegezonden, betoogde ik alleen, dat uit dit feit weer op nieuw blijkt, hoe verderfelijk het stelsel is van 't radikaal van Indisch ambtenaar, gelijk het door 't Gouvernement is ingesteld en wordt ten uitvoer gelegd. De woorden „die het geluk heeft *de zoon* OF *pupil* van een Minister te zijn" enz. duiden blijkbaar aan, dat zij *in een algemeenen zin* zijn genomen en volstrekt niet speciaal op uwen broeder betrekking hebben. Dat Uw broeder geen zoon van een Minister is, weet ieder, en dat hij een pupil van een Minister zou zijn, heb ik nimmer gehoord.

Ik vertrouw, dat deze opheldering voor U voldoende zal zijn. De waarheid, die in het door U gewraakte artikel ligt, treft wel het bestaande stelsel, dat ik bestrijd, maar kan onmogelijk iets beleedigends voor uwen broeder in zich bevatten, ten wiens nadeele ik niets zou kunnen zeggen.

Ik heb de eer mij te teekenen

UwEGs. Dienstv. Dienaar
(W. G.) VAN HOËVELL.

Na dezen brief, verzegeld en van het adres van den heer LOUDON voorzien, ingevolge zijn verlangen aan de heeren MOLLERUS en KEVERBERG VAN KESSEL verzonden te hebben, ontving ik den volgenden dag van deze laatsten het volgende stuk.

'S HAGE, den 14 Mei 1855.

HOOG WELGEBOREN HEER,

Het heeft den ondergeteekenden uiterst bevreemd, in plaats van Uwe twee getuigen, welke zij nog steeds wachtende zijn, eenen brief voor den heer HOPE LOUDON van UHWG. te ontvangen.

Die brief is volstrekt ongeschikt, om te beantwoorden aan het doel, dat wij ons hebben voorgesteld.

De heer HOPE LOUDON, voor wien wij optreden, heeft in Uwe aanmerkingen omtrent de plaatsing van den heer JAMES LOUDON, voorkomende in het laatste nommer van Uw Tijdschrift, eene lastering en eene beleediging gezien voor zijne familie in den persoon zijns broeders, en heeft deswege, bij zijnen brief van gisteren, 13 Mei, geene toelichting gevraagd, maar eene apologie gevorderd of eene persoonlijke genoegdoening.

---

*) In een soort van proces-verbaal van deze heeren, in de *'s Gravenhaagsche Nieuwsbode* opgenomen, is een misverstand ingeslopen. Ik heb niet gezegd, dat ik twee vrienden zou zenden, maar dat ik een paar vrienden zou raadplegen en dan antwoord zou zenden. Dit was mede volgens het verlangen van den heer LOUDON, die schriftelijk antwoord verzocht. Het misverstand is gemakkelijk te verklaren, dewijl er in dit gesprek bij de heeren MOLLERUS en KEVERBERG VAN KESSEL veel meer ijver en voortvarendheid bestond dan bij mij.

Ten einde elk verder misverstand af te snijden, bevinden wij ons genoodzaakt, UHWG. het alternatief voor te stellen, van ons eene bevredigende apologie te doen toekomen; of U bereid te verklaren, den heer HOPE LOUDON in persoon genoegdoening te verschaffen.

Eene behandeling der zaak, volgens dit alternatief, is de eenvoudige toepassing van de onder fatsoenlijke lieden erkende waarheid, dat degeen die zich niet schroomt, met de pen laster te verspreiden, ook niet aarzelen mag, zich in persoon jegens den aangevallene aansprakelijk te stellen voor het verschaffen van de voldoening, die op de beleediging past.

Wij hebben de eer ons te teekenen

Van UHWG. de Dienstwillige Dienaren,
(*W. G.*) Jhr. H. MOLLERUS,
Baron DE KEVERBERG DE KESSEL.

Met het antwoord, dat hieronder volgt, heb ik aan deze korrespondentie een einde gemaakt.

'S GRAVENHAGE, 15 Mei 1855.

HOOG WELGEBOREN HEEREN,

Na mijn antwoord, hetwelk ik den heer LOUDON door Uwe tusschenkomst heb gezonden, had ik mogen verwachten, dat de bescheiden toelichting, waardoor ik heb getracht te doen inzien, dat er geen kwestie is in het bedoelde artikel van „aanranding" of „laster," even bescheiden zou zijn bejegend.

In stede daarvan ontvang ik heden, niet een wederschrijven van den heer LOUDON, maar een brief van UHWG., waarin mij een alternatief gesteld wordt, dat ik afwijs, zonder daarover in verdere explicatie te treden, terwijl ik verzoek van voortaan noodelooze korrespondentie verschoond te blijven en mij tevens voorbehoud, om, als daartoe aanleiding gegeven wordt, in het eerst volgend nommer van mijn Tijdschrift de gewisselde brieven te openbaren en alzoo het publiek in deze beoordeelaar te maken.

Ik heb de eer te zijn,

Hoogwelgeboren Heeren,

UHWG's Dienstvaardige Dienaar,
(*W. G.*) VAN HOËVELL.

De aanleiding tot de plaatsing dezer korrespondentie heeft de redakteur van dit Tijdschrift gevonden in een artikel van de *'s Gravenhaagsche Nieuwsbode*, waarin vele smaadredenen van de heeren HOPE LOUDON, MOLLERUS en KEVERBERG VAN KESSEL tegen hem zijn opgenomen. Hij weet ze niet beter te beantwoorden dan door de gewisselde brieven onder de oogen van 't publiek te brengen en de lezers van dit Tijdschrift te verzoeken, het artikel van de vorige aflevering, waarom hij verguisd word, nog eens na te lezen.

